

श्रीआगमोदयसमिति ग्रन्थोद्धारं ग्रन्थाङ्कः ४७
प्रसिद्ध्या स्वोपज्ञया श्रीमचन्द्रमहर्षिकृतया वृत्त्याञ्जलकृतः

पञ्चसङ्ग्रहः

प्रकाशकः—

शाह देणीचंद सुरचंद श्रीआगमोदय समित्याः कार्यवाहकः
अस्य पुनर्मुद्रणायाः सर्वेधिकारा एतत्संस्थाकार्यवाहकाणामपत्ताः स्थापिताः ।

प्रति १९५०

धीरात् २४५३.

विक्रम सम्वत् १९८३.

सन् १९२७.

पृष्ठ ६ २-८-०

२४५३/११५०

Published by,
Shah Venichand Surchand

FOR
AGAMODAY SAMITI.

AT THE OFFICE OF

Shath Devchand Lalbhai
Jain Pustakodhar Fund,
114, 116 Javeri Bazar.

BOMBAY.

Printed at the

VIN-SHASAN PRINTING PRESS,
AHMEDABAD.

BY

Shah Batulal Keshavlal.

All Rights Reserved by the
Secretaries

SHRI AGAMODAY SAMITI.

नमः सर्वज्ञाय

॥ प्रसिद्धया स्वोपज्ञया श्रीमच्चन्द्रमहापिंकृतया वृत्त्याऽलङ्कृतः पञ्चसङ्ग्रहः ॥

सिद्धं सिद्धार्थमुतं, निकालविज्ञानभासितश्रेयम् । गलकर्मशृङ्गे, दिव्यपसातास्पदं श्रान्तम् ॥ २ ॥ निर्गसितायनालं,
विनाशिताशेषमरणभयपटलम् । पथ्योपदेशदाने, कुतर्कनाशे च चपलतरम् ॥ २ ॥ आपन्मेवौघानां, विक्षेपे वापुवीर्यजेतारम् ।
अज्ञानध्वान्तार्कं, संसारान्धौ महापोतम् ॥ ३ ॥ भव्यसितोत्पलिकाकर-बोधविर्यौ विपलकिरणशीतकरम् । पारितापितस-
ज्जन-भूयर्निर्द्विपनवारिधरम् ॥ ४ ॥ प्रफटीकृततत्त्वगणं, सुरदैत्यनमस्कृतं भुवननाथम् । सुरदीलपिवाधिलितं, मवलैरुपसर्ग-
पवनीधिः ॥ ५ ॥ भगवत्प्रतिपत्तिनतोजन-शिवपदसुखनगरगमनवरफलकम् । अतिमुपिलयिपुलकलिकण्डार-गहनदवदहनविजि-
तबलम् ॥ ६ ॥ इति जिनवीरं नरराग, वक्ष्येऽहं गुरुमतानुसारेण । इह पञ्चसङ्गालम्ब्यस्य, विवरणं प्रकरणस्य शुभम् ॥ ७ ॥

(सप्तमिः कुलकम्)

मङ्गलादिचतुष्टयपूर्वकः शिष्टांशो शास्त्रारम्भप्रयासाः, यतः शिष्टा हीष्टे वस्तुनि प्रवर्चमाना इष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं प्रव-
र्त्तन्ते, मङ्गलाभिप्रायिद्वन्देन वा, अतौऽयमपि नहि न शिष्टः, अतः अष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं प्रवृत्तयान्, अतः उच्यते नमस्कारः-

नभिज्ज लिंगं धीरं, सम्मं दुष्टकम्मनिद्वगं । वोच्छामि पंचसंगह-मेयमहत्थं जहत्यं च ॥ १ ॥

व्याख्या-मङ्गलं चादिपञ्चावसानमेवात् त्रिषा भवति, तत्रादिमङ्गलमिदमेव गाथासूत्रम्, यतो भगवतो नमस्कारोऽपेक्ष-
म्भस्यकर्तृत्वान्मङ्गलापादक एव, मध्यमङ्गलन्तु 'नाणतराय' इत्यादि, यतो ज्ञानस्य सर्वशास्त्रेषु प्रधानभाष्यमङ्गलत्वेन प्रसिद्धत्वात्,
अवसानमङ्गलं तु 'सुखेदेवपसायाओ' इत्यादि, यतो भगवत्याः श्रुतदेवताया नामोक्तार्त्तनादेव वक्तृविवक्षितसंबन्धाद्वा-
वबोधो भवति, अतो मङ्गलता स्फुटैव । सर्वमेवेदं शास्त्रं मङ्गलमित्येतत्वेवास्तु मङ्गलत्रितयभ्युपगमस्त्वयुक्तः प्रयोजनाभावा-
दिति चेत्, न, प्रयोजनाभावस्यासिद्धत्वात्, तथा च-कथं नु नाम विनेया विवक्षितशास्त्रार्थस्याविज्ञेन पारं गच्छेयुरतोऽर्थ-
मादिमङ्गलोपन्यासः, तथा स एव कथं नु नाम तेषां स्थितः स्यादित्यतो मध्यमङ्गलस्य, स एव कथं नु नाप शिष्यप्रशिक्ष्यादि-
वंशस्यावयवच्छिन्नोपकारकः स्यात् इत्यतोऽर्थं वरयामङ्गलस्य, इत्यतो हेतोरसिद्धेति । तदस्य प्रारम्भ एवालौचिककारि-
प्रवृत्त्यङ्गात् फलादिविभागः प्रदर्श्यते, उक्तं च-“प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यर्थं, फलादिवित्तं स्फुटम् । मङ्गलं चैव शास्त्रादौ, वा-
च्यमिष्टार्थसिद्धये ॥ १ ॥” तत्र मङ्गलं निरूपितमेव । प्रयोजनं तु परापरसेदभिन्नं द्विषा, पुनर्लोकं कर्तृश्रोत्रपेक्षया द्विषेव,
तत्र द्रव्यास्तिकनयालोचनायाप्रागपस्य नित्यत्वात् कर्त्रभाव एवेतेषां द्वादशाङ्गी न कदाचिन्नासीन्न कदाचिन्न भवति न कदा-
चिन्न भविष्यति, अपि त्वसूत्रवति भविष्यति च, पर्यायनयालोचनायां चानित्यत्वात् तत्सद्भाव इति, तच्चालोचनायां तु
सूत्रार्थोभयरूपत्वादागमस्यापिपक्षया नित्यत्वात् सूत्ररचनोपेक्षया चानित्यत्वात् क्वाञ्चित्कर्तृसिद्धिरिति, तत्र सूत्रकृत्तुः परं
प्रयोजनमपवर्गप्राप्तिः, अपरं सत्त्वानुग्रहः, तदर्थमतिपादयितुः किं प्रयोजनमिति चेत्?, न किञ्चित्, कुतस्तत्त्वात्, प्रयोजन-

मन्तरेणार्थमिति पदप्रयत्नस्योक्त्यर्थे इति चेत्, न, तस्य तीर्थकरानामगोनकर्मविपाकत्वात्, तथा चोक्तम्—“तं च कंहं वेद्मः ? अगिलाए घम्म०” इत्यादि, श्रोतृणां त्वपरं तदयोधिगमः, परं मुक्तिर्येवेति, तथा च ते हि तत्परिज्ञानात् संसारविरज्यन्ते ततो मुख्यार्थं यदन्त्ये तत्तस्मात्त्वानुबन्ति । अभिप्रेयं तु पञ्चसहस्राख्यं प्रकरणम् । सम्बन्धस्तु साध्यसाधनलक्षणस्तर्काभ्यासा-
रिणः प्रति सामर्थ्यगम्य एव, तथाहि—साध्यः पञ्चसहस्राक्षः, साधनं तदेव वचनरूपापन्नमिति, अर्थानुसारिणः पुनरीकृत्य गुरुपर्वक्रमलक्षणः, स च स्वविवरावलिकानुसारतो विज्ञेयः, इत्यलं प्रसङ्गेन । प्रकृतं प्रस्तुतम्—नत्र व्याख्याक्रमः सर्वशास्त्रेषु
संहितादिरूपः, उक्तं च—“संहिता च पदे चैव, पदार्थः पदविग्रहः । चालना प्रत्यक्स्यानं, व्याख्या तन्त्रस्य पद्धिः ॥” तत्रा-
स्वलितपदोच्चारणं संहिता, साऽत्र शब्दो(स्पष्टो)च्चारणात् कृतैव । पदानि तु—“नता जिनं वीरं, सम्यक् दृष्टाष्ट्रमनिष्ठापको वस्ये-
पञ्चसहस्रं, एतन्महार्थं यथार्थं च ॥” ॥ पदार्थस्तु—‘नता’ प्रणम्य, णम् ग्रह्येत्ये शब्दे (च), अस्य समानकृतृभ्योः पूर्वकाले यत्वा-
प्रत्यये रूपम्, अनेन च नित्यैकान्तवादपक्षोऽनित्यैकान्तवादपक्षश्च निरस्तो भवति, तत्रासम्भवात्, यतो नित्यानित्यपक्ष एव एष
(न) यदन्ते, तस्य क्रियाभेदेनोत्पत्तेः, कं नत्वा ?—‘जिनं’ इति, रागद्वेषरूपाय परीपहोपसर्गादिभावारिवर्गे हेतुत्वाज्जिनोऽनन्ते, स
च श्रुतावधिगमः पर्यायसामान्यकेवल्यपि भवति अतो ‘वीरं’ भावतीर्थकरदेवं, यतोऽभिहितम्—“विदारयति यत्क्रमं, तपसा
च विरानजे । तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्मादीर इति स्मृतः ॥ १ ॥” ते अदृशुलमाहात्म्यं नत्वेति सर्वत्र क्रिया योज्येति, सम्यक्
विकरणयोगेन दुष्टं च तदष्ट्रमं च तस्य ‘निष्ठापकः’ अशेषकर्मेविनाशकः अतस्तम् । ‘वोच्छामि’ वक्ष्यामि भगवामि उत्तर-

क्रियासम्बन्धः, किं ?—पञ्चसङ्ख्याहार्यं प्रकरणं, एतच्च 'महार्थ' महानर्थो यस्मिन्तन्माहार्थं 'यथार्थ' 'च यथैव-आगमाविरोधेन व्यनस्यितोऽर्थस्तथैवार्थो नाऽऽद्धनविशीर्णो रथ्यापुरुषमलपितवदित्ययं पदार्थः । पदविग्रहस्तु समास[पद]भाङ्गदानां कृत एव । ननु चात्र विघ्नोपशमाय नगरकारे प्रस्तुते पदेनैकं नमस्कारः कृतं युज्यते, पदत्रयोपादानं क न युज्यते, निष्फलत्वादिति, अत्रोच्यते-निष्फलत्वादित्यसिद्धम्, विशेषणानां साफल्यत्, तथाहि-नत्वा जिनं इत्येतावत्युच्यमानेऽन्येऽपि श्रुतावधिजिनादयोऽपि भवन्ति, तदुदासाय वीरमिति विशेषणम्, वीरा अप्यनेके लोके प्रसिद्धाः प्रभूतादुत्तकर्मकारिणः, अतस्तन्निरोधार्थं दृष्टाण्डकर्मनिष्ठापकमिति, असाधारणगुणविशेषविशिष्टत्वाद्भिन्नदेवताविशेषस्य स्तुतिरापादिना अविचला भवति विशेषणविशेष्यभावेन पदन्येनेत्यतो विशेषणसाफल्यता स्फुटते, इत्यलं प्रसङ्गेन, गमनिकामात्रत्वादिनि । अपरसङ्गाह-पञ्चसङ्ख्यादीनां पदानां वैयर्थ्यं, निष्प्रयोजनत्वाद्, एकेनैव पदेनामिलपितार्थसिद्धेरिति, अत्रोच्यते-नाभिप्रायापरिज्ञानात्, तथाहि-पञ्चसङ्ख्यादिमित्युक्ते न ज्ञायते फीटगिन्यतो महार्थ-महार्थताविशिष्टं जानीहि, पुनर्विशेषणं यथार्थमिति, महार्थत्वागमविरोधेनापि स्यात् अतो यथार्थं विशेषणमिति, अतः पञ्चसङ्ख्यादीनि पदान्येवमेव घटने, नान्येति, तस्मात्सर्वमेतद् घटमानकमिति मायार्थः ॥ १ ॥ साम्प्रतं प्रकरणस्य यथार्थतां प्रतिपादयन्नाह—

सयगाहं पंच गंथा, जहारिहं जेण एत्थ संखित्ता । दाराणि पंच अहंवा, तेण जहत्थाभिहंणाणमिणं ॥ २ ॥

व्याख्या-शतकृमादिर्येषां पञ्चानां ग्रन्थानां ते शतकादिपञ्चग्रन्थाः 'यथाह' यथायोग्यं येन कारणेनात्र 'संखित्ताः' रथापितान्यस्ताः, दाराणि पञ्चापवा, देन कारणेन यथार्थमिधानमिदमिति मायार्थः ॥२॥ इदानीं द्वाराण्यभियातुकाम आह—

व्याख्या-‘लब्ध्या करणेन च औदारिकमिश्रकोऽपर्याप्तिः’ तत्र लब्ध्या करणेन चापर्याप्तक इति यद्विरोधणद्वयं त्रिव्रते तत्तिर्यङ्मनुष्ठानधिकृत्य यन्तव्यम् । नारकदेवास्तु करणापर्याप्तका एव यस्माच्चस्मात्तिर्यङ्मनुष्ठान्ययोरोदारिकमिश्रकाययोगो भवति, ‘पञ्जत्ते ओरालो’ तयोरेव पर्याप्तिकयोरोदारिककाययोगो भवति, वैक्रियो वा काययोगो वादरपर्याप्तकवापु-
कायिकस्य भवति, कुत एतदवसीयते यदुत-‘यायुकायिकस्यैव भवति’, उत्तरसूत्रात्, उत्तरसूत्रं च ‘वेडविय वाऊणं, पढमा चउरो समुग्याया’ मिश्रपूर्वकत्वाद् वैक्रियस्य पिथो वैक्रियो वा इति वक्तव्ये किमर्थं क्रमोच्छ्रुत्वनमिति चेत् ? उच्यते-संदय-
पर्याप्तिकयोर्देवनागकपोत्तपचिह्नाले, वैक्रियोपश्रकाययोगो भवति, तेषां मत्थासन्नत्वाद् अपर्याप्तिकसंज्ञा विशिष्यते, अन्यथा
अन्या अपि संज्ञा भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ७ ॥ तेष्वेवोपयोगानाह-

मइसुयअन्नाणअचक्खुदेसणेफारसेसु ठाणेसु । पज्जचउपरिणिदिंसु सचक्खुऽसशी सवीसु बारसवि ॥ ८ ॥
व्याख्या-‘मतिश्रुताज्ञानाचक्षुर्दशमेकादशसु रथानेषु’ इति, अत्रार्थयटना त्वेवं द्रष्टव्या-एकेन्द्रियसम्बन्धादर-
दीन्द्रियत्रीन्द्रियपर्याप्तापर्याप्तिकैः सह (चतुरिन्द्रियसंदयसंदय) पर्याप्तोप्येवमेकादशसु जीवस्थानेषु मत्तज्ञानश्रुता-
ज्ञानाचक्षुर्दशनख्यास्त्रयः प्रत्येकं भवन्ति, एते च लब्धपर्याप्तिकाः, यतः-करणापर्याप्तिकेन्द्रियपर्याप्तिं सत्यां तेषां
चक्षुर्दशनं भवति, निर्देष्टस्तु द्वैकैकवादानुस्वारलोपाच्च द्रष्टव्यः, तथा ‘पर्याप्तकचतुःपञ्चेन्द्रियासंज्ञिषु सचक्षुयः संज्ञिषु
द्वादशाणीति’ अत्र तु पर्याप्तकचतुष्वेन्द्रियासंज्ञिषु ‘सचक्षुषः’ पूर्वोक्तास्त्रयः चक्षुर्दशनेन सर्वे चत्वार उपयोगा भवन्ति,
१ त्रितीयपक्षारस्य गा २९.

संक्षिपन्नेन्द्रियेषु द्वादशोपयोगा भवन्ति, अपिशब्दादिद्यमानतया न रूपयोगेन, उपयोगस्त्वेकस्यैक एव भवति, यत् उक्तमागते-
 “सर्वस्म केवलस्स जुगवं दो नस्थि उवओगा” इति वचनादिति भावार्थः ॥ ८ ॥ इदानीं मार्गणास्थानेषु योगान्
 प्रतिषेधद्वारेण^१ (विधिद्वारेण) च व्याख्यायन्नाह-

इगिविगलथावरं सु न मनो दो भेय केवलदुगम्मि । इगि थावरं न वाया, विगलेसु असच्चमोसेव ॥९॥
 सत्त्वा असच्चमोसा, दो दोसुवि केवलेसु भासाओ । अंतरगइ केवलएसु कम्मयं नत्थ तं विवक्खाए ॥१०॥

व्याख्या-^२ एकेन्द्रियविकलेन्द्रियस्यावरकापेषु न मनो, दो भेदो केवलद्विके, एकेन्द्रियस्यावरकापे न वाक्, विक-
 लेन्द्रियेऽसत्त्वामूर्तैव, प्रथमगाथापदानि, प्राकृते तु केषाञ्चिच्छोपादेवेव द्रष्टव्यानि । द्वितीयाथापदानि तु ‘संस्था असत्या-
 मृपा द्वे द्वयोः केवलयोः भाषे अमान्तरालगतिरैकैवलिकेषु कार्पण्य, अन्यत्र नद्विवक्षया’ इति । अत्र प्रथमगाथापदार्थस्तु-इन्द्रि-
 यद्वारमधिकृत्यैकद्विचतुर्विन्द्रियेषु न मनो भवति, कायद्वारमधिकृत्य स्वावरकापे (च), ज्ञानदर्शनद्वारद्वयमधिकृत्य केवल-
 ज्ञानदर्शनयोः द्वे मनसी मृषोभयरूपे न भवतः, गायान्ते एवशब्दाधिकृतात् संस्थाद्वारविषयद्वारयोश्चतुर्विधमपि मनो न
 भवति । तथेन्द्रियद्वारमधिकृत्य एकेन्द्रियेषु कायमधिकृत्य स्वावरकापे तवाऽऽद्वारविषये च चतुर्विधापि भाषा न भवति ।
 इन्द्रियद्वारे विकलेन्द्रियेषु संबिद्वारविषये चासत्त्वामूर्तैव प्रापा भवति । तथा ज्ञानदर्शनद्वारद्वयमधिकृत्य केवलज्ञानदर्शनयोः
 सत्यान्त्यभाषे भवतः, शेषद्वारेषु निषिद्धद्वारावशेषेषु च चतुर्विधमपि मनो वाक् च भवति, गतिद्वारे चतुर्विधायामपि गतो
 १ ‘सर्वस्य केवलिनः युगपद् द्वौ व स्तः उपयोगौ’ । २ ‘स्यानकेषु वा’ । ३ ‘रक्षेण’ क. ४. ‘अन्तरालगतं’ क. ५ ‘शब्दाधिकृत्यत्’ क.

इन्द्रियद्वारे पञ्चेन्द्रियेषु कार्ये त्रयेषु, योगद्वारं तथैव श्रूयते, वेदद्वारे स्त्रीपुंससंसेषु, कथायद्वारे क्रीडमानभायालोभेषु, लेश्या-
द्वारे कृष्णनीलकापोततंजसीपद्मशुक्रासु, संयमद्वारे सामायाकच्छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिसहस्रसम्पराययथाल्यातेषु, दर्श-
नद्वारे चक्षुरचक्षुरवधियु, ज्ञानद्वारे मतिश्रुताचधियु सविपक्षेषु मनःपर्याये च, भव्यद्वारे भव्याभव्येषु, संसिद्धारे संक्षिप्तु, सम्प-
त्तद्वारे सम्यग्भिश्चमिध्याष्टिषु, आहारकद्वारे आहारवेषु चतुर्विधमपि मनो वाक् च भवति, सुषमस्वाद भोगना न क्रियते ।
जीवस्थानगुणस्थानकृत्यो । पञ्चैनाभिहितत्वात् (अभिप्रास्यमानत्वाच्च), अपान्तरालगतौ वर्त्तमानस्य काम्मजशरीरं भवति,
इत्युक्तं कश्चिदाह—कस्मिन्द्वारे अस्या अचतार इति चेदु उच्यते—नैतत्साक्षाद् द्वारं, न च द्वावयवः, किन्तु ग्रन्थकारेण लाघवाय
गनीन्द्रियकायेदेवाः संज्ञी च सविपक्षोऽपान्तरालगतौ स्वनामव्यपदेशं लभन्ते इति काका सामिभित्ता, कथमेतदवसीयते यथा
तस्यां स्वनामव्यपदेशं लभन्ते ? उच्यते, स्वायुस्त्वयात्, यथाऽऽग्ने कायस्थितयुक्तम्—“ एगिन्दियाणंता, दोणिण सह-
स्सा तसाण कायवित्ती । अयराण इग पर्णिदिसु नरतिरियाणं संगट्ठ भया ॥ १ ॥ पुरिसचं सणिचं, सयपुहचं तु होइ
अयराणं । धी पल्लियसयपुहुचं नपुंसगचं अणंतदा २॥” यद्यन्तरालगतौ तद्व्यपदेशं न लभेत् तदानीमेतावन्मात्रा कायस्थि-
तिर्न पेटवे, तदभावे महान् दोषः सम्पन्नीपघतोऽनिन्द्रियादिव्यपदेशात्, तस्मादिदमेष्टव्यमित्यत्रः पञ्चस्यपि द्वारेषु समयेषु का-
र्मणं शरीरं भवतीति अन्तरागतिकैवल्लिकेविति तत्रान्तरगत्यवयवो व्याख्यातः, कैवल्लिकेऽप्यत्र तु दर्शनज्ञानयोर्व्याख्यात-

१ एकैग्नियणाभनन्ताः ये सहस्त्रे नसानां कायस्थितिः अतराणां, पक्कं पंचेग्नियेषु नरतिरियां तस्यट्ठ भयाः ॥ १ ॥
पुरपत्तं संभित्तं शतपुत्तं तु मंगल्यत्तराणां, धी पल्लियशतपुत्तं, नपुंसकस्थाननन्तादां ॥ २ ॥

चारिणि च कार्मण शरीरं भवति तत्सद्भावादिति, 'अन्यत्र तद्विवक्षा' इति, अन्यत्र-अन्येषु द्वारेषु तत्कार्मणं शरीरं विवक्षया भवति, यद्वृत्तिश्च विवक्षा-चतुरभिमाणः सम्प्रवासम्भयरूपः, तच्च येषु द्वारेषु द्वारावयवेषु च न भवति भवति चेत्तेतद् भाव्यते-चतुर्दशानपनपर्यायज्ञानविभक्त्याहारकद्वारेषु न भवति, कथं ? विग्रहयती कार्मणशरीरसद्भावात् तत्र चतुर्दशाना-भावात्, यद्यपि लब्धिवद्दीकृत्य तद्विद्यते तथापि न तदाद्रिश्यते, यतो लब्ध-यपर्यायिज्ञानाहुपयोगत्रयमेवोक्तम्, मनःपर्यायिज्ञानं तु सुसाधु भवति, तत्र तस्यासद्भावात्, विभक्त्यस्तु तद्विस्तृत्वात्, आहारककार्मणयोर्विरोधात् कार्मणशरीरं न भवति, कथयलेदयाऽचतुर्दशानपविदर्शनमपि शुवायविज्ञानमप्यज्ञानश्रुताज्ञानभय्यामव्यसम्यग्दृष्टिर्मिथ्यादृष्टिषु तु भवति, तच्च लेशतल्परूपायद्वादि किञ्चन, तीर्थकृत्यान्तरालागतिविद्यते, यतोऽपरान्जितविमानादरिपुनेपिनः शौरिकपुरं तस्यादस्तत्र च वक्रासम्भवो, यदि एतत्समयेन त्रियंश्लोममन्तरादि, द्वितीयेन समयेन समश्रेण्यां तिष्ठति, तृतीयेनोत्पादः, एवमन्तरालागति-सम्भवस्तीर्थकृत्यामिति, तथाऽभ्यव्यो मिथ्यादृष्टिर्मत्यागानो धृताज्ञान्यधुमनिलेदयश्च भाव्यत एवेति गायार्थः ॥ ९ ॥ १० ॥

मणतानामिमेरेस्तु, मौसं उरलं पि नारयसुरेस्तु । केवलथावरविमले, वेजविवदुगं न संभवद् ॥ ११ ॥
व्याख्या- 'मनोज्ञानविभक्तयोः मिथ्यमौरान्निर्ममपि नारकपुरेषु केवलस्थावरविकले वैक्रियद्विकं न सम्भवति' इति पदानि । एतत्तु मनोज्ञानं च विभक्त्य तयोरोदारिकमिथशरीरं न सम्भवति, उत्पत्तिकाले तयोराभावात् । देवनारकयो-

१ 'सम्यग्देष्टां' क २ 'देवनारकयोरोदारिकमिथमोदारिकमपि' क.

रौदारिकमौदारिकमिथपि शरीरं न सम्भवति, पश्यानुपूर्व्युपन्यासाच्चक्षुर्दृशतानाहारकयोर्मिश्रशरीरत्रयमपि न भवति, यतोऽ-
नाहारको वक्राणो(तो) भवति, चक्षुर्दृशेन तु तृतीयपर्याप्तौ, सा च शरीरपर्याप्तेरुत्तरकाले भवति । शेषद्वारेषु शेषद्वारावयवेषु
चोत्पत्तिकाले तिर्यच्प्रमुखयोः केवलज्ञानकेवलदर्शनययाख्यातेषु (च) केवलसिद्धयुक्ताते औदारिकमिश्रं तदुत्तरकालं रौदारिकं
शरीरं भवतीति भावनीयमिति, ' केवले 'ति केवलज्ञानकेवलदर्शनययाख्यातेषु वैक्रियमिश्रं वैक्रियं (च) शरीरं न सम्भवति,
यतः-सयौगिकरहितः सत्तैव योगाः, केवले च स्यावरकायश्च विकलेन्द्रियाश्च द्रष्टृकत्वं तस्मिन्निति, स्यावरकाये द्वित्रिचतुरि-
न्द्रियेषु च वैक्रियमिश्रं वैक्रियं च शरीरं न सम्भवति, पश्यानुपूर्व्युपन्यासात् संज्ञिविपक्षे च न भवति । शेषद्वारेषु शेषद्वारावय-
वेषु च भवति, कथं ? देवमारकयोः प्रसिद्धमेव, पञ्चेन्द्रियत्रयसत्त्वीपुंनपुंसकभक्त्याभव्यसंज्ञिमिथ्यादृष्टयत् एव कृपायले-
इयान्निज्ञानज्ञानवन्तश्च तथा प्रमत्तसंयतास्तु दर्शनत्रयज्ञानचतुष्कसामायिकच्छेदोपस्थापनीयसम्यक्त्ववन्तो भक्त्याश्च तेषां च
त्रयोदश योगाः, एतेन्द्रियवादपर्याप्तिकयायुकायिके वैक्रियमिश्रं वैक्रियशरीरं च भक्त्येव तद्भानिनमेवेति गायथेः ॥ ११ ॥
आहारदुर्गे जायद्, चोदसप्तुतिस्त इह विसेसणओ । भणुगदुर्पेचदिय-माइएस्तु समइण जोएज्जा (पासेज्जा) ॥ १२ ॥

व्याख्या- ' आहारद्विकं जायते चतुर्दशपूर्विण इति विशेषणतः भणुगनिपञ्चेन्द्रियादिषु स्वमत्या पश्येदिति '
पदानि, पदार्थस्तु ' आहारद्विकम् ' इत्याहारस्माद्वारकमिश्रं च शरीरं ' जायते ' उत्पद्यते भवतीति यावद्, चतुर्दशपू-
र्विणः चतुर्दशपूर्वाणि विद्यन्ते यस्य तस्येत्येवं ' विशेषणतो ' विशेषणसंज्ञानभणुगविपञ्चेन्द्रियादिषु स्थानेषु ' स्वमत्या ' आ-

तमस्या 'पश्येत्' निषालयेदित्युपदेशः, तत्र प्रश्चित्तद्विष्यहितार्थमेतदेव विधाव्यते, तत्र गतिद्वारं मनुजगतावेव, इन्द्रिय-
द्वारे पञ्चेन्द्रियेषु, कायद्वारे त्रसेषु, वेदद्वारे पुंनपुंसकयोः, कर्माद्वारे चतुर्वर्षि कर्माद्येषु, लेखाद्वारे शुभलेहयात्रये, संयमद्वारे
सामायिक-छेदोपस्थापनीययोः, दर्शनद्वारे अचक्षुश्चक्षुरधिषु, ज्ञानद्वारे मनिश्रुतावधिमतः पार्थायानेषु, भव्यसंक्षिप्तसम्यग्दृष्ट्याहा-
रकैष्याहारकमिश्रमाहारकं च भवतीति गार्थार्थः ॥ १२ ॥ तेनेव गत्यादिस्थानेषु उपयोगानाह-

मणुयगर्हए चारस, मणकेवलवज्जिया नवद्यासु । इगिथावरेसु तिच्चिड, नउ चिगले चार तस सगले ॥ १३ ॥
व्याख्या- 'मनुजगती' द्वादश मनोशानेवलद्वयवर्जिता नवान्यासु एकैन्द्रियस्यावरेषु त्रीणि तु चत्वारो विफले द्वादश
त्रससकले 'कंपाञ्चित्पदानां लोषात्, पदानि । पदार्थोऽपुना-मनुजगती द्वादश सम्पूर्णा उपयोगा भवन्ति, मनोज्ञानकेवलज्ञा-
नेवलदर्शनरज्जितास्त एव 'द्रोषासु' नारकविर्यगपरगतिषु नमोपयोगा भवन्ति । इन्द्रियद्वार्यानि कुन्त्यैकेन्द्रियेषु कापट्यार-
मधिकृत्य स्थायरेषु त्रय उपयोगाः-प्रत्यक्षानश्रुतानाचक्षुर्दर्शनाख्या भवन्ति । 'चत्वारो विफल' इति, चतुरिन्द्रियेषु चक्षु-
र्दर्शनसहितास्त एव पूर्वोक्ताः, द्वादश कायधिकृत्य त्रसेषु इन्द्रियद्वारे 'सकलेषु' पञ्चेन्द्रियेभ्यस्तथैः दृशब्दो विशेषणार्थः,
किमत्र विदिनति !, अभव्यपिध्यादृष्टि (सास्वादने)षु पञ्चोपयोगाश्चक्षुरचक्षुर्दर्शनमज्ञानमयं च । अमंदिनो विभद्वरहितास्त
एव पूर्वोक्ताश्चत्वारो भवन्ति, अनाहारकस्य पिप्याद्येष्टाश्चत्वारः प्राप्नुवन्, विपङ्गं फालसौकर्यस्यैव, सम्यग्दृष्टेर्ब्रह्मनिचतुष्कं चक्षु-
श्चक्षुरवधिदर्शनं सप्तोपयोगा भवन्तीति गार्थार्थः ॥ १३ ॥

जोए वेण सटी, आहारगभव्यसुकलेसासुं । चारस संजमसम्मे, नच दस लेसाकसाणसुं ॥ १४ ॥

व्याख्या—‘योगे वेदे संज्ञिन्याहाररूपव्यशुक्लेश्यासु द्वादश संयमसम्पद्यन्तौ नव दश लेख्यारुपांशेऽपि’ इति पदानि । पदार्थस्त्वयम्-योगे इति जानिनिर्देशात् मनोवाक्यद्वये त्रिभेदे, एवं वेदे स्त्रीपुंनसंस्कृते द्वयस्य, संज्ञिद्वारे संज्ञिनि, आहारकद्वारे आहारके, भव्यद्वारे भव्ये, लेख्याद्वारे शुक्लेश्यायां, एतेषु स्थानेषु द्वादशोपयोगा भवन्ति। संयमद्वारे यथाख्याते क्षायिकसन्पद्यन्तौ च नयोपयोगा भवन्ति, यतस्तयोस्त्वज्ञानत्रयं न भवति । लेख्याद्वारे कुण्णनीलकाभोजैजसीपद्मासु, कपा-
पद्मारे चतुर्विंशति कपापेषु दशोपयोगा भवन्ति, यतोऽकपायाः केवलिनोऽलेख्याः शुक्लेश्या वेति गार्थायः ॥ १४ ॥

सम्मतकारणेहि, मिच्छन्निमित्ता न ह्येति उच्यते । केवलद्वारेण सेसा, संतेव अचक्षुचक्षुस्तु ॥ १५ ॥

व्याख्या—‘सम्यक्सकारणैर्मिथ्यात्वनिमित्ता न भवन्त्युपयोगाः केवलद्वारेण सेसा, संतेव अचक्षुचक्षुस्तु’ इति पदानि । पदार्थस्तु सम्यगत्वं कारणं-हेतुयुग्मां ते सम्यक्त्वकारणा मतिश्रुताग्रिमनःपर्यायज्ञानावधिदर्शनमहाः तैः सह मिथ्या-
त्वहेतवो मत्पज्ञानश्रुताज्ञानरिभद्राख्या न भवन्ति, केवलज्ञानदर्शनाभ्यां सह शेपा दशोपयोगा न भवन्ति, भवन्त्येव चक्षु-
चक्षुर्दर्शनाभ्यां सह सम्यक्त्वनिमित्ता मिथ्यात्वनिमित्तायेति गार्थायः ॥ १५ ॥ शुणस्थानेषु योगानभिधातुकाप आह—

जोगाहारदुग्णा, मिच्छे सासायणे अविरप य । अप्युब्बाइस्तु पंचस्तु नव ओरालो मणवई य ॥ १६ ॥

व्याख्या—‘योगाहारद्विज्ञाना, मिथ्यादृष्टौ सास्वादेने अविरपे च “करणशब्दलोपात्” अपूर्वादेषु पञ्चस्तु नवोदा-
रितं मनोवाक् च, पदानि । पदार्थस्तु योगाः संपूर्णाः पञ्चदश च एवाहारकमिथाहारकवर्जिता मिथ्यादृष्टौ सास्वादेनेऽविरपे
च भवन्ति । क्रियत इति करणे अपूर्व च तत्करणं चापूर्वकरणं तद्विधेये यस्यासात्रपूर्वकरणः स आदिर्यपां तेऽपूर्वकरणादय-

सोऽपि पञ्चदशपूर्वकरणानि चिन्वादर्शस्य संपरायोपशान्तसीष्णकपायेषु नव योगा भवन्ति, औदारिकशरीरं यन्नांसि भाषाश्च अवि-
शेषितत्वात् । चकारः समुच्चय इति मायार्थः ॥ १६ ॥

वेदविविधा जुषा ते, मीसे साहारेणेण अपमत्ते । सेस्ते दुविचिन्विजुषा, आहारदुगेण य पमत्ते ॥ १७ ॥

व्याख्या—‘वैक्रियेण युक्तास्ते सम्यग्मिध्याहारौ साहारेणेणमत्ते देशविंसे । द्वैक्रिययुक्ता आहारकृच्छिकेन च प्रमत्ते’
इति पदानि । पदार्थस्तु त एवानन्तरोदिष्टा औदारिकशरीरचतुर्विधमनश्चतुर्विधाकृत्योयेन, नव मेदा वैक्रियशरीरयुक्ता
दश योगाः सम्यग्मिध्याहारौ भवन्ति । त एव नवानन्तरोक्ता वैक्रियेण सहाहारेणेण युक्ता अपमत्ते एकादश योगा भवन्ति । ते
एव पूर्वोक्ता नव वैक्रियमिश्रवैक्रियाहारकमिध्याहारकयुक्ताः प्रमत्ते त्रयोदश योगा भवन्ति । च । समुच्चय इति मायार्थः ॥ १७ ॥

अज्जोगो अज्जोगी, सत्त सज्जोगमि होंति जोगा उ । दो दो मणवहजोगा, ओरालदुगं सकम्महणं ॥ १८ ॥

व्याख्या—‘अयोगो अयोगी सत्त सयोगिनि भवन्ति, योमास्तु दो द्वौ मनोवाग्योमावौदारिकद्विकं सकर्मणमिति पदानि ।
पदार्थस्तु—अयोगकृत्ययोगो योगवर्जितो मनोवाक्यानां योग इति व्यापारस्तेन वर्जितो निष्कर्मण्यमनोवाक्याय इति
भावः । सयोगिकैवल्यिनि सत्त योगाः, सत्यमनोऽसत्यागृह्यामनो वाक् चैते औदारिकमिश्रादारिकशरीरं सकर्मणमेते सत्त योगा
भवन्ति । तुदुन्दो विदोषणं, प्रियत्र विदिनष्टि । यतके देशविरतप्रयत्नानां वैक्रियद्विकममत्तस्याहारकं च प्रतिपिदं दर्श-
तम्, यतः ‘तिसु तेर (स एमे दस न जोगा हुन्ति सत्तसु गुणेसु । एकारस य पमत्ते सत्त सज्जोगे अज्जोगेका) माहा । तेरस
चत्तसु (दसेणे पच्चसु न जोगा हुन्ति एकारा । एकम्मि सत्त जोगा अज्जोगिणं हत्त एक्कं) गाहा इति सिद्धेपित्वादिति

गाथार्थः ॥ १८ ॥ गुणस्यानेधूपयोगानाह-

अवध्वलुचयद्वंद्वसण-मन्त्राणतिगं च मिच्छसासाणे । विरयाविरप सम्मे, नाणतिगं दंसणातिगं च ॥ १९ ॥

व्याख्या-‘अचक्षुश्चक्षुर्दृशेनमज्ञानत्रिकं च मिथ्यादृष्टिसास्वादेने विरताविरतौ सम्मग्नौ ज्ञानत्रिकं दर्शनत्रिकं च’ पदानि । पदार्थस्तु-अचक्षुर्दर्शने चक्षुर्दृशेन मत्तज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्गाख्याः पञ्चोपयोगा मिथ्यादृष्टौ सास्वादेने च भवन्ति, चः समुच्चये, मतिश्रुताविधिज्ञानत्रिकमचक्षुश्चक्षुर्वधिवर्धनरूपं दर्शनत्रिकं च देशवितोऽविरतसम्पगृह्यौ च भवति, चः समुच्चये इति गाथार्थः ॥ १९ ॥

मिस्संमि यामिस्सं मणानाणजुयं पमत्तपुब्बाणं । केवलियनाणदंसण-उवओग अजोगिजोगीसु ॥ २० ॥

व्याख्या-‘सम्यग्मिथ्यादृष्टौ व्यामिश्रं मनःपर्यायज्ञानयुक्तं प्रपत्तपूर्वाणां, कैवल्यज्ञानदर्शनोपयोगावयोगियोगिनोरिति पदानि । पदार्थस्तु-तदेव ज्ञानत्रिकं दर्शनत्रिकं चानन्तरोक्तं सम्यग्मिथ्यादृष्ट्यव्यामिश्रं भवति । मिथ्याव्याधिकस्याज्ञानबाहुल्यं सम्यक्त्वाधिकस्य सम्यग्ज्ञानबाहुल्यं, बाहुल्यसम्भवस्तु तस्योभयपक्षपतनसम्भवात् । तदेवं ज्ञानत्रिकं दर्शनत्रिकं च पूर्वाक्तं मनःपर्यायिज्ञानयुक्तमेवेतैः सप्तोपयोगाः ‘प्रपत्तपूर्वाणां’ प्रपत्तः पूर्वा-धुर्यो येषां ते प्रपत्तपूर्वास्तेषां प्रपत्ताप्रमचापूर्वकरणानि वृत्तिवादरससम्परायोपशान्तद्वेषायक्षीणकषायाणां भवन्ति । कैवल्यज्ञानदर्शने एतौ द्वयुपयोगौ सयोगयोगिकेवलिनोः भवतः इत्यभिहिते कश्चिदाह-यदि स्वावरणस्य देशस्योपशमेऽपि ज्ञानावरणदर्शनावरणयोस्तदयेऽपि जीवानां मतिश्रुतावधिमनः-पर्यायज्ञानोपयोगाश्चक्षुरचक्षुर्वधिवर्धनीयोपयोगाश्च सन्ति, ततः स्वावरणसर्वस्यै केवलज्ञानदर्शनवत्कथं न भवेयुः?, आह च-

“ आचरणदेशविगमे गार्हि विज्जति भनिसुधातीनि । आचरणसद्विगमे क्व तानि न होति जोरस्स ॥ १ ॥ ” उच्यते तेषां क्षायोपशमिकृत्वात् तयोश्च ज्ञानदुर्ज्ञानचरणयोः द्वये क्षायोपशमिक्रमाभावादित्येते उच्योमा नृभवन्ति, क्षायोपशमिक्रमश्च देशाचरणसप्तसम्भव एव, यथा गेषान्तरितारुस्य कृदविचरप्रविष्टः प्रकाशो घटपटादीनुद्योतयति, तथा कैवलज्ञानाचरणान्नरितस्य कैवलज्ञानस्य या प्रकाशः मत्स्याद्याचरणविचरविनिर्गतः स्याद्विधानुद्बुद्धन् जीवाद्विपदार्थान् प्रकाशयति, सर्वोचरणव्यपगमे तु क्षयोपशममनितरन्ध्रापगमोऽपि, यथा कटापगमे रन्ध्रापगमः, कैलाचरणक्षयाच्च न मन्दप्रभा, अतिनिर्मलत्वात् कैवलज्ञानस्य, अतः ते नोपयोगा भवन्ति, “ कंदविवरागयकिरणा मेतंरिपस्स जह दिणेसरस्स । ते कडमेहावगमे न होति जह तह इमां पि ॥ १ ॥ ” स्वस्वभावक्षयादिति गार्थार्थः ॥ २० ॥ गत्यादिस्यानोत्तरीचनानाह—

गहं हंदिप य काए, जोगे वेए कसायलेसासु य । संजमदंसणनाणे, भवस्सस्सिस्सम्मआहारं ॥ २१ ॥

व्याख्या—

एकविभक्ताः । इत्येकज्ञेयसमासात् द्रव्यैक्यमित्येवंभूतलक्षणात् मातृलक्षणानुसाराद्योक्तत्रयापि द्रष्टव्यानि पदानि । पदार्थस्तु गतिद्वारं चतुर्विधम्, इन्द्रियद्वारं पञ्चधा, कायद्वारं द्विधा, योगवेदद्वारे प्रत्येकं त्रिधा, कृपापद्वारं चतुर्धा, लेख्याद्वारं षोढा, संप्रमद्वारं च पञ्चार्थकृपा वा, दर्शनद्वारं चतुर्धा, ज्ञानद्वारं अष्टधा, अव्यसंज्ञिसम्यग्दृष्टवाहारकद्वाराभि सविपक्षाणि, तेषु जीव-

१ आचरणदेशविगमे, यानि विद्यन्ते गतिधृतादीनि । आचरणसर्वविगमे, कदां तानि न भवन्ति ज्ञोत्यस्य ? ॥ १ ॥

२ कटविचरामतकिरणा, मेघान्तरितस्य यथा दिनेशस्य । ते कटमेघापगमे, न भवन्ति यथा तथा इमागपि ॥ १ ॥

गुणस्थानानि मन्तव्यानि इति वाक्यशेष इति गार्थः ॥ २१ ॥ तत्र गत्यादिषु जीवस्थानानि प्रतिपादयन्नाह—

तिरियगर्हए चोहस, नारयसुरनरगहंसु दो ठाणा । एगिदिपसु चउरो विगलपणिदीसु छचउरो ॥ २२ ॥

व्याख्या—तिरियगतौ चतुर्दश नारकदुरनरगतिषु द्वे स्थाने एकैन्द्रियेषु चत्वारि विकल्पत्रेन्द्रियेषु षट् चत्वारि ' इति पदानि । पदार्थस्तु—तिरियगतौ चतुर्दश जीवस्थानानि भवन्ति अखिलानि । नारकदुरनरगतिषु संक्षिप्यस्तिरूपापयस्तिरूपायने द्वे भवतः । एकैन्द्रियेषु पृथिव्यादिषु पञ्चमकारेष्वपि प्रत्येकं सूक्ष्मादरपर्यस्तका (पर्याप्तका) स्थानि चत्वारि जीवस्थानानि भवन्ति । यिकलेषु द्वित्रिचतुरिन्द्रियपर्याप्तिरूपस्थानानि षट् भवन्ति । पञ्जेन्द्रियेषु संशयसंक्षिप्यस्तिरूपापयस्तिरूपायनानि चत्वारि भवन्ति । नारकदुरनरगतिषु द्वे स्थाने यदकं नक्षरगतौ न घटते, कुतः इति चेत् । तृतीयस्थानसम्भवात्, न, अभिमा-
यपरिज्ञानात्, तत्रायमभिमायो-नारकदुरसाहचर्यात्राणापि कारणापर्याप्तिरूपमहीकृत्य शतकाभिमायं च मत्वा स्थानद्वय-
मुक्तम् । आह-एयमपि सुतरां दोषो लब्धव्यपर्याप्तकाग्रहात्, नायमपि दोषः, तस्याप्यागमे संक्षिप्यव्यभिचारात् । कां १,
यतोऽन्यथागमाभिदिता कायस्थितिर्न घटते, यतः-सा संक्षिप्तमात्रस्य, न तु पर्याप्तिरूपापयस्तिरूपापयस्तिरूपापयः । आह एयमपि
सम्भूतान्नमनुष्याग्रहणमेव १, न, तेषामपि ग्रहणात्, यतः सूत्रकारेण क्रममुल्लङ्घय तृतीयस्थानेऽभिधानाद्वैरिष्ये रूपापितमि-
ति गार्थः ॥ २२ ॥

दस तसकाए चउ चउ, पावरकाएसु जीवठाणाहं । जत्तारि अठ दोसि य कायवईमाणसेसु कमा ॥ २३ ॥

व्याख्या—'दस' दस व्रतकाये चत्वारि २ स्वारकायेषु जीवस्थानानि चत्वार्यष्ट द्वे न कायवाग्मानतेषु क्रमा 'दिति पदानि ।

पदार्थस्तु-नस्यन्तीति वसाः तेषां कायवृत्तिस्मिन् द्वित्रिचतुःपञ्चेन्द्रियसंज्ञ्यसंज्ञिपर्याप्तकापर्याप्तकजीवस्थानानि दश भवन्ति ।
 स्थावरकायेषु पृथिवीजलाग्निवायुवनस्पतिरूपेषु पञ्चस्वयेकेन्द्रियेषु सूक्ष्मवादरपर्याप्तापर्याप्तकसंज्ञानि चत्वारि २ प्रत्येकं स्थानानि
 भवन्ति । एतान्येवानन्तरोक्तानि काययोगे भवन्ति, बाणयोगे द्वित्रिचतुष्वेन्द्रियासंज्ञिपर्याप्तापर्याप्तकस्थानान्यष्टौ भवन्ति,
 मानसे संज्ञिपर्याप्तापर्याप्तकस्थाने द्वे भवतः, क्रमात्-क्रमेण यथासङ्ख्येन तचोक्तमेव । चकारो योगानां त्रैविध्यस्य प्राधान्य-
 निर्वहसमापणार्थः । आह-एवं पूर्वोक्तं यत्तदत्र विरुध्यते, क्वयमिति चेत्, उच्यते-नवसु स्थानेषु काययोगः केवलः, चतुर्षु का-
 यबायोगावेकस्मिन् कायवाङ्मनोयोगाः, उत्तरसूत्रेऽन्यथा भणनाद्विरोधो, नायं विरोधः, पूर्वसूत्रं लब्ध्यपर्याप्तकविवक्षतो
 निष्ठाकालप्राधान्याद्योक्तम्, उत्तरसूत्रं तु करणपर्याप्तकानां पर्याप्तकवर्धनात्, क्रियाकालनिष्ठाकालयोश्च कथञ्चिदभेदादित्य-
 विरोध इति मायार्थः ॥ २३ ॥

चउ चउ पुमित्यिवेए, सव्याणि ननुससंगराएसु । किण्हइतिगाहारग-भन्वाभव्वे य मिच्छे य ॥ २४ ॥

व्याख्या-‘चत्वारि २ पुंस्त्रीवेदे सर्वाणि ननुसकसम्भरायेषु कृष्णादिक्रिहाहारकभग्याभव्वे च मिथ्याष्टौ वेदि
 पदानि । पदार्थस्तु-पुंस्त्रीवेदयोः संज्ञ्यसंज्ञिपर्याप्तकापर्याप्तकस्थानानि, चत्वारि २ प्रत्येकं भवन्ति । ननुसकवेदश्च कयायाश्च
 ननुसकरुपायाः तेषु सन् सर्वाणि सम्पूर्णानि जीवस्थानानि भवन्ति । कृष्णनीलकापोतलेस्यासु आहारकभग्याभव्वेषु मिथ्याष्टौ
 च सर्वाणि भवन्ति । चः समुच्चये, द्वितीयचकारोऽधिकार्थसूचकः, कोऽसावर्थो ? लब्ध्यपर्याप्तकाः सर्वे ननुसका एव इतरे
 भाव्या, अर्मसिपर्याप्तकापर्याप्तकौ तु यद्यपि ननुसकौ तथापि स्त्रीपुंस्त्रिद्वारकारमात्रमहीकृत्य निर्दिष्टं, क्रमोल्लेखनं सर्वत्र लाघ-

वार्थमिति गायार्थः ॥ २४ ॥

तेजलेसाइसु दोशि, संजमे एकमद्वमणहारे । सण्णी समंमिं य दोन्नि सेसयाइं असंनिम्मि ॥ २५ ॥

व्याख्या-तेजोलेइयादिषु द्वे संयोगे एकमद्वमणहारे सञ्ज्ञिनि सम्यग्दृष्टौ च द्वे शेषकाण्यसंज्ञिनो'ति पदानि । पदार्थस्तु तेजसीपद्मशुक्ललेइयासु संक्षिपयार्थकापर्याप्तकस्याने द्वे भवतः । सम्यग्गम्यः संयमः तस्मिन्नेकं संक्षिपयार्थकस्यानम् । अनाहारकं सप्तापर्याप्तका अन्तरगतौ संक्षिपयार्थकस्तु केवलिसमुद्भूयाते एवमष्टौ स्थानानि भवन्ति । संज्ञिद्वारे सम्यग्दृष्टिद्वारे च संक्षिपयार्थकापर्याप्तकस्याने द्वे भवतः । शेषाणि-एतद्वद्विकृत्वज्जितानि द्वादश स्थानान्यसंज्ञिनि भवन्ति । चकाराधिक्यात् तेजोलेइयायोमेकोन्द्रियवादरूपस्थीजलवनस्पतयः करणपर्याप्तका अपि भवन्ति, यतो भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मैशानदे-वास्तोद्भूतपद्मने, 'जल्लेसे मरइ तल्लेसे उववज्जइ' इति वचनादिति गायार्थः ॥ २५ ॥

दुसु नाणदंसणाइं, सन्वेचि अणाणिणो य विव्रेया । सन्निमि अयोगि अवेइ एवमाइं सुणेयब्ब ॥ २६ ॥

व्याख्या-द्वयोर्ज्ञानदर्शनानि सर्व्वेऽप्यज्ञानिनश्च विज्ञेयाः, संक्षिप्ययोग्यवेद्येवमादि पन्तव्यमि'ति पदानि । पदार्थस्तु-द्वयोः संक्षिपयार्थकापर्याप्तकयोः ज्ञानदर्शनानि सम्यग्दर्शनमयानानि भवन्ति, सर्व्वेऽपि जीवस्थानकजीवा अज्ञानिनोऽपि विज्ञेयाः, संक्षिप्ययोगित्वमवेदित्यमेवमादिशब्दादलेइत्यतस्त्वमकपायत्वमनिन्द्रियत्वं च पन्तव्यमिति गायार्थः ॥ २६ ॥ तेज्ज्व गत्यादिषु सुणस्यानकान्याद-

१ यल्लेइया मियते तल्लेस्य उत्पद्यते ॥

सुरनारएसु चत्वारि, पंच तिरिएसु चोदस मणूसे । इगिविगलेसु जुपलं, सञ्वाणि पाणदिसु हवंति ॥ २७ ॥
व्याख्या—‘सुरनारकयोश्चत्वारि पञ्च तिर्येषु चतुर्दश मनुष्ये एकैन्द्रियविकलेन्द्रिये युगलं सर्वाणि पञ्चेन्द्रियेषु भव-
न्तीति पदानि । पदार्थस्तु ‘सुरनारकयो’ इति सुरनारकगत्योर्पिथ्याद्दृष्टिः सास्वादनसम्यङ्मिथ्याद्दृष्टिसम्यग्दृष्टि-
स्थानानि चत्वारि भवन्ति । पञ्च तिर्यग्गतौ पूर्वोक्तानि चत्वारि देशविरतस्थानं च । मनुष्यगतौ चतुर्दश सम्पूर्णानि गुण-
स्थानानि भवन्ति । एकद्वित्रिचतुर्विन्द्रियेषु ‘युगलं’ मिथ्याद्दृष्टिः सास्वादनश्च । पञ्च तिरिएसु इति बहुवचननिर्देशात्
सास्वादनः । एतेषु करणपर्याप्तकृत्वाचिकाद्यादुःकुटेनापि देशानपदानवल्लिङ्गापान्नं कालं भवति, पञ्चेन्द्रियेषु सर्वाणि भवन्तीति
गाथार्थः ॥ २८ ॥

सर्वेषु च मिच्छो वाञ्छतेषु बहुभक्तिं पमोनूणं । सासायणो उ सम्मो, सन्निदुगो सेस सन्निम्मि ॥ २८ ॥

व्याख्या—‘सर्वेष्वपि मिथ्याद्दृष्टिः, वाञ्छतेषु मूलतः प्रसूत्रकं प्रसूत्र्य सास्वादनस्तु सम्यग्दृष्टिः संक्षिप्ते देशाणि संक्षिप्ति
पदानि । पदार्थस्तु—‘सर्वेषु’ त्रसस्यावरकाययोः अपिबद्वात् समभेदयोर्मिथ्याद्दृष्टिर्भवति । अनन्तरोक्तयोः काययोः
समभेदयोर्वाच्यनिष्कापसर्वस्वफलः पर्याप्तकृत्वाचरणभेदान् प्रसूत्र्य सास्वादनो भवति । सम्यग्दृष्टिः संक्षिप्यतिरु-
पापर्याप्तकयोः त्रसकायान्तर्गतयोर्भवति । शेषाणीति विभक्तिलोपात्तिर्देशः, शेषाणि सम्यग्मिथ्याद्दृष्टिदेशविरत्यदीन्येका-
दश स्थानानि त्रसकायान्तर्गतं त्रिस्थाने भवन्ति । तुष्टद्वौ विशेषणार्थः, किमत्र विक्षिप्तं?, अनेनैव सूत्रेण जीवस्थानेषु

१ संक्षिप्यतिरु-
पापर्याप्तकः इत्यर्थः ।

गुणस्थानान्याह-सर्वेष्वपि जीवस्थानेषु विध्यादृष्टिर्भवेति, वायुतेजःसूक्ष्मत्रिकविनिष्ठस्यानानि प्रभुच्य सास्वादनी भवति । सम्प्रदृष्टिः संश्लिष्टिके श्लेषस्थानानि संश्लिनि भवन्तीति गाथार्थः ॥ २८ ॥

जा बायरो ता वेपसु तिसुवि तंह सबसंपराणसुं । लोभंमि जावं सुहुभो छल्लेसा जाव सम्मोत्ति ॥ २९ ॥
 व्याख्या—‘यावद्वादरस्तावेदेषु त्रिष्वपि तथा सर्वसम्पराणेषु लोभे यावत्सूक्ष्मः पद्लेक्ष्यासु यावत्सम्यग्दृष्टिरिति पदानि । पदार्थस्तु-यावदनिवृत्तिवादस्तावत्सर्वेऽपि विध्यादृष्ट्याया वेदेषु त्रिष्वपि भवन्ति, नया सर्वशपायेषु कोधमानमायालोभाख्येषु । लोभे यावत्सूक्ष्मसम्पराणस्थानं तावद् भवन्ति । ‘पद्लेक्ष्यास्त्विति’ सप्तमीबहुवचनलोपादित्यमुपन्यासो लोपश्च ‘सुपां सुपो लुङ्’, ‘पूर्वसवर्णाच्छ्रयो नान्याया जाल’ (?) इति लक्षणादवसेया, यावत्सम्यग्दृष्टिस्थानमिति वाच्यश्लेषः । इतिशब्दाधिक्यात् शुभलेक्ष्यात्रयमेव सम्यक्तत्वेन विरतित्वे विरतीनां प्रतिपक्षिकाले भवति, तदुत्तरणाले समं अपि परावर्त्तन्ते अपि, यतः-प्रपत्तस्य स्त्यानर्दिनिद्रोदये कुण्ठलेक्ष्याभाव एवेति मतान्तरं सूचितमिति । त्रिष्वपि वेदेषु वादरक्ष्मायं यावद्भवन्तीत्युक्ते आह-ते हि किं द्रव्यवेदेषु उताहो भाववेदेषु ?, यदि द्रव्यवेदेषु तदानीं प्रत्यक्षविरोधः, तदुपरितनैष्वपि तद्दर्शनात्, अथ चेद् भाववेदेषु तत्तत्तयं वेदोदये तस्यपि तेषां चरणमिति ?, अत्रोच्यते-द्रव्यवेदोदयस्नावदत्र नैयाहती मया । भाववेदोदये द्रुमशरणमत्र(नं तु)यथा भवेत् ॥ १ ॥ सर्वधातिक्रियायाणां, त्रयोपक्षसम्भवम् । भाववेदोदयो नैवद्, हन्ति यस्मात्स देशः ॥ २ ॥ हन्त्येव तद्दालो यद्गतवायुरनलस्तृणम् । देशहा केवलस्तस्य, स्वोदयः सम्प्रकीर्त्तितः ॥ ३ ॥ उदयो भाववेदस्य, यतोऽनादिः प्रविक्षणम् । पर्यायेण तदेकस्मिन्, द्रव्यवेदे हि सत्यपि ॥ ४ ॥ सहस्र्यानीता हि भेदाः स्युस्तस्य सिद्धान्तसि-

द्वितः । तेषामन्तर्गताः केचिच्छब्दरूपानां प्रतीत्ये(तिदाः)॥५॥ यथा पिचाद्रयो दोषाः सर्वजन्तुगता अपि उक्तत्वं विहीनास्तु,
न भवेयुर्विवाधकाः ॥ ६ ॥ कृपायस्योदये यद्दृष्टं, व्यपदेशो न मन्दके । भाववेदोदयेऽर्थेन, व्यपदेशो न बाधनम् ॥७॥
द्रव्यवेदान्त्र निर्देशद्विविधो लिङ्गिनां भवेत् । तत्त्वतो न भवत्येव, सूक्ष्मादीनामसर्वपि ॥ ८ ॥ सत्यपि हि द्रव्यवेदे, नासौ
भावस्य कारणम् । दधन्ज्जुवदाकारयात्रत्वाद् व्यवहारतः ॥ ९ ॥ उच्यते द्रव्यवेदो हि, नासावन्नोररीकृतः । सति वेदोदये
तस्माद्विधत्ते वरणत्रयम् ॥ १० ॥ इति गायार्थः ॥ २९ ॥

अपुव्याहस्त सुक्ता, न त्यि अलोगिन्मि तिन्नि सेसाणां । मीसो एगो चडरो, असंजया संजया सेसा ॥३०॥
व्याख्या—‘अपूर्वादिषु शुक्ला नांस्त्ययोगिनि तिस्रः श्लेषाणां मिश्र एकशब्दोऽसंयताः संयताः श्लेषाः’ इति पदानि ।
पदार्थस्तु-अपूर्वकरणदिषु गुणस्थानेषु शुक्ललेख्या भवति । अयोगिस्थानं लेख्यावर्जितम् । ‘श्लेषाणां भूमि, श्लेषेषु देशविर-
तमत्ताप्रमत्तैषु तिस्रः शुभलेख्या भवन्ति । ‘मिश्रो’ व्यामिश्रः स च संयमं प्रत्येको-देशविरताख्यशब्दवारोऽसंयता मिथ्या-
क्षुधाद्याः, संयताः ‘श्लेषाः’ प्रमत्तादिनवगुणस्थानकजीवाः, आधारार्थेयव्यवस्थासरणादेतद् ज्ञापयति-यदुत शुक्लैव येषु
गुणेज्वाधारभूमिषु लेख्या तेषां क्रमेणोभयश्रेणोरपि गुणद्विधैवति प्रतिपत्ततां तनियमः, श्लेषाणानां क्रमोक्तोऽव्यनियमो ।
योगदर्शनज्ञानद्वाराणि तूक्तान्येव, नाभिधीयन्त इति गायार्थः ॥ ३० ॥

अभव्यिणसु पदमं, सव्याणिगिरेसु दो असन्नीसु । सन्नीसु वार केवलि, नो सन्नी नो असण्णीति ॥३१॥
व्याख्या—‘अभव्येण प्रथमं सर्वाणीतरेषु द्वे असांश्चु संक्षिप द्वादश केवली नो संक्षी नाप्यसंक्षीति’ पदानि । पदार्थस्तु-

अभव्येषु प्रथमं-मिथ्यादृष्टिगुणस्थानं भवति । सर्वान्पक्षेषाणीतिरेपुं-भव्येषुः । द्वे स्वाने असंक्षिपु मिथ्यादृष्टिसास्वादनाख्ये भवतः । संक्षिपु द्वादश मिथ्यात्वादृष्ट्यानानि भवन्ति, यतः-केवली योगी अयोगी च न संक्षी नाप्यसंक्षीति गायार्थः॥ ३॥

अपमत्तुवसंतअजोगि, जाव सव्येचि अविरयाईया । वेयगउवसमस्वाइय-दिद्वी कमसो मुण्येयव्या ॥ ३२ ॥

व्याख्या-‘अपमत्तोपशान्तायोगिनो यावत्सर्वेऽप्यविरवाद्या वेदकीपक्षमक्षायिकसम्यग्दृष्टयः क्रमशो मन्तव्याः’ इति पदानि । पदार्थस्तु-पथासङ्ख्येयान योजमा, अविरनादयोऽप्रमत्तान्ता वेदकसम्यग्दृष्टयो भवन्ति । अविरतांदय उपशान्तरूपायान्ता औ-पशमिकसम्यग्दृष्टयो भवन्ति । अविरनादयोऽयोग्यन्ताः सायिकसम्यग्दृष्टयो भवन्ति । अधुना क्रमेण मन्तव्या इति गायार्थः॥ ३२॥

आहारगेस्तु तेरस, पंच अणाहारगेस्तु चि भवन्ति । भणिया जोशुवयोगाण, मगणा वंधगे भणिमो ॥ ३३ ॥

व्याख्या-‘आहारकेषु त्रयोदश पञ्चानाहारकेषुपि भवन्ति, भणिता योगोपयोगानां मार्गणा वन्धकान् भणामः’ इति पदानि, पदार्थस्तु-‘आहारकेषु’ आहारकजीवेषु त्रयोदश गुणस्थानानि मिथ्यादृष्ट्यानानि सयोग्यिप्यन्तानि भवन्ति । पञ्चानाहारकेष्वपि मिथ्यादृष्टिसास्वादनविस्तरसयोग्ययोगिस्थानानि भवन्ति । अयोगी स्वकालं, सयोगिस्वेकस्मिन् समुद्यते समयानं, सम्यग्दृष्टिस्तु चिग्रहं समयमेकं, मिथ्यादृष्टिसास्वादनौ विग्रहे एकं द्वौ त्रयान्वा समयान् । भणिता योगोपयोगानां मार्गणा-अन्वेषणा, साम्प्रतं वन्धकान् भणामः, इति गायार्थः ॥ ३३ ॥

॥ इति पंचसंगहपदमं दारं सम्मत्तं ॥

॥ समाप्तं योगोपयोगमार्गणाद्वारं प्रथमम् ॥ इति ग्रन्थशतचतुष्टयम् (४००) ॥

अथ द्वितीयं द्वारम् ।

चोदसविहायि जीवा, विवंधगा तेसिभन्तिमो भेदो । चोदसहा सन्वेवि द्रु किमाइसंताइपयनेया ॥ ३४ ॥
 व्याख्या-‘चतुर्दशविधा अपि जीवा विवन्धकास्तेषामन्तिमो भेदः । चतुर्दशधा जीवाः सर्वेऽपि किमादिसदादिप-
 दोः’ इति पदानि । पदार्थस्तु-चतुर्दशविधाः-चतुर्दशभेदा अपि जीवाः। विवन्धनेषु समाश्रिताः, विशेषेण वन्धका विवन्धका
 अष्टविधस्य रूपेणो द्वेया इति क्रिया सर्वत्र सम्बन्धनीया, तेषामन्तिमो भेदः कर्तृलक्ष(तया)विश्रितः संज्ञिपर्याप्तकाव्यथतुर्दशधा-
 चतुर्दशप्रकारतुर्दशगुणस्यानभेदो द्वेयः, सर्वेऽप्येतेऽनन्तरोक्ताः पूर्वोक्ताश्च किमादिकैः सत्त्वादिकैश्च पदैर्द्वेया-ज्ञातव्याः ।
 ह्रस्वधारणे, किमवधारयति, अन्तिम एव चतुर्दशधा भवति, अन्ये त्वेकद्वित्रिगुणा एव, तत्रैकगुणाः सर्वे मिथ्यादृष्टयो, द्विगुणा
 के(च)न-करणापर्याप्तकाः, यतः करणापर्याप्तकणुसुप्सरहितेषु सात्त्वादनेऽपि लभ्यन्ते, त्रिगुणस्तुः संक्षी करणापर्याप्तको, यतस्त-
 त्रविश्रतसम्यग्दृष्टिर्पि भवतीति गाथार्थः ॥ ३४ ॥

इदानीं किमादिपदं निरूपयन्नाह-

किं जीवा ? उवसममाइएहि भावेहि संजुयं दृवं । कस्त ? सरुवस्स पट्ट, केणति ? न केणइ कया उ ॥ ३५ ॥
 व्याख्या-‘किं जीवाः ? उपपत्त्यादिभिर्भावे । संयुतं द्रव्यं, कस्य ? स्वरूपस्य प्रयत्नः, नेनेति ? न केनचित्कृतास्तु’ पदानि ।
 पदार्थस्तु-‘किं जीवाः ? इत्येषं पृष्ठे उपपत्त्यादिभिर्भावे संयुतं द्रव्यं, जीवा अभिधीयन्ते । कस्तेत्येवं पृष्ठे स्वरूपस्य-आत्मीयरूपस्य
 प्रभव-स्वामिनो भवन्ति न केन-कृतम् इति पृष्ठे न केनचित्कृता-न-कृतिविद्भिर्हिवा, स्वाभाविकस्वरूपावस्थितत्वात् । तुल्य-’

स्तेषां नित्यत्वावधारणार्थं एव, अत्राह—किमर्थमौदिकपारिणामिकसाधिकाण् परित्यज्यौपशमिकभावोपन्यास इत्युच्यते—
 औदिकपारिणामिकौ भावायजीवानामपि भवतः, अयन्तु जीवलक्षणमधिकृत्योक्तः, क्षायिकस्य (क्षायोपशमिकस्य) चौपश-
 मिकपूर्वकत्वादयमेव युक्तियुक्त इति साधार्थः ॥ ३५ ॥

कस्य ? सररीरे लोए च, हुंति केचचिर ? , सन्वकालं तु । कइ भावजुया जीवा ? दुगतिगचउपंचमीसेहि ॥ ३६ ॥
 व्याख्या—‘दुइ ? सररीरे लोकं वा भवन्ति कियचिरं ? सर्वकालमपि कतिमावयुता जीवा द्विरुत्रिकचतुष्पञ्चमिथैरिति
 पदानि । पदार्थस्तु—‘कुत्र’ कस्मिन् स्थाने जीवा ? इत्येवं पृष्ठे, ‘दुरारे’ औदारिकरुद्रिपञ्चमकारे प्राशुक्ता यन्वक्ता भवन्ति । या-
 शब्दश्चशब्दार्थः, यन्थकाश्च अयन्थकाश्च लोकं जीवा भवन्ति, ‘कियचिर’ भित्त्वं पृष्ठे सर्वकालमपि, कतिमावयुता जीवा ? इति
 पृष्ठे केचिद् द्वाभ्यां सायिकपारिणामिकाभ्यां ते च सिद्धाः, केचित् त्रिभिरीदयिकपारिणामिकसायोपशमिकैरेकद्वित्रिचतु-
 ष्षञ्चेन्द्रिया भवन्ति, केचिच्चतुर्भिरेव त्रिभिः सौपशमिकैरौपशमिकसम्यग्दृश्यधर्तुगतिकाः पञ्चेन्द्रिया भवन्ति, अथवा
 सायिकसम्यग्दृश्यः सायिकचतुर्भावयुक्ता भवन्ति, केचित् पञ्चभावनुक्ताः सायिकसम्यग्दृश्य उपशमश्चेत्यन्तर्गता औपशमि-
 कचारित्रवन्तो भवन्ति । शुद्धभावाः पञ्चैवैतं, वेपामेव सञ्चिपताभिन्नाः पृष्ठो भेदो भवतीति साधार्थः ॥ ३६ ॥

‘कस्य सररीरे’ इत्यवपचं प्रत्येकं व्याख्यातुकाम आह सूत्रकारः—

सुरनेरइथा तिसु तिसु, वाउपणिदी तिरिवल चउ वउसु । मणुया पंचसु सेसा, तिसु तणुसु अचिगहा सिद्धा ॥ ३७ ॥

व्याख्या—‘सुरनारकास्त्रिषु त्रिषु वयुषञ्चेन्द्रियनिर्यञ्चः चतुश्चतुर्षु मनुजाः पञ्चसु श्रेयास्त्रिषु वनुष्यचिग्रहाः सिद्धाः’ इति

पदानि । पदार्थस्वरूप-सुरनारफजीवास्त्रिषु तैजसकर्माणिक्रियाख्येषु शरीरेषु भवन्ति । वायुषज्ज्वेन्द्रियतियञ्चतुःचतुर्षु पूर्वोक्तेषु त्रिषु सौदारिकेषु भवन्ति, मनुजाः षज्ज्वसु सम्पूर्णेषु, शेषा-एकद्वित्रिचतुरस्रिषज्ज्वेन्द्रियास्त्रिषु २ तैजसकार्पणीदारिकेषु भवन्ति, अविग्रहा-विग्रहरहिताः सिद्धा भवन्ति, अत्राह-पूर्वं योगानभिदधत्वा सप्त शरीराणि तैजसाप्राधान्येनोक्तानीह तु (स) तैजसान्यपि षज्ज्वेति, कथं न विरोध इति ? अत्रोच्यते, वयमेतदुत्सर्गकृत्य मिश्रसम्पूर्णान्यस्यापिशेषेण प्रधानान्यनुसमय-धन-मरुत्वाज्जीवस्योक्तानि, अत्र तु षज्ज्वेति वच्यन्ते न तु मिश्राणि, अस्याथैस्य प्राधान्यव्यापनार्थं पञ्चानामेव ग्रहणं, तानि च सतैजसान्येव भवन्तीत्यविरोध इति गार्थायः ॥ ३७ ॥

साम्मत सत्यदमरूपमाणाह—

पुटवाहं चउ चउहा, साहारणचणपि सतयं सययं । पसेयषज्जपञ्जा दुविहा सेसा उ उववन्ना ॥ ३८ ॥
व्याख्या—‘पृथिव्यादयश्चत्वारश्चतुर्द्वी, साधारणवनमपि सान्तकं सतत प्रसंक्षयार्थमिच्छापर्याप्तं द्वित्रिधाः शेषास्तू पञ्चानां’ इति पदानि, पदार्थस्वरूप-पृथिवीगलागि गायवधराराः सुभनादरपर्याप्तकापर्याप्तभेदावतुर्द्वी-चतुःपकारा भवन्ति, साधारणवनमप्येवमेव चतुर्द्वी, सततमनमखं छिद्य ग्राह्यलज्जसुखदयानक च भवति, प्रत्येकरूपार्थमप्यार्थमिच्छाजनस्यविकायिकाः तुयपदे, तुयव्यस्मानेकार्थसाहादरा एव, ते चैवमेव भवन्ति, शेषा-द्वित्रिचतुषज्ज्वेन्द्रियासंज्ञिपर्याप्तकाः संज्ञिपर्याप्तमात्र ग्राह्यत्वाः सन्ति, उत्पद्यमानास्तु भाज्या इति वाम्यशेषः, तुयव्यस्य विशेषणार्थत्वात् संज्ञिनोऽप्यार्थिकाः ग्राह्यत्वाः उत्पद्यमानाश्च भाज्याः, यतस्तोपामन्तेतुल्यमवस्थानम्, उत्कृष्टतो द्वादश मुहूर्ता अन्तरं, आह-यद्येव द्वित्रिचतुस्सदप्यर्थमिच्छानामप्यन्त-

मुहूर्तमवस्थानं तदेवान्तमुहूर्तमन्तरं, कस्मात्तेषां स्थानानि शून्यानि न भवन्ति ? अत्रोच्यन्ते—तेषामेव स्थानानामन्तमुहूर्तस्य बृहत्तरत्वाद्, “कथमेतदवसीयते ? तेषां नित्यराश्याधिकारे नित्यराशिभिः सह योग्ययनिर्दिष्टत्वात्। विसमासे प्रज्ञापनायामपि पर्याप्ताकाश्याप्तिकोभयराशित्वेन प्रतिपादितत्वाद् । संक्षेपयुक्तिकराशेरनभिधानं कादाचित्कत्वाद्, यद्य सन्मूर्च्छन-मनुष्याणामनित्यानामपि सङ्ख्या प्रतिपादिता, सा चोत्कृष्टपदमाश्रित्य विशेषेणोक्ता, उत्कृष्टप्रतिपादनाच्चासम्भवजन्य-मध्यमोत्कृष्टमेदाः ख्यापिता भवन्ति, एतेषां तु सामान्यकालिकप्रतिपादनाच्चानित्यत्वं सिद्धमिति भावार्थः ॥ ३८ ॥

मिच्छा अचिरयदैसा, पमत्त अपमत्तया सजोगी य । सवदं इयरगुणा, नाणाजीवेस्तुचि न ह्येति ॥ ३९ ॥

व्याख्या—‘मिथ्यादृष्टयोऽविरतदेशविरताः प्रमत्ताप्रमत्तकाः संयोगी च । सर्वादां इतरगुणानानाजीवेष्वपि न भवन्तीति’ पदानि । पदार्थोऽधुना—‘मिथ्यादृष्टयोऽविरतसम्यग्दृष्टो देशविरताः प्रमत्ता अप्रमत्तकाः संयोगिनश्च एते पदगुणस्थानजीयाः सर्वाद्धी—सर्वकालं सन्तो भवन्ति ‘इतरगुणाः’ शेषगुणस्थानजीवा ‘नानाप्रकारेष्वपि’ सर्वजीवेष्वप्यन्विष्यमाणाः सर्व-कालं न भवन्तीति भावार्थः ॥ ३९ ॥ पद गुणस्थानानि सदैव सन्ति, शेषाणि-सास्वादनसम्यग्मिथ्यादृष्टयपूर्वकरणानिदृत्तिवाद-संस्पृकपायोपशान्तर्शीर्णकपायायोगियुणस्थानानि तु क्वचिद् भवन्ति क्वचिन्नेति, तेषां चैकानेकमेदाद् द्विद्व्येत्येति, एवं चाष्टानां गुणस्थानकानां पृष्ठयधिकानि पञ्चपष्ठिगतानि भङ्गकानां भवन्ति, अतस्तेषां प्रतिपादिकां गायामाह सूत्रकारः—

इगदुगजोगार्हणं, ठवियमहो इगवहृचमिह जुयलं । इगिजोगाड दुदु गुणा, गुणियचिमिस्सा भवे भंगा ॥ ४० ॥

व्याख्या—‘एकद्विक्रयोगादीनां स्थापयित्वाऽथः एकवहुत्वमिति युगलं, एकयोगात् द्विद्विगुणं गुणितचिमिश्रा भवेयुः

भंगका' इति पदान् । 'पदार्थस्तु गणितानुक्रमेण लाघवावर्धमाभिधीयते-एकद्वित्र्यादिसंयोगसङ्ख्या-उभयमुहं रासिदुर्गं द्विद्विष्टांतेण भय पठ५ । लट्द्विरासिविभजे, तस्मद्विरि गणिचु संनोवा ॥ १ ॥ अनेन-गाथासूत्रेण कर्तव्या, तेषां चाधः स्थापयित्वा एकश्च बहुत्वं च यस्मिन् युगले तद्व्युगलं एकक्रययोगादारभ्य द्विगुणं २ स्थापयित्वा यद्ययंककाः प्रत्येकभवस्थिता-स्तथाप्यत्र संयोगस्यैव प्राधान्यादेकक्रययोगा उच्यन्ते, सास्वादनस्थाने एकगुणिनः बहवश्च, मिश्रस्थाने एकगुणिनः बहवश्च, अनेन क्रमेण तावन्नोक्तव्याः, यावदयोगिगुणस्थानं, तत्स्थापना-
एतेऽथास्याङ्काः स्थापयित्वाङ्गुणाः

८	७	६	५	४	३	२	१
१	८	२८	५६	७०	५६	२८	८
२५६	१२८	६४	३२	१६	८	४	२
२५६	१०२४	१७९२	१७९२	११२०	४४८	११२	१६

२५६-१०२४-१७९२-१७९२-११२०-४४८-११२-१६, पुनरेकत्र मिश्राः ६५६० एवं भवेयुर्मङ्गाः । भवना-
मत्येकपदेषु द्वौ द्वौ, एवं षोडश, एकैकद्विक्रयोगे चत्वारः २, एवं सर्वेषु द्वादशोच्चरं क्षतं ११२, एकैकत्रिक्रयोगे अष्टौ २ सर्वेषु
चत्वारि क्षतानि अष्टचत्वारिंशदधिकानि, ते च छन्दोवत्स्थाप्याः, एवंमन्येऽपि भावनीया इति गायार्थः ॥४०॥

अहवा एकपद्व्या, दो भंगा इमिबहुचसत्रा जे । ते चिप पयबुदोए, तिगुणा दुगसंखुया भंगा ॥ ४१ ॥ अराम् ॥

व्याख्या-अयमेकपदिकौ द्वौ भङ्गौ एकबहुत्वसंज्ञौ यौ तावेव पदद्वौ त्रिगुणौ षट् द्विसंखुतौ अष्टौ भवन्तीति, पदद्वये
एत एव त्रिगुणाः चतुर्विंशतिर्द्विगुणाः पञ्चविंशतिरेव त्रिपदमङ्गाः, भूयस्त्रिगुणाः द्विगुणाः अष्टौ त्रिगुः एते चतुष्यदमङ्गाः, एवं

शेषाः सङ्ख्येयाः' इति पदानि । पदार्थस्त्वयम्—'साधारणान' साधारणवनस्य त्वा यकान ये प्रागुक्ताथत्यारो दास्त
 प्रत्येकमन्ता—अनन्तसङ्ख्या, 'असङ्ख्येयका' इति सङ्ख्यातीताः 'शेषा' अष्टाविंशतिभेदाः—पृथ्वीजलाग्निवायूनां
 नृश्ववादरपर्याप्तिकापर्याप्तिकाख्याः षोडश प्रत्येकयादरवनस्पतिः पर्याप्तापर्याप्तद्विष्टो द्वित्रिचतुःशसंक्षिपयस्त्रिपयस्त्रिस्तथा
 द्वादशैते सर्वेऽप्यसङ्ख्याः, यतः संक्षिपयस्त्रिस्तथा अपि क्वचिद्विष्टकालेऽभिहिताः 'एको व दो व त्रिंशति व संख्यमसंख्य व एग
 समपूर्ण' इति गायत्र्या, मिथ्यादृष्टयोऽनन्ताः, सास्वादनसम्यग्मिथ्यादृष्टविरतसम्यग्दृष्टिदेशविरताख्याः क्षेत्रफल्योपमास
 ङ्ख्येयभागतुल्याः प्रत्येकं भवन्ति, शेषाः—प्रमत्तादिनवगुणस्थानतीताः प्रत्येकं सङ्ख्येयाः, यतस्ते मनुष्यास्ते चाशेषा अपि
 सङ्ख्येया इति गोपार्थः ॥ ४२ ॥

अधुना तदेव द्रव्यप्रमाणं विशेषेणाभिधातुकाम आह—

पत्तेय पल्लवणकाइया उ पर्यरं हरन्ति लोगस्त । अंगुलअसंखभागेण आहयं भूदगतणू य ॥ ४३ ॥

व्याख्या—'प्रत्येकपर्याप्तवदनस्पतिकायिकास्तु मतरं हरन्ति लोकस्य अङ्गुलसङ्ख्येयभागेन भाजितम्, भूदस्तनयश्च'

१ एको-वा दो वा त्रयो वा सङ्ख्याता असंख्याता वा एकसमयेन ।

इति पदानि । पदार्थोऽपुना-प्रत्येकग्रहणात् साधारणा अनन्ताः पूर्वोक्ता एव, प्रत्येकाश्च ते पर्याप्तिकाश्च प्रत्येकपर्याप्तिकाः ते च वनस्पतिकायिकाश्च ते, तुगच्छस्य विमेषणापत्त्वाद् यादराः, सर्वेऽपि एते 'प्रतरम्' उपरितनाथस्तनप्रदेशनिरपेक्षप्रदेशात्मकं घनीकृतनोक्तस्य । कथयेत्तत् ? तुगच्छस्य विमेषणार्थत्वात् । अथवा यथास्थितलोकाप्रतरस्यानिवतत्वात् घनीकृतस्य 'अपहरन्ति' कृतपनयाऽप्यत्र कुरीति, किमिति प्रतरं ?-अद्भुतासंख्येयभागमानवर्णैः खविहृत, किमुक्तं भवति-प्रतरं यावन्-यद्गुल्मा-सदृशेयभागमानाणि खण्डानि तावन्तस्ते वनस्पतिकायिकाः । एवं भूकायिकाश्च, लङ्ककायिकाश्च बुद्धकमेव कायो योऽं ते लङ्क-कायिकाः, एतन्मयेऽपि द्रष्टव्याः, चः सङ्ख्येय, आह-तस्मात्पृथिवी त्वत्तत्रै (त्युक्त्यै) वसुपन्यासः सो न । क्रियते इति ? उच्यते-यादराः पर्याप्तिकाऽपर्याप्तिकाः मूल्याः पर्याप्तिकापर्याप्तिकाः पृथिव्युदकरूपायिका अस्य वनस्पतेः ययोत्तरं तुल्यनिर्देशोऽप्यसदृश्येपगुणाः रयापिना भरन्ति । आह-यथा ततः फलसादृशिकायिका न प्रथममुक्ता ? अत्रोच्यते-यत्रास्तित्र यापुरस्वार्थस्य ख्यापनार्थं क्रमेणोपपत्त्यस्ताः, आह-काऽत्र युक्तिर्नमस्परिकायिकानां स्वोक्त्ये इतराणां त्रयिभूत्ये ? अत्रोच्यते-तदुक्त्यास्थानि रक्षेपा-च्छरीराग्रमाहनातः, यतस्तस्य वनस्पते रत्नप्रभोषणितलस्य पृथिवीसंस्तिमुद्रोपरनादिषु गिरिषु चोपचिस्थानं, पृथिवीका-यिकानां तु पृथिवीनामनेक्याद् ग्रहचरत्वाच्च वस्तिष्ठेत्सचिस्थानाच्चासदृश्येयत्वं घटते, आह-यथेयमुदकरूपायिकानां सत्त्व-रामानं, नैवमं, तेषामप्यसदृश्येयसामुद्रमभूतवनोदधिसम्भवात् मूल्यवद्गिरितत्वाच्च सदृश्येयमुत्तरं घटन एव । वायुकायिकानां सत्त्वजनोक्ताः शून्यसम्भवात् तत्रातिवैय, तेषामपर्याप्तिकानामपि इमेव युक्तिः, यतः-स्वनामीपपर्याप्तिकयत्तत् तेषामुत्पत्तेर्भा-

वनेति तात्पर्यम् ॥ ४३ ॥

आचलिवग्गो अन्तावलीय गुणिओ हु वायरो तेज । वाक लोकासंखं सेसतिगमसंख्या लोगा ॥ ४४ ॥

व्याख्या-‘आचलिवर्गोऽन्तरालिकया गुणितो हु वादरस्तेजः । वायवो लोकासङ्ख्याः शेषत्रिकमसङ्ख्या लोकाः’ इति पदानि । पदार्थस्तु-‘आचलिका’ सङ्ख्यावीतसमाप्तिरूपा, तस्या ‘वर्गो’ मित्राचलिकागुणो यावत्सङ्ख्यस्ता-वत्सङ्ख्या वादरपर्याप्तिस्तेजाकारिका भवन्ति । वायवो लोकासङ्ख्येयभागाकाश्चदेशप्रमाणासंख्येयप्रतरप्रमाणाः, ‘शेषत्रिकः’ मिति पृथिव्युदकाग्निवायूनां यच्छेषैकैकस्य त्रिकं वादरापर्याप्तकृत्युत्पत्त्यप्याप्तकार्याप्तकत्वं तदसङ्ख्येयलोका-कागमदेशममाणं हुशब्दो यथाभातिरव्यापकः (ततः) वनस्पतैः प्रत्येकवादरापर्याप्तकाः वत्प्रमाणाः, नतु सूक्ष्माः, असम्भवत्वा-दिति गार्थार्थः ॥ ४४ ॥

पञ्चचापलान्ता, चित्तिचउअस्सन्निणो अवहरन्ति । अंगुलासंखासंख-प्पप्पसभइयं पुढो पयरं ॥ ४५ ॥

व्याख्या-‘पर्याप्तापर्याप्ता द्वित्रिचतुरिन्द्रियासंज्ञिनोऽपहरन्ति । अद्गुलसङ्ख्येयासङ्ख्येयप्रदेशभक्तं पृथक् प्रतरं’ इन्द्रियादिपदलोपात्, पदानि । पदार्थः-अद्गुलश्रेणीप्रदेशानां सङ्ख्येयभागविभक्ता यावन्तः प्रतरप्रदेशाः तावन्तः पर्याप्ताः द्वित्रिचतुरिन्द्रियासंज्ञिनः प्रत्येकं सम्भवन्ति, युगपद् भणनेऽपि सङ्ख्येयभागस्य वैचित्र्यान्न दोषः, एवमद्गुलासङ्ख्येयभागप्रदेशैर्मज्जतरमणास्त एव धूर्वोक्ता अपर्याप्ता इति । अथमद्गुलसङ्ख्येयभागमात्रैः स्वष्टैः स्वसिद्धत प्रतरं पर्याप्तिकाः, असङ्ख्येयभागमात्रैरपर्याप्ता द्वीन्द्रियादयोऽपहरन्तीति गार्थार्थः ॥ ४५ ॥

१२ को घनस्पतेः प्रत्येकआदरापर्याप्तका पथातस्य पथैतत्प्रमाणः । एतत्किं,

इति पदानि । पदार्थोऽयुना-प्रत्येकग्रहणात् साधारणा अनन्ताः पूर्वीका एव, प्रत्येकाश्च ते पर्याप्तकाश्च प्रत्येकपर्याप्तकाः ते च वनस्पतिकायिकाश्च ते, तुष्टस्य विशेषणार्थत्वाद् वादराः, सर्वेऽपि एते 'प्रनस्प' उपरितनाशस्तनप्रदेशनिरपेक्षप्रदेशात्मकं घनीकृतलोकस्य । कथमेतद् ? तुष्टस्य विशेषणार्थत्वात् । अथवा यथावस्थितलोकप्रत्ययानियतत्वात् घनीकृतस्य 'अप्रहरान्ति' कल्पनयाऽन्यत्र कुर्वन्ति, क्रियेयिषुं प्रतरं ?-अङ्गुलासङ्ख्येयभागमानखण्डः खण्डितं, किमुक्तं भवति-प्रगरे यावत् अङ्गुलासङ्ख्येयभागमात्राणि खण्डानि तावन्तस्ते वनस्पतिकायिकाः । एवं यूक्तायिकाश्च, उदककायिकाश्च बुद्धकमेव फायो ये । ते उदककायिकाः, एवमन्येऽपि द्रष्टव्याः, चः समुच्चये, आह-कारमावृथिवी त्यक्त्यै (त्युक्त्यै) वसुपन्यासः सो नो क्रियते इति ? उच्यते-वादराः पर्याप्तकाऽपर्याप्तकाः सुस्माः पर्याप्तकापर्याप्तकाः पृथिव्युदककायिका अस्य वनस्पतेः यथोत्तरं तुल्यनिर्देशोऽप्यसङ्ख्येयगुणाः ख्यापिता भवन्ति । आह-यद्येवं ततः कारमादशिकायिका न प्रथममुक्ता ? अवोच्यते-यत्रादिस्तत्र वायुरस्यार्धस्य ख्यापनार्थे क्रमेणैवोपभ्यस्ताः, आह-काऽन युक्तिर्वनस्पतिरूपायिकानो स्तोक्तत्वे इतराणां त्वपिक्तत्वे ? अत्रोच्यते-तदुत्पत्तिस्थानविशेषाच्छरीरप्रगाहनात्, यतस्तस्य वनस्पते रनप्रभोपरितलस्यपृथिवीसरित्समुद्रोपवनादिषु गिरिषु चोपत्तिस्थाने, पृथिवीकायिकानां तु पृथिवीनर्मेकत्वाद् बहुतरताच्च तत्पिण्डोत्पत्तिस्थानाच्चासङ्ख्येयपरं घटते, आह-यथोऽप्रमत्तकायिकानां म्वल्ल-
समाप्तने, नैम

व्याख्या-असङ्ख्येयश्रेण्याकाशमदेशस्तुल्याः प्रथमफले सौधर्मास्त्यो, द्वितीये चेशानाल्यो, एकश्रेण्यसङ्ख्येयभागा-
काशमदेशस्तुल्याः, उपरि प्रत्येकं देवस्थानेषु देवा यथोत्तरं च ये ये यथोपरि ते तेऽधःस्येभ्यः स्वल्पस्वल्पतराग्रगृह्णात
समश्रेण्यागता अपि ईशानमाहन्दाः प्राणनाच्युतदेवाः स्वल्पाः । इति गार्थार्थः ॥ ४९ ॥

प्रथमपृथिवीनारकभवनपतिसौधर्मदेवानां सर्वपापसङ्ख्येयत्वे सत्युक्तेऽपि विशेषमाह-

सेढीएवकेकपएत्त-रइयसुइणमंगुलप्पमियं । घम्माए भवणसोहम्म-याण माणं इमं होइ ॥ ५० ॥

व्याख्या-याः पूरं प्रतिपादिताः श्रेण्यः ताभ्यः एकैकपाकाशमदेशं गृहीत्वा या रचिताः सूचयन्तासाप्तहुलप्रमितम्-अङ्गुला-
गतम्, नारकभवनपतिसौधर्मदेवानां मानम्-सङ्ख्या, एतद् भवति वक्ष्यमाणम् । इति गार्थार्थः ॥ ५० ॥

उत्पन्नदोसयंगुल-भूओ भूओ विगिज्झ मूलतिगं । गुणिया जहुत्तरत्था, रासीओ कसेण सुईओ ॥ ५१ ॥

व्याख्या-पदपञ्चाशदधिकशतद्वयाङ्गुलाद् भूयो भूयो विगृह्य-गृहीत्वा मूलत्रयं पोटश्चतुर्द्विसङ्ख्यं राशयो यथोत्तरस्या
गुणिनाः क्रमेण यथोपन्यासं सूचयो भवन्ति । प्रथमपृथ्वीनारकाणां पणवतिचतुःसहस्राङ्गुलप्रमाणाः, भवनपतीनां
चतुःषष्ट्यङ्गुलप्रमाणाः, सौधर्मदेवानामष्टाङ्गुलप्रमाणा इयदङ्गुलमृचिप्रदेशप्रमाणश्रेणीप्रदेशस्तुल्यास्ते । इति गार्थार्थः ॥ ५१ ॥

अहंवंगुलप्पएसा, समूलगुणिया उ नेरइयसुई । पढमदुइया पयाइं, समूलगुणियाइं इयराणं ॥ ५२ ॥

व्याख्या-अथर्वेपं सङ्ख्या अङ्गुलप्रदेशाः स्वमूल्याणा यावन्तो भवन्ति, तावच्छ्रेणीप्रदेशमिताः प्रथमपृथिवीनारकाः ।

अङ्गुलप्रदेशप्रथमपदं द्वितीयपदगुणं यावत्सङ्ख्यं तावत्श्रेणीप्रदेशस्तुल्या भवनपतयः, अङ्गुलप्रदेशद्वितीयवर्गमूलं तृतीयल-भू

सत्री चउसु गईसु, षडमाए असंखसेहिनरेइया । सेहि असंखसेहिनरेइया । जहोचरं तह य ॥ ४६ ॥

व्याख्या—‘संज्ञिनश्चतसृषु गतिषु प्रथमायां असङ्ख्येयाः श्रेण्यो नारकाः श्रेण्यसङ्ख्येयाः श्रेणासु ययोचरं तथा च’ पदानि । पदार्थः—संज्ञिनश्चतसृष्वपि गतिषु भवन्ति, नासंज्ञिनः, तत्र प्रथमायां नरकपृथिव्यां असङ्ख्येयश्रेणीप्रदेशतुल्या नारकाः गगान्ते तथासङ्ख्येयपिंयाद्भवन्तपयश्च भवन्ति, श्रेण्यश्च यनीकृतलोकप्रमाणाः, द्वितीयादिषु नरकपृथिवीव्येकश्रेण्यसङ्ख्येयप्रमाणप्रदेशतुल्या भवन्ति, ययोचरं चासङ्ख्येयप्रापमात्रा द्वितीयनरकपृथिवीनारकेभ्यस्ततोऽपृथिवीनारकाः असङ्ख्येयभागमात्राः, एवं ययोचरं शेषास्वपि नेतव्या इति गायार्थः ॥ ४६ ॥

संखेज्जजोयगाजं, सुइएसेहिं भाइओ पयरो । चंतरसुरेहिं हीरह, एवं एक्केकमेएणं ॥ ४७ ॥
व्याख्या—‘संख्येययोजनानां सूचिप्रदेशेभिर्जितः प्रतरः व्यन्तरसुरैः द्वियते एवमेकैकभेदेन’ पदानि, पदार्थः—सङ्ख्येय-योजनानां या ‘सूचिः’ एकप्रदेशिका पङ्क्तिः, सङ्ख्येययोजनप्रमाणा प्रदेशपङ्क्तिरिति भावः, तथा भक्तः प्रतरो व्यन्तरसुरै-द्वियते—भागलव्यतुल्या व्यन्तरदेवा इति । एवमेव प्रतिनि भावं भावना, सङ्ख्येयस्य वैचित्र्यान्न दोषः इति गायार्थः ॥ ४७ ॥

छप्पन्नदोसयंगुल-सूइएसेहिं भाइओ पयरो । हीरह जोइसिएहिं सट्ठणे त्पीउ संखगुणा ॥ ४८ ॥
व्याख्या—पट्पञ्चाशदधिकशतद्वयाङ्गुलानां प्रदेशसूच्या भोजिनः प्रतरः द्वियते ज्योतिष्कैः, भागलव्यप्रमाणा ज्योतिष इत्यर्थः, स्वस्थानेषु चतुर्ध्वपि देविकाषेणु स्त्रियो देव्या देवानां (देवेभ्यः) सङ्ख्येयगुणाः । इति गायार्थः ॥ ४८ ॥

असंखसेहिलएएस-तुल्लया षडमदुइयकण्येसु । सेहिसंखससमाडवरिं तु जहोचरं तहय ॥ ४९ ॥

• व्याख्या-असङ्ख्येयश्रेण्याकाशमदेशस्तुल्याः प्रथमकल्पे सौधर्माख्ये, द्वितीये चेन्नानाख्ये, एकश्रेण्यसङ्ख्येयमागा-
काशमदेशस्तुल्याः, उपरि प्रत्येकं देवस्यानेषु देवा यथोचरं च ये ये यथोपरि ते तेषांस्थेभ्यः स्वल्पस्वल्पतराप्रशब्दात्
समश्रेण्यागता अपि ईशानमाहेन्द्राः प्राणताच्युतदेवाः स्ख्याः । इति गायार्थः ॥ ४९ ॥

प्रथमपृथिवीनारकभवनपतिसौधर्मदेवानां सर्वेषामसङ्ख्येयत्वे सत्युक्तंऽपि विशेषमाह-

सेढीएक्येक्षपएस्-रइयसुईणमंगुलपमियं । घम्माए भवणसोहम्म-याण माणं इमं होइ ॥ ५० ॥

व्याख्या-याः पूर्वं प्रतिपादिताः श्रेण्यः ताभ्यः एकैकमाकाशमदेशं गृह्णीत्या या रचिताः सूचयन्त्यासामङ्गुलममितम्-भङ्गुला-
गतम्, नारकभवनपतिसौधर्मदेवानां धानम्-सङ्ख्या, एतद् भवति वक्ष्यमाणम् । इति गायार्थः ॥ ५० ॥

छप्पन्नदोसयंगुल-भूओ भूओ विगिज्झ मूलतिंगं । गुणिया जहुत्तरत्था, रासीओ कमेण सुईओ ॥ ५१ ॥

व्याख्या-पदपञ्चाशदधिकशतद्वयाङ्गुलाद् भूयो भूयो विगृह्य-गृहीत्वा मूलत्रयं षोडशचतुर्द्विसङ्ख्यं राक्षयो यथोत्तरस्या
गुणिनाः क्रमेण यथोपन्यासं सूचयो भवन्ति । प्रथमपृथ्वीनारकाणां पण्णवतिचतुःसहस्राङ्गुलप्रमाणाः, भवनपतीनां
चतुःषष्टयङ्गुलप्रमाणाः, सौधर्मदेवानामष्टाङ्गुलप्रमाणा इयदङ्गुलमुच्चिमदेशमपणश्रेणीमदेशस्तुल्यास्ते । इति गायार्थः ॥ ५१ ॥

अहवंगुलएस्स, समूलगुणिया उ नेरइयसुई । पढमदुइया पयाइं, समूलगुणियाइं इयराणं ॥ ५२ ॥

व्याख्या-अथेवंपं सङ्ख्या अङ्गुलप्रदेशाः स्वमूलगुणा यावन्तो भवन्ति, तावच्छ्रेणीमदेशमिताः प्रथमपृथिवीनारकाः ।
अङ्गुलमदेशमपपदं द्वितीयपदगुणं यावत्सङ्ख्यं तावदश्रेणीमदेशस्तुल्या भवनपतयाः, अङ्गुलप्रदेशद्वितीयवर्गमूलं तृतीयल-मू

गुणं यावत्संख्यं तावत्श्रेणीप्रदेशमुत्पत्त्या सौषम्यदेशाः । इति गाथार्थः ॥ ५२ ॥

अंगुलमूलासंख्यिभाग्यमिया उ होति सेदीओ । उत्तरखिववियाणं, तिरियाण य सन्निपज्जाणं ॥ ५३ ॥

व्याख्या—अङ्गुलसूत्रिप्रदेशवर्गमूलासङ्ख्येयभाग्यदेशप्रमाणाः श्रेण्याः, किमुक्तं भवति ?—तासु श्रेणीषु यावन्तोऽ-
मरमदेशास्तावन्त उत्तरवैक्रियवारीणिषो जीवा भन्तव्याः चतुर्गतिगता इति । त्रियमती संज्ञिनय पर्याप्तिका एतावन्त
इति गाथार्थः ॥ ५३ ॥

सामण्या पज्जात्ता, पणतिरि देवेहि संखगुणा ॥ संखेज्जा मणुपा तहि मिच्छाद्गुणावि सट्ठणे ॥ ५४ ॥

व्याख्या—‘सामान्या’ अविशेषिताः संख्यसंज्ञिपर्याप्तपरायास्तुल्यकाः ‘पर्याप्ता’ इति संज्ञिनोऽसंज्ञिनश्च पर्याप्ता इति
द्विरूपानगता जीवाः पञ्चेन्द्रियवियञ्चाः सर्वदेवेभ्यः यथासङ्ख्यं यथाक्रमं अतस्त्वेष्यसङ्ख्येषुमाणाः । मनुष्यगतां सङ्ख्येषु
मनुष्याः पर्याप्ताः, ‘तद्वि’ति तत्र मिथ्याहृष्ट्यादिगुणा अपि सङ्ख्येया एव स्वस्थाने स्वरूपानेऽन्विष्यमाणाः सर्वेषामपि सद्-
ख्येयत्वादपर्याप्तिकानां तु कादाचित्कत्वादिति गाथार्थः ॥ ५४ ॥

उप्पोसणं मणुया, सेडीं ख्वाहिया अवहरंति । तईयमूलाहपहि, अंगुलमूलप्पण्सेहि ॥ ५५ ॥

व्याख्या—उत्पट्टपदे मनुष्याः श्रेणीं समरज्जुप्रमाणां तत्प्रदेशाङ्गुलं ख्यायिक्ताः सन्तः सर्वेऽप्यपहरन्ति, । कथं ?
अङ्गुलमूलप्रदेशानां ततोयमूलश्रेणीरङ्गुलमूलप्रदेशपरहाराणाः, किमुक्तं भव त अङ्गुलमूलं ततोयमूलाहत् यावत्तावन्मात्रे
खण्डैः खण्डितां श्रेणीं हरन्ति तावन्मात्रा भवन्तीति गाथार्थः ॥ ५५ ॥

सासायणाइ चडरो, होति असंत्वा अणंतया मिच्छा । कोटिसहस्सपुहुत्तं, पमत्त इयरे उ धोवयरा ॥ ५६ ॥
 व्याख्या-सास्त्रादनसम्यग्मिथ्याष्टयविरतदेशविरताः प्रत्येकं सङ्ख्यातीता मन्त्रव्याः, सदा द्वौ नित्यौ अनित्यौ
 द्रावुकृष्टसम्भवे । अनन्ता मिथ्यादृष्ट्याः, कोटीसहस्रपृथक्त्वतुल्याः प्रमत्तास्तेभ्योऽप्रमत्ताः स्तोत्रनराः 'मिच्छाणंता च-
 लसे पल्लियासंत्वंस' इत्यस्यास्य च को विशेषो ? विशेषाभावे पुनरुक्तदोष इति ? अत्रोच्यते-क्रमोपन्यासोच्छ्रुतेन यथोत्तरं
 प्रमृताः ख्यापिताः अत्रायं विशेषः, अविरतेभ्यो न देशविरता बहव इति दोषः । उच्यते-तुल्यत्वाधिपत्याद् गुणाधिपत्याच्च
 स्तोत्राः ख्यापिता एवं न दोषः । इति गार्ग्यः ॥ ५६ ॥

एगाई चउप्पण्णा, समगं उवसामगा य उवसंता । अद्धं पडुच्च सेटीए, होति सव्वेवि-संखेज्जा ॥ ५७ ॥

व्याख्या-एकादारम्य उत्कृष्टवधतुःपञ्चाशत्पर्यन्ताः समकं-एककालं उपश्रामकाः-अपूर्वकरणवादादसूक्ष्मा मोहनीयस्य,
 उपश्रान्तमोहाद्य चकारो भिन्नक्रमे, इत्यन्तो जीवाः प्रादुर्भवन्ति प्रतिसमयं पुनरुत्पद्यमानाः श्रेणीकालं प्रतीत्य-आश्रित्य सर्वेऽपि
 श्रेण्यन्तर्गताः सङ्ख्येया इति । यद्यपि सङ्ख्येयाः सामान्यतोऽभिहिताः, तथापि श्रुतानि, न सदस्त्राणि, न लक्षाः । कुत
 एतदवसीयते ? युक्तिः, प्रमत्ताप्रमत्तयति कोटिसहस्रपृथक्त्वात्, तत्र येऽत्यन्तविशुद्धपरिणामास्ते सप्तकाः, उत्कृष्टेनापि श्रुतपृ-
 थक्त्वपरिणामाः, तेभ्यो ये अन्तर्ध्वंतिस्वल्पपरिणामास्ते उपश्रामका अन्तर्मुहुर्चान्तर्ध्विनः परतः सर्वेषामप्यभावादियन्तो भाव-
 नीयाः । इति गार्ग्यः ॥ ५७ ॥

१ प्रियत्वारिद्र्यतमगंशोत्पत्तस्य

खवगा खीणाजोगी, एगाई जाव होंति अद्वसयं । अद्याँ सयपुहुत्तं, कोडियुहुत्तं सजोगीओ ॥५८॥ दारम् ।
व्याख्या-सपक्काः खीणाः अयोगिनः सपणाहर्षीकरणगदस्वस्वकपायाः सपका इति, खीणाः-क्षीणकपायाः,
अयोगिनो-योगव्यापाररहिताः, निरुद्धपञ्चदशयोगास्तो त्वेकादशो यावदष्टतं तावद् भवन्ति १०८ समक्रमेरुकांते
'अद्यायां' श्रेणीकाले अन्तर्मुहूर्तान्तिर्वर्षिनः शतपृथक्त्वमात्राः प्रादुर्भवन्ति, पृथक्त्वं तु द्विद्वत्तादिनवच्चतुर्थ्यन्तं, सपोगिनः
केवलशानिनः कोटीपृथक्त्वमाणाः । इति गार्थाः ॥ २५ ॥ उक्तं द्रव्यमाणद्वाराय । क्षेत्रद्वाराह—

अप्यज्ञात्ता दोधिवि, तुहुमा एगिदिया जए सव्ये । सेसा असंखभागे, चायरपवणा असंखेसु ॥ ५९॥

व्याख्या-अपर्याप्तौ द्वौ कृतापर्याप्तकृत् यपर्याप्तकौ, अथवा प्रत्येकसाधारणपर्याप्तकौ तावत् त्रिगोत्र्येन-मूलमार्गैरुद्भि-
र्यौ, अपिबद्धो भिन्नक्रमः, स च सम्भावने, मूलप्रा एरेन्द्रियाः पर्याप्तकाः सर्वेऽपि-सर्वस्मिन् जगति सर्वशब्द उभयत्र सम्बन्ध-
नीयः प्रथमानुवचनान्तः । सप्तम्येकवचनान्तः । ततः सर्वेऽपि मूलप्रा एकेन्द्रियाः पृथिव्यादयः प्रत्येकसाधारणपर्याप्तका
द्रव्यपर्याप्तकौ तज्जालीयौ पूर्वोक्तौ सर्वस्मिन् जगति प्रत्येकं लोकान्नाश्वव्यापिनौ इत्यर्थः । शेषाः पृथिव्यादयो द्वीन्द्रियादयश्च
प्रत्येकाः साधारणाश्च ये वादराः प्रत्येकं पर्याप्तका अपर्याप्तकाश्च ते लोकासद्व्येयभागे स्थिताः । ये वादरा वायुकापिक्तास्ते
पर्याप्तका अपर्याप्तकाश्च लोकस्थानैकेष्वसद्व्येयभागेषु स्थिताः । आह परः-मूलप्राः सप्तमेदाः सर्वे प्रत्येकं सर्वलोकापन्नाः,
शेषा वादराः सप्तमेदाः गत्येकं लोकास्यासद्व्येयभागापन्नाः, एवमज्ञसैवाऽभेदोऽपि सिद्धे कस्मादेवं व्याख्यायते-सूत्रे
चानर्थकं अपर्याप्तद्रव्यग्रहणं क्रियते । उच्यते-कंपाञ्चिदपर्याप्तकाः सर्वेऽपि प्रभूता इति कृत्वा सर्वलोकापन्नाः, तत्र स्वकायनिश्चया

सर्वपापमुत्पत्तेरैकपयसिकानिश्चयाऽसहस्येया अपर्याप्तकाः सम्भवन्ति, अस्वार्थस्य ख्यापनाय एवं व्याख्यायते, अथवाऽन्या
सूत्रघटनाऽपर्याप्ता अपिश्चब्दात् पर्याप्ताश्च सूत्राणां द्वावप्येतां सर्वस्मिन्नगतिं भवत इति गार्थः ॥ ५९ ॥

सासायणाइ सन्ध्ये, लोगस्स असंखयस्मि भागस्मि । मिच्छा उ सतलोए, होइ सजोगीवि समुग्घाए ॥ ६० ॥
व्याख्या-सासायनादौनि सर्वसुणस्थानानि सास्वादनादयो वा प्रत्येकं सर्वसुणस्थानजोगा लोकस्याऽसंख्येयभागे
व्यवस्थिताः । मिथ्यादृष्टयस्तु सर्वलोकपक्षाः, यतः सूक्ष्मनापकर्षोदयिनो मिथ्यादृष्टय एव भवन्ति नाऽन्ये सास्वादनादयः ।
'सजोगिनोऽपि' केवलिसमुद्घातावस्थायां कामणयोगेन सयोगिनः सर्वजमद्वयापिनो भवन्ति इति गार्थः ॥ ६० ॥

समुद्घातमसद्देनाऽदोषसमुद्घातनसद्द्वयां प्रतिपादयन्नाह-

वेयणकमायमारण-वेउवियत्तेउहारकेउलिया । सग पण चउ त्तिन्नि कमा, मणुसुत्तेरेइयत्तिरियाणं ॥ ६१ ॥

व्याख्या-वेदनासमुद्घातः, कषायसमुद्घातः, भरणसमुद्घातः, उचरवैरूपशरीरकरणसमुद्घातः, तेजोलिप्प्यास्तु
दधातः, (आहारकसमुद्घातः) हेमलिसमुद्घातः, एवं तप्त समुद्घातः । एतेषामेव गतिषु सम्भवमाह-मनुष्यगतां सर्वेऽपि
अविकल्पाः, देवगती पञ्चाद्याः, नरकगती चत्वार आद्याः, तिर्यग्गती त्रय आद्या इति गार्थः । ६१ ॥

पंचदियत्तिरियाणं, देवाण व गंच होन्ति सत्तीणं । वेउवियवाऊणं, पढमा चउरो समुग्घाया ॥ ६२ ॥ द्वारम् ॥
व्याख्या-पञ्चेन्द्रियत्तिरियाणं संज्ञिना देवानामिव पञ्चाद्याः समुद्घाता भवन्तीति, उचरवैकियशरीराणां वायुकायिकानां
चत्वार आद्याः समुद्घाता भवन्तीति, यतस्तेषां वैकियशरीरलब्धिरिति गार्थः ॥ ६२ ॥ गतं क्षेत्रद्वारम् ॥ स्पर्शनद्वारमाह-

चांसविद्वावि तिरिया, समुधाणं फुसन्ति सबजं । रिस्मेढेड व केहं, एवं मिच्छा सजोगी ड ॥ ६३ ॥

व्याख्या-चांसद्वयप्रकारा अपि नियञ्चः समुद्रातेन सर्गं जगत् स्पृशन्ति ऋजुश्रेण्या वा केचन, एवं समुद्रवातेनैव भिष्याद्युयः मयोपिनय्य सर्गं जगत्स्पृशन्ति 'चोदमहिदहि जीया' इति वक्तव्ये यच्चिरश्रोऽभिप्रेतं तद् ज्ञापयति-तिरियञ्चो-
 कनिरासिनो ये तिर्यञ्चो मनुष्या वा ते मरणसमुद्रवातेन सर्गं जगत् स्पृशन्ति, एक नलुगत्या ऊर्ध्वालोकान्ते प्रजति, अन्यसमर्थो-
 लोकान्ते, त्वय्यो-पसिक्कालः, एवं सर्वलोकस्पर्शिनो भवन्ति, कुत एतदवसीयते ? उच्यते- 'रिसमेढेड य केहं' इति वचनात्
 येऽधो गोकान्तादूर्ध्वलोकान्ते स्वामरकायिका ऋजुश्रेण्या उत्पद्यन्ते ते प्रत्येकं सर्वलोकस्पर्शिनो भवन्ति, न च नसनिरक्षां
 ऊर्ध्वलोकैऽधोलोकैः न सम्भूय इति । देवा नारका वा नयं स्पन्दनां कुर्यान्ति, यतस्ते तिर्यग्लोकोपपातिनो बाहुल्येन स्वभावान्ते
 भवन्ति, येऽधोर्ध्वदिग्दत्तं प्रतिपद्यन्ते, देवमतेऽपि स्वस्थानादूर्ध्वमुखा वा, नार्योलोक्तमुखा अतस्ते
 न सर्वत्रोक्तस्पर्शिनो भवन्ति । वेदनासमुद्रयाते वैक्रियशरीररूपणसमुद्रयाते तेजोलेश्यानिसर्गसमुद्रयाते
 आहाररुधिररूपणसमुद्रयाते, जीवम्यात्यप्रदेशाः यथा द्रुतमुक्तसद्व्यायप्रयान्तुञ्चा अपि स्थालीमापूरयन्ति तन्मुसरिग
 रेण च निर्गच्छन्ति एव जीवप्रदेशा अपि शरीरात्मरसांशा आपूरयन्तो निर्गच्छन्त्यन्तर्दुर्घतं कालं यावत्, न च लोकरूपायिनो
 भवन्ति, सर्वसमुद्रयातानां वेदनासमुद्रयातोऽन्तर्भवन्तो, यथा रोगणां ज्वरः । वैक्रियाहाररुधिररूपणार्थं निर्गता जीवप्रदेशा-
 स्तद्योगान् पुद्गलान् शुहीला नच्छीरं निष्पादयन्ति, तस्य च पदं पर्याप्तयो युगपत् प्रारभ्यन्ते, ततः शरीररयांसिम-

ननु हर्षेन निष्पादयन्ति, शेषाः सामयिभ्यः, औदारिकस्य तु प्रथमा सामयिकी शेषा आन्तर्मुहूर्त्तिकाः, तेजोलेख्यासमुद्घातोऽ-
वरये कृपायसमुद्घातपूर्वकाः, यतः कृपायाभिः प्रथमं जठरे सम्भवति, ततः स बलान् मुरेन निर्गच्छन्तेजोलेख्योच्यते,
केवलिसमुद्घातस्तु अष्टसामयिकाः प्रवीत एव, तस्मिन् सयोगी जगत्सर्षो भवति, 'मिथ्यादृष्टयः' तु शब्दात् सूक्ष्माः सर्वे
सर्वलोकापन्नाः, एकजीवो वा समुद्घातेनैकैन्द्रियवदिति गार्थार्थः ॥ ६३ ॥ शेषगुणस्थानेऽप्यार-

मीप्ता अजया अड अड, वारस सासायणा छ देसजई । सग सेसा उ फुसंति, रज्जू लीणा असंखंसं ॥ ६४ ॥
व्याख्या-सम्यग्मिथ्यादृष्टोऽविरताश्च अष्टावष्टौ रज्जूः स्पृशन्ति, द्वादश सासादनाः स्पृशन्ति, षट् देशविरताः स्पृ-
शन्ति, उक्तशेषाः प्रमत्तायाः सप्त रज्जूः स्पृशन्ति, तुल्यत्वात् प्रमत्तोऽप्रमत्ताभिमुखः तन्स्यानमप्राप्तो ब्राह्मः, क्षीणकृपायस्तु रज्जो-
रसद्वारेण भागं स्पृशन्ति, यतो नासौ त्रियते न च समुद्घातं करोतीति गार्थार्थः ॥ ६४ ॥ एतदेव भावयति-

सहस्रारं तिर्येद्या, नारयनेष्टेण जंति तद्वयभुवं । निज्जंति अच्युये जा, अच्युयेष्टेण इयरसुरा ॥ ६५ ॥

व्याख्या-सति सम्यग्मिथ्यात्वबुद्धे न त्रियन्ते, अतो भवस्था एव शुबन्ते, सहस्रारं त्रिलोकान्तर्गन्तिनः तदमसानाः
सम्यग्मिथ्यादृष्टो देवा नारकान् व्रसा पूर्वाजन्मस्महेन गच्छन्ति तृतीयपृथिवीं यावत्, एवं हि सप्त रज्जुस्पर्शना भवति,
यत्र स्तिर्यन्तेऽस्मात्पञ्च सहस्रारो द्वे तृतीया पृथिवीति, अन्यां तेषां रज्जुमुच्युतदेवेन स्मालयेऽथस्तनमुराः यतो नीयन्तेऽत्राः
स्पृशन्ति, एवमष्टाविति । यत्र पयिरतस्य मृत्पुत्रास्ति तथापि अंशदुर्गुणिव्यादिषु सप्तम्यत्त्वो न गच्छति, नाप्यागच्छति
उपरि वा सहस्रारं गच्छति, तेन सम्यग्मिथ्यादृष्टिद्विवर्तितोऽपि प्रतिपादितः, यदि पुनः पञ्चयाः मास्मादनमदा

गच्छति, द्वादशरज्जुस्पर्शना मतान्तरे सम्भाव्यत एव, निर्देशगाथातुश्चद्वादशरज्जुस्पर्शना भवत्यविरतस्य, यतोऽनुत्तरदेवा मनुष्यभवं गच्छन्तः समरज्जुस्पर्शिनो भवन्ति, केमाञ्चिन्मतेन सायिकदृष्टयः त्वीयपृथिव्यां गच्छन्तीति गार्थार्थः ॥ ६५ ॥
सास्वादनस्य द्वादश भावयति-

छट्टीणं नेरइओ, सासणभावेण एइ तिरिमणुए । लोमंतनिक्खुदेसुं, जंतिज्जे सासणगुणत्था ॥ ६६ ॥

व्याख्या-‘णुनरकृषिव्यां भवान्ते औपश्रुषिकसम्भक्तं प्राप्य पिथ्यात्वं गन्दुभनाः सास्वादनत्वं प्राप्तः कालं करोति तेन सास्वादनेन तिर्यहु मनुष्येषु वा उत्पद्यते ताः पञ्चरज्जुस्पर्शो भवति, तिर्यग्लोकाचयाविधा अन्ये सास्वादनगुणस्या लोफान्तनिष्कृष्टपदन्तं, एवं द्वादश रज्जुस्पर्शना भवति, प्रायोऽधोलोकाभिमुखी सास्वादनगुणपन्नानां सत्त्वानां गतिरेव नास्ति, तेन इयन्मात्रा स्पर्शना प्रतिपादिता, अथोर्ध्वलोकवदधोलोकेऽपि यान्ति ततश्चतुर्दशापि लभ्यन्त इति गार्थार्थः ॥ ६६ ॥

उवसाभाग उवसंता, सव्वट्ठे अप्पमत्ताविरया य । गच्छंति रितगइए, पुंसेसज्जया उ बारसमे ॥ ६७ ॥

व्याख्या-‘उपशामका ’ उपशामयेण्यां निवृत्त्यनिवृत्तिवादस्त्वक्तृशयाः ‘उपशान्ता’ उपशान्तकृपायाः, ‘अप्रमत्ताः’ संयमोद्यमपरा ‘विरता’ उपशमाहीः, चक्षुद्वात् प्रमत्ता अपि अप्रमत्ताभिमुत्ताः सर्वार्थविमानं गच्छन्ति । गमनं च द्विधा-क्रजुगत्या वक्रगत्या च । सामयिकी क्रजुगतिः, त्रिविधा वक्रगतिर्द्विसामयिकी कोपर(कूर्प) वक्रगतिः, त्रिसामयिकी लाङ्गुलवक्रगतिः, चतुःसामयिकी गोमूत्रिकावक्रगतिरिति, ते च भगवन्तो विशुद्धपरिणामा मनुष्याः स्वभवान्तमपये स्वशरीरपरित्यागेन स्वजीवप्र-

देशैः सर्वार्थं विमानं गच्छन्ति, ततः सप्तर्ज्जुस्पर्शिनो भवन्ति, यतः स तेषां गुणो यावदायुः, अतो मनुष्यायुषा ते तत्रायो गिवत् परम-
 वायुर्गत्यानुपूर्व्यनुदयेन च गच्छन्ति, यत आगमः 'इह वोदि चइचाणं वत्थ गंतूण सिज्झाति' तस्मिन्नेव समयेऽत्र शरीरं परित्यजति,
 स शरीरत्यागेन तस्मिन्नेव समये सिद्धिस्थाने सिद्धत्वं प्राप्नोति, एवमेवेऽपि येनैव समयेन शरीरं परित्यजन्ति, तेनेव सर्वार्थं विमानं प्रा-
 प्नुवन्ति, आह परः, उक्तमागमे- 'परमवपडमे साठण' इति, परमवायुप्रथमसमयोदये शरीरशान्तः शरीरस्यागो जीवस्य भवति, अतो
 देवायुस्त्वदे शरीरं परित्यजतां कथं स्पृशेता तदयुषा भवति ? उच्यते- नार्यं दोषः, ऋजुगतित्वात्, मनुष्यमयान्तसमये ऋजुगता-
 बुत्पत्तिस्थानं शरीरं अपरित्यजन् समारोहति स्म, यथेल्लिक्काजीवः पुच्छस्यानमपरित्यजन् मुखेनावूर्ध्वं क्षेत्रं शरीरवित्तानात् प्राप्य
 ततः पुच्छं संहृत्यैव सामयिकगतौ जीवः शरीरस्य एवोत्पत्तिस्थानमारोहति, उभयक्षेत्रस्थस्यानन्तरसमये परमवायुस्त्वदयमुप-
 गच्छति, तस्मिन् समये शरीरशान्तं कुर्वतां न दोषः, ततः स्पृशेता उभयत्राविरोधेन सम्भवति, यतो वक्रगतायेव परमवादि-
 समये शरीरशान्तशूलैस्तदायुर्गत्यानुपूर्व्विकाणामुदयो घटते, न ऋजुगताविति । 'पुरुषा' मानवा देशविरताः द्वावक्षमे देशलोके
 गच्छन्ति, ऋजुगतायेव, यतः विस्थां न सहस्रारादूर्ध्वतो गमनमस्ति अतः पदरज्जुस्पर्शना भावितैव । तुशब्दाद्यद्यस्य रूपं फला-
 दस्पर्शनायोगी सिद्धिमुपगच्छति, तथाप्युपचारतोऽसावपि भीक्ष्मदेशैः सप्तर्ज्जुप्रमाणं क्षेत्रं स्वस्वशरीरपरित्यागात्सिद्धिक्षेत्र-
 माप्ताच्चा स्पर्शितयानेवोच्यते- यतः सिद्धक्षेत्रस्याः सिद्धा उच्यन्ते, तथा तत्कालेऽसावपि सप्तर्ज्जुप्रमाणत्वात् तद्गत पवोच्यते,
 इति गार्थाय ॥ ६७ ॥ अत स्पृशेताद्धारय । कालद्धारमधिष्ठत्योच्यते-

१ 'अत्र शरीरं त्यक्त्वा तत्र गत्वा सिद्धयति'

संततप्यपञ्चाणां, अंतमुष्टुत्तं दृढाग्निं सुहृत्माणां । सेसाणंपि जह्या भवद्विष्टं होइ एमेव ॥ ६८ ॥

व्याख्यान-यस्यैवचदरकैन्द्रियद्वित्रिचतुरिन्द्रियासंक्षिप्तं सप्तानामप्यप्याप्तकानां मृतमप्यप्याप्तकानामपि अन्तर्मुहूर्त्तमात्रा भवस्थितिर्भवति, पक्षभयायुः प्रमाणमिति, 'द्वित्रिधापि' इत्यन्त्यत उक्तवृत्तयः । दोषणमापि चादरकैन्द्रियद्वित्रिचतुरिन्द्रियासंक्षिप्तं मक्षिनां पर्याप्तकानां 'एवेमेव' अन्तर्मुहूर्त्तमात्रा एव जगत्या भवस्थितिर्भवतीति गार्थायः ॥ ६८ ॥ दोषणामुक्तपृथगर्थनिमाह-

बावीमसहस्राहं, धारस चामारं अउणपन्नदिणा । छम्मास पुच्चकोडी, तेत्तीमगराहं उक्कोसा ॥ ६९ ॥

व्याख्या-द्वारिदिनातिपंसहस्राणि चादरप्यप्याप्तकैन्द्रियाणाश्चतुरा मयस्थितिः, सा च पृथिवीकापिर्मुदेय, यतोऽस्कापि-
कानां सप्त, तेन। कापि सतां त्रीणि अहोरात्राणि, वायुकापिकानां त्रीणि (वर्ममहघाणि) जनस्यनिकापिकानां दश वर्षमहमाणि, परमस्थितिरिति । द्वीन्द्रियाणां द्वादश वर्षाणि, त्रीन्द्रियाणां एकोनपञ्चाशद्विनानि, चतुरिन्द्रियाणां एवमासा, अर्धमक्षिनां वर्षाणां पूर्वकोटिः, संक्षिप्तां प्रयद्विधत्सामरोपमाणि, सर्वेषां पर्याप्तकानां भवस्थितिः क्रमेणोक्तवृत्ति गार्थायः ॥ ६९ ॥ एफस्मिन् जीये गुणारक्ष्यानकालमाह-

होइ अणाइअर्णतो, अणाइसंतो य साइसंतो य । देसूणोणगलहं, अंतमुष्टुत्तं चरिम मिच्छो ॥ ७० ॥

व्याख्या-मिथ्यागुणान्द्रुतो जीवः त्रिधा कालमेवाह भवति, अनाद्यन्तं कालमेकः, अनादिसान्तं कालं द्वितीयः, सादिसपर्यवसानं कालं तृतीयः, दूयोरायोमिथ्याहृदयोरनप्यन्योऽल्पः कालः, तृतीयस्य गमन्योऽन्तर्मुहूर्त्तमात्रो गुणवस्या-
नकालः, तस्य चोच्छ्रष्ट । पुद्गलपरावर्त्तार्द्धं किञ्चिन्नूनं यावदिति गार्थायः ॥ ७० ॥ तमेवाधिकाराणां पुद्गलपरावर्त्तमाह-

पोङ्गलपरियटो इह, दवाइ चवविहो मुण्यवो । एकैको पुण दुविहो वायरसुहुमत्तभेएणं ॥ ७१ ॥
 व्याख्या-पुङ्गलपरावर्त्तोऽस्मिन् प्रवचने द्रव्यक्षेत्रकालभावमेवादक्षद्विविधो यन्त्रव्यं, एकैको भूयोऽपि द्विविधो वादरत्व-
 सूक्ष्मत्वमेवादिति गायार्थः ॥ ७१ ॥

संसारम्मि अडंतो, जाव य कालेण कुसिय सव्वाणू । इगजीवो मुयइ वायरऽअपरतणुडिओ सुहुमो ॥ ७२ ॥
 व्याख्या-संसारे 'अटन्' भ्राम्यन् यावता कालेन स्पृष्टा-आत्मभावेन परिणमय सर्वानप्यणून्-परमाणून् एको जीवो
 भुञ्चति, एपोऽद्वाविशेषो वादरो द्रव्यपुङ्गलपरावर्त्तः, औदारिकवैक्यादीनां अन्यतरशरीरस्यः, यावता कालेन स्वमदेदोः
 सर्वपरमाणून् स्पृष्ट्वा एको जीवो भुञ्चति स सूक्ष्मो द्रव्यपुङ्गलपरावर्त्त इति गायार्थः ॥ ७२ ॥

लोभस्स पपसेसुं, अणंतरपरंपराहिं भव्चहिं । सेत्तम्मि वायरो सो, सुहुमो उ अणंतरमयस्स ॥ ७४ ॥
 व्याख्या-'लोभस्स' चतुर्दशरज्जुप्रमाणाकाशखण्डस्य 'प्रदेशेषु' निर्विभागखण्डेषु, अनन्तरपरम्परप्रकाराभ्यां मृतस्यै-
 कजीवस्य, किमुक्तं भवति-प्रत्येकं सर्वप्रदेशेषु यावता कालेनैको जीवो मृतो भवति स वादरः क्षेत्रपुङ्गलपरावर्त्तः, सूक्ष्मस्तु
 यावता कालेन प्रथमप्रदेशादनुवद्धप्रदेशक्रमेण मृतो भवति, यद्यपि जीवस्यैकप्रदेशेऽवस्थानमेव नास्ति, तथापि जीवावस्थान-
 प्रदेशानां प्राधान्येनैकं परिकल्प्य तस्माद् गणनाप्रवृत्तिरिति, अमुना प्रकारेण प्रभूतकालख्यापनं सम्भाव्यत इति गायार्थः ॥ ७३ ॥
 उस्सप्पिणिसमएसु, अणंतरपरंपराविभत्तीहिं । कालम्मि वायरो सो, सुहुमो उ अणंतरमयस्स ७४ ॥

व्याख्या-उत्सर्पिणीग्रहणादवसर्पिण्यपि ग्राह्या, यतः-तस्या अव्ययगमे द्वितीयोत्सर्पिण्यभावः, रात्र्यग्निनारो

दिनस्येव । उत्सर्पिष्ववसर्पिणीसमयेषु निष्ठुष्टकालविभाषेषु अनन्तरपरम्परकाराभ्यां एको जीवो यावता कालेन मृतो भवति स चादरः कालपुद्गलपरावर्तः, यदा तु प्रथमद्वित्रिचतुष्वप्यब्धमेत्यादिसमयवृद्धिक्रमेण सर्वसमयेवैकजीवो मृतो भवति तदा द्वाभ्यः कालपुद्गलपरावर्तः । इति गार्थार्थः ॥ ७४ ॥

अणुभागद्वारेण, अणंतरपरंपराविभक्तीर्हि । भावंमि चायरो सो, सुहृमो सच्चसुणुक्रमसो ॥ ७५ ॥

व्याख्या-‘अणुभागस्यानेनिति शुभाशुभकर्मणो दोषमध्यमोचपरसस्य निष्ठुष्टविभागानां समुदायो रसस्पष्टकं स्पष्टकसमुदायोऽणुभागस्याने, एवंभूतानि रसव्यक्तितोऽसङ्ख्येयान्यनुभागस्यानानि, तेषु वन्यकत्वेन वर्तमानो जीवोऽनन्तरपरम्परकाराभ्यां यावता कालेन सर्वेष्वनुभागस्यानेषु मृतो भवति, स चादरः भावपुद्गलपरावर्तो भवति, तेष्वेव ययोचरस्यानक्रमेणैको जीवो यावता कालेन वन्यकत्वेन वर्तमानो मृतो भवति, स द्वाभ्यामशुद्दुद्गलपरावर्तः, अनुभागस्यानस्वरूपमुपरि न्यक्षेण वक्ष्यतीति गार्थार्थः ॥ ७५ ॥

आवलियाणं छकं, समयादारब्ध सासणो होइ । मोसुवसम अंतसुहू खाइयदिही अणतडा ॥ ७६ ॥

व्याख्या-असङ्ख्येयसमयसमुदायः आवलिका, सहोपशमसम्यक्त्वस्यास्वादानेन वर्तते इति सास्वादनः, तत्सास्वादन-त्वमुत्प्लवः पढावलिकामात्रं कालं एकस्मिन् जीवे भवति, जयन्यतस्त्वेकं समयं, यत उपशमाद्वायां जीवस्वाभाव्यात् कश्चित् पढावलिकदोषायां सास्वादनत्वं गच्छति, एवं समयद्वान्या यावदेकसमयशेषायां, तदन्ते मिथ्यात्वोदयान्मिथ्याद्विभक्ति, तद्वदेव अन्यभवातो वा, यतः सास्वादानाणे सर्वस्मिन्-माणमस्ति, न सम्यग्मिथ्यात्वगुणे, उपशमसम्यक्त्वगुणश्च जयन्यत

उत्कृष्टतद्धान्तर्मुहूर्त्तौवधिरुः, यद्यप्युपशमसम्भवत्वगुणस्यो देशविरत्यादिगुणान्तराभ्यनुभजति तथापि तस्यान्तर्मुहूर्त्तमेवावस्थानं, क्षायिकसम्पददर्शनं अनन्तकालं भवति, यतस्त्वदुत्तरगुणसम्भवेऽपि न नश्यतीति गायार्थः ॥ ७६ ॥

देयगअविरयसम्मो, तेत्तोसयराइं साइरेगाइं । अंतमुहुत्ताओ पुव्वकोडि देसो ए देसुणा ॥ ७७ ॥

व्याख्या—येद्यत इति वेदकप, मिथ्यात्वस्य ग्रथमस्थिविगतस्य क्षयात् द्वितीयस्थितिगतस्योपशमाद् सम्भूतमिति क्षयोपशमनं तद्देहकं क्षायोपशमिकं वा अविरतिगुणसमन्वितं उत्कृष्टतद्धान्तर्मुहूर्त्तसागरोपमाणि भवति, सर्वोपविमानादिषु मनुष्यभवकृतिचिद्वर्षाधिकानि । जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्त्तमिति, यतो वेदकसम्यक्त्वमविरतभावंनान्तर्मुहूर्त्तमात्रं कालं स्थित्वा सम्यग्मिथ्यात्वं मिथ्यात्वं वा गच्छति, तत्राप्यविरतत्वे सत्यपि दृष्टिमेदाद् गुणभेद इति, अथवा देशसंयमं सर्वसंयमं वा गच्छति, अत्रापि वेदकसम्यक्त्वे सत्यपि अविरतत्वापममाद् गुणभेद इति, तुल्यभेदेतस्यैव रौप्यकारकादयो भेदा विविचित्र-त्वात् क्षयोपशमस्य मन्तव्याः, नेतरयोरेकलपत्वाद्, अन्तर्मुहूर्त्तमुहूर्त्त उभयत्र सम्बन्धनोपः, ततश्चायं जयन्यतोऽन्तर्मुहूर्त्तमुहूर्त्ततो देशानां पूर्वकोटि यावद् देशसंयमो भवत्येकस्मिन् जीये, जघन्येनायंतद्वुगुणमित्यकालं संयुद्धा सर्वविरतिमविरतित्वं वा गच्छति नारत इति गायार्थः ॥ ७७ ॥

समयाओ अंतमुहु, पमत्तमपमत्तयं भयंति मुणी । देसुणपुव्वकोडि, अन्नोन्नं चिद्धंति भयंता ॥ ७८ ॥

व्याख्या—समयादारभ्य समयवृद्ध्या यावदन्तर्मुहूर्त्तं तावत्प्रमत्ततामपमत्ततां वा भजन्ते जीवाः (मुनयः), उभयगुणयोस्तु संसरन्त्योऽप्रमन्तः देशो न पूर्वकोटि यावच्चिच्छन्ति, अन्योन्यं श्वरेतरगुणं भजमाना यालमाववर्षेहो नं सदृश्येयवर्षपर्युभयुभयव-

मिरयः। प्रतिपक्षिसमये च यदा कालं कृत्वा अविरतित्वं गच्छन्ति तदा समयमिति, अन्यदयुगान्तरमन्तर्मुहूर्तौर्ध्वतो नारत इति माथार्थः ॥ ७८ ॥

समयाओ अंतमुहू, अपुव्वकरणाउ जाव उवसंतो । खीणाजोगीणंतो, देसस्स व जोगिणो कालो ॥ ७९ ॥

व्याख्या—जयन्यतः समयमेकं समस्तद्वयोत्कृष्टतोऽन्तर्मुहूर्तं—भिन्नद्विदिक्कापात्रं कालं यावदिति, अपूर्वकरणवाइरुपाय-सूक्ष्मरूपावोपशान्ताः स्वस्वसुगत्या भवन्ति । क्षपकश्रेण्यां त्वमन्योत्कृष्टन्तर्मुहूर्तमेव, तस्यां मरणाभावात्, उपशमश्रेण्यां त्वनिमगः । क्षीणकपायायोगिनोस्त्वन्तर्मुहूर्तमेवभयलोऽपि, तयोः प्रतिपादाभावात् क्षीणकपायस्य मरणाभावाच्च, दैवविरत-स्यैव सयोगिनो अन्तर्मुहूर्तद्विज्ञानपूर्वकोटिं यावत्स्थितिर्भवतीति माथार्थः ॥ ७९ ॥ कालस्थितिमाह—

एगिंदियाणउण्णा, दोण्णि सहस्सा तत्साण कायठिई । अयराण इगपणिदिसु, नरतिरियाणं सगट्ठमवा ॥८०॥

व्याख्या—एतद्विद्याणां—सूक्ष्मवादरपर्याप्तपार्याप्तरूपाणां पृथिवीजलाग्निवायुनभ्रतिस्कायेषु प्रत्येकसाधारणरूपतया एकैन्द्रियत्वमश्रुतं अनन्ताः सागरोपमसहस्राः कायस्थितिर्भवति । त्रसानां—द्वित्रिचतुरिन्द्रियासंज्ञिसंज्ञिनां पर्याप्तपार्याप्तरूपाणां द्वौ सागरोपमसहस्रौ कायस्थितिः । पञ्चेन्द्रियाणां संहयसंज्ञिपर्याप्तपार्याप्तरूपाणामेकं सागरोपमसहस्रं कायस्थितिः । नरतिरिथां पञ्चेन्द्रियाणां संज्ञिनां पर्याप्तनामकमर्षोदयिनां सप्ताष्टौ वा भवाः कायस्थितिर्भवति । देवनांकाणां तु भूयस्तत्रानुत्पत्तेः कायस्थितिरेव नास्ति । आह—अष्टानामनर्गतत्वादप्रधानत्वाच्चानर्थकं सप्तग्रहणं ? अत्रोच्यते—सहस्रैववर्षाण्युपोऽविकृत्य णा॥ भवा प्रभयानष्टौ, केवलानामसहस्रैववर्षाण्युं कायस्थितिरेव नास्ति, अस्यार्थस्य त्यागनाय सप्तग्रहणमिति माथार्थः ॥ ८० ॥

भ्रममेवार्थं प्रकटयन्नाह-

पुव्वकोटिपुट्टत्तं, पट्टतियं तिरिनराण कालेणं । नाणाइगपज्जत्तमणूणपण्णसंखंस अंतमुह ॥ ८१ ॥

व्याख्या-‘पूर्वकोटीनां पृथक्त्वे’ सप्तसु भवेण सप्त पूर्वकोटय इत्यर्थः। अष्टमभवस्यासद्व्यवर्षावृषां पल्योपमत्रिकेणाभ्यधिकाः ‘कालतः’ कालमधिकृत्य निर्यग्मराणां कायस्थितिर्भवति । नानाप्रकारा अपर्याप्तकानेकमनुष्यकायस्य तत्सन्तरेव्यवच्छिन्नाया उत्कृष्टतः पल्योपमासद्व्यवर्षाभावात्त्रा स्थितिः, एकस्य त्वन्तर्मुहूर्त्तं, जयन्तः उत्कृष्टतश्च सर्वान्तर्मुहूर्त्तमिति गायार्थः ॥ ८१ ॥

पुरिसत्तं सत्तिस्सं, सयपुट्टत्तं तु होइ अयराणं । थोपलियसयपुट्टत्तं, नपुंसगत्तं अणंतच्छा ॥ ८२ ॥

व्याख्या-(पुरुषत्वे) द्रव्यपुरुषेदोदयत्वं ‘संज्ञित्वं’ समनस्कत्वं सागरोपमशतपृथक्त्वं यावद् भवति, यद्यपि भवान्तरे पुरुषाकारस्याभावः। चित्ताभावंश्च, तथापि भाविनि भूतवदुपचारादिति न्यायतः तुल्यव्याधिरयाच तत्राप्येवमेव प्रतिपत्तव्यम्, द्रव्यसंवेदोदयः पल्योपमशतपृथक्त्वं यावदुत्कृष्टतो भवति, द्रव्यनपुंसकत्वेदोदयोऽनन्तं काले, यतः स सर्वजीवस्थानेषु लभ्यत इति गायार्थः ॥ ८२ ॥

पापरपज्जेगिंदिय-विगलाण य वाससहस्स संखेज्जा । अप्पज्जसुहुमसाहा-रणाण पसेगमंतमुह ॥ ८३ ॥

व्याख्या-वादराणां पर्याप्तकनामिदोषिणानां सद्व्यवर्षा वर्षसाहस्यः प्रत्येकं पृथिवीजलाग्निवायुवनस्पतिप्रत्येकेन्द्रियाणां सद्व्यवर्षा वर्षसाहस्यः कायस्थितिः, विकलानामपि द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां प्रत्येकं सद्व्यवर्षा वर्षसाहस्यः कायस्थितिः

१ प्रत्येकजनस्परयेकेन्द्रियाणां।

एतेषामसंक्षिप्तं चार्पणं नानाभेदयितुं नृक्षसाधारणनाभोदयिनां च पर्याप्तनाभोदयविशेषितानाभपर्याप्तनाभोदयविशेषितानां च प्रत्येकं त्रयाणामप्यन्यद्वैतं चात्रा कायस्थितिर्भवतीति गार्थः ॥ ८३ ॥

पुनरेषाधारस्स ८, परमा हरियस्स होइ कायद्धि । ओसपिणी असंखा, साहारत्तं रिउगइयत्तं ॥ ८४ ॥

व्याख्या—अन्त्यकादरस्य 'हरितस्य' वनस्पतिर्जीवस्य पर्याप्तपर्याप्तविशेषणस्यापधानस्य 'परमा' उत्कृष्टा असंख्येया उत्तमपिण्यवसर्पिण्यः कायस्थितिर्भवति । इत्येकालमेव साहारकत्वं भवान्तरेषु संसरतः ऋतुगतित्वमपि, नत्कालमेव भवान्तरेषु कुतोऽनुमीयते । उच्यते अक्षराधिवदादर्याधिवयं परिकल्प्यते मत्त्येकत्वं सतीनां सूक्ष्मत्वाभावाद् सिद्धं वादरत्वम् । सिद्धेऽपि यद्ग्रहणं तदस्याधेस्य व्यापनार्थमिति गार्थः ॥ ८४ ॥

मोहद्विषायरानं, सुदृमाण असंखया भवे लोका । सांहराण दोसइ-पुगला निन्विसेसाणं ॥ ८५ ॥

व्याख्या—मोहनीयकर्षणो यावन्मात्रा स्थितिः सायरोषमाणं सप्ततिकोटादोदयः तावन्मात्रा 'वादराणां' सामान्यतः पर्याप्तापर्याप्तत्वाणां पृथिवीजलाश्रिवायुकायिकानां पृथक् वनस्पतैः पृथक् भूगणनादवसीयते, एषामेव सूक्ष्माणामसंख्येय-लोकोक्ताग्रामदेशतुल्या कायस्थितिः । साधारणानां वादरस्यपर्याप्तापर्याप्तविशेषणनिरपेक्षाणां द्वौ सार्धौ पुद्गलपरावर्त्तो कायस्थितिरिति गार्थः ॥ ८५ ॥ कादाचित्तराणानां सम्भवेन सातत्येनावस्थानक्रासपाह—

१ नोद्य. २ तयोः ३ तयोः ४ 'ऋतुगतित्वं च वनस्पतैः प्रत्येकत्वस्य साधारकत्वस्य च प्रतिसम्यं इत्यतः काले स्थितिः प्रतिपादिता ऋतुगतित्वं' इति क.

सासणमीसाओ हवन्ति, संतया पलियसंखहगकालो । उवसामगउवसंता, समयाओ अंतमुहुत्तं ॥ ८६ ॥
 व्याख्या-सास्वादनाः सम्यग्मिथ्यादृष्टयश्च 'सन्तता' अव्यवच्छिन्नाः, पल्योपमासङ्ख्येयभागमात्रं कालमुत्कृष्टतः
 एकानेकविकल्पोत्पत्त्या विनश्यन्तोऽपि इत्युक्तं भवन्ति, स्वगुणस्थानमशून्यं कुर्वन्तीत्यर्थः, जघन्यतः सास्वादनाः समययो-
 क्रमिन्तरे अन्तर्मुहूर्तमित्यपेक्षकालः । मुहुर्वादुपश्रामनयोग्या अपूर्वकरणाः, बादरमुद्रकपाया उपश्रान्तकपायाश्च जघन्यतः
 समयमेकं स्वागुणस्थानमशून्यं कुर्वन्ति परतो विनश्यन्ति देवत्वेनोत्पद्यन्ते, उत्कृष्टतोऽन्तर्मुहूर्तं रिथला गुणान्तरं व्रजन्ति, तत्प-
 रत। श्रेणीशून्यतया भाव्यमिति गाथार्थः ॥ ८६ ॥

खवगा खीणाजोगी, होति अणिचावि अंतरमुहुत्तं । नाणा जीवे तं चिय, सत्तहि समएहि अब्भहिं ॥ ८७ ॥
 व्याख्या-क्षपका व दक्षपायाणां सूक्ष्मपायविक्षेपाणां च । अपिशब्दात् क्षपणाहं अपूर्वकरणाः 'क्षीणा' इति क्षीणकपा-
 यास्तथा अजोगिनिनश्च एते प्रत्येकं एकानेकरूपतया स्वगुणेषु 'अनित्या अपि' कदाचित्कभावा अपि, अन्तर्मुहूर्तमात्रं
 कालं सन्तो भवन्ति, नानाजीवसन्ततिमाश्रित्य तदेवान्तर्मुहूर्तं प्रत्यक्षपक्षश्रेणीकालं सप्तभिः समर्थैरभ्यधिकं भवति, प्रथम-
 क्षपकापेक्षया तदभ्यधिकं अष्टमक्षपकापेक्षया तदन्तर्मुहूर्तमेव, यतोऽन्तर्मुहूर्तचिद् सप्तसमयाधिकादूर्ध्वतोऽवश्यं श्रेणीशून्यतया
 भाव्यमिति गाथार्थः ॥ ८७ ॥ प्रतिपत्तिकालमाह-

पग्गिदितं सययं, तसत्तणं सम्मदेसचारित्तं । आयलिया संखंसं, अडसमय चरित्तिसिद्धत्तं ॥ ८८ ॥

व्याख्या-'पक्केन्द्रित्वं' सततमव्यवच्छिन्नं सदा जीवाः प्रतिपद्यन्ते, तद्भावेनोत्पद्यन्त इति, 'तत्सत्त्वं' द्वीन्द्रियादिभावं,

सम्पत्तयं देशविरतिगुणं चाचलिकासमयानां असह्येययोगाग्रासमयान् यावत्प्रतिपद्यन्ते, तदुत्तरकालमवश्यं व्यवच्छेदेन भा-
व्यम्, सर्वविरतिं सिद्धत्वं चाष्टौ समापन्नं सातत्येन प्रतिपद्यन्ते अव्यवच्छेदेनेति गार्थायः ॥ ८८ ॥

उवसमसेही उयसंतया य मणुपत्तुत्तरसुरत्तं । पडिबल्लंते समया संक्षेया खयगसेही य ॥ ८९ ॥

व्याख्या-उयशयश्रेणीं उपशान्तवां च मनुजानं पञ्चोत्तरविमानदेवं च जीवाः सहस्येयान् समयान् यावत्प्रतिपद्यन्ते,
चक्रवर्त्त स्तोत्रा मनुजाः यतः सर्वेऽपि सहस्येयास्तैभ्यश्चोत्तरमयतित्वाप्तेभ्यः एतानि स्थानानि इति । द्वितीयचक्रवर्त्तात्
सप्तमश्रेणीं अष्टावैव समयान् इति गार्थायः ॥ ८९ ॥

वत्तीसा अटयाला, सही यावत्तरी य चुलसीई । छन्नउइ दुअट्टसयं, एगाइ जहत्तरें समए ॥ ९० ॥

व्याख्या-एकादयो रूपवृद्धया यावद् द्वाविंशजीवा प्रथम(सप्तक)श्रेण्याद्यसमये सप्तकत्वं प्रतिपद्यन्ते, न तैभ्योऽभ्यधिकाः
तदुत्तरसमये एकादयो रूपवृद्धया यावदष्टचत्वारिंशन्न तैभ्योऽप्यधिकास्तृतीयसमये एकादयो रूपवृद्धया पष्ठि यावदेवं चतुर्थसमये
द्विसप्ततिं यावत्, पञ्चमसमये त्र्यहुरशीतिं यावत्, षष्ठसमये पणवतिं यावत्, सप्तसमये द्व्यधिकं शतम्, अष्टमसमये एकादयो
रूपवृद्धया अष्टाभ्यधिकशतपर्यन्ता जीवाः श्रेणीं सिद्धत्वं वा प्रतिपद्यन्ते, तत्परतः प्रतिपत्तिरेव नास्ति, एते चोत्कृष्टाः सर्वेऽपि
द्वयार्थरूपदशतप्रमाणा इति गार्थायः ॥ ९० ॥ उक्तं कालद्वारात् । अन्तरद्वारात्-

गन्भयतिरिमणुसुरनारायाण, चिरहो मुहुत्तवारसगं । मुच्छिद्यमनराण चउवीस, विगल अमण्णाय अंतमुहु ॥ ९१ ॥

व्याख्या-सर्वेऽपि गर्भजाः संज्ञिनो, ये तु संज्ञिनस्ते गर्भजा अगर्भजा वा अस्यार्थस्य सिद्धर्थमेवमुपन्यासः, गर्भजानां

तिरत्रां प्रनुप्याणां, (अगर्भजानां) देवानां नारकाणां च चतुर्णामपि प्रत्येकं द्वादशमुहूर्तान्युत्कृष्टतो 'विरहो'ऽन्तरं भवति, सामान्यनिर्देशात् सङ्ख्येयासङ्ख्येयायुषां ग्रहणम्, देवानां चतुर्भेदानाम्, नारकाणां सप्तभेदानामपि, एतच्चान्तरमनेकजीवा-
 थपं चतुर्धानामपि संज्ञिनां प्रागुत्पन्नेभ्योऽप्ये द्वादशभिर्मुहूर्तैरुत्कृष्टत उत्पद्यन्त एव, जघन्यं समयमेकं व्यस्तोच्चारणादेवा-
 दगमनव्ययम् । 'चंडबीसमुहूर्ताः' इत्यादि, यदन्यैरभिहितं तत्प्रत्येकं नरकदेवलोकादिषु, एतत्पुनः सकलगत्याथयमिति न दोषः।
 समूच्छेनमनुप्याणां चतुर्विंशतिमुहूर्तान्, द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणामसंज्ञिनां च प्रत्येकमुहूर्तमुहूर्तं, एकैन्द्रियाणां सदोत्पत्तेरेवान्तरं
 नास्ति इति गार्थार्थः ॥ ९१ ॥ उक्तं जीवम्यानेष्वनेकजीवाश्रयमन्तर्, तेष्वेकजीवाश्रयमनिर्देशमाह-

तत्संवायरसाहारण-असन्निअपुमाण जो द्विहिकालो । सो इयराणं विरहो, एवं हरियेयरणं च ॥ ९२ ॥

व्याख्या-तस्यै सागरोपमद्विसहस्रमात्रो यः कायस्थितिकालः स स्यावस्थैकैन्द्रियस्य एकजीवाश्रयो विरहकालः,
 एकैन्द्रियो दीन्द्रियादिपिपयन्तं कालं स्थित्वा भूयोऽप्येकैन्द्रियेयागच्छनीत्यर्थः । यस्तरेकैन्द्रियस्योत्कृष्टो व्यावहारिकस्यास-
 द्ख्येयपदुगलपरावर्त्तत्त्वकः कायस्थितिकालः स द्वीन्द्रियादिकत्रसविहरकालः । यो वादरस्य कायस्थितिकालो मोहस्थि-
 तिमात्रा, स मूढमस्यानरकालः । यः मूढमस्यासङ्ख्येयलोकात्राः कायस्थितिकालः स वादरस्य विग्रहकालः । साधारणस्य
 यः मार्द्वदिपदुगलपरावर्त्तमात्राः कायस्थितिकालः स प्रत्येकस्य विरहकालः । यः प्रत्येकस्यासङ्ख्येयलोकात्रात्राप्रदेशमात्रः
 कायस्थितिकालः, स साधारणस्य विरहकालः । योऽर्गन्तो असङ्ख्येयपदुगलपरावर्त्तत्त्वकः कायस्थितिकालः स संज्ञिनो

विरहकालः । यः संज्ञिनः सागरोपमशतपृथक्त्वमात्राः कायस्थितिकालः सोऽंशं द्विनो विरहकालः । यो नपुंसकवेदस्यासद्व्ये-
यपुद्गलपरावचरिणः कायस्थितिकालः स स्त्रीपुरुषवेदयोः विरहकालः । यः पुरुषवेदस्य सागरोपमशतपृथक्त्वमात्राः काय-
स्थितिकालः स नपुंसकवेदस्य विरहकालः । एवं 'हरितस्य' वनस्पतिकायस्य यो विज्ञाति (असद्व्येय) पुद्गलपराय-
नैमानः कायस्थितिकालः स इतरेषां पृथिव्यादीनां विरहकालः । यः पृथिव्यादीनां असद्व्येयलोकाकाशमदेशात्मकः काय-
स्थितिकालः स हरितजीवस्यान्तरकालः । एवमेवान्यत्रापि उत्कृष्टतो नेतव्यः । चाब्दाधिक्याज्जन्योऽन्तर्गृहीतिकाऽन्यत्र
जन्यपुर्णवं स्थिता तत्रैवोपपद्यते इति गायार्थः ॥ ९२ ॥

आईसाणं अमरस्स, अंतरं हीणयं मुहुत्तं । आसहस्रारं अब्बुयणुत्तर दिण मास्स वास नव ॥ ९३ ॥
व्याख्या-भवनपविष्यन्तरज्योतिष्कसौधमज्ञानेभ्यश्च्युतोऽपरोऽन्तर्गृहीतः स तत्रैवोत्पद्यते, स तत्कुमारमाहेन्द्रद्वन्द्वलोक-
लान्तकृशसहस्रारंभ्यश्च्युतोऽपरो नवभिर्दिनेस्तत्रैवोत्पद्यते । आनतप्राणतारणाच्युतेभ्यः च्युतोऽपरो नवभिर्मासिः तत्रैवोत्प-
द्यते । ग्रंथेयकाविजयादिभ्यश्च्युतोऽपरो नवभिर्वर्षः तत्रैवोत्पद्यते । यतो यतः पर्याप्त्या पर्याप्तस्याविरतस्य तद्वत्प्रभावादेव
किञ्चिद्विशुद्धाव्यवसायस्यैवानगमनं, नवभिर्दिनेः पुनर्मनसो जरत्वादतिविशुद्धाव्यवसायस्याविरतस्य सहस्रारगमनम्,
नवमासिकस्यास्मादेवाच्युतगमनोद्देशविरतिरिति । पञ्चोचरनिमानगमनं तु द्रव्यभावचरणप्राप्ती नववर्षप्राप्तादवसीयत इति
गायार्थः ॥ ९३ ॥

धावरकालुकोसो, सव्वट्टे बीयओ न उववाओ । दो अयरा विजयाहसु, नरएसुवि याणुमाणेणं ॥ ९४ ॥

व्याख्या-सर्वस्यानेभ्यश्च्युतस्य उत्कृष्टमन्तरं जीवस्य व्यावहारिकस्थितिकालोऽसङ्ख्येयाः पुद्गलपरावर्त्ताः,
एतदेवापवदति, सर्वार्थसिद्धौ नास्त्यन्तरं, द्वितीयोत्पत्तेरभावात् । विजयवैजयन्तत्रयन्तापराजितेपूकृष्टतां द्विसागरापमस्थि-
निक्रमैरमानिकेषु स्थित्या तेष्वेवोत्पद्यते, नरेकैवप्यनेनैवानुमानेन जगन्मयपूकृष्टमन्तरप्रवगन्तव्यमिति गार्धार्यः ॥ ९४ ॥ एक-

जीवाश्रयगुणान्तरमाह-

पलियासंखो सासायणन्तरं सेसयाण अंतमुहू । मिच्छस्स वे छसडी, इयराणं पोगलद्धन्तो ॥ ९५ ॥

व्याख्या-जगन्मयेनापि सास्यादनः स्वगुणं परित्यज्य पदशेषमासङ्ख्येयभागमात्रेण कालेन व्यतीतेन तमेव गुणं प्राप्नोति,
यतः सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयुक्ता इयता कालेन मिथ्यात्वभावन परिणमस्य तत्रैव निक्षेपतः तदुत्तरकाले भूयाऽभ्योपपत्तिमिरु-
सम्भवत्वं प्राप्नोति, तदन्ते च सास्यादनत्वं नान्ययेति भावः । शेषाण्युपज्ञान्त्वक्रमायर्थवसानानि दशापि गुणस्थानानि परि-
त्यज्य भूयोऽप्यन्तर्मुहूर्त्तेन प्राप्नोति, यत उपज्ञान्तत्वेमपि प्राप्य प्रतिपद्यति मिथ्यादृष्टिं यावदयामोति भूयोऽप्यन्तर्मुहूर्त्तेन
तदेवोपज्ञान्त्वस्यानं यावत्सास्वादनें सम्यग्मिथ्यादृष्टिं च विना क्रमेणरोहति, एवं सर्वेऽपि गुणाः प्रत्येकमन्तर्मुहूर्त्तेन प्राप्यन्त इति
उत्कृष्टतस्तु मिथ्यादृष्टिरन्यगुणस्थानेषु सागरोपमाणां पद्गच्छाद्वयं स्थिता भूयोऽपि मिथ्यात्वमायाति, यतो विरतादयो
गुणाः सर्वेऽपि सम्यक्त्वोपलसिताः, तस्य चोत्कृष्टतः एकत्रैवे पद्गच्छिसागरोपमाणि स्थितिः, स च सम्यक्त्वगुणो सम्य-
ग्मिथ्यात्वेऽन्तर्मुहूर्त्तं स्थित्या भूयोऽपि सम्यक्त्वं गच्छति, ततः पद्गच्छिसागरोपमाणि स्थित्यावश्य मिथ्यात्वं (क्षप कृत्यत्वा)
गच्छत्यत एतदन्तरं । शेषाणां सास्वाद्यानां उपज्ञान्त्वानां पुद्गलपरावर्त्तद्धिं किञ्चिदनें उत्कृष्टमन्तरं, यत इयता कालेन

माप्तसम्यक्त्वेनावश्यं सैद्धव्यमिति यावत्, क्षीणकृपायादीनां प्रतिपाताभावादन्तरमेव नास्तीति गार्थाः ॥ ९५ ॥ अनेकजी-
वाश्रयं गुणान्तरमाह—

यासपुहुतं उवसाऽमागाण चिरहो छमास खवगाणं । ताणाजीएसु सासाण मीसाणं पल्लसंखंसो ॥ ९६ ॥

व्याख्या—वर्षपृथक्त्वेनावश्यमुपशासकभूयोऽपि भाल्यं प्रागुपश्रापकेभ्य इति, क्षणैस्तु प्राक्सपकेभ्यः यद्भिर्मिसिरैरन्यैर्भा-
वय, सास्वादनाः सम्यग्भिषग्गाहृष्टिर्वा पक्षोपमासस्त्वैयमागेऽतीति मासुत्पन्नेभ्यः स चान्यो वावश्यं नानाजीवैभ्यः उत्कृष्टा-
नरे पि जन्मपनन्तु एकसमयेन प्रतिपद्यत इति गार्थाः ॥ ९६ ॥

सम्माहं तिति गुणा क्षमसो सगचोदपन्नरदिणाणि । छम्मास अजोगित्तं न कोवि पडिच्चण सययं ॥ ९७ ॥ द्वारम् ॥

व्याख्या—अरिनसगुणं प्राक्प्रतिपत्तेरुत्कृष्टनोऽन्यः सप्त दिनानि यावत् न कश्चिप्रतिपद्यते, देसविरतिगुण चतुर्दश-
दिनानि, सर्वविरतिगुणं पञ्चदशदिनानि यावच्च प्रतिपद्यते, तत्परतः प्रतिपद्यत एव । अयमित्यं तु पक्षमासान्यावत् 'सन्त-
तम्' अवयवच्छिन्नं इत्यन्तं फालं न कश्चित्प्रतिपद्यते, सततमनवरतं यास्तीतिनागतवर्त्तमानकालेष्वनेन न्यायेनान्नरं भवति
भिध्यादेषु पल्लोपमासस्त्वैयभागमात्रं च कृष्टनोऽन्तरं यतः—सास्वादनेनोचरकाले पिध्यादष्टिना भाव्यम्, तस्यान्यगुणा-
भावादिति भावः । एतच्च मुद्धानमेव । जयव्यतः समयमेकं स्थित्वा सर्वेऽपि गुणा भूयोऽपि प्रादुर्भवन्ति इति गार्थाः ॥ ९७ ॥

गन्मनद्वारम्, भागद्वारमन्वद्वहस्तान्तर्गमनेव ज्ञानव्यय । इदानीं भावद्वारमुच्यते—

सम्माइयउसु तिय चउ, उवसमगुवसंतयाण चउ पंच । चउ खीण अपुब्बाणं, तित्ति उ भावावसेसाणं ॥ ९८ ॥ द्वारम् ॥

व्याख्या-अविरताद्येषु चतुर्षु गृणस्यानेष्वविरतदेशविरतप्रमाणसाध्येषु त्रयश्चत्वारो वा भावा भवन्ति, कथमेतद् ?
उच्यते-औदयिकभावस्यैकविंशतिभेदाः, तेभ्योऽविरतस्यैकोनविंशतिर्भवन्ति, लेश्यापदकं गतिकपायचतुष्कं वेदत्रयं अविर-
तिसिद्धत्वमिति मिथ्यात्वज्ञाने न स्तः । देशविरतस्य देवनरकगतिवर्जास्ति एव सप्तदश, तिर्यगल्यविरतिवर्जिताश्च पञ्चदश
प्रमापमत्तयोरिति । पारिणामिकस्य त्रयो भेदा, जीवत्वं भव्यत्वं चास्ति चतुर्णामपि, नास्त्यभव्यत्वम् । क्षायोपशमिकस्या-
ष्टादश भेदाः, तेभ्योऽविरतस्य मतिज्ञानादिज्ञानत्रयं अचक्षुषशुखविदुर्जनत्रयं पञ्च लब्धयः सम्यक्त्वं चैते द्वादश सन्ति, सर्वदेश-
विरतिमनःपर्यायज्ञानान्नत्रयं तु पट् न । देशविरतस्य देशविरतिसहिता एत एव त्रयोदश, प्रमापमत्तयोर्योर्मनःपर्यायसर्व-
विरतिसहिताश्चतुर्दश, एवमेतेष्वेते त्रयो भावाः । औपशमिकभावे औपशमिकं सम्यक्त्वं तच्च सायिकसायोपशमिकयोराद्यं
यदा मोक्षबीजभूतं सम्भवति, तदा एषां चतुर्यो भावः, सायोपशमिकसम्यक्त्वसंयेण यदा सायिकं सम्यक्त्वं भवति, तदा
चैषां चतुर्यो भावः । एवमुपशमश्रेण्यां अपूर्वकरणत्वादस्मरूपपायानमेतदुभयंचतुष्कं, किन्तु लेश्यानां शुक्ललेश्यैव, सूक्ष्म-
सम्परायस्य यद्यपि चारित्रान्तरमुच्यते तथापि सायोपशमिकचारित्रास्त्राविवर्तते, यत उक्तम्-^१ 'लोभाणू वेयंतो जो खलु उव-
सामगो व खवगो वा' इत्यादि, उपशान्तकपायस्य तु यदा सम्यक्त्वचारित्रि औपशमिके भवतः, तदा चत्वारो भावाः, यदा
तु सायिकसम्यक्त्वं औपशमिकचारित्रं प्रतिपद्यते मतिपातिययाख्यातं, तदा पञ्चभावाः, क्षीणकपायस्य तु पूर्वोक्तास्त्रयः
सायिकसम्यक्त्वचारित्रभावयुक्ताः, सप्तपूर्वकरणदोनां तु सायिकसम्यक्त्वभावयुक्ताश्चत्वारः औपशमिकभावाभावादिति ।

१ 'लोभाणू देवयन यः खलुपशमको वा क्षपको वा.'

देणुगजीवानां भवत्रयं भवति । मिथ्यादृष्टौ दैविकपारिणामिकौ सम्पूर्णौ भवतः, साधोपशमिकस्य तु अज्ञानत्रयं चतुरच-
 धुदशने, दानलाभभोगोपशोषवीर्यलब्धयः, एते दश भेदा भवन्ति, न शेषाः । सास्नादनस्यापि अभव्यत्वमिध्यात्वे विहाय
 नोपैतयैव । सम्यग्मिध्यादृष्टेस्तु मिध्यात्वं सम्यग्मिध्यात्वभाषोपगतं उदये भवति, नान्यो विशेषः । सयोग्ययोगिनोरपि भाव-
 प्रयं साधोपशमिकौ पशमिकयोरेवाभावादिति, तत्र औदयिके मनुष्यात्म्यासिद्धत्वे शुक्लेश्याप्याद्यास्य, पारिणामिके जीवभव्यत्वे,
 साधिके नवापि सम्पूर्णाः, सम्प्रपत्त्यचारित्रे केवलज्ञानदर्शने पञ्च लब्धय इति । तुल्यद्विजावस्थानेऽपि यदेव मिथ्यादृष्टौ भवत्रयं
 तदेव द्वादशरथानेषु स्त्रीपुरुषद्वेष्टभूषलेभ्यात्रयेदेव नरकमनुष्यगतिविभक्त्यर्थं यथासम्भवं चक्षुर्दृष्टेन वर्जं च तथैव मन्तव्यम् ।
 संशयस्य सिद्धस्तु मिथ्यादृष्टिस्त्वास्वादानाविरतत्वभावयुक्तो वक्तव्यः, संक्षिप्यार्थक्रस्तु सर्वगुणस्यानन्तर्गत एवाभिहितो नोच्यत
 इति गार्थः ॥ १.८ ॥ उक्तं भावद्वयम् । अल्पफलत्वमाह तत्र वाक्कीवस्थानेषु-

धोवा गन्धमयणुया, ततो इत्थी उ तिघणगुणिया उ । वायरतेजकाहय, तासिमसंखेज पज्जत्ता ॥ १९ ॥

व्याख्या-सर्वनीचैभ्यः स्तोषा गर्भजा मनुष्याः संज्ञिनस्तेभ्योऽपि तदुत्पत्त्यस्त्रिपदाणा-सप्तविंशतिगुणा इत्यर्थः, ता-
 भ्योऽपि यादराः पर्याप्तास्तेनरस्कायिका असङ्ख्येयगुणा इति गार्थः ॥ १९ ॥

तत्तोणुजरदेया, ततो संसेज जाणओ कप्पो, ततो असेखगुणिया, सत्तम-छट्ठी सहस्सरो ॥ २० ॥

व्याख्या-तैभ्योऽपि अक्षिकायिकेभ्योऽनुचराः-पञ्चोचरविमानवासिनो देवा-असङ्ख्येयगुणाः, तैभ्योऽपि नवमाष्टम-
 सत्तमपट्टपञ्चमचतुर्विंशत्याद्यैर्यथैकैष्युहासभाषतानतास्थेषु कल्पेषु परिपाट्योचरोचरेषु देवाः[अ] असङ्ख्येयगुणाः, तैभ्यो-

ऽयसङ्ख्येयगुणाः सप्तमपृथिवीनारकाः, तेभ्योऽपि षष्ठ्यां नारकाः असंख्येयगुणाः तेभ्योऽयसङ्ख्येयगुणाः सहस्रारदेवा इति गायार्थः ॥ १०० ॥

तुक्तामि पंचमाए, लंतयचोत्थीए बंभतचाए । माहिंद सणकुमारे, दोचाए सुच्छिमा मणुया ॥ १०१ ॥

व्याख्या-सहस्रारदेवभ्योऽयसङ्ख्येयगुणाः शुक्रकल्यानिवासिनो देवास्तेभ्योऽपि षड्वभ्यां पृथिव्यां नारका असङ्ख्येयगुणास्तेभ्योऽपि लान्तककलदेवा असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि चतुर्थपृथिव्यां नारका असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि ब्रह्मकल्पदेवा असङ्ख्येयगुणास्तेभ्योऽपि तृतीयपृथिव्यां नारका असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि माहेन्द्रदेवा असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि सप्तकुमारदेवा असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि द्वितीयनरकपृथिव्यां नारका असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि सम्मृच्छिमणुष्या उत्कृष्टपदभाषितः असङ्ख्येयगुणाः भवन्तीति गायार्थः ॥ १०१ ॥

इंसाणे सव्वतयचि, बचीसगुणाओ होंति देवीओ । संखेज्जा सोहम्मे तओ असंखा भवणवासी ॥ १०२ ॥

व्याख्या-तेभ्यः सम्मृच्छिमणुष्येभ्योऽयसङ्ख्येयगुणा ईशानदेवास्तेभ्यस्तदेव्यो द्वाविंशद्गुणाः, ताभ्यो देवीभ्यः सङ्ख्येयगुणाः सौधर्मदेवास्तेभ्यस्तदेव्यो द्वाविंशद्गुणाः, ताभ्योऽयसङ्ख्येयगुणा भवनपतयस्तेभ्योऽपि तद्देव्यो द्वाविंशद्गुणा इति गायार्थः ॥ १०२ ॥

रयणगन्मिया म्महय-पणिदिंसखेज्ज तत्तिरिक्खीओ । सव्वतय तओ थलयर-जलयर वण जोहसा चवं १०३ व्याख्या-भुवनपतिदेवीभ्योऽपि रत्नप्रभा नारका असंख्येयगुणाः यदा सर्वेऽपि भुवनपतयस्तेभ्य असङ्ख्येयभागमात्रा

इति, तेभ्योऽपि त्वेचराः पक्षिविशेषाः-पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्ताः पुरुषोद्गोदयिनः अमहत्त्वयगुणान्तेभ्यस्तदुत्पत्त्यस्त्रिगुणास्ता-
भ्याः स्यलचराः सरमादयोऽसहत्त्वयगुणारतदुत्पत्त्यः तेभ्योऽपि त्रिगुणास्ताभ्योऽपि जलचरा असहत्त्वयगुणाः प्रत्यसक-
रादयस्तैभ्यस्तदुत्पत्त्यस्त्रिगुणारताभ्योऽपि व्यन्तरदेवा असहत्त्वय गुणाः, तेभ्यस्तदेव्यो ह्यस्त्रिगुणगुणाः, ताम्योऽपि
ज्योतिर्यदेवा असहत्त्वयगुणारतेभ्योऽपि तद्देव्यो ह्यस्त्रिगुणगुणाः, इति गाथार्थः ॥ १०३ ॥

ततो असंख्यं खल्वयद-संख्येनाथलयरजलयर नपुंसा । चर्जरिदित्तोपणचित्तिहृदियपज्जत् किंचिद्विद्या ॥ १०४ ॥

व्याख्या-असहत्त्वयेयग्रहणेऽनुवर्तमाने यत्पुनः करोति तत्संख्यसंज्ञिपर्याप्तात्रपुंसकान् ताभ्योऽसंख्येयान् त्वेचरान् व्यापयति
तेभ्यः ससूत्रयेयाः स्यलचराः । तेभ्योऽपि जलचरानपुंसकाः, तनश्चतुरिन्द्रियका अपि, ततः पञ्चेन्द्रियाः सर्वे संख्य-
संज्ञिनः पर्याप्तास्त्रियेदाः, तेभ्यो द्वीन्द्रियाः पर्याप्ताः किञ्चिद्विद्याः, तेभ्यस्त्रीन्द्रियाः (पर्याप्ता) विशेषाधिका इति गाथार्थः १०४ ॥
असंख्या एव किंचिद्विद्य, तेस क्तमसो अपज्ज त्वमयधो । पंचिद्विसेसविद्या चउत्तिय वेहंदिया तत्तो ॥ १०५

व्याख्या-‘असहत्त्वयेयाः पञ्चेन्द्रियाः किञ्चिद्विद्याः श्रेयाः क्रमशः अपर्याप्ता इति, अतः पञ्चेन्द्रिया उभये विशेषा-
धिकाश्चतुर्द्वीन्द्रियास्तैभ्यः’ इति पदानि । उभयशब्दः छन्दोवशादर्थाने प्रयुक्तः, पर्याप्तास्त्रीन्द्रियैभ्यः पञ्चेन्द्रिया अप-
र्याप्ता असंज्ञिनोऽसंख्येयगुणास्तैभ्योऽपि चतुरिन्द्रिया अपर्याप्ता विशेषाधिकाः, तेभ्योऽपि अपर्याप्ताः त्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः
तेभ्योऽपि द्वीन्द्रिया अपर्याप्ताश्च विशेषाधिका, तेभ्योऽपि पञ्चेन्द्रिया ‘उभये’ इति पर्याप्तापर्याप्ताः सर्वे विशेषाधिकाः,

तेभ्योऽपि चतुरिन्द्रिया उभये, तेभ्योऽपि त्रीन्द्रिया उभये, विशेषाधिका इति सर्वत्र सम्बन्धनीयमिति
गार्थः ॥ १०५ ॥

पञ्चसंवायरपत्तेयतरु असंखेज्ज इति निगोयाओ । पुढवी आऊवाऊ, वायरअपजत्तेउ तओ ॥ १०६ ॥

व्याख्या-चोन्द्रियोभयेभ्यः चनस्पत्तिकायिकाः प्रत्येकाः पर्याप्ता वादरा असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि एवंविधां एव
वादराः पर्याप्ताः 'निगोदा' अनन्तजीवनिस्त्रायाः असङ्ख्येयगुणा इत्यथा, तेभ्योऽपि पृथिव्यम्बुवायुकायिका वादराः
पर्याप्ताः ययोत्तरमसङ्ख्येयगुणाः, वायुकायिकेभ्योऽत्रिकायिका अपर्याप्ता वादरा असङ्ख्येयगुणा इति गार्थः ॥ १०६ ॥

वादरतरु निगोया पुढवीजलयाउतेउ तो सुहुमा । तत्तो वितेसअहिया पुढवीजलपवणकाया उ ॥ १०७ ॥

व्याख्या-अपर्याप्ता इति अनुवर्त्तते, अत्रिकायिकेभ्यः प्रत्येकान्तरवोऽपर्याप्ता असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्यो निगोदा वादरा
अपर्याप्ता असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि पृथिवीजलवायुकायिका अपर्याप्ता वादरा ययोत्तरं असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि सूक्ष्मा
अपर्याप्तासंज्ञस्त्रिकायिका असङ्ख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि पृथिव्यम्बुवायुकायिकाः सूक्ष्मा अपर्याप्ता ययोत्तरं विशेषाधिकाः, तुल्य-
व्याहारेणसङ्ख्येयसङ्ख्येयतच्छब्दाः प्रत्येकं सम्बन्धनीयाः, इति गार्थः ॥ १०७ ॥

संखेज सुहुमपज्जत, तेऊ किञ्चिं हिय भूज्जसमीरा । ततो असंखगुगिया, सुहुमनिगोया अपज्जता ॥ १०८ ॥

व्याख्या-सूक्ष्मापर्याप्ताभ्यः सङ्ख्येयगुणाः पर्याप्तसूक्ष्मसंज्ञस्त्रिकायिकाः, तेभ्योऽपि पृथ्वीजलवायुकायिकाः सूक्ष्मा-

पर्याप्ता यथोचरं विदोषाधिकारः, तेभ्योऽप्यसङ्ख्येयगुणाः अपर्याप्ताः सूक्ष्मनिगोदा इति गार्थार्थः ॥ १०८ ॥

संरेज्जगुणा तत्तो, पञ्चचाणंतया तमोऽभन्वा । पडिवडियसम्म सिद्धा, वणवायरजीवपल्लत्ता ॥ १०९ ॥

व्याख्या—अपर्याप्तसूक्ष्मनिगोदेभ्योऽपि सूक्ष्मपर्याप्ता निगोदाः सङ्ख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽप्यनन्तगुणा अभव्याः, तेभ्योऽप्यनन्तगुणाः प्रतिशतितसम्प्रवृत्तयः, तेभ्योऽप्यनन्तगुणाः सिद्धाः, सिद्धेभ्योऽपि वनस्पतिविकायिका वादराः पर्याप्तिका अनन्तगुणा इति गार्थार्थः ॥ १०९ ॥

किंचिंहिया सामत्ता, एए व असंख वण अपल्लत्ता । एए सामनेणं विसेस अहिया अपल्लत्ता ॥ ११० ॥

व्याख्या—पर्याप्तवादवनस्पतिविकायिवेभ्य एकेन्द्रियाः पर्याप्ता वादरा किंशेषाधिकाः, एत इति तुशब्दादेत एव वादरा वनस्पतिविकायिका अपर्याप्ता अनन्तरेभ्योऽसङ्ख्येयगुणाः, एत एव अपर्याप्ता वादराः (विशेषाधिकाः ततः) सामान्येनैकेन्द्रिया (वादराः) विशेषाधिकाः पूर्वभ्या, इति गार्थार्थः ॥ ११० ॥

सुहमा वणा असंखा, विसेसअहिया इमे व सामत्ता । सुहुमवणा संखेला पल्लत्ता सख्व किंचिंहिया ॥ १११ ॥

व्याख्या—अपर्याप्ता इत्यनुवर्चमानेऽपि भूयः प्रागपर्याप्तग्रहणं सूक्ष्मवनस्पतीनां प्रत्येकस्याभावं ज्ञापयति, ततस्ते सूक्ष्मा (अपर्याप्ताः) वनस्पतिविकायिका नियमतः साधारणा अनन्तरेभ्योऽसङ्ख्येयगुणाः, एत एव सूक्ष्मा अपर्याप्ता एकेन्द्रिया विशेषाधिकाः, अनन्तरेभ्यः सूक्ष्मा वनस्पतिविकायिकाः पर्याप्ताः सङ्ख्येयगुणाः, अनन्तरेभ्यस्त एव सूक्ष्माः पर्याप्ता एकेन्द्रियाः

पञ्चापञ्चा, सुहुया किंचिद्विषय भव्यसिद्धीया । ततो आथरसुहुमा निगोय वणस्सइ जिया ततो ॥१२॥
 व्याख्या-पर्याप्ताऽपर्याप्ताः सर्वेऽपि सूत्राः पूर्वोक्तेभ्यो विशेषाधिरास्तेभ्योऽपि भव्या विशेषाधिराः, तेभ्योऽपि वादर-
 म्भससकलनिगोदनीयाः, जीवाश्चन्दस्योभयसम्बन्धाद् विशेषाधिरास्तेभ्योऽपि सामान्यवनस्पतिकायिका विशेषाधिरा इति

माथार्थः ॥ ११२ ॥

पुनिद्विया तिरिद्विया, चउगइमिच्छा य अविरहजुया य । सकसाया छउमत्था, सजोगसंसारि सवेवि ॥१३॥
 व्याख्या-वनस्पतिकायिरुभ्य एकेन्द्रिया विशेषाधिरा, एतद्विद्वेभ्यस्तिर्यञ्चो विशेषाधिराः, तिर्यग्भ्योऽपि चतुर्गतिभि-
 र्वाह्ययो विशेषाधिराः, तेभ्योऽप्यविरताः, तेभ्योऽपि सकपायाः, तेभ्योऽपि छन्नस्थाः, तेभ्योऽपि सयोगिनः, तेभ्योऽपि
 संसारस्थाः (तेभ्योऽपि सामान्येन सर्वेऽपि) जीवाः । प्रतिपदं वक्तव्याः, किञ्चिदधिकत्वं च क्षपकश्रेण्यादिषु ययासम्भवं
 सकपायादीनां भावनीयमिति माथार्थः ॥ ११३ ॥

उवतंत खन्नगजोगी, अपमचपमवेदससासाणा । मीसा विरया चउ चउ जहुतरं संखसंखगुणा ॥ ११४ ॥

व्याख्या-उपशान्तेभ्यः सफ़ाः सयोगिनोऽप्रमत्ताः प्रमत्तार्थत्वारोऽपि यथोचरं सङ्ख्येयगुणाः उक्तृष्टसम्भवे, प्रमत्तेभ्यो

१. तेचरएत्तेन्द्रियतियेभ्योनिजोभ्यः एयोतचतुदिग्निग्रययेन्ताः सर्वे ययोसं संख्येयगुणाः प्रज्ञापनायां प्रतिपादिताः
 भन्न रयन्यथेति । अत्रेतनेषु उक्तृष्टएदयहादयान्यहा किंचित्पदमभिप्रेत स्यात्

देयगिरिताः सास्त्रादनाः सम्यग्मिथ्यादृष्टयोऽविरतसम्यग्दृष्टय एते चत्वारोऽपि यथोचरामसङ्ख्येयगुणा इति गार्थार्थः ॥११॥
उक्तोसंपन्नं संता, मिच्छा निसु गईसु होतिसंख्यगुणा । तिरिपसडणंतयुणिया, सन्निस्तु मणुएसु संख्यगुणा ॥१२॥
व्याख्या-उक्तुदभानि एव यदा सन्नो-भवन्ति तदा तेभ्योऽपि निष्ठु गतिषु मिथ्यादृष्टयोऽसङ्ख्येयगुणा भवन्ति,
नियोगाः प्रनन्गुणाः । संसिषु मनुष्येषु सङ्ख्येयगुणाः स्वजातीयावितेभ्यो, न सर्वावितेभ्य इति गार्थार्थः ॥ ११५ ॥
ए'मिदिगनुइमिररा सन्नियरपणिदिया सयिनिचज । पज्जचापज्जा भेषणं चोइसग्गामा ॥ ११६ ॥

व्याख्या-ए'मिदिगः सुखाः सुखानामक्रमोदयाद् 'इतरे' तद्विषयभूताः, वादरा वादरक्रमोदयिनः, 'संविनः' सम्-
नरता 'इतरे' भ्रमंतिनाः अपमरता उभयेऽपि पञ्चन्द्रियाः, द्विविचतुरिन्द्रिया स्वस्वनामक्रमोदयिनः एते सप्त पर्याप्तिकाः, एतं
ए'र सप्त अपर्याप्तिकाः, अपर्याप्तनामक्रमोदयाद्भव्यपर्याप्तिकाः, पर्याप्तनामक्रमोदयिनो यद्यपि करणापर्याप्तिकास्तथापि पर्याप्त-
कृतद्रष्टव्याः, एतानि चतुर्विंश स्वनान्यत्विजविसङ्गहकाणीति गार्थार्थः ॥ ११६ ॥

संक्षिप्यतिरुस्य भूयःतुदंश भेदनाह-

मिच्छासासणमिहसा, अविरयेइसा पमच अपमत्ता । अपुवचायरसुहुमोवसंतवीणां सजोगियरा ॥ ११७ ॥

व्याख्या-मिथ्यादृष्टिः, सास्त्रादनः, सम्यग्मिथ्यादृष्टिः, अविरतमम्यग्दृष्टिः, देशविरता, प्रपत्तयतिः, अपमत्तयतिः,
निर्गतिस्फूरकरणा वाऽनिष्टचिदादरो [वा] मूल्याकृपायः, उपश्रान्तकृपायः, क्षीणकृपायः, मयोमी, अयोमी, कृपायश्चन्द्रकोपादिति
सप्तमाभिः, " श्रीचापपत्येणं, विनोदिदेवु ना असदरणा । सदरणाऽनिय मिच्छा, विररीयपञ्चणा जा यन्ना ॥ १ ॥

संस्कारणं ज्ञेयं य, जो तेषु अणायरो प्रयत्येषु । तं पंचविहं पिच्छं तदंसी मिच्छादिद्विओ ॥ २ ॥ उवसमभद्राए णिओ मिच्छपत्तो तमेव गंतुमणो । समं वासायंतो सासायणो मुणेष्वो ॥ २ ॥ जह गुडदहीणि विसयायभावरहिणाणि होति मीसाणि । भुंजंतस्स तद्दोभयदिद्वीए मीसदिद्वीए ॥ ४ ॥ तिविहेवि हु संमचे, योवावि ण विरति जस्स कम्मवसा । सो अविरओ ति भणइ, देसो पुण देसविर्इए ॥ ५ ॥ विगहाकसायनिघासइइओ भवे पपत्तोति । पंचसमिओ तिगुत्तो अपंचनइ मुणेष्वो ॥ ६ ॥ अणुवं अपणुवं, जहुतं ओ करेइ डिइलंडं । रसलंडं तग्घायं च सो खलु अपवकरणोत्ति ॥ ७ ॥ विणियइति विसुद्धिं, समययचिद्वि विज्ज अण्णोणं । तं तु णियट्ठिणं विवरीयमओ य अनियद्वी ॥ ८ ॥ थूलाण लोभलंडाण वेयंतो वायरो मुणेष्वो । सुहुमाण होवि सुहुपो, उवसंतोइ च उवसंतो ॥ ९ ॥ खीणंमि मोहणीए खीणक-साओ सजोणि जोणाणं । होइ पडत्तो तस्य उ, अपडत्तो होनि उ अजोणी ॥ १० ॥ इति गायार्थः ॥ ११७ ॥

१ जीवादिपदार्थेषु, जिनोपदिष्टेषु याऽऽभ्रदा । अद्वापि च मिथ्या, विपरीतप्ररूपणा या च ॥ १ ॥ संशयकरणं यदपि च, यस्तेष्वनादरः पदार्थेषु । तत्पञ्चविधं मिथ्यायां, तदंशनी मिथ्याहटिस्तु ॥ २ ॥ उपशमाद्वायां स्थितो, मिथ्यात्वमप्राप्त-स्तमेव गन्तुमनाः । सम्यक्त्वमास्यादयन, सास्वादनो ज्ञातव्यः ॥ ३ ॥ यथा गुडदधिनी, विशदात्ममाशरहिते भवतो भिद्ये । भुज्जतः (न्यादः) स्तयोभयदृष्ट्या मिश्रदटिस्तु ॥ ४ ॥ त्रिविधेऽपि खलु सम्यक्त्ये स्तोकापि न विरतिर्यस्य कर्मवशात् । स अविरत इति मण्यते, देवः पुनर्देशचिरत्वा ॥ ५ ॥ विकृताकाशयनिघासद्विदितो भवेत् प्रमत्त इति । पञ्चसमित्तिगुप्तोऽप्रमत्तयति मांनेयः ॥ ६ ॥ अपूर्णं अपूर्णं यथोत्तरं यः करोति स्थितिपण्डम् । रसखण्डं तद्घातं च न खलुपूर्वकरण इति ॥ ७ ॥ विनियतं विगुहं समग्रचित्रा अपि यत्रान्योन्यम् । तत्तु निर्वृत्तित्वात्, विपरीतमतआनिर्वृत्तिः ॥ ८ ॥ स्थूलोद्भोभलण्डान् वेदयन् दादने ज्ञानत्रयः । सूक्ष्मान् भवति सूक्ष्म उपशान्तेस्तूपशान्तस्तु ॥ ९ ॥ क्षीणे मोहनीये क्षीणकषायः सयोगी योगेषु भवति ननुदृष्ट्य नु श्रमद्वयो भवति त्वयोगी ॥

तेरस चिकेत्या ते, अहविहं चंपिषवपं कम्मं । मूलवरभेयं ते साहिमो ते नितामेह ॥ ११८ ॥

न्यालया-अत एतेभ्यो गुणस्थानविशेषेभ्यः त्रयोदश 'विवच्यक्ता' विविचयनेकप्रकारं विशेषेण वा वचनका विवच्यक्ताः, अयोगी तु वचनहेतुवाचकवचक इति, वचनं पुनरष्टविधं कर्म, तस्य कर्मणो मूलमेदानुसरयेदांश्च साधयामः तान् 'शृणुत' निशामयत, हे लोका ! इति गार्थार्थः ॥ ११८ ॥

॥ समाप्तं द्वितीयं द्वारम् ॥ ७००

॥ अथ तृतीयं द्वारम् ॥

इदं द्वितीयं वचकद्वारम् ॥ अधुना तृतीयं वचनयद्वारमभिधातुकाम आह--

नाणुस दंसणस्स य, आवरणं वेयणीय मोहणीयं । आउय नामं गोयं, तहंतरायं च पपडीओ ॥ ११९ ॥

न्यालया- 'ज्ञानस्य दर्शनस्य चावरणं चावरणं चंदनीयं मोहनीयं । आपुष्कं नाम गोत्रं तथान्तरायं च प्रकृतयः' इति पदानि । पदार्थस्तु-ज्ञायते जीवादयः पदार्था येन तज्ज्ञानं, तस्यावरणं ज्ञानावरणं, त एव दृश्यमेव लोभ्यन्ते येन तद्वर्जनं तस्यावरणं दर्शनावरणं, ज्ञानदर्शनयोर्विशेषसामान्यस्यो विशेषः, चित्तेऽस्ति सर्वसंसारिणां अनेकार्थस्यादातूनां तंसारिभिरनुभूयते चेति वेदनीयं, मोहयति सदसद्वैकल्यक्रान्तिं प्राणिनः करोतीति मोहनीयम्, चतुर्थेति समापन्नः प्राणी स्यात्तत् स्यान्नान्वसेति यदद्यात् तदायुः आपुरेव आपुष्कम्, नाप्यत्ययमभ्यस्यमोक्षमाप्तुं न विपुं प्राप्तिन महीकरोतीति नाप, गां प्राप्य

इति गोत्रे, शुभाशुभां वाचमुच्चारणकालानन्तरार्थमपि विपश्चिन्नकल्पात्पालयनीवियावद्, गूयते शुभाशुभता प्राणिनां यद्-
 शात्तद्वा गोत्रम्, अन्तरं व्यवधातं तस्यायः हेतुयत्तदन्तरायं, दानाद्यनुभवतो विवातरूपवयोपतिष्ठने यत्तदन्तरायं, प्रथमः
 चक्रारः समुच्चये, द्वितीयस्त्येकार्थः, एवमष्टौ प्रकृतयः इत्युक्तं भवति, तथाश्चन्द्रः पूर्वोच्चार्योक्तक्रमोपन्यासमदर्शनार्थः,
 उत्तरत्रोत्तरमकृतिभंगनादिह मूलमकृतयो मन्तव्या इति गायार्थः ॥ ११९ ॥ उत्तरमकृतिसङ्ख्यामाह—

पंच णव दोष्णि अष्टा-धीसा चडरो तहेयं बायाला । दोन्नि य पंच य भणिया, पघडीओ उत्तरा चेव ॥ १२० ॥
 व्याख्या—‘पञ्च नव द्वयष्टाविंशतिधत्वारः तथैव द्वौ चत्वारिंशत् द्वौ च पञ्च, भणिताः प्रकृतय उत्तराध्वेनेति ; पदानि ।
 पदार्थस्तु—यथासङ्ख्येन हानावरणीयस्य पञ्चोत्तरमेधाः, दर्शनवरणीयस्य नव, वेदनीयस्य द्वौ, मोहनीयस्य अष्टाविंशतिभि-
 दाम्, आयुष्कस्य चत्वारः, नाम्नो द्वाचत्वारिंशदं, गोत्रस्य द्वौ, अन्तरायस्य पञ्च, तथैव भणिता उत्तराङ्कुरयो येन क्रमेणा-
 भिहिता मूलमकृतय इति योजना, प्रथमचत्वारः सर्वमकृतीनां प्रत्येकसङ्ख्येयव्यक्तिरूपकाः, द्वितीयपञ्चारो नामरूपेण
 उत्तरमेधानामप्युत्तरमेदसंस्तवकः, तृतीयचक्रारः समुच्चयार्थः। ततश्च एवमेवेताः प्रकृतयो भणिताः, नान्यथेति गायार्थः ॥ १२० ॥

तानेवोत्तरमेदान् वक्तुं काम आह—

मइसुयओहीमणकेवलाण आवरणयं भवे पढमं । तद् दाणलाभभोगोव-भोगचिरिधंतराययं चरिमं ॥ १२१ ॥

व्याख्या—‘मतिश्रुतावधिमनश्चर्यायैकेवलानामावरणकं भवेत् प्रथमं, तथा. दानलाभभोगोपभोगवोर्धांतरायकं चर-
 ममिति पदानि । पदार्थस्तु—आवरणश्चन्द्रः प्रतिपेदं सम्बन्धनीयाः प्रथममिति च

सोलस कसाय नव नोकसाय दसणतिगं च मोहणीयं । सुरनरतिरिगिरयाऊ सायासायं च नीउवं ॥१२३॥
 व्याख्या-पोदस कपायाः नव नोकपायाः दर्शनत्रिकं च मोहनीयं । सुरनरतिर्यनकायुपि सातासातं च नीउच्चं
 इति पदानि । अयंपटना त्वेष-पोदस कपायाः कपायमोहनीयं, नव नोकपाया-नोकपायमोहनीयं, द्वितीयाद्धं चकारः
 समुधये, कपाया नोकपायाश्च चारित्रमोहनीयमिति वाक्यक्षेपः, प्रथमाद्धं चकारः पुनः श्रुत्यार्थः, दर्शनत्रिकं पुनः दर्शनमोह-
 नीयं भवति । कपः-हंसारः तरयायाः-प्राप्तयः कर्पोयाः क्रोयमानमायालोभाख्याः, ते च प्रत्येकं चतुर्धा भवन्ति, अनन्तानु-
 पन्थप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानावरणसञ्ज्वलनाख्याः अनन्तवालमतिप्रभूतं कालभुवनप्रमुदितः कुर्वन्तीत्यनन्तानुबन्धिनः, न
 विशते प्रत्याख्यानं यदुदये तेऽग्र-याख्यानव पायाः, प्रत्याख्यानं यथादद्याऽऽवृत्तं त्वेते प्रत्याख्यानावरणाते सर्वविरति आहृण्व-
 न्ति, न तु देशविरतिमिति भावः । सम्यक् सर्वविरतिरूपचारित्रत्रयादिनाञ्जेन ज्वलन्तीति सञ्ज्वलनाः, अविशेषितकपायग्रहणे
 चत्वारो मूलभेदा वा पञ्चविंशतिर्वा सर्वत्र दन्तःयाः, नोऽन्तो देशप्रतिदेशे, ततः सारपूर्णकपायकार्यकरणज्ञमा न भवन्तीति
 नोकपायाः । चकारोऽनुक्तार्थमूचकः, नोकपाया द्विविधाः हास्यरचरतिशोकभयदुःखा इति हास्यादिपञ्चकम्, पुंस्त्री-
 नपुंसका इति त्रैवर्ग्यं, एतच्च पञ्चविंशतिभेदं चारित्रमोहनीयमिति । मिथ्यात्वं सम्यद्विषयात्वं सम्यक्त्वमेव त्रिविधं दर्शन-
 मोहनीयम्, एवमष्टाविंशतिविधं मोहनीयं भवति । एवं व्याख्याते कथिदाह- प्रथमं दर्शनमोहनीयस्यवोपग्रहः क्षयो वा पश्चा-
 चारित्रमोहनीयस्योत्कृष्टा तेनैव त्रयेणोपन्यासो घटते, नान्यथेत्यत्रोच्यते-चारित्रमोहनीयप्रकृतयः, प्रविशमानचारित्राणां
 प्रतिपतितचारित्राणां वाऽग्रगण्यचारित्राणां च सर्वजीमानां सर्वा अपि अभिहितप्रमाणा भवन्ति, दर्शनवयं तु नैवप्र, यतोऽनवाप्त-

सम्यक्त्वानां प्रतिपत्तिसम्यक्त्वानां च केषाञ्चिन्मिथ्यात्वमेवैकं भवति न नित्यं दर्शनत्रयमिति, अस्यार्थस्य ख्यापनार्थमित्य-
मुपन्यासः । अन्यत्र-प्रायोपशमिरुसम्यस्तत्तत्प्राप्तिश्चेत्यते, अतो न दोषः । पण्डितिविधिं
मोहनोऽपि ज्ञापितं चैवं भवति । आबुध्कशब्दः मत्वेकं सम्बन्धीयः, तत्रासुरायुष्कं निर्दिष्टायुष्कं नारकायुष्कं रुमेयं
चायुष्कं चतुर्भेदं भवति, अस्य चैवं क्रमोपन्यासोऽभिमतः प्राधान्याद्, अन्यथा भणने प्रयोजनं वाच्यम् । 'सातं' सुखं आत्मा-
दरूपम्, 'असातं' तदेव विपर्यस्तं दुःखरूपमेवं वेदनीयं द्विभेदं, आह-यदेवं ततः सातासानयोरभावेन तत्परमाणुस्यै-
सिद्धानां सुखदुःखाभावः, तेषां चात्यन्तिकं सुखमिच्छते, तच्च पाषाणरुप्यानां न घटने, अत्रोच्यते-ननु तेऽमेव सुखं, यतस्त-
दपौद्गलिकं, यत्तु पौद्गलिकं तत्परमार्थतो न सुखं, सुखाभासमेव तत्, यतो यदेव दुःखमकं तदेव सुखं, प्रतिभाति, न
च तत्सुखं परमार्थतो, दुःखमननं तु त्वात्, एतदेव भाव्यते-यथा कश्चित् क्षुद्रेदनाच्चो मोदकादिभिर्द्रव्यैः तदुपशमं कर्तुमा-
रभते, तस्य च तैर्मोदकादिभिः स्तोके रसनोपकृतं दुःखं प्रभवति, किञ्चिच्च क्षुद्रेदनोपशमो, न च तत्सुखं, प्रभूतैश्च तैः क्षुद्रेदना-
पशमः स्यात् न च तत्सुखं, तद्विभूचिकादिकृतं दुःखं तु भवत्येव, क्षुद्रेदनोपशममपार्थक्ये तैस्तदुपशमो भवति, न च तत्सुखं,
तद्वत्तणापासकृतं तु दुःखं भवत्येव, क्षुद्रेदनोपशममपार्थक्ये सततं क्रमेण व्यवस्थिताः, प्रायः प्रकोपसम्यक्षो चरकाले, अतोऽत्र संसार-
दुःखमेवानुबन्धं, न सुखं, न सुखाभासमेव तत्परमार्थः, अन्यैरप्युक्तम्-
"सायासायाभावे न सुखी सिद्धिर्नि कंश्चिदंति । तं नो जं-
योगिन्यं विदुः क्षुद्रपदिगारेऽत्रयम् ॥१॥ अकृपनकारिणामयं, सातिअज्जवसियं अनिच्छियं । जं सिद्धाण सखं तमेव सुह-

१ "मानासानामयं न सुखी सिद्ध इति केचिन्मन्यन्ते तत्र यत् पौद्गलिकं विषयप्रतिकारहेतुमयम् ॥ १ ॥ अकृत-

मादु भाषयिष्या ॥२॥ “आत्मसुरो मुखसंज्ञा, येयमपि भवति मन्दबुद्धीनाम् । तदपि बुधैः परिकथितं, दुःखपनिंघातमात्रमिति ॥ १ ॥ ” ‘दुःखभाषो न सुहं तादृषि ण सुहाइ जाइं सोस्खति । भोत्तणसुहाइं (दुहाइं) सुहाइं जाइं तां चिय सुहाइं ॥ १ ॥ ’ । उत्तमजातिरं यत्रस्थता पूज्यतां चोच्चैर्गोत्रं, तद्विपरीतं नीचैर्गोत्रं, आह—‘ यद्येवं ततः सङ्गमस्मादिभिरपञ्चमा-
द्यमानैः क्रियमाणैरपि वर्द्धमाननीर्थाधिपतैः कथं नीचैर्गोत्रोदयो न भवति ? उगमजनिसम्पन्नामपि सिंहसंसादीनां
ह्यमुच्चैर्गोत्रोदयो न भवतीति, अत्रोच्यते, यदि गुरुकर्मोदयस्मैरयोर्गामिभिरपञ्चमादृ क्रियते ‘जे जसिमा उ हेऊ भइस्स’
इत्यादि गुरुं सफलं कुंठितः भूगस्तः फोऽत्र नीचैर्गोत्रोदय इति ! त्रिंशदीनामुत्तमजातिः येऽपि हीनगतिः चा-
‘द्रोर्गोत्रोदय इत्यनेन नाराणां भिन्न, देवानां तु सर्वेषामपीष्यते उच्चैर्गोत्रं, उत्तमगतिस्तत्, मनुजानामुपयोऽरुदुयो
भरति, गल्यमग्निरादसाधरणाक्रियाविशेषश्च, मरुतिव्यत्यासोऽपि घटत पञ्चत्रेभि । आइ-सभ्य नराद्रं वेदनीय विहाय
कस्मान्मोहनीयस्योपन्यासः क्रियते ? अत्रोच्यते—मोहनीयमणने भानिकर्मचतुरूपव्यवच्छिद्यमुक्तं भवति, तत्तये च त्रैलोक्यान-
दर्शनमाप्तिरित्युक्तं भवति । यद्येवं तत्तदनुनन्दनं वेदनीयं किमिति नाभिधीयते ? अत्रोच्यते—नत्यहृत्या सद्यो गान्तरसमये
गोश्रमरुतिः क्षणमुपयानि, चयममये वेदनीयेन सह गोत्रं सामस्येन तुल्यप्रकृतिस्तत्त्वं संप्रयात्यनः स्वस्थानं विहायैकजाभिदिने

प्रकारितमत्र तं सागरपर्यप्तं अनिच्छितकम् (इच्छानिकान्ते) । यत् सिद्धानां स्वरूपं तदेव सुयमादुताचार्याः ॥२॥ ” २
“दुःखभाषो न सुहं तादृषि न मुयानि यानि (पौद्गलिकानि) लोकायानि । मुस्त्याऽमुखाति (दुःखानि) लोकायानि
यानि ताग्येय सुयानि ॥ १ ॥ ३ ” “ ये यावन्तस्तु देतव्यो भवस्य ॥ ४ ॥ प्रो ।

वेद्यमोत्रे । पुनरप्याह-यथा सातं शुभमादावुक्तं तयोर्बैर्गोत्रमपि िहमिति । नोक्तमित्युच्यते-उपान्त्यसमये नीचैर्गोत्रस्यैव सयः, अतस्तदेव प्रथममुक्तं, सानासातयोस्त्वनियमाः, अतः शुभमादावुक्तम्, एवमन्येऽप्यर्था बन्धोदयादिगताः स्वबुद्धयोस्तदप्रमथणने नाच्याः, अले विस्तरेणेति मायार्थः ॥ १२३ ॥

नामोचमकृतीरयिथाकाम आह-

महजाहसरीरंगं, पंधण संधायणं च संधयणं । संठाणवण्णगंधरस-क्कासअणुण्वियिहगगई ॥ १२४ ॥

व्याख्या-भक्तिगामिशरीराहं बन्धनं सत्ततनं च संहननं तस्यानर्णमन्धरसस्पर्शानुपूर्वोनिहायोगतयः, एता गत्यादयः चतुर्दश पिण्डमकृतयो नाम्नोऽभिहित्वा इति गायार्थः ॥ १२४ ॥

अशुक्लह उवधार्यं, परयाउरसासआयबुजोअं । निम्माण तित्थनामं, चोएस अउ पिण्डपत्तेया ॥ १२५ ॥

व्याख्या-अशुक्लवृष्याहं परायानोच्युत्तासानपोगोते निर्माण तौर्यनाम, चतुर्ब्रह्मणौ पिण्डमन्त्रेकाः, ययातहृत्तयेनैना आ-
याततुर्ब्रह्म पिण्डमकृतयोऽष्टौ मन्त्रेरूपमस्मिता इति गायार्थः ॥ १२५ ॥

तसपागराअत्ते गेयेय थिरं तुभं च नागधं । सुस्सरसुभगाइजं जसकित्ती सेपरा वीसं ॥ १२६ ॥

व्याख्या-यस पादपर्याप्तहं प्रयोगे स्थिरं शुभं च ज्ञातव्यम् । सुस्सरमुभगादेयं यश्चाक्रोधिः सेवरा विंशतिः । प्रसा-
दयो यत्र इमा पिपसामूपा अपि दक्षीणं विंशतिः ॥ १२६ ॥

अतः नागोपासनायो द्वित्यारिश्चद, पिण्डमकृतिप्रयोगेदनाह-

गहयाइयाण भेया, चउ णण णण ति णण पेच छच्छकं । पणट्ठग एणट्ठजट्टुग, पित्तुत्तरभेय णणसट्ठी ॥ १२७ ॥
 व्याख्या-‘गत्तादिकानां भेदाश्चतुष्वपञ्च त्रिः पञ्च पञ्च पट् पट्कं । पञ्च द्विकं-पञ्चाष्टौ चतुर्द्विकं-पिण्डोत्तरभेदाः पञ्चपट्ठि-
 रिति पदानि । पदापैश्वर्यं गान्धाचतुष्टयस्यापि (उच्यते)-गतितरेवादिष्यासां चतुर्दशानां पिण्डप्रकृतीनां ता गत्यादयस्तारां यथास-
 ल्बन्ते प्रमेदा द्रष्टव्याः । गतिनाम चतुर्गुणं सुरनरतिर्यग्भूतविभेदाद्, भयनं गतिः । एकद्वित्रिचतुष्वेन्द्रियजातिभेदाद्
 पञ्चधा जातिः, जननं गतिः । औदारिकवैक्रियाहारकत्वैरसत्कारणभेदाद् पञ्चधा शरीरं, शरीरं इति शरीरं । औदारिकाद्भो-
 पाद् वैक्रियाद्भोपाद् आहारकहोपाद्गमिनि त्रिधा अष्टोपाद् । औदारिकौदारिकवन्धनं वैक्रियवैक्रियवन्धनं आहारकाहारक-
 वन्धनं नैवतत्त्वैरसत्त्ववन्धनं कार्मणकार्मणवन्धनं, औदारिकशरीरपुद्गलानां औदारिकैः पुद्गलैः सह संश्लेषः पापाणयोर्ध्वज-
 लोपनेनेति पञ्चग वन्धनं । एवमौदारिकपुद्गलानां औदारिकपुद्गलैः सह मुष्मिष्टमन्यसञ्चयकरणं यतः फाट्टयोरिव स
 सन्तानं, स च शरीरमेवात् पञ्चधा द्रष्टव्यः । संवहनं पदविधं, वज्रकृपणनाराचं प्रथमं, कृपणनाराचं द्वितीयं, नाराचं तृतीयं,
 अद्वेनाराचं चतुर्थं, कीलिका पञ्चमं, छिन्नानि-अन्तरितानि षष्ठानि-अस्पीनियेन प्रभवता तच्छिन्नषष्ठं षष्ठं संवहनं, तानि चा-
 स्मिन्विन्यासविशेषतो भवन्ति, ‘रिसंहो य होइ पटो’ इत्यादिमतिपादितत्वाद्, आह-यश्वेवं विरुलेन्द्रियाणां संवहनोदयोऽध्य-
 मायेऽपि कथं भवतीत्युच्यते-योऽप्यमस्थिविन्त्यासविशेषोऽपि हिनोऽसौ वलप्रकल्पेन्यापको भवति, अन्यथोभयग्रहणद्विकालिका-
 स्थित्यने सति गात्रसङ्कोचविकाशाभावात् सम्भाव्यते, अतः पिपीलिकादीनां धूद्रसत्त्वानां यद्यप्यस्पीनि न सम्भाव्यन्ते तथापि
 कायव्यवस्थित्यप्य संवहनमुच्यते, यथाऽरिषाद्रात्रयेऽपि श्रम्यवतः पुरुषोऽसंवहनोऽथवा शब्दादीनां द्वीन्द्रियाणामपि हृद्यन्त

१ “यपतसजि” २ अत्रयमथ भवति पट्.

दयादृष्टनामनिर्दिष्टकथाशुद्धयः निरूपयन्ते तत्परिचयनाम, एवा गायत्र्युपनोत्पत्त्याः निरूपयन्ति नाममकृष्य इति ।
 वृत्ती वृत्तेने रसनामकृष्योदयाप्रसादः, नद्विषयनामोदयात् स्यात्तः, चादर गतकर्मोदय द्वादशः, न स्फूर्तातिरक्षयैः, याः
 दृष्टिस्तद्वक्तृकानामसंख्येयनीरानां शरीरविण्णो दृष्टिगोचरयायात्यभो चादरनामोदयिन एव चादरः, नद्विषयनामोदयात्
 रसान्वतरत् व्याप्तं यदुदयाज्योनेन नयनंरुनाम, यदुदयात्युननननोर्नैरप्येकमेवोदयितं क्षरीरं व्याप्तं तदताधारणनाम,
 स्थिरनामकर्मोदयात् स्थिरनामि यानि, अस्तिपरनामोदयात्स्थिरनामि, धुष्यनामोदयात् धुष्यनामकर्मोदयात्
 नि शिरोहस्तकल्पानि, श्रुतनामकर्मोदयात्श्रुतनामकर्मोदयात् चन्तिपादकल्पानि, सुस्तरनामकर्मोदयात्सुस्तरनाम
 सरो भवति, दृग्भरनामकर्मोदयात् द्वाद्योदकमरकल्पः सरो भवति, सुभ्रमनामकर्मोदयात्सुभ्रमनामकर्मोदयात्
 भवति, दृग्भगनामकर्मोदयात् द्वाद्योदकमरकल्पः सरो भवति, अनामिगो भवति, आह चोदकः—“सुभगदृग्भगनाम कर्मोदयात्
 (विस्तेमोम) अह निर्मला । नम्रुत्तमेऽपि दृग्भगं न सव्यजणवद्वहो होइ ॥ १ ॥” उच्यते—“द्वेलादया भेषा उदययित्तेण
 सव्यजणं । नम्रुत्तमेऽपि दृग्भगं न सव्यजणवद्वहो होइ ॥ १ ॥” उच्यते—“द्वेलादया भेषा उदययित्तेण
 उगगरकारोऽपि न दृग्भगं दृग्भगमुदय ॥ २ ॥” अणुरकपि बहूणं जो दु विभो तस्सा सुभगनागुरभो ।
 अमज्जाण नित्ययो ॥ ३ ॥” आदेयनामकर्मोदयात् आदेयनामकर्मोदयात् अनादेयकर्मोदयात्आदेयनामकर्मोदयात्—
 “दोणंवि एवाणुदो जुगवं पचकलसिद्धिओ सिद्धो । जं तुल्लंवि दु यणियं, करोवि एको न उण भण्णो ॥ १ ॥” उच्यते

विसयं नरहा जाणे असकिंत्तामं तु ॥३॥” एता विंशतिवत्ससादयो दश दश स्वावरादयश्च त्रसादिवत्तुल्यं स्थिरादिपदं सूक्ष्मा-
दिविकं एवमादयोऽन्तर्गतास्तु उभयप्रावणत्वव्याः, एवं च त्रिणवतिनिर्गोचरप्रकृतयो भवन्ति । तृतीयगाथाचक्रौरोऽन्याचार्य-
मते श्रुचरानामप्रकृतिशमन्यापकः, तच्च पञ्चदशभेदकमनो भवति, इति गाथायाः ॥ १२७ ॥

वन्धोदयसप्तकृतिसङ्ख्याजनितसमोहापनोदायाह-

सत्सरीरतरभूया, वंधणसंधायणा उ यंधुदए । वण्णाइविगप्पावि हु, वंधे नो सम्ममीसाइं ॥ १२८ ॥

व्याख्या-‘स्वशरीरान्तर्भूता वन्धनसङ्घातास्तु वन्धोदये वर्णादिविकल्पा अपि हु वन्धे नो सम्यक् वमिश्रे’ इति पदानि ।
पदार्थस्तु-‘स्वशरीरान्तर्भूताः’ स्वशरीरान्तर्गता वन्धनसङ्घातनप्रकृतयो द्रष्टव्याः, किमुक्तं भवति ? आदारिकशरीरप्रवर्णे औ-
दारिकवन्धनसङ्घातनप्रकृतयोऽपि गृहीता एवाविनाभावित्वाद् द्रष्टव्याः, एवं सर्वशरीराणां । वन्धोदयश्च वन्धोदयसप्तस्मिन्,
सुशब्दो विशेषणार्थः, किं विनिर्दिष्टः ?-तेषां स्थित्युदयवन्धकालाः सप्तशरीरतुल्या देयाः । वर्णादीनां विकल्पाः वर्णविकल्पाः-
वर्णमन्थरसम्पर्गविकल्पास्तन्मतिभेदाः । पोडश वन्धोदयं प्रति ध्रुवत्वाद् वर्णमन्थरसम्पर्गग्रहणे गृहीता एव द्रष्टव्याः, अतो द्वाविंश-
त्यधिकं शतमुदये भवति, वन्धे तु सम्यक्त्वमिश्रे अपि नो भवति, यतः परिणामरिणत्या तदेव स्थितात्वं त्रिधा । परिणमयति
वन्धेऽतो विश्रत्यधिकं शतं, श्लेषप्रकृतीनां निर्यकत्वादुच्चारणं न क्रियते, हुरिति निपातः स चाधिकांशसूचकः, शुभाशुभप्रकृ-
तिविवक्षायां चतुर्विंशत्यधिकं शतं भवति, नचाव्यक्तवर्णादिवत्तुल्यस्य शुभाशुभत्वद्वैविध्यरूपेण भवति इति गाथायाः ॥ १२८ ॥

१ ‘वन्धोदयं प्रति ध्रुवत्वाच्चेऽपि पोडश प्रतिभेदा गृहीता एव द्रष्टव्याः’ क.

तदावरणे, सायोपशमिभूतदर्शनमरूपस्य निद्राः, देशचारित्र्यस्य द्वितीयकषायाः, सर्वविरतिल्यचारित्र्यस्य तृतीयकषायाः सर्वयातिनः, अत एता विंशतिप्रकृतयः सर्वयातिन्यः । तासां शेषाः तच्छेषाः, घातिकर्मचतुष्टयप्रकृतिभेदानां पञ्चचत्वारिंशत्प्रमाणानामुक्त-
शेषाः पञ्चविंशतिभेदाः देशयातिताद्देशवातिनो भवन्ति । पुनः शब्दस्त्वधातिकर्मप्रकृतीनां हस्तव्याभावात् स्वरूपतया अघाति-
त्वाद् यानिद्वारं त्रिधा सूचयति, अथवा द्वितीयाधस्यान्यथा व्याख्या-तेषां सम्यक्त्वादीनां प्राप्तव्यापेक्षया शेषलक्षणस्य घातिन्यः
तद्भावाद्देशयातिन्यो भवन्ति, किमुक्तं भवति ? मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानचक्षुरचक्षुरवधिदर्शनसम्यक्त्वदेशविरतिसर्वविरति-
चारित्र्याणां पुनः शब्दाधिक्याद्दानलाभभोगोपभोगवीर्याणां च देशवातं कुर्वन्तीति देशयातिन्य इति माथार्यः ॥ १३६ ॥

अतस्ता एव वक्तुकाम आह—

नाणावरणचउक्तं, दंसगतिगं नोकसाय विगघपणं । संजलण देसघाई, तइयविगण्यो इमो असो ॥ १३७ ॥

व्याख्या—‘ज्ञानावरणचतुष्टयं दर्शनत्रिकं नोकषाया विघ्नपञ्चकं सञ्जलना देशयातिनस्तृतीयविकल्पोऽयमन्य’ इति
पदानि । पदार्थस्तु ज्ञानावरणप्रकृतिभिः स्वीदयप्राप्ताभिः ज्ञानचतुष्टयस्य विद्यमानस्य देशविघातः क्रियते, एवं स्वस्मद्विषयवाचक-
प्रकृत्युदयेन दर्शनत्रिकदानादिपञ्चकस्य, नोकषायसञ्जलनैः सम्यक्त्वदेशसर्वविरतिचारित्र्याणि देशलण्डितानि क्रियन्ते, सर्व-
घातपयानिभिन्नोऽयं तृतीयविकल्पोऽय इति माथार्यः ॥ १३७ ॥

परावर्त्तमानद्वारमधिकृत्याह—

१ “तयोः कैवल्यज्ञानदर्शनयोः शेषहस्तव्यस्य तच्छेषेशब्दहस्तव्यस्य देशघानित्वाद्देशयातिन्यो भवन्तिः” क.

मोहस्तेव उवसमो ह्यभोवसमो चउण् घाईणं । त्वपरिणामियउदया अट्ठहवि हँति कम्मणां ॥ १४३ ॥
व्याख्या-‘मोहस्यचोपपन्नः, क्षयोपपन्नश्चतुर्णां घातिनां, क्षयपरिणामिकोदयाः अष्टानामपि भवन्ति कर्मणां’मिति
पदानि । पदार्थस्तु-मोहनीयस्यचोपपन्नभावो, नान्येषां कर्मणां, क्षयोपपन्नमिदमवश्चतुर्णां घातिकर्मणामेव, नाघातिकर्मणाम् ।
क्षयपरिणामिकौदयिकभावाः अष्टानामपि भवन्ति, मूलमकृच्छिग्रहणे बाहुल्येन तदुत्पत्त्यकृतयो गृहीता एवेति भावार्थः ॥१४३॥

अमो भावा यया भवन्ति तथा भावयितुकाम आह-

सम्मत्ताह उवसमे, ह्यभोवसमे गुणा चरित्ताह । त्वइए केवलमाह, तववत्सो उ उदईए ॥ १४४ ॥

व्याख्या-‘सम्पत्त्वाद्युपपन्ने क्षयोपपन्ने गुणाश्चारित्रादयः सायिके केवलादयः तद्व्यपदेशस्तदपिके’ इति पदानि ।
पदार्थस्तु-मोहनीयस्योपपन्नभावे सति औपशमिकसम्पत्त्वंसर्वविरतिरूपं गुणौ जीवस्य प्रादुर्भवतः, घातिकर्मणां क्षयोपपन्न-
मभावे सति चारित्रादयो गुणाः प्रादुर्भवन्ति । आह-ज्ञानदर्शने परित्यज्य चारित्रादयो गुणाः किमित्यभिधीयन्ते ? उच्यते-
ज्ञानदर्शनेनयोस्तन्नाशइत्यर्थभावित्वापन्नार्थं, घातिकर्मकृत्तु च कामुच्छिदपि क्षयोपपन्नभावावज्ञापनार्थं च चारित्रादयो गुणा
अभिहिताः, तत्र मतिज्ञानावरणादिस्योपपन्ने सति प्रत्यादीनि चत्वारि ज्ञानानि, चतुर्दर्शनावरणादीनां क्षयोपपन्ने सति
दर्शनत्रयमेवमन्तरायस्योपपन्ने सति दानादिपञ्चलब्धवो भवन्ति । मिथ्यात्मप्रयत्नकषायक्षयोपपन्ने वेदकसम्पत्त्वं, द्वितीयकषा-
यक्षयोपपन्ने देशविरतिचारित्रं, तृतीयकषायक्षयोपपन्ने सर्वविरतिचारित्रमिति चारित्रादयो गुणाः । तुश्चन्दो विशेषणार्थः, किमत्र
विशेषयति-एतासां त्रयोदशानां प्रकृतानामुपपन्नेन क्षयेण वा औपशमिकाः सायिका वा सम्पत्त्वादयो गुणास्तन्नावविशिष्टा

भवन्ति, तन्माधान्याच्छेदमकृतीनां तन्मावानुगामित्वप्रधानतां च विशेषे . . ति, केवलज्ञानदर्शनावरणनिद्रासु क्षायोपशमिकभाव एव नास्तीति च, क्षायिकभावे सति केवलज्ञानादयो गुणा भवन्ति, ज्ञानावरणक्षये केवलज्ञानं, दर्शनावरणक्षये केवलदर्शनं, मोहनीयक्षये सायिकचारित्र्यं, अन्तरायक्षये दानादिष्वलम्बयो भवन्ति, अयानिकर्षस्योऽपगतसर्वव्यपदेशो भवति, वर्णादिगुणरहित इत्यर्थः । औदयिकभावे सति तासु तासु प्रकृतिषु उदयप्राप्तासु तद्व्यपदेशः औदयिकभावविषयकतिर्भवति, यथा प्रवलज्ञानावरणोदये अज्ञानी वेदनीयोदये सुखी दुःखी वा नामोदये नररूपश्चेन्द्रियव्रजसादरपर्याप्तादोनि अभियानानि, एवं मोहनीयोदये क्लोपो मानोत्यादयः पुरुषाभिष्यक्तयो भवन्तीति गायार्थः ॥ १४४ ॥

पारिणामिकभावभावनयाह-

नार्णतरायवंसणवयणियाणं तु भंगया देहिणि । सादिसपञ्चवसाणोऽवि होह सेसाण परिणामो ॥ १४५ ॥

व्याख्या-ज्ञानान्तरायवंशेनवेदनीयानां तु भङ्गकौ द्वौ सादिसपर्यवसानोऽपि भवति शेषाणां पारिणामिक'इति पदानि । पदार्थस्तु-परिणतिः परिणामः परिणामे भवः पारिणामिको जीवप्रदेशकर्मणुद्वयलानां मिश्रीभवनमिति भावः, सप्त ज्ञानान्तरावर्तनावरणान्तरायेदनीयानां द्वौ भङ्गकौ भव्यान्धिकृत्यानादिसपर्यवसानः अभव्यान्धिकृत्यानाद्यपर्यवसान इति भङ्गद्वयम्, सादिसपर्यवसान इत्यन्योऽपि द्वितीयभङ्गको भवति शेषकर्मणां : तुल्यन्दो विशेषणार्थः, क्लिप्तं विशेषयति-एषां मोहनोपायुर्नमिगोत्राणां काश्चिदुत्तरप्रकृतोरधिकृत्यायं भङ्गकः । मूलप्रकृतिविषये पूर्वोक्तमेव; यतः-पञ्चेन्द्रियप्राप्तौ वैकल्पपट्टस्य प्राप्तिः, सम्यग्ज्ञानाप्तौ तीर्थकरान्नाम्, संशयप्राप्तौ आहारकद्विकस्य, औपशमिकभावप्राप्तौ सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयोः, पनुप्यद्विको-

वेर्गेप्रस्याप्युदलितस्य, आयुप्रकृतीनां च पर्यायभाषिणीनां भवत्येवायं शङ्कः, इत्याद्यावुक्त्याभावाच्च पर्यायभावित्वमिति
मायार्थः ॥ १४५ ॥

उदये कर्मप्रकृतीनां क्षयोपशमः सम्मोहननक्षो मन्दबुद्धीनां तदपनोदापाह-
उदयचिप अचिरुद्धो, स्वाओवसमो अणेजभेओ ति । जइ भवति तिण्ह एसो एण्मउदयंमि मोहस्स ॥१४६॥
व्याख्या-‘उदय एवाचिरुद्धः क्षयोपशमिप्रोक्तेरुद्ध इति, यदि भवति त्रयाणां एष प्रदेशोदये मोहनीयस्ये’ति
पदानि । पदार्पस्तु-उदयप्रशान्तमेव क्षयोपशमो भवति, यदि भवति, नावश्यतया स सर्वप्रकृतिषु भवति, त्रयाणां ज्ञाना-
वरणदशनादज्ञानरायाणां एव क्षयोपशमा, स चानेकभेदः असह्येव्यव्यक्तिभिव्यक्तः स्फुट इत्यर्थः, कर्मत्रयस्य ध्रुवोदयि-
त्वादविरोधः, तदुदयाभावे क्षयोपशमिप्रोक्ताभावाद्याविरोधा । मोहनीयस्य तु क्षयोपशमः प्रदेशोदये भवति, यतोऽन्त्या-
नुबन्धिभिध्यात्तानां प्रदेशोदये दक्षनमोहनीयस्य क्षयोपशमः, द्वितीयकषापदेशोदये देशविरतिचारित्रमोहनीयस्य क्षयोपशमः,
तृतीयकषापदेशोदये सर्वविरतिचारित्रमोहनीयस्य क्षयोपशमः, विषाकोदये तु तदभावात् । इतिशब्दाधिरथाच्छेषप्रकृतेनां
विषाकोदये प्रदेशोदये च क्षयोपशमो भवति, अयमत्र विशेषः अध्रुवोदयित्वात् प्रदेशोदये क्षयोपशमे तद्देशवियानित्वं न
भवति, विषाकोदयक्षयोपशमे तु तद्देशवियानित्यो मालिन्यकृतो भ्रान्तोनि मायार्थः ॥ १४६ ॥

प्रकृतीनामौदिकप्रभवो द्विधा भवति-शुद्धः क्षयोपशमिप्रभावानुगतश्च, तद्व्यक्तोक्तप्रभाव स्पन्दकर्मरूपणामाह-
चउतिट्ठारसाहं, सन्वक्खिआहंणि होति कइणि । दोठाणिपाणि मीसाणि देसमाहंणि सेमाणि ॥१४७॥

व्याख्या-‘चतुस्त्रिस्थानरसानि सर्वविषयातीनि भवन्ति, स्पन्दकानि द्विस्थानकानि त्रिधाणि-देश्यातीनि शेषाणी’ति पदानि । पदार्थस्तु-चतुःस्थानिकत्रिस्थानिकरसाभ्यां यानि निर्वृत्तानि स्पन्दकानि तान्युदयमाप्तानि स्वहन्तव्यसर्वयातीनि भवन्ति, द्विस्थानिकरसस्पन्दकानि त्रिधाणि कानिचित्सर्वयातीनि कानिचिदेश्यातीनि भवन्ति, शेषाण्येकस्थानिकरसस्पन्दकानि सर्वाण्यपि देश्यातीनीति माथार्थः ॥ १४७ ॥

निर्हणसु सव्वधाईरसेसु फट्टेसु देसधाईणं । जीवरस गुणा जायंति ओदीमणचक्खुमाहया ॥ १४८ ॥

व्याख्या-“निर्हणेषु सर्वधातिरसेषु स्पन्दकेषु देश्यातीनां जीवस्य गुणा जायन्ते अवधिमनश्चक्षुरादयः’ इति पदानि । पदार्थस्तु-धूमपरिणामाद्वेण ‘निर्हणेषु सर्वधातिरसस्पन्दकेषु, देश्यातिरसत्वेन व्यवस्थापितेति भावः । देशोपयातकानामपि क्षणे २ समयादुत्तरसमये सङ्ख्यातीताशुभरसविभागैर्विबुध्यमानस्येति वाचयाशेषः, एवंभूतस्य जीवस्यावधिमनःपर्यागज्ञानचक्षुर्दर्शनादयो गुणाः ‘जायन्ते’ क्षयोपपन्नाः प्रादुर्भवन्ति, निम्नुक्तं भवति ? यदा अवधिज्ञानस्य सर्वधातिरसस्पन्दकानामुदयस्तदा तद्विषय औदयिक एव शुद्धो भावो भवति, यदा तु देश्यातिरसस्पन्दकानामुदयस्तदा तदुदयादौदयिकभावो भवति, तथा ‘देशावरणोदये सत्यपि यो हन्तव्यविषयस्य देशमादुर्भावः स क्षायोपपन्नमिहो भावः, आह-ययेवं ततः सर्वधातिपदेशोदये मोहनीयस्य कथं क्षायोपपन्नमिहो भाव इत्युच्यते- ते हि प्रदेशा रसभावेनाप्रधाना यथासम्भवं देश्यातिर्वैशयानरसान्तर्गताः स्वरूपमप्रकटयन्तो देश्यातिरसमाधान्यात् क्षायोपपन्नमिहो भावं जनयन्ति, एवं मनशर्थागज्ञानचक्षुर्विदर्शनानामपि भावना कार्या, मतिश्रुतज्ञानचक्षु-

१ ‘स्वविषयस्योदयमाप्तानि तानि सर्वयातीनि भवन्ति’ क

दर्शनान्तराणान्तराणप्रकृतीनां सदैवोदयं प्रति देशयातिसस्यस्यदकानामोदयस्ततो भावद्वयं भावितमेव, वन्यं प्रति चतुर्विधानामपि सम्भवोऽस्तीति गार्थायः ॥ १४८ ॥

वन्यं प्रति सर्वप्रकृतीनां रसस्थानान्यभिधातुकाम आह-

आवरणमसवत्वं, पुंसंजलं तरायपयडोओ । चउठाणपरिणयाओ, दुतिचउठाणाओ सैसाओ ॥ १४९ ॥
व्याख्या-‘आवरणमसवत्वं पुंसंजलान्तरायप्रकृतयः, चतुःस्थानपरिणता द्वित्रिचतुःस्थानाः शेषां’ इति पदानि । पदार्थस्तु ‘आवरणं’ ज्ञानावरणं दर्शनावरणं च ‘असवत्वं’ असर्वपाति मतिश्रुतावधिभनः पर्यायज्ञानचक्षुरचसुवधिदर्शनावरणत्वाः सप्त प्रकृतयः, पुरुषवेदसञ्चलनकायदानाद्यन्तरायप्रकृतयश्चैताः सप्तदशापि ‘चतुःस्थानपरिणता’ एकद्वित्रिचतुःस्थानिकरसपरिणामपरिणतास्तत्स्वरूपवन्ता इति, शेषप्रकृतयस्त्रिस्थानपरिणता द्वित्रिचतुःस्थानिकरसपरिणामपरिणताः, शेषनोकपायाणां द्विस्थानिकरसोदयनैव देशघातित्वं नैकस्थानिकेनेति विशेष्यति इति गार्थायः ॥ १४९ ॥

रसवेदूनां विभागमभिधातुकाम आह-

उपपलभूमीवालुजलरेहासरिससंपराएसु । चउठाणाई असुभाण सैसयाणं तु वचासा ॥ १५० ॥

व्याख्या-‘उपलभूमीवालुजलरेहाससहसम्परायश्चतुःस्थानादयोऽशुभानां शेषकाणां तु व्यत्यासादिति’ पदानि । पदार्थस्तु-रेहाशब्दः प्रत्येकं सम्बन्धनीयः, उपलरेखेति पाषाणरेखा, तथा प्रभूतकालोदयव्यपदेशोऽतितीव्रत्वं कषायाणां प्रतिपाद्यते, पाषाणरेखासदृशैः कषायाः सर्वासामशुभप्रकृतीनां चतुःस्थानिकरसबन्धो भवति, आतपशुष्कतडागभूरेखासदृशैः कषायाः

नामन्दोदयैः त्रिस्थानिकरसवन्धोऽशुभप्रकृतीनां भवति, रेणुरेखासदृशैः कर्पायैः मन्दोदयैरशुभप्रकृतीनां द्विस्थानिकरसवन्धो भवति, जलरेखासदृशैः कर्पायैरतिमन्दोदयैरकस्थानिकरसवन्धः, दृढान्देन विशेषितत्वात् पूर्वोक्तानामेव सप्तदशाशुभप्रकृतीनां भवति, न शेपथुमाशुभप्रकृतीनामिति । शुभप्रकृतीनां पापणरेखासमकर्पायैः द्विस्थानिको रसः भूरेखातुल्यैस्त्रिस्थानिकः, बालुकाजलरेखातुल्यैः कर्पायैश्चतुःस्थानिको रसस्पर्द्धकानां बन्धो भवति, व्यत्यासादिति वचनादिति गार्थार्थः ॥ १५० ॥

तस्यैव रसस्योपमाभाह—

घोसाढहनिवुवमो असुभाण सुभाण स्वीरखंदुवमो । एगद्वानो उ रसो अणंतगुणिया कमेणिगरा ॥ १५१ ॥

व्याख्या—‘घोपातकीनिन्वापमोऽशुभानां शुभानां शीरखण्डोपमः, एकस्यानस्तु रसोऽनन्तागुणिताः कमेणेते’ इति पदानि । पदार्थस्त्वयम्—घोपातकीनिन्वरसोपमोऽशुभप्रकृतीनामेकस्थानिको रसः दृढान्दविशेषितत्वाद् शपथत्येकस्थानिकरसस्पर्द्धकानि असह्येवव्यक्तिगणकानि, सर्वजन्यस्पर्द्धकस्येयमुपमा अनन्तासुर सव्यक्तित्वतीवासु तदुत्तरस्पर्द्धकः, एवं द्वित्रिचतुःस्थानिकान्यप्यसह्येवव्यक्तिनि स्पर्द्धकानि, परस्परमनन्तगुणत्वमतो भावनीयम् । शुभप्रकृतीनां एकस्थानिकरसव्येवाभावाद् द्विस्थानिकरसः, सर्वजन्यपरसस्पर्द्धकस्य शीरखण्डमित्युपमा, भूयः स्पर्द्धकदृढावुत्तरस्पर्द्धकेष्वनन्तगुणा दृढिरिति गार्थार्थः ॥ १५१ ॥

द्वारागाथाचकारमुचितं सप्तप्रकृतीनां प्रभाशुक्त्वविधातुकाम आह—

उच्चं तिल्यं सम्भं मीसं वेरञ्चिच्छकमाजणि । मणुदुग्गाआहारदुगं अठारस अयुवसंताओ ॥ १५२ ॥

व्याख्या—‘उच्चैर्गोत्रं तीर्थं सम्यक्त्वं सम्भं गमिष्यात्वं वेरञ्चिषट्कं आपुंषि मनुजद्विकाहारकद्विकं अष्टादशाशुभवसत्य’ इति पदानि ।

पदार्थस्तु मृगपत्न्या विविद्यते-सम्भवं सम्भृगपिथ्यात् चाम्बानां प्रभूतमव्यानां च न भवति। सम्भक्ते हेतौ सत्स्यि तीर्थकरनाम
संशये सत्यथाहारकरारीं वदद्वापाइ च कस्यचिद् भवति, कस्यचिद्वेति, उच्चैर्गोत्रं वैक्रियष्टकमिति वैक्रियशरीरं तदद्वापाइ
देवतारूपात्तदुद्गर्ग्यः, एताः साः प्रकृतयोऽसम्भक्तस्य न भवन्ति, स्यात्प्रभावगतस्य तु उद्गलनप्रयोगेण स्थितिक्षेपेण वा असत्स्यो
भवन्ति, मनुद्यदि स्फुक्ता एता राव्यप्रिकापिकजीवकक्षतस्योद्दृक्, ल/ना प्रयोगेण सत्यो भवन्ति, देवसरनारकायुष्काणि तु तेषां
न सम्भवन्त्येव, विषगायुक्तं त्वहमिन्द्रदेवानाम्, एवमधुवस्यो, अष्टादश भावनीयाः, शेषं चतुरधिकं शतं ध्रुवसत्प्रकृतीनां, वन्य-
सह-घातादिका एतदन्तर्गता एव द्रष्टव्याः, ध्रुवत्वं चासां सम्भक्तत्वभात् फलतः (भाक्) सर्वं नीचेषु सदैव सम्भवदिति गायार्थः॥ १५२॥

उद्दत्त(ल)नमृगमिमाणांमभिधातुकाम आह-

पदमरुतायसमेया मयाओ आउतित्यवज्ञाओ । सत्तरसुव्वलणाओ तिगेसु गतिआणुपुव्वजाऊ ॥ १५३ ॥

व्याख्या-प्रथमरूपायसमेता एता आयुस्तीर्थवर्जाः सादृशोदचिन्त्यस्त्रिकेषु गत्यानुपूर्व्यांपि इति पदानि । पदार्थस्तु-‘प्रथम-
रूपाया’ अनन्तानुबन्धिनाः तैः समेताः पूर्वोक्ता अष्टादश आयुक्तीर्थकरनामवर्ज्याः सादृशसत्त्व्या उद्दत्तं (ल) न स्वभावा भवन्ति,
देवनिर्मादयोऽत्रोच्यते, तत्र तद्गविरानुपूर्व्याधुरिविचित्रं मन्त्रव्यमिति गायार्थः ॥ ३५ ॥

दारायापोक्तपदानामप्य स्पष्टयन्नाह-

नियेहेउसंभवे वि ह्रु भयणिज्जो होइ जाण पयडीण । बंधो ता अधुवाओ धुवा अभयणीयबंधाओ ॥ १५४ ॥

व्याख्या-“निजहेतुसम्भवेऽपि ह्रु भगनीयो भवति यासां प्रकृतीनां वन्यता अधुवा, ध्रुवा अभयणीयवन्ध्या” इति पदानि ।

पदार्थस्तु 'निज' आत्मीयो यो 'हेतुः' कारणं तत्सम्भवेऽपि-तत्सञ्चिधानेऽपि 'भजनीयो' विरूप्यो वन्या-पासां ताः प्रकृतयोऽ-
 ध्रुवबन्धिन्यो, यास्तु हेतौ सत्यभजनीयवन्थास्ता ध्रुवबन्धिन्य इति । आह-यथेवमविरतिमत्स्ये सत्यपि सम्यग्मिथ्यादृष्टयविरतसम्य-
 ग्दृष्टिगुणस्यानजीयाः सत्यान्निद्रिक्तमनन्तानुबन्धिकायामकृतीश्च कस्मान्न वञ्चन्तीति, अत्रोच्यते-हेतवो ह्यत्र त्रिविधा अभिहिताः
 सामान्योक्ताः सामान्यविशेषोक्ता विशेषविशेषोक्ताश्च, ते द्विष्योत्तरं बलवन्ता भवन्ति । प्रत्येकं च ते वञ्चयन्त्यरुभेदाद् द्रष्टव्या । तत्र
 'वञ्चस्त्व मिच्छाभिरिद' इत्याद्यविशेषितस्य सामान्यस्य कर्मणोऽभिहिताः वञ्चकहेतुनिरपेक्षाः वञ्चसामान्योक्ताः, वञ्चकानां
 स्वामी सामान्येनोक्ताः 'चञ्चपञ्चदशो मिच्छे' इत्यादि । ये तु 'सोलस मिच्छनिमिच्छा' इत्यादि, ते प्रकृतिकञ्चं प्रति
 सामान्यविशेषोक्ताः, यतः एकपक्षावधारणेन हेतुत्वं-कथमुच्यते, मिथ्यात्वप्राधान्येनैव पाण्ड्य यथ्यन्ते, नतु
 तासांमेव मिथ्यात्वं हेतुः सामान्यहेतुत्वेन सर्वासां भणितत्वात्, एवमविरतिहेतुप्राधान्येनैव पञ्चविद्वातां वञ्चः, न तु पञ्चविश-
 तमेव, अष्टपष्टिः कृपायप्राधान्येनैव वध्यन्ते, नतु अष्टपष्टिनामेव कृपायहेतुत्वं, योगप्राधान्येनैव सातस्य वञ्चो, नतु सातस्यैव योगे-
 र्वञ्चः, एवमेते वञ्चव्यं प्रतीत्य सामान्यविशेषोक्ताः, ये तु 'पणपत्र' इत्यभिहितस्तौ वञ्चकानां सामान्यविशेषोक्ताः, यतौ
 नैकरूपां प्रादुर्भवन्ति सम्पूर्णाः ये तु जीवगुणस्थानेषु, तद्वसुधाधिष्ठिता योगपदेन प्रादुर्भवन्ति, ते 'देस २ नव नर' इत्यादिनाऽ-
 भिहिताः, तैश्च विशेषविशेषोक्तैः विशेषविशेषोक्तानां 'मिच्छे' सोलस पणुवीस सासाणो' इत्यादीनां वञ्चो भवत्येव, अतोऽनन्तानु-

१ चतुर्थतारस्य गाथा ४ । २ चतुर्थतारस्य गाथा १९ । ३ चतुर्थतारस्य गाथा ४ । ४ चतुर्थतारस्य गाथा २ । ५ चतुर्थतारस्य
 गाथा ६ । ६ मिथ्यावर्तो बोद्धव्यं पञ्चविंशतिः सास्त्रावदे' प्रा. कर्मस्तये गाथा २ ।

यन्निशं स्पृशन्निद्रास्य चान्तानुयन्निनो अद्रित्यादिसहकारिभारणयापेक्षा हेतव इत्येवं हेतुभावे वन्धाभाव इत्युक्तैव
सिद्धं, आह-यत्रेवं ततोऽन्तानुसन्धुदयं विनाऽपि पीडग्रहापीडयोस्तपस्विनोः निर्हेतुकः कथं स्वीवेदस्य वन्धः संवृतः? परस्मै
ग्रामीमुदरीभार इति, उच्यते-“बाहुमुमाधोः साध्यांशुण्डीर्चनलनिततीप्रसङ्कलात् । जाता तयोर्गुरुं प्रति लेइया कृष्णा
तदा तीव्रा ॥ १ ॥ सा चागमेऽपि सिद्धा प्रयत्नगुणवर्तिनां न दोषोऽत्र । तस्या निगूहनात्तन्मायवित्तं तयोर्गुरुम् ॥ २ ॥
सञ्जालनाऽपि च माया पूर्वनिवद्धस्य युगतिवेदस्य । स्थितिरस्तुर्द्धि तीव्रां करोति वन्धं विनाऽप्युदिता ॥ ३ ॥ यस्मात्
स्थितिः सायतः कथितस्तस्या विशुद्धितः समये । तस्मादवश्येन करोति तीव्रं रसं तस्य ॥ ४ ॥ नास्ति च त्रिविष्टापे
स्वीवेदस्योदगो वरविमाने । तस्मात्प्रिक्रचितरादधूतवोमानिव स भवे ॥ ५ ॥ लोकेऽपि सिद्धयेतन्निगूहदोषस्तथाविधं प्राप्य ?
प्रोदलनरं द्रव्यं यात्युदयं नास्त्यतो दोषः ॥ ६ ॥ अथवा तयोः समये न क्षारिरुदृष्टिता नियमिताऽस्तः । आरुपसम्भवाद
गुणभावे वन्धोऽपि न तु दुष्टः ॥ ७ ॥ इति । आह-यत्रेवपूर्वकरणयुलस्थानाद्यविभागे क्तरदेहभावाच्चिद्राप्रचलपौर्वन्धा
भातो नामधुशानुरनिराकृतोऽं तु तस्मै यः विभागे हास्तरतिभयलुप्तानां तदन्तभागे वन्धाभावो भवतीति, अत्रोच्यते,
दुष्टदशो विशेषागमः, हिमय विशेषार्थः-हेतोस्तत्रागोदयविशेषागमपभावे प्रकृतिवन्धाभावो भवतीत्येतद्विशेषयति;
अत्र च गुणस्थाने हेतुस्तदुदयविशेषाः प्रागन्येन वन्धहेतवः प्रतिपत्तव्याः, यतोऽध्रुवप्रकृतिकन्वे वन्धहेतव उदयविशेषाः
भिन्नाः न सामान्यहेतवो, अन्यव अनुभागवन्धेऽपि रसहयाननि चतुर्हयानिकदोनि कृपायोदयविशेषतोऽभिहितानि, तीर्थरूपा-
हाररागुपापाप सरहेतूनां केचिदुदयविशेषा हेतवो न सर्वज्योति न्यायान्न दोषोऽयमथवा योगानां मोहनीयोदयविशेषाणां च

प्राधान्यं वन्यहेतुत्वे नत्वाविरतेः, तस्या अपि मोहनीयोदयहेतुत्वात्, उक्तं च- 'पण्डीणसंस्था' इत्यादिनेति गार्थार्थः ॥ १५४ ॥

उदयं प्रति प्रकृतीनां हेतून् व्याख्यातवन्नाह-

दृक्त्वं हेतुं कालो भवो य भावा. य हेयवो पंथ । हेउसमासेणुदओ जायइ सव्वाण पयडीणं ॥ १५५ ॥
व्याख्या- 'दृक्' क्षेत्रं कालो भवश्च भावश्च हेतवः पञ्च हेतुसमासेनोदयो जायते, सर्वासां प्रकृतीनां मिति पदानि । पदान्-
र्थस्तयम्- दृक्क्षेत्रकालभवनभावा उदयं प्रत्येते हेतवः, चशब्दाल्प्रकृतीनां क्षयस्योपशमोपशमभावांश्चाद्रीकृत्य एत एव हेतवः,
अथच यद्यपि कालं विना अस्वप्नो हेतवः प्रकृतीनां पृथक्पृथक्स्थितानां प्राधान्येन निर्दिष्टाः, तथापि समुदितास्तथाविध
संयोगप्राप्तावेव हेतुत्वमर्हन्ति, एतदेव भावयति-यतो मिथ्यादृष्टिगुणस्थानेऽपि पिण्डप्रकृतयः परावर्त्तमानाश्च नैककालमुदयं प्राप्नु-
वन्ति, न चोदयप्राप्तानामपि तीव्रमन्दादयो विशेषाः, अतस्ते तद्विशिष्टहेतुसम्बन्धेनैव भवन्ति, यच्च प्रतिगुणं प्रकृतयोऽव्यच्छिन्नाः
सूत्रो नोदयमर्हन्ति, तदपि जीवस्यान्यथाभवनात्, कालस्य चाभिनवत्वादप्राप्तपूर्वकत्वं हेतोः प्रसक्तं गम्यते, अतस्तथाविधहेतुयो-
ग्यानामेयोदयो भवति, अतोऽशयाणांमपि प्रकृतीनां समुदितास्तथाविधसंयोगमुपगता एवोदयेदयो नान्यथेति । एवं हि हेतु-
समासेन-सम्बन्धेन सर्वासां प्रकृतीनामुदयो, द्वितीयः चकारः समुच्यते, इति गार्थार्थः ॥ १५५ ॥

उदयविषयं प्रकृतीनां धुवाधुवत्वं दशयन्नाह-

अवोच्छिण्णो उदओ जाणं पणइण ता धुवोदइया । वोच्छिण्णोऽवि हु संभवइ जाण अधुवोदया ताओ १५६

१ प्रकृतिप्रदेशगन्धो ।

व्याख्या-‘भववर्चोऽपि इह सम्भवति यासां प्रभुयोदयाः व्यवच्छिद्योऽपि इह सम्भवति यासां प्रभुयोदयास्ता’ इति
 पदानि । पदार्थस्तत्त्व-दीर्घरूपसम्बन्धादव्यवच्छिद्योऽनुसन्वतो यामाश्रुदितकालं यावदुदयस्ता ध्रुवोदयाः, प्रतिनिवृत्तौ न भवतीति
 भावः । यासां तु व्यवच्छिद्योऽपि-विनाशप्रसक्तोऽपि भूयः प्रादुर्भवति तयाविवर्हेतुसम्बन्धं प्राण ता अश्रुयोदयाख्याः । इह
 नन्दो विज्ञेयार्थः, किमत्र निदिशति ?-एतदभासोचरगुणानां गृह्यते, अथवा मिथ्यात्वस्य ध्रुवोदयता अत्रापि पञ्चमसम्बन्ध-
 रतेति, यत उपपन्नसन्देहत्वरिक्प्रभाससाधारणगुणहेतोर्ननुदयोऽपीष्यते; तदप्यगमे भूयोऽपि ध्रुवता तथैव स्थिता, न क्षायोपशमि-
 कस्यसत्त्वसम्यग्मिथ्यात्वान्मां विहन्वते, यतस्तदुदये तसैवान्यथापरिणामपरिणतस्योदयो, यतस्ते प्रतिपत्तिपरिणामास्तदुदयमेव
 तन्मन्ति, तयोश्च तद्वत्त्वत्वादिति गार्थार्थः ॥ १५६ ॥

सर्वाण्यभूमिभूतान्यधिकृत्याह-

असुभम्भन्तग्याइत्तणाइं रसभेयओ ण्णञ्जाहि । सविसंयथायणभेण वा वि चाइत्तणं णेयं ॥ १५७ ॥

अशुभशुभलयातिवर्तानि रसभेदतो घन्वीभाः, स्वविषययातनभेदेन वापि प्राप्तित्वं ज्ञेयमिति पदानि । पदार्थस्तु-शुभलभशुभ-
 त्वं च रसविशेषतो गानीहि, अशुभविषयकाः क्रुदुरसा अशुभा भवन्ति, शुभविषयका जीवाल्वादयाभान्यजनकाः शुभा भवन्ति,
 सर्वयातिरसाः सर्वयातिन्यो भवन्ति, देशयानिरेसेन देशयातिन्यो भवन्ति, स्वविषययातनभेदेन वा यातित्वं ज्ञेयम्, याः स्वविषयं
 सर्वं निजन्ति ताः सर्वयातिन्यो भवन्ति, यः स्वविषयः सः प्रागेवाभिहित इति गार्थार्थः ॥ १५७ ॥

१. रायमणि.

तदेव रसस्वरूपं नवतुक्राम आह-

जो घापइ सचिसयं सयलं सो होइ सबघाइरसो । सो निच्छिहो निबो तणुओ फलिहःभहरविमलो ॥१५८॥

व्याख्या- 'यो घातयति स्वविषयं सकलं स भवति सर्वयाविरसः, सुगममद्वयं, स निच्छिद्रः स्निग्धः तनुकः स्फटिकम्राहार विमल' इति पदानि । पदार्थस्तु-सर्वयाविरसो 'निच्छिद्रो भवति स्फटिकवत्, स्निग्धो हारवतनुकः सूक्ष्मोऽभ्रपटलवत्, स्फटिका भ्रष्टारविमलो वेति गाथार्थः ॥ १५८ ॥

देशयातिस्वरूपमाह-

देसविघाइत्तणओ इयरो कटकंथलसुसंकासो । विविहवहुछिहभरिओ अप्पसिणेहो अविमलो य ॥१५९॥

व्याख्या- 'देशगणित्यादिवरः कटकम्यलांशुःकसद्भाशः विविधवहुच्छिद्रशृंगोऽल्पस्नेहोऽविमलश्चे'ति पदानि । पदार्थस्तु देशयातित्वाद्भूतोरितरो देशयाविरसः कटकसदृशो बृहच्छिद्रविक्षया, कम्बलसदृशो मध्यमच्छिद्रविक्षया, अंशुकसदृशोऽतिमृत्स-
च्छिद्रविक्षया, एवं स्थूरादिविक्षया छिद्रसदृश्याविक्षया वा व्याख्या कार्या, अल्पस्नेहो वैमल्यराहित्येति गाथार्थः ॥१५९॥

अघातिसस्वरूपमाह-

जाण ण चिसओ घाइत्तणंभि ताणंपि सबघाइरसो । जायइ घाइसमासेण चोरया चेहुऽचोरणं ॥१६०॥

व्याख्या- 'यासां न विषयो ग्राजित्वे तासामपि सर्वयाविरसो जायते घातिसमासेन, चौरता चेहाचौराणामि'ति पदानि ।

१. 'ताम्राभजनवग्निरिच्छ्रा घृतमिवातिशयेन स्निग्धः ब्राह्मवत्तनुःकस्तनुप्रदेशोपचितः स्फटिकाप्रचरययातीय निर्मलः'
इतिमल । २. 'कस्यवि' क.

पदार्थम्-पातामगतिकर्ममकृतीनां ह्यव्ययिषयो नास्ति तासांपि सर्वगतित्वात् भवति, रसस्थानस्यैकान्यधिकृत्य धातिकर्म-
सयोगात् हेतोरेषा चैस्ता भवति चौरसद्वेनेह लोके-अस्मिन् जने, तद्वियोगेऽसंघातिरं सजातमेवेति आशयः ॥ १६० ॥

देवयतिरपि प्रदग्धव्याह-

घाह्वाभोरसयेणं सम्मचरित्ताहं जाहं जीवस्स । ताणं हणंति देसं संजलणा णोरुसाया य ॥ १६१ ॥
व्याख्या-“यतिशेषपञ्चमेन सम्मचरित्ते ये जीवस्स । तयोध्वन्ति देसं संजलना नोरुसायाञ्चेति पदानि । पदार्थस्तु-
संघातिमोहनीयस्य शेषपञ्चमेन सम्मचरित्ते ये जीवस्स तयोर्माञ्जिह इति संजलना नोरुसायाश्चोदयमाप्ता गिराकासु-
भनेनानुभूयमाना इति आशयः ॥ १६१ ॥ परारत्तन्दारमधिकृत्याह-

निणिमादिय जा मच्छहं यं उदयं व अणणमर्द्धणं । सा ह परिपत्तमाणी अणिवारंती अपरियन्ता ॥ १६२ ॥

व्याख्या-निनिर्मायं या मच्छति मयमुदयं याऽऽमर्द्धते, सा ह परारत्तमाना, अनिवारयन्ती अपरार्त्तं इति पदानि । पदार्थ-
स्तु-मयमुदयं या हुमन्दधिरिषादुभयं या निनिर्मायं-निनिर्माणस्याः प्रकृतेर्भावं स्तो मयमुदयमुभयं या याति सा परारत्त-
माना, या तु मयमुदयोभयं प्रति नान्दक्षता उच्यते इति सा अपरार्त्तमाना, एतदेव भाव्यते-एकोननिर्मायकृतयः पूर्वोक्ता
मयमुदयोभयकाञ्चे नान्दक्षमर्द्धते, निनिर्माणं कुर्यात्, अतोऽपरार्त्तमाना इति, योदम कयायाः पञ्चन्दिनाः, मयमिन्नात् यय्येता
परमिनिमिन्नां मयं प्रति परापरं न कुर्यात् तथापि मयमुदये स्वजाताममयमुदयनिर्माणस्यार्त्तमाना भवन्ति, स्थिर-
शुभाधिराशुभमकृतयस्तु यमयुदये न निर्मादाः तथापि मयं प्रति परारत्तमानाः, चेष्टा मतीन्द्रिशादारिकादिशरीराद्वापाद्भसह-

ननसंस्थानानुपूर्व्यातिशयोक्तिप्रसादिवेदसरातेसतोचाशूणे एताः सान्तराः पद्याष्टप्रकृतया वन्यादयाभ्यामाप परस्पर
विरुद्धाः अतः परावर्तमाना इति गार्थार्थः ॥ १६२ ॥

विपाक इति व्याख्यानयन्नाह-

दुविधा विवागओ पुण हेउविवागओ रसविवागओ । एवमेकावि यचउहा जओ चसहो विगण्णेणं ॥ १६३ ॥
व्याख्यान-द्विविधा विपाकतः पुनः हेतुविपाकतो रसविपाकतो, एकेका अपि च चतुर्था, यतश्चन्द्रो विकल्पेनेति पदानि ।
पदार्थस्तु-विपाकप्रथि हरः प्रकृतयो द्विधा भवन्ति, हेतुविपाका रसविपाकाश्च, हेतुप्राधान्येन विपाकनिर्देशो यातां तास्तथा, रस-
प्राधान्येन विपाकनिर्देशो यातां तास्तथा, पुनः भूय एकैकाः चतुर्विधा भवन्ति, तत्र हेतुविपाकाः शुद्धमलक्षेत्रप्रभामेदाः चतुर्विधाः,
रसविपाका अपि चतुर्विधे रसरसप्रभेदाश्चतुर्विधा एव, कुत एतदवतीयते ? यतो द्वारगाथायां चसब्दो विकल्पेन कर्त्रभिप्रेत
इति गार्थार्थः ॥ १६३ ॥

हेतुविपाकप्रथिहर्याह-

जा जं समेच हेउं विवागउदयं उव्वंति वगईओ । ता वन्विवागसण्णा सेसभिद्दण्णाहं सुगमाहं ॥ १६४ ॥
व्याख्यान-या यं समेच हेतुं विपाकमेदं सुपयान्ति प्रकृतयः, तासां द्विपाकसंज्ञाः, शेषाभिधानानि सुगमानीति पदानि ।
पदार्थस्तु-द्रव्यभेदं मालवयमानाहः ताः पञ्च हेतवः प्राग् यैः प्रविहिताः उदयं प्रति त एव प्राधान्येन व्यवस्थाप्य तस्मात्प्राप्तकाल-
रक्षिता निर्देशयन्ते, कर्मपुद्गलककरोदये याताम कर्मशुद्धमलस्तथाविधपरिणामभावे तस्मात्पुनरेतापचयहेतुत्वेन वर्तन्ते ताः पुन-

मयविपकिन्यः, त्रिमुक्तं भवति-अरुणपुद्गलसाहचर्येण रगद्रव्यस्य व्यक्तेः सुखता भवतीति भावः, श्रीरादीनां यथाहारोपधमे-
पनादिभिर्हृदये सा प्रसभमिति, क्षेत्रप्रधान्यादुचितक्षेत्राभावेव विपाको यासां वास्तथा, एवमुचितभवाभावेव विपाको यासां
ता स्वथा, भवनं भावो जीवस्यावस्थान्तरभावित्वं तद्वेतुयासां वास्तथा, जीवावस्थान्तरविशेषाचासासुदयोपलब्धिर्भवतीति भावः
नोपाभिपानानि ध्रुवस्तत्कर्मध्रुवस्तत्कर्मोद्बलनरूपेणादीनि सुगमानि इति गायार्थः ॥ १६४ ॥

एवमुक्ते कश्चिदाह-

अरहरङ्गे उदओ किं ण भवे पोमालाणि संपप्य । अणुद्वेहिवि किं नो एवं कोहाइयाणंणि ? ॥ १६५ ॥
व्याख्या-अरतिरत्योत्थः किं न भवेत् पुद्गलान् सम्प्राप्य । असृष्टैरपि किं नो एवं क्रोधादीनामपि पदानि । पदार्थस्तु-
रुष्टादिद्रव्यं प्राप्यारतेः सत्त्वन्दनदि प्राप्य रतेः कस्माद्विपाकोदयो न भवति, श्रीरसंस्थानादीनां पुद्गलविपाकिनीनामिव
अन्यथे-असृष्टैरपि पुद्गलैः किं तथोत्थो न भवति ? अपि तु भवत्येव, यतः प्रियाप्रिकथयामन्वयेनापि तदुदयो भवति,
तथाविधीयस्य संवेदनमित्यतो जीवविपक्तिमेव, अन्यच्च तदुदये शुभाशुभपुद्गलैः सहायं कर्तव्यमेव, नैव निश्चयो, यथा
पुद्गलविपाकिनीनां, एवं क्रोधादयोऽपि भावनीया इति गायार्थः ॥ १६५ ॥

भवविपाकमाश्रित्याह-

आउव भवविपागा गंढं न आउस्त परंभवे जग्हा । नो सबहावि उदओ गंढेण पुण संकसेणत्थि ॥ १६६ ॥
व्याख्या-आश्रितं भवविपकिन्यो गतयः, नाशुपः परंभवे यस्यान्नो सर्वथापुद्गयो गतीनामपि, अतो भवविपकिन्यं इत्य-

भिन्नाः, उच्यते न-नैवेतत्, आपुनः परभवे यस्मात् सर्वथा नोदयः, स्वभावाविष्टत्वात्, गतयस्त्वस्मिन्नेव भवे सर्वाः सङ्क्रमेण सवेद्यन्त इति, यतो मोक्षगामिनः शेषाः अपि मनुष्यभवे स्यं यान्ति, अतो जीवविपाकिन्य एवेति गायार्थः ॥ १६६ ॥

क्षेत्रविपारुमाश्रित्याह-

अणुपुर्वीणं उदओ किं संक्रमणेन नत्थि संतेचि । जह सेत्तहेउओ ताण न तह अण्णाण सविवागो ॥ १६७ ॥
व्याख्या-आणुपुर्वीणादुदयः किं सङ्क्रमणेन नास्ति ? येन ताः क्षेत्रविपाकित्वेनोपदिश्यन्ते, न जीवविपाकित्वेन गतिवत्, अनोच्यते, विग्रमानेऽपि सङ्क्रमे यथा तासां नियतक्षेत्रमाधानेन स्वकीयो विपाकोदयो न तथाऽन्यासायतः क्षेत्रविपाकिन्य एव इति गायार्थः ॥ १६७ ॥ जीवविपाकत्वमाधिकृत्याह-

संपप्प जीवकाला कालो उदयं न जंति पगइओ । एवमिणमोहहेहं आसज्ज विसेसियं नत्थि ॥ १६८ ॥
व्याख्या-सम्पाप जीवकालौ काः उदयं न यान्ति प्रकृतयः ? । एवमेतत् ओघहेतुं आश्रित्य विशेषितं नास्तीति पदानि । पदार्थः-जीवकालौ हेतुत्वेन प्राप्य कास्ताः प्रकृतयो या उदयं न यान्ति ! ताभ्यां विना उदयाभावात्, सर्वदाऽनयोरव्यवच्छेदादिति भावः, तस्मात् सर्वा जीवविपाकिन्यो भवन्त्विति काकुः ? उच्यते-एवमेतद्धेतुसामान्यग्रहणे, विशेषहेतुग्रहणेतासां यथा विशिष्टाः द्रव्यक्षेत्रभवाः पुद्गलादिविपाकिमकृतिहेतवः एवं जीवकालयोरपि विशेषमाधिकृत्य जीवविपाकिनीनामेव हेतुत्वमवसेयम्, यतस्तद्भावेऽपि सर्वसामनुयादिति गायार्थः ॥ १६८ ॥ रसविपाकमाधिकृत्य कथिदाह-

केवलदुगरस सुहुमो हासारसु कह न कुणह अपुब्बो ? । सुभगार्हणं मिच्छो किलिद्धओ एगठाणिरसं ॥ १६९ ॥

आ। ल्या-केवलद्विकस्य मूलम्, हास्यादिषु कथं न करोत्यपूर्वः। मुभगादीनां मिथ्यादृष्टिः ह्रिष्ट एकस्यानिरुसमिति पदानि।
पदार्थस्तु केवलज्ञानदर्शनवरणयोः मूलयो हास्यादिचतुष्टयस्यापूर्वकरणः, 'मुभगादीनां' शुभानां मिथ्यादृष्टिः स चातिक्रिष्टः किमिति
कथयकाले एकस्यानिरुसं न करोति न विदधतीति गार्थार्थः ॥ ५१ ॥ अत्रोच्यते—

जलरंहसमरुसापवि एगठाणी ण केवलदुगत्सः। जं तजुयंषि हु भणियं आवरणं सव्यघाई से ॥५२॥
व्याख्या-जलरेखासमरुसापैरपि एकस्यानिरुसं न केवलद्विकस्य, यतस्तनुकुमपि हु भणितं आवरणं सर्वथाति तयोरिति पदानि।
पदार्थस्तु-जलरेखातुल्येऽपि कृताद्योदये एकस्यानिरुसो न भवति केवलद्विकस्य, यतस्तस्यातिचतुष्टयोऽपि सर्वथात्येय रसः प्रति-
पादितः, हुशब्दस्यावधारणार्थत्वादिति गार्थार्थः ॥ ५२ ॥ पुनरप्याह—

सेसासुभाणचि न जं ह्यवगियरणं न तारिसा सुब्बी। न सुहाणंवि हु जम्हा ताणं वंधो चिसुज्झते ॥५३॥
व्याख्या-शेषाशुभानामपि न, यतः तत्प्रेतराणां न तादृक् शुद्धिः न शुभानामपि हु, यस्मात् तासां वन्धो विशुद्धयमान इति
पदानि। पदार्थस्तु-ज्ञानदर्शनावरणसमरुसान्तराण्यध्वक्षुरुत्सज्ज्वलनेभ्यः अन्यासां शेषाशुभानामपि नैवैक (स्थानिक) रसवन्धः, हु-
शब्दस्यावधारणार्थत्वात्, यतो-यस्मात्तद्विषयेकराणां प्रयत्नाप्रमत्तापूर्वकरणानां सज्ज्वलनोदयेऽपि तादृश्या शुद्धिर्नास्ति यतः एक-
स्यानिरुसकरुणसापथ्यं स्यात्, अतो द्विस्थानिक एव रसः, शुभानामपि स एव भवति जयन्धो नान्यो, यस्मात् शुभप्रकृतीनां
मिथ्यादृष्टौ विशुध्यमाने वन्धो भवति, अतिसिद्धिदृष्टे त्वशुभानामिति गार्थार्थः ॥ ५३ ॥ आह परः—

उरुकोसठितिअज्झवमाणेहि णगठाणिओ होही। सुभिभाण तं नं ठितिअसंखगुणिपा उ अणुभागा ॥५४॥

व्याख्या-उत्कृष्टास्थित्यध्वसापरकस्यानिका भावव्याप, शुभना तत्र, यतः स्यात्वासङ्ख्येयगुणा त्वनुभावा ॥ ५७ ॥
 पदार्थः-यैरध्वसायविशेषैः शुभप्रकृतीनामुत्कृष्टा स्थितिर्भवति, तत्सङ्ख्येयेन एकस्यानिको रसो भविष्यतीति परामिमायः,
 शुभानां तत्र भवति, यस्माद्-यतः स्थित्यध्वसायेभ्योऽसङ्ख्येयगुणा अनुभावन्याध्वसायाः, तुशब्दः विशेषणाय, असङ्ख्ये-
 याध्वसायैरप्येका स्थितिः समपष्टदावसङ्ख्येया स्थितिविशेषाः, एकैकस्थितौ असङ्ख्येया रससर्द्धकविशेषाः, एवं हि द्विस्था-
 निकारसस्यैवासङ्ख्येया विशेषा भवन्ति उत्कृष्टस्थितौ, न त्वेकस्यानिकरस इति गार्थार्थः ॥ ५४ ॥

सत्कर्मणः सम्बन्धग्राह—

तुविहमिह संतकर्मं ध्रुवाध्रुवं सङ्ख्यं नसदेणं । ध्रुवसंतं चिय पदमा जओ न नियमाविसंजोगो ॥ ५५ ॥
 व्याख्या-द्विविधमत्र सत्कर्म, ध्रुवाध्रुवं सूचितं चक्रवर्तेन, ध्रुवसन्त एव प्रथमाः यनो न नियमात् विसंयोग इति पदानि । पदार्थः-
 द्विविकल्पं सत्कर्म, भवमभवं च, यस्यैवसंसारिणामप्राप्तोत्तरगुणानां सातस्येन भवति, तद् भवं, यत्कदाचित्कर्मो वि तदभवं, च-
 शब्देन सूचितम्, अन्तानुवर्तिन उद्धृष्टान् असदभूतान् मत्वा तत्तत्प्रधानं यः कल्पयति तं प्रत्याह-भवा एव ते, यत्सन्नेमा-
 सुद्धर्तनमपि विसंयोगोऽपि उत्तरगुणाविर्भूतो न सर्वजीवानामतो भवाः, उत्तरगुणहृतं तु सर्वासामप्यभवत्वं, न तेषामेव, सम्म-
 यत्सम्बन्धित्वतीर्थहराहराणामुत्तरगुणप्राप्ता सचात एवं प्राप्तगुणान्तमभवा इति गार्थार्थः ॥ ५५ ॥

रानुदये स्वोदये उभयस्मिन् यन्नः यतोऽन्तस्त्रिविधाः प्रकृतयो भवन्ति, ता अभिधातुकामवाह-

देवनिरया वेदन्विच्छक्रआहारजुषज्जित्याणं । बंधो अणुदयकाले ध्रुवोदयाणं तु उदयस्मि ॥ ५६ ॥

व्याख्या-देवतरङ्गायुःनक्रियपट्टाहायुग्ल्नीयानां वन्योऽनुदयकाले ध्रुवोदयानां तदुदये इति पदानि, पदार्थस्तु-देवत्रिरूप-
देयत्वो नररुत्रिरूपस्य मंरुगतौ वैक्रियद्विरूपस्योभयत्र तयोदयो न वन्यस्तासां, केवलमात्रा तीर्थद्वयनामोदयो, न तत्र वन्यः,
आहाररुतरूपव्याप्तस्य न वन्योऽन्तः एकादशानामनुदये वन्यः भवोदयानामुदये वन्यो भक्त्वादेव भावितम्, तुषाब्दविशेषणा-
न्वेषणां भगीतिपृथ्वीनामुदये वानुदये वा वन्यो भवति, एवञ्च निद्राः पञ्चजातयः पट् संहननानि, पट् संस्थानानि, पञ्चविंशति। कपायाः
उपयतिश्रितापोद्योतयेदनीयशोधयुग्मानि ४ मनुष्यतिथिरुजिके ६ औदारिकविहायोगवियुग्मे ४ प्रसादिवचतुष्कमुस्वरादिवचतुष्क-
युग्मानि १६ एतासां तिथिगमनुष्यगतिस्थजीवानां भववन्निनीनामुदयपरावर्च उपयं श्रेयाणां स्वभवयोग्यानां वन्ये परभवयोग्या-
नामन्ये ददणो भावनीय इति गार्थः ॥ ५६ ॥ वन्योदयव्यवच्छेदः कासाञ्चित्तमकं, प्रथमं वन्यस्य पश्चादुदयस्य अन्यासां
प्रथमं उदयस्य पश्चात् वन्यस्येति व्यत्ययेनपरासामिति त्रैविध्यं प्रकृतीनामभिधातुकाम आह-

गपचरमलोभधुवर्षयि मोहद्वंसरतिमणुयपुविणं । सुहमतिगआयवाणं सपुरिसवेयाण वंघुदया ॥ ५७ ॥

व्याख्या-गतचरमलोभधुवर्षयिभ्योहृदास्यसतिमनुजानुपूर्वाणां सुहमतिगताणानां सपुरवेदानां वन्योदया, व्यच्छिन्नेते सम-
मेत्युत्तरगाथायामिति पदानि । पदार्थस्तु. सञ्जललोभवर्जा अग्रादत्र मोहनीयधुवा हास्यरतिपुन्दैः सहकविशतिः २१ मनुजानु-
पूर्वमस्मिन्नकालेषु पङ्क्तिश्रुतिः २६ । आसां वन्योदयो समकं तिष्ठतः, कथं? सुहमतिगतायिध्यात्रानां मिथ्यादृष्टा, अनन्तानुव-
न्धिनां सास्नादने, मनुजानुपूर्वीद्वितीयरूपाणां अविरते, द्वितीयरूपाणां देशविरते, हास्यरतिभयजुगुप्सानामपूर्वरूपे,
सञ्जलनक्रिकपुन्दैयोः वादरे, तमं वन्योदयो व्यच्छिन्नेते इति गार्थः ॥ ५७ ॥

वोचिच्छन्ति समंचिय क्रमसो सेसाण उक्कमेणं तु । अट्ठण्हमजससुरणि वेउब्बाहारजुयलाणं ॥ ५८ ॥

व्याख्या-व्यवच्छिन्ते समयेव क्रमशः शेषाणामुत्क्रमेण तु अटानामयसःसुरात्रिकवैक्रियाहारकगुलानामिति पदानि । पदा-
र्थस्तु-शेषाणां पदशीतिप्रकृतीनां वन्द्येदयोः क्रमेण व्यवच्छेदः, अटानामुत्क्रमेण प्रथममुदयस्य षाद् वन्द्यस्येत्यर्थः, भावना-ज्ञाना-
न्तरावसरकदर्शनपदकं संस्थानपदकं, नामधेवोदया द्वादश, सुस्वरदुःस्वरविहायगत्यादारिकयुग्मे, प्रत्येकं, वज्ररुपभनाराचं, उपया-
तचिकं, मनुनायुः सानासातोशयोगिनवकानां प्रकृतीनां अष्टज्वाशतां, वन्द्यकातीतेषु क्षीणरूपायसयोगायोगिगुणेषु उदयः अतो
भाविता एव, स्थावरनरकत्रिरुजातिचतुष्कान्त्यसहन्ननपुंसकानां दशानामपि मिथ्यादृष्टौ वन्द्यः सास्यादनदिषूदयः दुर्भगोश्रोताना-
देयतिरस्कृत्यानिद्वित्रिकनीचक्षीमध्यमसहन्नचतुष्कानां पञ्चदशानां सास्यादनो वन्द्यः, अविरतादिषूदयः, अरतिशोकसञ्ज्वलनलोभाः
भाविता एव, एषा पदशीतिः शेषा उत्क्रमेणाष्टानामिति सुरात्रिकवैक्रियाद्विधायशसां प्रमचादिषु वन्द्य, उदयस्त्वविरते, आहारकद्विकस्या-
पूर्वस्मरणे वन्द्यः, प्रमत्ते उदय, एवं भाव्यमिति गार्थः ॥ ५८ ॥ सान्तरासान्तरानिन्तरा निन्तरा इति प्रकृतीनां त्रैविध्यमाह-
पुणपेणिणि तित्पपरानम आउयचवक्क चावण्णा । एया निन्तराभां सगवीसुभय संतरा सेसा ॥ ५९ ॥

भाषणा-पुणपेण्यः तीर्थकरनाम आयुःचतुष्कं द्वापज्वाशत् एता निन्तराः, सम्विस्तित्तिरुभयाः, सान्तरा शेषा इति पदानि ।
। ॥ ५९ ॥-पुणपेण्यः सप्तपचारिशत्पूर्वोक्तास्तीर्थङ्करनाम आयुश्चतुष्कसुक्ता द्वापज्वाशदेता निन्तराः प्रकृतयः, सम्विस्तित्तिरुभया
६।भाषणा, शेषाः सान्तराः अरतिहास्यनरकाहारकद्विकान्यसाताशुभविहायगतिक्षीनपुंसकातयोऽतैकेन्द्रियविकलजातयः,
।भाषितासि शेषगतोश्यानि, स्थिरशुभदशःस्यावरादिदशकं एता एकचत्वारिशच्छेषा इति गार्थः ॥ ५९ ॥

उदयशालेऽनुपमानानां स्वबन्धोत्कृष्टं स्थितिसत्कर्म यासां ता उदयवन्धोत्कृष्टाभिधाना एवमनुदये वन्धादुत्कृष्टं स्थितिसत्कर्म यासां ता अनुदयवन्धोत्कृष्टा, उदयेऽन्याभ्यां सङ्क्रमेण उत्कृष्टं स्थितिसत्कर्म यासां ता उदयसङ्क्रामोत्कृष्टाः, अनुदये सङ्क्रमेण उत्कृष्टं स्थितिसत्कर्म यासां ताः अनुदयसङ्क्रामोत्कृष्टा इति गायार्थः ॥ ६२ ॥ ता एवाह-

मणुगइसार्यं समं थिरहासाईछनेयमुभलगाई । रिसभवउरंसगईपणुव उदसंकमुकोसा ॥ ६३ ॥

व्याख्या-मनुष्यगतिः सात सम्भवं स्थिरादिषट् हासादिषट् वेदनयं शुभविशेषगतिः, ऋषमादिषट् संहननानि, चतु-
रसादिषट् च संस्थानानि, उच्चैर्गोत्र, एतास्त्रिभन्धकृतयः उदयसङ्क्रामोत्कृष्टाः, कथं? आसां प्राणुष्यस्तानां उदयमाप्तानां विषयभूता नरक-
गम्यसातमित्युत्पात्तादिषट्कृष्टस्थितिं शिष्याय भूप उदयमाप्तानामेव यन् करंति, कथमानामु तामु विषयदलसङ्क्रमयति, यतः शुभानां
स्वबन्धेन स्तोका भवन्ति, अधुमानसुत्कृष्टा स्थितिः, अतः सङ्क्रामोदोत्कृष्टा स्थितिरासात एव तद्वाम इति गायार्थः ॥ ६३ ॥

मणुयाणुपुविषमीसग-आहारगदेवजुयलविगलाणि । सुहुमादितिगं तित्यं अनुदयसंकमण उक्कोसा ॥ ६४ ॥

व्याख्या-मनुजानुपूर्वी समयमिध्यात्वं आहारफलयुगलं देवयुगलं विगलेन्द्रियजातित्रिक सूस्मादित्रिकं तीर्थङ्करनाम
एताः त्रयोदशानुदयसङ्क्रामोत्कृष्टाः, कथमित्युच्यते? मित्याहृष्टियनुदयस्य एता अनुदयमाप्ता मित्यात्वे नामोत्कृष्टस्थितिनाः मरुतीश्च
वद्वा प्राग्जन्तयविधो भूत्वा तदन्वयः इति भावः, ततोऽनुदये सङ्क्रमयति, अतोऽनुदयसङ्क्रामोत्कृष्टा इति गायार्थः ॥ ६४ ॥

नारयतिरिउरलदुंगं छेवट्टेगिदिथावरायावं । निवा अनुदयेजेद्वा उदउक्कोसापराणाज ॥ ६५ ॥

व्याख्या-नारकतिर्गौवारिच्छिकानि अन्यसंहननमेकेन्द्रियस्थानरातपः निद्रापञ्चकं एताः पञ्चदश अनुदयवन्धोत्कृष्टाः,

भ्रातृशत्रुत्फात्रिताः श्रेणाः पश्चिमपुत्राः उदयवन्धोत्कृष्टा इति, कर्मिपुत्र्यते. मनुव्यादिः ययायोगं मिथ्यादृष्टिमुदये पञ्चदशानां
उदृष्टस्यिवि यन्नेन करोति, अनुदयवन्धोत्कृष्टा इति। श्रेणाः पञ्चद्विज्जातिः, वक्रियादिकं, हुण्डसंस्थानं, परायतोऽन्धवासोद्योता-
शुभनिरायोगति नामध्रुवधन्विन्यो नवास्थिरादिपट्टकं, असादिचतुर्कं, नीचासातं, पौड्या कृपाया, मिथ्यात्वं, शानान्तरा-
यदशकं, दर्शनचतुर्कं, एताः पश्चिदयवन्धोत्कृष्टाः, विशेषतः प्रतिप्रकृति कर्मप्रकृतिः भावनीया, आयुषां परस्परसङ्क्रमणं नास्ति,
यदमप्यायुर्दलं न पूर्ववत्स्योपचयाप भवति, पृथग्वचनिष्ठते, अतनैकेनापि प्रकारेणोत्कृष्टा स्थितिसत्कर्मता भवति, अतः सद्भाव-
तुष्टयातीतानीति गाथार्थः ॥ ६५ ॥

सप्तश्रेणुपयोग्यभिधानद्वयमभिधातुकाम आह—

नरमसमगमि दलियं जासि अण्णत्थ संकमे ताओ । अणुदयवद् इयराओ उदयवद् हेन्ति पयईओ ॥६६॥

व्याख्या—‘चरमसमये’ अन्त्यसमये, दलं यद् अवस्थितं तत् यासापन्यत्र अन्यासु प्रकृतिषु सङ्क्रमयेजीवः परिणाम-
विशेषेण नयेत्, अन्यप्रकृतिव्यपदेशेनाभवेत् न स्रोदयेनेति भावः ता अनुदयवत्त्यः, इतरा याः स्रोदयेन चरमसमये जीवोऽनु-
भवति ता उदयवत् इत्यभिधानयद्वयलक्षणमिति गाथार्थः ॥६६॥

ता एवाभिधातुकाम आह—

पाणंतरायआउग-दंसण चउवेयणीयमभुमित्थी । चरिमुदयउच्चवेयम-उदयवद् चरिमलोओ य ॥६७॥

व्याख्या—शानान्तरायापुष्यदर्शनचतुर्दशीगापुंस्त्रियः चरसोदयोच्चवेदका उदयवत्त्यश्चरमलोमत्रेति पदानि । पदार्थो यथा-

वत्सरं स्वभावान्तसमये आयुषां, ज्ञानान्तरायदर्शनचतुष्कस्य (करूपाणां) चतुर्दशानां क्षीणकथयान्तसमये, चरमोदयाः नामनवक-
 मनुष्यगतिः पञ्चेन्द्रियजातिः ज्ञानसमुभयादित्रितये तीर्थङ्करं वेत्ति, उच्चैर्गेत्रं सातमसांतं चैतासां द्वादशानां अयोग्यन्तसमये, सङ्कलन-
 लोभस्य सूक्ष्मसम्प्रायान्ते, वेदकस्य स्वसयान्तसमये, स्त्रीनृपुंसकयोः क्षणकश्रेण्यां वादरकषायस्य सङ्ख्येयेषु भागेष्वतीतेषु तदु-
 दयान्तसमये, स्वविपाकानुभवन यतोऽन्त्यसमयेऽपि भवत्यतः एता उदयवत्यः, यद्यपि सातासातयोः क्षीनपुंसतयोश्च अनुदयव-
 तीत्वमपि सम्भवति, तथाऽप्युत्तमगुणाश्रयणादुदयवतीत्वं ग्राह्यम्, । शेषं तु चतुर्दशोच्चरत्तमनुदयवतीनां, कथं ? नाम्नो नवकन-
 योदशकवर्जिता एकसप्ततिः सुज्ञाना नीचैर्गेतं च एता उदयगतसु स्वजातीयासु प्रक्षिप्य परानुभावेनोपान्त्यसमयेऽनुभवत्ययौगीति,
 एवं क्षीणरूपायो निद्राद्वयं, मिथ्यात्वसम्यग्मिथ्यात्वे तदपि सम्यक्त्वे प्रक्षिप्य सप्तभूषणोऽनुभवति, अनन्तानुबन्धिनस्तु
 सप्तभूषणकः तेषां क्षणसमये तदल कथ्यमानासु चारित्र्यमोहनीयमकृतिषु गुणसङ्ग्रहेण सङ्क्षिपति, तदनुभावं विधाय
 उदयवलीकागतं उदयगतासु सङ्क्रमयति तदनुभावेनानुभवति, तेज्यं क्षणविधिः स्यावस्रससाधारणातपोद्योतैकेन्द्रियविक-
 लेन्द्रियनारकद्विरुतियैर्गद्विरुपकृतयः त्रयोदश बध्यमानायां यज्ञःकीर्त्तौ, ता अनुदयवतीः, तदनुभावात्-तद्वसविपाकविधा-
 यिगुणसङ्ग्रहेण सङ्क्रमयति, तासामुदयागलिकागतं दल नाम्न उदयगतासु च प्रक्षिप्य तद्व्यपदेशेनानुभवति, स्थानाद्भिररूपाप्येव
 दर्शनावरणचतुर्के प्रक्षिपति, उदयगतं तदनुभावेनानुभवति, एवमुक्तशेषा अष्टौ कथायास्तथा हास्यादिपद्क पुरुषवेदं सङ्कलना
 उत्तरोत्तरक्षेपेणानुभवति, अतोऽनुदयवत्य इति गार्थायः ॥ ६७ ॥

समाप्तं वृत्तीपद्वारं ग्रन्थमन्त्रैः समाभिः ७०० ॥

उक्तं वन्यव्यादासम् । अपुना चतुर्थं हेतुद्वारासुच्यते—

पेगस्स मिच्छ अचिरद् कसाय जोगा य हेयवो भणिया । ते पंच दुवालसपण्ण—वीसपणरस भेइल्ला ॥१॥
 व्याख्या—वन्यस्य मिथ्यात्वादितिरूपाययोगाश्च हेतवोभणिताः, ते पञ्चदादशपञ्चविंशतिपञ्चदशभेदवन्त ' इति पदानि ।
 पदार्थस्तु नीचरुमपुद्गलसंश्लेषो वन्यस्तस्य मिथ्यात्वाविरक्तिकाययोगाश्चत्वारो मूलहेतवो भणिताः, चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः,
 'पेहणीय अंतरातिय' इत्यादि प्रातर्कर्म विशेषहेतवोऽशेषाः सहृद्दीवाः, तेषां मूलहेतूनां उच्चरमेदसङ्ख्या यथासङ्ख्येन पञ्च
 द्वादश पञ्चविंशतिः पञ्चदशेति गायार्थः ॥ १ ॥

तानेव मेदानभिधातुकाम आह—

आभिगगाहिं अणभिगगाहिं च अभिणिवेशिं च । संसहयमणाभोगं मिच्छत्तं पंचहा हाइ ॥२॥

व्याख्या—अभिगृहीतं अनभिगृहीतं च अभिनिवेशिकं च एव सांनयिकप्रभाभोगं मिथ्यात्वं पञ्चया भवति, इति
 पदानि । पदापस्तु—अभि—आधिसुखेन तच्चबुद्ध्या गृहीतं यथा मातभागवत्तवाद्वादितिभिः, न अभिगृहीतं अनभिगृहीतं यथैकदि-
 त्रिचतुरिन्द्रियभेदद्रव्य, अभिनिवेशे भवं अभिनिवेशिकं अहंत्वकृतिपदार्थमाहलं गोष्ठ्यामाहिलस्येव, संशये भवं सांनयिकं जीवादि-
 पदार्थेष्वेकदेशाश्रयानम्, अथ (इदं) सर्वज्ञमरूपितं नवेति, आभोगप्रभाभोगो नाभोगः अनाभोगः—अगम्यस्याप्यलोकितोऽज्ञानमेव

१ 'प्रत्ययोक्तास्तत्प्रायिक'

युगेन्येवोत्तरहेतुसम्भवाद्-

पणपणपणतियछदियचत्तुणचत्तच्छक्कउसहिया । दुजुय य वीस सोलस दस नव नव सत्तेहेऊउ ॥ ५ ॥

व्याख्या—पञ्चपञ्चाशत् पञ्चाशद्विकपट्पञ्चाश्या अभ्यधिका चत्वारिंशत् एकोनचत्वारिंशत् पट्चतुःसहिता द्विगुता च त्रिंशतिः षोडश दश नव नव सप्त हेतवस्त्विति पदानि, पदार्थः—आहारकक्षरीरद्विकवर्जाः सर्वात्तरहेतवो मिथ्यादृष्टौ भवन्ति, त एवापगतपञ्चमिथ्यात्वाः पञ्चासत्तात्वादाने भवति, त एवानन्तानुबन्धिकपायकार्पाणोदारिकवेक्रियमिश्रसमरुजद्विचत्वारिंशत्सम्यग्मिथ्यादृष्टौ भवन्ति, एत एव पूर्वोक्ताः पञ्चाशदन्तानुबन्धिरहिताः पट्चत्वारिंशदविरतस्य भवन्ति, त एव पूर्वोक्तास्त्रिचत्वारिंशत् तस्मादाविरत्यप्रत्ययव्यानरुपायरहिता वैक्रियमिश्रक्षरीरयुक्ता एकोनचत्वारिंशदेतवो देशविरते भवन्ति, एत एव एकोनचत्वारिंशत् एकादशाविरतिप्रत्ययरव्यानावरणचतुष्करहिता आहारकक्षरीरद्वययुक्ताः प्रत्ये पट्चत्वारिंशतिर्भवन्ति, त एव पट्चत्वारिंशतिः वैक्रियहासरुमिश्राभ्यां रहिताश्चतुर्विंशतिरप्रत्ये, त एवाहारकवेक्रियाभ्यां रहिताः द्वविंशतिः अपूर्वकरणे, त एव हास्यादिपट्करहिताः षोडशान्विचिवादरे, त एव वेदत्रयसङ्ख्यलनयरहिता दश सूक्ष्मसम्परादे भवन्ति, औदारिकमनोवाचचतुष्टययोगा नवोपस्थान्तलीणमोहयोऽन्यहेतवो भवन्ति, मनोयामौदारिकरुद्विकानि कार्पाण चैते सप्त सयोगिनि हेतवो भवन्ति, शरीररसरशयधोगिनो वन्धाभावः क्रिया भावादिति, दृष्टब्दो विशेषणार्थः, किं विशेषयति ? पर्याप्तसद्भिजीवस्यानस्यैते विशेषाः, नेपाणामेकमनभिरुद्गीतं मिथ्यात्वमेव शेषहेतवोऽपि सम्भाविनो यावन्नीया इति गार्थार्थः ॥५॥

सत्तामानहेतवोऽभिहिता युगपत्कलभाविनो जयन्यमध्यमोरुदृष्टानाह-

दस दस नव नव अष्टपंच जइतिगे दुदुग सेसयाणेगो । अष्ट सत्त सत्त सत्तग छ हो दो दो इगि जुया वा ॥६॥
 व्याख्या—दश दश नव नवाष्टौ पञ्च यतित्रिके द्विदिकं शेषकाणां एकः अष्ट सप्त सप्त सत्त पद द्वि एकयुता वेति
 पदानि । पदार्थस्तु—युगपत्कालभाविनो मिथ्यादृष्टौ जयन्यादशोत्कृष्टवोऽष्टादश वदन्यतया मध्यमा वन्यहेतवो भवन्ति, एवं
 साक्षादने जयन्या दशोत्कृष्टाः सप्तदश, सम्यग्मिथ्यादृष्टौ जयन्या नवोत्कृष्टाः षोडश, अविरते च, देशविरते जयन्या अष्टावु-
 त्कृष्टवः चतुर्दश, प्रमत्ताप्रमत्तापूर्वकरणेषु जयन्याः पञ्चोत्कृष्टाः सप्त, अनिष्टचित्तिवादरे जयन्येन द्वौ त्रय उत्कृष्टवः, सूक्ष्मासम्प-
 रायादीनां माथापूर्वोद्दिक्ता एव द्वेकसङ्ख्या भवति, द्वितीयाद्भोक्तानां तेषामसम्भवात्, शेषाणां पूर्वोद्दिक्ता जयन्या, उभयोक्ता
 यथासङ्ख्येन उत्कृष्टास्तदन्तर्भाविनो मध्यमा हेतवो भवन्तीति गायार्यः ॥ ६ ॥ १०-१०-९-९-८-५-५-२-२-१-१-१

युगपत्कालभाविहेतुसमुदायानां प्ररूपणाय यंत्रकमाह—

८-७-७-७-६-२-२-२-२-१

मिच्छन्तएककायादिधायअण्णयरं अक्खजुप्रलुदओ । देयस्स कसायाण य जोगस्सणभयदुगुंछा वां ॥ ७ ॥
 व्याख्या—मिथ्यात्वं एककायादिधानोऽन्यतराक्षयुगलोदयः, वेदस्य कपायाणां च योगस्य अनन्तानुबन्धिभयजुगुप्सा
 वेति पदानि । पदार्थस्तु—मिथ्यादृष्टिहेतुदशकसमुदायस्यावयवाभिधानानि, प्रथमं मिथ्यात्वं, द्वितीयः पट्कायान्यतरस्य वधः, तृतीयः
 पञ्चेन्द्रियान्यतरस्य स्वविषयाविरातित्वेन व्यापार इति वाक्यशेषः, हास्यरतिअतिशोक्तयुगलान्यतरोदयात् पञ्च पट्टो वेदान्य-
 तरादयः, अपत्याख्यानमत्याख्यानवरणसंज्वलनानां क्रोधाद्यन्यतरात्रिकं एवं नव योगस्य त्रयोदशान्यतरस्य दशान्यतरस्य
 वा व्यापार इति वाक्यशेष इति, दश अनन्तानुबन्ध्युदये त्रयोदश भवन्ति, न दश योगा, यतः समुद्रलितानन्तानुबन्धिनः सम्यग्द-

त्रिंशत्, एकैकोन्द्रियव्यापारे पूर्वोक्तास्त्रिंशदेवं सार्धं शतं, एकैक्युगमे सार्धं शतमेवं त्रीणि शतानि एकैकवेदे त्रीणि शतानि वेदत्रैविध्यादेव नव शतानि, एकैकरूपाये नवशतानि कषायचातुर्विध्यादेव षट् त्रिंशच्छतानि । तान्यपि योगानां दशविधत्वात् षट्त्रिंशत्सहस्राणि भवन्ति, ३६००० इत्यन्त एव दत्तं हेत्वः । त एव दश हेतवो भवयुक्ता एकादश समुदाया भवन्ति, यतस्तद्विधापादयत्सहस्राणां षट्त्रिंशत्सहस्राण्येव ३६०००, एवं जुगुप्साभक्षेपेऽपि ३६०००, अथवाऽनन्तानुबन्धिभक्षेपादेकादश तत्र योगत्रयोदशकरणे षट्चत्वारिंशत्सहस्राण्यष्टौ शतानि भद्रानां ४६८००, अथवा कायद्वयवधसंयोगभक्षेपादेकादश ते च पञ्चदश द्विगोमाः, ततः माग्वल्लभ्यानि भद्रानां नवतिसहस्राणि ९००००, सर्वे द्वे लक्षेऽष्टाशीतिशतानि २०८८०० एकादश समुदाया एते । एत एव दश संयोगा भवजुगुप्सायुक्ताः द्वादश संयोगा भवन्ति, सङ्ख्याया षट् त्रिंशत्सहस्राणि ३६०००, अथवा भयानन्तानुबन्धियुक्तास्तत्र त्रयोदश योगास्ततः षट्चत्वारिंशत्सहस्राणि अष्टौ शतानि च ४६८००, जुगुप्सान्तानुबन्धिमक्षेपेऽपि ४६८००, अथवा त्रिकावधभक्षेपात् द्वादश स्युः, तेषु विंशतिः, ततः माग्वल्लभ्या भद्राः, लक्षं त्रिंशतिसहस्राणि १२००००, भयद्विरागवधभक्षेपाण्यष्टौ माग्वल्लभ्यानि ९००००, एवं जुगुप्साद्विरागवधभक्षेपेऽपि ९००००, अनन्तानुबन्धिरागवधभक्षेपे माग्वल्लभ्यानि, लक्षं सप्तदशसहस्राणि ११७०००, पञ्च लक्षाः षट् चत्वारिंशत्सहस्राणि षट् शतान्येते सर्वेऽपि द्वादश समुदाया हेतूनामिति ५४६६००, त एव पूर्वोक्ता दश भवजुगुप्सानन्तानुबन्धियुक्तास्त्रयोदश भवन्ति, अत्र त्रयोदश योगा भद्रानां षट्चत्वारिंशत्सहस्राण्यष्टौ शतानि ४६८००, चतुर्लगावधभक्षेपाच्च त्रयोदश भवन्ति, तत्र पञ्चदश भद्रास्ततः माग्वल्लभ्यानि हेतुत्रयोदशकानां नवतिसहस्राणि ९००००, त्रिकावधभयभक्षेपे विंशतिसहस्रोत्तरं भद्र-

कलसं १२००००, एवं त्रिकायवधयुगुप्सामक्षेपेऽपि १२००००, त्रिकायधानन्तानुबन्धिप्रक्षेपे लक्षं षट्पञ्चशतहस्ताणि
१५६०००, द्विकायवधयुगुप्सामक्षेपेण च त्रयोदश, तथापि नवतिसहस्राणि ९००००, द्विकायवधयानन्तानुबन्धिप्रक्षेपे
लक्षं सप्तदशहस्ताणि भद्रानां ११७०००, एवं द्विकायधानन्तानुबन्धिजुगुप्सामक्षेपेऽपि ११७०००, एवं त्रयोदशसमुदाय-
हेतूनां सर्वसहस्रया अष्टौ लक्षा षट्पञ्चाशत्सहस्राणि शतान्यष्टौ ८५६८००, गतास्त्रयोदश हेतव इति । त एव पूर्वोक्ता दश
पञ्चकायवधयुक्ताश्चतुर्दश भवन्ति, तत्र षट् पञ्चकसंयोगाः मानवत् षट्त्रिंशद्दशहस्ताणि ३६०००, चतुष्कायवधयमक्षेपाश्चतुर्दश
नवतिसहस्राणि ९००००, चतुष्कायवधयुगुप्सामक्षेपेऽपि ९००००, चतुष्कायवधानन्तानुबन्धिप्रक्षेपे लक्षं सप्तदश
सहस्राणि ११७०००, त्रिकायवधयुगुप्सामक्षेपे विंशत्युत्तरं लक्षं १२००००, त्रिकायवधयानन्तानुबन्धिप्रक्षेपे षट्पञ्चाशत्सह-
स्राणि लक्षं १५६०००, एवं त्रिकायवधयुगुप्सामन्तानुबन्धिप्रक्षेपेऽपि १५६०००, द्विकायवधयजुगुप्साः नन्तानुबन्धिप्रक्षेपे
सप्तदशोत्तरं लक्षं ११७०००, सर्वेऽपि चतुर्दश हेतुसमुदाया अष्टौ लक्षा द्वात्रिंशत्सहस्राणि ८८२०००, एते चतुर्दश हेतुसमुदायाः ।
त एव पूर्वोक्ता दश षट्कायवधयुक्ताः पञ्चदश भवन्ति, तत्र षट्काययोग एकस्तत्र षट्सहस्राणि मानवत् ६०००, पञ्चकाय-
वधयमक्षेपाश्च पञ्चदश, तत्र भद्रानां षट्त्रिंशत्सहस्राणि ३६०००, एवं पञ्चकायवधयुगुप्सामक्षेपेऽपि ३६०००, पञ्चकायवधा-
नन्तानुबन्धिप्रक्षेपे षट्त्रिंशत्सहस्राण्यष्टौ शतानि ४६८००, चतुष्कायवधयजुगुप्सामक्षेपे नवतिसहस्राणि ९००००, चतुष्का-
यवधयानन्तानुबन्धिप्रक्षेपे सप्तदशोत्तरं लक्षं ११७०००, एवं चतुष्कायवधयुगुप्सामन्तानुबन्धिप्रक्षेपेऽपि ११७०००, त्रिकायवधय-
युगुप्सामन्तानुबन्धिप्रक्षेपे षट्पञ्चाशत्सहस्राधिकं लक्षं १५६०००, पञ्चदशहेतुसमुदायानां षड्लक्षा अष्टचत्वारिंशच्छतानि ६०४८००,

एते पञ्चदश समुदायाः । त एव पूर्वोक्ता दश पट्कायवयवमशेषात् षोडश भवन्ति, तत्र षड्भस्महस्ताणि ६०००, पट्कायवयव-
जुगुप्तामशेषेऽपि ६०००, पट्कायवयवानन्तानुबन्धिमशेषेऽष्टसप्ततिशतानि ७८०० पञ्चकायवयवजुगुप्तामशेषे षट्त्रिंशत्सहस्राणि
३६०००, पञ्चकायवयवानन्तानुबन्धिमशेषे पट्चत्वारिंशत्सहस्राणि अष्टौ शतानि ४६८००, एव पञ्चकायवयवजुगुप्तामन्तानुबन्धि-
मशेषेऽपि ४६८०० चतुष्कायवयवजुगुप्तामन्तानुबन्धिमशेषे सप्तदशसहस्राधिकं लक्षं ११७०००, एते सर्वेऽपि षोडश हेतुसमुदायाः
हेतुसे षट्षष्टिसहस्राणि चत्वारि शतानि २६६४००, एते षोडश समुदायाः । त एव पूर्वोक्ता दश पट्कायवयवजुगुप्ता-
मशेषेण सप्तदश हेतवो भवन्ति, तत्र भङ्गानां पट्सहस्राणि ६०००, पट्कायवयवयानन्तानुबन्धिमशेषेऽष्टसप्ततिशतानि ७८००,
एवं पट्कायवयवजुगुप्तामन्तानुबन्धिमशेषेऽपि ७८००, पञ्चकायवयवजुगुप्तामन्तानुबन्धिमशेषे पट्चत्वारिंशत्सहस्राण्यष्टौ शतानि
४६८००, एवं सर्वेऽपि सप्तदश हेतुसमुदायाः अष्टष्टिसहस्राणि चत्वारि शतानि ६८४००, एते सप्तदश हेतुसमुदायाः । त एव
पूर्वोक्ता दश पट्कायवयवजुगुप्तामन्तानुबन्धिमशेषादष्टदश हेतवो भवन्ति, तन्नाष्टसप्ततिशतानि भङ्गानां ७८००, एवं मिथ्याष्टेऽष्टौ,
सप्तदश हेतुसमासा मिलिताः चतुर्विंशत्याः सप्तसप्ततिशस्राणि पट्सप्तानि ३४७७६०० मिथ्याष्टष्टेऽष्टेनः समाप्ताः ॥ ९ ॥

अन्यानुरन्धिविक्रित्तोदकाण्यमाह-

अणत्रयसिद्धिमिच्छे जोगा दस कुण्ड जे ण सो कालं । अणपुद्गलो पुण तदुपलगासम्मदिद्धिस्स मिच्छुदप ॥ १० ॥

आगमा-अन्यानुरन्धिसिद्धिमिच्छादौ योगा दस करोति यतो न स कालं अन्यानुरन्धियनुदयः पुनः, तदुद्दलक-
तमपमर्शः, मिथ्यादोषप इति पदानि, पदार्थस्तु व्याख्यात एवास्याः ॥ १० ॥

सास्यादनस्याविशेषमाह-

सासायणमि रूवे चय देयहयाण नियमजोगाणं । जम्हा नृपुस उदए वेडन्वियमीसगो नत्थि ॥ ११ ॥
व्याख्या-सास्यादने रूपं त्यज वेदाहतेभ्यो निगरुयोगेभ्यः यस्यानृपुसकोदये वैक्रियमिश्रको नास्ति पदानि । पदार्थः-सा-
स्यादने मिथ्यासाभावात् मथमपदं गतम्, गोपाः पूर्वोक्ता नवानन्वानुवन्धिकल्याभावाद् अस्मिन् चक्रे १-१-१-१-२-२-४

१३-३-६-५-२-४

प्रथमं वेदैः योगान् हत्वा रूपमपनयेत्, एकैकवेदोदये त्रयोदश योगास्त्रिभिर्वेदैरेकौनचत्वारिंशत् नृपुसकोदये न भवति
वैक्रियमिश्रः, गोपाः अष्टविंशत् ३८ एते चैकैके फायवे अतः पञ्चुणा अष्टविंशत्यधिकं शतद्वयं एते चैकैकेन्द्रियव्यापारेऽपि
भवन्ति, अतः पञ्चगुणं चत्वारिंशदधिकान्येकादश शतानि ११४० एतान्येकैके गुमेऽत्रो अस्तीत्यधिकानि द्वाविंशतिशतानि
२२८० एतान्येकैके कपायादये अतश्चतुर्गुणानि विंशत्यधिकान्येकवतिशतानि ९१२० एते हेतुदशकसमुदायाः । एवं शेषेष्वपि
भावना कार्या ॥ ११ ॥

दश पूर्वोक्ता एव द्विकायवधमेषोपादेकादश तत्र प्राग्बत् द्वाविंशतिसहस्राण्यष्टौ शतानि ३२८००, भग्नमेषोपाद्वा एकादश
तैरैकवतिशतानि विंशत्युत्तराणि ९१२०, एवं चतुष्पामेषोपेऽपि ९१२०, सर्वेऽप्येकादश हेतुसमुदाया एकचत्वारिंशत्सहस्राणि
चत्वारिंशदधिकानि ४१०४० एते एकादश समुदायाः । पूर्वोक्ता दश त्रिकायवधमेषोपात् द्वादश भवन्ति, तत्र प्राग्बत् आगतानि
त्रिंशत्सहस्राणि चत्वारि शतानि ३०४००, अथवा भयद्विकायवधमेषोपात् द्वादश, तत्र द्वाविंशतिसहस्राण्यष्टौ शतानि २२८००,

सास्वादनस्यावकाशमाह-

सासायणमि रूवं चय वेपह्याण

व्याख्या-सास्वादने रूवं त्वज वेदाहतेभ्यो

स्वादने मिथ्याताभावाद् शयमपद गतम्, शेषाः पूर्वोक्ता नान्वानुवचिकित्वाभावाच्च अस्मिन् चक्रे १-१-१-१-२-४

१३-३-६-५-२-४

प्रथमं वेदैः योगान् इत्या रूपमप्यवेत्, एकैकवेदोदये त्रयोदश योगास्त्रिभिर्वेदैरेकोनचत्वारिंशद् नपुंसकोदये न भवति चेत्क्रियमिश्रः, शेषाः अष्टत्रिंशद् ३८ एते चैकैके कायवधे अतः पट्गुणा अष्टाविंशत्यधिकं शतद्वयं एते चैकैकेन्द्रियव्यापारेऽपि भवन्ति, अतः पट्गुणं चत्वारिंशदधिकान्येकादश शतानि ११४० एवान्येचैके युग्मेऽंता अशीत्यधिकानि द्वविंशतिशतानि २२८० एतान्येचैके क्रियायोदये अतश्चतुर्गुणानि विंशत्यधिकान्येकनवतिशतानि ९१२० एते हेतुदशकसमुदायाः । एवं शेषेष्वपि भावना कार्या ॥ ११ ॥

दश पूर्वोक्ता एव द्विकायवधमेपादेकादश तत्र मान्वा द्वविंशतिसहस्राण्यष्टौ शतानि २२८००, भयमशेषाद्वा एकादश तत्रैकनवतिशतानि विंशत्युत्तराणि ९१२०, एवं जुष्टासाम्येऽपि ९१२०, सर्वेऽप्येकादश हेतुसमुदाया एकत्रत्वारिंशत्सहस्राणि चत्वारिंशदधिकानि ४१०४० एते एकादश समुदायाः । पूर्वोक्ता दश त्रिकायवधमेपाद् द्वादश भवन्ति, तत्र मान्वा आगतानि त्रिंशत्सहस्राणि चत्वारि शतानि ३०४००, अथवा भयद्विकायवधमेपाद् द्वादश, तत्र द्वविंशतिसहस्राण्यष्टौ शतानि २२८००,

एवं द्विकायवधुगुप्तामशेषेऽपि २२८००, अथवा भयजुगुप्तामशेषेपात् द्वादश, तत्रैकत्वविशतानि विशताधिकानि ९१२० एवं
 सर्वेऽपि द्वादश समुदायाः पञ्चाशीतिसहस्राणि विशत्युत्तरं शतं ८५१२०, एते द्वादश समुदायाः । एत एव पूर्वोक्ता दश चतु-
 र्ग्रायवधमशेषेपात् त्रयोदश भवन्ति, मान्यत्र द्वविंशतिसहस्राण्यष्टौ शतानि २२८००, अथवा भयत्रिकायवधमशेषेपात् त्रयोदश, तत्र
 त्रिशत्सहस्राणि चत्वारि शतानि ३०४००, एवं त्रिकायवधजुगुप्तामशेषेऽपि ३०४००, अथवा द्विकायवधमजुगुप्तामशेषेपात्
 त्रयोदश, तत्र भद्धानां द्वविंशतिसहस्राण्यष्टौ शतानि २२८००, सर्वेऽप्येकत्र चतुःषष्टिशतान्वितो लक्षः १०६४०० एते त्रयो-
 दश हेतुसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता दश पञ्चकायवधमशेषेपात् चतुर्दश भवन्ति, तत्रैकत्रयति शतानि विशत्युत्तराणि ९१२०, अथवा
 चतुर्ग्रायवधमशेषेपात् चतुर्दश, तत्र द्वविंशतिसहस्राणि अष्टौ शतानि २२८००, एवं चतुर्ग्रायवधजुगुप्तामशेषेऽपि २२८००,
 अथवा त्रिकायवधमजुगुप्तामशेषेपात् चतुर्दश, तत्र भद्गतङ्गुयात्रिकत्वं सहस्राणि चत्वारि शतानि ३०४००, सर्वेऽप्येकत्र मिलिताः
 पञ्चाशीतिसहस्राणि विशत्युत्तरात् ८५१२० एते चतुर्दश समुदायाः । त एव पूर्वोक्ता दश पट्टकायवधमशेषेपात् पञ्चदश भवन्ति,
 तत्र पञ्चदश शतानि विशत्युत्तराणि १५२०, पञ्चकायवधमशेषपादा तत्रैकत्वविशतानि विशत्युत्तराणि ९१२०, एवं पञ्च-
 कायवधजुगुप्तामशेषेऽपि ९१२०, अथवा चतुर्ग्रायवधमजुगुप्तामशेषेपात् पञ्चदश, तत्र द्वविंशतिसहस्राणि अष्टौ शतानि
 २२८०० सर्वेऽप्येकत्र कृता द्विचत्वारिंशत्सहस्राणि षण्णयधिकानि पञ्चशतानि ४२५६०, एते पञ्चदश समुदायाः । त एव पूर्वो-
 क्ता दश पट्टकायवधमयुक्ताः षोडश भवन्ति, तत्र पञ्चदश शतानि विशत्युत्तराणि १५२० पट्टकायवधजुगुप्तामशेषेऽपि
 १५२०, अथवा पञ्चकायवधमजुगुप्तामशेषेपात् षोडश, तत्रैकत्रयति शतानि भद्धानां विशत्युत्तराणि ९१२०, सर्वेऽप्येकत्र

सहस्राणि १८०००, एवं सर्वेऽप्येकत्र मिलिताश्रुतरशीतिहस्राणि ८४०००, एते द्वादश समुदायाः । त एव पूर्वोक्ता नव पञ्चकायवधमेषेपाद् त्रयोदश भवन्ति, तत्र द्वास्ततिशतानि भद्रानां ७२००, अथवा चतुष्कायवधमयमेषेपाद् त्रयोदश भवन्ति, तत्र अष्टादश भद्ररूतसहस्राणि १८०००, एवं चतुष्कायवधयजुष्पासमेषेऽपि १८०००, अथवा त्रिंशद्वधयजुष्पासमेषेपाद् त्रयोदश भवन्ति, चतुर्विंशतिभद्रसहस्राणि २४०००, सर्वेऽप्येकत्र मिलिताः सप्तपष्ठिसहस्राणि शतद्वयं च ६७२०० एते त्रयोदशसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता नव पट्कायवधमेषेपाश्चतुर्दश भवन्ति, अत्र भद्ररूतानि द्वादश १२००, अथवा पञ्चकायवधमेषेपाश्चतुर्दश भवन्ति, अत्र द्वास्ततिभद्ररूतानि ७२००, एवं पञ्चकायवधयजुष्पासमेषेऽपि ७२००, अथवा चतुष्कायवधयजुष्पासमेषेपाश्चतुर्दश तत्र अष्टादश सहस्राणि भद्रानां १८०००, एवं सर्वेऽपि त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि षट्शतानि ३३६००, एते चतुर्दश समुदायाः । त एव पूर्वोक्ता नव पट्कायवधमेषेपात्त्र्यदश भवन्ति, तत्र माग्वत् भद्रानां द्वादश शतानि १२००, एवं पट्कायवधयजुष्पासमेषेऽपि १२००, अथवा पञ्चकायवधयजुष्पासमेषेपाद् पञ्चदश भवन्ति, तत्र माग्वत् भद्रानां द्वास्ततिशतानि ७२००, एते सर्वेऽपि पञ्चदशतिशतानि ९६०० एते पञ्चदश समुदायाः । पूर्वोक्ता एव नव पट्कायवधयजुष्पासमेषेपाद् षोडश भवन्ति, भद्रानां द्वादश शतानि १२००, सर्वेऽपि सम्यग्मिथ्यादृष्टित्वो मिलिता लक्षत्रयं चतुर्विंशतिशतानि ३०२४००, एते सम्यग्मिथ्यादृष्टित्वयः । अनितरेतद्विशेषमाह-

यत्तारि अचिरए चय धीउदए विजन्चिमीसकम्भइया । इत्थीनुपुंसगउदए ओराखियमीसगो जत्तो ॥२॥
 व्वाख्या-यत्तारि अचिरते त्वज सीज्जये वैकिंयमिथ्याकम्भेणो सीनुपुंसकोदये औदारिकमिश्रको-यसाञ्चेति पदानि । पदा-

द्वादश सहस्राणि यष्टयधिकं शतं १२१६० एते षोडश समुद्रायाः । त एव पूर्वोक्ता दश पट्टकायवधभयजुगुप्साभक्षेपात् सप्तदश भवन्ति, तत्र भङ्गकृतानि पञ्चदश विजयुत्तराणि १५२०, एवमेते साक्षादनवन्यहेतवः सर्वेऽप्येकत्र मीलिता लक्षत्रयं व्यशीति-सहस्राणि चत्वारिंशद्वयद्वाः ३८३०४० भवन्ति, उक्ताः साक्षादनवन्यहेतवः ॥ सम्यग्मिथ्याष्टेष्ट एव दश अनन्तानुबन्धुदयवर्जिता नव भवन्ति, १-१-२-१-३-१ एकैकशायवधे पञ्चोन्द्रियव्यापाराः, एवं त्रिंशद् भङ्गाः एकैक्युगले त्रिंशदेवं षष्टिः, एकैकवेदे

६-५-२-३-४-१०

पष्टिरतोऽशीतं शतं, एकैकशायेऽशीतं शतम्, अतश्चतुर्भिः कपायैः विंशत्युत्तराणि सप्तशतानि ७२० एवं दशयोगभेदा द्वाप्तम-विंशतानि ७२०० एते नव हेतवः । एत एव पूर्वोक्ता नव द्विकायवधभक्षेपाद् हेतवो दश भवन्ति, श्रान्तत् सङ्ख्याष्टादश सहस्राणि १८०००, अथवा भयभक्षेपाद् नव द्विसप्तविंशतानि ७२००, जुगुप्साभक्षेपाच्च दश, तत्रापि द्विसप्तविंशतानि ७२००, एव-मेकत्र दशसमुद्रायानां द्वाविंशत्सहस्राणि चत्वारि शतानि ३२४०० एते दश हेतवः । एत एव पूर्वोक्ता नव त्रिकायवधभक्षेपादेका-दश भवन्ति, तत्र चतुर्विंशतिसहस्राणि २४०००, तथा द्विकायवधभयभक्षेपात् एकादश भवन्ति, तत्र अष्टादश सहस्राणि १८००० एवं द्विकायवधजुगुप्साभक्षेपेऽपि १८०००, अथवा भयजुगुप्साभक्षेपादेकादश भवन्ति, तत्र भङ्गानां द्विसप्तानि ७२००, एवं सर्वे-ऽपि मिलिताः, सप्तषष्ठिसहस्राणि शतद्वयं च ६७२००, एवमेते एकादश समुद्रायाः । एत एव पूर्वोक्ताः नव चतुष्कायवध-भक्षेपात् द्वादश भवन्ति, तत्र चाष्टादश सहस्राणि १८०००, अथवा त्रिकायवधभक्षेपात् द्वादश भवन्ति, तत्र चतुर्विंशतिभङ्गक-सहस्राणि २४०००, एवं त्रिकायवधजुगुप्साभक्षेपेऽपि २४०००, अथवा द्विकायवधभयजुगुप्साभक्षेपात् द्वादश अत्राप्याष्टादश

सहस्राणि १८०००, एवं सर्वेऽप्येकत्र मिलित्वाश्वत्थुरशीतसहस्राणि ८४०००, एते द्वादश समुदायाः । त एव पूर्वोक्ता नव पञ्चाकाययमक्षेपात् त्रयोदश भवन्ति, तत्र द्वासातशतानि भद्रानां ७२००, अथवा चतुष्कायवधभयमक्षेपात् त्रयोदश भवन्ति, तत्र अष्टादश भद्ररुसहस्राणि १८०००, एवं चतुष्कायवधयजुगुप्तामक्षेपेऽपि १८०००, अथवा त्रिकायवधयजुगुप्तामक्षेपात् त्रयोदश भवन्ति, चतुर्विंशतिभद्रसहस्राणि २४०००, सर्वेऽप्येकत्र मिलिताः सप्तपष्टिसहस्राणि शतद्वयं च ६७२०० एते त्रयोदशसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता नव पट्काययमक्षेपाश्चतुर्दश भवन्ति, अत्र भद्ररुसहस्राणि द्वादश १२००, अथवा पञ्चाकायवधभयमक्षेपाश्चतुर्दश भवन्ति, अत्र द्वासातशतभद्ररुसहस्राणि ७२००, एवं पञ्चाकायवधयजुगुप्तामक्षेपेऽपि ७२००, अथवा चतुष्कायवधभयमक्षेपाश्चतुर्दश भवन्ति, अत्र अष्टादश सहस्राणि भद्रानां १८०००, एवं सर्वेऽपि त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि पट्शतानि ३३६००, एते चतुर्दश समुदायाः । त एव पूर्वोक्ता नव पट्कायवधभयमक्षेपास्तच्चदश भवन्ति, तत्र मासवत् भद्रानां द्वादश शतानि १२००, एवं पट्कायवधयजुगुप्तामक्षेपेऽपि १२००, अथवा पञ्चाकायवधभयजुगुप्तामक्षेपात् पञ्चदश भवन्ति, तत्र मासवत् भद्रानां द्वासातशतानि ७२००, एते सर्वेऽपि पण्यवतिशतानि ९६०० एते पञ्चदश समुदायाः । पूर्वोक्ता एव नव पट्कायवधभयजुगुप्तामक्षेपात् षोडश भवन्ति, भद्रानां द्वादश शतानि १२००, सर्वेऽपि सम्यग्विध्यादृष्टिहेतवो मिलिता लक्षत्रयं चतुर्विंशतिशतानि ३०२४००, एते सम्यग्विध्यादृष्टिहेतवः । अक्षिरत्नदेतुर्विशेषमाह-

चत्वारि अक्षिरपु चय धीउदण चिउन्विमीसकम्मइया । इत्थीनपुंसगउदण ओरालिपमीसगो जत्तो ॥२॥
व्याख्या-चत्वारि अक्षिरते त्यज स्त्रीउदये वैक्रियमिश्रकाम्भेणो स्त्रीनपुंसकोदये औदारिकमिश्रको यस्माच्चेति पदानि । यदा-

धस्तु अत्रिते योगाहतवेदेषु इत्यनुवर्तते चत्वारि त्वाणि त्वज, यत्थत्वारो भद्राः न संभवन्ति, स्त्रीवेदोदये वैक्रियमिश्रसाम्येणो
योगी न भवतः, स्त्रीनपुंसकवेदयोस्त्वये औदारिकमिश्रो न भवतीति गार्थः ॥ १२ ॥

एकः काय एकमिन्द्रियमेकं युग्मेको वेदः त्रयः कृपाया एको योगः एते नवजयन्तेतवः, चक्ररचना-१३-३-६-५-२-४
१-१-१-१-२-२-३

अत्र मथमं योगवेदान् एणयेद्, ततः पूर्वोक्तं भङ्गचतुष्टयमुदरेत्, शेषाः पञ्चत्रिंशत् ३५, भूयः श्रेयाङ्कैर्युजिता नातानि चतुर-
शीतिशतानि ८४००, एते त्वरुसमुदायाः भावना प्रागेवाभिहितः । एत एव पूर्वोक्ता नव द्विकायमक्षेपादस भवन्ति, अत्र
भङ्गानां एकविंशतिसहस्राणि २१०००, अथवा भयमक्षेपादस, तत्र चतुरशीतिशतानि ८४०० एवं जुष्टस्यामक्षेपेऽपि ८४००
सर्वेऽप्येकत्र सप्तत्रिंशत्सहस्राणि अष्टौ शतानि ३७८०० एते दश समुदायाः । न एव पूर्वोक्ता नव त्रिकायवयवमक्षेपादेकादश
भवन्ति, तत्राष्टाविंशतिसहस्राणि २८०००, अथवा द्विकायवयवमक्षेपादेकादश भवन्ति, तत्रैकविंशतिसहस्राणि २१०००, एवं
द्विकायवयवजुष्टस्यामक्षेपेऽपि २१०००, अथवा भयजुष्टस्यामक्षेपादेकादश भवन्ति, अत्र चतुरशीतिशतानि ८४००, सर्वे
ऽप्येकत्राष्टसप्ततिसहस्राणि चत्वारि शतानि ७८४००, एते एकादश समुदायाः । न एव पूर्वोक्ता नव चतुष्टयावयवमक्षेपात् द्वादश
भवन्ति, तत्र प्रागेदकविंशतिमङ्गरुसहस्राणि २१०००, अथवा त्रिकायवयवमक्षेपात् द्वादश भवन्ति, तत्र भङ्गानां अष्टाविं-
शतिसहस्राणि २८०००, एवं त्रिकायवयवजुष्टस्यामक्षेपेऽपि २८०००, अथवा द्विकायवयवजुष्टस्यामक्षेपात् द्वादश भवन्ति,
तत्रैकविंशतिमङ्गरुसहस्राणि २१००० सर्वेऽप्येकत्राष्टानवतिसहस्राणि २८०००, एते द्वादश हेतुसमुदायाः । न एव पूर्वोक्ता नव

पञ्चहाययभक्षेपात् त्रयोदश भवन्ति, तत्र भङ्गानां चतुरशीतिशतानि ८४०० अथवा चतुर्हाययभक्षेपात् त्रयोदश भवन्ति,
 तत्र भङ्गानां एकविंशतिसहस्राणि २१०००, एवं चतुर्हाययभक्षेपात् २१०००, अथवा त्रिहाययभक्षेपात् ७८४००,
 पात् त्रयोदश भवन्ति, तत्राऽऽष्टविंशतिभङ्गसहस्राणि २८०००, सर्वेऽप्येकत्र अष्टसप्ततिसहस्राणि चत्वारि शतानि ७८४००,
 एते त्रयोदश हेतुसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता नव पट्टहाययभक्षेपात् चतुर्दश भवन्ति, तत्र भङ्गानां चतुर्दश शतानि १४००, अथवा
 पञ्चहाययभक्षेपात् चतुर्दश भवन्ति, तत्र चतुरशीतिभङ्गसहस्राणि ८४००, एवं पञ्चहाययभक्षेपात् ८४००, अथवा
 चतुर्हाययभक्षेपात् ८४००, तत्र भङ्गानामेकविंशतिसहस्राणि २१०००, सर्वेऽप्येकत्र एकोनचत्वारिंशत् सहस्राणि
 चतुर्दश च ३९२००, एते चतुर्दश हेतुसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता नव पट्टहाययभक्षेपात् पञ्चदश भवन्ति, तत्र चतुर्दश भङ्गस-
 शतानि १४००, एवं पट्टहाययभक्षेपात् १४००, अथवा पञ्चहाययभक्षेपात् १४००, तत्र भङ्गानां
 चतुरशीतिशतानि ८४००, सर्वेऽप्येकत्र मिलिताः सहस्राण्येकादश शतद्वयं च ११२०० एते पञ्चदश समुदायाः । त एव पूर्वोक्तः
 नव पट्टहाययभक्षेपात् षोडश भवन्ति, तत्र चतुर्दश शतानि १४०० एवं सर्वेऽप्येकत्र सप्तदश द्विपञ्चाशत्सहस्राण्यु-
 शतानि ३५२८०० एते चाधिरतहेतुसमुदायाः । देवविरतस्य त्रसहायविरतैः पञ्चकायस्तेषामेकद्विरुत्रिकचतुष्टयसंयोगात्
 पारणीया, अस्पाष्टौ हेतवः, एकः कायः एकमिन्द्रियं एकं युग्ममेको वेदो द्वौ कषायावेको योग इत्यष्टौ चक्रं ५-५-२-३-४-१-१
 १-१-२-२-१-२-२-१

एकैककाये पञ्चेन्द्रियाणीति पञ्चविंशतिभेदाः २५ ते द्वियुग्मभेदात् पञ्चाशत्, सापि वेदात् साद्धे शतम् १५०, तदपि चतुर्हाय-

भेदात् पट्टगतानि ६०० तावपि एकादशयोगमेदात् पट्टपष्ठितानि ६६०० एत आण्डहेतुसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता अष्टौ द्विक्वायथमक्षेपात् न भवन्ति, तत्र त्रयोदश सहस्राणि शतद्वयं च १३२०० । अथवा भयमक्षेपात् नव तत्र पट्टपष्ठितानि ६६००, अथवा जुगुप्सामक्षेपात् तत्रापि पट्टपष्ठितानि ६६००, सर्वेऽप्येकत्र पट्टपष्ठितानि ६६००, सर्वेऽप्येकत्र पट्टपष्ठितानि ६६००, अथवा चतुष्कायथमक्षेपात् द्वादश, दशाऽत्र द्विरुसयोगाः, भद्रानां त्रयोदशसहस्राणि द्विगताभ्यिरिति १३२००, द्विक्वायथजुगुप्सामक्षेपेऽपि १३२०० अथवा पूर्वोक्ता अष्टौ भगजुगुप्सामक्षेपाद्वा न भवन्ति, तत्र पट्टपष्ठिभद्रसहस्रानि ६६००, सर्वेऽप्येकत्र पट्टपष्ठितानि ६६००, एते दश हेतुसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता अष्टौ चतुष्कायथमक्षेपादेकादश भवन्ति, तत्र पट्टपष्ठितानि भद्रानां ६६००, अथवा त्रिक्वायथमक्षेपादेकादश, तत्र त्रयोदशसहस्राणि शतद्वयं च भद्रानां १३२००, एवं त्रिक्वायथजुगुप्सामक्षेपेऽपि १३२००, अथवा द्विक्वायथमक्षेपात् जगुप्सामक्षेपादेकादश भवन्ति, तत्रापि त्रयोदश सहस्राणि शतद्वयं च भद्रानां १३२००, सर्वेऽप्येकत्र पट्टपष्ठितानि ६६००, सर्वेऽप्येकत्र पट्टपष्ठितानि ६६००, एते एकादश हेतुसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता अष्टौ पञ्चक्वायथमक्षेपाद् द्वादश भवन्ति, तत्र त्रयोदश शतानि त्रिगताभ्यिरिति भद्रानां १३२०, अथवा चतुष्कायथमक्षेपाद् द्वादश भवन्ति, तत्र पट्टपष्ठिभद्रसहस्रानि ६६००, एव चतुष्कायथजुगुप्सामक्षेपेऽपि ६६००, अथवा त्रिक्वायथमक्षेपाद् द्वादश, त्रयोदश सहस्राणि द्विस्रतं च भद्रानां १३२०, सर्वेऽप्येकत्र सप्तारिंसितसहस्राणि सप्तशतानि त्रिद्वयचराणि २७७२० एते द्वादश हेतुसमुदायाः । त एव पूर्वोक्ता अष्टौ पञ्चक्वाय-

वधमयमेषेपात् त्रयोदश भवन्ति, तत्र त्रयोदश भवन्ति विंशत्युत्तराणि भद्रानां १३२०, एवं पञ्चकायवधजुगुप्साप्रसेपेऽपि
 १३२०, अथवा चतुष्कायवधजुगुप्साप्रसेपात् त्रयोदश भवन्ति, तत्रापि पट्यष्टितानि भद्रानां ६६००, सर्वेऽत्येकत्र द्विव-
 तितानि चत्वारिंशदुत्तराणि १२४० एते त्रयोदश हेतुसमुदायाः । त एव एवेता अष्टौ पञ्चकायवधजुगुप्साप्रसेपात् त्रयोदश
 भवन्ति, तत्र विंशत्युत्तराणि त्रयोदश भवन्ति भद्रानां १३२० एते चतुर्दश हेतुसमुदायाः । सर्वेऽत्येकत्र लक्षं त्रिपाष्टितानि पट-
 दशानि अष्टाधिकानि भद्रानां १६३६८० एते देशविरतिभङ्गाः । गतो मिथ्यात्वाविरतिहेतुः, अनन्तानुबन्धिकायवधमयभङ्ग-
 चारणा च । “अण्वन्यभयहृच्छाण” फुस्मावित्यमुपन्यास उच्यते अनन्तानुबन्धिनो मिथ्यादृष्टावैव चारणा विकल्पेनोदयादतः प्रथ-
 माचारणं कायवधभद्रानां तु देशविरतं यावचारणा अतो द्वितीयस्थानं भजनम् । भयजुगुप्सायास्तु द्वास्त्यादिव दस्य उदय प्रत्येवकारणं
 यावद् गमनावित्यमुपन्यासः, आहविरतेद्वादसमयेदस्य मनोऽभिधानस्य मिथ्यादृष्ट्यादिव मागम्यहेतुतामुपेता किमिति युगपत्
 वन्यहेतुषु न वासताऽत्रोच्यते—“तन्मनश्चित्तभेदेषु, चक्षुर्ज्ञानं न दृश्यते । सहस्रधाधियं च नो कुर्यात् वन्यहेतुस्तथापि तत् ॥ १ ॥
 आह भोः को विशेषोऽत्र विस्तारितचित्तयोः । वन्यं प्रति महानत्र विशेषोऽस्ति स उच्यते ॥ २ ॥ सहस्रपावकत्वसाम्येऽपि
 विशेषभेदरक्तयोः । द्योदशस्ति तथाऽत्रापि स्थितेर्भेदाच्च चिन्तयेत् ॥ ३ ॥ ” यथा गीर्जितं बह्वं बह्वुमृगं भेदादयवा कृष्ण-
 मप्यत्र भेदादिति विशेषः । एवं सयोगिमन्सा कृतो वन्यः सामयिको भवति अविरतियुक्तमन्सा कृतो वन्यः सागरारमको-
 दाक्रोडीः स्थितौ करोतीति, रसादिभिश्च विशेषः समत्या चिन्तयेत् ॥ प्रमोदामपत्तयार्थविशेषमाह—

दो रूपाणि पश्यते ष्याहि एकं तु अप्यमत्तंसि । जं इत्यिवेयदए आहारगंभीसगा नत्थि ॥ १३ ॥

व्याख्या—द्वे रूपे प्रपञ्चे त्यज एकं तु अप्यमत्ते यस्मात् स्त्रीवेदोदये आहारकमिश्रको न स्तः, पदानि । पदार्थः—योगाहत-
वेदेभ्य इत्यनुवर्तते प्रपञ्चे द्वे रूपे त्यज अप्यमत्ते तु पुनः रूपं त्यजे यत् स्त्रीवेदोदये आहारकमिश्रौ काययोगौ यथासम्भवं न स्तः,
प्रमत्तस्य द्वावपि न स्तः अप्यमत्तस्याहारको नास्तीति गार्थार्थः ॥ १३ ॥ प्रमत्तयन्त्रकम्—१३-३-२-४ प्रमत्तादीनां पञ्चहेतवः,

१-१-२-१

युग्मं वेदः कृपायः योगश्च, योगैस्त्रिवेदभेदादिको न चत्वारिंशद् भेदाः ३९ द्विकोनाः ३७ युग्मभेदात् द्विगुणाः चतुःसप्ततिः ७४ कृपाय-
भेदाचतुर्गुणाः पञ्चवतिः शतद्वयं २९६ एते पञ्चहेतुसमुदायाः । त एव पञ्च भयभक्षेपात् पटु, त एव भङ्गाः २९६, जुगुप्सामक्षेपेऽपि पटु,
भङ्गास्त एव २९६ एवमुभयमक्षेपात् सप्त हेतवः भङ्गास्त एव २९६ सर्वऽप्येकत्र एकादश भवानि चतुरश्रीत्यधिकानि ११८४ एते
प्रमत्तभङ्गाः । अप्यमत्तयन्त्रकम्—११-३-२-४ वेदाहतयोगाव्यवस्थितत्वं ३३ रूपाण्यग्रे ३२ युग्मभेदाद् द्विगुणाः चतुःसप्ततिः ६४ सामि

१-१-२-१

कृपायभेदाचतुर्गुणाः पटुपञ्चाशदधिकं शतद्वयं २५६ एते पञ्च हेतुसमुदायाः । एवं भयेन सप्त पटु भङ्गास्त एव २५६, एवं जुगु-
प्सामक्षेपेऽपि पटु, भङ्गास्त एव २५६, उभयमक्षेपेऽपि सप्त हेतवः भङ्गास्त एव २५६ सर्वेऽपि मिलिताः चतुर्विंशत्यधिकं सहस्रं
१०२४ एतेऽप्रमत्तभङ्गाः अपूर्वकरणे यन्त्रं २-३-४-९ युग्मयोर्वेदभेदात् पटु, तेऽपि कृपायभेदाच्चतुर्विंशतिः ३४ असावपि नव-

२-१-१-१

योगभेदात् षोडशाभ्यधिकशतद्वयं २१६ एते पञ्च हेतुसमुदायाः । भयभक्षेपादेत एव पट् भद्रसमुदायाः भद्रास्त एव २१६ जुसु-
त्सामक्षेपेऽपि पट् समुदायाः भद्रास्त एव २१६ उभयमक्षेपे सप्त समुदायाः भद्रास्त एव २१६ सर्वोऽप्येकत्र अष्टौ शतानि चतु-
ष्टयधिकानि ८६४ एते अपूर्वकरणहेतवः । यादस्य यन्त्रकं ४-९ कषाययोगभेदात् पट्त्रिंशद् द्विरुपयोगा भवन्ति ३६ एते

१-१

द्विरुसमुदायाः । यादस्य पञ्च न्यक्त्य वेदादयोऽप्यस्ति, अतो वेदमक्षेपात्रयो हेतवः भद्रास्त एव त्रिगुणाः अष्टोत्तरं शतं १०८
एते त्रिहेतुसमुदायाः । सर्वोऽप्येकत्र चतुश्चत्वारिंशदधिकं शतं १४४ एते यादरूपायहेतवः । सूत्रादीनां यन्त्राभावो गुणनाभा-
वादिति । सूक्ष्मरूपापस्य एक एव कषायः, एको योगः, ९ । उपशान्तस्य नवैव । क्षीणरूपायेऽपि नवैव हेतवः । सयोगिनि सप्तैव
हेतवः, ७ । यतो योगकृतो वन्धस्ते च तेऽविक्रममाणा इति । गुणस्यानहेतुसद्वादिणिगायामाह—

सन्वगुणठाणपसु विसैसद्वैज्जण एत्तिपा संखा । छायाललल्लवासीइ सहस्ससय सत्तसयरी य ॥ १४॥

व्याख्या—गुणस्यानेनैव सर्वैरपि विशेषहेतूनां सद्ख्या इयमात्रा पट्चत्वारिंशत्तुसाः द्रव्यशतिसहस्राणि शतानि गुण सप्तति-
श्रेति गार्थः ॥ ४६८२७७० उक्ता गुणेषु हेतवः । साम्प्रतं जीवस्यानेनैवाह—

सोलद्वारसद्वैज्ज जहण उफोसपा असण्णीणं । चोइद्वारसपज्जस्स सण्णिणो सण्णिगुणगहिओ ॥ १५ ॥

व्याख्या—षोडशाष्टादशहेतू जघन्योत्कृष्टकौ असंज्ञिनं चतुर्दशाष्टादशार्थात्मकस्य संज्ञिनः संज्ञिगुणगृहीतः इति पदानि ।
पदार्थः—द्वादसानामसंज्ञिनं जघन्येनापि षोडश ग्रन्थहेतवः उत्कृष्टेनाष्टादश, संज्ञिनि अपर्याप्तके चतुर्दश जघन्येनोत्कृष्टतोऽष्टादश,

पर्याप्तस्तंभी पुनः गुणस्थानकस्य एव श्रयोदात्त्यानापन्न उक्त एव नैहोच्यत इति गाथार्थः ॥ १५ ॥

अत्रापि चक्ररत्नविरोपभादे-

मिच्छन्तं एककं चिय उक्तायवहो ति जोगसण्णिम्मि । इंदियसंस्वा सुगमा असण्णिगियिल्लसु दो जोगा ॥ १६ ॥
व्याख्या-मिथ्यात्वं एकमेव पदकायवधः त्रयो योगा संनिनि इन्द्रियसंख्या सुगमा असंश्लिखितेषु द्वौ योगौ इति पदानि ।
पदार्थस्तु-मिथ्यात्वमेकमेवानभिप्रेदति द्वादशानामसंनिनां, सम्पूर्णानां पूर्णां कायानां वधः तेषां, तेष्वावितत्वात् । आह-यथैव
मागधमरुणणा न पठते तेषामप्यवितत्वादित्यत्रोच्यते-तेषां संनिनां योगत्रयव्यापारात् द्रव्यभावोभयवन्ध्याः सम्भवन्ति, माण-
व्यपरोपणमज्ञानस्य द्रव्यवधः जितिशङ्कायाज्जावितस्य वधो भाववधः सङ्कलितस्य जीवस्य वधो लभ्यवध इति । तेषु च तीव्रतीव्रतर-
तीव्रतमाः वन्धाः प्रतिपादिताः, अतोऽत्र भद्रमरुणणा पठते । असंनिना तु पुनः मनोव्यापारापवादात् द्रव्यवध एवासावपि
प्रतिक्षणं यद्यपि न भवति, तथाप्यवितत्वाद्रव्यो भवति, न दोष इति । संनिन्यपर्याप्तकं त्रयो योगाः । कामणोदारिकमिश्रवैक्रि-
यमिश्राख्याः, इन्द्रियसंख्या सुगमा पञ्चेन्द्रियाणां पञ्च स्फुरिन्द्रियाणां चत्वार्येव गोपेवपि वाच्यम्, असंनिनिविकलनिर्माणयो-
क्तानां द्वौ योगौ कर्मणोदारिकमिश्रो पर्याप्तकानामपि द्वौ योगौ औदारिकोऽन्त्यामपवादाच्चेति गाथार्थः ॥ १६ ॥

पर्व च अपञ्चाणं वापरसुहृत्तमाण पूजयाण पुणो । तिण्णेक्कायजोगा सुणिण अपज्जे गुणा तिणिण ॥ १७ ॥
व्याख्या-एवं चापयामानां वादरसुहृत्तमाणां पर्याप्तानां पुनः त्रयः एकः काययोगः संनिनि अपयामि गुणादय इति प-
दानि । पदार्थस्तु-पथाऽसंनिविकलानां तथा वादरसुहृत्तमाणां पञ्चपराणां द्वौ योगौ कामणोदारिकमिश्रो, पर्याप्तानां

पुनर्वादराणां त्रयः काययोगा औदारिकवैक्रियविक्रियमिश्राः, मूत्राणां पुनरेक औदारिककाययोगः संश्लिष्यपर्याप्तके गुणा-
स्त्रयः मिथ्यादृष्टिास्वादनविस्तारत्वा। चकारकरणत् सत्सापर्याप्तकृजितेषु गोपेषु चादुरविकृलासंश्लिष्यपर्याप्तकेष्वपि द्वितीयः
सास्वादनगुणो भवति, तत् च जघन्याः पञ्चदश हेतवो भवन्ति, मिथ्यात्वाभावादिति तत्र कर्मणोदारिकमिथावेच द्वौ काययोगौ
भवतः यतोऽसौ करणापर्याप्तकेषु भवति न पर्याप्तकेष्विति गार्थः ॥ १७ ॥

विशेषयोगानाह—

उरलेण तिण्ण छण्हं सररीरपज्जत्तपाण मिच्छाणं । सविउव्वेणं सण्णिस्स सम्म मिच्छस्स वा पंच ॥ १८ ॥
व्याख्या—औदारिकेण त्रिणि पणां शरीरपर्याप्तकानां मिथ्यादृष्टीनां सक्रियेण संश्लिष्यः सम्पगृह्णेमिथ्यादृष्टीं पञ्चेति
पदानि । पदार्थस्तु पणामपर्याप्तकानां शरीरपर्याप्तौ औदारिकयोगो भवति, तेन सह पूर्वोक्तौ द्वौ त्रयो भवन्ति, तस्मिन् काले
सास्वादनभावं त्यजति, तस्य पडावल्लिङ्गाकालिकत्वात्, अतस्तेषां मिथ्यादृष्टीनामिति, सौक्रियेणोदारिकेण संश्लिष्योऽपर्याप्तस्य
सम्पगृह्णेमिथ्यादृष्टीं पञ्च योगा भवन्ति, पूर्वोक्तास्तथ इति गार्थः ॥ १८ ॥ संश्लिष्योऽपर्याप्तस्य सम्पगृह्णेतुं शक्नुवन्त्यस्तस्य
पूर्वमुचितस्य न्यासः, ५-३-५-२-४-१ योगाहत्वेदानां पञ्चविमुखाः चतुर्भिस्त्वा ११ इन्द्रियगुरुपापसद्दृष्ट्या गुणा ४४०

१-१-१-२-३-६

चतुर्गतानि, चत्वारिस्त्रदधिकानि एते चतुर्दश हेतवः । भयमशेषात् पञ्चदश, तत्रापि विरुद्धा एतावन्त एव ४४०, अथवा
जुगुप्सामशेषात् पञ्चदश, तत्रापि भेदा एतावन्त एव ४४०, भयजुगुप्सामशेषात् षोडश भवन्ति, भेदास्तावन्त एव ४४०,

सर्वेऽप्येकं सप्तदशतानां षष्ठ्यधिकानि १७६० एते सम्पद्यन्ते । सास्त्रादनपन्त्रं ३-३-५-२-४-१ वेदाहतयोगा नव
१-१-१-१-२-४-६

१ एकरीनाः ८ दोषाङ्गुणा जातानि त्रीणि शतानि विंशत्यधिकानि ३२०, त एव चतुर्दशान्तानुयन्धिसहिता एते पञ्चदश
हेतवः । एत एव पञ्चदश भययुक्ताः षोडश हेतवः भद्रास्त्रान्त एव ३२०, एवं जुगुप्साभक्षेऽपि ३२०, उभयप्रक्षेपात् सप्तद-
शानपि विरुद्धाः तवन्त एव ३२०, सर्वेऽप्येकं द्वादश शतान्यशीत्यधिकानि १२८० एते सास्त्रादनस्य । मिथ्याहृष्टियन्त्रं
१-१-५-२-३-४-५ त एव पूर्वोक्ताः पञ्चदश मिथ्यात्युक्ताः षोडश भवन्ति, सर्वद्वयः षट्शतानि ६०० एते षोडश
१-६-१-२-१-४-१

हेतवः, त एव षोडश भयप्रक्षेपात् सप्तदश भवन्ति, भेदास्त्रावन्त एव ६००, एव जुगुप्साभक्षेऽपि ६००, त एव षोडशभयप्रक्षेपाद्वाष्टा-
दश भवन्ति, भेदास्त्रावन्त एव ६००, सर्वेऽप्येकं चतुर्विंशतिशतानि २४०० त्रिगुणाश्रिताः चत्वारिंशदधिकानि चतुष्यश्चाशच्छतानि
५४४० एते संशयप्राप्तस्य । अतस्तद्वयप्राप्तस्य यंत्रं १-५-२-३-४-२ अङ्कानां परस्परयाते शतद्वयं चत्वारिंशदधिकं २४०,
६-१-२-२-१-४-१

एते पञ्चदश हेतवो मध्यप्रक्षेपात्षोडश भवन्ति भद्रास्त्रावन्त एव २४०, त एव जुगुप्साभक्षेपाच्च षोडश भवन्ति भेदास्त्रावन्त एव
२४०, उभयप्रक्षेपात्सप्तदश भवन्ति, भेदास्त्रान्त एव २४०, एते सास्त्रादनगुणभद्राः ९६० मिथ्याहृष्टियन्त्रं १-१-५-२-३-४-३
१-६-१-२-२-१-४-१

मिथ्यात्वयोगादेते पोडश हेतवः, अङ्कानां परस्परयातात्यष्टयधिका त्रिंशती ३६०, एते पोडश हेतवः भयमक्षेपात् सप्तदश भवन्ति, भद्रास्तावन्त एव ३६०, जुगुप्साप्रक्षेपेऽपि सप्तदशहेतवः, भद्रास्तावन्त एव ३६०, उभयप्रक्षेपेऽष्टादश हेतवः भद्रास्तावन्त एव ३६०, एवं गुणद्वये सर्वसद्व्या चतुर्विंशतिशतानि २४०० एते एवापार्श्वसंज्ञियन्त्रं १-१-५-२-३-४-२ १-६-१-२-२-१-४-१

अङ्कानां परस्परयातः शतद्वयं चत्वारिंशदधिक २४०, एते पोडश हेतवः, भयमक्षेपात् सप्तदश, भद्रास्त एव २४० अथवा जुगुप्साप्रक्षेपात् सप्तदश, भद्रास्त एव २४०, उभयप्रक्षेपादष्टादश, भद्रास्त एव २४०, सर्वेऽप्येकत्र नव शतानि पृष्ठयधिकानि ९६० एते ५ संक्षिपपार्श्वरूपस्य । एवं चतुरिन्द्रियापार्श्वरूपस्य यन्त्रं १-४-२-३-४-२ परस्परयातेन द्वात्रयं शतं १९२ ६-१-२-२-१-४-१

एते पञ्चदश हेतवः भयमक्षेपात् पोडश हेतवो भवन्ति १९२, अथवा जुगुप्साप्रक्षेपात् पोडश हेतवो भवन्ति १९२, उभयप्रक्षेपात् सप्तदश १९२, एते सौंस्वादनेतवः । चतुरिन्द्रियापार्श्वमिथ्यादृष्टियन्त्रं १-१-४-२-३-४-२ एते यादश हेतवः १-६-१-२-२-१-४-१

परस्परवधात् शतद्वयमष्टाशतं २८८, एते हेतुविरूपाः भयमक्षेपात् सप्तदशहेतवो भवन्ति, तत्रायेतावन्त एव २८८, अथवा जुगुप्साप्रक्षेपात्सप्तदश भद्रास्त एव २८८, उभयप्रक्षेपादष्टादश हेतवस्तत्रापि भद्रास्तावन्त एव २८८, उभयगुणमद्रानामेकोनविंशतिशतानि विंशत्युत्तराणि १९२० एते चतुरिन्द्रियापार्श्वरूपस्य । पार्श्वचतुरिन्द्रियन्त्रं १-१-४-२-३-४-२ एतेषां १-६-१-२-२-१-४-१

परस्परयोते द्वित्वतं श्रुतं १९२ एते षोडश हेतवः, त एव भयप्रक्षेपात् सप्तदश हेतवः १९२, जुगुप्सामक्षेपेऽपि सप्तदश हेतवः १९२ उभयमक्षेपादष्टादश हेतवः १९२ सर्वेऽप्येकत्र सप्तशतान्यष्टपद्याधिकानि ७६८ एते चतुरिन्द्रियपर्याप्तविकल्पाः । त्रीन्द्रियापर्याप्तस्य यन्त्रं १-३-२-३-४-३ परस्पराङ्कुगुणान्चतुर्विधत्वारिंशदधिकं श्रुतं १४४, एते पञ्चदश हेतवः भयप्रक्षेपात् ६-१-२-१-४-१

षोडश हेतवो भवन्ति १४४, जुगुप्सामक्षेपात् षोडश १४४, भयजुगुप्सामक्षेपात् सप्तदश हेतवो भवन्ति १४४, सर्वेऽपि पट्सप्तत्यधिकानि पञ्चशतानि ५७६, एते सास्वान्त्रीन्द्रियस्य । त्रीन्द्रियापर्याप्तकमिथ्याद्वैयर्थ्यं १-१-३-२-३-४-३ १-६-१-२-१-४-१

परस्पराङ्कुवधात् षोडशाधिकं श्रुतद्वयं २१६ एते षोडशहेतुविकल्पाः, भयप्रक्षेपात् सप्तदश हेतुविकल्पाः २१६, जुगुप्सामक्षेपाच्च सप्तदश हेतवः २१६, उभयमक्षेपादष्टादश हेतवो भवन्ति, २१६ उभयसुहेतवः सर्वेऽपि चतुर्दशशतानि चत्वारिंशदधिकानि १४४० एते त्रीन्द्रियापर्याप्तविकल्पा भवन्ति, पर्याप्तकत्रीन्द्रिययन्त्रं १-१-३-२-३-४-२ परस्पराङ्कुवधेन चतुश्चत्वारिंशदधिकं १-६-१-२-१-४-१

श्रुतं १४४ एते षोडश हेतुविकल्पाः, भयप्रक्षेपात् सप्तदश हेतवः १४४ जुगुप्सामक्षेपात् सप्तदशहेतवः १४४, भयजुगुप्सामक्षेपादष्टादश हेतवो भवन्ति १४४ सर्वेऽप्येकत्र पट्सप्तत्यधिकानि पञ्चशतानि ५७६ एते त्रीन्द्रियपर्याप्तस्य विकल्पाः । द्वीन्द्रियापर्याप्तस्य यन्त्रं १-२-२-३-४-२ परस्पराङ्कुवधेन जाता पणवतिः ९६, एते पञ्चदश हेतवः, एत एव भयप्रक्षेपात् षोडश ६-१-२-१-४-१

हेतवो भवन्ति ९६, जुगुप्साप्रक्षेपाच्च ९६, उभय प्रक्षेपात् समदशहेतवः ९६, एते द्वीन्द्रियापर्याप्तकसास्वादनस्य, द्वीन्द्रियापर्याप्त-
कस्य मिथ्यादृष्ट्येन १-१-२-२-३-४-३ परस्परानुवर्त्तने जातं चतुश्चत्वारिंशदधिकं शतं १४४ एते षोडश इत्येव,
१-६-१-२-२-१-४-३

भयप्रक्षेपात्सप्तदश हेतवः १४४ । जुगुप्साप्रक्षेपेणापि सप्तदश १४४ । उभयप्रक्षेपादाष्टादश हेतवः १४४ उभयगुणहेतवः सर्वेऽपि
पृथगधिकानि नवशतानि ९९० एते द्वीन्द्रियापर्याप्तकस्य वन्यहेतवः । द्वीन्द्रियापर्याप्तकस्य यन्त्रं १-१-२-२-३-४-२ परस्परानु-
वर्त्तने १-६-२-२-१-४-१

वर्त्तने पणवतिः ९६ एते षोडश हेतवः, भयप्रक्षेपात् सप्तदश हेतवः ९६, जुगुप्साप्रक्षेपाच्च ९६, उभयप्रक्षेपादाष्टादश हेतवः ९६,
सर्वेऽपि चतुर्शीत्यधिकं शतत्रयं ६८४, एते द्वीन्द्रियापर्याप्तकविकल्पाः । वादरापर्याप्तकयन्त्रं १-१-२-२-३-४-२ एतेऽङ्काः

६-१-२-२-१-४-१

परस्परगुणाज्जाताः अष्टचत्वारिंशत् ४८, एते षड्दश हेतवः । भयप्रक्षेपात्षोडश हेतवः ४८, जुगुप्साप्रक्षेपेऽपि ४०, उभय-
प्रक्षेपात्सप्तदश हेतवः ४८, एते वादरापर्याप्तकसास्वादनस्य । मिथ्यादृष्टिवादस्य यन्त्रं १-१-१-२-२-३-४-३ एतेऽङ्काः

१-६-१-२-२-१-४-१

परस्परगुणिताः द्वाप्तसप्ततिर्भवन्ति ७२, एते षोडश हेतवः भयप्रक्षेपात् सप्तदश हेतवः ७२, जुगुप्साप्रक्षेपाच्च ७२, उभय प्रक्षेपाद-
ष्टादश हेतवः ७२, उभयगुणहेतुसर्वसङ्ख्या चत्वारिंशतान्यशीत्यधिकानि ४८०, एते वादरापर्याप्तकहेतवः । वादरापर्याप्तकयन्त्रं

१-१-१-२-२-३-४-३ एतेऽङ्काः परस्परगुणिताः द्वासाविभन्ति ७२, एते षोडश हेतवः, भयमक्षेपात् सप्तदश भवन्ति ७२,
१-६-१-२-२-१-४-१

तुल्यसामक्षेपेऽपि ७२, उभयमक्षेपादष्टदश हेतवः ७२ भवन्ति, सर्वेऽष्टाशीतं शतद्वयं २८८, एते पर्याप्त्यादरहेतवः । सूक्ष्माण्या-
प्तकस्य यन्त्रं १-१-१-२-२-३-४-३ एतेषामङ्कानां परस्परगुणज्जाता द्वासप्ततिः ७२, एते षोडश हेतवः, भयमक्षेपात्सप्तदश
१-६-१-२-२-१-४-१

७२, तुल्यसामक्षेपाच्च ७२, उभयमक्षेपादष्टदश हेतवो भवन्ति ७२, सर्वेऽष्टाशीतं शतद्वयं २८८ एते सूक्ष्माण्याप्तकरहेतवः
सूक्ष्मपर्याप्तकरयन्त्रं १-१-१-२-२-३-४-१ परस्परङ्कुगुणज्जाताः चतुर्विंशतिः २४, एते षोडश हेतवः, भयमक्षेपात् सप्तदश हेतवो
१-६-१-२-२-१-४-१

भवन्ति २४ तुल्यसामक्षेपाच्च २४, उभयमक्षेपादष्टदश हेतवः २४, सर्वेऽपि पण्यवतिः ९६ एते सूक्ष्मपर्याप्तकरहेतवः । सर्वेऽ-
त्येकत्र (संक्षिपर्याप्तवर्ग) जीवस्थानहेतुसङ्ख्या षोडश सप्तसप्तति १६००० । आह जगन्मेनापि षोडश हेतवः सूत्रेऽभिहिताः
कामपर्याप्तकेषु पञ्चदशोदाहृताः, अत्रोच्यते-योगानां विषयभणनाद् गुणद्वैविध्यं स्व्यापयति, यस्मिन् पक्षे तात्वादनस्तत्र
मिथ्यात्वाभावात् पञ्चदश भवन्ति, पूर्वोक्तं योगद्वयं च, षोडश तु जीवस्थानव्यापितात् मुख्यतयैवेक्ता न दोष इति, जीवगुण-
स्थानेषु विशेषहेतवोऽभिहिताः, अधुना कर्मणो विशेषहेतुमतिपादनायाह-

सोलस मिच्छनिमिप्ता चञ्जहि पणतीस अचिरैण य । सेसाउ कसाएहि वि जोगेहिपि सायवेचणियं ॥१९॥

व्याख्या—पोडश मिथ्यात्वनिमित्ता वदन्ते, पञ्चविंशदविरत्या च, शेषाः कृपायैरपि योगैरपि सातवेदनीयमिति पदानि । पदार्थः—यद्यपि सर्वस्यापि कर्मणश्चत्वारोऽपि हेतवोऽविशेषणाभिहितास्तथापि प्राधान्याद्भीकरणाद् व्यपदिश्यन्ते, पोडशानां कर्मप्रकृतीनां मिथ्यात्वमेव वदन्ते हेतुः यतस्तास्तद्विधाते न वदन्ते, पञ्चविंशदविरत्या मिथ्यात्वेन च, यतस्तासामविरता एव वदन्ता न एततोऽतोऽविरतिरेव प्रधानहेतुः, शेषाः पुनः पञ्चपाष्टिः कृपायैरपि वदन्ताप्युवन्ति, मिथ्यात्वाविरतिभ्यामपि, योगैरपि सातवेदनीयं मिथ्यात्वाविरतिकृपाव्यवयगमेऽपि वदन्ते ततश्चतुर्हेतुमेतदिति गार्थार्थः ॥ १९ ॥

तित्थयंराहाराणं वदंते सम्मत्संज्ञमा हेतुः । पयडीपएसंबंधा जीगेहि कसापओ इयरं ॥ २० ॥

व्याख्या—तीर्थकराहारकणां वदन्ते सम्मत्त्वसंग्रहो हेतुः प्रकृतिप्रदेशवन्तौ योगेभ्यः कृपायत इतरौ इति पदानि । पदार्थः—तीर्थकरनामगोत्रस्य त्रिविधमपि सम्मत्त्वं हेतुराह—पदेयं क्षायिकीणामिकेऽपि हेतुः स्तः ततः सर्वसिद्धानां तीर्थकत्वपूर्वकं सिद्धं तद्वान्यथ मुक्तानामपि प्रसज्यते, तयोरेकरूपत्वात् तथा च दोष इति, अत्रोच्यते—अध्रुववन्धिनीनां प्रकृतीनां हेतौ सत्यपि वन्तौ निरूपेन प्रतिपादितोऽन्यच्च “सेसात् कृत्तापहि वि” इति भणनात् तीर्थकराहारकप्रकृतयो न निषिद्धाः सम्मत्त्वसंग्रहावपि तत्सापेक्षौ अतः कृपाययोगोवैचित्र्ये सम्मत्त्वभेदेऽपि न दोषः क्षायोपसमिकहेतुतायां कृतायां त्वपूर्वकरणेऽस्यावयवः प्राप्नोति, तच्चानिष्टमिति एवमाहारकशरीराद्गोषाद्वायोः विशिष्टसंग्रहो हेतुः । प्रकृतिप्रदेशवन्तौ योगवैचित्र्याद्विचिनौ भवतः, कृपायैभ्य इतौ स्थित्यनुभागमन्यौ कृपायवैचित्र्याद्विचिनौ भवतः । एवमेकधा हेतुनालं समुद्धया योजनीयम् । उदयो वन्तौ वा

यामां गृणम्यानेदुष्को न भवति ता उपरि गस्यायः, परीपहा अपि क्रमोदयहेत्वोऽवस्तानाह—

तुष्पिवामुदसीयाणि सेज्जा रोगो चहो मलो । तण्फासो चरिया य दंसेफारसजोगिसु ॥ २१ ॥

व्याख्या—शुत्पिपासाशीतोष्णानि शय्या रोगो यथो मलः तृणसर्पशर्पाश्च चकारोऽनुकार्यः दंशमशफरीपहः एते एकादश तमोगिणु भवन्ति ॥

येयणियभया नृ पक्षा नाणाड आइमे । अट्टमम्भि अलाहोत्था छजमत्येसु नोवस ॥ २२ ॥

व्याख्या—एते पूर्वोक्ता एकादश परीपहा चेदनीयोदय हेतवः सयोगिणु भवन्ति, गृह्णाऽज्ञानपरीपहो च ज्ञानावरणोदये भवतः, अन्तरागोदयेऽक्षामेत्यो भवति, ततोऽप्येते चतुर्दश छजस्थानां सम्भवन्ति

निसेज्जा जायणाक्कोसो अरइ इत्थिणगया । सफ्फारो दंसणं मोहा बावीसा चेव रागिसु ॥ २३ ॥

॥ पंचसंग्रहे चतुर्थद्वारं ॥

व्याख्या—निगद्या याचनाऽऽश्रोतः अरतिः ही नम्रता चकारोऽधिकार्यमृचकः सत्कारपुस्तकारपरीपहः एते साम चारित्तमोऽनीयोदयाद् भवन्ति । दर्शनपरीपहो दर्शनमोहनीयोदयात् प्रादुर्भवति, एवकारोऽवधारणार्थः, एते द्वाविंशतिपरीपहाः सभूणाः सरागिणो भवन्ति, समर्पि च हेतुद्वारोऽनेतो, ग्रन्थतः शतपञ्चकेन । उक्तं चतुर्थद्वारम्

अपुना पञ्चमद्वारमारभ्यते तस्य चैयं सम्बन्धप्रतिपादिका आदिमाथा—

बहस्तुदओ उदये उदीरणा तदवसेसयं संतं । तम्हा धंधविहाणे भण्णंते इह भणियन्वं ॥ १ ॥

व्याख्या—यद्दस्य कर्मणः सत्ताः उदयोऽनुभवनं भवति, अनुभूयमाने कर्माणि प्रक्षिप्यऽनुदयमाप्तं प्रयोगेणानुभूयते यत्सा उदीरणा, ताभ्यां यत् नानुभूतं तत्तद् भवति, तस्माद् वन्यविधाने भण्यमाने इत्यनेन प्रकारेण भणितव्यमिति गार्थार्थः ॥ १ ॥

गुणस्थानेषु मूलमूढविवन्धविधिमाह—

जा अपमत्तो सत्तहु फंथा सुहुम छण्हमेयस्स । उवसंतलीणजोगी सत्तण्ह णियट्ठिमीसअणियट्ठी ॥ २ ॥

व्याख्या—यावदममचगुणस्थानं तावत् सत्तानां अष्टानां वा मूलमूढतीनां वन्यक मोहायुषोवर्जयित्वा सूक्ष्मसम्परायः एतां वन्यक एतस्य वेदनीयस्य उपशान्तशीणमोहयोगिनो वन्यकाः, आयुष्कवर्जानां सत्तानां निवृत्तिसमिध्यादृष्टिअनिवृत्ति-
वदरा रत्नका इति गार्थार्थः ॥ २ ॥

रत्नसोदयमाह—

जा सुहुमसंपराओइण्णसंताई ताव सव्वाइ । सत्तहुवसंतलीणे सत्त सेसेसु चत्तारि ॥ ३ ॥

व्याख्या—यावन्मूलममचगुणस्थानं उदीर्णानि उदयं गतानि सन्ति विद्यन्ते तावत्सर्वाणि अक्षेपाणि कर्माणीति ग-
म्योऽपि सत्तहुअन्तरकायस्स तसोदीर्णान्येष्टां विद्यमानानि, क्षीणकषाये सत्त, शेषयोः योग्ययोगिनोश्चत्वारि उदयं गतानि
विद्यमानानि च भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ३ ॥

एतदेव ज्ञापयानेव्याह-

पञ्चति सत्त अट्ट उ उदिण्णसत्तट्ठा उ सञ्चेवि । सत्तट्ठेगवधगमंगा पळत्तसण्णिमि ॥ ४ ॥

व्याख्या-चक्षन्ति स्मायुर्वर्जानि सपूर्णान्यष्टौ वा, उदीर्णविद्यमानाष्टक्रास्तु सर्वेऽपि-सर्वजीवस्थानजीवाः, सप्ताष्टपट्टेका वन्यफलविरुद्धा अपि संक्षिप्ति पर्याप्तके सम्भवन्ति, तुल्यधाधिक्यादष्टसप्तचतुर्विधोदयसत्क्रमविरुद्धाश्च भवन्तीति गार्थार्थः ॥४॥

उदयमसन्नैवोक्ता सत्क्रमता, उदीरणाभाह-

जाव पमत्तो अट्टण्णुदीरगो वेयआउवज्जाणं । सुहुमो मोहेण य जा खीणो तप्परओ नामगोपाणं ॥ ५ ॥

व्याख्या-मिथ्यादृष्ट्यावत्प्रभवचक्षुणस्तावज्जीवोऽष्टानामपि कर्मणामुदीरको भवति, स एवायुपि आवलिराशेषोदये सप्तकर्मोदीरको भवति, अथाप्रभवचक्षुणायावत्सूक्ष्मकषायक्षुणस्तावत् कर्मां वेदनीयायुःशेषाणामुदीरको भवति, आवलिराशेषोदये मोहनीये सूक्ष्मसम्भारापोऽपि पञ्चानामुदीरको, वेदनीयायुर्मोहनीयेथ कर्मानां तच्छेषाणां पञ्चानां कर्मणां उपशान्तक्षुणाद्यावत् क्षीणकषायक्षुणो जीवस्तावदुदीरकः, स एव क्षीणकषायो ज्ञानावरणदर्शनावशान्तसायेव्यालिराशेषोदयेषु नामगोत्रयोरेवोदीरको भवति, तत्परस्तु सयोगिजिनो नामगोत्रयोरेवोदीरको भवति, चक्षुश्चदधिकोऽर्थोऽसौ प्रतिपादित एव । उदये उदीरणा भवति, अतः सापवादं वक्तुकाम आह-

जावुदओ ताव उदीरणा वि वेयणिपआउवज्जाणं । अक्कावलियासेसे उदए उ उदीरणा नत्थि ॥ ६ ॥

व्याख्या-यावन्मानं कालमदयोऽस्ति तावन्मात्रमुदीरणापि भवति, किमष्टानामपि ? नेत्याह-वेदनीयायुष्कशेषाणां

पणां वेदनीयायुपोस्तु पुनः उदीरणाव्यपगमेऽपि किञ्चिन्त्युनपूर्वकोटिकालं यावदुदयो भवति । अद्वा-कालोऽभिधीयते, आव-
लिक्ता तदिभागाभियानं क्रीडाविशेषस्वापीदमेवाभियानं अवो विशेषणं क्रियते, अद्वावलिक्ता कालावलिक्ता तन्मात्र उदये घाति-
कर्मणामुदीरणा नास्ति तु गन्दाधिक्यमानामगोत्रयोस्त्वयोगिकालं यावदुदीरणा नास्तीति गार्थायः ॥ ६ ॥

उत्तरप्रकृत्युदीरणाग्रह-

सायासायाऊर्णं जाव पमत्तो अजोगि सेसुदओ । जा जोगि उदीरिखइ सेसेसुदया सोदयं जाव ॥ ७ ॥

व्याख्या—सप्तसप्तमनुष्यायुगं यावत्प्रमत्तस्तावदुदीरणा, न परतः, अजोगिनः श्रेयोदयः प्रकृतिदशकमित्यर्थः, या-
वत्सयोगिकेचलो तावदुदीर्यते, श्रेयोपकादशगुणप्रकृत्युदयाः, स्वस्थानं स्वोदयं यावदुदीर्यन्ते न परत इति समासार्थः, व्यासा-
र्थस्तु मिथ्यात्वात्तपसूष्मत्रिकाणां मिथ्यादृष्टावुदय उदीरणा च । अनन्तानुबन्धित्वमातिवक्तुं कस्यावरणां सास्वादनं यावदुदय
उदीरणा च, सम्प्रतिमिथ्यात्वं सन्धिमिथ्यादृष्टावुदयः उदीरणा च, वैक्रियपद्भुन्भगनादेवायशस्तिर्गमनुष्यानुपूर्वीदेवनार-
कायुद्दितीयरूपायामविरतं यावदुदयः उदीरणा च, नीचैर्गोत्रतीयरूपायोग्योतीतिर्यग्मात्स्यायुषां यावद्देशविरतं तावदुदयः,
उदीरणा च, स्थानदिक्त्रिकाहारकद्विक्रमकृतीनां प्रमत्तं यावदुदय उदीरणा च, सातासातमनुष्यायुषां उदयः परतोऽप्यस्ति नो-
दीरणा अयं विशेषः, सम्प्रत्यक्षद्विनाराचकीलिकाच्चिन्नपुष्टसंहननामप्रमत्तं यावदुदयः उदीरणा च, एवं हास्यादिपट्टकस्या-
पूर्वकरणं यावत्, वेदत्रिकस्य संज्वलनत्रिकस्य च वादरूपायं यावत् संज्वलनलोभस्य सूक्ष्मरूपायं यावत्, द्वेतीयवृत्तीयसं-

१ साधारदिकस्य प्रमत्त एवायं ताम्रमत्तोऽयं विषयसाधत् । २ अविरताप्रमत्तं यावत् ।

इत्यनयोत्पन्नान्तरूपयं यावत्, दर्शनपद्व्युत्थानान्तरायाणां क्षीणकृपायं यावदुदयः, उदीरणा च, नामधुवोदयसंस्थानपद्व्युत्पत्त-
निकौदारिकविहायोगनिद्रिरूपत्येकमुत्सर्गदुःस्वराद्यसहनानां यावत्संयोगिकेवली तावदुदयः उदीरणा च, त्रसादिवयं सुभ-
गादिवयं मनुज्यगतिपञ्चेन्द्रियजातितीर्थैर्गोत्राणां तु सयोगिन्येवोदीरणा, न परतस्तदुदय एवायं विशेषः, अत एकादशसु
गुणेषु यावदुदयस्तावदुदीरणापीति गार्थार्थः ॥ ७ ॥

उदयेऽप्युदीरणा यासां भाज्या ता उपसर्गयज्ञाह-

निहाउदयवर्धनं समिच्छपुरिसाण एगचत्तणं । गयणं चिय भज्जा उदीरणा उदए नत्तासि ॥ ८ ॥

व्याख्या—सामान्योपन्यासाग्निद्रापञ्चकं श्रुते, चतुर्विंशतामुदयवर्तनां ज्ञानन्तरायायुदशनचतुष्कृतातासातद्धी
नृपंसकोशैर्गोत्रैर्देवकसम्पत्त्वसंज्वलनलोभत्रसमुभगादित्रिकयञ्चेन्द्रियजातिमनुष्यगतितीर्थङ्कराणां समिध्यात्तपुरुषवेदानामेक-
चत्वारिंशतां एतासामेव भाज्या उदये उदीरणा नान्यासामेकाशीतिप्रकृतीनां यावदुदयस्तावदुदीरणापीत्यर्थः, एतेदेव भाव-
यति-निद्रावृत्तीपपर्याप्तिं यावदुदीर्णाव्यवधानेनानुभवतृष्यमुदीरणा, आयुषां भवान्तावलिकाकालमुदयेनानुभवति, ज्ञानान्तरा-
यदर्शनचतुष्कृताणां क्षीणरूपायान्तावलिकाकालमुदयेनानुभवति, नामनवकाञ्चैर्गोत्रसातासातानामयौगिकालमुदयेनानुभवति जीव
इति गम्यते, लोभस्य मूलमकृपायान्तावलिकाकालमुदयेनानुभवति, एवं सम्यक्त्वस्यापि सायिकसम्यक्त्वोत्पत्तौ, मिथ्या-
त्वस्य तु प्रथमस्थित्वावलिकाशेषायां उदीरणान्यपगमेऽप्युदयो भवति तदुदयसमाप्तावपक्वमिदमप्यतमाप्तिमयि, स्रक्पथैर्णी-
तीवेदेदेयेनाहः प्रथमं नृपसकं विनाशयति, ततः स्त्रीवेदमप्युदीरणोदयाभ्यां अनुभवात्, शेषावलिकाकालं यावत्तां पुनः

स्वोदयेनानुभवति पश्चात्सक्तं समकं विनाशयति, नृपसक्रोदयेनाल्लस्तनैव सह वा स्त्रीवेदमप्यनुभवति, तस्यापि पश्चिमावलिका-
कालं स्वोदयेनानुभवति, पश्चात् सप्तकं समकं विनाशयति, पुरुषवेदोदयेनाल्लः प्रथमं नृपसक्तं पश्चात् स्त्रीवेदं क्षपयति, ततः स-
प्तकं समकं प्रारम्भयति, समग्रहीनावलिच्छादये श्लेपे हास्यादिषट् क्षपयति, ततः स्वोदयेनानुभवमानो जीवः शेषं क्रोधे क्षपयति,
एवमेवासाधुदये उदीरणा भाज्या, शेषाणां यावदुदयस्तावदुदीरणापीति गार्थः ॥ ८ ॥

अथुना वन्यप्रकारमाह-

होति अणाह अणतो अणाह संतो य साह संतो य । वंघो अभव्भवो वसंतजीवेसु इह तिविहो ॥ ९ ॥
व्याख्या-अनाद्यपर्यवसितोऽनादि ध्रुव इत्यर्थः, अनादि सपर्यवसानोऽनाद्यध्रुवः, साविसपर्यवसानः साद्यध्रुव इत्यर्थः, त्रि-
विधो वन्यो यथासहृदयेनाभ्यभव्योपशान्तजीवेषु तद्विषय इति नान्यथेति गार्थः ॥ ९ ॥

त्रिविधस्यापि वन्यस्यांशरभेदान् दर्शयन्माह-

पृथ्वी द्वितीपएसा-शुभावभेया चउव्विहेकेको । उफोसाणुकोसगजहणअजणया तेसि ॥ १० ॥
व्याख्या-एकैकस्य वन्यस्य प्रत्येकं चत्वारो भेदा भवन्ति, प्रकृतिवग्यस्थितिवन्धानुभागवैयर्थ्यभेदश्च न्याख्यास्तेषामपि
चतुर्णो वन्यानां प्रत्येकं चत्वारो भेदा भवन्ति, उत्कृष्टानुलुप्तजघन्याजघन्याख्याः इति गार्थः ॥ १० ॥

तेचि ह्म सादिअणादीधुवअधुवभेयओ पुणो चउहा ते पुण दुचिहा नेयां मूलुत्तरपगतिभेएणं ॥ ११ ॥
व्याख्या-तेऽऽथनन्तरोदिताश्चत्वारः साधनादिध्रुवाध्रुवभेदतो-भेदेन दुश्चन्द्राधिकयाचतुर्विधा अन्वेष्टव्याः, सम्मविनोऽसंभवि-
५

नथ, पुनस्तेऽप्यनन्तरोदितां द्विविधा ज्ञातव्या मूलोत्तरप्रकृतिर्गदतो-भेदेन एषा वन्धसङ्कल्पा मूलमयिषा भावनीयेति गाथार्थः ॥ ११ ॥

अन्येऽपि मूलोत्तरप्रकृत्याश्रिताः चत्वारो वन्धप्रकारा भवन्ति, तानाह-

मूभोगारणपरग अव्यक्त अवद्विभो य विष्णोऽया । मूलोत्तरपरगर्हयथासिया ते इमे सुणस्तु ॥ १२ ॥

व्याख्या-मभूताकारोऽन्यतरोऽव्यक्तोऽवस्थितश्चेति विज्ञेयाः, पूर्ववन्धात् सङ्ख्यां प्रति यदाधिको भवति, तदा प्रभूता-
कारः, यदा तु पूर्ववन्धादुत्तरवन्धो हीनस्तदाऽन्यतरो वन्धः, यदाऽव्यक्तस्य वन्धो भवति तदा अव्यक्त इति संज्ञाज्ञातव्याः, यदा
भूयो भूयस्तत्सङ्ख्यायैव विदधति, तदाऽवस्थितवन्धः, मूलोत्तरप्रकृतिगतास्ते त्वमी शृणुत इति गाथार्थः ॥ १२ ॥

मूलप्रकृतिषु वन्धस्थानान्याह-

इगच्छादिमूलियाणं वंधद्वाणा हवन्ति चत्वारि । अव्यवधो न वंधद् इह अव्यक्तग अओ गस्थि ॥ १३ ॥

व्याख्या-एकपदादिमौलानामिति एकं पदं सप्ताष्टौ वा कर्माणि वध्यन्ते एव, मूलप्रकृतीनां चत्वारि वन्धस्थानानि ।
अव्यक्तो भूत्वा मूलप्रकृतीनां वन्धको न भवतीत्यतोऽव्यक्तवन्ध इह नास्ति, भूताकारसङ्ख्योऽन्यतराथ, चत्वारोऽवस्थिता इति
गाथार्थः ॥ १३ ॥ अत्रैवातिदेशमाह-

मूभोगारणपरग अव्यक्त अवद्विषा जहा वंधे । उदधोदीरणसंतेसु वाचि जह संभवं नेषा ॥ १४ ॥

व्याख्या-भूताकारात्यन्तरकाव्यक्तावस्थिता यथा वन्धे उदयादीणास्तत्त्वानि यथासम्भवं ज्ञेयाः, वाचन्दो यत्तदो-
नित्यसम्बन्धव्यत्यापकाः, यथा वन्धे तथा उदयादिव्यपि ज्ञेया इति मूलप्रकृतीनां चत्वारि सप्ताष्टौ श्रीण्डुदयस्थानान्येतानि

सम्भवन्ति, एको भूताकारो यतः सप्तवेदको भूत्वाऽष्टवेदको भवति, द्वावल्पतरावुदयौ, नास्त्यत्रान्यक्तः, त्रयोऽवस्थितोदया इति । उदीरणायाः पञ्च स्थानानि द्विपञ्चपदसप्ताष्टाविवि मूलप्रकृतिषु त्रयो भूताकाराः, अत्र लप्यन्तरूपायः पञ्चोदीरको भूत्वा पद सप्ताष्टोदीरको भवति, द्विकोदीरको न परावर्तते इति, चत्वार्य(रोऽ)ल्पतराः अष्टोदीरको भूत्वा सप्तपदपञ्चद्विकोदीरको भवति क्रमेणेति नास्त्यत्रापथव्यक्तः, पञ्चापथस्थितोदीरणास्थानानि । चतुः सप्ताष्टौ त्रीणि सत्कर्मस्थानानि, भूताकारान्यक्तौ नचात्र भवतः, द्वेऽल्पतरस्थाने सप्तरुचतुष्के, अवस्थितस्य सत्कर्मणः त्रीणि स्थानानीति गायार्थः ॥ १४ ॥ उत्तरभेदानधिकृत्याह—

बंधठाणा तिदसद्व दंसणावरणमोहनामाणं । सेसाणेगमवद्वियंधो सन्वत्य ठाणसमो ॥ १५ ॥

व्याख्या—वन्धस्थानानि त्रीणि दशाष्टौ यथासङ्ख्येन दर्शनावरणमोहनीयान्नां भवन्ति । शेषाणां ज्ञानान्तराययुगोत्र-वेदनीयानां एकं वन्धस्थानं सद्युदितानां, नव पद चतुष्टयां प्रकृतीनां वन्धान्निधैव दर्शनावरणस्य वन्धः, द्वाविंशत्येकोविंशतिसप्त-दशप्रयोदशनवपञ्चचतुर्विंशत्येकप्रकृतिवन्धाश्च मोहनीयवन्धस्थानानि, त्रयोविंशतिपञ्चविंशतिपद्विंशतिअष्टाविंशतिपदकोनविंशद-विंशदेकोविंशदेकप्रकृतिवन्धादष्टौ नाम्नो वन्धस्थानानि, ज्ञानान्तराययोरेकं, पञ्चानामपि सहचरितत्वाद्, गोत्रायुर्वेदनीयानां तु तदन्यतरस्याः प्रकृतेर्वन्धादेकं स्थानम्, अवस्थितिबन्धाः सर्वत्र मूलोत्तरप्रकृतिषु स्थानतुल्याः यत्र यावन्ति स्थानानि, तत्र तावन्तोऽवस्थितवन्धा इति गायार्थः ॥ १५ ॥

मूओगारा दो णव छय्यपरा दुगठ सत्त कमा । भिच्छाओ सासणत्तं न एकतोसेक्कगुरु जम्हा ॥ १६ ॥

व्याख्या—भूताकारा द्वौ नव पद, अत्यरा द्वौ अष्टौ सप्त क्रमात्—क्रमेण दर्शनावरणमोहनीयान्नां भवन्ति, दर्शनचतुष्क-

वन्धात् सञ्ज्वलनलोपवन्धाच्च प्रतियतितस्य दर्शनावरणस्य द्वौ मोहनीयस्य नव, भूताकारवन्धा भवन्ति, ते च सुगमाः, श्रेणी-
भारोद्गतौ द्वावल्पतरौ दर्शनावरणस्य, अष्टौ मोहनीयस्य, यतो भिध्यान्तगुणात् सास्वादन्तुगे द्वाविशतिवन्धकान्नैकविशतिवन्धकं
प्रतिपद्यते, अतोऽष्टावल्पतराः, नात्रो भूताकाराः षट्, अल्पतराः सप्त, यतो भूताकारा षट् क्रमेण भवन्ति, न सप्तसः, प्रतिप्रततोऽपि
तस्यान्यत्र गतत्वादेकविंशद् वन्धस्य । अल्पतरा अपेक्षात्रिंशद् वन्धादुपपन्नस्य वन्धेषु गमनात्. सप्त भावनीयाः, दोषेषु भूता-
काराऽल्पतरौ न भवतः, अवस्थितिबन्धो वन्धस्यानसमः प्रतिपादित एवेति गार्थार्थः ॥ १६ ॥

चउ छ यिइए नांममि एगगुणतीसतीसअव्वत्ता । इमि सत्तरस य मोह्हे एक्कको तदंयवज्जाणं ॥ १७ ॥

व्याख्या-चतुःषट्सन्धो द्वितीये दर्शनावरणे भवतः द्वौ अव्यक्तौ, चतुर्वन्ध उपशमाद् भ्रष्टस्य, षड्वन्धोऽभरणतो गतस्य ।
नात्रि त्रयोऽव्यक्तवन्धा एकोनत्रिंशद् त्रिंशदेकवन्ध इति । एकवन्ध उपशमात् प्रतिपतितस्य, गनुव्यगतिपयोग्या एकोनत्रिंशत्, तीर्थ-
कारयोग्या त्रिंशत्, एतौ द्वावव्यक्तौ वन्धावुपशमयेन काले कृते मुरगतौ गतस्य । मोहनीयेऽप्युपशमात् प्रतिपतितस्य लोभवन्ध
एकविधोऽव्यक्तः, तस्मादेव मुरगतौ गतस्याविरतस्य सतो द्वितीयः सप्तदशेऽव्यक्तः । एक्कको वेदनीयवर्जनां ज्ञानान्तरायायुर्गी-
त्राणामिति गार्थार्थः ॥ १७ ॥

सामान्योचरभकृतीनां वन्धस्थानानि अभिषादुक्ताम आह-

इग सत्तरिगुत्तरजा दुवीस छवीस तह तिपण्णाई । जा चोवत्तरि वावद्विहिगबंघाउ गुणतीसं ॥ १८ ॥

व्याख्या-एकोनत्रिंशद् वन्धस्थानान्युचरभकृतीनामवस्थितवन्धा अप्येतावन्त एव, अत्राव्यक्तवन्धो नास्ति, भूताकारा

अष्टाविंशतिरुपशान्तः मतिपतनोऽत्यतराः अप्यष्टाविंशतिः तदेव स्थानमारोहतः, एतदेव भाव्यते-उपशान्तः सातवेदनीयस्य बन्ध-
 कस्तस्माद् भ्रष्टः सूक्ष्मरूपायित्वं गतः गणां मौलानां सप्तदशानामुत्तरप्रकृतीनां वन्धो भवति, सातोर्व्ययः शीर्षादिदशानावरणचतुःकृदा-
 नान्तरापदशकमिति, भूयो वादरूपायित्वे लोभमायामानक्रोधयुवेदबन्धकादष्टादिदशविंशतिरुपशान्तान् पञ्च वन्धान् करोति,
 अर्धवर्णने भयलुगुसायुगलवन्धात् पञ्चविंशतिर्भवति, नाम्नोऽष्टाविंशतिवन्धके तस्मिन्नेव त्रिपञ्चाशद् भवति, एकोनविंशद्वन्धके
 चतुष्षपञ्चाशद्, त्रिंशद्वन्धके पञ्चपञ्चाशदेकाविंशद्वन्धके षट्षपञ्चाशद्, निद्राद्विक्रान्तद्वन्धके सप्तपञ्चाशद्, निद्राद्विक्रान्तद्वन्धके
 अष्टपञ्चाशदपूर्वकरणे, तथाभूतस्याममत्तस्य देवायुर्वन्धे एकोनपञ्चविंशतिर्भवति, नाम्नोऽष्टाविंशतिवन्धकस्य चतुःकपायद्विंशो देशविरतस्य
 पञ्चविंशतिर्भवति, नाम्न एकोनविंशद्वन्धकस्यैकपञ्चविंशतिर्भवति नाम्नोऽष्टाविंशतिवन्धकस्यायुर्वन्धे चतुःकपायवन्धे त्रिपञ्चविरतस्य द्वाप-
 णिर्न सम्भवति, एकोनविंशद्वन्धके चतुःपञ्चविंशतिवन्धके पञ्चपञ्चविंशतिवन्धके षट्षपञ्चविंशतिवन्धके निद्राद्विक्रान्तद्वन्धके
 कानन्तावन्धिवन्धकनामत्रयोविंशतिवन्धात् सप्तपञ्चविंशतिर्भवति, पञ्चविंशतिवन्धादेकोनसप्ततिरायुर्वन्धे संवाप्टपञ्चविंशतिर्भवति, पञ्चविंश-
 तिरायुर्वन्धात् सप्तविंशतिर्भवति, अष्टाविंशतिवन्धात् द्वाप्ततिः । सैवायुर्वन्धादेकसप्ततिर्भवति, एकोनविंशदायुर्वन्धात् त्रिसप्ततिर्विशद-
 वन्धावन्धुःसप्ततिलच्छ्रुतः १-१७-१८-१९-२०-२१-२२-२३-२४-२५-२६-२७-२८-२९-३०-३१-३२-३३-३४-३५-३६-३७-३८-३९-४०-४१-४२-४३-४४-
 ४५-४६-४७-४८-४९-५०-५१-५२-५३-५४-५५-५६-५७-५८-५९-६०-६१-६२-६३-६४-
 चारमभिहितं तत्रैकोचरा राशयो ग्राह्याः, तथाशब्द इति यथा वन्धे तथोदयेऽपि स्वबुद्ध्या ज्ञेयम् । ज्ञानान्तरायायुर्वेदनीयगोत्राणामे-
 कैकमुदयस्थानं दर्शनावरणस्य द्वे-चतुः पञ्च वा, नव मोहनीयस्यैकद्विचतुः पञ्चषट्सप्ताष्टनवदशेति । नाम्नो द्वादशोदयस्थानानि

अष्ट नव विंशतिरेकविंशतिः चतुर्विंशतिरतः एकद्वयया यावदेकविंशत्, तावदेतद्व्यति, ८-९-२०-२१-२४-२५-२६-२७-२८-२९-३०-३१। अवस्थितोदयाः सर्वत्र स्यान्मुल्याः, अव्यक्तोदया मोहनीयस्यैव नान्येषां तेषुपि पञ्च भवन्ति, एकपट्ट समाष्टौ नव इति। तत्रैकः लोभोदय उपशान्तात्पततः, शेषास्तस्यैवामरागतौ त्रिकृपायुग्ममयजुष्पासम्पत्स्त्वोदयेष्विति। दशनावरणे भूताकारोऽस्तत्रैकः, तौ मोहनीयेऽष्टावष्टौ। नाम्नि अष्टौ भूताकारोदयाः, यतोऽष्टौ भूत्वा न नवोदयो न च तस्मादपि विंशत्यादिः, तस्मादपि नैकविंशतिः, तदादिका अष्टौ भवन्ति संसारिणां समुद्घाते (च। अल्पतरास्तु नव भवन्ति, नवोदयान्नाष्टकोदयः, नाप्येकविंशत्युदयाद्द्विसत्युदयः) पञ्चविंशतिचतुर्विंशत्युदयौ नापचये भवतः, ततस्तौ संसारिण्यपचये नैव भवतः, तीर्थङ्करायोगिप्रतिपत्तौ सारादुच्छ्रान्तात् पराघातविहाययोगिभ्यां मृत्येकोषघातोदारिकद्विकसंस्थानतहनेभ्यो ध्रुवोदयिभ्यो निरोधाद् भावयेदिति।

सामान्योच्चरमकृतीनामुदयस्थानान्याह—

एकार धार ति चउक्क वीसा गुणतीसओ तु चउतीसा। चउआला गुणसठ्ठी उदयठाणाहं छवीसं ॥ १९ ॥
व्याख्या—एकादश द्वादश त्रयोविंशतिः चतुर्विंशतिः एकोनविंशतो यावच्चतुर्विंशत् चतुश्चत्वारिंशतो यावदेकोनपट्टिरेव मुदयस्थानानि पट्टिविंशतिः, ११-१२-२३-२४-२९-३०-३१-३२-३३-३४-४४-४५-४६-४७-४८-४९-५०-५१-५२-५३-५४-५५-५६-५७-५८-५९-अत्राप्यव्यक्तोदयो नास्ति, यतो (नो)ऽनुदयः, अवस्थितोदयाः पट्टिविंशतिः, अन्तरालगतौ समुद्घाते च समग्रद्वयोपलब्धेः, भूताकारा एकविंशतिरस्तत्राश्रयचतुर्विंशतिः ॥ १९ ॥ यत आह—

१ समुद्घाततरास्तुप्रधाच भवति' इति सर्वोदयं पुस्तकेषु.

मृगप्यपरा इति च उच्यते जण्डे केवली छत्रम् । अजमो न केवलितं तिलययिरपरा च अण्णोर्णं ॥२०॥
 व्याख्या—प्रभूताकारा एकमिवाविरल्यतराश्चतुर्विंशतिर्भवः केवली छत्रस्योदयेषु न याति, न वास्तीर्थरुस्त्यर्थेन्द्रोदयेऽ-
 प्यतः पञ्च प्रभूततरा न भवन्ति । 'अयतः' अयसो न च केवलितं याति, चतुश्चत्वारिंशदुदपात् केवल्युदयेऽपि प्रतिभासः, तीर्थ-
 इन्द्रोदयोऽप्यतीथरुदयेषु, अतश्चतुर्विंशतिरत्यवरा इति, एतदेव भावयति,—नामः प्रकृत्यष्टरु सातायुरुगैः सैकादशातीर्थरुस्य
 भवन्ति, तीर्थेन्द्रस्य सह द्वादश वायुमौ नाममुच्येदययुक्तौ नवोर्विदाचित्तुर्विंशती भवतः, नात्रैकोऽपि प्रभूताकारः यतो
 नायोगी सयोगिरहं याति, तौ प्रत्येकोऽप्यतीथरुदयैरुदिरुदिरुदयस्य नवैर्भुक्तौ एकोनविंशतिश्चतुर्दशौ भवतः, तीर्थरुताती-
 र्थरुदयोरेकानिश्चतुर्दशौ नामः सातायुरुदयसह चतुर्विंशत्यवतिश्चतुर्दशौ भवतः, वाऽथां स्वदिनोद्ये त्रयस्त्रिंशद् द्वात्रिंशद् उदयो,
 एताभ्यामुच्यते त्रिंशदेकविंशदुदयो, ११-१२-२३-२४-२९-३०-३१-३२-३३-३४ एते दश केवलिनामेव, एतेषु
 पदं प्रभूततराः, अत्यतरा नव नातः प्रतिपत्तन, युगमिति चतुश्चत्वारिंशदुदयः साधिकाविरतस्य भगवन्तरे पाति कर्मणां विंशतिर्याति-
 कर्मणा चतुर्विंशतिस्तदुच्यते तस्यैव सम्भस्यस्य भवतुगुणात्रोपेदेषु निद्रामक्षेपाद् भवन्ति, मिथ्यादृष्टेः पट्टत्वारिंशदाद्या, दसोदये
 एकोनपट्टिः, मिथ्यादृष्टेः पञ्चचत्वारिंशत् न भवन्ति, तस्य भवान्तरे सप्तकोदयाभासः, भूताकारा अत्राविरतोदयेषु भवन्ति अत्यतराश्च,
 निद्रामयगुणसामश्रयोदपित्वाद् भावयेत् । सत्कर्मणोऽपि ज्ञानान्तराण्योवस्थितसत्कर्मणैः । वेदनीयस्यैकमत्यतं, अवस्थि-
 तमप्येकमेकविधस्य सामयिकस्थितिलात्, गोत्राण्युगैः द्वे अयस्यते, एक भूताकारं, अत्यतर च, नास्त्यव्यक्त । दर्शनाचरणे
 द्विविधमवस्थितं, चतुःसत्कर्मणः सामयिकलात्, द्विविधमत्यतं, भूताकारमव्यक्तसत्कर्म च नास्ति । मोहनीयस्य पञ्चदश सत्कर्म

स्थानानि अष्टमसप्तद्वचतुस्त्रिंशत्पिका विभक्तिः त्रिंशत्पिका दश पञ्चचतुस्त्रिंशदेक इति प्रकृत्यवस्थानाद् पञ्चदशावस्थितानि, चतुर्दशालताराणि, एक एव भूताभारः, यतः—चतुर्विंशतिषड्विंशत्योरष्टाविंशतिर्भवति, नान्यथेति, नास्त्यत्राव्यक्त । नाम्नो द्वादश सत्तमस्थानानि, त्रिद्विंशतिर्नवाष्टाशीतिशीतिः नवपट्पञ्चसप्ततिः पट्शतीस्त्रिंशत्पिकाविंशतिश्चेति, अत्र दशावस्थितानि नवाष्टसत्तमार्णः सामयिकत्वाद् नास्त्यव्यक्तं, दशालतारस्थानानि, यतः प्रथमचतुष्काद् द्वितीयचतुष्कप्रक्रमेण चलति, द्वितीयचतुष्कानु नवाष्टगमने द्वे, चतुर्थस्थानाद् प्रथमाष्टगमनं तस्मादपि तृतीयगमनमिति द्वे, अष्टारकचतुष्कोद्गमने द्वे, एवं दश, पट्-भूताभारा यतः चतुर्माश्यात् क्रमेण प्रथमचतुष्के गमनमष्टाशीत्यादिभ्योऽग्निनिविन्नवयोश्च गमनं भवति, ॥ २० ॥

एकार नारत्तासीद्गि चउपंचाहिया य चउणउई । ततो चोइसहियसय पणवीसाओ य छायालं ॥ २१ ॥
पत्तोसं नत्थि सयं एवं अडयाल संतठाणणि । जोगि अघाइचउके भण खिचिउं घाइ संताणि ॥ २२ ॥

माथाद्वयवाख्या—एफादश द्वादशयोगिस्थानेऽग्नीत्येकाशीतिचतुःपञ्चाशीतिरेतानि चलति सयोगिनि, अघातिचतुःपञ्च पट् सत्स्थानानि, अतश्चतुर्नवतिस्तस्याः रूपश्रुत्या यामचतुर्दशांतरं श्रुतं पञ्चविंशत्यधिकश्रुतायावत्पट्चत्वारिंशदधिकं श्रुतं, किन्तु द्वात्रिंशदधिकं श्रुतं नास्ति, एवमनष्टचत्वारिंशत् सत्स्थानानि ‘भण’ कथय सत्तमार्ण इति, ११, १२, ८०, ८१, ८४, ८५, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००, १०१, १०२, १०३, १०४, १०५, १०६, १०७, १०८, १०९, ११०, १११, ११२, ११३, ११४, १२५, १२६, १२७, १२८, १२९, १३०, १३१, १३३, १३४, १३५, १३६, १३७, १३८, १३९, १४०, १४१, १४२, १४३, १४४, १४५, १४६ । सिन्वा चातिकर्मणां सत्स्था-

नानि तान्येव सङ्क्षेपतो दर्शयन्ते, सयोगिनः सञ्चुल्लङ्कं अघातिसयोगजं ८०-८१-८४-८५ ज्ञानान्तरायदशरुदशनचतु-
 षट्श्रयां सह जातं ९४-९६-९५-९७-९८-१००-९९-१०१ एतानि क्षीणकपायसत्स्थानानि, एवं लोभेन,
 ससप्तम्यराये, ९७-९८-१०१-१०२ मायया मानेन क्रोधेन पुरुषवेदेन षट्तेन ह्रीवेदेन नपुंसकेन षोडशकेन कपायाष्टकेन
 सह बादरकपाये नव चतुष्कानि भवन्ति, अतो मोहनीयसत्कर्मभिरष्टाविंशत्याद्यैर्निद्रात्रिक्रनामत्रयोदशकयुक्तानि क्षीणकपाय-
 सत्स्थानानि षट्चतुष्कप्रमाणानि भवन्ति अविरतादीनां, यत् पञ्चचत्वारिंशदधिकं शतं तदायुर्वन्त्ये पट्टचत्वारिंशदधिकं शतं भवति,
 बायुतेजस्कायिकेयवांतिकर्ममकृतीनां द्वयक्षीतियातिकर्मणां पञ्चचत्वारिंशदेवं सप्तविंशत्यधिकं शतं, तदेव तिर्यगायुर्वन्त्येऽष्टा-
 विंशत्यधिकं शतं भवति, वनस्पतिकायिकानां तु स्थितिसयात् क्षीणेषु देवनररुगतियोग्येषु अघातिरुग्णं पञ्चाक्षीतिः मरुतयो
 भवन्ति, घातिरुग्णां पञ्चचत्वारिंशत्, एङं त्रिंशदुत्तरं शतं तदेवायुर्वन्त्ये षट्चत्वारिंशदधिकं शतं भवति एङं प्रकारान्तरसम्भविनः पुनरु-
 क्तस्थानपरित्यागादष्टचत्वारिंशत्सत्स्थानानि, अत्राव्यक्तानि न सन्ति, अवस्थितानि चतुश्चत्वारिंशत्, एकादश द्वादश चतुर्नर-
 तिपञ्चनवतिस्थानानां सामयिकत्वात्, सप्तचत्वारिंशदल्पतराणि । सप्तदश भूताकाराणि, यतः सप्तविंशत्यधिकाच्छतादारभ्य
 भवन्ति, तत्रापि न त्रयस्त्रिंशदुत्तरं शतं यतस्तथा ? तान्यथस्वनसत्स्थानानि च क्षपकेषु भवन्ति, तत्र च भूताकाराणामसम्भवो भाव्य
 इति गाथाद्वयार्थः ॥ २१ ॥

साधनादिवन्यानां सहचरितत्वाद्—

साई अधुवो नियमा जीवविसेसा अणाइ अधुव धुवो । नियमा धुवो आणाइ अधुवो अधुवं व साई वा ॥ २३ ॥

व्याख्या—यत्र सादिङ्ग्यस्तत्र नियमाविद्येनाश्रुतेनापि भाव्यम्, सादिश्रुवो भवतीति भावः, अनादिगन्धस्तु जीव-
मपिकृत्तगाश्रुवो ध्रुवो वा, अभव्यानां योज्जादिः स ध्रुवो यस्तु भव्यानां सोऽश्रुव इति भावः, निष्पत्तात्-निययेन, यो ध्रुवः सोऽनादिर
ध्रुवस्तु भयुव एव भवति भूयः सादितां भवतीति गाथायः ॥ २३ ॥

अनन्यानुत्कृष्टाभ्यामन्योन्योऽनुत्कृष्टौ (जघन्याजघन्योत्कृष्टानुत्कृष्टेजघन्योन्योऽनुत्कृष्टः) चैकः कैपाङ्गितप्रतिभाति, तद्वय-

रुजागाह-

उकोसा पडियडिण सादअणुफोसओ जहण्णाओ । अलंथा वा इपरो तदभावे दोवि अविसेसा ॥ २४ ॥

तेपाई ओहेणं उकोस जहण्णगो उ पुण साई । अपुचाण साइ सज्वं धुवाण ज्जाइ वि सभविणो ॥ २५ ॥

—‘उत्कृष्टाभ्यामन्योन्ये साधुः साधुः जघन्यादवन्याद्वा इवो जघन्य इति, तदभावे द्वावप्यविशेषौ इति
‘ओयेन उत्कृष्टगन्धकौ तु पुनः सादी, अश्रुणां सादिः सर्वे ध्रुवानां अनादिरपि सम्भवित्वमिति पदानि ।
यं यदा जीवः कृत्वा प्रतिपत्तिं तस्मिन्नेव काले सादित्वेन सहानुत्कृष्टगन्धः स्पष्टतां याति, जघन्यगन्धं कृत्वा

‘‘द्वयं वा, तदा तस्मादतिप्रतिप्रति तदा सादित्वेन सहोऽजघन्यः स्पष्टतां याति, तेषां कारणानामभावेऽथवा सादि-
त्यारभारे दापपिजिटी [भवतः, सचायां व्यवस्थितावप्यन्यत्वा तावेवं व्यवस्थितौ] अनादी भवतः, ओवेन-सामान्येन,

‘‘निर्गोमनेषस्य सभारत इति । उत्कृष्टगन्धौ तु सादी भवतः । अश्रुगन्धिनीनां सरोसां मरुतीनां सर्वे
‘‘अनुत्कृष्टाः साधुना भवन्ति, ध्रुवगन्धिनीनां तु साधुश्रुवानादिध्रुवावपि सम्भवित्वान्नपन्थानुत्कृष्टौ पुनः

साद्यधुवावति गाथाद्वयार्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥

मूलोत्तरप्रकृतीनां जयन्यादीनाह—

मूलोत्तरपरगईणं जहृणओ पगइबंध उवसंतै । तवभट्टा अजहणो उक्कोसो सण्णिमिच्छम्मि ॥ २६ ॥

व्याख्या—मूलप्रकृतीनां उत्तरप्रकृतीनां च जयन्यः प्रकृतिवन्यो भवत्युपस्रान्ते तस्माद् अष्टात्-तस्मात् परिच्युतादजय-
न्यो भवति, उक्तदृष्टु संक्षिपि मिथ्याहौ तस्मिन्नेवोरुष्टस्यान्येऽनुकृतो भवति, यत उपस्रान्ते मूलप्रकृतेरुत्तरप्रकृतेश्चैकस्याः बन्धः,
संक्षिपि मिथ्याहौ मूलप्रकृतीनामष्टानामुत्तरप्रकृतीनां चतुःसप्ततैः ताभ्यां अष्टयोरजयन्यानुकृतौ भवत इति गार्थार्थः ॥ २६ ॥

सायादिमरूपगायाह—

आउस्स साह अधुवो बंधो तइयस्स साहअवसेसो । सेसाण साइयाह भन्वाभव्येसु अधुवधुवो ॥ २७ ॥

व्याख्या—मूलप्रकृतेरायुषः सादिरधुवो बन्धः, तृतीयस्य वेदनीयस्य साद्यबन्धो ध्रुवाध्रुवानादिरित्यर्थः, शेषाणां ज्ञाना-
न्तरायदर्शनावरणनामगोत्रमोहनीयानां साद्यध्रुवानादिध्रुवा इति, जयन्यादिद्विमाश्रित्य जयन्याजयन्तोरुष्टानुकृतौः मूलन-
कृतीनां उत्तरप्रकृतीनां च बन्धाः साद्यध्रुवा भवन्ति, भव्येभ्य ध्रुवो यत्राट्टवस्स त सादिरपि भवति, अभव्येपु ध्रुवो यत्र ध्रुवस्तत्रा-
नादिना नियमेन भाव्यम्, एवमन्यत्रापि योज्यमिति गार्थार्थः ॥ २७ ॥

उत्तरप्रकृतीनां सायादिबन्धसम्भवमाह—

साह अधुवो सवण होइ धुवबंधिपणणाइ धुवो । निपअबंधधुयाणं साह अणाह अपत्ताणं ॥ २८ ॥

व्याख्या—सादिरुच्यश्च सर्वासां प्रकृतीनां वन्यो भवति, स्वकीयवन्धोपरमे सर्वासायधुवो भवति, भूयोऽपि वन्यं कुर्वतः सादिरिति, ध्रुववन्धिनानीं सप्तत्वारिशासकृतीनां अनादिध्रुवश्च भवतीत्येतद् भावयति, निजत्वा-वा नोपादयन्त्यायुतानां सादिर्भवति । यस्याः प्रकृतेर्यत्रावन्धस्तद्व्यति, मिथ्यात्वस्थानदिचिक्कानन्तानुवन्धिनां मिथ्यात्वसमर्थमिथ्यादृष्ट्यादियु, द्वितीयवीर्यकरायाणां देशविरतममत्तयोनिद्राप्रचलशोर्नामनुवाणां भयलुप्ययोश्च वादरादिषु सङ्कलनानां सूत्रादिषु ज्ञाना-
नारायदर्शनचतुष्काणामुपशान्ते वन्यभाषो ध्रुव इत्यर्थः, इत्येतेभ्यः स्थानेभ्यश्चुतानां तासां सादिर्भवति, तत्स्थानामाप्तानाम-
नादिर्न्यो यक्षजादिः सोऽभव्येषु ध्रुव इति भव्यभवन्यन् सर्ववाधिकृत्य भावनीयमिति माथार्थः ॥ २८ ॥

विर्दिगतौ स्थितस्यावन्धयोग्याः प्रकृतीराह—

नरयतिगं देवतिगं इगिविगलाणं विडम्बि नो यंधे । मणुयतिगुरुचं च गइंतसंमि तिरित्तिथ आहारं ॥२९॥

व्याख्या—नरकत्रिकं नरकमत्यानुपूर्व्यायुषि, देवत्रिकं देवमत्यानुपूर्व्यायुषि वैक्रियस्त्रीरमद्रोपाङ्गं च एता अष्टावैक्त्रे-
न्द्रेयविकलेन्द्रियाणां वन्यं मरुदयोग्या भवन्ति, मणुयत्रिकं मनुजमत्यानुपूर्व्यायुषि, उद्योगेन चैताः द्वादश गतिवसानां-तेजो
वायुतापिकानां न वन्धयोग्याः विरथां सर्वपामपि तीर्थकराहारकररीराहोपाङ्गानि न वन्धयोग्यानीति माथार्थः ॥ २९ ॥

सर्वदेवानामवन्धयोग्या आह—

वेउवाहारदुगं नारयसुरसुमुहमयिगलजाइतिगं । वंधहि न सुरा सेसायवथावरेगंदि नेरइया ॥ ३० ॥

व्याख्या—वैक्रियाहारकटिकं वैक्रियाहारकअरीरे तद्वेदोपाङ्गे च नारकसुराभ्युत्पन्नजनित्रिकं नारकमुरयोः (त्रिकं)

मावत् सूक्ष्मत्रिकं सूक्ष्मसाधारणपर्याप्तप्रकृतयः विकलत्रिकदित्रिचतुरिन्द्रियजातयः एताः षोडश मरुतयोऽशेषपुरा न वदन्ति, आतपस्यावरैकेन्द्रियजातिसहिताः एता एवैकोनविंशतिः सर्वनाम्ना न वदन्तीति गार्ग्यार्थः ॥ ३० ॥

मरुतिवन्धविधानं समाप्तमिति । मूलमरुतीनामुल्लुष्टस्थितिमानमाह—

मोहसयरि फोडा कोट्टीओ वीसनामगोयाणां । तीसियराण चउण्हं तेत्तीसयराहं आउसस ॥ ३१ ॥
व्याख्या—मोहनीये समस्तिफोडाकोटयः, विंशतिर्नामगोत्रयोः, त्रिंशदितराणां चतुर्णां, ज्ञानान्तरापदर्शनावरणवेदनीयानां स्थितिरिति वाच्यशेषः, त्रयस्त्रिंशदतराणि—सामारोपमाणि आयुषः उल्लुष्टास्त्यिति गार्ग्यार्थः ॥ ३१ ॥

जघन्यस्थितिमानमाह—

मोत्तुमकसाह तणुया ठितिवेयणियस्यं थारस मुहुत्ता । अद्ध नामगोयाण सेसयाणं मुहुत्तंतं ॥ ३२ ॥
व्याख्या—अरुपाणिनां या तन्वी-जघन्या स्थितित्वां भुम्भा वेदनीयस्य द्वादश मुहूर्तानि कृपाणिनां जघन्या भवति, नामगोत्रघोरश्रावशै मुहूर्तानि शेषाणां ज्ञानान्तरापदर्शनावरणमोहायुषामन्तर्मुहूर्तस्थितिरिति गार्ग्यार्थः ॥ ३२ ॥

उत्तरमरुतीनां प्रत्येकमुल्लुष्टस्थितिमानमाह—

सुक्किलसुरभीमहुराण-दस उ तह सुभचउण्णफासाणं । अट्टाइज्ज पवुट्ठी अंचिलहालिइपुवाणं ॥ ३३ ॥
व्याख्या—शुल्लवर्णसुरभिगन्धमधुरसानां दश कोटाकोटयः सामारोपमाणां तथा श्रुथानां चतुर्णां सर्वानां—मृदुस्निग्ध-लघूष्माणां दशकोटाकोटयः, पञ्चार्थप्रष्टदा अम्लहादिद्रव्याणां अम्लसहादिवर्णयोः सार्द्धादश, कृपापरक्तयोः पञ्चदश,

कदुनीलयोः सार्द्धसदृश, तिककृष्णदुर्गन्धमुखकृष्णरूपीतानां विवर्तिकोटाकोटयः, गन्धश्चांनं द्वैविधादशविंशती एव भवतः । तुशब्दः पूर्वापरत्र, सूत्रेषु स्थितिमुद्देश्यं स्थापक इति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥

तीसं कोटाकोटो असायआवरणभंतरायाणं । भिच्छे सयरि इत्थीमणुदुगसायाण पण्णरस ॥ ३४ ॥

व्याख्या—त्रिंशत्कोटाकोटयः असायस्य, “आवरण”ति ज्ञानदशनावरणोत्तरप्रकृतीनां अन्तरायप्रकृतीनां च, सप्तति-मिथ्याहरस्य, स्त्रीवेदमनुष्यद्विरुसतानां पञ्चदश कोटाकोटयः उत्कृष्टा स्थितिरिति गार्थार्थः ॥ ३४ ॥

संघयणे संह्राणे पदमे दस उवरिमेसु दुगबुद्धी । सुदुमनिवामणयिगले द्वारस चत्ता कसायाणं ॥ ३५ ॥

व्याख्या—संहनने संस्थाने च प्रथमे दश उपरितेनेषु यथाक्रमं द्विरुद्धिः द्रष्टव्या, द्वितीययोर्द्वैदश, तृतीययोश्चतुर्दश, चतुर्थयोः पोटश, पञ्चमयोरष्टदश, षष्ठयोर्वैश्रुतिः, ‘सूक्ष्मविरुपिति’ सूक्ष्माधाराणां षोडशानि, वामनसंस्थानं विकले-द्वित्रिचतु-रिन्द्रिगजतप एतासां सप्तानां प्रकृतीनां अष्टदश कोटाकोटयः स्थितिरिति । वामनस्य केचिच्चतुर्थस्थानं वदन्ति, तत्र भवतीति प्रदर्शयन् भूयोऽप्यष्टदश वदन्तीति । कृपायाणां षोडशानामपि चत्वारिंशत्कोटाकोटयो भवन्ति, उत्तरत्र नोक्तपायग्रहणादिह षोडशानामेव ग्रहणमिति गार्थार्थः ॥ ३५ ॥

पुंहासरईउच्चे सुमलमइयिराइछकदेवदुगे । दस सेसाणं वीसा एवइया नाह वास सया ॥ ३६ ॥

व्याख्या—पुरुषपदेदहादस्युच्चैर्गोत्रेषु शुभविहायोगतिस्थिरादिपद्ममिति, स्थिरशुभसुखरसुभादेयशसि देवद्विक-मित्येतासां त्रयोदशानां प्रकृतीनां दश कोटाकोटयः स्थितिरिबेतासां षट्सप्ततीनां स्थितिरुक्ता, सप्तानां वस्ये, शेषाणां सप्तत्रिंशता

विंशतिसागरोपमकोटाकोटयः ताथेमा भण्डुमुत्से अरतिशोके न्युसकं नीचैर्गोत्रं च नरकतिथौदारिकवैक्रियद्विकान्यगुल्लघुअसा-
द्विचतुष्टकं अशिरादिपट्टस्यावरतपोद्यतोपयातवरातोच्छ्वासायुषविहायोगविनिर्माणैकेन्द्रियजातिपञ्चेन्द्रियजातिअसंक्रामण-
शरीराणीति शेषाः एतान्मात्राणि वर्णयान्वाधा किमुक्त भवति, -यस्याः यावन्त्यः कोटाकोटयः तावन्मात्राणि वर्षशतान्यवाधा
तावन्मात्रेण समयेषु न वेगदलनिक्षेपं करोतीति मायार्थः ॥ ३६ ॥

सुरनारयाउयाणं अयरा तेत्तीस त्तिणि पलियाणि । इयराणं चउसुवि पुब्बकोटि तंसो अवाहा उ ॥ ३७ ॥

व्याख्या—सुरनारकायुषोत्तराणि सागरोपमाणि त्रयस्त्रिंशद्विवरयोर्मनुष्यविविगायुषोत्त्वीणि पल्योपमानि चतुर्दशपि तेषु
पूर्वकोटिपञ्चोच्चाया भवति, हुहन्दोऽपि कार्यसूचको वेद्यमानाणुः त्रिभागे शेषेऽन्यस्यायुषो वन्यो भवति, तत्रासम्भवे त्रिभागस्य
त्रिभागे शेषे एवं भूयो भूयो यावत् वन्य इति ॥ ३७ ॥

एवमुक्ते ताह परः-

बोलीणेसु दोसुं भाएसुं आउयस्स जो वंधो । भणिओ असंभवाओ ण घडइ सो गतिचउट्टेवि ॥ ३८ ॥

व्याख्या—आयुषो द्वयोस्त्रिभागयोर्गीतशेषो वन्यो भणितो न घटते स गतिचतुष्टकेऽध्यसम्भवाद्यत इति ॥ ३८ ॥

एवमेव भावयति परः-

पलियासंखेज्जंसे वंधंति न साहिण्ण नरतिरिच्छा । छम्मासे पुण इयरा तदाउ तंसो वहुं होति ॥ ३९ ॥

व्याख्या—पल्योपमासंख्येयमागेऽध्यधिके त्रिपल्योपमायुषो नरतिर्ध्वो नायुषो वन्यं कुर्वन्ति, यन्मासाभ्यधिकेऽवशेषे

न सर्वेऽपि देवतारक्षा आयुषो वनं कुर्वन्ति, तपोश्चायुषिभागो बहुः प्रयुतं भवति, भवत्योषैकादशसागरोपमाणीति काकुत्स्थेन पूर्वकोटीभिर्भागोऽवाधापि न घटते ॥ ३९ ॥

भगवद्—

पुण्यकाण्डे जेसिं आऊ अहिक्कि ते इमं भणियं । भणियंपि नियअबाहं आउवंधंति अनुयंता ॥ ४० ॥

व्याख्या—पूर्वकोट्यायुषो ये चतुर्गणितमनयोभ्या मनुष्यविर्यश्चस्त्वानधिकृत्यैषमुक्तं ते च वेद्यायुषिभागो शेषे चतुर्गणितेऽयुषो वनं कुर्वन्ति, अतः पूर्वकोटिभिर्भागोऽवाधोऽल्लुष्टा भवति, न दोषः तमपि पूर्वकोटिभिर्भागं यद् भणितं तद् पथ्यमानायुगो निजावाधां न गृह्णाति, नैकमपि समग्रं फलं दत्तराहितं विदधानीति भावः, यदनुभूयमानस्याशेषं साऽवाधा यतो नैकाल्पमार्गद्वयस्यानुभवनं भणितं च—‘परमविद्या जेण तस्स उ अवाधा’ इति । अन्यच्च यावन्मात्रमनुभूयते, तावन्मात्रमेवोक्तं हेनूपि यथ्यते आयुरिति माधार्थः ॥ ४० ॥

एतदेव भावयति—

निरुक्कमाण छमासा इतिचिगलाणं भवद्धिं तंसो । पलियासंखेज्जसं जुगाधस्माणं वयंतण्णे ॥ ४१ ॥

व्याख्या—निरुक्कमाणायुषां देवतारक्षासङ्ख्येयवर्षाणाम् पट्मासा अवाधा, एकेन्द्रियणां विकृतेन्द्रियाणां स्वमेवे यदा-युस्तस्य इत्यंशोऽवाधा, केनन आचार्या युगलधर्मिणां पल्योपमासङ्ख्येयभागमवाधां भणन्तीति माधार्थः ॥ ४१ ॥

१ पटमन्दिना येन तस्य रव्याधा ।

अतोकोटाकोटी तित्थयराहार तीर्णे संखाओ । तेत्तीस पलियसंखं निकाइयाणं तु उक्खोसा ॥ ४२ ॥

व्याख्या—अन्तःकोटाकोटी तीर्थकराहारकक्षरीराद्रोपादानां तस्या अन्तःकोटाकोटसहस्रयेकभागादारभ्य तीर्थकरस्य त्रयस्त्रिंशत्संगरोपमाणि, आहाररूढयस्य पक्षोपगासहस्रयेकभागमात्रं निरुचिनामवधं वेदानामुक्त्या स्थितिरिति गार्थायः॥४२॥

आह परः—

अतोकोटाकोटी द्विणं वि कहं न होइ तित्थये । संते तत्तिय कालं तिरिओ अह होइ उ विरोद्धो ॥ ४३ ॥

व्याख्या—अन्तःकोटाकोटी यदि सत्ता तीर्थकरस्य तत्त विषमं विना कथं भ्रान्तः । अप विषमगतावपि गतस्ततः आगमविरोध इति ॥ ४३ ॥

बुद्ध्यते—

जमिइ निकाइयतित्थं तिरियभवे तं निसेहिंयं संतं । इयरम्मि नत्थि दोसो उब्बटोयट्टणासज्जे ॥ ४४ ॥

व्याख्या—यद्यदर्थं वेद्यं तत्तीर्थं करं निषिद्धं न सद्भवति, इतरस्मिन्न दोषः, यतस्तत्प्रभूतस्थितिरुपि अपपरत्वेना करणेन लघुस्थितिकं क्रियते, उद्वेचनया वा तदन्यमवृत्तिरेव न स्थाप्यते, इति ॥ ४४ ॥

उत्तरुष्टस्थितिसमानतानियमार्थमाह—

पुब्बकोटीपरओ इमिविगलो वा न वंधणं आउं । अंतो कोटाकोटीए आरओ अभयसण्णी उ ॥ ४५ ॥

व्याख्या—यपाणां पूर्वकोटेः परतः पूर्वमेव भयधिकं नापुःरुमं एकेन्द्रियो मिरुलेन्द्रियो वा यत्राति । अन्तःकोटा-

फांदेरातो हीनतरं संक्षी न यन्नात्यभव्यः, तुल्यव्यदनायुषां सप्तानां कर्मणामिति ॥ ४५ ॥

उत्तरमृतीनां जघन्यां स्थितिमाह—

सुरनारयाउयाणं दसवाससहस्स लहु सत्तिथाणं । इयरे अतमुहुत्तं अंतमुहुत्तं अवाहावि ॥ ४६ ॥
व्याख्या—देवनारकायुषोः दश वर्षसहस्राणि “लहु” इति जघन्या तीर्थकरानाश्रय स्थितिर्भवति, “इतरे” इति मनुष्य-
निर्धनयुगेऽन्तर्मुहूर्तस्थितिः जघन्याभाषायाऽन्तर्मुहूर्तमेव चतुर्विधि जघन्येनापि आयुष्मन्त्योचरकालमन्तर्मुहूर्तं स्थितव्यमिति
गायार्थः ॥ ४६ ॥

पुंयेए अट् वासा अट् मुहुत्ता जमुचगात्ताणं । साए वारस हारगविग्घावरणाण किंचूणं ॥ ४७ ॥
व्याख्या—पुरणवेदेऽष्टौ वर्षाणि जघन्या स्थितिष्टौ मुहूर्तानि यथाः कीर्त्तितवैर्योग्योः, साते—सदेदनीये द्वादश मुहूर्तानि
जघन्या स्थितिहारकररीरं तद्वेष्टाङ्गं विग्रश्चप्रकारमन्तरायं आवरणं पञ्चप्रकारं ज्ञानावरणं तत्सहचरितं दर्शनादरणचतुष्क-
मेतासां पौढशानां मृत्तीनां किञ्चिद्गन् मुहूर्तं जघन्या स्थितिरिति गायार्थः ॥ ४७ ॥

दो मास एग अट् अंतमुहुत्तं च कोहयुव्याणं । सेसाणुकोसाओ भिच्छत्तद्विइ जं लद्धं ॥ ४८ ॥
व्याख्या—द्वौ मासावेको मासोऽर्द्ध मासोऽन्तर्मुहूर्तं च क्रोपमानमावालोभानां यथासद्व्येन सञ्ज्वलनानामन्त-
रोदितमृत्स्थपिफारादवगमनव्यम्, शेपमृत्वीनामृत्कृष्टस्थितिन्यान् मिथ्यालोऽकृष्टस्थित्या यल्लब्धं सा जघन्या स्थितिरिति ।
एवं च मिथ्यात्वस्य सागरोपमं भवति, असाते निद्रापञ्चके च त्रयसप्तभागाः $\frac{1}{5}$ द्वादशानां च कृपायाणां चत्वारः

सप्तभागाः ६ सूत्रत्रिके वामने विकलेन्द्रियजातित्रिके नव पञ्चत्रिंशद् भागाः ३८ [सत] तीवेदमनुष्यद्विकानां त्रयश्र-
तुर्वश भागाः ३६ हास्यरतिस्विरादिपट्टक (पञ्चक) शुभविहायोगतीनां सुगन्धशुक्लवर्णमयुरसरशुभस्पर्शचतुष्काध-
संहननसंस्थानानां सप्तभागः ६ द्वितीययोः पट्ट पञ्चत्रिंशद्भागः ३६ तृतीययोः पञ्चभागः ८ चतुर्थयोरष्टौ पञ्चत्रिंशद्
भागः ३६ पञ्चमयोः संहननसंस्थानयोः नव पञ्चत्रिंशद्भागः ३६ शेषाणां सागरोपमस्य द्वौ सप्तभागौ । एताः शेषाः
प्रसाहल्लघु 'अशुभयणादिचतुष्काणि १२ वैक्रियास्विरादिपट्टे १२ औदारिकविभक्तिद्विके ४ पञ्चन्द्रियकेन्द्रियजानी २ निर्माणा-
तपोयोजाशुभविहायोगतिचरमसंहननसंस्थानतैजसरूपवारीरनीचैर्मात्रातिशोकभयजुगुप्सानुसंस्त्यावरमिति, पञ्चचसारिशादिति
गाथार्थः ॥ ४८ ॥

येउविछमे तं सहस्रताडिधं जं असण्णो । तेसिं पलियासंखं नूणं छिह् अवाहूणियनिसेगो ॥ ४९ ॥

व्याख्या—वैक्रियपट्टं तत्पूर्वेक्तं स्थितिमानं सागरोपमसप्तभागद्वयं सहस्रगुणितं स्थितिर्भवति १०००, यतो यस्मात्तासां
असंक्षिप्तो वन्यका नैकेन्द्रिया विकलेन्द्रियाः वा वन्द्यकाः, यतो देवनाकरभायोभ्यर्कमन्योऽसंक्षिप्तज्ञानोरेव भवति, "पैगनीसा
पणासा" इत्यादि, भणियस्येव पत्न्योपमासहस्रयेयभागहीनं यत्सहस्रताडितं मानं स्थितिर्भवति, तत्रस्थितयोऽवाधाहीनाः सप्तः
नियेको मन्तव्यः, अवाधोनाशेषु सप्तयेषु दलस्य निक्षेप इति, नियेको नाम तदुत्तरसप्तयेषु दलनिक्षेप इति गाथार्थः ॥ ४९ ॥
मोत्तमवाहा समए बहुगं तयंगंतरे रहयदलियं । तत्तो विसेसहीणं कमसो नेयं छियं जाय ॥ ५० ॥

१ उक्तशेषाः शुभा पर्यारसा अन्यत्रैव प्रष्टव्याः २ गणनामात्रापेक्षया वैक्रियपट्टकमदणं प्रष्टव्यं न तु स्थिरपेक्षया
३ अर्थेय मकरणस्य भाषा ५६ ॥

व्याख्या—श्रवणसमयेषु दलनक्षेपो न भवति, अतः सुखावाधसमयान् तस्या अनन्तरसमये सर्वप्रभूतं दलं निक्षिपति, तस्मात् परतः प्रतिप्रसव्यं विदोषहीनं २ क्रमशः परिपाद्या नेतव्यं—ज्ञातव्यम्, यावदन्तर्ध्वितिरिति गार्थार्थः ॥ ५० ॥

अवाधमाह—

आउरस पदमसमया परमविद्या जेण तस्स उ अवाहा । पछासंखियभागं गंतुं अद्धयं दलियं ॥ ५१ ॥

व्याख्या—आयुर्कर्मणः प्रथमसमयादारभ्य एवमेव दलनक्षेपः कार्यः, परमविद्या-अन्यमविद्या येन कारणेन तस्या-वाधा, यद्यपि मनुष्यो मनुष्यायुक्तं यज्जाति, तथाप्यन्यकृतीनामिव स्वमातीयप्राप्तकृतौ पूर्वदलमभ्ये दलनक्षेपो न भवति, तत्र तमयेत्येव निक्षिपति, परमवाधुःशेषमवाधोच्यते यतस्तदुक्तसमाप्तावितस्तथादयो भवति, उक्तं च—‘परमवपहमे समये’ इत्यादि, पदयोपमासहस्येपमागमसमयेऽवतीतेषु प्राक्तनसमयादन्तरसमये दलाद्धं भवति, एष क्रमः सर्वकर्मस्थितिषु मन्तव्य इति गार्थार्थः ॥ ५१ ॥

पलिओयमस मूलादसंलभांगमि अत्तिया समया । तावहया हाणीओ द्वितियंशुकोसण नियमा ॥ ५२ ॥

व्याख्या—पदयोपमसर्व वर्गमूलसहस्येभागे यावत्सामान्यसहस्र्याः तावन्मात्रा हानयः स्थितिवन्द्ये उत्कृष्टे सर्वकर्मेषु नियमात्-निश्चयेन भवन्ति, आयुषोर्हीनीषोक्तुष्टस्थित्योर्वृद्धन्तरं कथमेतद् भवति, उच्यते—पदयोपमासहस्येपभागस्य वैचित्र्याच्च दोष इति गार्थार्थः ॥ ५२ ॥

उक्तोसगद्वितियथा पद्मासरेज्जभागमेतेहि । हसिषहि समर्पहि हसह अवाहाए इगसमओ ॥ ५३ ॥

व्याख्या—उत्कृष्टस्थितिवन्नात् पल्योपमासङ्ख्येयभागमात्रः समयैर्हसितः ह्रासमुपगतः अमाथाया एरुः समयो ह्रसति एरुसमयेन लघुभवति अनेन क्रमेण यावज्जयन्स्थितिजयन्याऽवाथा भवति, भावना स्वमत्या कार्यो इति गार्थायः ॥ ५३ ॥

जा एगिदिजहण्णा पद्मासंखंससंजुया सा उ । तेसि जेद्वा सेसाण सखभागेहि जा सण्णी ॥ ५४ ॥

व्याख्या—या एकेन्द्रियाणा जघन्या स्थितिः सा पल्योपमासङ्ख्येयभागमात्रसमयैरभ्यधिक्य तेपामुत्कृष्टा स्थितिर्भवति, शेषाणां द्विनचतुरिन्द्रियाणां यावदसत्री-असत्रीष्वेन्द्रियपर्यन्तानां पल्योपमासङ्ख्येयभागमात्रसमयैरभ्यधिका उत्कृष्टा स्थितिरिति गार्थायः ॥ ५४ ॥

पणधीसा पण्णासा सय दससय ताडिया एगिदिहिह । विगलासण्णीणकम्मा जायति जेद्वा च इयरा वा ॥ ५५ ॥

व्याख्या—पञ्चविंशत्या पञ्चाशत्ता शतेन दशभिः शतेः ताडिता गुणिता एकेन्द्रियाणां स्थितिः रिक्केन्द्रियाणां अस-
क्षिना क्रमाद्-क्रमेण जायते ज्येष्ठतरा वा उत्कृष्टा जयन्या या इति । पञ्चविंशत्या गुणिता द्वीन्द्रियाणां, पञ्चाशत्ता त्रीन्द्रियाणां,
शतेन चतुरिन्द्रियाणां, महत्संख्येयसंख्येयानां स्थितिर्जयन्योत्कृष्टा वा भवतीति गार्थायः ॥ ५५ ॥

ठित्तिठाणाहं एगिदिपाण थोयाहं होति सबाणं । चंदीण असरेज्जाणि संखयुगियाणि जह उप्पि ॥ ५६ ॥

व्याख्या—जघन्यास्थित्यन्तसमायादरभ्य समयद्वयथा यादृक्कृष्टस्थित्यन्तसमय, क्रियुक्त भवति,—अगन्योत्कृष्टस्थित्योन्तराद्ये
समयाः, तानि स्थितिस्थानानि उच्यन्ते । तान्येकेन्द्रियाणां सर्गीयेषु सांस्तोक्षानि यानि पल्योपमासङ्ख्येयभागसमयतुल्यानि

तान्देवासङ्ख्येयुणानि द्वीन्द्रियाणां तान्येव सङ्ख्येयुणानि त्रीन्द्रियाणां एवं चतुरिन्द्रियासंज्ञिसंज्ञिनामपि नेतव्यानीति गायार्थः ॥ ५६ ॥

सञ्चजहण्णावि ठिइ असंखलोगपएसतुल्लेहिं । अञ्जवसाएहिं भवे विसेस अहिएहिं उवरुवरिं ॥ ५७ ॥
 व्याख्या—सर्वेषां कर्मणां सर्वजयत्या स्थितिः साऽप्यसङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणैरध्यवसायैः क्रियते निष्पाद्यते दृश्यत इति अध्यवसाया तत्र तीव्रतीव्रततीव्रतममन्दमन्दतरमन्दतमकपायोदयविशेषाः ते चैवं विशेषाधिकविशेषाधिकैः यथोक्तं समय-
 दृढया यज्जाति यावदुत्कृष्टस्थित्यन्तस्तमय इति गायार्थः ॥ ५७ ॥

असंखलोगखपएसतुल्लया हाणमज्झिमुकोसा । ठितिवंघञ्जवसाया तीए विसेसा असंखेज्जा ॥ ५८ ॥

व्याख्या—असङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशतुल्या वन्याध्यवसाया हीनाया मध्यमाया उत्कृष्टायाश्च स्थितेः “मुपां मुपो भवन्ती” ति न्यायाद् पृथगर्थे प्रयमाविभक्तिः, तस्याश्च स्थितेर्जन्याया अप्यसङ्ख्येया विशेषाः, एतदेकैन्द्रियस्थितिभिर्दधता दर्शितमेव ये स्थितिवन्याध्यवसायहीना मध्यमा उत्कृष्टाश्च ते प्रत्येकं असङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशतुल्यास्तैर्यामसङ्ख्येयलोकानां वैचित्र्यान् दोषः, तस्याश्च स्थितेरसङ्ख्येया विशेषाः प्रतिमयमुच्यमानाः, सर्वोत्कृष्टापि स्थितिसङ्ख्येयसमयात्मिका नानन्तसम-
 पालिका इति गायार्थः ॥ ५८ ॥

सत्तण्हं अजहण्णो चउहा ठितिवन्धमूलपयहीणं । सेसा उ साह अयुवा चत्तारि वि आउए एवं ॥ ५९ ॥

व्याख्या—सप्तानामजयश्चतुर्दश साद्यादिः स्थितिवन्धो मूलप्रकृतीनां भवति । शेषास्तु जघन्योत्कृष्टाऽनुत्कृष्टाः साद्य-

ध्रुवा एव । चक्षारोऽपि जपन्याऽजघन्योत्कृष्टानुत्कृष्टा आयुष्येवमेव साधयुवा इति । आयुषः पृथग्भणनाच्छेषाः सप्तमकृतयो
व्यक्ता एव । तुशब्दादुभयश्रेणी ज्ञापयति, क्षणकवादरान्तसमये मोहनीयस्य, पण्णां मूर्खभारामान्तसमये जघन्यः समयमेकं
स्थितिवन्धः, स चाप्राप्तपूर्वकत्वात् सादिस्तदनन्तरमेवापगमादध्रुवो, यद्यपि वेदनीयस्योपशान्तादिषु जघन्यतरोऽस्ति स न
दृष्टते, यतः स्थित्यनुभागवन्धो कषायप्रत्ययावभिहितौ । जल्लुप्तस्तु संज्ञिनि मिथ्यादृष्टौ यदाऽतिक्लिष्टत्वं भवति तदैकसमयं,
तदनन्तरमनुत्कृष्टो, भूयोऽप्युत्कृष्टसम्भवादेषुभावपि साधयुवौ । लपन्नमश्रेण्यां किञ्चिदविशुद्धपरिणामत्वादजघन्यो बन्धो सोऽपि
जघन्यवत्साधयुवो भव्यानाम्, अभव्यानामनादिरपन्यकत्वमतिपतनाभावात् स च ध्रुवः । आयुषश्चक्षारोऽपि साधयुवा बन्धस्या-
ध्रुवत्वात् भाविता एवेति गार्थायः ॥ ५९ ॥

नाणंतरायदंसणचउक्कसंजलणद्वीति अजहण्णा । चउहा सादी अध्रुवा सेसा इयरण सवाओ ॥ ६० ॥

व्याख्या—सम्पूर्णज्ञानान्तरायदर्शनावरणचतुःकसङ्कुलानामेवामष्टादशानां अजघन्या स्थितिश्चतुर्धा भवति, शेषा जघ-
न्योत्कृष्टानुत्कृष्टा साधयुवा स्थितिः । इतरासां—अष्टादशश्रेण्यां, सर्वाः—जघन्याऽजघन्योत्कृष्टानुत्कृष्टाः स्थितयः साधयुवा
भवन्तीति गार्थायः ॥ ६० ॥

एतदेव भावयति—

अद्वाररसण्ह लवगो चायरएगिदि सेसधुवियाणं । एज्जो कुणइ जहणं साइं अधुवो अओ एसो ॥ ६१ ॥

व्याख्या—अष्टादशानां पूर्वोक्तानां क्षण एकं समयं जघन्यस्थिविबन्धं करोति, यतः सोऽतिविशुद्धपरिणामः । शे-

पणां ध्रुवगन्धिनीनां शहरण्यसिद्धकोट्यः पृथिवीजलप्रत्येकनस्पतिरूपः तद्योग्यविशुद्धपरिणामो जघन्यं स्थितिचञ्च समयमेकं करोति, एवं सादिस्तदभक्तपरित्यागादध्रुवः । अष्टादशानां जघन्याभावेऽव्यक्तः, शेषध्रुवगन्धिनीनां जघन्याभावेऽजघन्यगन्ध-
कोऽनोऽसावपि सादिः, सादिशतस्यमध्रुव इति गार्थायः ॥ ६१ ॥

अद्वाराण जह्णणा उवसमसेदीए परिवटंतस्स । साइं सेसवियज्जो सुगमा अधुवधुवाणंपि ॥ ६२ ॥

व्याख्या—अष्टादशानां अयन्यो भवत्युपशमयेष्णाः प्रतिपत्तः सादिः, सादिशध्रुवोऽवश्यं भवति तत्स्थानमप्राप्तस्या-
नाविरभव्यस्य ध्रुव इति । नेपविस्त्याः (अष्टादशानां) अध्रुवगन्धिनीनां चत्वारोऽप्यध्रुवगन्धितादेव मुखेनैव भावयन्ते साद्यध्रुवा
रति, ध्रुवगन्धिनीनामप्युक्तानुक्तशौ साद्यध्रुवौ भावितावेव संक्षिप्तिं विख्यादृष्टौ तयोर्भावादिति गार्थायः ॥ ६२ ॥

अस्यैवायस्य भावनाय स्वामित्तमाह—

सद्याणवि पयडीणं उक्कोसं सण्णिणो कुणंति छिइं । एगिंदिया जह्णणं असण्णिण खवगा य काणंपि ॥ ६३ ॥

व्याख्या—सत्तासां मरुतीनां उत्कृष्टस्थितिं संक्षिप्तः अपिब्रह्मतीर्थेद्वाराहारकदेवाकुवर्जनां विख्यादृष्टयः कुर्वन्ति, पञ्च-
दशानां त्रिपञ्चो मनुष्या वा नारकविकल्मशमन्त्रिकाणां देवदिकैश्चक्रियद्विकविमग्नप्यायुषाम् । कुत एतदवसीयते ? देवनार-
केषु तासां न्यथाभावात् । यद्यपि त्रिपञ्चमनुष्याणोर्देवक्या न तथायुक्तदृष्टयोत्त्वयोरिति । पण्यां देवनारकाश्च कुर्वन्ति त्रिपञ्चद्विको-
दारिकृद्भोगोत्तान्यहंननामाम्, यवस्तिपममनुष्या अतिदृष्टिा नारकायोग्यानां कन्धकाः न तासाम् । इज्जानान्ता देवाः त्रयाणां स्था-
वरैर्कोटिपातपत्स्याणां, यतो नारका अप्यासामवन्धकाः । तीर्थेनारकाविरतो, यतस्तद्व वन्धकेषु स एवाशुद्धः । एवमाहारकद्वि-

कस्याप्रमत्तः प्रमत्ताभिमुखः । देवायुषोऽप्रमत्तो विशुद्धचरानो, यतः शुभायुस्त्वयस्य विशुद्धया स्थितेर्विद्विरित्युत्तरगाथायां भणिष्यत्येवेत्यवमष्टाविंशतिः । नेपाणां चतुर्गतिकाः संनिमिध्याष्टय उत्कृष्टां, स्थितिं कुर्वन्ति समयमेकं, पश्चात् एवानुत्कृष्टमतो द्वावपि सायदुवावेव । द्वितीयाद्धनं जयन्यस्वामित्वाह-एकेन्द्रिया जयन्यां समाप्तीतिमकृतीनां स्थितिं कुर्वन्ति, “घादराः पर्वा-मना” इत्याद्यभिहितमेव । “असंज्ञी”ति, देवत्रिकनरकात्रकवैक्रियद्विक्राममंजिनो जयन्यस्थितिं कुर्वन्ति, एकेन्द्रियेषु तासां वन्याभावाद् । क्षपाश्च कासाश्चिदाहारकतीथिद्वाराणामपूर्वकरणः, पुरुषसङ्कलनानां वादरकपायक्षपकः, सकलज्ञानावरणान्तराय-दर्शनावरणचतुल्लसतोद्ययदाः कीर्त्तिनां मृत्युसम्परायक्षपकोऽन्तसमये समयमेकं जयन्यं स्थितिवन्यं करोति, आहारकतीर्थकरवेदानां यद्यपि क्षपकश्रेण्यां जयन्यो वन्यस्तथापि अष्टवन्धित्वाच्चतुर्विधो न भवतीति गार्थार्थः ॥ ६३ ॥

सव्याण द्विई असुभा उष्णोसुकोससंकिट्सेण । इयराड विसोहीए सुरनरतिरियाडए मोत्तुं ॥ ६४ ॥

॥ द्वितियंधो सम्मत्तो

व्याख्या—सर्वासां प्रकृतीनां स्थितिरशुभा भवत्यशुभहेतुत्वादशुभसस्याशुभफलवत् । तथेशुभहेतुं दर्शयति-उत्कृष्टा सर्वोत्कृष्टसङ्कलगतस्तीव्रकपायोदधाद् भवत्यशुभानां तीव्ररसा कदुचिपाका शुभानामपि संसारचिदासमात्रफलवत्, न शुभानुभावा, नीरसत्वाद्वाशुभाफलवदतोऽशुभा इति । ‘इतरा’ जयन्या, सा ‘विशुद्धा’ प्रविपत्तु कपायोदयेन भवति । एतदेवापवदति-

१ उच्यतेऽयमेव षाठः संवत्, षट् सम्बद्धं न, अममत्ताभिमुखप्रमत्तस्य वन्यप्रथमसमय एवोत्कृष्टस्य संभवादन्यथा-
वाधादाग्यादुत्कृष्टा तस्मात् ‘देवायुणः प्रमत्तः’ इति सम्यग् ।

युत्तरातिशयोपि मुक्ता, यत्स्वोपां विशुद्धया स्थितोः दृष्टत्वं तीव्रस्वभावानुभावं वा व्यक्तम् । संलेशतोऽतोऽशुभता सिद्धिव
द्रष्टव्या इति गार्थः ॥ ६९ ॥ स्थितिवन्धः समाप्तः ॥

अनुभागो शुक्लोऽसौ नामतद्भ्रूणा घाड्भजहणो । गोयस्स दोवि एण चउन्विहा सेसया दुविहा ॥ ६५ ॥

व्याख्या—अनुभागोऽनुकृष्टो नामवेदनीययोः घातिनां ज्ञानदर्शनावरणमोहान्तरायाणाम्बन्धो गोत्रस्य द्वावप्येतौ धनुर्विद्यौ
भयतः साग्रनादि भुवा इति, उक्तमेवभेदाः साद्यधुवा आयुषश्चत्वारोऽपीत्यस्यार्थः । भावना तु मोहनीयस्य जघन्यानुभागबन्धं
यादवसप्तको, ज्ञानदर्शनावरणान्तरायाणां जघन्यानुभागकस्य सूक्ष्मः स्वान्तसमये एक समय करोति, नामगोत्रवेदनीयानां स
एव सूक्ष्म उल्लुष्टानुभागान्यथ समयमेकं करोति, एवमेतौ द्वावप्यप्रसप्तपूर्वकत्वात् सादी तदनन्तरमेवाभावादधुवौ, एवमेवोपशमश्रेण्यां
घातिनामजघन्यो, नामगोत्रवेदनीयानामनुकृष्टः साद्यधुवो भव्येधनादि भुवोऽभ्योपिविति । यातिनामुल्लुष्टानुभागकस्य संनिमि-
ध्यादष्टिः करोत्येकं समयं स च साद्यधुवः, अनुकृष्टोऽपि तद्वन्नष्टाद् भवति स एव । नामवेदनीययोः मिथ्यादृष्टिजघन्यानुभाग-
बन्धं समयमेकं करोति, मध्यमपरिणामः प्रकृतयोः शुभाशुभयोः सङ्गमश्रुणः, अतः साद्यधुवोऽसौ, भूयस्तत्सम्भवात्, अजघन्योऽव्ये-
वमेव गोत्रस्य सप्तमप्यिव्यां मिथ्यात्वस्य प्रथमस्थित्यन्तसमये जघन्यानुभागान्धोऽसौ साद्यधुवः, अतस्तस्माच्च्युतस्याजघन्यो
ज्ञावपि साद्यधुवः, अभासतद्गुणस्थानादिः, अभव्यस्य ध्रुवमेति । आयुषोऽध्रुवत्वाच्चत्वारोऽपि भाविता एवेति गार्थार्थः ॥ ६५ ॥
सुभयुयिंयाणुकोऽसौ चउहा भजहण असुभयुयिणां । सार्ईअधुवा सेसा चत्तारि चि अयुवबंधेण ॥ ६६ ॥
व्याख्या—युभाय ताः धुवाय शुभाशुवास्तासामष्टानामनुकृष्टोऽनुभागबन्धः, अशुभध्रुवबन्धेनीनां, निचत्तारिंशतामजघ-

न्योऽनुभागवन्धशुद्धी भवति, शेषा लभ्यन्त त्रयो भेदाः सायध्रुवाः । अध्रुववन्धिनीनां चत्वारोऽपि सायध्रुवा इति गायार्थः ॥ ६६ ॥

एतदेव स्वामित्वेन भावयति—

असुभयुवाण जह्णं यन्धगचरिमा कुणंति सुविमुदा । समग्रं परिचरमाणा अजह्णं सा इओ दो वि ॥ ६७ ॥
 व्याख्या—अध्रुवध्रुववन्धिनीनां जघन्यमनुभागवन्धं वन्धकचरमास्तद्वन्धकानां पथिमाः ‘सुविमुदाः’ अविमुविमुदपरि-
 णामाः कुर्वन्ति, त एवोच्यन्ते—अनन्तानुवन्धिसुखानिर्द्धिचिरुमिथ्यात्वात् । मिथ्यादृष्टिः समकं समस्त्यसंयमं प्रतिपद्यमानः समय-
 मेकं जघन्यानुभागवन्धं करोति, मध्यमकपायाणां अष्टानां समयदृष्टिः संपदं प्रतिपद्यमानः, निःश्रीद्विकामश्च त्वर्णानुगमयतभव-
 जुगुप्सानामपूर्वकरणः, संखलनानां वादरूपप्राप्तपदः, सम्पूर्णज्ञानावरणान्तरापदर्शनवरणचतुष्टयानां सूक्ष्मक रायस्तपकः समय-
 मेकं जघन्यमनुभागवन्धं करोति, अवोऽप्राप्तपूर्वकत्वात् सादिः, तदनन्तरमेवाभावादध्रुवः, एत एत जीवा उप शमश्चेष्टयाः प्रतिप-
 त्तमाना अजघन्यमनुभागवन्धं कुर्वन्त्यसावपि एवमेव सायध्रुवो भवति, अप्राप्ततदगुणानामनादिः, अभव्यानां ध्रुवः, विचिन्तारि-
 क्षतामध्रुवध्रुववन्धिनीनामिति गायार्थः ॥ ६७ ॥

सयलसुभाणुकोसं एयमणुकोसं च नायध्वं । यण्णाइ सुममसुभा तेणं तेयोल धुवअसुभा ॥ ६८ ॥

व्याख्या—अणुल्लघुतैजसकार्मणनिर्माणध्रुवध्रुवार्णोदितचतुष्टयाणां क्षणार्होऽपूर्वकरण उत्तु प्रनुभागवन्धं करोति समयमेकं
 ततश्चासौ सायध्रुवः, उपशमाद् अष्टः स एवानुत्तुष्टमनुभागवन्धं करोति असावपि सायध्रुवः, सध्रुवगममाप्ताः समनादिरभव्यानां
 ध्रुव इति । आतपोग्रोततिर्यमनुष्यायुषां मिथ्यादृष्टिः, मनुष्यादि नैरादिकद्विकारसंहनना प्रविष्टा देवाः, देवायुषोऽप्रमत्तः,

मुराहारकचक्रिद्विपञ्चनतिचतुरस्रोद्वासपराधातमशस्तविहागो गतितीर्थकराणां त्रसदिनवानामेकादशतेः क्षपणाहोऽपू-
र्वरुणः, यशःसातोर्वीराणां सूक्ष्मसम्परायक्षकः समयमेकमुत्कृष्टमनुभागवन्धं करोति, अग्रतपूवकृताद् सादिरनन्तरमेवाभा-
यादधुवः, एवं शुभद्विचत्वारिंशतामिति उपशमश्रेण्याः प्रतिपत्मानस्यासामनुत्कृष्टो साद्यधुवः, वर्णादियत्वारः शुभगणेऽशुभगणे
च तेन विचत्वारिंशदशया ध्रुवन्विन्योऽष्टौ शुभा इति गार्थायः ॥ ६८ ॥ अशुभध्रुवणां जयन्याजयन्यां सर्वशुभानामुत्कृष्टा-
नुत्कृष्टौ उक्तौ, सर्वाशुभानामुत्कृष्टानुत्कृष्टानुभागवन्धमाह—

सपलासुभापवाणं उज्जोयतिरिक्त्वमनुयआकृणां सपणीं करेह मिच्छो समयं उक्कोसअणुभागं ॥ ६९ ॥

व्याख्या—सस्तानाम्-अशेषगणमशुभानां प्रकृतीनां द्योतेतः सन्निमित्थादष्टिरिति श्रुतिः समयमेकमुत्कृष्टानुभागवन्धं करो-
ति, आतपोद्योततिर्पद्मद्वयशुणां शुभत्वाद्, सुविशुद्धोऽभिहित एव, असावपि साद्यधुवः कदाचित्सम्भवात्, अनुत्कृष्टोऽपि
तामशुभो भूयोऽप्युत्कृष्टभावादिति । सामान्योक्तमपि विशेषितं स्वामित्तुच्यते नारकसूक्ष्मत्रिकाणां तिपेभसूच्यायुषां च तिर्य-
ञ्चो मनुष्या वा उत्कृष्टानुभागवन्धं कुर्वन्ति । कुत एतद्वसीयते ? देवनारकाणामासां वन्धाभावात् । एकेन्द्रियस्थावरातपानां
मिथ्यादृष्टयो देवा, यत आसां नारका अप्यन्यका, उद्योतस्य तमस्तमा नारकास्तिर्यदिदकान्त्यसंहननानां देवानारकाश्च
मिथ्यादृष्टय उत्कृष्टानुभागवन्धं कुर्वन्ति, । तिर्यञ्चो मनुष्या वा अतिदृष्ट्या नारकाभयोमयानां वन्धका नपाम् । शेषाशुभाना-
माष्टष्टिमृतीनामसातनीचास्मिराशुपयातशुभविहायोगतिवर्णादिमध्यमसंहननचतुष्कषश्चसंस्थानधातिषड्वचत्वारिंशतां चतु-
र्गतिषा मिथ्यादृष्टय उत्कृष्टानुभागवन्धं कुर्वन्तीति गार्थायः ॥ ६९ ॥ उक्तं सर्वासामुत्कृष्टानुभागस्यामित्य ध्रुववन्धशुभानां

जयन्मपि, शेषाणामाह-

आहारस्सपमतो कुण्डं जहन्नं पमत्तयाभिमुहो । नरतिरिय चोदसण्हं देवाजोगाण साज्जणं ॥ ७० ॥

व्याख्या—आहारद्विकस्याप्रमत्तः प्रमत्ताभिमुखो जयन्यानुभागं करोति । तिर्यञ्चो वा मनुष्या वा ‘देवायोग्यानां’ नारकसुरविकलमूढस्मृतिविक्रियद्विकानां चतुर्दशानां ‘स्याधुपां’ मनुष्यतिर्गणायुषोरिति जयन्यानुभागं कुर्वन्ति, तथोग्यसंक्षिप्ता इति माथार्थः ॥ ७० ॥

ओरालियतिरियुगे गीउज्जोयाण तमतमा छण्हं । मिच्छनरयाणभिमुहो सम्मदिहो च तित्थस्स ॥ ७१ ॥

व्याख्या—ओदारिकद्विके शुभानां शुभाः सहचरा इत्युद्योते च पृथग्विभक्तिनिर्देशादीस्नानान्ता देवास्तथोग्यसंक्षिप्ता जयन्यानुभागं कुर्वन्ति । तिर्यगृद्विकेऽशुभानामशुभाः सहचरा इति गीचैर्गोत्रे च तमस्तमा नारकाः सम्यक्त्वं प्रतिपत्तुकामाः, पूर्वोक्तत्रिकस्य चातिक्रिष्टा मिथ्यादृष्टयस्त एव पण्णां जयन्यानुभागं कुर्वन्ति । मिथ्यास्तरकयोरभिमुखः सम्यग्दृष्टिशब्दादविरतः तिर्यकस्य जयन्यानुभागं करोति, तदन्यकेषु तत्सति संक्षिप्तादिति माथार्थः ॥ ७१ ॥

सुमधुवतसाइचरो परयायपणिदिसास्स चउगइया । उक्कडमिच्छा ते सिघ धीअपुमाणं विसुज्जेता ॥ ७२ ॥

व्याख्या—शुभाश्च शुभाः शुभवर्णोदितचक्रुक्तामुखवृत्तेनसंक्रमणनिर्माणाल्याः, ‘त्रसादिवत्सः’ परायतपञ्चेन्द्रिय-जालुन्दोसानां पञ्चदशानां चतुर्गतिना अतिसङ्क्रुष्टमिथ्यादृष्टयः जयन्यानुभागं कुर्वन्ति । स्त्रीवेदचतुसक्रपोस्त एव चितुर्द्वय-मानपरिणामा अधुमयोरिति जयन्यानुभागं कुर्वन्तीति माथार्थः ॥ ७२ ॥

धिरसुभजससायाणं सण्डिवक्त्राण मिच्छ समो वा । मन्त्रिमपरिणामां कुण्ड धावरेर्गिदि ए मिच्छो ॥७३॥
व्याख्या—‘स्थिरशुभयदाः सातोनां सप्रतिपक्षाणि’ चि, अस्मिन्नुभयशोऽसातानां च मिथ्यादृष्टिर्वा जघन्यानुभाग-
वन्धं करोति मध्यपरिणामा, यतो विशुद्धयमानपरिणामः शुभानामविशुद्धयमानपरिणामोऽशुभानामुल्लङ्घनशुभां करोति, अतो
मध्यपरिणाम एवासाशुभवन्धं स्तद्वान्वाच दोष इति । स्यावरेकोन्द्रिययोर्जघन्यानुभागं मिथ्यादृष्टिरेव तथोप्यविशुद्धपरिणामः
करोति, स्यावरेकोन्द्रिययोः सहचरितयोरपि पृथगुच्चारणादातपस्य तु स एव सङ्कट इति गार्थार्थः ॥ ७३ ॥

सुसरा इ तिष्ठि दुगुणा संडिइसंघयणमणुयविहजुपले । उवे चलगङ्छामिच्छा अरईसोयाण उ पमत्तो ॥७४॥
व्याख्या—मुत्साराशुभादेयानां दुःस्वरानादेयदुर्भमानां च संस्थानानां संहननानां च सम्पूर्णानां मनुष्यगतिविहायोगति-
युज्योत्तमत्वस्य चैषां प्रयोविशुद्धीनां चतुर्गतिः अपि मिथ्यादृष्टयो जघन्यानुभागं कुर्वन्ति । तुल्यदादास्यरयोरपूर्वकरणाः,
पुरुषवैदस्य वादरकपायाः क्षपक इति । सर्वत्र शुभपरवर्तमानानां मध्यपरिणामोऽशुभप्रकृतिवन्धाभिमुखः, अशुभानां शुभप्रकृति-
वन्धाभिमुखः अपरावर्तशुभानां सङ्कल्लोऽशुभानां विशुद्धः । रतिशोकयोः प्रमचो जघन्यानुभागवन्धं करोति, यतस्तद्वन्धकेषु
सोऽतिविशुद्ध इति गार्थार्थः ॥ ७४ ॥

एषामनुभागवन्धस्थानानां वन्धायवसायममाणमाह—

सेदिअसंलेज्जसो जोगद्वाणा तओ अंसंखेज्जा । पयडोभेया तत्तो द्विदिभेया होति तत्तो चि ॥ ७५ ॥

व्याख्या—समस्तजुषमणस्य लोकाकाशस्यैकप्रदेशिकी पट्टिः श्रेणिरभिधीयते—अस्या अस्तस्यैकयगमात्राणि योग-

स्यानानि योगा मनोवाकायास्तेषां स्यानविशेषाः अत्यबहुभागवेष्टा विकल्पानि कृष्टजीववीर्यसमुदायाः सहाता इत्यर्थः, तेभ्योऽप्य-
सङ्ख्येयगुणाः मृत्तिभेदा एकैकभूतेस्तीग्रमन्दत्वविशेषास्तेभ्योऽपि प्रकृतीनां स्थितिविशेषा जगन्व्यस्थितेः समयद्वय्याऽसङ्-
ख्येयगुणा गार्थार्थः ॥ ७५ ॥

द्वितिवर्धजस्यसाया ततो अणुभागवद्भागानि । ततो कम्पपएसऽणंतगुणा तो रसन्भेया ॥ ७६ ॥

॥ अणुभागवदौ सम्मत्तौ

व्याख्या—तेभ्योऽपि मृत्तिस्थितिवन्धाव्यवसायाः मोहनीयोदयविशेषाः ताम्रमन्दत्वविकल्पा असङ्ख्येयगुणा-
स्तेभ्योऽप्यनुभागवन्वस्थानान्यनुभागवन्धाश्रयाः कषायोदया जीवस्य लेशधाराणिमविशेषाः, असङ्ख्येयगुणास्तेभ्योऽप्येकाग्र-
वसायपृहीतकर्मपरमाणवोऽनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽप्येकरूपरिणापृहीतस्य कर्मफलस्य निकृष्टरसविशेषा अनन्तगुणा भवन्तीति
गार्थार्थः ॥ ७६ ॥ ॥ अनुभागवन्व्यः सभागः ॥

एगपएसोगादे सव्वपएसेहिं कम्मुणा जोगे जीवो पोगलदव्वे गेण्हइई साई अणोई वा ॥ ७७ ॥

व्याख्या—‘एकप्रदेशावगादानि’ जीवावगाहसमात्रावस्थितानि सर्वे प्रदेशैः प्रत्येकमात्रविभागैः ‘कर्मण’ इति
औदारिकारिवर्गणाना सम्बन्धीनि, ‘योग्यानी’ ति तत्कालहेतुदुक्तितानि, जीवः पुद्गलत्वेकद्रव्याणि युक्ताति । ‘सादीनि
अनदीनि वा’ प्रवाहापेक्षयाऽनादीनि प्रतिस्मयं वन्धकत्वाच्चीग्रमन्दत्वविवक्षया सादोनीति गार्थार्थः ॥ ७७ ॥

तस्यैकाग्रवत्सायपृहीतस्य दलस्य भागपरिकल्पनाभाह—

कमसो युद्धविजं भागो दलियस्स होइ सविसेसो । तहयस्स सब्वजेदो तस्स फुडत्तं जओ णप्पे ॥७८॥

व्याख्या—‘क्रमजः’ परिपाट्या, वृहत्स्यतीनां कर्माणां एकपरिणामवृहीतस्य दलस्य भागः सविशेषो भवति, बृहत्तार इत्यर्थः । एवं हि ज्येष्ठो मोहनीयस्य, शेषथातित्रयस्य यद्यपि मोहनीयादल्यतस्तथापि स्वास्थान्तुल्यो, यद्यपि नामगोत्रयोः पूर्वोक्त्यः सत्यतस्तथापि स्वस्थाने तुल्यः तुल्यस्थितित्वादायुषः सुखलघुरिति । एतदपवदति यः ‘तृतीयस्य’ वेदनीयस्य भागः स ‘सर्ग्येष्ठः’ सर्वोत्कृष्टस्तस्य स्पष्टत्वं सुखदुःखानुभवव्यक्त्येतो नाल्पे दले भवतीति गार्थायः ॥७८॥

जे समयं जायइयाइं यंघण ताण एरिसविहीए । पत्तयं पत्तयं भागे निव्वत्तए जीवो ॥ ७९ ॥

व्याख्या—‘यस्मिन् समये’ यस्मन्नवसरे यावन्ति कर्माणि यत्राति तावत्तां कर्माणां इदम्निधिना पूर्वोक्तन्यायेन प्रत्येकं प्रत्येकं भागाद्विरचयति जीवः तेभ्यः प्रयच्छतीति गार्थायः ॥ ७९ ॥

जह् जह् य अप्पयमइणं वंयगो तह् तहन्ति जफोसं । कुवइं पएसवन्धं जह्णायं तच्च वच्चासा ॥ ८० ॥

व्याख्या—यथा यथा अत्यप्रकृतीनां मौलानामौत्तराणां च वन्धकाः, तथातथोत्कृष्टप्रदेशवन्धं करोति, विभागानाम-स्तनादिति । जयगं तु तदव्यत्ययेन प्रभूतमकृतिवन्विभागानां याहुल्यादिति गार्थायः ॥ ८० ॥

माणंतराइयाणं परभागा आउयस्स नियमाओ । परमो पएसवन्धो सेसाणं उभयओ होइ ॥ ८१ ॥

व्याख्या—ज्ञानान्तरापयोः ‘परमाणवः’ परभागान्तेयोद्वायुषोर्भागविभागमावेच्छुष्टः प्रदेशवन्धो भवति स्वकीय-प्रभूतीनां धुरान्धित्यादिति ध्रुवः । आयुषो निजभागदेवोत्कृष्टः प्रदेशवन्धो, यतः सर्वदवायुषो वन्धेऽष्टमो विभागः, तद्वन्धे

सर्वासां वन्यात्, अतो न परभागतः, स्वभागतश्च भवत्येव, यतश्चत्वारोऽपि भागा अन्यत्वारयुषो भवन्तीत्यग्निरुत्पद्यतेतत् । शेषा-
र्णां पञ्चानां कर्मणां प्रभयतो भवत्युत्कृष्टः प्रदेशवन्धः, आयुःकस्य वन्धाभावे परभागतो, मोहनीयस्य च स्वप्रकृतीनां विकलानां
वन्धस्तद्भावे स्वभागतश्च 'परम' उत्कृष्टप्रदेशवन्ध उभयतोऽपि भवतीति गाथार्थः ॥ ८१ ॥

उक्थोसमाह्वानं आहंमि न संभव्यो विसेसाणं । एवमिणं किंतु इमो निओ जोगद्धितिविसेसो ॥ ८२ ॥

व्याख्या—उत्कृष्टादीनामायुषि विशेषाणां सम्भवो नास्तीति पराभिप्रायो, यतः सर्वदेवाष्टमो मौलो भागश्चतुर्गुणः
उत्तरप्रकृत्याश्रयो भागः । एवं हि सर्वदेव तुल्यता ? अत्रोच्यते, एवमेतदसन्दिग्धं, किन्त्वयं योगस्थित्योर्विशेषेण विशेषः, यल-
यता दृष्टीं कर्मदलं प्रभूतं भवति, बृहद् भागो भवति, एवं हि परमः प्रदेशवन्धः न तद्वत्त्वये जयन्व इति गाथार्थः ॥ ८२ ॥
मोहाजयवज्जाण अणुक्थोसो साइयाइओ होइ । साई अयुवा सेसा आजगमोहाण सव्वे वि ॥ ८३ ॥

व्याख्या—मोहनीयायुष्कर्मणां यासां मूलप्रकृतीनां अनुत्कृष्टः प्रदेशवन्धः साद्यादिः चतुर्विधो भवति, शेषा जयन्या-
जयन्योत्कृष्टाः सागधुवा भवन्तीति गाथार्थः ॥ ८३ ॥

उत्तपंयगरस उक्थोस-जोगिणो साइ अथुवुक्थोसो । अणुक्थोसो तच्चुआओ अणाइअधुवा धुवा सुगमा ॥ ८४ ॥

व्याख्या—पदवन्धकस्य मूलसम्भारस्य आयुर्गोहनीयवर्णन्याणामेव उत्कृष्टयोगे वर्तमानस्य क्षपकस्योत्कृष्टः प्रदेशवन्धः
समयमेकं भवति, उपशमश्रेष्ठां तस्मात् स्यानात् च्युतस्यानुत्कृष्ट एव द्वावपि सागधुवौ, तत्स्यानभमाप्तानामनदिरभव्यानां ध्रुवो
भव्यानामध्रुवो उत्कृष्ट इति गाथार्थः ॥ ८४ ॥

कमसो बुद्धिर्द्विषं भागो दलियस्त होइ सविसेसो । तइयस्त सब्वजेठो तस्त फुडत्तं जओ णप्पे ॥७८॥

व्याख्या—‘क्रमदाः’ परिपाट्या, बृहत्स्थितीनां क्रमणां एकपरिणामगृहीतस्य दलस्य भागः सविशेषो भवति, बृहत्तर इत्यर्थः । एवं हि ज्येष्ठो मोहनीयस्य, श्रेष्ठ्यातिव्रतस्य यद्यपि मोहनीयादलमपरस्तथापि स्वस्थानतुल्यो, यद्यपि नामगोत्रयोः पूर्वोक्तिर्यः सत्यतरस्तथापि स्वस्थाने तुल्यः तुल्यस्थितित्वादायुषः सुफलधुरिति । एतदपवदति यः ‘तृतीयस्य’ वेदनीयस्य भागः स ‘सर्वज्येष्ठः’ सर्वोत्कृष्टस्तस्य स्पष्टत्वं सुसदुःखानुभवनव्यक्तिकृतो नाल्पे दले भवतीति गार्थार्थः ॥७८॥

जं समयं जावइयाइं चंघए ताण एरिसविहोए । पत्तेयं पत्तेयं भागे निव्वत्तए जीवो ॥ ७९ ॥

व्याख्या—‘यस्मिन् समये’ यस्मन्नक्सरे यावन्ति कर्माणि वधाति तावतां कर्मणां इदमिदमिदं प्रत्येकं भागानिर्वचयति जीवः तेभ्यः प्रयच्छतीति गार्थार्थः ॥ ७९ ॥

जह जह य अप्पएगईण वंघणो तह तहत्ति उक्कोसं । कुवई पएसवन्धं जहण्णयं तच्च वच्चासा ॥ ८० ॥

व्याख्या—यथा यथा अल्पप्रकृतीनां मालनामाचराणां च वन्धकः, तथातयोत्कृष्टप्रदेशवन्धं करोति, विभागानामल्पत्वादिति । अन्यत्वं तु तदव्यत्ययेन प्रभूतप्रकृतिवन्धविभागानां बाहुल्यादिति गार्थार्थः ॥ ८० ॥

नाणंतराइयार्णं परभागा आउयस्त नियगाओ । परमो पएसवन्धो सेसाणं उभयओ होइ ॥ ८१ ॥

व्याख्या—ज्ञानान्तराययोः ‘परमागतः’ परमागमाज्जैहस्युपाभाविभागमागदेवोत्कृष्टः प्रदेशवन्धो भवति स्वकीय-प्रकृतीनां ध्रुवबन्धित्वादिति ध्रुवः । आयुषो निजभागादेवोत्कृष्टः प्रदेशवन्धो, यतः सर्वदेवायुषो वन्धेऽष्टमो विभागः, तद्वन्धे

सर्वासां दन्धात्, अतो न परभागतः, स्वभागतश्च भवत्येव, यतश्चत्वारोऽपि भागा अन्यतरायुषो भवन्तीत्यविकल्पयेत्तत् । शेषा-
णां पञ्चानां कर्मणामुभयतो भवत्युक्तुष्टः प्रदेशवन्धः, आयुष्कस्य वन्धाभावे परभागतो, मोहनीयस्य च समकृतीनां विकलानां
दन्धस्तद्भावे स्वभागतश्च 'परम' उक्तुष्टप्रदेशवन्ध उभयतोऽपि भवतीति गार्थार्थः ॥ ८१ ॥

उक्थोसमाह्वानं आहंमि न संभवो चिसेसाणं । एवमिणं किंतु इमो निओ ओगट्ठितिविसेसो ॥ ८२ ॥

व्याख्या—उक्तुष्टादीनामायुषि विशेषाणां सम्भवो नास्तीति परमिप्रयो, यतः सर्वदेवाष्टमो मौलो भागश्चतुर्गुणः
उत्तरप्रकृत्याश्रयो भागः । एवं हि सर्वदेव तुल्यता ? अत्रोच्यते, एवमेतदसन्दिग्धं, किन्त्वत्र योगस्थित्योर्विशेषेण विशेषः, बल-
वता गृहीतं कर्मदलं प्रभूतं भवति, गृह्णन् भागो भवति, एवं हि परमः प्रदेशवन्धः न तद्व्यत्यये जघन्य इति गार्थार्थः ॥ ८२ ॥

मोहाजयवज्जाण अणुक्थोसो साइयाहओ होइ । साई अयुवा सेसा आउगमोहाण सव्वे वि ॥ ८३ ॥

व्याख्या—मोहनीयायुष्कवर्जनां यासां मूलप्रकृतीनां अनुक्तुष्टः प्रदेशवन्धः साधादिः चतुर्विधो भवति, शेषा जघन्या-
जघन्योक्तुष्टाः साद्यध्रुवा भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ८३ ॥

छव्यंथगरस उक्थोस-ओगिणो साइ अधुवुक्थोसो । अणुक्थोसो तच्छुआओ अणाइअधुवा धुवा सुग्गमा ॥ ८४ ॥

व्याख्या—पट्वन्धकस्य मृत्सप्तसम्प्राप्तस्य आयुर्गोहनीयवर्धन्यापणमे उक्तुष्टप्रमाणे वर्तमानस्य क्षणकस्योक्तुष्टः प्रदेशवन्धः
समयमेकं भवति, उपशमश्रेण्यां तस्मात् स्थानात् च्युत्स्थानुक्तुष्ट एवं द्वावपि साद्यध्रुवौ, तत्स्थानमभासानामनादिरभव्यानां ध्रुवो
भव्यानामाध्रुवो उक्तुष्ट इति गार्थार्थः ॥ ८४ ॥

होइ जहणोऽपल्लसगस्स सुहुमगनिओयजीवस्स । तस्समउपणणवस्स तब्बन्धगस्सप्पयिरिह्यस्स ॥ ८५ ॥

व्याख्या—आयुर्मोहनीयवर्जानां श्रेणमूलभूतानां वयन्यः प्रदेक्षन्वोऽप्यर्थात्तस्य सूक्ष्मकनिगोदजीवस्य साधारणस्येति तत्समयोत्पन्नस्य मयन्यकस्यात्यविर्यस्येति गाथायैः ॥ ८५ ॥

एकं समयं अजहणओ तओ साइ अधुया दोवि । मोहे वि इमे एवं आवंमि य कारणं सुगमं ॥ ८६ ॥

व्याख्या—स जयन्यः प्रदेक्षन्व्य एकं समयं भवति, तदूर्ध्वमयन्योऽयः साद्यधुवौ द्वौवपि भवतः, मोहनीयेऽप्येतौ ज-
यन्याजयन्यौ एवमेव । यद्यध्यायुपो कथाभावे तद्भागगतपरमाणूना वाहृत्य भवति तथापि तत्समयोत्पन्नस्य मन्दबलत्वाद्दूनाम-
तिस्तोरुत्वं भावयते । आयुषि मयोजन सुगमम्, अनुवन्धितात् चत्वारोऽपि साद्यधुवाः इति गाथार्थः ॥ ८६ ॥

मोहस्स अइकिलिहे उक्कोसो सत्तवंयए भिन्धे । एकं समयं अणुक्कोसओ तओ साइ अधुवाओ ॥ ८७ ॥

व्याख्या—मोहनीयस्यातिलिष्टेऽग्रातिक्लेग्रहणमतिबलरूपाकं, [अतो हीनबलो न सप्तम्यादिषु गच्छति] सप्तम्यके
मिथ्यादृष्टदृष्टप्रदेक्षन्वो भवति एकसमयम्, अनुत्कृष्टस्ततः साद्यधुवावतोऽनेन कारणेन द्वौवपि भवत इति गाथायैः ॥ ८७ ॥
नार्णतरारिणिहा अणवज्जकसायभयदुगुणं । दंसणचउपयलाणं चउविगप्पो अणुक्कोसो ॥ ८८ ॥

व्याख्या—ज्ञानान्तरायदशकं निदानानुबन्धिकां दृष्टिं कुर्याथ भयदुगुणंस्पर्शदर्शनचतुःप्रचलानां चासां त्रिशतां ध्रुव-
बन्धिप्रकृतीनां सायादिचतुर्विधः प्रदेक्षन्वो भवत्यनुत्कृष्टः, प्रचलग्रहणाच्चिद्राश्रयकं न ग्राह्यमिति गाथार्थः ॥ ८८ ॥
तेसा साइ अधुवा सन्धे सन्वाण सेसणगईणं । जण जहि बंधतो उक्कोसो ताण तत्येव ॥ ८९ ॥

व्याख्या—रोगा जघन्याजघनोत्कृष्टाः त्रयोऽपि साद्यधुवा भवन्ति । श्लेषाणां ध्रुवबन्धिनीनां अध्रुवबन्धिनीनां च 'सर्वे' चत्वारोऽपि जघन्याजघनोत्कृष्टाऽनुत्कृष्टाः साद्यधुवा भवन्ति । स्वामित्वमाह—यासां प्रकृतीनां यत्र वन्धव्यच्छेदो भवति तासां तत्रैवोत्कृष्टः प्रदेशवन्धो भवतीति । द्वितीयकपायाणामविरतेऽस्युपः प्रविभागतो मिथ्यात्वानन्तानुबन्धिप्रविभागतश्च, तृतीयकपायाणां देशविरते द्वितीयकपायप्रविभागतश्च, निद्राप्रचलबोरपूर्वकरणे अस्युपः प्रविभागतः, सत्यानर्द्धित्रिकविभागतश्च, एवं भय-जुष्टस्योरपरपूर्वकरणे, पुंसङ्खलनानां चादरकपाये क्रमेण (पञ्च) चतुस्त्रिंशेकवन्धकत्वेपु, सर्वेऽप्येते सप्तवन्धका उत्कृष्टयोगिनो यन्तव्याः । ज्ञानान्तरायदर्शनचतुष्काणां सूक्ष्मसम्पराये पदवन्धके सप्तके सर्वोत्कृष्टयोगे समयेकसुत्कृष्टः प्रदेशवन्धो भवति, तमेवैकं समयं सादिद्भुत्वाऽधुवो भवतीति गार्थार्थः ॥ ८९ ॥

निययअबंधधुयाणं शुक्कासो साइणाइ तमपत्ते । साई अधुवो ध्रुवबंधियाण ध्रुवबंधयाणदेव ॥ ९० ॥

व्याख्या—आसामेव शिवालकृतीनामवन्धकत्वस्यानाद् भ्रष्टानां जीवानां या द्युत्र वन्धमायाति, तस्यास्तत्रैवानुत्कृष्टः प्रदेशवन्धः प्रतिपत्तमानस्येति सादिः, अनादिः तत्स्यानमाप्तानां, सादिः तत्त्वमधुवः, अनादिश्चाभव्ये ध्रुव इति । अध्रुवबन्धिनीनां सर्वासां शुभानामधुभानां च साद्यधुवोऽसौ अध्रुववन्धकत्वादेवानेनैव विधिना गयन्यामयन्योत्कृष्टा अपि द्रष्टव्या इति गार्थार्थः ॥ ९० ॥

अध्रुवबन्धिनीनां स्वामित्वमाह—

अस्यपरपाहबंधे वकोढ जोगी उ सन्तिपज्जत्तो । कुणइ पंमुक्कोसे जाण्णयं तस्स वच्चासे ॥ ९१ ॥

व्याख्या-मौलानामौचराणां वाऽन्यतराणां प्रकृतीनां वन्धे सति पर्याप्तः संज्ञी यदेतच्छ्रवणी भवति, तदाऽश्रववन्धनिर्ना-
समयमेकमुल्लापप्रदेशवन्धं करोति तुल्यद्वयहणं संज्ञिनोऽनेकगुणव्यापकम् । सातोचयशसां श्रवणो, देवायुपोऽप्रमत्तः, शेषायुषां
स्त्वानादिप्रिकाननानुवन्धनपुंसकमिध्यात्ववर्गैर्गोत्राणां मिध्याहृष्टिः तिर्यग्निद्वैकेन्द्रिकजातिरल्लण्ड (दुःस्वस्वज्ञे) स्थवरादिनव-
ध्रुवनवानां प्रत्येकवादयोधैकेन्द्रियमागम्यप्रयोर्विशलिवन्धके, द्वित्रिचतुःषष्ट्येन्द्रियान्यसहनौदारिकारोपाद्रमनुष्याद्विक्रमसानाम
पर्याप्तकप्रसयोग्यपञ्चविंशतिवन्धके, पराधानोऽनुसप्तपर्याप्तानामेकेन्द्रियप्रायोगपञ्चविंशतिवन्धके, आत्मोद्योतयोरेकेन्द्रियप्रायोग्य-
पङ्क्तिविवन्धके स्थिरादिपञ्चसप्तचतुरस्रविद्ययोगतिद्वैकतक्रियपट्टकुःस्वराणां देवनास्क्रयोग्याऽष्टाविंशतिवन्धके, मध्यमसंस्थान-
संहननानां तिर्यग्मनुष्यमायोगैकोनत्रिंशद् वन्धके, मिध्याहृष्टावुकुष्टः प्रदेशवन्धो भवति, यतोऽस्मिन्नेवालपरमकृतिवन्धो
भवति । प्रथमसंहननतीर्थस्त्रयोरेकोनत्रिंशद्वन्धकेव्यविरतादिषु, आहारद्विकस्याप्रमत्ते त्रिंशद् वन्धके, हास्यस्तयोश्चरतिशोका-
सातानामविरते परमः प्रदेशवन्धो भवति, समयमेकमिति । एतद्व्यत्यासे जघन्यो भवति । स चासंज्ञिनि हीनबले वैक्रियपट्टकस्य,
देवनास्क्रायुषोः स्वयन्वाद्यसमये भवति । तुल्यवादीर्थकराहास्क्राणामप्रमत्तो देवमायोगैकत्रिंशद् वन्धकः करोति । शेषाणाम-
संज्ञीनिसाधारणपर्याप्तकः प्रथमसमयोत्पन्नो हीनबलस्तिथ्यक्रमायोगैकोनत्रिंशद् वन्धकः, तत्रासम्भविनामेकेन्द्रियप्रायोग्यपञ्च-
विंशतिपङ्क्तिविवन्धकः समयमेकं जघन्यं प्रदेशवन्धं करोतीति गार्थः ॥ ९१ ॥

सत्तत्त्विह वंधि मिच्छे परसो अणमिच्छथीणिगिद्धीणं । उक्थोससंकिलिष्टे जहण्णओ नाम धुविचाणं ॥९२॥

१ अत्ररपा मलयगिरिदुत्तिरत्यलोकनीया ।

व्याख्या—सप्तविधवन्धके मिथ्यादृष्टौ क्षिप्ते वल्वति प्रथमरूपाय मिथ्यातत्त्वानन्दित्रिकाणां परमः प्रदेशवन्धो भवति ।
 ओसां साक्षादने वन्धव्युपरमः तत्र वाऽनन्तानुबन्धिनां साद्यादिशुबिधो वन्धो मिथ्यात्वप्रविभागमाप्तेः प्राप्नोति तन्निधेयार्थ
 मिथ्यादृष्टौ । बलप्रकर्षव्यापनार्थमिदमाह—नामध्रिवाणां नवानां जघन्योऽज्वल्यार्थसङ्ख्येक्षभर्णनेनैतद् द्वापयत्यासां साधारणेऽ-
 पर्णाप्तके हीनबले [एकोन] त्रिंशद्वन्धके जघन्यमदेक्षवन्धो भवतीति गार्थार्थः ॥९२॥ मदेक्षवन्धः समाप्तः ॥

समयादसंखकालं तिरिदुगणीयाणि जाव यज्जंति । वेडव्वियदेयदुगं पल्लतिगं आडगंतमुद्ध ॥ ९३ ॥

व्याख्या—तिरिदिरुनीचैर्गोत्राणि जघन्यतः एकं समयं वन्धयन्ते, यतस्तेजोवायुक्राद्विकेसु गतस्यैतान्येव वन्धमुपगच्छन्ति,
 उत्कृष्टतोऽसङ्ख्येयकालं असङ्ख्येयलोकाकाशमदेक्षमानं वध्यन्ते, यतस्तेजोवायुक्राद्विकेसु गतस्यैतान्येव वन्धमुपगच्छन्ति,
 न विपक्षरुमीणीति । वैक्रियदेवद्विके जघन्यतः समवं परावर्त्तमानत्वादुत्कृष्टतः पल्योपमत्रिकं, यतोऽसङ्ख्येयवर्षाद्युपस्तिर्धममुष्णा
 जन्मत आरभ्य ता एव प्रकृतीर्विदन्ति । आयूपि यावदन्तमुद्धतं तावत्त्वार्थेपि वध्यन्ते, नात्र जघन्यत समयसम्भव एतदुचरत्राय-
 वविध्यतीति गार्थार्थः ॥ ९३ ॥

वेस्सणुव्वकोडो सायं अस्संखपोग्गला उरलं । परघाज्जसासतसचउपणिदिपणसियमयरसयं ॥ ९४ ॥

व्याख्या—सातं जघन्यतः समयमेकं वध्यते, सविपक्षत्वादुत्कृष्टतो देशोन्पूर्वकोटिं यावत्, यतः सयोगिकेवल्लिनो ना-
 सातस्य वन्धका इति । औदारिकशरीरं जघन्यतः समयमेकं वध्यते सविपक्षत्वादुत्कृष्टतोऽसङ्ख्येयपुद्गलपरावर्त्ताः । कथं ?

१ प्रथमरूपायस्त्यानन्दित्रिकायाम् ॥ २ अदुत्कृष्टवन्धः ॥

एतो व्यावृत्तस्तथा अपि स्थारकायमुपगताः कायस्थित्या इत्यन्तं कालं तिष्ठन्ति, न च तत्र वैक्रियाहाररूपोः तद्विपक्षयोः
वन्द्योऽस्ति । पराप्रतो-इत्यस्तस्मादपरयोपपत्त्येकपक्षेन्द्रियमकृतयः जगन्मतः ममयमेकं वध्यन्ते, अधुनवन्धित्यात् सवि-
पसत्वाय, उल्लङ्घितः सागरोपमाणां पञ्चाशोत्तं शवं । कथं ? पण्डुरियव्याशुल्लङ्घयतिः द्वाविंशतिसागरोपमाणि तत्र चासां विप-
क्षान्यस्तन्मरोंऽसारपि नारको भवान्ते सम्प्रत्यमासाय मनुष्येव्यागच्छति, तत्र तथाविधमनुष्ठानं कृत्वा त्रैवेयकेष्वेकत्रिंशत्सा-
गरोपमस्तिगतको देवो भवति, स च जन्मोत्तरकालं मिथ्यात्वोदयीभवति, चक्षुःकाले सम्प्रत्यत्वं गत्वा पट्टपट्टिसागरोपमाणि
भन्युते वारत्रयेणानुभवति, पुनस्तन्मुहूर्तं सम्प्रतिमिथ्यात्वं अनुभूय भूयोऽपि सम्प्रत्यत्वं गच्छति, विनयादिषु वारद्वयेन पट्टपट्टि-
सागरोपमाणि समनुभवति, एतेषु च स्थानेषु गुणभवत्यद्यादेव न तद्विपक्षणां गन्धोऽस्तीति गार्थार्थः ॥ ९४ ॥

चउत्तरसउचसुभलगइरिसेसुसरतिगाण छाबद्धी । विउणा मनुगउरलंगरिसहतिस्थाण तेत्तीसं ॥ ९५ ॥

व्याख्या—समचतुरस्रस्थानोर्ध्वोर्ध्वमविहायोगतिरुपवेदसुखसुभादेयानां जगन्मतः समयमेकं वन्द्यो भवति,
सविपक्षतादुल्लङ्घितः त्रिविधोपमाधिका सागरोपमाणां पट्टपट्टिद्विगुणिता सन्ततो वन्द्यः । कथं ? विपक्षयोपमायुः त्रिषष्टि मनुष्यो वा
भवान्ते सम्प्रत्यमासाय श्रावद् द्वे पट्टपट्टी सागरोपमाणां तंसारे भ्रमतीति । मनुष्यादिकोदारिकाद्रोपाद्गुणमसंहननानां
जगन्मतः समयमेकं वन्द्यो भवति, सविपक्षतात्, उल्लङ्घितस्यार्थस्त्रिंशत्सागरोपमाणि, तीर्थकास्य च । यतः पञ्चानुत्तरविमानेव्यक्तकालं
स्थितिर्देवानामिति गार्थार्थः ॥ ९५ ॥

सेसाणंतमुहूर्तं समया तित्थाउगाण अंतमुहू । षंधो जहण्णओ वि णु भंगतिगं निब्वंधीणं ॥ ९६ ॥

व्याख्या—उक्तशेषाणामधुवचन्यनीनां एकचत्वारिंशत्कृतीनां उत्कृष्टतोऽन्तर्मुहूर्त्वं सन्ततो वन्यो भवति, उत्तरकाले त्व-
धुवचन्निन्त्वादवश्यं परावर्त्तते, जघन्यतः सप्रयेनैवेति फास्ताः मध्यमसंस्थानसंहननजातिचतुष्काणि स्यावरादयो दश नरकाहार-
कृद्वास्यारतिद्विकानि, आतपोद्योते क्षोनं पुंस्रुवेदौ स्थिरशुभयक्षांसि दुग्ढसंस्थानान्यसंहननसाताप्रशस्तविहायोगतय इति ।
तीर्थं रुरायुं जयन्यतोऽप्यन्तर्मुहूर्त्वंमेव उत्कृष्टतो यद् भवति तदुक्तमेव, अतस्तीर्थं रुरायुंमेव यद्युपशमश्रेणिमारोहति, ततोऽव-
न्यक्तो भवति नान्येष्वन्तर्मुहूर्त्वं । दुरवधारणे, नैवमाहाररुश्य तद्दुसम्भवेऽपि अन्तर्मुहूर्त्वंमेव वन्यः । ध्रुवचन्यनीनां भङ्गकृ-
यं अनायतन्तः, अनादिसान्तः, सादिसान्तः, मिथ्यादृष्टिकाल इवावगन्व्यमिति गार्थार्थः ॥ ९६ ॥

उक्तो वन्यविधिदयविधिमाह—

होह अणाह अर्णतो अणाहसंतो ध्रुवोदयाणुदभो । साहसपञ्चवसाणो अधुयार्णं तह प मिच्छस्स ॥ ९७ ॥
व्याख्या—भवत्यनायपर्ववसानोऽनादिसान्तो ध्रुवोदयानामष्टवत्तारिशां प्रकृतीनां, वर्णादिविशतिः तैजसकर्मणससकं
आल्लघुनिर्माणस्थिरास्थिरशुभाशुभज्ञानवरणान्तरायदशकदर्थनवतुक्कमिथ्यात्मानां विषाकोदय इति अपव्यप्रव्यानाश्रित्य-
अध्रुवोदयानां पुनः सादिः सपर्ववसानो भवत्युदयोऽध्रुवोदयित्वादेव, तथा च मिथ्यात्वस्यापि प्रतियतिसम्बद्धिमाश्रित्य भवतीति
गार्थार्थः ॥ ९७ ॥

पयडिद्विर्माईया मेया पुव्युत्तया इहं नेया । उदीरणउदयाणे जं नाणत्तं तयं वोच्छं ॥ ९८ ॥

व्याख्या—प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशमेदाः पूर्वोक्ता वन्यवदत्राप्युदये द्रष्टव्याः । उदीरणोदयोनोनात्वं-योऽत्र भेदो

विशेषस्तकं वक्ष्ये इति गार्थायः ॥ ९८ ॥

चरिमोदयमुच्चाणं अजोगिकालं उदीरणाविरहे । देसूणपुवकोडी मणुयाउयसायसायाणं ॥ ९९ ॥

व्याख्या—असवादरपर्याप्तमुगमादेवशोभनुगमविवायकरपञ्चद्विजालुचैर्गोत्राणां अयोगिकाल उदीरणया विनाप्युदयो भवति तदन्यत्र नास्तीति विशेषः । सातासातमुजायुषां अममचादिगुणेषु वचमानस्य देशोनपूर्वकोटिकालं यावदुदय एव शुद्धो भवति; अन्यत्रोदीरणा उदयस्य सहचरेति गार्थायः ॥ ९९ ॥

तदपचिय पज्जत्ती जा ता निहाण होइ पंचणहं । उदयां आवलिअंते तेवीसाएउ सेसाणं ॥ १०० ॥

व्याख्या—यावदाहारशरीरेन्द्रियपर्याप्तस्तावन्निद्राणामुदयः, एतद्धैव उदीरणासहचरो भवत्युदयः । शेषाणां प्रयोविशतिप्रकृतीनां आवलिकामात्रं काष्ठमुदय एव शुद्धः केवलो भवति । कथं ? ज्ञानान्तरायदशकदर्शनचतुष्काणां क्षीणकपायान्तावलिरूपायामुदय एव भवति, संज्वलनलोभस्य सूक्ष्मसम्परायान्तावलिकायामुदय एव भवति, नारकतिर्यदेवायुषां स्थान्तावलिकामुदयेनैवानुभवति, मिथ्यात्वहीनसंस्कवेदानां अन्तराकरणे कृते प्रथमस्थित्यामवलिरूपाशेषायामुदय एव शुद्धो भवति, सम्प्रत्यक्षप्रत्यक्षेपावलिरूपासुदयेनैवानुभवति शेषकाले उदयान्नास्ति विशेषः । शेषप्रकृतीनां च नास्ति विशेषः इति गार्थायः ॥ १०० ॥ मोहो चउहा तिविहोवसेसत्तण्ह मूलपगइणं । मिच्छनुदओ चउहा अयुवधुवाणं दुविह तिविहो ॥ १०१ ॥

उत्तो पगइउदओ

व्याख्या—मोहनीये चतुर्विधः सार्धनादिधुवायुवयेदेन भवत्युदयः । कथं ? लयशान्तगुणस्थानारत्नमानस्य सादिस्तस्थानम-

प्राप्तस्यानादिरभ्यस्य ध्रुवो भव्यस्याध्रुव इति । त्रिधाऽवशेषाणां स्मृतानां । कथं ? ज्ञानदर्शनावरणान्तरायाणां क्षीणकषायान्तसमये, वेदनीयानामगोत्रायुषामयोग्यन्तसमयेऽध्रुवो भवत्युदयः, सादिर्वास्ति तयोरप्रतिपत्तात्, अनादिध्रुवोऽभ्यव्यानाम् । उत्तरप्रकृतीनामाह-
मिथ्यात्वस्य चतुर्थो । कथं ? प्राप्तसास्वादनभावस्य (सम्भवत्तात् प्रतिपत्तस्य मिथ्यादृष्टेर्भवन्) सादिरभ्यव्यवस्थानादिध्रुवो, भव्यस्याध्रुव इति । अध्रुवोदयानां द्विविधः, सादिरध्रुवः, अध्रुवोदयित्वादेव भावितः । ध्रुवोदयानां त्रिधा । कथं ? यातिध्रुवोदयानां क्षीण-
कषायान्ते, नामध्रुवोदयानामधोगन्ते भवत्यध्रुवो, ध्रुवस्तभ्यव्यानामनादिशेति माथार्थः ॥ १०१ ॥ उक्तः प्रकृत्युदयः ॥

स्थित्युदय उच्यते—

उदओ विह्रलपणं संपत्तीए सभावओ पढमो । सति तम्म भवे बीओ पओगवदीरणउदओ ॥ १०२ ॥

व्याख्या—स्थितिरवाधाकालस्तत् क्षयेण सम्भासौ वा द्रव्यादिहेतूनां य उदयः स विषाकोदयः स्वभावोदयः प्रथम इति । सति-विद्यमानेऽस्मिन् द्वितीयो भवति प्रयोगोदयः, अभ्यवसायमयोगोदयवलिङ्गारहितानां स्थितीनां यद्वल्लुदयस्थितौ प्रसि-
प्यानुभवति, स उदीरणोदयो भण्यत इति माथार्थः ॥ १०२ ॥

उदीरणजोग्गाणं अन्महिगाइइउ उदयजोग्गाओ । इस्सुदओ एगहिइण निइणाए गियालाए । १०३ ॥

व्याख्या—उदीरणयोग्यानां उत्कृष्टस्थितीनां अभ्यधिका उदयधर्म्याः स्थितय एरुचत्वारिंशतां प्रकृतीनां । ताश्च प्रकृत्युदयेऽभिहिताः । शेषं सामानादिध्रुवाध्रुवादिसर्व उदीरणात्तुल्य । जघन्योदवस्तासामेरुचत्वारिंशतां निद्रापञ्चरुहितानां पद-
त्रिंशतामेकस्थित्युदयो भवत्यन्ते चरमस्थितिस्त्यर्थः । निद्रासुषुप्तः परावर्तनाकाळे प्रभूतस्थितीनामन्यत्र शेषादेकस्थितित्ति भवति,

पदान्निवृत्तां क्रमानुभवनाद् भवति । शेषं स्थित्युदीरणावद् द्रष्टव्यमिति गाथार्थः ॥ १०३ ॥

भणितः स्थित्युदयः । अनुभागोदयो विधीयते—

अनुभागदधो वि उदीरणात् तुल्लो जहण्यं नचरि । आवलिगंते सम्मत्तवेखलीणतलोभाणं ॥ १०४ ॥

व्याख्या—अनुभागोदयोऽप्युदीरणात्तुल्लो, मूलोचरभक्तविरचित्यस्यानशुभाशुभस्वामित्वानि तुल्यानि, यथाऽनुभागोदीरणायां तथातुभागोदयेऽपि । नचरस्य विधेयः—उदयवलिगन्तसमये जयन्तानुभागोदयो वक्तव्यः, सम्यक्त्ववेदत्रयज्ञानान्तराय-दर्शनचतुष्टयस्य उदयवलिगन्तानां शेषभक्तानामुदीरणा तुल्यं सर्वमिति गाथार्थः ॥ १०४ ॥

उक्तोऽनुभागोदयः, प्रदेशोदयमाह—

अजहण्योणुक्कोसो चउहतिहा छणह चउविहो मोहे । आउसस साह अउवा सेसविगप्पा य सव्वेसिं ॥ १०५ ॥

व्याख्या—अजयन्यः प्रदेशोदयः श्रुतुदां भवति, मोहायुर्वर्तनां पणां कर्मणां, कथं? सपितरुर्भाषस्य देवस्य सङ्क्षिप्त-स्य उक्त्युत्पत्तिवन्धं वध्नतः प्रभूतानुभागमात्र ते परिगृह्णन्ति, तस्य प्रभूतं प्रदेशाग्राह्यं भवति, ततो वन्द्यावसाने काले कृत्वा एकेन्द्रियैरुत्पन्नस्य प्रथमसमये जयन्यः प्रदेशोदयः स चैकस्वामयिकः सादिरुद्युवध, तस्माद् द्वितीयसमये अजयन्यः, स च सादिः, तत्स्थानमप्राप्तानां अनादिः, भव्याभव्ययोरुद्युवध्नाविति । तेषामेव पणां कर्मणापनुत्तुष्टः प्रदेशोदयस्त्रिविधो भवति, कथं? गुणितरुर्भाषमाश्रित्य स्वोदयान्ते युगश्रेणोदिरसि वर्तमानस्योक्तुष्टः प्रदेशोदयो भवति, स चैकस्वामयिकः सादिरुद्युवध, तदुद्योऽनुत्तुष्टः, स च सादिर्न सम्भवति, उक्तुष्टोदयस्यान्ते उदयस्यैवाभावात्, अनादिद्युवधभव्यन्यानां भव्यानामद्युव इति ।

चतुर्विधो मोहनीयेऽजघन्योऽनुत्कृष्टश्च, कथं? सपितृकर्मणि कृते तन्त्रकरणे उदीरणोदये निवृत्ते उदयावलिक्रान्तसमये मोहनीयस्य अजघन्यः प्रदेशोदयः स च सादिरध्रुवः, सामयिकश्च, तस्मात् द्वितीयसमयेऽजघन्यः प्रदेशोदयः सादिः, तत्स्थानमप्राप्तपूर्वस्थानादिः, ध्रुवाध्रुवौ पूर्ववत् । अनुत्कृष्टोऽपि चतुर्धा, कथं? उत्कृष्टप्रदेशोदयो गुणितकर्मर्गशमधिकृत्य वक्तव्यः, स च मूलसंक्रयान्तसमये सामयिकः सादिरध्रुवश्च भवति, उपशमश्रेणीतः प्रतिपत्तमानस्यानुत्कृष्टो मोहनीयस्य प्रदेशोदयः, स च सादिः, तत्स्थानमप्राप्तस्थानादिः, ध्रुवाध्रुवौ पूर्ववत् । आयुष्यत्वारोऽपि भेदाः, साध्यध्रुवा उत्तमाधममध्यमस्थितास्तम्भवादध्रुवोदयसाच्च सुगमाः । शेषकर्मणां जघन्योत्कृष्टाः कथिता एवेति गायार्थः ॥ १०५ ॥

अजहण्योऽणुकोसो ध्रुवोदयार्ण चउतिहा चउहा । मिच्छते सेसासि, दुचिहा सव्वे य सेसाणं ॥ १०६ ॥

भणिया साइणाइ परूवणा । इयाणि गुणसेणोपरूवणं दुवंति-

व्याख्या—मिथ्यात्वरहितानां सप्तचत्वारिंशतां ध्रुवोदयप्रकृतीनां अजघन्यः प्रदेशोदयश्चतुर्विधो भवति, कथं? सपितृकर्मर्गो देवः सहस्रिह उत्कृष्टस्थितिं यत्रन् प्रभूतप्रदेशाग्रमुद्वर्तयति, बन्धावसाने कृतकालः एकन्दिनेयुष्यवस्तरस्य प्रथमसमये नयन्यः प्रदेशोदयः सामान्यतः । अवधिज्ञानदर्शनावरणयोः देवस्य वन्यावलिक्रान्तसमये अजघन्यः प्रदेशोदयः सामयिकः सादिरध्रुवश्च, द्वितीयसमयेऽसाक्षिपि सादिस्तत्स्थानमप्राप्तस्थानादिर्ध्रुवाध्रुवौ पूर्ववत् । अस्या एव सप्तचत्वारिंशतोऽनुत्कृष्टतः प्रदेशोदयश्च भवति, कथं? गुणितकर्मर्गशमधिकृत्य प्रदेशोदयः स्वीदयान्तसमये भवति, स च सामयिकः सादिरध्रुवश्च, तद्वर्गान् उदयस्वराभावादनुत्कृष्टः सादिर्न सम्भवति, सप्तकाले अनुत्कृष्टः प्रदेशोदयोऽप्रादिर्ध्रुवश्चामन्यानां भव्यानामध्रुवो भवति ।

मिथ्यात्वप्रदेशोदयश्चतुर्विधः अजयनोऽनुक्तुष्टश्च, कथं ? क्षणित्कर्मज्ञस्य प्रथमसम्यक्त्वमुत्पादयतः, कृतान्तरकरणस्य औपशमि
कसम्यक्त्वान्मिथ्यात्वगतस्य उदीरणान्ते वर्तमानस्य जयन्यः प्रदेशोदयः, स च सादिरश्रवः, तस्यैव द्वितीयसमये मिथ्यात्वमनु
भवतोऽजयन्यः प्रदेशोदयः सादिः, वेदकसम्भवत्वाद्वा प्रतिषत्मानस्य सादिः, तत्स्थानमभासस्थानादिः, ध्रुवाश्रवौ पूर्ववत् । मि-
थ्यात्वस्यानुक्तुष्टोऽपि प्रदेशोदयश्चतुर्धा, कथं ? गुणित्कर्मज्ञः देशविरतगुणश्रेणीमनुभवमानः सर्वसंयमसुगुणश्रेणीं च कृत्वा द्वयो-
रपि गुणश्रेणोर्मस्तकं यदैकत्र भवति, तदा मिथ्यात्वमनुभवमानस्योक्तुष्टः प्रदेशोदयो भवति, स च सामयिकः सादिरश्रवश्च,
द्वितीयसमयेऽनुक्तुष्टः, सम्यक्त्वाद्वा मिथ्यात्वगतस्यानुक्तुष्टः, स च सादिः तत्स्थानमभासस्थानादिध्रुवाश्रवौ पूर्ववत् । भणितशेषाः
अजयनोक्तुष्टाः प्रदेशोदयाः साद्यश्रवाः सम्भाविता एव आसौ ध्रुवोदयानाम् । “सर्वे” चत्वारोऽपि उक्तशेषाणामध्रुवोदयानां
साद्यश्रवा भवन्ति, अध्रुवोदयत्वादेव सुगमा इति गार्थायः ॥ १०६ ॥

उक्ता साधनादिप्ररूपणा । साम्प्रतं स्वामित्वविभावनस्य गुणश्रेणीप्ररूपणायाह-

सम्प्रतत्तत्संपुण्यविरह उपपत्तिअणविसंज्ञोगे । दंसणस्वरणे मोहस्स समये उवसंतं खवणे य ॥ १०७ ॥

व्याख्या—सम्यक्त्वोत्पत्तौ प्रथमा गुणश्रेणी, देशविरतौ द्वितीया, सर्वविरतौ तृतीया, अनन्तानुयन्धविसंयोजने चतु-
र्थी, दंशनविकल्पणे पञ्चमी, मोहनीयोपशमने षष्ठी, मोहनीयोपशान्ते सप्तमी, मोहनीयस्पर्शकेऽष्टमी, मोहनीयक्षणे नवमी,
संयोगिनि दशमी, अयमिति एकदशी भवति । चः समुच्चये इति गार्थायः ॥ १०७ ॥

उक्ता गुणश्रेणयः ॥

स्त्रीणाहतिगे असंखगुणियगुणसेदितलिय जह कमसो । सम्मत्ताण्णेकारसण्ह कालो संखंसो ॥ १०८ ॥

व्याख्या—क्षीणरूपायसयोग्ययोगिनां या गुणधेयस्थाः कथिताः । एवमेवा एकादश यथोत्तरास्वसङ्ख्येयपुणं दलं विशुद्धाधपवसायत्वाद् । कालस्तु सङ्ख्येयभागमात्रो यथोत्तरं भवति, अतः यथोत्तरं पृथुलतरा इत्याद्य भवन्ति । सम्यक्त्वगुण-
श्रेणिदलादेशचिरतिगुणश्रेणीदलप्रसङ्ख्येयपुणं, कालस्तु सङ्ख्येयभागमात्रः । एवं यथोत्तरास्वपि यत्कव्यमिति गार्थार्थः ॥

॥ १०८ ॥ उक्ता गुणश्रेणीप्ररूपणा । उत्कृष्टस्वामित्वमाह—

स्मृतिगुणाभो पडिए मिच्छत्तगएवि आइमा तिण्णि । लब्धमंति न सेसाओ जं मीणास्तु असुभमरणं ॥ १०९ ॥

व्याख्या—यदिति सर्वविरतिगुणात्प्राप्तिते मिथ्यात्वं गतेऽप्याद्यास्तिस्रो गुणश्रेण्यो लभ्यन्ते उदयमाश्रित्य, यतः सर्वास्तु
गतिषु एताः सम्भवन्ति, नाष्टौ शेषाः, यंस्तस्तु यदि भवत्यशुभमरणं न विद्यमानास्त्विति गार्थार्थः ॥ १०९ ॥

उक्कोसपपुसुदयं गुणसेवीसीसगे गुणियकम्मो । सव्वासु कुणइ उहेण खवियकम्मो पुण जहणं ॥ ११० ॥

व्याख्या—उत्कृष्टप्रदेशोदयं गुणश्रेणीशिरसि गतो गुणितकर्मज्ञः सर्वासु प्रकृतिषु करोत्योद्यतो—याहुत्येन, तदर्थमिह
प्ररूपणा, सपितकर्मज्ञस्तु जयन्प्रदेशोदयं सर्वत्र करोतीति गार्थार्थः ॥ ११० ॥

सुम्मत्तवेगसंजलणयाण खीणंतदुज्जिणअन्ताणं । लहुत्तवणाए अंतं ओहिस्स अणोहिणुक्कोसो ॥ १११ ॥

व्याख्या—सम्यक्त्ववेदसञ्चलनप्रकृतीनामाश्रानां क्षयस्य गुणितकर्मज्ञस्यात्मीयात्मीयोदयान्तसमये वर्त्तमानस्योत्कृष्टः
नन्देन्द्रो भवति । नानान्तरावदर्शनचक्रचतुर्दशानां क्षीणरूपायान्तसमयेषु गुणितकर्मज्ञस्योत्कृष्टः प्रदेशोदयः, औदारिक-

सतक्रान्मणसतं तसंस्थानपट्टक्रमयमसंहननवर्णादि विंशत्यसुखलघूपातपरायातविहायोगविद्विक्कमत्यैकस्थिरास्थिरशुभाशुभनिर्मा-
णमकृतीनां द्वापञ्चाशत्तां युगितक्रमांशस्य सयोम्यन्तसमये उत्कृष्टप्रदेशोदयः । मुस्तदुस्वरयोः स एव स्वरानिरोधकाले,
उद्ग्रासस्य स एव तच्चिराधकाले उत्कृष्टप्रदेशोदयं करोति । वेदनीयाद्विभ्रजुगतिपञ्चन्द्रिणजातिवसवादरपर्याप्तमुभगादेययश-
स्तीर्णस्रोचौर्गोबाणां द्वादशानां युगितक्रमांशस्यायोम्यन्तसमये उत्कृष्टः प्रदेशोदयो भवति । 'लघुह्रस्वणा' वीग्रहपणा, तयाभ्युस्थि-
तस्येति । क्रोड्योऽष्टवार्पकः संयमं प्रतिपन्नोऽन्तर्गुहूत्तेन क्षणश्रेणीगुणस्थितो युगितक्रमांशः तीव्रपरिणामो यस्तस्योत्कृष्टः प्रदे-
शोदयः, चित्तपणया तु कर्मपदगुणः परित्वादित्येषाः स्तोका भवन्ति । अवधिद्विकस्य तदुपलम्भवर्जितस्य, यतस्तदुत्पत्तौ प्रभूताः
पुद्गलाः परित्वाटन्तीति गार्थः ॥ १११ ॥

पदमगुणसैदिसीसै निहापपलाण कुणइ उवसंतो । देवत्तं हत्तिगओ वेउव्विपसुरवुगे स एव ॥ ११२ ॥

व्याख्या—मध्यमगुणश्रेणीक्षिरसि वर्चमानो निद्राप्रचलणोः करोत्युपशान्त उत्कृष्टप्रदेशोदयम् । स एव देवत्वं ह्वति
प्राप्तः स्वगुणश्रेणीमस्त रुदलमनुभवमानो देवद्विस्त्रैक्रियसमानां उत्कृष्टप्रदेशोदयं करोतीति गार्थः ॥ ११२ ॥

तिरिएण्तुदयाणं मिच्छत्तणमीसयीणगिदीणं । अप्पजस्स य जोगे हुत्तिगुणसेदीण सीसाणं ॥ ११३ ॥

व्याख्या—तिथीक्रान्तोदया एकद्वित्रिचतुरिन्द्रियनाचयः स्यावस्तृप्तसाधारणप्रकृतयस्त्वाश्चक्रान्तेनैव तिरयां योग्या
उदयमाश्रित्य, मिथ्यात्वान्तानुबन्धितमभिमिथ्यात्वस्यानार्द्धविक्रानामपर्याप्तस्य चासां सास्त्वानां प्रकृतीनां योगे-मेव्यापके,
द्वितीयगुणश्रेणीमस्तकयोः उत्कृष्टः प्रदेशोदयो भवति । एतदेव भावयति-देवत्रिरित्युगश्रेणीसद्भावे, स एव सर्वविरतियुगश्रेणी

तदुपरि निवेशयति, द्वयोरपि गुणश्रेण्योः शस्त्रकयोगो यदा भवति, तदा प्रभूतं फलदलं, तत्र मिथ्यात्वानन्तानुबन्धिनामुदये उत्कृष्टः प्रदेशोदयः। तस्यमिथ्यात्वमुभवतस्तत्त्वैवेति कृष्टः, स्थानद्वित्रिकस्योदये वासायुक्तः प्रदेशोदयः, स च तद्वशुणाश्रमेऽपि भवति, तासां प्रयगेऽनुभवसम्भवात्, तिर्ययोगमापयज्ञानां मिथ्यात्वमाज्ञां तद्वभवमाज्ञां चोत्कृष्टः प्रदेशोदयो भवतीति गायार्थः॥ ११३॥

से कालेतरकरणं होही अमरो य अंतमुहुपरओ । उक्कोसपए सुदओ हासाइसु मज्झिमहुण्हं ॥ ११४ ॥

व्याख्या—‘से’ अथ, यस्मिन् काले उपशमश्रेणीगतस्यान्तरकरणं भविष्यति तस्मिन् काले मृत्वाभ्यरगता गते, तत्राऽप्यन्तमुहुर्चं व्यतीते, यतः तत्प्रातिक्रमे गुणश्रेणीमस्तकं प्राप्नोति तत्रोत्कृष्टः प्रदेशोदयो भवति हास्यादिपट्टकस्य, मध्यमकरायाणां चाष्टानामप्याह्वानप्रत्याह्वानावरणाभिधानानां स्वान्तरकरणकालमृतस्य स्त्रोदये इति गायार्थः ॥ ११४ ॥

इस्सद्विहंयधित्ता अब्बाजोगाइद्वितित्तिसेमाणं । उक्कोसपए पढमोदयम्मि सुरनारगाऊणं ॥ ११५ ॥

व्याख्या—‘इस्सं’ जयन्त्यां, स्थितिं क्त्वा ‘अदे’ ति ग्रन्थकालो ‘योगा’ इति, मनोवाक्शयाः, प्रथमस्थितावायसमये ‘निपेत्तो’ दलनिक्षेपः, अद्वाभोगप्रथमस्थितिनिर्गमाणां उत्कृष्टपदे सति मृतस्य प्रथमस्थित्युदये सुतारकायुगोः प्रवेशोदयो भवत्युत्कृष्ट इति गायार्थः ॥ ११५ ॥

अब्बाजोगुक्कासे धंधित्ता भोगभूमिगेसु लहुं । सन्वत्पज्जीविमं वज्जइतु ओचट्टिया दोण्हं ॥ ११६ ॥

व्याख्या—दोर्ध्वग्रन्थकादया उत्कृष्टेन योगेन कथा भोगभूमिषु तिर्यग्मनुष्येज्जायुषकं, ‘लघु’ शीघ्रं, मृतोत्पन्नः त्रिपश्योपमायुः केचु ‘समोत्पज्जीवितां’ अन्तर्मुहुर्त्तमात्रं, ‘वर्जयित्वा’ अपवर्तयित्वाऽपवर्तयति, ततः प्रथमसमये द्वयोस्तिर्यग्मनुष्यायुषोत्कृष्टः

मदेबोदयो भवतीति गार्थार्थः ॥ ११६ ॥

नारयतिरिदुगदुभगादनीयमणुयाणुव्विगाणं तु । दंसणमोहक्सवगो तद्वयगसेदीआ पडिभगो ॥ ११७ ॥

व्याख्या--नारकदि सतिर्यग्दिदुभगादेयायशोनीचिगम्भन्युपुर्विकाणां नवानां प्रकृतानां दर्शनमोहनीयसपणा-
योरित्येतो यस्ततो या तृतीयगुणश्रेणिः तस्याः प्रतिभन्मः उत्कृष्टप्रदेशोदयं करोति । कथं ? दर्शनसपकागुणश्रेणीं कृत्वा पश्चादश-
विरितिं प्रतिपन्नः तद्वयगश्रेणीं कृत्वा भूयः सर्वाविरितिं प्रतिपद्यते, स एव पश्चादश्वनधिके सप्तितशेषे भूयोऽप्यविरतत्वं प्रतिपद्यते,
तथापि श्रेणीत्रयमस्यास्ति, ततस्तासां मस्तत्समागमे वर्णमानो दुर्भगानादेयायशोनीचिर्भोग्राणां अत्रैवात्कृष्टप्रदेशोदयं करोति ।
अथवा षड्वयगुक्तो नारकत्वेनोत्पन्नः सन्ऋद्विकानां पूर्वोक्तानां करोत्युत्कृष्टं प्रदेशोदयम् । अथवा तिर्यग्द्विकसहितानां स एव
तासां तिर्यग्प्रपन्नः करोत्युत्कृष्टप्रदेशोदयम् । मनुजेषूपपन्नः, समनुजानुपूर्विकाणां तासां दुर्भगादीनां तथैव त्रिगुणश्रेणीमस्तकगतो
गुणितरुर्भावाः करोत्युत्कृष्टं प्रदेशोदयमिति गार्थार्थः ॥ ११७ ॥

संययणपंचागस्स उ बीयाइत्तिगुणसेदिमीसंस्मि । आहारुज्जोयाणं अपमत्तो आइगुणमीसे ॥ ११८ ॥

व्याख्या--वचनप्रभनाराचारहितस्य संहननपञ्चकस्य द्वितीयादित्रिगुणश्रेणीमस्तके वर्चमानमुत्कृष्टं प्रदेशोदयं करोति,
कथं ? द्वितीयां देशविरत्तिगुणश्रेणीं, ततः स एव त्रियुद्धाध्यवसायः सर्वाविरत्तिगुणश्रेणीं करोति, भूयो विशुद्धयमानोऽनन्ताबुबन्धि-
विसंयोजनगुणश्रेणीं निर्यचपति, ततस्तासां त्रिगुणमपि यदा यस्तके वर्चमानः तत्संहननमनुभवति, तदोत्कृष्टप्रदेशोदयः । आहा-
रुक्तसंयोगोक्तानां अप्रमत्तस्तदनुभवनकाले प्रथमगुणश्रेणीमस्तके वर्चमानः उत्कृष्टं प्रदेशोदयं करोतीति गार्थार्थः ॥ ११८ ॥

गुणसेवीं भग्नो एतो विद्दि पुढविकायत् । आयावत्स उ तव्वेइ पढमसमयमि षट्तो ॥ ११९ ॥
 ॥ उच्चं उच्छिन्नामिचं । जहन्नामिचं बुञ्जति ॥

व्याख्या—अथमाणश्रेणीतो 'भग्नः' परिणतितो मिथ्यादृष्टित्वं प्राप्त इत्यर्थः, गुणितकर्मणः पञ्चेन्द्रियः पञ्चात्मज्ञो द्वेन्द्रियत्वं ततो दीर्घस्थितिकं कर्म स्वस्थित्या स्वापयित्वा धृयिवीकायत्वं प्राप्तः, द्वेन्द्रियग्रहणं यतस्तस्य स्थितिः स्वस्थितिः रूपेण दृढिति करोति, त्रीन्द्रियादीनां दीर्घकालेनातो न तद्वद्ग्रहणं मतम्, आतपस्यानुभवमथमसमये उच्छिष्टप्रदेशोद्धृत्य करोति, 'तव्वेइ' आतपानुभवक इति गार्थायः ॥ ११९ ॥

उक्तं उच्छिष्टस्याभितम् । जयन्यस्वाभितम् ॥

देवो जहण्णपाऊ दीह्वव्वट्ठित्तु मिच्छुअंतम्मि । चउनाणदंसणतिगो एमिदिगए जहण्णुदयं ॥ १२० ॥
 व्याख्या—संपितकर्मज्ञो जयन्यस्थित्या दशरूपसहस्रप्रमाणया देवो जातः सम्पत्त्वं प्रतिपद्यते, अन्तर्मुहूर्त्तं देवे मि-
 ध्यातं दीर्घैर्दत्तना उद्धृतयति, अतिसंक्षिप्ताद् दीर्घस्थितिं च यन्नाति, ततः संक्षिप्त एव श्रुत्वा एकेन्द्रियपुण्यपन्नः स प्रथमसम-
 ये भक्तिश्रुतमनःप्राप्यकोरलक्षणावरणानां चक्षुराचक्षुर्केवलदृशनावरणानां च मन्दं प्रदेशोदयं करोति, तत्रानुभागोदयत्वात् स्निग्धाः
 पुद्गला न यदः क्षन्तीति गार्थायः ॥ १२० ॥

कुण्डइ ओहिदुगस्सउ देयत्तं संजमाउ.संपत्तो । मिच्छुक्कोसुक्काहिय आवल्लिगंते एएसुदयं ॥ १२१ ॥

व्याख्या—रुरोति प्रदेशोदयप्रवाधिशान्दशनयोः सप्तिकर्मोक्तः संयमं कृत्वाऽप्रतिपत्तितावधिज्ञानदर्शनो देवेषूप-
पन्नः, तत्रानर्गहर्जनं मिथ्यात्वगतः, तत्र उल्लुष्टस्थितिवन्त्यको वन्यावलिकायां गतायामतिसंक्षिप्तो दीर्घार्कपक्षो मन्दावधिज्ञान-
दर्शनो मन्दप्रदेशोदयं करोतीति गार्थार्थः ॥ १२१ ॥

चेयन्निपउचसोपंतरापअरइण होइ ओहिस्समो । निव्वदुगस्स उदए उक्कोसद्धिओ पडियस्स ॥ १२२ ॥

व्याख्या—सातासातोचैर्गोत्रज्ञोऽन्तरापअरइणरतीनां दशानामपि प्रकृतीनां अत्राधिशानावरणतुल्यो मन्दः प्रदेशोदयो
यक्तव्यः । निव्वदिरूप उदये वदुल्लुष्टस्थितिवन्त्यात्प्रतिपत्तितस्य, यतोऽतिसंक्षिप्तस्य निव्वदयो न भवत्ययं विशेषः, शेपमवधि
ज्ञानावरणसममिति गार्थार्थः ॥ १२२ ॥

मइसरिस्सं यरिसवरं तिरियगइं थावरं च नीयं च । इंदियपज्जत्तीए पदमे समयंमि गिच्छिन्तिगे ॥ १२३ ॥

व्याख्या—भतिज्ञानावरणतुल्यं 'यरिसवरं' ति ननुसरुवेदं तिर्षगतिं स्थावरं च नीचैर्गोत्रम् । स्थानद्वित्रिकं चकारस्य
अपिहितसन्ध्यात् इन्द्रिप्रयथामिप्रथमसमये यावत्सुदीरणा भवति, तावन्मन्दोदय इति, देवलोके स्थानद्वित्रिकस्योदयाभावात्
भवतीति गार्थार्थः ॥ १२३ ॥

अयुमितियसोगपढमिल्लअरइरदियाण मोइणगइणं । अंतरक्कणाउ गए सुरेसु उदयावलीअंते ॥ १२४ ॥

व्याख्या—ननुसरुसीशोकानन्तानुबन्धिअरतिरहितानां गोहनीयप्रकृतीनां विग्रहोः दर्शनत्रिकोपरितनद्वादशकपाय-

शीर्षोपेतताकारकः ।

भयलुगुप्ताहास्यरितुरूपवेदाभिधानानामुपक्रमसम्यक्ताद्धायां वर्चमानस्य पुत्रत्रयान्वयतस्योदयावलिकान्तसमये कर्मदलमनुभवमानस्य मन्दः प्रदेशोदयः, एवं शेषाणामपि, किंतूपश्वमथेष्यामन्तरकरणे कृते तत्रायुषः समाप्त्या देवलोके गते द्वितीयस्थित्युदयावलिकान्तसमये मन्दः प्रदेशोदयः, यतः प्रथमसमये मथूतं दलं द्वितीयादिषु विशेषहीनं न भवतीति गायार्थः ॥ १२४ ॥

उवसंतो कालगओ सव्वहे जाइ भगवइ सिद्धं । तत्थ न एयाणुदओ असुमुदए होति मिच्छस्स ॥ १२५ ॥
 व्याख्या—उपशान्तरूपायः कश्चिदुपश्रामको वा मृता सर्वार्थसिद्धो व्रजति यदि वद्धायुष्को भवति, एतद् ‘भगवत्यां ‘सिद्धं’ कथितम्, तत्र चासौ ननुसरुहोशोकानन्तानुबन्धत्वीनामुदयो नास्ति, अतो निषेधः कृतोऽधुमरणमृतस्य प्रतिपत्तितस्य वा भवत्युदयो मिथ्यात्वस्याश्रुतस्य (एवं सम्यक्त्वमिथ्योरपि) वातः सप्तशानामेव देवलोकगमनमिष्टमिति गायार्थः ॥ १२५ ॥

उवसामनु चउहा अंतसुहू रंधिज्ज चहुकालं । पालिय सम्मं पदमाण आवलीयंतमिच्छगए ॥ १२६ ॥

व्याख्या—उपश्रामयित्वा मोहनीयं तदन्धस्य उपश्रमस्याभावात्, ‘चतुर्धा’ चतस्रो वारा, यतः उपश्रमं कुर्वतः प्रभूताः पुद्गलाः झटन्ति, ततो कथ्यमानानामु सख्याः सङ्क्रमन्ति, पञ्चमवारायां उपश्रम एव न सम्भवति, तेन चतुर्णां ग्रहणं । ततोऽन्त-मुद्गतेनान्तानुवन्धिनो यच्चा ततः प्रभूतकालं सागरोपभाणां पश्यष्टिद्विभ्रमात्रं अनुपाल्य सम्यक्त्वं, यतस्तत्कालेन प्रभूताः पुद्गलाः प्रदेशोदयेन झटिता भवन्ति, ततः ‘प्रथमानाम’ नन्तानुवन्धिनां उदयावलिकान्तसमये मिथ्यात्वं गतः क्षपितकर्मोदो जीवः मन्दप्रदेशोदयं करोतीति गायार्थः ॥ १२६ ॥

इत्थीए संजमभवे सव्वनिरुद्धमि गंतुमिच्छंतं । देवी लहु जेद्धठिइ उव्वहिय आवलीअंते ॥ १२७ ॥

व्याख्या—इत्थीए'ति स्त्रीवेदस्य संयमोपलसितो भवः संयमभवो देशोनपूर्वकोटि संयमं कृत्वा सर्वनिस्सिद्धे सर्वज-
यन्येऽन्तमुहूर्त्ते श्रेणे गत्वा मिथ्यात्वं देवी समुत्पन्ना 'लहु'चि शीघ्रं पर्याप्ता संक्षिप्ता च स्त्रीवेदस्योक्त्यां स्थितिं वदन्ति, तामपि
पूर्ववद्वां वदन्त्येव दीर्घां करोति, उद्यावलिकान्तसमये क्षयितकर्मणस्य जीवस्य गन्धः प्रदेशोदय इति गार्थार्थः ॥ १२७ ॥

अपण्डाजोगसमजियाण आऊण जेद्वद्विजिअंते । उवर्णि थोवनिसेगो चिरतिव्वअसायवेईणं ॥ १२८ ॥

व्याख्या—अस्य वाक्यादया स्वल्पेन योगेन 'समाजितानां' वदनां, बहुषां पायुषां आत्मीयोक्तृश्रुतितानां
'अंते'ति सर्वपश्चिमायां स्थितौ, यत्रोपरिगामु स्थितिषु 'स्तोको' जयन्यो, 'निपको' दलक्ष्यः, क्षयितकर्मणानां तीव्रासातेन प्रभूतं
कालं पीडितानां यतो दुःखितानामामुषः पुद्गला इदन्ति, तत्तदायुष्मनुभवमानानां चरमस्थितौ वर्चमानानां मन्दः प्रदेशो-
दयो भवतीति गार्थार्थः ॥ १२८ ॥

संजोयणा विजोइय जहण्णेदेवत्तमंतिममुहूर्त्ते । वंधिय उक्कोसट्ठिति गंतूणेगिदियासण्णा ॥ १२९ ॥

व्याख्या—अनन्तानुबन्धिनो विधेज्य, यत्स्तद्वियोजने कर्मणा प्रभूताः पुद्गला इदन्ति, जयन्यस्थितिकदेवत्वपश्चि-
मेऽन्तमुहूर्त्ते प्रतिपन्नमिथ्यात्वं उक्त्यां स्थितिं वच्चा सर्वसंक्षिप्तः एकेन्द्रियेषूपपन्नः, तत्रान्तमुहूर्त्तं स्थित्वा अंसंक्षिप्तं गतो यतो देवो
मृता नांसंक्षिप्तं व्रजति, अतः एकेन्द्रियग्रहणमिति गार्थार्थः ॥ १२९ ॥

सव्वलहुं नरयगए नरयगईं तंमि सव्वपब्बत्ते । अणुणुव्वि सगइतुल्ला ता पुणा नेया भवाइंमि ॥ १३० ॥

व्याख्या—ततोऽपि 'लघु'शीघ्रं, नरके गंतः सर्वपर्याप्तिभिः पर्याप्ताः तस्य नरकगतः जयन्यः प्रदेशोदयः, यतः पर्याप्तस्य

प्रभूताः प्रकृतयो विपाकोदयं यान्ति, उदयगताश्चोदयगतास्तु स्तिबुद्धसङ्ख्येण न सङ्ख्ययन्ति, अतः पर्याप्तग्रहणम् । चतस्रोऽप्यानुपूर्-
विक्ताः स्वगतितुल्या श्रेयाः, किन्तु भवादिसमये तासां जघन्यः प्रदेशोदयः, तृतीयसमये यत आवलिकानीतं दलमुदयमागच्छति,
अतः मध्यमसमयग्रहणमिति भाग्यार्थः ॥ १३० ॥

देवर्गई ओदिसमा नवरं उल्लेजायवेयोगो जाहे । चिरसंजमिणो अंते आहारे तस्स उदयग्मि ॥ १३१ ॥
व्याख्या—देवगतिरविधानावरणसया किन्तु यदोद्योतोदयो भवति तदा जघन्यः प्रदेशोदयः स च पर्याप्तस्य
भवति, अयं विशेषः, उद्योतं स्वरूपेणानुभवमानो न देवगतौ स्तिबुद्धसङ्ख्येण सदक्रामयति । चिरसंजमिनो देशोनपूर्वकोटि-
संयमिनोऽन्ते आहारकस्य उद्योतोदये सति जघन्यप्रदेशोदयः चिरसंयमे स्थितिक्षेणेण प्रभूताः पुद्गला व्यपेता भवन्तीति
भाग्यार्थः ॥ १३१ ॥

सेसाणं चक्खुसमं तंमिय अण्णमि वा भवे अचिरा । तल्लोगा बहुयाओ ता ताओ वेयमाणस्स ॥ १३२ ॥

॥ उदयाहिगरो सम्मचो ॥ इयाणि उच्चरम्मणं सत्तासल्लमाह—

व्याख्या—सत्तानां (श्रेयाणां) कर्मणां जघन्यः प्रदेशोदयः स्वतः सूत्रकारेणैवेक्तः । नाम्नोऽपि स्थावराहारकस्त-
कानुपूर्वी चतुर्भुवनरकतियगतीनां पञ्चदशप्रकृतीनां उक्तश्रेया नाम्नोऽष्टाद्वीतिः तासां चतुर्दशनावरणसमं, तस्मिन् एकेन्द्रि-
यभवे यासामुदयः सम्भवति तासां तत्र जघन्यः प्रदेशोदयः, यासां तत्रोदयो न सम्भवति तासामन्यत्राचिराद् गत्वा तदुभ-
योग्या यदीरनुभवतो जघन्यः प्रदेशोदयः । प्रभूतग्रहणं स्तिबुद्धसङ्ख्यपरिहारार्थं सर्वत्र क्षपितस्मृतिशो वक्तव्यः । तीर्थरत्नाम्नः

प्रथमोदयसमये जयन्त्यः प्रदेशोदयः, उपरितनेषु गुणश्रेणीदलानुभवनात् जयन्त्यो भवतीति गार्थार्थः ॥ १३२ ॥

भाणतः प्रदेशोदयः, तद्भणनदुदयाधिकारः समाप्तः । इदानीं सत्त्वप्रभुरूपमाह—सा च मूलप्रकृतिगता उत्तरप्रकृतिगता च, मूलप्रकृतीनां साधनादिप्ररूपणा—सा त्रिविधा; अष्टानामपि अनादिर्वीजादुत्पद्यते, अभव्यानां ध्रुवा भव्यानामध्रुवेति,

उत्तरप्रकृतीनामाह—

पलमकसाया चज्हा तिहा धुवं साइ अदुवं संतं । हुचरिमलीणभवंता निहादुग चोइसाऊणि ॥ १३३ ॥

व्याख्या—‘प्रथमकपाया’ अनन्तानुबन्धिनस्ते चतुर्विधाः, साधनादिध्रुवाध्रुवाः भवन्ति, कथं? उद्वलिताः सन्तो भूयोऽपि यन्मगतस्य (वदन्तः) सादि (दपः) तद्गुणप्रभासस्थानादि (दपः) ध्रुवाध्रुवे(वाः) पूर्ववत् । ध्रुवसत्कर्म त्रिधा भवति, कथं? आदेरभावात् अनदि बीजादुत्पद्यते, अभव्यानां ध्रुवं, भव्यानामध्रुवमिति । अध्रुवसत्कर्म साधध्रुवं भवति, कथं? आहारकसत्कर्तृर्यद्भूतसम्पत्तस्यमिथ्यात्वानां विशिष्टगुणकृताः संभवः, स च सादिः, सादिना त्वध्रुवेण भाव्यम् । वैक्रियसत्सत्कैर्गोत्रदेवद्विक्रमजद्विक्रमरकदिकानां सत्तामपि वाय्वग्निगतस्य जीवस्य स्थितिक्षयेण असत्ता भवति, तत्र तासां वन्धाभावात्, भूयः पञ्चेन्द्रियतिर्यङ्गागतस्य तासां सादिसत्कर्मत्वा भवति, सादि चाध्रुवम् । आयुषां तद्वबाधुभवनात् साधध्रुवत्वं भावितमेव । अष्टाविंशतिप्रकृतयोऽध्रुवाः । शेषं त्रिशदधिकं शतं ध्रुवसदिति । इदानीं स्वाभिलमाह यथासङ्ख्येन द्विचरमसमं यावच्चिद्रादिकं हीनकपापान्तर्गम्य यावच्चतुर्दश ज्ञानान्तराधर्शनन्तच्छ्रुत्याः सम्भवन्ति, स्वभवान्तं यावदायुषीति गार्थार्थः ॥ १३३ ॥ तिसु मिच्छन्तं नियमा अद्वसु द्वाणेषु होइ भइयव्वं । सासायाणम्मि नियमा सम्मं भज्जं इस्सु संतं ॥ १३४ ॥

व्याख्या—मिथ्यादृष्टिसास्वादनसम्यग्मिथ्यादृष्टिषु त्रिषु गुणेषु मिथ्यात्वेन तावदवश्यं भाव्यम्, अविरतेन सप्तके क्षिपिते तदाग्रेष्वष्टसु न भवति, उपशमकेषु भवत्यतो भाज्यमिति । सास्वादनं सम्पत्तत्वं अवश्यं भवति, यतः उपशमाद्वा स्थितोऽवश्यं त्रिषु क्षीर्यतीति सम्पत्तत्वं मिथ्यादृष्टौ स्थितिभावेण तदुद्भूतनाद्वा सदर्थसम्भवत्यतो भाज्यम्, सम्यग्मिथ्यादृष्टित्वं तस्मिन्नुद्बलितेऽपि भवत्यतः मिथ्यादृष्टौ भाज्यम्, अविरतादिषु तत्क्षणोपशमनसम्भवाद् सत्ता भाज्या इति गार्थार्थः ॥ १३४ ॥

सासणमीसं मीसं सन्तं नियमेण नवसु भइयन्वं । सासायणं तु नियमा पंचसु भज्जा अओ पढमा ॥ १३५ ॥
व्याख्या—सास्वादनमिश्रयोनियमेन—निधयेन सम्यग्मिथ्यात्वमस्ति, सास्वादोऽवश्यं यतोऽष्टाविंशतिसत्कर्मा, इतरस्तु तद्भावाः, सम्यग्मिथ्यादृष्टिरेव अनादिमिथ्यादृष्टौ न भवति प्राप्तसम्पत्तत्वे भवत्यतो भाज्यम्, अविरतादिषु क्षणोपशमनाद् भाज्यमिति । मिथ्यादृष्टिसास्वादनयोः 'निधमात्' निधयेन सत्यनन्तानुबन्धिनः, तेषां तयोरेव बन्धसद्भावात् तदुपरितनेषु पञ्चसु गुणेषु भाज्या यतस्तेषामन्यतमोऽवश्यं करोत्युद्भूतमिति गार्थार्थः ॥ १३५ ॥

मज्झिह्वकसाया ता जा अणियद्विबवगसंहेया । भागाओ संहेया द्वितिसंडा जाव गिद्धित्तिगं ॥ १३६ ॥
व्याख्या—मध्यमा अष्टौ कृपाया अप्रत्यक्षानुभवात्साख्यानवरणाभिधानाः तावत्सन्तो भवन्ति, यावदनिवृत्तिक्षपकगुणकालस्य तद्बलवयेयभागाः, उपशमश्रेणीमधिकृत्य यावदुत्थान्तकृपायं तावत्सन्ति तस्मात् स्थानम् सङ्ख्येयानि यावत्स्थितिस्वच्छानि तावत्स्थानद्वित्रिकं सद्भवति, स्थावरादित्रयोदशकं च उपशमश्रेणीमधिकृत्योपशान्तकृपायं यावद् सद् भवतीति गार्थार्थः ॥ १३६ ॥ तदेव स्थावरादित्रयोदशकमाह—

धावरतिरिगद्दो दो आथावेर्गिदियविगलसाहारं । नरयदुग्दुर्ज्ञैयाणि य दसाहमेगततिरिजोग्गा ॥ १३७ ॥

व्याख्या—स्याचरद्विकं तिर्यग्निद्रम्यातपमेरुद्वित्रिचबुसिन्द्रियगतयः साधारणं नरकदिहं ज्ञानं आसामाया दश निर-
श्रामेवेदयं प्रतियोग्या इति गाथार्थः ॥ १३७ ॥

एवं ननुसगित्थी संतं छकं च बायर पुरिसुदए । समज्जाओ दोणि वि आवलियाओ तओ पुरिसं ॥ १३८ ॥

व्याख्या—एवं मामवसङ्ख्येयेषु स्थितिवण्डेषु गतेषु ननुसकवेदः क्षीयते । भूयः सङ्ख्येयेषु स्थितिवण्डेषु स्त्रीवेदः क्षीयते । भूयः सङ्ख्येयेषु स्थितिवण्डेषु हास्यादिपट्टकं 'वापरा' चि अनिद्विचादरस्य क्षीयते । ततः समयोने अवलिआद्विके गते पुंवेदः क्षीयते पुंवेदोदयेन क्षयकथ्रेणीमुपस्थितस्य । उपक्रमश्रेण्यां तु यावदुपशान्तकृपावस्तावदेताः सद्भवन्तीति गाथार्थः ॥ १३८ ॥

इस्थिउदए ननुसं इत्थीवेयं च सत्तगं च कमा । अपुमोदयम्मि जुगवं ननुसइत्थी पुणो'सत्त ॥ १३९ ॥

व्याख्या—स्त्रीवेदे'दयेनेपस्थितस्य प्रथमं ननुसकवेदः क्षीयते, पुनः स्त्रीवेदः, पुनः पुरुषवेदः सहास्यादिपट्टकः क्षीयते तावत्सद् भवति । ननुसकवेदोदयेनेपस्थितस्य ननुसकस्त्रीवेदो युगपत् क्षीयते भूयः सप्तकमिति गाथार्थः ॥ १३९ ॥

संखेज्जा ठितिलंडा पुणोवि कोहाइ लोभ सुहुमंतो । आसज्ज खवगसेदो सव्वा इयराइ जा संतो ॥ १४० ॥

व्याख्या—ततः सङ्ख्येयेषु स्थितिवण्डेषु गतेषु संज्वलनक्रोधोऽसद् भवति, एवं सङ्ख्येयेषु स्थितिवण्डेषु मानो भूयो माया, पुनरपि लोभः, किन्तु दम्भलोभखण्डानि मूत्सममारायान्तसमये असद्भवन्ति । सपरकथ्रेणीमाश्रितैतदुक्तम् । 'इतरायामुपक्रमश्रेण्यां, सर्वाः प्रकृतयो यावदुपशान्ता तावत्सद्भवन्तीति गाथार्थः ॥ १४० ॥

सव्याणचि आहारं सासनमीसेयरण पुण तित्थं । वमये सन्ति न भिच्छे तित्थगरे अंतरसुहुत्तं ॥ १४१॥

व्याख्या—सर्वेषां अपि गुणस्यानजीवानां आहारकसम्पत्तं धाल्यम् । सास्वादनसम्यग्मिथ्यादृष्टिरहितानां द्वादशानां तीर्थकृतं भाज्यम्, यतस्तयोर्न भक्ष्येव, आहारकतीर्थैकरयोरुभयोः, सतोर्मिथ्यादृष्टिरेव न भवति, तीर्थद्वारे सति केचले यदि भवति, अन्तर्गृहमिति गाथार्थः ॥ १४१ ॥

अण्णपरयेयणीयं उच्चं नामस्स चरिमउदयाओ । मणुयाउ अजोगन्ता सेसा उ वुचरिमसमयंता ॥ १४२॥

व्याख्या—अन्यतरवेदनीयं, उच्चैर्गोत्रं, मनुजगतिः पञ्चेन्द्रिजगतिः असादिमुभगादितिसः, तीर्थद्वारं, मनुजायुक्तं, एता द्वादशायोग्यन्तसमयं पावस्तत् भवन्ति । शेषा नाम्नः त्रयोदश नव वज्जिता एकस्त्रीविरन्यतरवेदनीयनीचैर्गोत्रयुक्ता ज्यशी तिस्रस्त्रैवायोगिनः, उपान्यसमये क्षीयन्ते, तदारतः सन्नवन्तीति गाथार्थः ॥ १४२ ॥

प्रकृतिसत्स्थानप्ररूपणां उत्तरत्र तावद् भणियथि 'दो संतहाणां' इत्यादिना ग्रन्थेन, नात्राभिधीयते । भणितं प्रकृति-सत्कर्म इति ॥

मूलदिग्गजहण्णा तिहा चउडा उ पढमयाण भवे । धुवसंतीणं पि तिहा सेसधिगप्पा धुवा दुविहा ॥ १४३॥

॥ उवा सादिणादिरूपणा ॥

व्याख्या—साग्रनादिप्ररूपणा द्वित्रिषा मूलप्रकृतीनां उत्तरप्रकृतीनां च । तत्र मूलप्रकृतीनां अजघन्यं स्थितिसत्कर्म निश्चिन्तं, तुष्टादाजायन्यसुखदुःखमुक्तं । द्वित्रिषु । कथं ? अष्टानामपि रूपाणां स्वसंस्थान्तसमये अजघन्यं स्थितिसत्कर्म, तच्च साद्य-धुनं, तस्मादारतोऽजघन्यं, तच्च सादि न भवति, भूयः स्थितरेवापावात् । यत्रपापुषो विवक्षितस्थान्तसमये एका स्थितिर्भ-वति, तथापि सा न दृढते, अन्यस्यापुषः सदभावात्, परमार्थतस्तत्र क्षीणम् । उत्कृष्टमनुकृष्टं सत्कर्म, साद्यधुनं सुगमसुखदुःखस्य कदाचित्सत्कर्मभावात् । प्रथमरूपायाणामजघन्यस्थितिसत्कर्म चतुर्विधं, कथं ? तेषां नियोजनकाले उदयामलिकारहितं यदापवर्तितं भवति, उदयामलिकारपि पररिपकेन समयेनानुभविता भवति, तदा तेषां अजघन्यं स्थितिसत्कर्म, तच्च साद्यधुनं, तस्यैव मिथ्या-सोदये वर्तमानस्थानजघन्यस्थितिसत्कर्म सादि तत्स्थानमप्राप्त्यपानादि ध्रुवाधुने पूर्ववत् । ध्रुवसत्कर्मप्रकृतीनामनन्तानुयन्धि-रहितानामजघन्यं स्थितिसत्कर्म निश्चिन्तं, कथं ? ध्रुवादयवतीनां स्वसंस्थान्तसमये, ध्रुवानुदयवतीनां स्वसंस्थान्तसमये अजघन्य-स्थितिसत्कर्म भवति, यतस्तद्वत् तस्मिन् समयेऽन्यत्र सङ्गमति, तच्च साद्यधुनं, तदारतोऽजघन्यं अजघन्यं भूत्वा न भवति, अतः सादि न सम्भवति, अनादि ध्रुवमभवत्पु, भवेत्त्वध्रुवमिति । उत्कृष्ट उत्कृष्टस्थितिग्रहणं साद्यधुनं, अनुकृष्टमपि परिणामविशुद्धितः तेषामेव अनुसृतीनां प्रकृतीनां त्रयोविधात्सुखदुःखलतीर्थद्वाराणां चत्वारोऽपि भेदाः साद्यधुना, अध्रुवत्वादेव भाविता इति नाथार्थः ॥ १४३ ॥ उक्ता साग्रनादि प्ररूपणा । उत्कृष्टशामित्यमाह—

पंचदुःखोपासोऽपि उक्तोसद्वि उ संतुष्टोसं । तं पुण समयेपूजं अणुदयउक्तोसंचधीणं ॥ १४४ ॥

व्याख्या—अजघन्ये उदये सति यासां उत्कृष्टा स्थितिः भवति तासां वा एवोत्कृष्टस्थितिसत्कर्मभावात् ज्ञानान्तरापदशक्तं

दर्शनचतुष्टयं असातं मिथ्यात्वं षोडश कपायाः चैक्यपस्य कृतेनसप्तकं हुण्डसंस्थानं वर्णादिविशतिरगुल्लधूपयातपराधातोच्छ्वा-
सोयताप्रशस्तविहायोगात्यस्थिरादिपट्टकचसचतुष्टयनिर्माणपञ्चेन्द्रियजातिनीचैर्गोत्राणि, एतासां पडशीतिप्रकृतीनां उत्कृष्ट-
स्थितिवन्येन तुल्यं उत्कृष्टस्थितिसत्कर्मैति, यतः—उत्कृष्टस्थितिवन्यरूपं यदवाधागतं दलं तदनुश्रुयते प्राग्बद्धमिति कृत्वा विग-
मानतया तदस्यैव । तदेवोत्कृष्टस्थितिमानं समयेनकेनानगनुदगव्योत्कृष्टानां उत्कृष्टं स्थितिसत्कर्म भवति, काः
ता नारक्तद्विकं तिर्यग्विकं औदारिकसत्कर्म चरमसंननं एकेन्द्रियवतिस्थावरातपनिद्रापञ्चरानां विंशतिप्रकृतीनां य उत्कृष्ट-
स्थितिवन्यः समयोनः उत्कृष्टस्थितिसत्कर्म, यत उत्कृष्टस्थितिवन्यरूपं अवाधास्थितवः सन्ति, किन्तुदयस्थितिः स्तिबुक्तसङ्गरे-
णोदपगतासु सङ्गमति, अत उदयाचलिका समयोना, यतस्तासापनुदये वन्यः । कथं ? निद्रादये तत्परिणामाभावात्, नरक-
द्विरूपं तिर्यक्मनुष्या वन्यकास्ते तु वानानुभवन्ति । शेषाणां देवा उत्कृष्टस्थितिर्वन्यकाः, तेषु तासासुदुर्गो न भवतीति
माथार्यः ॥ १४४ ॥

उर्वसंकमउष्मोसाण आगमो सालिगो भवे जेद्रुं । संतं अणुदयसंकम उक्षोसाणं तु समऊणो ॥ १४५ ॥

॥ उमिद्रुसामिचं उगं ॥

व्याख्या—उदयसङ्गमोत्कृष्टानां आगमः, स्योदयाचलिकसहितः उत्कृष्टस्थितिसत्कर्म फास्ता मनुजगतिः सातं समय-
वत्वं स्थिरादिशस्पादिपट्टकं यद्यो चेदाः शुभविहायोगतिः पञ्चादिसंननानि पञ्चायसंस्थानानि उर्गैर्गोत्रासां त्रिशतां प्रकृतीनां

१ उत्कृष्टस्थितिवन्यपरिणामाभावात् ।

कथं? यतः—स्वसप्तकस्योपास्यसमये 'उदयवती' पूज्यते 'दल' सङ्क्रामति, 'चरमसमये' 'दल' उदयवतीषु! सर्वभक्ति! न स्वस्थाने,
तस्माद् द्विसप्तमिका एका स्थितिः जयन्यं सत्कर्म। दशानां पुनर्य एव चरमसङ्क्रमः स एव जयन्यस्थितिसत्कर्म! कथं? यदो-
सां प्रथमस्थितिष्वधनारकरणे स्थित उपरितर्नी स्थितिष्वर्चयित्वाऽन्यासु सङ्क्रामयति तदा जयन्यं स्थितिसत्कर्म इति गाथार्थः
॥ १४६ ॥ ता एव दश वर्कमुक्ताम् आह—

हासाहपुरिसकोहो इति पिण्डसंज्ञं जेणं धेधुदए। वोच्छिण्णे सकामह तेण इह संकमो चरिमो ॥ १४७ ॥
॥ उचं बहसामिचं ॥

व्याख्या—हास्यादिपट्टकपुरुषेदसङ्खलनक्रोपमानमावाप्तव्यो येन 'कारणेन वन्द्ये उदये च' व्यतीते 'सङ्क्रामयति'
यथोत्तरं तेन कारणेन जयन्यस्थितिसत्कर्मचरमसङ्क्रमोऽभिहितो न समयादिस्थितिवायति । यत्र प्रयोगत उक्तं, तथापि
विशेषणोच्यते सप्तकस्याधिराद्यप्रमत्तानां अन्यतमः स्वामी । नरकतिभेदवायुषां न एव स्वान्तसमये, मध्यमकपापरस्थान-
ाद्विप्रकृतामत्रयोदशकनोकापपन्नकसंखलनक्रियाणां पद्विप्रकृतां प्रकृतीनां यादरः स्वामी । संखलनलोभस्य तूत्सकपायः,
ज्ञानान्तराद्यदर्शनपदनानां 'क्षीणकपायः स्वामी । शेषप्रकृतीनामयोगी जयन्यस्थितिसत्कर्म स्वामीति गाथार्थः ॥ १४७ ॥

‘उक्तं जयन्यस्वामित्त्वम्’ इदानीं स्थितिर्विकल्पविभावनायोच्यते—

जाचेर्निविजवण्णा नियण्णस्सा हि ताव ठितिठाणा । नेरंतरेण हेद्वा खवणाइसु संतराहं पि ॥ १४८ ॥
॥ उचा गितिसचा ॥

व्याख्या—ध्वस्तृष्ट्याभ्यः स्थितिभ्य आरतो यावदेकोन्द्रियजन्यस्थितिक्रयं तावन्नरन्तर्येण—अव्यवच्छिन्नानि, समया-
दिहान्ता स्थितिस्थानानि भवन्ति, एकोन्द्रियजन्यस्थितेरातः । तदर्थः क्षणो आदिशब्दादुद्गलेन वा सान्तराणि निरन्तराण्यपि
सम्भवन्ति स्थितिस्थानानि, यत् एकोन्द्रियस्थितेरपि फल्योपपत्तेश्चैव यथागमात्राणि स्थितिस्थानानि स्वगृह्यति अतः सान्तराणि,
उदयावलिगातं प्रथमस्थितिगतं वा यथोत्तरं समयक्रमेणानुभवति अतो निरन्तराणीति गार्थार्थः ॥ १४८ ॥

भणितं स्थितिसत्कर्म अनुभागसत्कर्मोच्यते—

संक्रमतुल्यं अनुभागसंततं नवरि देसयादृणं । हासादरिहियाणं जहणयं एगठाणं तु ॥ १४९ ॥

व्याख्या—अनुभागसद्भूतत्वं सममनुभागसत्कर्म, कथं ? स्थानप्रत्ययविषाकशुभाशुभसाधनादिलङ्कृतस्वामितानि
तुल्यानि अनुभागसद्भूतेण तेन नैहोच्यन्ते । नवरमयं विशेषो—देवघातिनीनां हास्यादिषु दुःखितानां मतिश्रुतावधिज्ञानावरण-
चक्षुरचक्षुरावधिज्ञानावरणसञ्चलनचतुष्पदेद्वित्रिकान्तरायश्चकारुणानां अष्टादशानां प्रकृतीनां जयन्यानुभागसत्कर्मस्थानमाश्रि-
त्यैकस्वामिकं, तुल्यत्वाद् देशयात्येव भवतीति गार्थार्थः ॥ १४९ ॥

मणणाणे दुष्टाणं देशयाड् य सामिणो खवगा । अंतिमसमए समत्तवेयलीणेतलोभाणं ॥ १५० ॥

व्याख्या—अन पर्यायज्ञानावरणे स्थानमाश्रित्य द्विस्वामिकं, देशघाति जयन्यनुभागसत्कर्म पवति । अनुभागस-
ञ्चलनचतुष्टानुभागसत्कर्मस्वामिनः । जयन्यानुभागस्वामिनां विशेषाद्—सप्तः स्वान्तसमये व्रतमानाः जयन्यानुभागसत्कर्म-
स्वामिनः । किं सर्वासां नेत्याह—सम्यक्त्वस्य वेदत्रिकस्य 'लोणतं' चि ज्ञानान्तरायश्चकृद्भनपदूनां सञ्चलनलोभसहितानामेक-

विशतिप्रकृतीनां सौंदर्यान्तसमये स्वर्षणकानां जयन्यभुभागसत्कर्म भवतीति गायार्थः ॥ १५० ॥

एतदेव विशेषयति—

मतिमुपवचलुअचक्खुण सुयसम्मत्तस्स जेदुलद्धिस्स । परमोद्धिस्सोहिदुगे मणानो विडलनाणिस्स ॥ १५१ ॥

व्याख्या—मतिश्रुतज्ञानावरणानां चक्षुरचक्षुर्वृक्षनावरणानां चतष्ट्यानां प्रकृतीनां समाप्तभ्रुतस्य चतुर्दशपूर्वधरस्यात्कष्टल-
ग्नियुक्तस्य स्वस्थान्तसमये जयन्यभुभागसत्कर्मस्वामित्तम् । अवधिज्ञानदर्शनयोः परमावधिप्राप्तस्य, मनःपर्यायज्ञानावरणे
विपुलमतेः जयन्यभुभागस्वामित्तम्, यतः परित्तवितप्रभूतानुभागस्यैव विविता ज्ञानदर्शनलभ्यो भवन्ति । शेषाणां प्रकृतीनां जय-
न्यसत्कर्मस्वामित्तं भ्रुभागसद्भवत् द्रष्टव्यमिति गायार्थः ॥ १५१ ॥

त्रिविधव्यनुभागस्थानानि भान्ति तविरुणायार—

भ्रुभागगुणार्हं विहा कस्मा ताणि संख्युणियाणि । वधा उदोवदण्डा उणुभागघाओ ॥ १५२ ॥

॥ वत्ता अणुभागसत्ता ॥

व्याख्या—भ्रुभागस्थानानि त्रिभिधानि भ्रान्ति, तानि च क्रमादसद्व्येयगुणानि । ‘वधात्’ इति गन्धोत्पत्तिकानि
सम्भवन्ति, तानि चासद्व्येयलोकाकाशप्रवेशमाणानि, तदेतन्मपि तत्प्रमाणत्वात् । वद्धानि उद्धतततो दृष्टकरणात् अपव-
पेक्षो ह्यलोकाग्रादा अन्यथा भ्रान्ति, तानि तु पन्थानुभागस्थानामसद्व्येयगुणानि, यत् पूर्वकर्मसद्व्येयवासु व्यक्तिसु
निपादयति । तन्वपि स्थित्यनुभागधत्तप्रयोगेणान्यथा करोति, स्वस्थानादसद्व्येयगुणानि संक्षेपविशुद्धीनां प्रतिमयमन्यथा-

भाषाद् । उदयोदीरणेनोप अनुभाषस्तर्कम् भवति, तच्च वक्ष्या देववर्त्तनोद्देशनाद्वास्त्यनुभाषायातादा सद्भवति । प्रथमानि वन्द्यो-
त्पत्तिकानि; द्वितीयानि ह्येतोत्पत्तिकानि, तृतीयानि ह्येतोत्पत्तिकानि इति याथार्थ्यः ॥ १५२ ॥

उक्तमनुभाषास्तर्कम् इति । इहानि प्रदेशस्तर्कम् उच्यते-वसिष्ठादौ साग्रनादिमरूपणा सा द्विविधा मूलोत्पत्तिकृतिभे-
दतः अतो मूलप्रकृतिसाग्रनादिमरूपणायाह—

सत्तण्डं भजहण्यं तिविहं सेसा बुहा पएसम्मि । मूलपयसीण आजस्स साइ अयुवा य सव्वेवि ॥ १५३ ॥
व्याख्या—सत्तानामायुर्वर्जानां मूलप्रकृतीनामवयवप्रदेशस्तर्कम् विधा भवति. कथं ? सप्तितर्कमाप्तस्य स्वसयान्तास्थि-
तौ वर्तमानं य जयन्यप्रदेशस्तर्कम् भवति, तच्च साग्रध्रुव, शेषमवयवत्वं तत्पक्षे सादिन सम्भवति, अतोऽत्रादि ध्रुवाध्रुवे प्राग्वत् ।
शेषभेदां उच्छृष्टानुच्छृष्टजन्यप्रदेशा द्विविधाः साग्रध्रुवाः प्रदेशस्तर्कमपि । जयन्य भावितमेव, उच्छृष्टानुच्छृष्टं गुणितकर्मादौ मि-
थ्यादौ सममृष्टिव्या भवति, तच्च साग्रध्रुवम् । आयुषश्चत्वारोऽपि भेदाः साग्रध्रुवाः अध्रुवत्वादेव मुख्यता इति गार्थार्थः ॥ १५३ ॥

उत्तरप्रकृतीनां साग्रनादिमरूपणायाह—

सुमधुवंचधितसारिं पर्णिदिचरं सरिसभसायाणं । संजलणुस्सासमुभस्रगइं पुरघायणुक्कोसं ॥ १५४ ॥

व्याख्या—शुभाथ ता द्रव्यवन्धिन्यत्र शुभघ्नमग्नित्वं विवर्त्तितः अयुक्त्वध्रुवनिर्माणवर्णायेकादशोत्पत्तिसागं गत्सप्ततर्कमि-
ति नसादिदशकं मुद्रानमेव, पञ्चेन्द्रियजातिचतुरस्रस्थानप्रथमाहमनसातवेदनीयसञ्चलनचतुर्कोट्यस्य भविष्ययोगतिषुवे
दपरायातानां अनुच्छृष्ट प्रदेशस्तर्कम् जतुर्दश, इत्युत्तरगाथायाह, कथं ? प्रथमसहस्रवर्त्तनानामेकचत्वारिंशतां सप्तकश्रेण्यां

स्वकीये २ बन्धान्तसमये ह्युक्तिकर्मोक्त्योक्तुं प्रवेशसत्कर्म भवत्येकं समग्रं साधयुवं, उपश्रमात् प्रतिपत्ततोऽनुत्कृष्टं सादि,
तत्स्थानमभासस्थानादि, ध्रुवायुवं पूर्ववत् । प्रथमसंननस्य तु सप्तमृथिऽयां सम्यग्दृष्टिना रूपां गच्छित्वात् यन्तु कामस्योत्कृष्टं प्रवेश-
सत्कर्म भवति साधयुवं, द्वितीयसमयेऽनुत्कृष्टं सादि, तत्स्थानमभासस्थानादि, ध्रुवायुवं पूर्वरदिति गार्थायः ॥ १५४ ॥
चउहा ध्रुवसंतीर्णं अणजससञ्जलणलोभवज्जाणं । निविहमजहृण चउहा इभाण छणहं दुहाणुत्तं ॥ १५५ ॥

॥ भणिया साइणाइस्वणां ॥

व्याख्या—चतुर्द्धा शब्दो व्याख्यातः, ध्रुवसत्कर्मभक्तोनां प्रथमरूपाय यथाः कीर्त्तिसञ्ज्वलनलोभवर्जितानां चतुर्विंशत्य-
धिकशतप्रमाणानामजयन्यं प्रवेशसत्कर्म त्रिया भवति, कयं ? क्षपितरुमौशमधिकृत्य स्वकीयसयान्तसमये समयमेकं जयन्यं प्रवे-
शसत्कर्म भवति साधयुवं, तद्य सादि न सम्भवति, अत्रोऽज्ञादि, ध्रुवायुवं ग्राम्बत् । चतुर्द्धा—चतुष्प्रकारमजयन्यं
प्रवेशसत्कर्मत्वां पन्नां प्रथमरूपाय यथाः सञ्ज्वलनलोभवभक्तवीनां भगवत् । कयं ? प्रथमकपायाणां क्षपितरुमौशस्योद्वलरूपैरुस्थि-
तिशेषर जयन्यं प्रवेशसत्कर्म भवति, समयमेकं साधयुवं, तस्यैव प्रतिपत्तः तद्वत्प्ररूपाजयन्यं प्रवेशसत्कर्म सादि, तत्स्थान-
मभासस्थानादि ध्रुवायुवं पूर्ववत् । यथाः कीर्त्तिसञ्ज्वलनलोभवयोः क्षपितरुमौशस्य क्षपणापोत्थितस्य यथाप्रवृत्तरूपास्यान्ते जयन्यं प्र-
वेशसत्कर्म भवति, तद्य साधयुवं, ततो द्वितीयसमयेऽप्ररूपाणमट्चौ गुणसङ्गमवत्सयोरजयन्यं प्रवेशसत्कर्म भवति । तद्य सादि,
तत्स्थानमभासस्थानादि ध्रुवायुवं पूर्ववत् । 'दुहाणुत्तं' द्विग अनुक्तं, द्विचत्वारिंशतो जयन्योत्कृष्टौ, ध्रुवसत्कर्मणः शेषाष्टाशीतोः
वत्कृष्टानुत्कृष्ट जयन्याः, अध्रुवसत्कर्मभक्तोनां अष्टाविंशतीनां चत्वारोऽपि भेदाः, ते च साधयुवा भवन्ति, स्वामित्यमवलोक्य

समुद्रया भावनीया इति गायार्थः ॥ १५५ ॥

उक्ता साधनादियरूपणा, उत्कृष्टस्वाभित्तिमाह—

संयुण्णगुणियक्रमो पएसउफोससंतसामीओ । तस्सेव सत्तमीत्तिगायस्स काणं विसेसो विं ॥ १५६ ॥

व्याख्या—सम्यग्गुणितरुमीशः प्रदेवोत्कृष्टस्वरूपस्वामी सर्वकर्माणां, नारकभवान्तसमये भवत्योद्यतः, तस्यैव नारकस्य तत्समपुथिव्या निर्गतस्य कासाञ्चित् प्रहृनीनां विशेषोऽप्यस्तीति गायार्थः ॥ १५६ ॥

‘ओहेण खवियकम्मे पएससंतं जहण्णयं होइ । नियसंक्रमस्स विरमे तस्सेव विसेसियं सुणस्सु ॥ १५७ ॥’

व्याख्या—‘ओघतो’ बाहुल्येन क्षपितकर्माग्रे अघन्यं प्रदेवस्वरूपं भवति स्वकीयसंक्रमस्य ‘विरामे’ अवसाने, तस्यैव क्षपितरुमीदास्य विशेषितं विनोषेणाभिहितं ‘सु’ श्रुत्वा जानीहि त्वमिति गायार्थः ॥ १५७ ॥

यद्यप्योद्यतोऽभिहितं स्वामित्वं तथापि विशेषतोऽधीयते—

भिच्छमीसेहिं कमसो संपत्तिखत्तेहि मीससम्भेसु । परमं पएससंतं कुणइ नयुसस्स ईसाणा ॥ १५८ ॥

(‘वरिसिधरस्स उ ईसाणगस्स चरियमि समयमि ॥ १५८ ॥)

व्याख्या—स प्रागभिहितः समानारकः तस्या उद्धृत्य विरहूपपन्नः तत्रान्तर्गृह्यते स्थित्वा मनुजेपुपपन्नः, तत्र सम्यक्त्वं

१ मलयगिरिपरिवेस्तिरय कथञ्चप्रदेवउत्कृष्टस्वामित्वाधिकारे आवी व्याख्याता । २ मलयगिर्यंविमाद्यः ।

लब्ध्वा लघु सत्तत्त्वेषु क्षणायोत्थितो यस्मिन् समये मिथ्यात्वं सम्यगभिध्यात्वे सर्वसङ्क्रमेण प्रक्षिपति तस्मिन् समये तस्योत्कृष्टं प्रदेशसत्तत्त्वम् । तदपि सम्यगभिध्यात्वं यस्मिन् समये सर्वसङ्क्रमेण सम्यग्भवे प्रक्षिपति तस्मिन् समये सम्यक्त्वस्योत्कृष्टं प्रदेशसत्तत्त्वम् । स एव नारकः तिर्यग्भूत्वा यद्वैशानदेवो भवति तत्रापि संक्रियो भूयो नपुंसकवेदं वदति, तदा तस्य भवान्तसमये उत्कृष्टं प्रदेशसत्तत्त्वम् नपुंसकस्य । ईशानग्रहणं मधूतस्थितिविग्रहणार्यगिति नागार्थः ॥ १५८ ॥

ईसाणे पूरित्ता नपुंसगं तो असंखवासीसु । पद्मासंखियभागेण पूरए इत्थि वेयरस ॥ १५९ ॥

व्याख्या—ईशाने देवलोके कथितप्रयोगेण नपुंसकवेदस्योत्कृष्टं प्रदेशसञ्चयं कृत्वाऽऽपूर्य नपुंसकमित्यर्थः, ततः सङ्ख्येय-
वर्गयुनि सित्याऽसङ्ख्येयवर्गयुनि गतः तत्र पद्मोपमासङ्ख्येयभागेन कालेन तं नपुंसकवेदं स्वीवेदे सङ्क्रामयति संक्रिष्टः,
तस्मिन्पुंसकस्य कथाभावात्, नपुंसकदले सङ्क्रान्ते स्वीवेदस्योत्कृष्टं प्रदेशसत्तत्त्वम् भवतीति नागार्थः ॥ १५९ ॥

तो सखसंक्रमेण इत्थी पुरिसंमि छुभइ सो सामी । पुरिसस कम्म संजलणयाण सो चेय संछोभे ॥ १६० ॥

व्याख्या—यो गुणितकर्माशः क्षणः स्वीवेद सर्वसङ्क्रमेण पुरुषवेदे सङ्क्रमयति, स पुरुषस्योत्कृष्टप्रदेशसत्तत्त्वम् धामी ।
पुनरेव संक्रमकाले संजलनक्षोपस्योत्कृष्टं प्रदेशसत्तत्त्वम् क्रोधसर्व संक्रमे मानस्य, मानेसर्वसङ्क्रमे मायायाः, मायासर्वसङ्क्रमे
लोभस्योत्कृष्टं प्रदेशसत्तत्त्वम् भवतीति नागार्थः ॥ १६० ॥

यउन्नयसांमिय मोहं जसुचसायाण सुहृमखवंगंते । जं असुमपगइवलियस्स संकमो होइ एयासु ॥ १६१ ॥

व्याख्या—य गुणितकर्माश्रयत्वात् चारा मोहनीयपुण्यमय्य स्त्रीषु क्षणायोत्थितः, यत उभयश्रेणीगतस्याधुभाः स्व-

जतीयमकृतयः सातोच्चैर्गोत्रशः कीर्त्तिपु गुणसङ्ख्येण सङ्ग्रामन्त्यतः सत्त्वसत्त्वपराथान्नसमये सत्त्वोर्ध्वैर्गोत्रशः कीर्त्तिनां उत्कृष्ट-
प्रदेशस्तत्कर्मणः स्वामीति माथार्थः ॥ १६१ ॥

अब्बाजोयुक्तोसि हि देवनरगाउगाण परमाए । परमं पणससंतं जा पढमो उदयसमओ सो ॥ १६२ ॥
व्याख्या—‘अद्द’ चिवन्यकादावोममनोवाक्कायलक्षणसैरुत्तुट्ठेवनरकायुपोः ‘परमाए’ चि उत्कृष्टायां स्थितौ, परममत्तं प्रवेशमत्तमं भवति यावत्तथयस्त्वोत्तदयसमयस्तिष्ठतीति गार्थाः ॥ १६२ ॥

सेसावगाण नियोसु वेद्य आगंतु पुण्यकोडोऽपि । सायबहूलस्त अचिरा पंथेते जाव नो वट्टे ॥ १६३ ॥
 व्याख्या—'नेपापुपोः' तिर्विभन्तुऽथायुपोः, स्वगतिवेषु वशन्दादुत्कृष्टवन्मकादायोरैव वत्त्वा पूर्वभोदथायुष्केषु
 मस्युपनः, तथापि सुखो, यतः सुखितस्य न बहवः पुद्गलाः श्रुदन्ति, ततः सोऽन्तर्मुहचनेव तत्र मर्तुकाभो जातः, भूयो-
 ऽपि परमदय कादायगैरन्यत् स्वगतीयमायुष्कं वञ्चति, वन्धकादान्तसमये यावत् वेद्यमानमायुष्कं नापर्वत्यति, तावन्मनु-
 दत्तान्' निपापुपो वा उत्कृष्टं मदेक्षसत्कर्म भवति, यतो देशेनमुभयायुष्कं तदा भवतीति गाथायः ॥ १६३ ॥

कोडी पुहुत्तनारथदुग्गस्स वंघते । एवं पल्लियतिगंते सुरदुग्गवेखवियदुग्गणां ॥ १६४ ॥
 पा-- 'पूर्वकोटीपृथक्त्वमि' ति, पूर्वकोटीस्मरुं 'पूरिनु' चि, सङ्किल्लग्राध्वसायो भूयो २ वन्यभत्वेन निनिचिदं
 भिमुल्लो वन्यन्तसमये नरकद्विरूपोत्कटं प्रदेवास कर्म करोति, एवमनेन च क्रमेण पूर्वकोटिसमरुं विपुद्गाध्वसा-
 नेगभूमिषु पल्लोप्पमनिं च तदन्तसमये देवद्विरूपोत्कटं प्रदेवासत्कर्म करोतीति गार्थाः ॥ १६४ ॥

तमतमगो अहंलिप्सं सम्मत्तं लभिय तमिं बहृगढं । मणुयदुगंसुखोसं सवज्जरिसभस्स बन्धते ॥ १६५ ॥

व्याख्या—‘तमतमगो’ चि, साम्पयिरी नारकोऽतिक्षिप्तं जन्मत आरभ्यान्तर्मुहूर्त्तं गते सम्यक्त्यं लब्ध्वा, तत्र प्रभू-
ताद्वा अन्तर्मुहूर्त्तानि त्रयस्त्रिंशत्संगरोपमाणि गुणहेतोर्वदस्य प्रथमसहननस्य मनुजविकस्य मिथ्यात्वगमनसमये स्वयन्यान्ते
उत्कृष्टप्रदेशसत्कर्म भवतीति गायार्थः ॥ १६५ ॥

वेच्छावद्वि चिपाणं मोहसुखसामगस्स चउत्तुतो । सम्मधुववारसणं खवगंमि सवन्धअंतंमि ॥ १६६ ॥

व्याख्या—द्वे पट्टपट्टी चिदानां-यदानां, चारिप्रमोहनीयस्य चतुष्टय उपशमके ‘सम्मधुववारसणं’ ति सम्मयत्वे-
सति पासां द्वादशानां प्रकृतीनां कथोऽवश्यं भवति, ताः सम्यक्सचक्रुवाः, कास्तादसादिवत्तसः सुखरादिविज्ञः परायतोच्च-
सौख्येनशुभचिहायोगतिपञ्चवेन्द्रिजगत्यस्तासां क्षणायान्युत्थितस्य स्वयन्यान्तसमये उत्कृष्टं प्रदेशसत्कर्म भवति, श्रेणीग्रहणं
तासु गुणगङ्गमेण मयूतं दल द्वादशान्तं लभ्यते इति गायार्थः ॥ १६६ ॥

सुभथिरसुभधुचिपाणं एवं चिय होइ संतसुमोसं । तित्थयरहाराणं नियउकोस्ससवन्धते ॥ १६७ ॥

व्याख्या—शुभस्थिरशुभधुचिपाणानां तैजससत्कर्मणां त्रैकादशनिर्माणानुल्लङ्घनां द्वाविंशतिप्रकृतीनां प्राप्तनं द्वाद-
शोक्तं प्रकृतिक्रमेण तद्दुत्कृष्टं प्रदेशसत्कर्म स्थापितं स्वयन्यान्तसमये भवति । तीर्थहराक्षरसप्तमूनां स्वकस्यकृतकृष्ट-
पन्यकालान्तरसमये उत्कृष्टं प्रदेशसत्कर्म भवति । तीर्थहरं देशेनपूर्वकोटिद्वयाधिकानि त्रयस्त्रिंशत्संगरोपमाणि वध्यते, आ-
क्षरकं देशेनपूर्वकोटि भूयो २ वध्यते, क्षरणिमसंभवात् शुणितकर्मणः क्षणायोत्थित इति वक्तव्यमिति गायार्थः ॥ १६७ ॥

तुद्धा नृपसंगेण एगिदियथावरायवुजोया । सुहमतिगं विगलावि य तिरिणुयं चिरञ्चिया नवरि ॥ १६८ ॥

॥ भणिगं छविदुसाभित्तं ॥

व्याख्या—एकेन्द्रियजनितस्यावरोधतातयाः नृपसक्तवेदेन तुल्या ईशानदेवसंक्षिप्तस्वान्तस्मयादिक्रमो (ईशानदेवाः संक्षिप्ताः स्वान्तस्मये च) ऋष्टप्रदेशसत्कार्माणो भवन्ति । विकलेन्द्रियस्य त्रिकेऽपि तिर्भभिर्भुजैर्वा 'चिरं' ति पूर्वकोटिसप्तकं यदा चिते भूयो भूयो वन्द्ये तदोक्तुष्टमदेशसत्कार्मणी भवत इति । शेषाणां तप्तमानारकस्य गुणितकर्मांशस्याक्तुष्टप्रदेशसत्कार्मस्वामित्वं कथितमेवेति गाथार्थः ॥ १६८ ॥

उक्तुष्टमदेशस्वामित्वविशेषोऽभिहितः । जघन्यमदेशस्वामित्वविशेषमाह—

उवलणीयेगद्विह् उवलणाय जया वुसामइगा । थोवदमज्जियाणं चिरकालं पालिया भत्ते ॥ १६९ ॥

व्याख्या—उद्वलनकृतीनामाहारकसप्तकवैक्रियसप्तकदेवनरकमनुगद्विरुसम्पत्त्वसम्पत्तिमिथ्यात्वाच्चैर्गोत्रानन्तानुबन्धिनां सप्तविंशतिप्रकृतीनां स्वोद्वलनायां यदैका स्थितिर्द्विसामयिका भवति तासां 'स्वोक्ताद्वाजितानाम्' अत्यकालोपचितानां, तदा जघन्यं मदेशसत्कर्म भवति । विशेषोऽत्रायुच्यते—क्षपितकर्मांशानन्तानुबन्धिनो विषोऽप्य भूयोऽन्त्यमुहूर्तं यथा भूयोः सम्भवत्वं हे पश्यष्टीसागरोपमाणमनुपाल्य क्षणायोनित्वात्, तस्या द्विसामयिकस्थितिशेषस्य जघन्यं तेषां मदेशसत्कर्म भवति । सम्यक्त्वमित्रे हे पश्यष्टीसागरोपमाणमनुपाल्य मिथ्यात्वं प्राप्तं, चिरोद्वलनया मन्दोद्वलनया स्वोदयावलिकोपरिगतस्थितिलण्डं सञ्जामयति, तत उदयावलिका स्तिबुक्कसङ्कोपेण मिथ्यात्वे सङ्कामयात, तस्यां द्विसामयिकस्थितिशेषायां जघन्यं मदेशसत्कर्म भवति ।

देवद्विकनरफद्विक्रवक्रियसप्तमानां पूर्वोद्विलिनां सपितकभंशेनान्तमुहूर्चवदानां अमतिष्ठानानुभूतानां धूयस्तिर्यहु भवेऽप्यवदानां
एकेन्द्रियत्वे चिरोद्विलिनां द्विसाम्यिकस्थितिशेषाणां जघन्यं प्रदेशसत्कर्म भवति । मनुष्यादिकोचैर्गोत्राणामपि पूर्वोद्विलिना-
मन्तमुहूर्चवदानां वाय्वदिकान्ये चिरोद्विलिनां द्विसाम्यिकस्थितिशेषाणां जघन्यं प्रदेशसत्कर्म भवतीति गायार्थः ॥ १६९ ॥
अंतिमलोभजसाणं असेदिगाऽहापवत्तअंतंमि । मिच्छत्तगाए आहारगस्स सेसाणि नियगंते ॥ १७० ॥

॥ उतं जहणसायिचं ॥

व्याख्या—सञ्ज्वलनलोभयन्तःकीर्त्योत्थेणीगते—उभयप्रेषीर्बजिते, सपितकभंशे यथाप्रवृत्तकरणान्तसमये जघन्यं प्रदे-
शसत्कर्म भवति । श्रेणीगतस्य गुणसङ्क्रमेण प्रभूदलता भवति, सा च नेष्यते, जघन्येनाधिकार इति कृता । आहारकसत्कर्मस्य
स्वल्पाद्यायैर्विदस्य मिथ्यादृष्टिना मन्दोद्वलनवा लुलितस्य द्विसाम्यिकस्थितिशेषस्य जघन्यं प्रदेशसत्कर्म भवति, शेषाणां
स्वान्तसमये जघन्यं प्रदेशसत्कर्म भवति । अन्ये तु कज्जुः, तीर्थंकरस्य सत्यलोपेन प्रथमसमयवदस्य या लता सा जघन्यं प्रदे-
शसत्कर्म भवतीति गायार्थः ॥ १७० ॥

उक्तं जघन्यप्रदेशस्याभित्तमिति । इदानीं प्रदेशसत्यानविकल्परूपणयाह—

चरमावल्लिगपविट्ठा गुणसेढी जासि अत्थि नय उदओ । आवलिया समयसमा तासि खलु फड्डुगाइं तु ॥ १७१ ॥
व्याख्या—‘चरमावल्लिका’ कर्मस्थित्यन्तावल्लिका, तस्यां प्रविष्टा गुग्गुलीया यासां मरुतीनां अस्ति, न चोदयोऽस्ति,
तासांमवल्लिका समयतुल्यानि, खलु मन्दोऽलङ्कारे, स्पर्शकानि भवन्ति, तुल्यवत् एवकारार्थः, आवल्लिकानुस्यान्येवेति गायार्थः ॥ १७१ ॥

सव्यजह्णणपत्ते एएसुद्धीएऽणंतया भेया । ठित्तिठाणे ठित्तिठाणे विण्णेया खवियक्कम्माओ ॥ १७२ ॥
खवियक्कम्मे वि तंमी जोगविसेसा असंखया भेया । ठित्तिठाणे ठित्तिठाणे एवइभेयं भवे फइडं ॥

व्याख्या—सर्वजघन्याः 'प्रदेशाः' परमाण्वो यस्मिन् स्थाने तत्तथा, तस्मिन् सर्वजघन्यप्रदेशस्थाने प्रदेशद्वया, निरन्तराणि अनन्तस्थानानि भवन्ति, तस्मिन् जघन्ये एकप्रमाणप्रक्षेपदेको भेदो, द्विप्रक्षेपात् द्वौ, त्रिप्रिष्वय, एवमन्ताः स्थान-
भेदाः अस्यामेवैकस्थितौ फालविभागे भवन्ति । एव स्थितौ २ समये २ 'विज्ञेया' भवन्त्याः । क्षपितकर्मशादारभ्य स एव
निरुध्यते ग्रन्थिकृतत्वंमायोजन्यकर्म। तत्र दत्तविरतिं सारविरतिं च बहुधा कृत्वा चत्वारो वारा मोहनीयमुप-
शमय्य रथावस्थं पश्योपमासङ्ख्येयभागमनुश्रूय, श्रूयः त्रसंख्यामतस्तत्र संप्रणयोत्थितः स क्षपितकर्मज्ञाः, तस्यान्तरुण्डकं
गतौ आवलिक्रापामपि द्विसप्तमधिकस्थितिशेषायां जघन्यं प्रदेशस्तत्कर्म भवति, एतस्यामेव स्थितौ प्रदेशोचराणि अनन्तानि
प्रदेशस्थानानि लभ्यन्ते, यावद् गुणितकर्मशायायोग्यमुत्कृष्टं प्रदेशस्तत्कर्मस्थानभेदान्येकं स्पष्टकमिति । एवं द्वाभ्यां स्थितिभ्यां द्वे,
विद्युमिद्वीणि, चतसृभिः चत्वारि, स्पष्टकानि, यावत्समयोनवलिक्राप्रमाणानि भवन्तीति गार्थायः ॥ १७२ ॥

एगद्विइयं एगाए फइडुगं दोसु होइ दोठिइगं । तिगमाइसुवि एवं षेयं जावन्ति जासिं तु ॥ १७३ ॥

व्याख्या—एकस्यां स्थितौ यत्स्पष्टकं तदेकस्थितिक 'द्वौ द्विस्थितिकं त्र्यद्विजपि एवं शेषम् । यासां प्रकृतीनां याव-

न्यः स्थितयः तावत् स्थितिकं स्पष्टकम् । अयवैच्छत्सुक्त इति गार्थार्थः ॥ १७३ ॥

आवलिसेतुकोसें फड्डुगमोहस्स सव्वघाइणं । तेरसनाम तिनिवाण जाव तो आवली गलइ ॥ १७४ ॥

व्याख्या—आवलिः समयमानस्यद्वयसुत्तरं मोहनीयस्य सङ्गधन्यादारभ्य द्वादशाक्षरपायमिध्यालनामत्रयोदश-
स्त्यानद्वित्रिकाणां एकोनत्रिंशत्पञ्चतीनां क्षणसमये उदयो नास्ति, यावन्नावलिः का गलति न-क्षीयते, नान्यत्र प्रक्षिप्यते तावत्स-
मयमानं स्पष्टकं भवतीति गार्थार्थः ॥ १७४ ॥

खीणण्डासंखंसं खीणंताणं तु फड्डुगुकोसें । उदयवईणेगाहियं निवाणं एगहीणं तं ॥ १७५ ॥

व्याख्या—क्षीणकपायाद्धायाः सहस्रयेयभागतुल्यं क्षीणकपायान्तानां उत्कृष्टं स्पष्टकमसङ्ख्येयस्पष्टकालमकत्वात् ।
जयन्यं प्राग्बत्, जयन्यदलकस्थित्यात्मकमवसेयम् । उदयवतीनां एकस्त्रिंशत्पञ्चतीनां एकादशान्तरादयदशकदशमचतुष्काणां चतुर्द-
शानां संपूर्णवलिः कामात्रं, निद्राप्रचलयोस्तदपेक्षया एकस्थित्या हीनं तयोस्तदाऽनुदयमिति कृत्वा, जयन्यं द्विसप्तमिका एता
स्थितिरिति गार्थार्थः ॥ १७५ ॥

अज्जोगिसंतिगाणं उदयवईणं तु तस्स कालेणं । एगाहिणेण तुल्लं इथराणं समयहीणं तं ॥ १७६ ॥

व्याख्या—अयोगिनि सत्ता यासां ता अयोगिमत्प्रकृतयः तासां अयोगिकाल तत्समयप्रमाण उत्कृष्टं स्पष्टकं जयन्य-
प्रदेशेन स्थित्यात्मकं जयन्यं, उदयवतीनां यशोवर्जितानां नामनवप्रकृतीनां सातासावयोन्यतमस्य । अनुदयवतीनां तु नम्रयोदशोद्-
लनविंशतिवर्जितानां नाभैरुपष्टिनीचैर्गोत्राणां तदेवोत्कृष्टमेकस्थितिहीनं तासां तत्रानुदयत्वात् एकास्थितिस्तित्वकस्तद्गमेण उदयवती

सङ्ग्रामयतीति गायार्थः ॥ १७६ ॥

विद्वंङाणइखुडुं स्त्रीणासजोगीणा हाइ जं चरिमं । तं उदयवतीणहिगं अन्नगए गुणमियराणं ॥ १७७ ॥

व्याख्या—स्थितिलब्धयाते क्रियमाणे स्वादानां यचरणं स्थितिसाढं तदविद्युदं जघन्यं भवति, क्षीणकृपायसयोगिनां उदयवतीनामेकस्थिराभ्याधिक्कम् । अनुदयवतीनां तु संक्रान्तस्थित्या हीनं इति गायार्थः ॥ १७७ ॥

जं समपं उदयवई खिळइ चुचरिमयं तु द्विहाणं । अणुदयवइए तंभी चरिमं चरिममिम जं कमइ ॥ १७८ ॥

व्याख्या—यस्मिन्नुत्तरं उदयवत्या 'क्षीयो' अनुभूयते, 'द्विचरणम्' उपायस्थानम्, अनुदयवतीनां तस्मिन् फाले चरणं स्थितस्थानं चरमे उदयवतीनां स्थितस्थाने 'यतो' यस्मात् 'क्रामति' सङ्क्रमत्यतोऽनुदयवत्यः एकया स्थित्या हीना भवन्तीति गायार्थः ॥ १७८ ॥

जावइयाओ ठिहओ जसंतलोभाणऽहापवत्तंते । तं इमि फड्डुं संते जहणयं अकयसेहिरस ॥ १७९ ॥

व्याख्या—यावन्त्यः स्थितयो यशःसञ्चलनलोभयोर्वेषयाप्रवृत्तकरणान्तसमये क्षापितरूपीशस्य तदेकं स्पृष्टं (स्थानं) जघन्यं प्रदेशसत्कर्मणो भवन्ति, तच्चाकृतश्रेणीवत् श्रेण्यां गुणसङ्क्रयसम्प्राप्ताजघन्यं न भवति, ततः प्रदेशोत्तराणि अनन्तानि प्रदेशस्तस्यानानि भवन्ति यावद् गुणितकर्मयोग्याभिवेति गायार्थः ॥ १७९ ॥

अणुदयतुल्लं उव्वलिगिमाण जाणिल्ल दीहउव्वल्लणे । हासाइणं एगं संछोभे फड्डुगं चरिमं ॥ १८० ॥

व्याख्या—अनुदयतुल्यसुदृढलनमकृतीनां जघन्यं स्पृष्टं, कथं ? श्लाघानिगोदेषु कर्मस्थितिमनुपाल्य त्रस्तवे सम्यक्त्वं देश-

विरतिं च सर्वविरतिं च बहुधाऽनुपाल्य चत्वारो वारा भोहनीयमुपशम्य द्वे पश्यतीसामारोषमाणं सम्भवसमनुपाल्य मिथ्यात्वं गतः, ततो दीर्घोद्गलनया उद्गलमानस्य चरमसङ्कवाप्ताने उदयावलिक्रायाः परिगलमानायाः द्विसामयिकी एका स्थितिरवशेषा यावज्जगन्धं स्पन्दं, ततः प्रदेशदृष्टया अनन्तानि सत्त्वानानि यावदुत्कृष्टं प्रदेशसत्कर्म सम्पदस्त्वस्य भवति, एवं सम्यग्मिथ्यात्व-स्यापि । शेषोद्गलनानां सम्यगस्त्वकालं विहाय शेषं तदैव वक्तव्यम् । हास्यादिपट्टकस्य यश्चरमसंलोकः क्षणिकमाशयः अथान्यं स्पन्दंरुमिति गार्थार्थः ॥ १८० ॥

पञ्चायलियाईयं आयलिकालेण वीयद्विद्विहितो । लयठाणं लयठाणं नासेइ संक्रमेणं तु ॥ १८१ ॥

व्याख्या—यदस्य कर्मणः ‘आवलिका’ वन्यावलिका, सा ‘व्यतीता’ अतिक्रान्ता यस्य तर्कमवस्थावलिकान्तिं तच्चान्येनावलिकामात्रेण कालेन द्वितीयस्थितिस्यानेभ्यः लत्रास्थानं २ नाशयति क्रोधान्माने प्रक्षिपति सङ्क्रामयतीत्यर्थः, तुल्यन्दो विशेषणार्थः, एक विशिनष्टि ? प्रथमस्थित्या सम्यापिकावलिकारोषायां स्थितिसङ्कोदयोदीरणान्याध्वारोऽपि भवन्ति, आवलिकारोषायां न सम्भवन्तीति गार्थार्थः ॥ १८१ ॥

संजल्लगतिगे हुसमयहीणा दो आवलीण उकोसं । फइहुं बिईयठिइए पढमाए भणुदयाचलिगा ॥ १८२ ॥

व्याख्या—‘सञ्जलनत्रिके’ क्रोधप्रगममायाल्ये, यदा प्रथमस्थित्यां (सम्यगेन) उदयावलिका रोषा तदा द्वितीयस्थित्यां द्विसम्यगेनावलिकादिरुलता उत्कृष्टसङ्कवासंज्ञा च । सा च प्रथमस्थित्युदयाचलिकान्तिपात्रे ‘नेच्छति, एतदेव

भारयति-प्रथमपक्षेऽप्येवमेव यद्ब्रूतं तद् वन्धवलिङ्गतां द्वितीयावलिङ्गता सङ्गमयति, परप्रकृतिस्वभावेन स्थापयति, द्विच-
सममये क्रोधेदेतेन समसन्धयोगस्थानवर्तिना यद्ब्रूतं कर्म तदपि वन्धवलिङ्गतां गतायां अन्यतः सङ्गमयति, अन्येनावलि-
ङ्गताद्येन सङ्गममाणं २ सङ्गमयति, एवं त्रिचरसमये क्रोधेदेतेन यद् ब्रूतं तद्वन्धवलिङ्गतां द्वितीयावलिङ्गता सङ्गमयति,
एवं पदं यस्मिन् समये यद् तत्तस्मात् समयात् दशवलिङ्गताभेदेनाकर्मी भवति, तस्माद् वन्धोदयसमयेन उदयावलिङ्गतावत्तमान-
समयेन च द्वीनं आरम्भकृतिं द्वितीयावलिङ्गता भवति, प्रथमस्थित्या (स्मयोना) वलिङ्गतापेयमिति मायार्थः ॥ १८२ ॥

आपलिवोसमज्जानेतं ब्रूतं तु पदमठितिविरमे । वेयाणवि दोफ्फु ठिईहुगं जेण छण्हं पि ॥ १८३ ॥

व्याख्या—द्वितीयवर्तीनाम्लिङ्गमात्रं सर्वद्वन्द्वं द्वितीयावलिङ्गता भवति, प्रथमस्थितिविरमे-उदयसाने, यतः उदयावलिङ्गता-
भावेन फालेनान्नितां सङ्गमयति, द्वितीययोगान्नितां निष्ठति सा लता जगन्वं सर्वद्वन्द्वं तत्र तदसम्भवेन माने सङ्गमयति,
मानादपि मायायां, मायाया अपि लोभे, एवं तत्पदेनान्नितां भवति यावद् युजितरुभाभोरुद्धम् । अथवा योगस्थान-
द्वितीयावलिङ्गतागमनाहल्येवमेव जगन्मयपि भवति । वेदानामपि द्वे सर्वद्वन्द्वे प्रथमस्थित्यामिषानं द्वितीयावलिङ्गतामिषानं च एवं
सङ्गमलन्त्रिकोदयितुं तेषां पञ्चासपि प्रकृतीनां भवतीति मायार्थः ॥ १८३ ॥

तदेव सर्वद्वन्द्वं भावयति—

पदमठिईचरिमुदुओ विइयठिईगं य चरिमसंछोभे । दोफ्फु वेयाणं दो इगि संतंइवा गग ॥ १८४ ॥

व्याख्या—प्रथमस्थितेश्वरमौ—अन्विमं उदयो, द्वितीयास्थितेश्वरमोऽन्विमः संछोमः एते द्वे स्पष्टके वेदानाम् । अथवा प्रथम-
द्वितीयस्थितिसद्भावे प्रथमं स्पष्टकं, प्रथमस्थित्यभावे द्वितीयस्थितिसंछोपस्य सद्भावे द्वितीयं स्पष्टकं भवतीति गाथार्थः ॥ १८४ ॥

विशेषमाह—

चरिमसंछोमसमए एगठिई होइ धीनपुसाणं । पढमठिइए तयंते पुरिसे दोआलिदुसमउणं ॥ १८५ ॥

व्याख्या—भण्यः सर्वजन्यसूक्तर्मा प्रभूतदेशविरतिसर्वविरतिपालकः सागरोपमपटपट्टिद्विकानुपालितसन्दबल्यो नपुंसक-
वेदोदयेन क्षणकश्रेणीमभ्युरितस्तस्य चरमसंछोपकाले एका स्थितिर्भवति नपुंसकवेदस्य एवं स्त्रीवेदस्य च । पुरुषवेदे तु प्रथम-
स्थितिर्नपे आवलिकादिकं द्विसमयोनं विधत्ति, सच चरमसंछोम इति गाथार्थः ॥ १८५ ॥

॥इतिश्री चन्द्रपिंविचिन्तायां श्रीपञ्चसंग्रहस्वोपज्ञदीक्षायां पञ्चमं कथञ्चिद्विद्वारं समाप्तं॥

॥ अथ कर्मप्रकृत्याधिकारः ॥

क. म.
बन्धन
प्रश्न

नमिच्छन् सुपहराणं बोच्छं करणानि बंधणाईणि । संकमकरणं बहुसो अद्देशियं उदयसंते जं ॥ १ ॥

व्याख्या—श्रुतं धारयन्तीति श्रुतधरा, अथवा श्रुतं द्वादशाङ्गं गणिपिटकं तद्धारयन्तीति श्रुतधरास्तेभ्यः प्रणम्य नत्वा 'बोच्छं' वक्ष्ये करणानि बन्धनार्थानि बन्धनकरणं वध्यते येनाष्टमकारं कर्म जीववैरीणं क्षयसा चेष्टया तद्बन्धनकरणम् । मङ्गलिस्थित्यनुभागमदेशानामन्यथा स्थापनं अन्यपरिणामपरिणमनं अन्यप्रकृतितत्त्वरूपेण व्यवस्थापनं वा यज्जीववैर्यतस्तत्सङ्क्रम-करणम्, तद्भेदोर्वेदोर्वेदनापवर्धनकरणे, स्थित्यनुभागयोः वृद्धिकरणमुद्बोधनाकरणम्, इत्सीकरणमपवर्धनाकरणम् । अत्राप्तकाल-कर्मदुर्गलानादुदये व्यवस्थापनमुद्बोधनाकरणं, सा चोदयविशेष एव । उदयोदीरणनिधित्तिक्वाचनाकरणानां यदप्योग्यत्वे व्यवस्थापनं तदुपभोगनारणमुद्बोधनापवर्धनवर्जानां करणानामपोग्यत्वे व्यवस्थापनं निधित्तिकरणम् । सर्वकरणयोग्यत्वे व्यव-स्थापनं निराचनाकरणम् । अथवा तन्नायःशलाकासम्बन्धतुल्यं निधित्तिकरणम्, आसामेव तन्नायःशलाकानां सम्बन्धानां वृद्धि-तानां परिणामतुल्यं निराचनाकरणम् । अनयोरेकत्र सूत्रनिबद्धमधीसङ्गततुल्यो वक्ष्य इति । एतत्करणद्वयं जीववैर्यरूपं वक्ष्ये, यतो यस्मादनेकदोऽतिदिष्टं सङ्क्रमकरणद्वये सत्त्वमणि तदभजने तयोः दुर्विज्ञेयत्वात्, तस्मात् तत्साहचर्यात् सर्वाभ्यपि करणान्यु-च्यन्त इति गार्थः ॥१॥ साम्प्रतं सूत्रक्रमाद् बन्धनकरणमायातम्, तस्य च योगाः कृपायाश्च हेतवः, तत्रापि प्रथमं योगमरूपेणा-कल्पिते, यतः ते कृपापरिरिता अपि बन्धनेतुले योग्यतममस्ति, अतः ते एवादावभिधीयन्ते—

॥१०९॥

आवरणदेससन्ध-चलण दुर्विहह वीरयं होइ । अहिसंधिअणभिसंधि, य अकसाइ सलेसि उभयंसि ॥ २ ॥
 न्याख्या—वीर्यान्तरादेकस्यतः छत्रस्यानां चित्रं वीर्यं भवति, वीर्यान्तरासर्वस्येण केवलशानिनां भवति । इहतो
 द्विविधं वीर्यम् । तदप्येकैकं द्विविधं अभिसन्धितानभिसन्धिलभेदात्, यन्मनोऽभिविचिन्नापूर्वकं धावनवलानाहारादिकरणं
 तदभिसन्धि । यत्पुनरेकोन्द्रियादीनां मनोरहितानां वाक्कायक्रियारूपं वीर्यं, समनस्कानामपि शुक्तस्याहारस्य यत् धातुमलत्वेन व्यब-
 स्थानं तदनभिसन्धि । सर्वावरणस्यद्यदभिसन्धितानभिसन्धित्वेन द्विविधं जातम्, तदुभयमपि अकषायं सलेश्यं सयोगिनां
 भवतीति गायार्थः ॥ २ ॥

होइ कसाइ वि पढमं इयरमलेसो वि जं सलेसं तु । गहणपरिणामकंदण-रुवं तं जोगओ तिविह ॥ ३ ॥

न्याख्या—प्रथमं यद्देशावरणक्षणेन तत्संक्रियायम्, अपिस्तदादकषायमपि भवत्युदान्तसौणरूपायाणां 'इतरत्'
 सर्वावरणक्षणेन यच्चलेद्यमयोगिसिद्धानां भवति, अपिस्तदात् सलेश्यमपि योगिनां भवति । एतेषां वीर्याणां यत्सलेश्यं तद्
 ग्रहणपरिणामसन्दनारूपं, 'योगतो' मनोवाक्कायभेदतत्सिविधम् । तुशब्दाधिवयात् शुभलेश्यानां विद्युदितोऽभुभानां सक्लेद्यतो
 जीवस्य वीर्यहृदियोगोत्कृष्टता भवति, उभयोरपि मन्दत्वे मन्दप्राणता । अत्र तु संक्रियासलेश्यवीर्येणाधिकार इति गायार्थः ॥ ३ ॥

तस्यैवैकार्यिकान्याह-

जोगो विरियं थामो, उच्छाह परक्कमो तहा चेद्वा । सत्ति सामत्थं चिय जोगस्स हवंति पज्जाया ॥ ४ ॥

न्याख्या—सुगमेयं गाढा ॥ ४ ॥ सांसारिकजीवानां चित्रस्योपश्रमाचित्रं वीर्यं भवति, तस्मात् क्षायोपश्रमिकवीर्यं

प्रसूयते । तत्परिज्ञानार्थं तत्रादवैवाविभागमरूपणा, वर्गणामरूपणा, स्पर्द्धामरूपणा, अन्तरमरूपणा, स्थानमरूपणा, अनन्तरोप-
नियामरूपणा, परस्म्योपनिधामरूपणा, एवमाद्यत्र वक्तव्यम् ॥

पण्णाए अविभागं, जहण्णाचिरियस्स वीरियं छिण्णं । एक्केकस्स पएसस्समस्संखलोमपएससमं ॥ ५ ॥

व्याख्या—‘प्रज्ञया’ बुद्ध्या, सर्वजचन्यवीर्यस्य जीवप्रदेशस्य वीर्यं ‘छिन्नं’ लण्डितं यात्रदविभागं जातं द्वियाकर्तुं न
शक्यत इत्यर्थः । तदेवं प्रकृतेः क्लिप्ततो वीर्यविभागा वीर्यप्रमाणवो भावप्रमाणवो वा जाताः ? एतदस्य जीवप्रदेशस्यासङ्ख्ये-
यलोकाराद्यप्रदेशतुल्याः आह—जयणोत्तुष्टप्रदेशयोः कोऽत्र विशेषः ? उच्यते—यहान् विशेषो, यतोऽसङ्ख्येयस्यासङ्ख्येय-
भेदोभेदज्ञात्, असङ्ख्येययुगत्वमत्र गन्तव्यमिति गार्थार्थः ॥ ५ ॥ उक्ताऽविभागमरूपणा, वर्गणामरूपणायाह—

सव्वप्पवीरिरिदं, जीययएसेहि चग्गणा पढमा । वीयाहवमाणाओ, खुत्तरिया असंखाओ ॥ ६ ॥

व्याख्या—सर्वोपनिधौ जयण्यवीर्या ये जीवप्रदेशाः तैः असङ्ख्येयप्रदेशैः सार्वत्र्येकावर्गणा प्रथमोच्यते, द्वितीयादयो
वर्गणा रूपोत्तरो असङ्ख्येयाः । किमुक्तं भवति—एकेन जीववीर्याविभागनाधिका ये प्रदेशास्तत्समासेन द्वितीया वर्गणा, एवं
द्विनितुषङ्गाय विभागाधिकः जीवप्रदेशः वर्गणा भवन्त्यसङ्ख्येयाः अत्रिप्रदेशासङ्ख्येयपञ्चागदुह्या इति याथार्थ्यः ॥ ६ ॥

स्पर्द्धामरूपणायाह—

ताओ फट्ठगमेओ, अओ परं नत्थि खुत्तुम्हीए । जाव असंखा लोगा, पुवविहाणेण तो फट्ठा ॥ ७ ॥

व्याख्या—ताः सर्वो अपि वर्गणा एकत्र मीलिताः प्रथमं स्पर्द्धकं भवति । अतः परं ताभ्यः स्पर्द्धकवर्गणाभ्यो रूपद्वय

एकजीववीर्याविभागाधिका जीवप्रदेशा न सन्ति, द्वित्रिचतुष्षट्त्रयाधिका वा न सन्ति, यावदसङ्ख्येयलाकाकाशप्रदेशाधिका उल्लङ्घ्य सन्ति, ततस्तैर्वर्णा प्रथमा । एवं रूपवृद्धाभिरसङ्ख्येयवर्णाभिः श्रेणिप्रदेशासङ्ख्येयभागतुल्याभिः द्वितीयं स्पष्टकम्, भूयो रूपवृद्धया न सन्ति वर्णा, यावदसङ्ख्येयलाकाकाशप्रदेशमाणवीर्यविशेषास्ता उल्लङ्घ्य पुनर्वर्णा भवन्ति । एवं भूयो भूयः स्पष्टकरूपणा कार्या इति माथार्थः ॥ ७ ॥ उक्ता स्पष्टकरूपणा, अविद्यान्तरप्ररूपणा च, स्थानप्ररूपणायाह—
सेढीअसंख्वागियफुडुहिं जहण्णयं हवइ ठाणं । अंगुलअसंख्वागुत्तराईं भूआ असंलाईं ॥ ८ ॥

व्याख्या—एवमनन्तरोक्तविधिना निष्पन्नस्पष्टकैः श्रेणीप्रदेशासङ्ख्येयभागतुल्यअन्यवीर्यित्वात् प्रदेशानां अयन्यं योगस्थानं भवति । अङ्गुलासङ्ख्येयभागप्रदेशमाणधिकैः स्पष्टकैः प्रथमयोगस्थानाद् द्वितीयं योगस्थानं भवति । एवमङ्गुलासङ्ख्येयभागोचराणि पयोत्तरमसङ्ख्येयानि श्रेण्यसङ्ख्येयभागप्रदेशतुल्यानि योगस्थानानि भवन्ति ? प्रथमं योगस्थानं प्रभूतजीवप्रदेशैरुपवीर्यैर्भवति । ततो द्वितीयं स्वल्पतैर्जीवप्रदेशैः वीर्यवद्भिश्च भवति । अतः प्रभूतराणि स्पष्टकानि । अन्ये त्वेवं व्याचक्षते, तस्माज्जगन्वीर्याज्जीवाद्योऽन्यो वीर्याधिकस्तस्यानेनैव प्रकारेण ययोगस्थानं तद् द्वितीयम् । एवं उत्पत्तरवीर्यस्य तृतीयम्, एवं श्रेण्यसङ्ख्येयभागतुल्यानि योगस्थानानि भवन्तीति गाथार्थः ॥ ८ ॥

उक्ता स्थानप्ररूपणा, अनन्तरोपनिधा च, परस्परौपनिधौच्यते—

सेढिअसंख्वागं, गंतुं गंतुं भवन्ति दुगुणाईं । फडुआईं द्वाणेसुं पलियासंख्वागुणगारा ॥ ९ ॥

व्याख्या—प्रथमयोगस्थानात् श्रेण्यसङ्ख्येयभागप्रदेशतुल्यानि योगस्थानानि उल्लङ्घ्य ययोगस्थानं तस्मिन् दिगुणानि

सर्दकानि भवन्ति । तस्मादप्यप्यदीयव्यवधानव्यवहितस्यानं भूयो द्विगुणसर्दकं भवति । एवं सर्वयोगस्थानेषु वक्तव्यम्, यथैवं ततः क्रियन्ति । द्विगुणस्थानानि ? तदुच्यते—सृष्ट्यादापत्योपमस्यासङ्ख्येयभागे यावन्मात्राः समयास्तावन्मात्राणि द्विगुणस्थानानि नेपरीत्ये इत्यनेव हानिस्थानानि भवन्ति । एकस्य द्विगुणस्थानान्तरस्य योगस्थानेभ्योऽसङ्ख्येयभागमात्रा वा गुणाकारा वक्तव्या इति गायार्थः ॥ ९ ॥

यद्वृत्ति च हार्पाति व चउह्रा जीवस्स जोगट्ठाणां । आवलिअसंखभागंतमुत्तमसंखगुणहाणी ॥ १० ॥
व्याख्या—तानि योगस्थानानि जीवस्य वृद्धिगुणयान्ति चतुर्दा, षोडशमस्य चित्रदा । कथं ? असङ्ख्येयभागाधिकानि वा, सङ्ख्येयभागाधिकानि वा, सङ्ख्येयगुणाधिकानि वाऽसङ्ख्येयगुणाधिकानि वा । हानायपि एवमेव, असङ्ख्येयपागहीनानि वा, सङ्ख्येयपागहीनानि वा सङ्ख्येयपागहीनानि वाऽसङ्ख्येयपागहीनानि वा, चित्रत्वादीयान्तरावोदयस्य भवन्ति । अनयोर्हानिद्वयोः कालनिधमार्थमाह—आवलिआऽसङ्ख्येयभागमात्रं कालमुत्कृष्ट आधास्तिस्रोऽपि वृद्धयो हानयो वा प्रत्येकं भवन्ति । असङ्ख्येयगुणवृद्धिर्हानिर्वा अन्यथुर्हृत् यावद् भवतीति माथार्थः ॥ १० ॥

उक्तो योगस्थानानां वृद्धिहानयोः कालः, साम्यतमवस्थितिकालोऽपिधीयते—

जोगठाणठिईओ, चउसमपादइ दोणि जा तत्तो । अट्ठुमयठिइयाओ जहा परमसंखगुणियाणं ॥ ११ ॥
व्याख्या—योगस्थानपरिणता जीवा वृद्धिर्हानि वा कुर्वाणा एकैकयोगस्थाने कियत्कालं तिष्ठन्त्येतदुच्यते—चत्वारः समयः पर्याप्तसमयिनोदजीवा जपन्यपोमिनस्तदारभ्य यथा यथा वीर्यवृद्धिर्भवति, तथा तथा स्थितिवृद्धिः, यच्च १८ सप्ताहौ

समयास्थितिरिति । तत्परतो हानिः सप्तपक्षचतुर्द्विद्विसामयिक्रा स्थितिर्भवति । एकैका स्थितिः क्रियता योगस्थानानां भवत्येतदुच्यते—श्रेण्यसङ्ख्येयभागमात्राणां । किं सर्वाः स्थितयः तुल्या योगस्थानानां भवन्ति ? न ह्येवं, अष्टाङ्गोभयस्थिताः याः स्थितयः ता यया परं असङ्ख्येयगुणानां योगस्थानानां भवन्ति । क्रियुक्तं भवति ? अष्टसमयस्थितिकानि योगस्थानानि सर्वस्त्वोक्तानि, तेभ्योऽसङ्ख्येयगुणानि सप्तसामयिकानि, अत्यन्तस्थितिरुत्थात्, तेभ्योऽपि पदसमयस्थितिकानि, एवं पञ्चचतुर्द्विसमयस्थितिकान्यपि यथोच्चरससङ्ख्येयगुणानि, एषोक्तुष्टा स्थितिः, जयन्या सर्वेषां सामयिकस्थितिः । अन्यान्यसङ्ख्येयानि मूलमनिगोदापयार्थयोग्यानि समयस्थितिकानि भवन्ति, यतस्तस्य प्रतिमयमसङ्ख्येयगुणद्वया योगस्थानानि वर्द्धन्ते, अतो भवत्यत उत्कृष्टतथ समयस्थितिकानि सर्वान्यपीति माथर्यः ॥ ११ ॥

केषां जीवानां क्रियन्ति योगस्थानानि भवन्ति तत्राह—

सुहृत्मेयरादिपार्श्वं, जहणजकांसपञ्चपञ्चाणं । आसञ्ज संख्यगुणाणि ह्येति इह जोगद्वयाणि ॥ १२ ॥

व्याख्या—साधारणमूलस्य लब्धपार्श्वस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य जघन्ययोगेन सर्वस्तोको योगो भवति, तस्माद्वा-
दरस्य एवंभूतस्य असङ्ख्येयगुणो योग, एवमेव द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणामसंक्षिप्तानां च लब्धपार्श्वसंक्षिप्तानां प्रथमसमये वर्तमानानां जघन्ययोगिनां प्रपेक्षं यथोच्चं असङ्ख्येयगुणो योगः । तस्मात्संक्षिप्तः मूलमसाधारणस्य लब्धपार्श्वस्योत्कृष्टोऽसङ्ख्येयगुणः, ततोऽप्येवभूतवादरसासङ्ख्येयगुणो योगः, तस्मात्सामपार्श्वस्य जघन्योऽसङ्ख्येयगुणः, ततो वादरपार्श्वस्य जघन्योऽसङ्ख्येयगुणः, ततोऽपि मूलमपार्श्वस्योत्कृष्टोऽसङ्ख्येयगुणः, ततः पार्श्ववादरस्योत्कृष्टोऽसङ्ख्येयगुणो योगः, तस्माद् वाद-

एवमानपानमपि तत्पुद्गलावष्टम्भतो जीवः प्रदेशैः स्वयोगानुरूपं विवृणक्ति, मनोयोग्यानि द्रव्याण्यवष्टम्भ्य स्वप्रदेशैस्ततः स्वश्र-
वत्यनुरूपं चिन्तयतीति गार्थार्थः ॥ १३ ॥

उक्ता योगस्थानमरूपणा । साम्प्रतं वर्णामरूपणा क्रियते, तस्याः सम्बन्धः तैर्योगैः यान् पुद्गलान् पृथीत्वा शरीर-
त्वेन परिणमयति, भाषानपानमानसभावेन च आलम्बयति, तदर्थं वर्णामरूपणायाह—

एकपएसाइयाणंतजा होउण होति उरलस्त । अज्जोगंतरियाओ, वग्गणाओ अणंताओ ॥ १४ ॥

व्याख्या—एकप्रदेशाद्याः एकपरमाणाया वर्णणा भूत्वा तावद्यावदनन्तप्रदेशना भवन्ति, तवस्ताभ्यः परत औदारिक-
शरीरमायोग्या भवन्ति । किमुक्तंभवति ? एकैकपरमाणुरूपाः वर्णणा एवं द्वित्रिचतुःपञ्चसद्व्ययैरूपोत्तराः प्रत्येकमनन्ताः
सन्ति । ताः सर्वा अपि जीवस्याग्रहणयोग्या अनन्तानन्तपुद्गलात्मकाः काश्चिदौदारिकशरीरार्थं ग्रहणयोग्याः ।
क्रियन्त्यस्ताः प्रदेशोत्तरा ? अनन्ताः, ताभ्यः परतो यावदेकिकशरीरमायोग्या न भवन्ति तावदयोग्याः, ताभिर्न्यपगृहिता वैक्रिय-
वर्णणा भवन्ति । या ग्रहणायोग्यास्ताः क्रियन्त्यः स्तोत्तराः ? तुल्यत्वादभेदव्यजीवानामनन्तगुणाः, सिद्धानामनन्तभागतुल्याः ।
अन्यथाया उत्कृष्टा विशेषाधिको, को विशेषः, तस्या एवानन्तभाग इति गार्थार्थः ॥ १४ ॥

वर्णणानां परिपाटिदर्शनार्थमाह—

ओरालविज्जाहार-तेयभासाणुपाणमणकम्मे । अह दधवग्गणाणं कम्मो विवज्जासओ लेत्ते ॥ १५ ॥

व्याख्या—अनन्ता अग्रहणयोग्या उत्कृष्टय तत औदारिकशरीरार्थौदारिकमर्मणाग्रहणमायोग्या भवन्ति, ताभ्यः

प्रदेशोत्तरा ग्रहणयोग्याः, द्विशदेशोत्तरा ग्रहणयोग्याः, त्रिशदेशोत्तरा ग्रहणयोग्याः, एवं चतुःपञ्चसहस्रयोग्याः सङ्ख्येयानन्तपु-
दगलोत्तरा अपि ग्रहणयोग्या, अनन्तानन्तपुदगलोत्तरा अपि ग्रहणयोग्याः, जघन्याया अग्रहणयोग्याया उक्तुष्टा कियद्गुणा ?
अप्यजीवानन्तगुणा सिद्धानन्तभागतुल्या वा भवति । ताभ्यः पुनरयोग्याभ्यः प्रदेशोत्तराः, एवं त्रिचतुःपञ्चसहस्रयोग्याः स-
ङ्ख्येयानन्तपुदगलोत्तरा वैक्रियशरीरार्थं ग्रहणयोग्या भवन्ति । ताभ्यः परतः प्राम्बदग्रहणयोग्याः । अग्रहणयोग्याभ्यः परतो रू-
पोत्तरा, द्विरूपोत्तराः, एवं सहस्रयोग्याः सङ्ख्येयानन्तानन्तपुदगलोत्तरा अथाहारशरीरार्थं जीवस्य ग्रहणयोग्या भवन्ति । ता-
भ्योऽपि परतो भवन्त्यग्रहणयोग्यास्ताश्च प्राम्बदकृत्याः । ताभ्यः अग्रहणयोग्याभ्यः परतो रूपोत्तरा, एवं द्वित्रिचतुःपञ्चसहस्र्यो-
याः सङ्ख्येयानन्तानन्तपुदगलोत्तरा अपि तैजसशरीरार्थं ग्रहणयोग्या जीवस्य भवन्ति, या गृहीत्वा तैजसशरीरं निर्व्व-
र्त्तयति । ताभ्यः परतो भूयोऽप्ययोग्याः रूपद्वित्रिचतुःपञ्चसहस्रयोग्याः सङ्ख्येयानन्तानन्तपुदगलोत्तराः, अनन्ता ग्रहणयोग्याः वर्गणा
भवन्ति । ताभ्यः परतो रूपोत्तरा, द्विरूपोत्तरा, एवं त्रिचतुःपञ्चसहस्रयोग्या यावदनन्तानन्तपुदगलोत्तराः अनन्ता वर्गणा भवन्ति,
याः भाषार्थं जीवोऽलम्बयति, याः गृहीत्वा चतुर्विधभाषात्वेन परिणम्य विवृजति । ताभ्यः परतोऽग्रहणयोग्याः प्राम्बदकृत्याः ।
ताभ्यः परतो रूपोत्तरा, यावदनन्तानन्तरूपोत्तराः, आनापानार्थं जीवस्य ग्रहणयोग्या वर्गणा भवन्ति, या गृहीत्वा गृहीत्वानापान-
भावं नयति । ताभ्यः परतो जीवस्य भूयोऽप्यग्रहणयोग्या भवन्ति, ताश्च प्राम्बदकृत्याः । ताभ्योऽग्रहणयोग्याभ्यः परतो रूपोत्तरा,
यावदनन्तानन्तरूपोत्तरा वर्गणा मनोऽर्थं जीवस्य ग्रहणयोग्या भवन्ति, या गृहीत्वा गृहीत्वा जीवाः सत्यासत्यादिचतुर्विधमनोभा-
वेन परिणम्य चिन्तयन्ति । ताभ्यः परतो ग्रहणयोग्या अनन्तानन्ता वर्गणा भवन्ति, ताश्च प्राम्बदकृत्याः । ताभ्यः परतो रूपो-

तत्रा, यावदनन्तान्तरूपोत्तराः कर्मणश्चरार्यं जीवस्य ग्रहणयोग्या भवन्ति । एवं स्वस्थाने स्वस्थाने एकैकव्यक्तावन्ता
 अनन्ता वर्गणा, किमुक्त भवति-औरारिकजन्यथायाः वर्गणायाः रूपोत्तराः अनन्तान्ताः सर्वलोकापन्नाश्च, एवं सर्वा प्रत्येकं वर्गणा
 वक्तव्या, ग्रहणप्रयोगाश्च वक्तव्याः । या अन्तरोक्तास्ता गृहीत्वा कर्मणश्चरार्यत्वेन नयति, किमुक्त भवति-कर्मणश्चरार्यं सर्वं
 कर्ममकृतीनां मूलोत्तरभेदभिन्नानां वीजीयतुं योनिभूतं, यतोऽन्तस्ताः कर्मणश्चरार्यवर्गणा गृहीत्वा स्वदेव्यासात्तत्कृतिभावं नयति,
 यथा पृथिवीनिस्तरहेतुसद्वाचनमेव जलं, यथा जाठराग्निस्तीग्रमन्दरहेतोराहारं, यथा मृपकारो गोधूमपुद्गलादिद्रव्यं गुडघृतपाकै-
 चिग्नयि रूढरूढिग्नजोधान्यरूढिद्रव्यहेतोरेकलपं विसृष्टानुभावं करोति, एवं जीवोऽपि कर्मणश्चरार्यवर्गणाद्रव्यमिति । एव-
 मभिहिते आह चोदकाः-यदेवं ततः कर्मणश्चरार्यस्य वन्यभावे हास्यरतिभयानुपसाधुपवेदसु वल्लभज्ञानान्तरायदशकृदशनचतु-
 यशःकीर्चिसातोर्चोर्गणाणां मादुर्भाषो न घटते, वीजविनाशेऽङ्कुरस्येव, अजोच्यते-औदारिकवर्गणा यद्यग्नौदारिकशरीरार्थमभि-
 हिताः, तथापि तदग्नौपात्रन्यनसम्भूतानां ता एव ब्रह्माः तेषां तदन्तर्गतत्वात् । एवं वैकियाहारकर्मणा अपि स्वस्थाने,
 तैजसरगणाः पुनरौदारिकवैकियाहारकभावमपि भजन्ते, कथमेतदस्मिन्नेते ? औदारिकवैजसरगणदोनां प्ररूपणात्, कर्म-
 णवर्गणास्तु सप्तमकृतिभावं भजन्ते, कर्मणश्चरार्यस्य प्राप्यन्वयन शरीराधिकारात्, न पुनः कर्ममहेतुभिरपि तदर्थं तासां
 ग्रहणम् सर्वकर्मयोग्यत्वात् सर्वहेतुमिप्सा युज्यते, बद्धधमनमकृतिभावेन च परिणमन्ति, यथा गोत्रसाधारणं क्षेत्रं गोत्रप्रधा-
 नस्यैवैषांभोगं भवति, अन्येषामपि तद्विभागदानात्, तस्मिन्नेते तत्कालेपस्थितगोत्रस्य तत्कालेपस्थितं भवति, कथमप्यमु-
 पनयो घटते ? प्रवेशन्येऽप्यार्थस्य पूर्वार्चार्थः स्थापितत्वात्, कर्मणान्येऽप्यासां वन्यभगनाच्च, कर्मणस्य सर्ववन्धनेऽपि

येयोजितत्वात्, न ता र्थाणां कार्मण्यर्थमेवेत्का एतद्व्यावृत्ते कार्मणस्य प्राधान्यमेव केवलमतो न दोष इति, अलं विस्तरेण । प्र-
कृतमुच्यते-आदारिकाया वरुणा ग्रहणयोग्या याः तदन्तरेऽग्रहणयोग्याताः सर्वाः स्वस्थानेऽनन्तानन्ता वक्तव्याः । सिद्धानाम-
नन्तभागतुल्या अभवजीवानामनन्तगुणा वा, जघन्याया उत्कृष्टा विशेषाधिका तद्गणानन्तभागार्धिका इत्यर्थः । अयोमपनय-
न्याया उत्कृष्टा अनन्तगुणा, सिद्धानामनन्तभागयुनेति वक्तव्या । अथ द्वयवर्णानां-पुद्गलवर्णानां क्रमः-परिपाटी क्षेत्रमा-
श्रित्य 'विपर्ययो' व्यत्यासः विमुक्तं भवति ? आदारिकवरुणाः प्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः, ताभ्यो वैक्रियवरुणा असहस्रव्येय-
गुणाः, वैक्रियवरुणाश्च आहारकवरुणाः प्रदेशार्थतया असहस्रव्येयगुणाः, ताभ्योऽपि तेनसर्वगुणा अनन्तगुणा, एवं भाषाना-
माणमनःकार्मणवरुणाः यथोत्तरमनन्तगुणाः सूतस्त्वात् प्रदेशानां, तेन प्रति यद्यप्यङ्गुलासहस्रव्येयभागमात्रायादनाः सर्वा
अप्युक्तास्तपि आदारिकवरुणा क्षेत्रादसहस्रव्यभागो वैक्रियवरुणा व्यवस्थिता, एवं यथोचरं क्षेत्रवरुणा अपि नेतव्याः, क्षेत्रस्य
सर्वसहस्रव्येयभेदभित्तिरादन्तभागो न सम्भवतीति नापार्थः ॥ १५ ॥

कम्मोवर्हि धुदेयरसुण्णा पत्तय सुण्णमायरिया । सुण्णा सुहुमा सुण्णा-महसंघो सगुणमानओ ॥ १६ ॥

व्याख्या-कार्मणशरीरवरुणा उत्कृष्टा रूपाधिका स्त्री ध्रुववरुणा, जघन्या भवति ध्रुवेति कोऽर्थः ? तद्विधपरिणाम-
परितैः पुद्गलद्रव्यैरन्यः सर्वदा लोकः, यतस्तद्विधा अन्ये भवन्ति, अन्ये विनश्यन्ति, ता अपि यथोत्तराः प्राग्बदन्ता,
जघन्यवरुणाया उत्कृष्टा क्रियद्वगुणा ? सर्वजीवानामनन्तगुणा । तस्मात्तभ्यः प्रदेशोचरा इत्यप्युच्यवरुणा अनन्ता भवन्ति,
अमुषा इति किं ? ताः फदायित्सन्ति फदाचिन्नेति जघन्याया उत्कृष्टा क्रियद्वगुणा ? सर्वजीवानामनन्तगुणा । ताभ्यो रूपोचराः सत्य-

वर्गणा अनन्ताः, किमुतं भवति तद्विषयगुणपरिणताः इकन्या लोके न सन्ति, केवलं प्ररूपणा क्रियते, उपरितनवर्गणानां
 परिज्ञानार्थं, जयन्यवर्गणायाः उत्कृष्टा कियद्वगुणा ? सर्वजीवानन्तगुणा । ताभ्यः परतो रूपोत्तराः प्रत्येकशरीरयोग्याः अनन्ता
 वर्गणा भवन्ति, प्रत्येकवर्गणानाम् औदारिकादीनां पञ्चानां शरीराणां एकैकप्रदेशे विसृसाधारिणामपरिणता उपचिताः सर्वजी-
 वान्तगुणाः पुद्गला ये ते प्रत्येकशरीरवर्गणाः उच्यन्ते, यत्रौदारिकादिशरीराणां प्रभूतसम्प्राणनिष्पन्नकर्मप्रदेशो भवति तत्र
 प्रत्येकशरीरपुद्गला अपि विसृसापरिणामेन बहव उपचयं यान्ति, यत्र स्वल्पसम्प्राणनिष्पन्नः कर्मप्रदेशो भवति, तत्र तेऽपि
 विसृसापरिणामेन स्तोकाः परिणमन्ति, तेनात्रापि जयन्याया वर्गणाः प्ररूप्यन्ते, तस्याः प्रदेशोत्तरा अनन्ता, यावदुत्कृष्टति,
 जयन्यायाः उत्कृष्टा असङ्ख्येयगुणा, क्षेत्रस्योपमस्यासङ्ख्येयभागगुणा, यतो जयन्यशरीरकर्मप्रदेशेभ्य उत्कृष्टशरीरकर्मप्रदेशाः
 पत्योपमासङ्ख्येयभागगुणाः, ताभ्यो रूपोत्तराः शून्यवर्गणा अनन्ताः प्राग्वद्वक्तव्याः, जयन्याया उत्कृष्टा कियद्वगुणा ? अस-
 ङ्ख्येयलोकाश्चासङ्ख्येयभागगुणा, सोऽप्यसङ्ख्येयभागोऽसङ्ख्येयलोकात्मक इति । ताभ्यो रूपोत्तरा वादरनिगोद्व्य-
 वर्गणा अनन्ता भवन्ति, वादरवर्गणानाम् वादरनिगोद्वीवानां औदारिकैतजसकर्मणशरीरपुद्गलेषु प्रत्येक सर्वजीवानन्तगुणा
 विसृसापरिणामेनोपचिताः ये पुद्गलास्ते वादरवर्गणा उच्यन्ते, यत्र वादरनिगोद्वीवानां सर्वस्तोकाः शरीरप्रदेशास्तस्मिन्
 जयन्या वादरवर्गणा विसृसाप्रयोगेण परिणमन्ति, ततः प्रदेशोत्तरा यावदुत्कृष्टा, जयन्याया उत्कृष्टा असङ्ख्येयगुणा, क्षेत्रप-
 त्योपमस्यासङ्ख्येयभागगुणा, कारणं प्रागेवाभिहितम् । ताभ्यो भूयोऽपि रूपोत्तरा अनन्ताः शून्यवर्गणाः दृतीयवारा भवन्ति,
 शेषं प्राग्वद्वक्तव्यम्, जयन्याया उत्कृष्टाऽसङ्ख्येयगुणा, अङ्गुलासङ्ख्येयभागमात्रेनादाबलिमाया असङ्ख्येयभागसमयतुल्याति

नैर्मूलानि शृण्वन्ते, चरमवर्गमूलस्यासत्स्वरूपेणमास्य योऽप्रहृल्येयो भागः, सोऽत्र गुणकार इति । ताभ्यो रूपोत्तरा यौवदेन-
नरूपोत्तराः मूलनिगोदद्रव्यवर्णणा, वादरनिगोदवर्णणावद् वक्तव्याः, जयन्याया उत्कृष्टा क्रियद्वगुणा ? आवलिकासहृल्येय-
भागमात्रगुणा ताभ्यः परतः चतुर्थी शून्यवर्णणा, ता अपि रूपोत्तरा यौवदेननरूपोत्तराः अनन्ता एताः प्ररूपणमात्रा एव,
त्रयन्याया उत्कृष्टाऽसहृल्येयगुणा, असहृल्येययोगिगुणा, प्रवरस्यासत्स्वरूपेयभागगुणा वा, ताभ्यः परतो रूपे प्रसिप्ते महास्क-
न्यवर्णणा जयन्या भवति, महास्कन्यवर्णणानाम् पर्वतद्वद्द्वयद्वयिताः पुद्गलस्कन्यवर्णणा उच्यन्ते, जयन्याया उत्कृष्टा असहृल्ये-
यगुणा पल्योपमाहृल्येयभागगुणा, यस्मात्प्रसक्तवाहुल्येनासायत्पत्वं असक्तयालत्वे अस्मां वर्णणानां बाहुल्यम् । एताः वर्णणा
'गौणनामानः' नान्न एव गुणा अवगन्तव्या इति गार्थार्थः ॥ १६ ॥

दृष्टिकाराभिहितमर्थं सूत्रकारः सूत्रेणाभिधत्ति—

सिद्धअणंतसेणं, अहव अभव्येहृणंतगुणिहृि । जुत्ता जहृणजोगा, वरलाहृणं भवे जेद्दा ॥ १७ ॥
व्याख्या—सिद्धानामनन्तमोगेनायवा अभव्योवैरनन्तगुणयुक्ता योजिता जयन्या वर्णणा, औदारिक्वैक्रियाद्वारकृतज-
सभापानापानभनःकर्मणत्ररीराणां ग्रहणमायोग्या या (चरमा) सैवोत्कृष्टा भवतीति गार्थार्थः ॥ १७ ॥

ग्रहणमायोग्यानां द्रव्यवर्णणानां वर्णादिनिभागार्थमाह—

पंचरस पंच दण्णेहि, परिणपा अट्टकासदोगंधा । जीवाहारगजोगा चउफासविसेसिपा उबरि ॥ १८ ॥

व्याख्या—पञ्चभिः रसेषुपारम्लवित्क्रुकरुपायैः, पञ्चभिर्गणः कृष्णनीलरक्तपीतशुक्लैः परिणताः—तद्वायुमुपगताः,

अष्टमर्शा-गुरुलघुपुद्गलदिनस्निगद्वरुणतीतोभाः, शुभाशुभमन्त्राः, औदारिकचैत्रिकाहारकनरीरयोगा यावत्तावद् भवन्ति, तदुपरितनाः तैजसाद्या या जीवस्य ग्रहणप्रायोग्यास्ताः सर्वाः अप्येवमेव, किन्तु चतुःस्पर्शा भवन्तीति माथार्थः ॥ १८ ॥

अथन्ययोगिनो जीवा जपन्यवर्णारूपं दलं परिणामयन्ति, अवलम्बयन्ति 'उत्कृष्टयोगिनः उत्कृष्टवर्णारूपं यस्मात्, तस्माद्योगस्थाने द्रव्यवर्णणा प्ररूपणा कृता। अधुना तेषामेव पुद्गलद्रव्याणां तथाविधसम्बन्धः स्नेहेतो भवति, अतः स्नेहप्ररूपणा क्रियते। स्नेहोऽनुभागो रस इत्येकीऽर्थः, तथापि त्रिविधा प्ररूपणा, स्नेहस्पन्दकप्ररूपणा, नामस्पन्दकप्ररूपणा, मयोर स्पन्दकप्ररूपणा। स्नेहवैचित्र्यात् स्पन्दकानां वैचित्र्यकथनं, तत्रैकद्वित्रिविधेष्वप्यवस्थावत्सर्वजोमानन्तगुणस्नेहाविभागयुक्तलोकावस्थितपुद्गलानां प्ररूपणा स्नेहस्पन्दकप्ररूपणा। श्रीरक्तमोदयाच्छरीरस्कन्धानां परस्परसम्बन्धजनरूपप्राणुस्नेहप्ररूपणा नामस्पन्दकप्ररूपणेतिभावः। यैस्सहस्रगज्जीवप्रदेशानां स्ववीर्यहेतुपृथीतकर्मपुद्गलानां स्नेहप्ररूपणा प्रयोगस्पन्दकप्ररूपणा, प्रकृष्टो वा योगो व्यापारः तदेतुयुहीत-पुद्गलस्नेहस्य प्ररूपणा प्रयोगस्पन्दकप्ररूपणेति। स्नेहस्पन्दकमादावाह-॥ १८ ॥

अधिभागान्नेहेण जुत्ता ताव पोगमला अन्थि। सन्वजियाणंतगुणेण जाव नेहेण संजुत्ता ॥ १९ ॥
व्याख्या—यथा जीवप्रदेशवीर्यं बुद्ध्याऽविभागीकृतं, तथा स्नेहोऽप्यविभागतया परिरूप्यते। एकेन स्नेहाविभागेन युक्ताः पुद्गला लोके सन्ति, तेऽतिजघन्यानुभागा, आदिशब्दादन्ये द्विस्नेहाविभागयुक्ताः, अन्ये त्रिस्नेहाविभागयुक्ताः, एवं रूपोचरा यावत्सर्वजीवानन्तगुणस्नेहाविभागयुक्ताः तावत् पुद्गलाः सन्तीति माथार्थः ॥ १९ ॥ कृता स्नेहाविभागप्ररूपणा,

जे गग नेह जुत्ता ते पहये तेहि धगणा पढमा । जे दुगनेहाह जुया असंखभागण ते कमसो ॥ २० ॥

व्याख्या—ये एकरनेहाविभगेन युक्ताः शुद्धगलासौ वहवः, तेवगणा प्रथमा, ये द्वाभ्यां स्नेहाविभागाभ्यां युक्ताः पुरुषाः तैर्द्वितीया वर्गणा, प्रथमवर्गणातो द्वितीयवर्गणायामसङ्ख्येयभागोनाः पुद्गला भवन्ति, आदिशब्दात्रिचतुष्यश्चसङ्ख्येयसङ्ख्येयान्तस्नेहाविभागयुक्ता, एवं सपोचरा अनन्ता वर्गणा यथापरसङ्ख्येयभागोनाः प्रवेक्षता भवन्तीति गार्थः ॥ २० ॥

इग परिसहाणीए जंति अणंतउयगणा कमसो । संखंसूणा तत्तो संखगुणूणा तओ कमसो ॥ २१ ॥

व्याख्या—शीघ्रशया हान्याःसङ्ख्येयभागमात्रया अनन्ता वर्गणा ह्योचराः यान्ति क्रमशः ततोऽन्या नास्त्यसङ्ख्येयभागान्या, तदुपरि स्नेहाविभागोचराः सङ्ख्येयभागहान्या यथोचरसमन्ता वर्गणा भूयो यान्ति, एवमनया सङ्ख्येयभागहान्याऽनन्ता वर्गणा गता, भूयः पुनः पुनः सङ्ख्येयगुणहीनाः प्रवेक्षार्थतया क्रमात् परिपटया अनन्ता वर्गणा यान्तीति गार्थः ॥ २१ ॥

तत्तोऽसंखगुणूणा अणंतगुणऊणिया वि तत्तो चि । गंतुमसंखा लोया अदब्बा पोमाला भूय ॥ २२ ॥

व्याख्या—तत्तादाभ्यः सङ्ख्येयगुणहीनाभ्यः परतः स्नेहाविभागोचरा वर्गणाः स्थिताः, ता असङ्ख्येयगुणहीना यान्यनन्ताः प्रवेक्षार्थतया, ताभ्योऽपि परतोऽनन्तगुणहीना यथोचरसमन्ताः वर्गणा यान्ति प्रवेक्षार्थतया, एताः पञ्चापि हानयोऽनन्तरोपनिपाता भवन्ति । परम्परोपनिपाता तु प्रथमवर्गणया असङ्ख्येययोः कादाचममाणा वर्गणा उल्लङ्घय या अन्या भवन्ति, तस्यां प्रथमवर्गणातोऽर्द्धाः पुद्गलाः स्युः, एवं भूयो। भूय नेतव्यमिति गार्थः ॥ २२ ॥

पदमहाणीए पूर्व, बीयाए संसवगणा गंतु । अहं उवरित्याओ हाणीओ, होति जा जीए ॥ २३ ॥

व्याख्या—प्रथमहानावेवं परम्परोपनिधा, द्वितीयायां सङ्ख्येयभागहानौ तत्प्रथमवर्गणायाः सङ्ख्येया वर्गणा गत्वा या वर्गणा तस्यां तत्प्रथमवर्गणतोऽद्भोः पुद्गलाः स्युः, एवं भूयो भूयोऽस्यां द्वितीयहानौ नेतव्यम् । एवं या यस्या इयदूरे व्यवस्थितास्तस्यामद्भोः पुद्गला भवन्ति उपरितनामु त्रिषु हानिज्वलं परम्परोपनिधा न सम्भवति, तस्मादन्यथा प्ररूप्यते, असङ्ख्येयभागहानौ प्रथमान्तरवर्गणकोरन्तराढेऽस्यसङ्ख्येयभागहीना प्रथमवर्गणातः, अस्ति संख्येयभागहीनाः । अस्ति सङ्ख्येयगुणहीना, अस्यसङ्ख्येयगुणहीना, काचिदनन्तगुणहीनाः वर्गणा, एवं प्रथमहानौ पञ्चापि हानयः सम्भवन्ति । द्वितीयहानौ चतस्रो हानयः, यतोऽसङ्ख्येयभागहानिरपि नास्ति, तृतीयहानौ तिस्रो हानयः सम्भवन्ति । चतुर्थहानौ द्वे हानौ, असङ्ख्येयगुणहीना अनन्तगुणहीना चेति । अनन्तगुणहानौ इयमेवैकेति गार्थार्थः ॥ २३ ॥

वक्ता परम्परोपनिधा, अल्पबहुत्वमाह—

योवाओ वगगणाओ, पदमहाणीए उवरिमासु कमा । होति अणंतगुणाओ, अणंतभागो पएसाणं ॥ २४ ॥

व्याख्या—असङ्ख्येयभागहीनहान्यां प्रथमायां स्तोका वर्गणाः, सङ्ख्येयभागहीनहान्यां द्वितीयायां प्रथमतोऽनन्तगुणा, एवं त्रिचतुःपञ्चमहानिज्वलि अनन्तगुणाः क्रमेण वक्तव्याः । प्रथमहानिर्वर्गणामदेसोभ्यो द्वितीयहानिर्वर्गणास्वनन्तभागानाः प्रदेशाः एवं द्वित्रिचतुःपञ्चमहानिज्वलि ययोत्तरगमनचभागमात्रा भवन्ति । अनन्तगुणहानौ स्तोकानि द्रव्याणि वक्तव्यानीति गार्थार्थः ॥ २४ ॥

उक्तं स्नेहसर्द्धम्, नायसर्द्धरुमाह—

पंचण्ड सरिराणं, परमाणुणं भूतोऽहं अविभागो । कप्पिययणेनं सो गुणाणु भावाणु या होति ॥ २५ ॥

व्याख्या—पञ्चानामोदारिद्र्यानां पञ्चनिर्देशाद्यानि वचनानि तद्योग्यपरमाणूनां 'कप्पिययणं' हि मत्या खण्डितानां पूर्णोक्तानां योग्यभागः, एतैः शुभः स गुणाणुः भावाणुर्गं भवतीति गाथार्थः ॥ २५ ॥ उक्ताविधायमरूपणा—

जे सणजइयणुणा जोगा तणुपन्धणस्स परमाणू । ते वि उ संत्वा संत्वा गुणपलिभागा अहं गत्ता ॥ २६ ॥

व्याख्या—ये सर्मन्यगुणाः सर्वास्तोक्तस्नेहाः योग्या-अनुरूपास्तनुवन्धनस्य जात्याख्यायामेक्यचनं परमाणवः, तेऽपि सत्त्वगुणादुत्पेयान् गुणविभागान् तुल्यभेदन्तानपि अतिक्रान्ताः—उच्छ्रय परतो गत्वाः बहुतरस्नेहा इति गाथार्थः ॥ २६ ॥ सणजियाणंतगुणेण जे उ नेहेण पोमगला जुत्ता । सा वग्गणा उ पढमा वंघणनामस्स जे रग्गाओ ॥ २७ ॥

व्याख्या—सर्मजीवैर्योग्यजन्तुगुणेन स्नेहेन पुद्गला ये युक्ताः, ते तुल्यभेदात् सप्तरीरवर्णनाभ्यः उद्भूत्य प्रथमवर्णणा श्रीस्य सन्धननाम्नो योग्या भवन्तीति गाथार्थः ॥ २७ ॥

अविभागुत्तरियाओ सिद्धाण अणंतभागतुल्लोओ । ताओ फइग्गमेणं अणंतविवराह इय भूय ॥ २८ ॥

व्याख्या—ततः प्रथमवर्णणायाः 'अविभागोचरा' भावाणूचराः सिद्धानामनन्तभागतुल्या निरन्तरा वर्णणा गच्छन्ति । यक्ता वर्णणा भरुण्णा । ततो रूपोचरा वर्णणा नास्ति, या निरन्तरास्ताः सर्वा अपि वर्णणाः समुदिताः स्पर्द्धस्तुन्यते तरयाः शर्द्धतान्दपर्यगणाया रूपोचरा वर्णणा नास्ति, तदि रूपोचरा यास्तान्तीरानन्तगुणस्योचरा नास्ति, इत्यतो भावाणूचर-

छद्म द्वितीयस्पर्द्धकस्यावर्गयोगा भवति । किञ्चतस्त्वस्यां भावावतः ? प्रथमस्पर्द्धकप्रथमवर्गयोगाया द्विगुणा, उक्ता । अन्तरनरूपः ॥ तस्याः रूपोत्तरा निरन्तरा अनन्ता वर्गणा भवन्ति, ताः सर्वा अपि स्रष्टुदिता द्वितीयं स्पर्द्धकम् । प्रथोऽप्यन्तरं प्रामद्वक्तव्यम्, एवमन्तश्चैवर्गणात्मकानि अनन्तवर्गणाव्यवहितानि भूयः-पुनः पुनः स्पर्द्धकानि भवन्तीति गार्थार्थः ॥ २८ ॥

जइमे इच्छसि फट् तत्तिथ संखाए वगणा पढमा । गुणिया तस्साइछ्हा रुवुत्तरियाओ अण्णाओ ॥ २९ ॥
व्याख्या—प्रथमस्पर्द्धकावर्गविषं स्पर्द्धकमीहसे, तत्स्पर्द्धकसङ्ख्याया प्रथमवर्गणा गुणित्वा सर्वा तस्यैवैष्टस्पर्द्धकस्यावर्गवर्गणायाः भावावतौ भवन्ति । तस्त्वस्यां वर्गयोगा रूपावताः परता च । गा भवन्ति, किमु कं भवति ? सर्वेषां स्पर्द्धकानां तुल्यान्यन्तराणि सर्वज्ञोबान्तगुणानि, प्रदेशानामत्यन्तत्वात्, भावाणानां प्रभुत्वात्, नरोरस्पर्द्धकसञ्ज्ञेति गार्थार्थः ॥ २९ ॥

उक्ता स्पर्द्धकरूपगा, स्पर्द्धकानां सङ्ख्यानमाह—

अभवाणान्तगुणाई, फट्ठाई अंतरा उ रूवूणा । दोणान्तखुट्ठीओ परंपरा होति सवाओ ॥ ३० ॥

व्याख्या—अभयजीवानामन्तगुणानि स्पर्द्धकानि भवन्ति, तुष्टन्दत्तिसदानामन्तभागद्वयानि वा स्पर्द्धकानि अन्तराणि रूपेनस्पर्द्धकसङ्ख्याया तुल्यानि वर्गशाल्यन्तरद्वयो द्वे भवत, रूपद्विजानन्तरूपद्विर्वा । परम्परातः पुनः सर्वा अपि दृढयो भवन्ति, अनन्तभागद्विजसङ्ख्यायभागद्विदिः सङ्ख्यायभागद्विदिः, सङ्ख्यायगुगद्विजसङ्ख्यायगुगद्विजान्तगुणद्विजिरिति । तुष्टन्दशानेक्षावत्तत् प्रथमशरीरस्थानस्य प्रथमवर्गणायां निचिताः प्रदेशगुगा यावागवः स्तोकाः, द्वितीयस्थानस्य प्रथमवर्गणायामन्तगुणाः, एवमन्तगुणया श्रेया स्थानानि नेतव्यानि औदारिकवन्तयोग्याः पुद्गलाः स्तोकाः, औदारिक

उक्तं स्नेहसर्दकं, नागसर्दकमाह—

पंचण्ड सरीराणं, परमाणुणं मतीष्ट अविभागो । कप्पिययाणेगंसां गुणानु भावाणु वा होति ॥ २५ ॥

व्याख्या—पञ्चानामौदारिकार्यानां पञ्चानिदंश्यानि वन्धनानि तयोस्यपरमाणूनां 'कप्पिययाणं'ति मत्या खण्डितानां पूर्णानां योऽविभागः, एकोऽंशः स गुणानुः भावाणुर्वा भवतीति गाथार्थः ॥ २५ ॥ उक्तविभागमरूपया—
जे सबजइइगुणा जोगा तणुपन्धणस्स परमाणु । ते वि उ संखासंखा गुणपलिभागा अइकंता ॥ २६ ॥

व्याख्या—ये सर्वजयन्त्यगुणाः सर्वस्तोक्स्नेहाः योग्या—अनुख्यास्तनुवन्धनस्य जात्याख्यायोग्यकवचनं परमाणवः, तेऽपि सहस्रेयासहस्रेयान् गुणविभागान् तुयब्ददन्तानां अपि अतिक्रान्ताः—उल्लङ्घय परतो गताः बहुतरस्नेहा इति गाथार्थः ॥ २६ ॥
सबजियाणंतगुणेण जे उ नेहेण पोगला जुत्ता । सा वगणा उ पदमा वंधणनामस्स जोगमाओ ॥ २७ ॥

व्याख्या—सर्जनीवैभोऽनन्तगुणेन स्नेहेन पुद्गला ये युक्ताः, ते तुल्यत्वात् स्वसरीस्वगणाभ्यः उद्धृत्य प्रथमवर्गणा नीवस्य वन्धननात्रो योग्या भवन्तीति गाथार्थः ॥ २७ ॥
अविभागुत्तरियाओ सिद्धाण अणंतभागतुल्लाओ । ताओ फट्ठममेणं अणंतविवराइ इय भूय ॥ २८ ॥

व्याख्या—ततः प्रथमवर्गणायाः 'अविभागोचरा' भावाणुचराः सिद्धानामनन्तभागतुल्या निन्तरा वर्गणा गच्छन्ति । उक्ता वर्गणा प्रख्याणा । ततो रूपोचरा वर्गणा नास्ति, या निन्तरास्ताः सर्वा अपि वर्गणाः समुदिताः स्पर्दकमुच्यते तस्याः स्पर्दकान्तरवर्गणाया रूपोचरा वर्गणा नास्ति, तदि रूपोचरा यावत्सर्वजीवानन्तगुणरूपोचरा नास्ति, इत्यतो भावाणुवृत्त-

लङ्गु द्वितीयस्यैकस्याप्रवर्गणा भवति । किन्तुस्तस्यां भावणवः ? प्रथमस्यैकप्रथमवर्गणायाः द्विगुणा, उक्ताः भवन्ति ॥ २८ ॥
तस्याः स्योत्तरा निरन्तरा अनन्ता वर्गणा भवन्ति, ताः सर्वा अपि स्मृदिवा द्वितीयं सदैकम् । भूयोऽप्यन्तरं भागवद्वक्तव्यम्, एव-
यन्तश्चतुर्वर्गणास्त्वनि अनन्तवर्गणाश्चतितानि भूयः-पुनः पुनः सदैकानि भवन्तीति गार्थः ॥ २८ ॥

जइमं इच्छसि कइं तत्तिय संखाए वगणा पढमा । गुणिया तस्साइह्ला खुत्तरियाओ अण्णाओ ॥ २९ ॥
 व्याख्या—प्रथमस्पर्द्धातिमं स्पर्द्धकमोहसे, तत्स्पर्द्धकसङ्ख्याया गुणिता सती तस्यैवेष्टस्पर्द्धकस्याश्रय-
 नायाः भावाणामो भवन्ति । तस्मात्तस्या दण्डमात्रा कृतवताः पलात्राणा भवन्ति, किमुक्तं भवति ? सर्वेषां स्पर्द्धकानां तुल्योन्यन्त-
 राणि सर्वोचनन्तगुणानि, प्रदेशानामल्पत्वात्, भावाणामाप्रभुत्वात्, शरीरस्पर्द्धकसङ्घेति गणार्थः ॥ २९ ॥

वक्ता सदैकमरूपणा, सदैकानां सदैक्यानमाह—

अभवाणंतगुणहं, फडाहं अंतरां । दोणंतखुडीओ परंपरा ह्येति सबाओ ॥ ३० ॥

[illegible]

तैजसव्यनयोगा अनन्तगुणा, औदारिकार्थव्यनयोगा अनन्तगुणा, आदारिकतजसकर्मणव्यनयोगाः पुद्गला अनन्तगुणाः।
एवं नैक्रियाहररूपोपि चक्षुरो भद्रा वक्तव्याः। तैजसतजसव्यनयोगाः पुद्गलाः अनन्तगुणाः, तैजसकर्मणव्यनयोगाः
पुद्गला अनन्तगुणाः, कर्मणकर्मणव्यनयोगाः पुद्गलाः अनन्तगुणा भवन्तीति मायार्थः ॥ ३० ॥

आभ्यन्तं स्यान्नमरुपणा क्रियते—

पदमात्र अणतैर्हि, मरीरठाणं तु होइ फुडैहि । तयणंतभागवुडो कंडगमिता भवे ठाणा ॥ ३१ ॥

व्याख्या—प्रथमस्यैव रूपार्थो कृत्वाः नन्तस्यैव करेकं प्रथमशरीरमायोग्यं स्थानं भवति, तस्यैव स्थानस्यानन्तभागवृद्धानि तदनन्तभागवृद्धानि—तदनन्तभागोचराणि कण्डकमुल्लसद्बलेयभागास्याभिधानमत्रेति गाथार्थः ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥

व्याख्या—तस्मात्कण्डकादुपरि यस्यानं तदेकमसङ्ख्येयभागोत्तरं भवति, शेषाणि अनन्तभागोचराणि, कण्डकमात्राणि भूयः स्थानानि भवन्ति, ततोऽसङ्ख्येयभागवृद्धितीयस्यानं भवति, भूयोऽनन्तभागोत्तरं कण्डं, ततस्तृतीयमसङ्ख्येयभागोत्तरं स्थानं भूयोऽनन्तभागोत्तरं कण्डं, एवमसङ्ख्येयभागान्तरितान्यनन्तभागोचराणि कण्डानि नेतव्यानि, यावदसङ्ख्येयभागोत्तराणामपि स्थानानां कण्डं नातिमिति मायार्थः ॥ ३२ ॥

गपं असंख्यभाग्यतराणि नृणाणि कठमेत्ताणि । संदेह्यभाग्यनुदं पुन अण्णं लउणं ॥ ३३ ॥

द्याव्याः—पृथमेनेन विधिनाःमन्त्रागोसरकरद्वयगृहितान्यास्तद्व्ययमागोचरानि स्थानानि कण्ठप्रमाणाणि गम्यन्ति,

ततः सङ्ख्येयभागोत्तरं पुनरन्यदुद्भवति स्थानमिति । किमुक्तं भवति,—एकं सङ्ख्येयभागोत्तरं स्थानं, पुनरनन्तभागोत्तराणि कण्डकमात्राणि, एवं भूयो भूयस्तावन्नेतव्यानि, यावत्सङ्ख्येयभागोत्तराणामपि कण्डकं पूर्णं ततः सङ्ख्येयभागद्वयं स्थानमन्य-
दुद्भवतीति गाथार्थः ॥ ३३ ॥

अमुयन्तो तह पुव्वुत्तराहं एयंपि येसु जा कण्ड । इय एय विहाणेणं छन्विहवुदी ङ ठाणेसु ॥ ३४ ॥

व्याख्या—अमुञ्चन् पूर्वाप्यनन्तभागोत्तरकण्डकानि उत्तराण्यसङ्ख्येयभागोत्तरकण्डकानि, एतदपि सङ्ख्येयभागोत्तरं स्थानं नैयं, यावत्कण्डमिति । इत्यनेन विधानेन यद्विधा द्विदिः स्थानेषु भवति तथापि प्रस्तारमुच्चार्यते, सङ्ख्येयभागोत्तरमेकं स्थानं कृत्वा, ततोऽनन्तभागोत्तरकण्डकव्यवहितानामसङ्ख्येयभागोत्तरस्थानानां कण्डकं नेतव्यम्, पुनः सङ्ख्येयभागोत्तरं स्थानं, एवं भूयो भूयो यावत्सङ्ख्येयभागोत्तराणामपि कण्डकं पूर्णम्, ततः सङ्ख्येयगुणमन्यत् स्थानमुद्भवति, पुनरनन्तभागद्वयं कण्डकं तदन्तरितमसङ्ख्येयभागोत्तरं कण्डकं, द्वाभ्यामपि व्यवहितं सङ्ख्येयभागोत्तरं कण्डकं, ततः सङ्ख्येयगुणस्थानमिति, अनेन विधिना सङ्ख्येयगुणानामपि कण्डकं नेतव्यम्, पुनरन्यदसङ्ख्येयगुणस्थानं भवति, पुनरनन्तभागोत्तरकण्डकान्तरितान्य-
सङ्ख्येयपभागोत्तराणि, उभाभ्यामन्तरितानि सङ्ख्येयभागद्वयस्थानानि, त्रिभिरप्यन्तरितानि सङ्ख्येयगुणस्थानानि चतुष्प्रकार-
कण्डकान्तरितानि असङ्ख्येयगुणस्थानानि नेतव्यानि, यावत्तेषामपि कण्ड पूर्णम्. पुनरनन्तगुणस्थानं प्रादुर्भवति पुनरनन्तभा-
गोत्तरकण्डकान्तरितान्यसङ्ख्येयपभागोत्तरस्थानानि, अनन्तासङ्ख्येयपभागोत्तरकण्डकाभ्यामन्तरितानि, सङ्ख्येयपभागोत्तरस्थानानि,
अनन्तासङ्ख्येयमसङ्ख्येयपभागोत्तरैः कण्डकैरन्तरितानि सङ्ख्येयगुणस्थानानि भवन्ति, अनन्तासङ्ख्येयसङ्ख्येयपभागोत्तरसङ्-

स्वयेगुणकण्डकैरन्तरितान्यसहस्र्येयगुणस्थानानि भवन्ति, अनन्तासहस्र्येयसहस्र्येयभागवृद्धकण्डकसहस्र्येयपासहस्र्येयगुणकण्ड-
फान्तरितानि अनन्तगुणस्थानानि भवन्ति धातुतेषामपि कण्डकं पूर्णमिति गार्थार्थः ॥ ३४ ॥

असंख्ययोगतुष्टा, अणंतगुणरसजुषा य इयदाणा । कंडंति एत्य भणति, अंशुलभागो असंख्यज्जो । ३५ ।

व्याख्या—भ्रमस्त्वेष्यलोकाकाशमदेतुल्यानि अनन्तगुणरसवृद्धा यानि शरीरस्थानानि इति, एवं शेषवृद्धिष्वपि भवन्ति ।
कण्डकमत्राह्लासहस्र्येयभागो भण्यते । इतिः समाप्ताविति गार्थार्थः ॥ ३५ ॥

उक्तं नामसर्पदकं, प्रयोगसर्पदकमाह—

होति पओगो जोगो ! तठाणविचट्टणाएँ जो उ रसो । परिवट्टेई जीवो पओगफट्टु तयं वेँति ॥ ३६ ॥

व्याख्या—भवति-उत्पद्यते प्रयोगो व्यापारः तस्य योगस्य स्थानवृद्ध्या वो रसोऽनुभागस्तं परिवर्द्धयति जीवः, सोऽनुभागो
विभज्यमानो योगात् सर्पदकं प्रयोगसर्पदकमुच्यते । इति गार्थार्थः ॥ ३६ ॥

अविभागवनाफट्टुगअंतरठाणाइ एत्य जह पुँब्बि । ठाणाइयगणाओ अणंतगुणाएँ गच्छन्ति ॥ ३७ ॥

व्याख्या—अत्राविभागमरूपणा, वर्णनाप्ररूपणा, सर्पदकमरूपणा, अन्तमरूपणा, निचितप्रदेशगुणस्थानप्ररूपणा, यथा पूर्व
नामसर्पदके तथा कार्या, किन्त्वत्र स्थानानां या आद्या वर्णणा साऽनन्तगुणवृद्धा गच्छति, एतदेव दर्शयति—प्रथमस्थाने प्रथमवर्ण
णायां स्तोत्राः रसेहाविभागाः द्वितीयस्थानाद्यवर्णणायामनन्तगुणाः तस्मात्पूर्वीस्थानाद्यवर्णणायामनन्तगुणा, एवं यावदन्तिमं
स्थानमिति गार्थार्थः ॥ ३७ ॥

अल्पबहुलमाह—

निहं पि फट्गणं जहणउफोसगा कमा ठविउं । नेयाणंतगुणाओ, वग्गणा णेहफट्ठाओ ॥ ३८ ॥

व्याख्या—त्रयाणापि स्रद्धकानां स्नेहनामप्रयोगाख्यानां जघन्योत्कृष्टावर्गणा व्यवस्थाप्य ययोत्तरमन्तगुणा नेया-
नेतन्वा, ज्ञेया मन्तव्या या । किमुक्तंभवति स्नेहस्रद्धकजघन्यवर्गणा सौकानुभावा, तस्यैव स्नेहस्रद्धकस्योरुद्वर्गणाऽनन्तगुणा,
तस्याः नामस्रद्धकजघन्यवर्गणा अनन्तगुमानुभावा, तस्यैवारुद्वर्गणा अनन्तगुणा, तस्याः प्रयोगस्रद्धकोत्कृष्टा वर्गणा अनन्तगुणा जघन्या अनन्तगुणा,
तस्याः प्रयोगस्रद्धकोत्कृष्टा वर्गणा अनन्तगुणरसेति गार्थार्थः ॥ ३८ ॥

उक्ता स्रद्धकत्रिरस्यापि प्ररूपणा, उक्ता जघन्यतरमरूपणा । साम्प्रतं मूलोत्तरप्रकृतिविभागार्थमाह—

अणुभागवितेसाओ, मूलुत्तरपगइमेवकरणं तु । तुअस्तावि दलस्ता पयईओ गोणनानाओ ॥ ३९ ॥

व्याख्या—अनुभागो—रसस्वद्विशेषात्—अल्पबहुलात् शुभाशुभत्वाद्वा तुल्येऽपि कर्मदले मूलप्रकृतौनामुत्तरप्रकृतीनां च पृथग्भावो
विशिष्टवीर्यता, यैरुज्जीविन्द्रवानामपि दुग्धदधियुतमस्तुक्राणां पृथक् पृथक् नामवर्णस्त्वितादवर्षिता, एवं कर्मदलस्य—मूलप्रकृति-
विभागस्तस्याप्युत्तरप्रकृतिविभागोऽनुभागभेदादवसेयः । तत्र प्रकृतयो गोणनामानः, ज्ञानमादृगेंतीति ज्ञानावरणं, एवमुत्तरप्रकृति-
ज्वपि मतिज्ञानमादृगेंतीति मतिज्ञानावरणमिति गार्थार्थः ॥ ३९ ॥ प्रकृतिस्त्रिगटादिवन्थानां विभागार्थमाह—

ठितियन्यो दलस ठिई पएसवंधो पएसगहणं जं । ताण रसो अणुभागो तरसमुदाओ पगतिवंधो ॥ ४० ॥

व्याख्या—अःप्रसवसर्वाविशेषपृहीतस्य कर्मदलस्य यत् स्थितिकालनियमनं स स्थितिवन्धोऽभिधीयते प्रदेयवन्धमदेशानां

कर्मपुद्गलानां यद् ग्रहणं स्थितिरसतिरपेक्षं तत्सङ्ख्याप्राधान्येनैव करोति । तेषां कर्मपुद्गलानां शुभोऽशुभो वा घातिरघातिर्वा यो रसः सोऽनुभाग इति । तेषां त्रयाणामपि स्थित्युपगमप्रदेशवन्त्यानां यः समुदायः स प्रकृतिवन्य इति गाधार्यः ॥४०॥

दलविभागविदेकार्थमाह—

मूलचरपरगणं पुण्यं दलभागसंभवो बुक्तो । रसभेएणं इत्तो, मोहावरणान् निस्तुणेह ॥ ४१ ॥

व्याख्या—मूलमकृतीनामुत्तरमकृतीनां च पूर्वमादौ प्रदेक्ष्वन्त्रे कर्मदलैकैकरूपस्य गृहीतस्य विभागसम्भवो भाग-
प्रमाणमुक्तं, रसभेदतोऽत्र । मोहनीयावरणानां घातिरुपेक्षां यद्व्येहमिति (तं च वक्ष्यमाणं शृणुत तत्र यद्यपि मूलोत्तर-
मकृतीनां दलभागप्रमाणमुक्तम् ।) तथापि स्थानाश्रुर्गार्थमुच्यते—आयुषः सर्वस्तोकः कर्मदलविभागो, नामगोत्रयोर्विशे-
षाधिकः तुल्यश्च, ज्ञानदर्शनावरणान्तरायाणां विशेषाधिकस्तुल्यश्च, मोहनीयस्य विशेषाधिकः, वेदनीयस्य विशेषाधिकः ।
ज्ञानान्तरायाः मूलाविभागः पञ्चविभागीक्रियते, वेदनीयायुर्गोत्राणां मूलविभागो वक्ष्यमानप्रकृतेरकृत्या एव भवति,
दर्शनावरणमूलविभागस्तत्कालव्ययमानप्रकृतिप्रमाणैर्नवभिः पट्टिभवां चतुर्भिर्वा विभागैः क्रियते, मोहनीयविभागो द्विधा
क्रियते, अर्द्ध दर्शनमोहनीये, अर्द्ध चारित्रमोहनीये, नामत्रिभागोऽपि तत्कालव्ययमानप्रकृतिप्रमाणैर्विभागैः क्रियते इति । उत्तर-
मकृतीनामुत्तुल्यग्रहणदलविभागविशेष उच्यते—उत्तुल्यविभागे केवलज्ञानवरणे सर्वस्तोको भागो, मनोज्ञानावरणेऽन्तगुणः, अ-
वधिश्रुतमत्यावरणेषु यथोत्तरं विशेषाधिकः प्रदेक्षार्थतया, एवं अन्यविभागोऽपि । उत्तुल्यविभागे सर्वस्तोको विभागो निद्रायाः,
तत्सात्मचला-भचलाप्रचला-निद्रानिद्रा-स्वानर्द्धि-केवलदर्शनवरणानां यथोत्तरं विशेषाधिको भागः, अवधिदर्शनवरणस्यान-

न्तगुणः, अचक्षुश्चक्षुषोर्विशेषाधिको, जघन्येऽप्येवमेव । उल्लृष्टपदे सर्वेऽस्तोकः अप्रत्यारव्यानमानस्य, तस्मात् क्रोधमायालोभानो,
 मत्तयात्मानवरणमानक्रोधमायालोभानामनन्तानुबन्धमानक्रोधमायालोभमिथ्यात्वानां यथोत्तरं विशेषाधिको भागः, तस्माज्जुगु-
 प्सायां अनन्तगुणः, भयस्य विशेषाधिकः, हास्यशोकयोस्तुल्यो विशेषाधिकश्च, रत्नस्त्योः एवमेव, स्त्रीनपुंसरूपोरेवमेव, सङ्ख्य-
 स्तनक्रोधमानपुरुषवेदमायानां क्रमाद्विशेषाधिकः, लोभस्यासङ्ख्येयमणो, जघन्यपदे विभागप्रदेशा एवमेव, किञ्चिन्नपरवेदस्य
 विशेषाधिकः, तस्मात् सञ्ज्वलमानक्रोधमायालोभानां यथोत्तरं विशेषाधिका भागा, अयं विशेष इति । उल्लृष्टपदे भागप्रदेशाग्रं
 आध्यां तुल्यं, जघन्यपदे निर्णयमनुष्ययोस्तुल्यं, स्तोत्रं च, देवनारकायुषोरसङ्ख्येयगुणं तुल्यं च दानलाभभोगभोगवीर्यान्तरा-
 याणाभुभयत्र कर्णदलं यथोत्तरं विशेषाधिकम् । असातस्य स्तोको भागः, सातस्य विशेषाधिकः उल्लृष्टपदे, जघन्ये तुल्यः । नीचोच्चो-
 त्रयोरापि एवमेव । उल्लृष्टपदे चतसृणीं जतीनां प्रदेशाग्रं स्तोत्रं तुल्यं च, एकोन्द्रियजातौ विशेषाधिकश्च, देवनारकमनुष्यविर्यागानुपूर्वीनां
 यथोत्तरं विशेषाधिकम् । चतुर्णां संस्थानानां स्तोत्रं तुल्यं च, समचतुरस्रहण्डयोः क्रमाद्विशेषाधिकम् । संहननपञ्चकस्य तुल्यं स्तोत्रं
 च प्रदेशाग्रं, प्रथमसंहननस्य विशेषाधिकम् । कृष्णनीलरक्तहारिद्र्युक्तानां, कटुविकरुपायाम्लमाधुराणां, दुरभिमुखरभिगन्धयोः,
 स्वस्थाने यथोत्तरं यथागुणं विशेषाधिको भागः, कर्णशृङ्गयोः स्तोत्रं तुल्यश्च, मृदुलक्ष्योः शीतलक्ष्योः स्निग्धोष्णयोः, यथोत्तरं
 तुल्यो विशेषाधिकश्च दलविभागः त्रसादिपद्मभगादेशानां स्तोको भागः, तद्विपक्षणां स्वप्रकृतेर्विशेषाधिकः, आतपोयोजयोः,
 मुस्रदुःस्वरयोः, विहायोगत्योस्तुल्यो भागः, निर्माणेऽङ्गसोपधातपराधातगुल्लमुतीर्थद्वराणां नास्ति विशेषो, विपसाभावादु-
 ल्लृष्टजघन्यपदयोरेति । उल्लृष्टपदे शरीरणिडमकृतौ स्तोत्रं प्रदेशाग्रमाहारकस्य वैक्रियादारिकैजसकर्मणानां यथोत्तरं विशेषा-

धिकम्, एवं [सद्भाताद्रोपादानामपि वन्धनक्रौण, वन्धनानामपि अयमप्यदं प्रदेशाग्रौदाहिरहस्यस्तोकं, तैजसस्य विशेषाधिकं, का-
र्मणस्य विशेषाधिकम्, वैक्रियस्य असङ्ख्येषामुण, आहारकस्यासङ्ख्येषामुण] श्रीरसद्वयोपाद्वसद्भातवन्धनानां, तिर्यगतौ अयन्यं
प्रदेशाग्रं स्तोकं, मनुजगतौ विशेषाधिकं, देवमतावसङ्ख्येषामुणं, नरकमतावसङ्ख्येषामुणं । देवमतिरकमत्योरुक्तद्वं प्रदेशाग्रं स्तोकं
तुल्यं च, मनुजगतौ विशेषाधिकं, तिर्यगतौ विशेषाधिकं, अयमन्दीर्घास्तुक्तद्वं प्रदेशाग्रं स्तोकं, यत्न. कीर्त्तयि सङ्ख्येषामुण,
सप्तवन्धके अयमन्दीर्घः नाम्नः त्रयोविधविवन्धनस्य ब्रह्माणाव् उत्कृष्टः प्रदेशवन्धः, पञ्चवन्धको यदा यदा एव वज्रति,
तदा तस्या उत्कृष्टप्रदेशवन्धः, अतः सङ्ख्येषामुणः, अतः सङ्ख्येषामुणः, अतः सङ्ख्येषामुणः, अतः सङ्ख्येषामुणः, अतः सङ्ख्येषामुणः, अतः सङ्ख्येषामुणः,
स च तुल्यः अनया दिशा भावना फार्या साधनादिप्रत्युषा स्वाभित्वं च प्रदेशवन्धेऽभिविहितं इति मथार्थः ॥ ४१ ॥

रसविशेषतो भागविशेषार्थमाह—

सव्युद्धोसरसो जा मूलविभागसज्जतिमो भागो । सव्याङ्ग दिक्ष्वसौ ह्यरो देसचार्णं ॥ ४२ ॥

व्याख्या—तरकालव्यथमानमूलप्रकृतीनां मूलविभागस्य योजनभागः उत्कृष्टानुभावः स सर्वयातिनीनां दीयते, इतर-च-
दन्यः देशयातिप्रकृतीनामिति गार्थार्थः ॥ ४२ ॥

उद्धोसरसससं मिच्छे अदं तु ह्यपरचार्णं । संजलणनोकसाया सेसं अद्वयं लेति ॥ ४३ ॥

व्याख्या—तस्योत्कृष्टसर्वयातिरसस्य मोहलोपमानान्तमागममवस्थादं मिच्छात्वे भवति, अदं द्वादशानां सर्वयातिक-
पायाणां मागवद् द्वादशभागीकृतं भवति, सेपस्थादं सञ्जलनाशदुर्भागीकृतं शुक्लानि, अदं नोकपायाः पञ्चभागीकृतं शुक्लानि

यतो वेदान्तरस्य बन्ध इति, शुष्मान्पतास्य च बन्ध इति । तुल्यदाद् ज्ञानावरणमूलविभास्य सर्वोत्कृष्टसः केवलज्ञानावरणस्य शेषं मतिज्ञानावरणादिषु चतुर्विभागीक्रियते । दर्शनावरणभागस्यानन्तभाग उत्कृष्टसः पट्टभागीक्रियते, यतः पट्ट सर्वथा-विभक्तयः, शेषं त्रिभागीक्रियते । अन्तरायभागः पञ्चभागीक्रियते । नाम्नाः पिण्डप्रकृतीनां यो भागः स वध्यमानाया भवति, । वर्णादीनां तु पञ्चद्विषयभागीक्रियते, सद्वातशरीरपिण्डप्रकृतिविभागस्त्रिधा चतुर्धा । औदारिकृतसकार्माण-बन्धे प्रयो भागा, वैक्रियेण वा दृतीयेन, वैक्रियगृहार्कैतजसकार्माण्यन्धे चत्वारो भागाः, त्रिशरीरवन्धे सप्तवन्धभागाः, चतुःशरीर-बन्धे एकादश वन्धनभागाः । शरीरवद्वेषादानीति गार्थार्थः ॥ ४३ ॥

साम्बतमस्यैवानुभागस्य स्थानमरूपणयाह—

जीवस्तज्जवसाया सुभासुभासंखलोगपरिमाणा । सन्वजिवाणंतयुगा एकेकेके ह्येति भावाणू ॥ ४४ ॥

व्याख्या—तस्यानुभागस्य कारणं निमित्तमध्यवसायाः कृपायोदपविशेषा भवन्ति, ते च द्विधा, शुभा अशुभा वा, शुभाः शीर-त्वद्वेषप्रं कर्मपुद्गलानामनुभूयमानानामाहादजननमनुभागं करोति, व्यस्त(विपरीत)प्रशुभः । कियन्तस्ते शुभा ? असङ्ख्येय-लोकाकाशप्रदेशतुल्या अध्यवसायाः, अशुभा अपि वावन्त एव । कृत्वा अध्यवसायमरूपणा, एकैकेनाध्यवसायेन गृहीतरूपमपुद्गलानां क्रियन्तो भावाणवो भवन्ति ? सर्वजीवानामननुशा रसाविभागा, एकैकाध्यवसायगृहीतरूपमपुद्गलानां शुभा अशुभा वा प्रत्येकं भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ४४ ॥

उक्ताऽविभागमरूपणा, वर्गणा प्रखणोच्यते—

एकजगत्प्रसापमज्जियस्स दलियस्स किं रसो तुल्लो । न ह्मु होतिज्जंतमेया साहिल्लंति निसामेह ॥ ४५ ॥

व्याख्या—एकजगत्प्रसापेन यदीतस्य दलिकस्य फर्णदुग्धलानां तेषां किमनुभावस्तुल्यो न वा ? इति न ह्मु-नेवं, भव-
न्यनन्ता भेदाः—भनन्ता विकल्पाः तांश्च साध्यमानानि ज्ञानमयत युयमिति गार्थायः ॥ ४५ ॥

सतत्परस्ते रोण्हू जे चह्वे तेहि चरगणा पढमा । अविभायुत्तरि एहि अण्णाउ विसेसहीणेहि ॥ ४६ ॥

व्याख्या—सर्वाल्परसान् यान् फर्णदुग्धलान् चह्वन् शृङ्गाति तैर्वर्गणा प्रयमा भवति, रसाविभागोत्तरन्यैः कर्मपुद्गल-
द्रवैर्विरोपहीनैरन्या वर्गणा, एवं भूयो भूयो भवतीति गार्थायः ॥ ४६ ॥ उक्ता वर्गणा प्ररूपणा ।

द्रवैर्विरोपहीनैरन्या वर्गणा, एवं भूयो भूयो भवतीति गार्थायः ॥ ४६ ॥ उक्ता वर्गणा प्ररूपणा ।

दव्येहिं यरगणाओ सिद्धाणमणंतभागतुल्लाओ । एवं पढमं फड्डं अओ परं नत्थि ख्वहिया ॥ ४७ ॥ युरमम् ॥

व्याख्या—प्रथमपादः प्राक्तनगार्थां व्याख्यातः, सिद्धानामनन्तभागस्तुल्यास्ता वर्गणाः समुदिताः प्रथममनुभागस्य द्रव-
भवति, तस्मात्परतो नास्ति रूपाधिकवर्गणा, अनुभागाविभागोचरा इति गार्थायः ॥ ४७ ॥ उक्ता संपदरूपरूपणा,

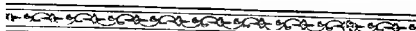
सव्वजियाणंतगुणा पल्लिभागा लंघिउं पुणो अण्णा । एवं भवंति फड्डा सिद्धाणमणंतभागसमा ॥ ४८ ॥

व्याख्या—सर्वनीवानन्तगुणान् रसाविभागान् जल्लब्ध्य प्रथमसंपदकान्त्यवर्गणायस्ततो भूयोऽपि वर्गणा भवन्ति, एवं
मनेन विधिना सिद्धानामनन्तभागस्तुल्यान्यनुभागस्य द्रव्यकानि भवन्तीति गार्थायः ॥ ४८ ॥ उक्ता अन्तरप्ररूपणा ।

एवं एगं ठाणं एवमसंरोज्जलोगद्वगणाणं । समवगणाणि फड्डाणि तेसि तुल्लाणि विचराणि ॥ ४९ ॥

व्याख्या—एयमिः सिद्धानन्तभागस्तुल्यैरनुभागवदन्याद्यवसापस्थानं भवति, एवमनन्तरोक्तविधिनाऽसाङ्ख्येयलोफाः

[illegible]

[illegible]

द्विस्थानानि ? कण्डरूमात्राणि । प्रथमात् सङ्ख्येयगुणस्यानादयः क्रियन्ति सङ्ख्येयभागद्विस्थानानि ? कण्डरूमात्राणि । प्रथमादसङ्ख्येयगुणस्यानादयः क्रियन्ति सङ्ख्येयगुणस्यानानि ? कण्डरूमात्राणि । प्रथमादन्तगुणस्थानादयः क्रियन्त्यसङ्ख्येयगुणस्थानानि ? कण्डरूमात्राणि । उक्तमन्तरस्थानप्रमाणम् । एकान्तरा पुनर्द्विः कण्डरूमाधिककण्डरूर्गप्रमाणा भवति । प्रथमात् सङ्ख्येयभागद्विस्थानादयः क्रियन्त्यन्तभागद्वानि ? कण्डरूमाधिककण्डरूर्गप्रमाणानि प्रथमात् सङ्ख्येयगुणस्थानादयः क्रियन्त्यसङ्ख्येयभागोत्तराणि ? कण्डरूमाधिककण्डरूर्गमात्राणि । प्रथमादसङ्ख्येयगुणस्यानादयः क्रियन्ति सङ्ख्येयभागोत्तराणि ? कण्डरूमाधिककण्डरूर्गप्रमाणानि प्रथमादन्तगुणस्थानादयः क्रियन्ति सङ्ख्येयगुणस्थानानि ? कण्डरूमाधिककण्डरूर्गप्रमाणानि । उक्तमेकान्तरस्थानप्रमाणम् । सर्वज्ञोच्चान्तकेन यद्भागलब्धं तदन्तभागोत्तरम्, स्वस्थानोपरितनस्थानस्यासङ्ख्येयलोकाकान्तमदक्षभागलब्धोत्तराणि (अ) सङ्ख्येयभागोत्तरस्थानानि स्थाप्यस्थानात् । रूपोनजयन्त्यासङ्ख्येयभागलब्धोत्तराणि सङ्ख्येयभागोत्तरस्थानानि स्थाप्यस्थितस्थानात् । एवं गुणा अपि कर्तव्या इति गाथार्थः ॥ ५२ ॥

शब्द कडस्स घणा वग्गा दुग्गा दुअंतराए उ । कडस्स वग्गवग्गा घणवग्गातिगुणिया कंठं ॥५३॥

भवति-प्रथमसङ्ख्येपगुणद्विस्थानादयः क्रियन्त्यसङ्ख्येयानि कण्डकच स्थानानां स्युः क्रियुक्तं । प्रथमासङ्ख्येपगुणद्विस्थानादयः क्रियन्त्यसङ्ख्येयानि ? कण्डकचनः कण्डकचर्गो द्विगुणः कण्डकमात्राणि च भवन्ति । प्रथमासङ्ख्येपगुणस्थानादयः क्रियन्त्यसङ्ख्येयभागद्विस्थानानि ? कण्डकचर्गो द्विगुणः कण्डकमात्राणि च भवन्ति । प्रथमाद्विगुणद्विस्थानादयः क्रियन्ति सङ्ख्येयभागद्वानि ? कण्डकचनः कण्डकचर्गो द्विगुणः कण्डकमात्राणि भवन्ति । गता

मन्त्रा वृद्धिः, 'कण्डः स वयवर्गो' ति, कण्डकस्य वर्गवर्गः कण्डकघनो वर्गश्च त्रिगुणः कण्डकं च स्थानानां व्यन्तरुद्धौ स्युः
रिमुक्तं भरति-प्रथमादसद्वर्ग्येकगुणस्यान्यथः कियन्त्यनन्तभागद्विदस्थानानि ! कण्डकस्य वर्गवर्गसद्वर्गानि कण्डकघनवर्गा
त्रिगुणौ कण्डकमानाणि च । प्रथमादन्तगुणस्यान्यथः कियन्त्यसद्वर्ग्येकगुणद्विदस्थानानि कण्डकस्य वर्गवर्गः त्रिगुणघनः त्रिगुण-
वर्गः कण्डकमानाणि तद्वद्व्यन्तरुद्धौ भवन्तीति गार्थायः ॥ ५३ ॥

अहंकडवगयगगा, यगाचत्तारि छगणा कंड । चउअन्तरयुद्धोए हेट्टाणप्यरूवणया ॥ ५४ ॥
 व्याख्या—कण्डकस्याए वर्गवगधित्तारो वर्गाः कण्डकरः पद यनाः कण्डक चतुस्तरयुद्धौ स्थानानां भवन्ति । किमु-
 क्तं भवति—अथभादनन्तगुग्गस्थानादयः कियन्पननभागद्विस्थानानि ? कण्डकवर्गवर्गोऽष्टगुणः वर्गश्चतुर्गुणः घनः पट्टगुणः क-
 ण्डहं च यन्नान्तयुद्धौ स्थानानां भवन्ति । इत्यमयः स्थानभरूपेति गार्थायः ॥ ५४ ॥

परिणामपचण एसा णेहस छविहा बुदी । हाणी व कुणांति जिया आवलिभागं असखेज्जा ॥५५॥
बदारुग—परिणामप्रत्ययत एषा अन्तरोक्ता स्नेहस्यानुभास्य पङ्क्तिषा वृद्धिभवति, हानिर्वा एवमेव कुर्वन्ति । नि-
म्नं काल ? आत्रलिरुसहस्येयभागमात्रं निरन्तरं हानिं वृद्धिं वा जीयाः कुर्वन्तीति गार्थाः ॥ ५५ ॥

गिनोपमाह—

अतसुहृत्तं चरिमाउ, दोवि समयं तु पुण जहण्णेण । जयमज्झचिह्णणेणं, एत्थ विगप्पा बहु द्विइया ॥ ६६ ॥

न्याय्या—अन्तर्मुखमायं कालमुत्पन्नो भवतः, पश्चिमे द्वे अपि अनन्तरुष्टदिहानिसेद्वे । शेषः उभयत्र पञ्चाध्यात्र-

छिकाऽसङ्ख्येयभागमात्रं फालं वर्द्धन्ते हीयन्ते वा, जघन्यतः समयमेकं सर्वा वर्द्धन्ते, हीयन्ते वा । गता दृढिकालमरूपणा । यमध्यविधानं योगस्थानेनूक्तम् । केपाश्चिदनुभागस्थानानां चलारः समया उत्कृष्टोऽवस्थानकालः, केपाश्चिच्चित् पञ्च पङ्क्त्याः पुनः सप्तपट्टपञ्चचतुःत्रिद्विसमया, एकैकस्थानेऽसङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशमात्राण्यनुभागवन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्ति । जघन्यस्थितिः सर्वैरेकसमयः । अत्र द्वौ विकल्पौ अन्तर्गुणद्विद्विहान्यात्मकौ अष्टसमयस्थितिकौ, किमुक्तं भवति-निरन्तराणि अनन्तरगुणद्वयाऽसङ्ख्येयलोकप्रमाणानि स्थानान भवन्ति, तत्स्थानेभ्यः सप्तसामयिकान्यनुभवत्रासङ्ख्येयगुणानि, एवं पट्टपञ्चचतुर्त्रिद्विसमयस्थितिकानि अप्यसङ्ख्येयगुणानि ययापरं नयन्योत्कृष्टवराणीति गार्थार्थः ॥ ५६ ॥

सुहृन्मागणिपविंस्ता चिदृता तेसि कायठितिकालो । कमसो असंख्यगुणिषा ततो अणुमागठाणां ॥ ५७ ॥
व्याख्या—सूक्ष्माधिकार्ये प्रतिस्मयमसङ्ख्येया जीवाः प्रविरगन्त्युत्पद्यन्ते, तेभ्योऽसङ्ख्येयगुणाः सूक्ष्मान्निकाये निवृन्ति, तेभ्योऽपि तत्कापस्थितिकालोऽसङ्ख्येयगुणः, तस्मादप्यसङ्ख्येयगुणान्यनुभागवन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ५७ ॥

उक्ता यवमध्यमरूपणा ।

कालिदावर्तयेककडजुमसणिण्या हति रासिणो कमसो । एगाइ तेसगा, चजहिंयमि कडजुम्म इह सन्वो ॥ ५८ ॥

व्याख्या—कालिदावर्तयेताकृतगुणसंज्ञाशतारो राशयो भवन्ति, चतुर्विंशते एरुशेपः कलिसंज्ञो, द्विशेषो द्वापरसंज्ञः त्रिशेषः त्रेता संज्ञः, निरुशेपः कृतयुगसंज्ञः अविभागवर्गणास्पदकस्थानकदराशयः सर्वेऽपि कृतयुगसंज्ञा भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ५८ ॥

उक्ता ओजादिमरूपणा ॥

सर्व्वेयवीं ढाणा अणंतगुणाएँ जे उ गच्छंति । तत्तो असंखगुणियाऽणंतरवुढीएँ जह हेद्दा ॥ ५९ ॥

व्याख्या—सर्वस्तोकानि स्थानान्यनमग्ननया यानि गच्छन्ति, तेभ्योऽप्यसङ्ख्येयगुणान्यसङ्ख्येयगुणस्थानानि, को गुणकारः ? कण्डकगुणः कण्डकमत्सेपः, कस्मात् ? एकैकस्यानन्तगुणस्थानस्पर्धोऽसङ्ख्येयगुणस्थानानि कण्डकमात्राणि भवन्ति तेन कण्डकगुणकारः, उपरितनरुण्डकमत्सेपः, यस्मात्प्रसेपकण्डकस्योपरि नास्ति अनन्तगुणवृद्धस्थानम् । एवमसङ्ख्येयगुणेभ्यः सङ्ख्येयगुणानि स्थानान्यसङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽपि सङ्ख्येयभागवृद्धानि, तेभ्योऽपि असङ्ख्येयभागवृद्धानि स्थानानि, तेभ्योऽपि अनन्तभागवृद्धानि स्थानान्यसङ्ख्येयगुणानि भवन्ति । तुल्यवद् पर्यवसानस्थानमनन्तगुणवृद्धं द्वेयमिति गार्थार्थः ॥ ५९ ॥
उक्तं पर्यवसानद्वारात्, अनन्तरोपनिधा च ।

हैति परंपरवुढीए धोवाणंत भागवुढी जे । असंखसंखगुणिया एहं दो दो असंखगुणा ॥ ६० ॥ दारं ॥

व्याख्या—भवन्ति परस्परवृद्धौ स्तोकान्यनन्तभागोत्तरस्थानानि, तेभ्योऽसङ्ख्येयभागोच्चाध्वसङ्ख्येयगुणानि, कस्मात् ? अनन्तभागवृद्धया कण्डकं गत्वाऽसङ्ख्येयभागवृद्धिस्थानं भवति, यदीदमेवासङ्ख्येयभागाभ्यधिकं ततस्तदुपरितनानि सुतरामसङ्ख्येयभागोच्तराणि भवन्ति, एवमुपर्युपरिस्थानान्यसङ्ख्येयभागाभ्यधिकानि विरोपतो भवन्ति, यावत् सङ्ख्येयभागाभ्यधिकं स्थानं नोचिष्ठति नावत्तदन्तराले सर्वोप्यसङ्ख्येयभागवृद्धानि, तस्मादनन्तभागवृद्धेभ्यः असङ्ख्येयभागवृद्धानि असङ्ख्येयगुणानि । एतदेकं वृद्धिस्थानमसङ्ख्येयगुणं (भागं) पूर्वस्थानाद् गतं, अस्मात् सङ्ख्येयभागवृद्धिस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, कस्मात् ? उच्यते—सङ्ख्येयभागवृद्धिस्थानादधःस्थानमधिकृत्य सङ्ख्येयभागवृद्धिरूपरितनेष्वभिधीयते, यतस्तदुपरिस्थानान्यनन्तभागान्सङ्ख्येयभाग-

सङ्ख्येयभागवद्वानि श्रीण्यपि सङ्ख्येयभागवद्वित्तं भजन्ते यात्रद् द्वितीयं सङ्ख्येयभागवद्विस्थानं नायाति, द्वितीये प्राप्ते
द्राभ्यां सङ्ख्येयभागवत् साविरेकाभ्यां वद्धेत, यावत्तृतीयं नायाति, एवं त्रिवचुरादिस्थानेष्वपि वक्तव्यम्, यावदुल्लङ्घ-
सङ्ख्येयभागवद्विस्थानं, चरमादसङ्ख्येयभागवद्विस्थानादारभ्य यावदन्तिमं सङ्ख्येयभागवद्विस्थानं नोच्छिद्यति तावत्तयो-
रन्तराले सर्वाण्यपि सङ्ख्येयभागवद्विस्थानानि भवन्ति एकरीनानि, यत उल्लङ्घ्यमाणमधिकं स्थानं प्रथमात्
सङ्ख्येयगुणं भवति । असङ्ख्येयभागवद्विस्थानेषु यावन्मात्रमेकमन्तरं वाट्टभूतान्यन्तराण्युल्लङ्घ्यते इत्येयमुक्तवानिति कृत्वा
असाहर्षेयभागवद्विस्थानेभ्यः सङ्ख्येयभागवदानि स्थानानि सङ्ख्येयगुणानि भवन्ति, एवं द्वितीयद्वेष्टवीयवृद्धिः
सङ्ख्येयगुणा । सङ्ख्येयभागवद्विस्थानेभ्यः सङ्ख्येयगुण (दृढ) स्थानानि सङ्ख्येयगुणानि भवन्ति, कस्मात् ? उच्यते
सङ्ख्येयभागाभ्यपि जातं स्थानापुरःकुप्तसङ्ख्येयपतुल्यानेकस्मिन्नन्तरे सङ्ख्येयभागवद्विस्थानान्युत्थितानि तदन्तस्थानद्विगुणं सा-
धितं भवति, शून्यस्तापन्ति स्थानानि गता त्रिगुणं साधिकं भवति, एवं चतुर्गुणं, पञ्चस्तुप्तसङ्ख्येयपतुल्यानि द्विगुणवृद्धि स्था-
नापन्तरेषु लब्धानि तदन्तिमं सङ्ख्येयभागाभ्यधिकं स्थानं जघन्यासङ्ख्येयगुणरूपं भवति, तस्मात् सङ्ख्येयगुणस्थानानि
पारल्येयभागवद्विस्थानेभ्यः सङ्ख्येयगुणानि भवन्ति, यतः सङ्ख्येयभागवद्विसङ्ख्येयगुणवृद्धिस्थानानि द्वे अपि स्वपूर्वस्थानेभ्यः
पापयोगेण्यपि सरन्ति । असङ्ख्येयगुणानन्तगुणस्थानानि यथा परं द्वे आद्यसङ्ख्येयगुणे भवतः । सङ्ख्येयगुणस्थानेभ्यो-
^१यथाभ्यसङ्ख्येयगुणानि असाहर्षेयगुणानि भवन्ति, यतः—प्रथमसङ्ख्येयगुणमादौ कृत्वा यान्यनन्तभागवदानि असङ्ख्येयभाग-
^२वदीन भवेयमाणव्यपि सङ्ख्येयगुणवृद्धानि असङ्ख्येयगुणवृद्धानि एतानि सर्वाण्यपि असङ्ख्येयगुणानि भवन्ति पूर्वस्थानादिति

अग्नयेयुगानि सङ्ख्येयुगेभ्यः एवमनन्ताणान्यथासङ्ख्येयुगानि भवन्ति, [एकमसङ्ख्येयुगं द्वे सङ्ख्येयुगे द्वे असङ्ख्येयुगे] (पतः पथमपमन्तागुणमादौ कृत्वा यानि अनन्तभागवद्भानि असंख्येयभागवद्भानि संख्येयभागवद्भानि संख्येयगुणवद्भानि असंख्येयगुणवद्भानि अनन्तागुणवद्भानि एतानि सर्वाण्यथासंख्येयगुणानि वस्तुस्थित्याऽनन्तगुणानि भवन्ति) स्वपूर्वस्थानादिति गार्थः ६०

उक्तान्यनुभागवन्थाध्यवसायस्थानानि, साम्प्रतं यद्विधिना तेषु जीवाः विवृन्ति समाह—

एगद्वाणपमाणं अंतराठाणा निरन्तराठाणा । कालो बुद्धी जयमलक्ष्मासणा अप्पवट्ट दारा ॥ ६१ ॥

व्याख्या—द्वारागायेकम्, एकरिन् स्थाने जीवप्रमाणप्ररूपणा, अन्तरस्थानप्ररूपणा, स्थिति-
कालप्ररूपणा, बुद्धिमरूपणा, यवमध्यमरूपणा, सर्वज्ञप्ररूपणा, अल्पबहुत्वप्ररूपणा, कार्येति गार्थः ॥ ६१ ॥

पक्कमि असंख्येय तसेयराणंतया सपाउम्मे । एगाइ जाव आवलि असंख्यभागे तस्सा ठाणे ॥ ६२ ॥ दारम् ॥

व्याख्या—एकस्मिन्नाध्यवसायस्थाने एकाग्रसङ्ख्या एकादयः यावदावलिऽसङ्ख्येयभागमात्राहसजीया स्वप्रायोग्ये भवन्ति । 'इतराः' स्थावरा एकैकाध्यवसायस्थाने स्वप्रायोग्येऽनन्ता जीवास्तिष्ठन्तीति गार्थः । ६२ ॥ दारम् ।

तस जुत्ताणविचरेसु सुण्णपा र्हेति एकमाइया । जाव असंख्येय लोगा निरन्तरा थावरा द्वाणा ॥ ६२ ॥

व्याख्या—श्रमजीवैर्यानि युक्तान्यध्यवसायस्थानानि तद्विचरेषु शून्यान्वध्यवसायस्थानानि एकाग्रानि यावदसङ्ख्येयलो-
काशान्नभमाणानि भवन्ति । स्थावराप्रायोग्यानि अध्यवसायस्थानानि निरन्तराण्यव्यवन्तिष्ठानि तेषामनन्तत्वाद् भवन्तीति गार्थः ॥ ६३ ॥ दारम् ॥

दो आइ जाव आवलि असंखभागो निरंतरतसेहि । दारं । नाणाजिएहि द्वाणं असुण्णयं आवलिअसंखं ॥ ६२ ॥
 व्याख्या—द्वे स्थाने आदौ कृत्वा यावदावलिकासइल्येयभागमात्राणि स्थानानि तावन्नसैर्जावेनिरन्तराणि भवन्ति,
 तेषां तदसइल्येयभागमात्रत्वादिति । नानाजीवैरशून्यमैकैकस्थान समयाद्यावलिकाऽसइल्येयभागमात्र काल परतोऽवश्यं त्रसैः
 शून्य भवति, न स्यारैः स्वप्रायोग्यं, तेषामनन्तत्वादिति गार्थः ॥ ६५ ॥

द्विद्विमरूपणा द्विविधा, अन्तराद्याद्विमरूपणा, परम्परद्यद्विमरूपणा च,—

जवमज्झं मि य चहवो विसेसहीणाउ उभयओ कमसो । गंतुमसंखा लोगा अब्बद्धा उभयओ जीवा ॥ ६५ ॥
 व्याख्या—यवमध्यादुत्कृष्टे च द्विसामयिके विशेषहीनाः क्रमशो भवन्ति । गतानन्तरोपनिधा । परम्परद्यदौ यवमध्याध्यवसायस्था-
 हीनाः । यवमध्यादुत्कृष्टे च द्विसामयिके विशेषहीनाः क्रमशो भवन्ति । गतानन्तरोपनिधा । परम्परद्यदौ यवमध्याध्यवसायस्था-
 नजीवेभ्य उभयपार्श्वयोरसइल्येयलोकाकाशप्रदेशमात्राण्यध्यवसायस्थानान्युल्लङ्घ्य यत् स्थान तस्मिन्नदौ जीवा भवन्ति, एव भूयो
 भूयो नेतव्यम्, यावज्जायन्यं स्थान जपन्यस्थानादेव द्विगुणद्विद्विगुणवधवमध्य, परतो हानिः यावदुत्कृष्ट द्विसामयिकाध्यवसायस्था-
 नमिति गार्थः ॥ ६५ ॥

आवलिअसंखभागं तसेसु हाणीण होइ परिमाणं । हाणिदुंगंतराणा यावरहाणी असंखगुणा ॥ ६६ ॥

व्याख्या—द्विगुणजीवद्विस्थानानां हानिस्थानाना च त्रसविषये आवलिकासइल्येयभागमात्र भवति प्रमाणम्, तस-
 हान्योर्द्वयोर्न्यन्तराळेऽध्यवसायस्थानानि एकस्मिन्नन्तरे हान्योर्द्वयोर्वा हान्योर्द्वयोर्द्विगुणवृद्धयो वा भवन्त्यसइ-

स्वेयगुणः । नानाव्रतगोत्रेषु गुणहानिस्थानानि स्तोकानि, एकस्मिन् हानिद्विस्थानयोर्वरे असङ्ख्येयगुणानि अर्धव्रतस्य-
स्थानानि । स्वाव्रतगोत्रेषु पुनर्पानि हान्योर्द्वयोर्वा एकान्तरस्थानानि तेष्वो द्वियुगस्थानानि हानिस्थानानि वा भवन्ति असङ्ख्ये-
यगुणानीति गार्ग्यार्थः ॥ ६६ ॥ द्वारम् ॥

जवमज्जे द्वाणां असंखभागो उ सेसद्वाणाणं । द्वेद्वमि होति थोवा उवरिभि असंखगुणियाणि ॥ ६७ ॥

व्याख्या—यवमज्जस्थानानि अष्टसामयिकान्यसङ्ख्येयभागमात्राणि शेषस्थानानां, यवमज्जाद्वयः स्थानेषु स्तोकानि,
यवमधोपरिस्थानेष्वसङ्ख्येयगुणानि भवन्तीति गार्ग्यार्थः ॥ ६७ ॥

दुग्गचवरट्ठितिसमद्दग सेसा य असंखगुणया कमसो । काले अहंपे पुट्ठा जिण्ण ठाणा भमंतेण ॥ ६८ ॥

व्याख्या—द्विसामयिकान्युत्तुष्टाध्ववसायस्थानानि जीवेज्जीते काले भ्रमता सर्वस्तोकं कालं सृष्टानि, तस्मादसङ्ख्येय-
गुणं कालं चतुःसामयिकानि ज्ञेयस्थानानि, यवमधोपरि चतुःसामयिकान्यपेदावन्मात्रमेव कालं सृष्टानि, तस्माद् यवमधो-
परिस्थानानि असङ्ख्येयगुणं कालं सृष्टानि, तस्मात् त्रिसामयिकान्यसङ्ख्येयगुणं कालं सृष्टानि, तस्मादप्युभयकाण्डस्थानानि
पञ्चादसप्तसामयिकानि कण्डकस्थानान्युत्पद्यन्ते, त्रिसामयिकेभ्य उभयकण्डकस्थानान्यसङ्ख्येयगुणं कालं अतीते काले
सृष्टानीति गार्ग्यार्थः ॥ ६८ ॥

तत्तो विसेसअहिंयं जवमज्जा उवरिमाद्वा ठाणाहं । तत्तो कण्डगहेद्वा तत्तो विट्ठु सव्वठाणाहं ॥ ६९ ॥

व्याख्या—तस्मात् कण्डकत्रालादिशेषाधिकं कालं यवमधोपरिस्थानानि सृष्टानि, तेष्वोऽप्युत्पत्तिनकण्डकाद्यः स्थानानि

जयन्त्यचतुःपञ्चपदसाष्टसामयिकानीति भावं, विशेषाधिकं कालं सृष्टानि, तेभ्योऽप्यशेषाणि सर्वाणीति विशेषाधिकं कालं सृष्टानीति गार्थार्थः ॥ ६९ ॥ द्वारम् ॥

फासणकालप्यवहृ जह तह जीवाण भणसु द्वणेषु । अणुभागबंधाणा अज्झवसाया व एगद्धा ॥ ७० ॥

॥ जीवसमुदाहार इति ॥

व्याख्या—एतर्जनकालस्य यथाहृयदुहं तथा जीवानामपि अल्पवहृत्वं भण स्थानेषु । उक्तद्वेषु द्विसामयिकेषु स्थानेषु स्तोत्रा जीवाः, जयन्त्यचतुःसामयिकेष्वसहस्रयमुणाः, एवमुपरि चतुःसामयिकेष्वपि, तेभ्योऽसहस्रययमुणा यवमध्यै, तेभ्योऽपि त्रिसामयिकस्थानेष्वसहस्रययमुणा जीवास्तिष्ठन्ति, तेभ्योऽप्यसहस्रययमुणा अधः कण्डके, उपरितनरुण्डकेऽप्येतान् वन्ताना एव, मन्थोपरिस्थानेषु विशेषाधिकं जीवाः, उपरितनरुण्डकाथ स्थानेषु विशेषाधिकाः, सर्वेष्वपि विशेषाधिकाः । अनुभागग्रन्थस्थानानि अक्षवसायस्थानानि वा सहस्रलेशविशुद्धिस्थानानि वा कारणस्य कार्यत्वादेकार्थिकानीति गार्थार्थः ॥ ६३ ॥ अनुभागस्थानेषु जीवसमुदाहारः समाप्तः ।

एतैकस्थितिस्थाने किंयन्त्यनुभागस्थानानि भवन्त्येवदभिधातुकाम आह—

ठित्तिठाणे ठित्तिठाणे कमायउदया असंखलोगसमा । एवकेकसायउदये एवं अणुभागठाणाहं ॥ ७१ ॥

व्याख्या—शरत्स्थितेः सम्योचरान्या स्थितिः स्थितिस्थानमुच्यते स्थितित्थाने स्थितिस्थाने प्रत्येकं कथायोदयाः चीत्रमन्दादिभेदभिन्नाः असहस्ररूपेफलोक्ताकाशभेदप्रमाणा भवन्ति, इत्यन्तैः कथायुदयविशेषैः कथायोदयस्थानं वा स्थिति

स्थानं वा परिणामस्थानं वा एकोऽर्थः, यस्मादेकस्मिन्निष्पादकाः सर्वऽपि, अतः एतं कृपाग्रस्थानम् । स्थानशब्दस्य लुप्त-
तादेकैककृपायोदयस्थाने स्थितिस्थाने-सहृदयेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यनुभागस्थानानि भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ७१ ॥

योयाणुभागठाणा जहण्णठितिएढमचंघेहंमि । ततो विसेसअहिया जा चरिमाए चरमेहेऊ ॥ ७२ ॥

व्याख्या—स्तोकान्यनुभागस्थानानि न यन्यस्मिन्निवन्धस्य प्रथमहेतौ भवन्ति, प्रथमहेतुग्रहणं तस्या एव जघन्यस्थितेर-
सहृदयेयहेतुविशेषकृपापनार्थम् । अनन्तराणि निषिक्कमाश्रित्य हेतुविशेषे हेतुविशेषे विशेषाधिकानि विशेषाधिकान्यनुभाग-
स्थानानि भवन्ति, जघनपरिणतिजघन्यहेतोरारभ्य यावदुत्कृष्टस्थितेरुत्कृष्ट हेतुस्थानं तावद्विशेषाधिकानि विशेषाधिकानि अनु-
भागस्थानानि भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ७२ ॥

गंतुमसंखा लोका पढमार्हितो भवन्ति दुगुणाणि । आयलिअंसखभागो दुगुणठाणाण संखग्गो ॥ ७३ ॥

व्याख्या—जघन्यकृपायोदयस्थानादसहृदयेयलोफप्रमाणानि कृपायोदयस्थानान्युत्कृष्टा यत्कृपायोदयस्थानं तस्मि-
न्प्रायानुभागस्थानेभ्यो द्विगुणान्यनुभागस्थानानि भवन्ति, एवं भूयोभूयो नेतव्यम्, यावदुत्कृष्टकृपायोदयस्थानम् । एवं विधिना
नयतः कल्पन्ति द्विगुणस्थानानि भवन्ति, सर्वाणि द्विगुणस्थानानि संवर्गितानि भीक्षितान्यावलिकासहृदयेयभागमात्राणि
भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ७३ ॥

असुमपार्हण एवं इयराणुकोसग्गमि ठितिवधे । सन्बुक्कोसग्गहेऊ व होइ एवं चिय असेसं ॥ ७४ ॥

व्याख्या—अशुभमच्छतीनां पूर्वप्रतिपादितानां पवपनन्तरोक्तानां विधिना अनुभागस्थानान्यवगन्तव्यानि, 'इतरास्त' ।

शुभप्रकृतीनां पूर्वमतिपादितानां उत्कृष्टे स्थितिवन्धे यः सर्वोत्कृष्टो हेतुरतितीव्रकषणयोदयस्तस्माद् विपरीतं भवत्येवमवाशेष-
पूर्वोक्तमिति गार्थार्थः ॥ ७४ ॥

पूर्वोक्तमर्थं व्यञ्जयति—

योवाणुभागठाणा जहृण्यठितिवंध असुभपगईणं । समयवुद्रीए किचाहियाइ सुहियाण वियरीयं ॥ ७५ ॥
व्याख्या—स्तोकान्यनुभागस्थानानि जघन्यस्थितिवन्धेऽशुभप्रकृतीनां भवन्ति, तस्या जघन्यस्थितेः समपट्टद्वौ विशेष-
पाधिकानि विशेषाधिकानि शुभप्रकृतीनामेतदेव विपरीतं उत्कृष्टस्थितेरारभ्य शुद्धते इति गार्थार्थः ॥ ७५ ॥

पलियासंखियमेत्ता ठिनिठाणा गंतु गंतु दुगुणाइ । आवलिअसंखमेत्ता गुणा गुणंतरमसंखगुणं ॥ ७६ ॥
व्याख्या—अशुभप्रकृतीनां जघन्यस्थितेः शुभप्रकृतीनामुत्कृष्टस्थितेरारभ्य पल्योपमासङ्ख्येयभागमात्राः स्थितिर्गिता
यास्थितिस्थानं तस्मिन् पूर्वानुभागस्थानेभ्यो द्विगुणान्यनुभागस्थानानि भवन्ति, एवं भूयो भूयो द्विगुणानि पल्योपमाः सङ्ख्येय-
यभागमात्रा स्थितिरुद्धं भवन्ति, जघन्योत्कृष्टस्थित्यन्तरे कियन्ति द्विगुणस्थानानि ? आचलिकासङ्ख्येयभागमात्राणि सर्व-
द्विगुणस्थानेभ्य एकगुणान्तरस्थितिस्थानानि असङ्ख्येयगुणानि भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ७६ ॥

सवजहृण्युठिईए सव्याण वि आउगाण थोवाणि । ठाणाणि उत्तरासुं असंखगुणणएँ सेदीए ॥ ७७ ॥
व्याख्या—सर्वेषामाधुनां जघन्यस्थितौ सर्वस्तोकान्यनुभागस्थानानि उत्तरासु समपट्टदास्यनुभागस्थानान्यसङ्ख्येय-
गुणश्रेण्या भूयो भूयो यावदुत्कृष्टा स्थितिस्त्वाच्चेन्नव्यानीति गार्थार्थः ॥ ७७ ॥

ताम्रतमनुभागस्थानानां स्थितिसान्द्रद्वौ यथाऽनुलक्ष्येति भवति, तयोच्यते तीव्रमन्दत्वनिशासार्यम्—
गंठीदेसे मण्णी अभवजीवस्स जो ठिईवंचो। समयवुढीए तस्स उ वंधा, अणुकट्ठिओ तत्तो ॥ ७८ ॥
व्याख्या—अन्ध्यां यदाऽभ्यन्तरीवः संशी भवति, अथ तस्याभ्यन्तस्य यः स्थितिवन्धः वस्साद् वन्धाद् स्थितिद्वौ सत्या-
मनुलक्षणमनुलक्षित्वमुपाह्वयमानां, तां, समलक्षित्विपया यथानुलक्ष्यो भवन्ति, तयोच्यन्ते । तुल्यत्वाद् कासाच्चित् हीनतर-
वन्धाद् भवन्तीति गार्थः ॥ ७९ ॥

परगे वगो अणुकट्ठि त्तिवमंदत्तणाइ तुल्लाह । उवधायायाइपयडो कुवण्णनवां असुभ्रवगो ॥ ७९ ॥
व्याख्या—यत्ताराऽस्यां प्रकृतिसमुदाया भवन्ति, तेभ्यो वगो वगो-प्रकृतिसङ्घाते प्रकृतिसङ्घाते, तीव्रमन्दत्वानि अनुभूया-
स्थानानां तुल्यानि, यथा क्वादिमल्लोः तथा तेनैव क्रमेण तद्व्यवस्थापनामपीति भावः । ‘उपधातघातिमकृतयः कुवण्णनवक-
चेति, शानद्वैतान्वरमोहीयान्तरायमकृतयः पञ्चत्वारिंशदुपातकुवण्णनवकसंहिताः पञ्चपञ्चाशदशुभमकृतविवर्गोऽयमिति
गार्थः ॥ ७९ ॥

परथापंपयणतणू अंगसुवण्णाइ तोत्यनिम्माणं । अगुल्लहूसासतिगं संघायल्लयाल्लु भवगो ॥ ८० ॥
व्याख्या—पराप्राप्तं वन्धनानि पञ्चदश पञ्च शरीराणि त्रीणद्रोषाद्वा नि शुभवर्णकादयः तीर्थद्वरं निर्माणगुल्लहू-
च्युतातोऽन्तान्तरपञ्चसङ्घाता एवाः पञ्चत्वारिंशत्सङ्घातयः शुभवर्गो द्वितीय इति गार्थः ॥ ८० ॥
सागं थिराए उच्चं सुरमणु दो वो पर्णिदि चउरंसं । रिसइपसत्थाविहमइ सोल्लसं परियत्तसुभ्रवगो ॥ ८१ ॥

व्याख्या—सातवेदनीयं स्थिरादिषट्कं उच्चैर्गोत्रं देवपुण्यद्विकं पञ्चेन्द्रियजातिः चतुस्सप्तसंस्थानं च जम्भूपभनाराच-
संहननं प्रशस्तविहायोगतिरेका षोडश प्रकृतयः परावर्तमानशुभवर्गसंज्ञाः, तृतीयवर्गसंज्ञा भवती त गार्थार्थः ॥ ८१ ॥

अस्मायथाचरदसं नरयदुर्गं विहगई य अपस्तथा । पञ्चेदिरिसमचरंसगेयरा असुभयोलुणिया ॥ ८२ ॥

व्याख्या—असातवेदनीय स्यावरादिदशकं नररुद्रिकं अमरास्ताविहायोगतिः पञ्चेन्द्रियरहिताश्चतस्रो जातयः प्रथम-
संहननवर्जानि पञ्चसप्तसंस्थानानि पञ्चसंस्थानानि एताः अष्टाविंशतिप्रकृतयोऽप्युपघोलना संज्ञाश्चतुर्वेदगो-
भवतीति गार्थार्थः ॥ ८२ ॥

अनुरूपविधानमाह-

मोत्तुमस्तं भगं जहण्यतिठाणगाण सेसाहं । गच्छति उवरिमाए तदेकदेसेण अण्णाणि ॥ ८३ ॥

व्याख्या—अपुभवर्गप्रकृतीनां जघन्यस्थितिवन्धे धान्यपुत्रभागान्याऽपरसायस्थानानि तेषामसङ्ख्येयभागं तस्यामेव
अन्यस्थितौ सुरसा-अवस्थाप्य शेषाण्यनुभागस्थानानि गच्छन्ति तदुपरित्तनस्थितवनन्तरसमये, एक तस्यां तादन्तात्राण्येवान्नु-
भागस्थानानि भवन्ति, नैव, तानि च तदेकदेसतोऽणानि च भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ८३ ॥

एवं उयरि दृत्ता गंतूणं कडमेत्तठितिवंधा । पटमट्टिइठाणाणं अण्णुक्कुदी जाइ परिणिट्ठं ॥ ८४ ॥

व्याख्या—असङ्ख्येयभागोऽसङ्ख्येयभागस्त्वष्टिव स्थित्यां स्थित्यां जघन्यस्थित्यनुभागस्थानेभ्योऽनेन विधिना
वर्णपुष्टिस्थितिर्यानेषु गच्छतः 'कण्डकमात्रान्' पटोपमासङ्ख्येयभागमात्रान् स्थितिवन्तान् गत्वा प्रथमजघन्यस्थित्यनुभाग-

स्थानानां अनुष्ठापः परिनिर्वाणं याति, समाप्तमिति गार्थार्थः ॥ ८४ ॥

तदुचरिमथाह्यासुं कमसो चीयाइयाण निद्दाइ । ठित्तिठाणाणणुक्की आवक्कस्सं ठिई जाव ॥ ८५ ॥

व्याख्या—‘तदुपरिवादिकामु’ तस्य कण्डकस्य योपरितनस्थितस्तदादिकामु स्थितिषु ‘क्रमशः’ परिपाट्या जयन्ध-
स्थितेः या द्वितीयादिस्थितस्तदादिकानां यान्यनुभागवन्धाथवसायस्थानानि तेषामनुष्ठापः समाप्तिं याति, किमुक्तं भवति-
अभिमतस्थित्यनुभागस्थानानां स्थित्यां अस्त्वेष्यभागं मुञ्चन् मुञ्चन् उपरितनस्थितिषु तावद् व्रजति यावत्काण्डकं
कण्डकान्तस्थितौ तदनुष्ठापः समाप्तिं याति स्थितौ स्थितौ तानि चान्यानि च भवन्त्येवं यावदुल्लंघं स्थितिस्थानं तावदनुष्ठाप-
नेया इति गार्थार्थः ॥ ८५ ॥

उवघायार्णैवं एसो परघायमाइसु विसेसो । उक्कोसट्ठिइहिंता हेट्टमुहं कीरइ असेसं ॥ ८६ ॥

व्याख्या—उपघाताद्यभ्रवर्गमकृतीनामेकमन्तरात्कविधिना अनुष्ठापिर्भवति । एषाघातादिव्यं विशेषः, सर्वोत्कृष्टिस्थिति-
स्थानादयोऽमुलं पूर्वोक्तभक्षेणं क्रियते किमुक्तं भवति,—भ्रमकृतीनामुत्कृष्टस्थितिबन्धे स्तोत्रान्यनुभागवन्धाऽवसायस्थानानि
भवन्ति, तेषामसहस्येयभागस्तस्यामेव तिष्ठति, तेषां स्थितौ गच्छन्ति, तस्यां तानि चान्यानि च भवन्ति, एवमसहस्येय-
भागं मुञ्चन् मुञ्चन् स्थितौ स्थितौ यान्ति परिनिर्वाणं तदनुभागस्थानानि कण्डकान्तस्थिताविति, एवमुपान्तस्थित्यादीनामपि
नेतव्यानि, अनुभागवन्धाभ्रवसायस्थानान्यधोमुखानि यावत् जयन्धस्थितिरिति गार्थार्थः ॥ ८६ ॥

सप्पडिवक्खवाणं पुण असायसायाइयाण एगईणं । ठावेसु ट्ठिइठाणा अंतोकोडाइनिगनियगा ॥ ८७ ॥

व्याख्या—प्रतिपक्षो विद्यते यासां ताः सप्रतिपक्षाः असाहसतादिकाः तासां सतादिकाणां प्रकृतीनां स्थापयित्वा स्थिति-
स्थानानि अन्तःकोटाकोट्याद्यानि अभव्यजघन्यवन्त्यादिकान्युभयोरपीति गार्थः ॥ ८७ ॥

जो पडिक्कलक्कंता द्विईड ताणं इमो कयो होइ । ताणण्याणि य टाणा सुद्धिईणं तु पुण्वकमो ॥ ८८ ॥

व्याख्या—याः प्रतिपक्षप्रकृतिसिद्धिभिः स्थितय आक्रान्ताः शुभप्रकृतेरशुभप्रकृतिभिः अशुभप्रकृतेः शुभप्रकृतिसिद्धिभिः,
तासां प्रकृतीनां अयं क्रमो भवति, तानि चान्यानि चानुभागवन्त्याध्यवसायस्थानानि शुभप्रकृतीनामुत्कृष्टस्थितेरशुभानां जघन्यस्थि-
तेरारभ्य प्रतिपक्षाक्रान्तासु सर्वास्वपि स्थितिव्यनुयान्ति । फलमेतत् ? उच्यन्ते सातस्योत्कृष्टस्थितिं बन्धानस्य यान्यनुभागवन्त्याध्य-
वसायस्थानाति तानि स्तोफानि, समयोनायामुत्कृष्टस्थितौ तानि चान्यानि भवन्ति, द्विसमयोनायामुत्कृष्टस्थितौ तानि चान्यानि
च भवन्ति, एवं समयद्वान्या तावन्नेतव्यम्, यावदसातस्य जघन्या स्थितिरभ्यवसायोमेति । ततो जघन्यवन्त्यादभ्यवसायोनानु-
शब्दादधस्थितस्थितीनां तद्वन्त्यजघन्यतराणां पूर्वोक्तक्रमो, यः पराधावादीनां शुभानां प्रायुक्तः स सातस्य भवति । तदेव दर्श-
यति—तद्वन्त्याद् समयोना या स्थितिः तस्याः यान्यनुभागवन्त्याध्यवसायस्थानानि तान्युपरितनस्थितीनां वन्त्याध्यवसायस्थानेभ्यः
तदेकदेशेन तानि चान्यानि च भवन्ति, तस्याः समयोनायां स्थितौ तदेकदेशेन तानि चान्यानि चानुभागस्थानानि भवन्ति, तस्या
अपि द्विसमयोनायां स्थितौ तदेकदेशेन तानि चान्यानि च भवन्ति, एवमधोमुखं नेयं यावत्स्योपमस्थासङ्ख्येयभागमात्राणि
विनिर्गमानानि, ततोऽभ्यजघन्यवन्त्यादयः स्थिता या स्थितिः तस्या अनुभागवन्त्याध्यवसायस्थानानामुत्कृष्टिः निश्चं याति,
एवं नेतव्या यावन्मातस्य जघन्या स्थितिः । सदेदनीयक्रमेण तद्वर्गप्रकृतीनामपि वक्तव्येति । साम्प्रतमासातस्योत्पत्ते—अभ्यवसा-

योगे जगत्स्थितिरन्ये यान्यसत्तत्त्वानुभाषकग्राह्यसत्त्वस्थानानि, तन्मा। समयाधिकस्थितौ तानि चान्यानि च भवन्ति, एवं द्विसमयाधिकायां स्थितौ तानि चान्यानि च भवन्ति, प्रवृत्तिसमयमेवं नेयं, कण्डकविधिभ्रष्टता यावत्सत्तत्त्वस्थितिस्यानुत्तयाः असावस्य स्थितय इति। इयं प्ररूपणा कस्मां स्थित्रीनामुच्यते असावस्य याः स्थित्रीर्विधानो जगत्स्यानुभाषं वदन्ति। किमुक्तं भवन्ति? यारन्मायाः सावस्य स्थितयः तारन्मायासु स्थितिषु जगत्स्यानुभाषस्थानानामनुकृष्टिः याति। तदुपरितनस्थित्रीणां पूर्वक्रम इष्यया- तादीनां यदुक्तं तद् भवति, कण्डकादिस्थितेः कण्डकान्नास्थित्यामनुकृष्टिः समाप्तिं याति, एवं वायुदुरुक्ष स्थितिरिति माध्यायः॥८७॥ मोक्षं नीयमित्यसुभाषणं जो जहण्णठित्विंशो। नियण्डित्वस्य भाषणं जहण्णठित्विंशो।

व्याख्या—सुखरा नीयैर्गोत्रप्रकराः नीयैर्गोत्रतिथिर्गदिद्रुसंज्ञास्तिष्ठः प्रकृतीः, इतराशुभानं-अन्याशुभप्रकृतीनां यो यो जगन्निधितिरयोऽभ्युपगमयोग्यस्तस्मान्निजमतिरिक्तशुभानां स्थापनीयो जगन्धरः, किमुक्तं भवति ? असातजयन्त्यन्धरात् सातस्य जगन्धरः स्थाप्योऽभ्युपगमयोग्यजगन्धरः, एवं सातासातादिवर्षप्रकृतीनां सर्वसामपीति गायार्थः ॥ ८९ ॥

व्याख्या—स्वमतिपसन्नमन्यपन्याज्यन्यतरो भवति, कसां ? तिर्य्यद्विकनीचैर्गोत्राणाम्, कुत्र ? सप्तमपृथिव्याम्, कदा ? तस्य सर्वं प्रतिपत्तुकामस्य, तस्माज्यन्यवत्तदनुभागवन्वाध्यसायस्थानानामनुष्ठिति। कार्योभयवर्गयोः, शुभानामभ्यव्यनयन्यपन्यादिति। कथं ? सम्प्राप्तं प्रतिपत्तुकामस्य साप्तपृथिव्यां यः सर्वजन्यः स्थितिकथः, तस्य जघन्यस्थितौ यान्यनुभागन्याध्य-
यासायस्थानानि तान्युपरिमस्थितौ तदेकदेशेन तानि चान्यानि च भवन्ति, एवं यावत्तद्विकनीचैर्विस्तारजघन्यस्थित्यनुभाग-

स्थानानि तदेकदेशेन तानि चान्यानि च भवन्ति, जगन्व्यस्थितेऽनुकृष्टिः समाप्तिं याति, एवं द्वितीयस्थितेः। कण्डकोपरिस्थिताव-
नुकृष्टिः समाप्तिं याति, एवमुपपातक्रमेण तावन्नेवम्, यावदभव्यजगन्व्यस्थितिवन्चे यान्यनुभागवन्वाध्य-
वसापस्थानानि द्वितीयादियु स्थितियु तानि चान्यानि च भवन्ति, घोलनश्रुतित्वयं विशेषः, तानि चान्यानि च भवन्ति, प्रतिपक्ष-
स्थितिमानासु स्थितियु अशुभश्रुतियुः पुनः तदेकदेशेन तानि चान्यानि च भवन्ति, कण्डकात्स्थितौ कण्डकादिस्थितेऽनुकृष्टिः
समाप्तिं याति, एवमुद्योगैश्चस्थितियुगणानां स्थितियु तानि चान्यानि च भवन्ति, जगन्व्यस्थितयुभागस्थानानि, तदुपरितनस्थिति-
वसातक्रमः, तिर्यग्निर्द्वैकैऽप्यं विधिरिति गार्थः ॥ ९० ॥

अद्वारस कोडीओ परचायक्रमेण तह चउक्केवि । कंडं निज्वत्तणकंडकं च पड्डरस संखंसो ॥ ९१ ॥

व्याख्या—अष्टादशसागरेषमकोटाकोटीर्यवत् परघातक्रमो भवति त्रसाविचतुष्टस्य, अपिशब्दात् सातक्रमश्च, तत्परतो यावद-
प्रथमायोगो जगन्व्यवन्धः तदयो धूयोऽपि परघाततुल्यं तदेव लेखतो दर्शयति—यान्यनुकृष्टस्थितिं यज्ज्ञानस्यानुभागवन्वाधुवसाप-
स्थानानि भवन्ति, (तदेकदेशेन तानि चान्यानि च) एवं समयोनाऽनुकृष्टस्थितिं यज्ज्ञानस्य तदेकदेशेन तानि च अन्यानि च भवन्ति,
एवं द्वित्रिचतुष्पञ्चसमयानां यज्ज्ञानस्य तदेकदेशेन तानि चान्यानि च भवन्ति, एवं कण्डकात्स्थितौ उत्कृष्टस्थितेऽनुकृष्टिः
समाप्तिं याति, समयोनस्थितेः कण्डकाद्यः स्थितौ समाप्तिं याति, द्विसमयोनस्थितेः कण्डकाद्यो द्वितीयस्थितौ समाप्तिं याति, एवमष्टादश
कोटाकोटीर्यवत्तापितव्यास्तदन्तस्थितेः साततुल्यं अष्टादशकोटाकोटयन्तः स्थितेः यान्यनुभागस्थानानि भवन्ति, तानि चान्यानि
च समयोनायां भवन्ति, एवं द्वित्रिचतुष्पञ्चसमयोनानां तानि चान्यानि च भवन्ति, एवं यावदभव्यप्रायोगः स्थावराभावीनां

इत्यर्थः, तस्मात्कण्डकोपरिस्थिते जघन्यानुभागोऽनन्तरुणः, तस्मादपि द्वितीयस्थित्युत्कृष्टानुभागोऽनन्तरुणः, तस्मात्कण्डकोपरि-
द्वितीयस्थिते जघन्यानुभागोऽनन्तरुण एवमथ उपरि उत्कृष्टव्यक्रमेण तावदेवदानदुत्कृष्टा स्थितिरिति, गाथार्थः ॥ ९३ ॥
उक्त्वोसाणं कंडं अणंतगुणणार्णं तन्नाष्ट पच्छा । उवघायमाइयाणं इयरानुक्कोसगाहिंतो ॥ ९४ ॥

व्याख्या—उत्कृष्टस्थित्युत्कृष्टं यत्कण्डकं चरमकण्डकमित्यर्थः, तासामुत्कृष्टस्थितानां प्रथमस्थित्युत्कृष्टानुभागात् द्विती-
यायामुत्कृष्टोऽनुभागोऽनन्तरुणः तस्मादपि तृतीयायामनन्तरुणः एवं यावदुत्कृष्टस्थितेऽनुभाग उत्कृष्टोऽनन्तरुणः, एवमुत्कृष्टस्थि-
तीनां कण्डकं पञ्चान्नयेदिति । उपघातादिकर्मप्रकृतीनामयं क्रमः, इतरासां पराघातादीनां एवमेवोत्कृष्टस्थितेऽनुभाग, नयेदनन्त-
रुणश्चेत्यनुभाग इति गाथार्थः ॥ ९४ ॥ उक्ता तीव्रमन्दता युषाशुभर्मयोरिति ॥

अस्तायजहण्णठिईठणेदिं तुल्लयाई सव्व्याणं । आप्पडिबक्खकंतगठिईण ठणाइ हीणाइ ॥ ९५ ॥
व्याख्या—अस्तातस्य जघन्यस्थितेयीनि जघन्यानुभागस्थानानि तैस्तुल्यानि सर्वासां स्थितानां प्रतिपक्षक्रान्तानां हीनानि
जघन्यानुभागस्थानानीति किमुक्तं भवति—अस्तातस्य जघन्यपदे जघन्यानुभोगाः स्थाकाः द्वितीयायां जघन्यानुभागास्तावनन्मात्रा
एव, तानन्मात्रविधिना च तावदेया यावत् सातस्योत्कृष्टस्थितिर्दुल्या अस्तातस्य स्थितय इति गाथार्थः ॥ ९५ ॥

तत्तो अणंतगुणणार्णं जंति कंडस्स संखिया भागा । तत्तो अणंतगुणियं, जहण्णठित्तिउक्कसं ठाणं ॥ ९६ ॥

व्याख्या—ततः परावर्त्तमानान्स्थितेः जघन्यानुभागेभ्यः तदुपरिस्थितौ जघन्यानुभागोऽनन्तरुणः, एवं कण्डकस्या-
सङ्ख्येया भागा जघन्यानुभागाः अनन्तरुणश्रेण्या यान्ति, तस्मात् स्थितिस्थानाच्चिचित्तव्यम्, ततोऽभ्यव्यमयोभ्यजघन्यस्थि-

तेरुत्कृष्टानुभागस्थानान्तगुणमिति गार्थार्थः ॥ ९६ ॥

एवं उक्त्वासाणं अणंतगुणाएँ कंडगं वयइ । एकं जहण्णठाणं अणंतगुणाए कंडगं वयइ ॥ ९७ ॥

व्याख्या—अधन्यस्थितेतराभ्य उत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणश्रेण्या स्थितीनां कण्डकं व्रजन्ति, प्रथमस्थितेरनुभागोभ्यो द्विती-
यस्थितौ उत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणाः, एवं त्रिचतुष्पञ्चमासु स्थितिषु यावत्कण्डकमुत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणाः, ततो यस्याः स्थिते-
निष्ठतस्तस्या उपरिस्थितिजन्मयानुभागस्यानमनन्तगुणं भवति, ततः परावर्त्तमानस्थितीनां द्वितीयकण्डकमनन्तगुणश्रेण्या
उत्कृष्टानुभागानां स्थितिद्वौ व्रजति, एवं उपर्येकस्याः स्थितेर्जन्मयानुभागाः अपःकण्डकस्थितीनां उत्कृष्टानुभागाः अनन्तगुणश्रेण्या
व्रजन्ति, यावत् सातोत्कृष्टस्थितिरुत्थापमासातिस्थितामुत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणाः, ओपजन्मयस्थितीनां जन्मयोत्कृष्टा अनुभागा उक्ता ।
ओपजन्मया नाम याः स्थितिर्चिन्धानोऽसातस्य जन्मयानुभागं वदति ता ओपजन्मया धोलनपरावर्त्तनस्थितयो वेति गार्थार्थः ॥ ९७ ॥
उपरि उचयायसमं, सायससचि नवरि उक्त्वासद्विह्वो । अंतमुवचायसमं, मज्झे नीपस्स सायसमं ॥ ९८ ॥

व्याख्या—यासां स्थितीनां तानि वान्यान चानुभागस्थानानि उक्तानि अनुकृष्टौ तदुपरिस्थितिषु यासु तदेकदेशेन तानि च
अन्यानि च भवन्तीत्युक्तम्, तामप्यथावद्वदति । परावर्त्तमानस्थित्युपरिकण्डकस्य या समयोत्तरा स्थितिः, तस्याः जन्मयानुभागा
अनन्तगुणास्तेभ्यस्तस्या एव कण्डकादिस्थितेरुत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणास्तेभ्योऽपि कण्डकोपरिद्वितीयस्थितेर्जन्मयानुभागा अनन्त-
गुणाः ततः कण्डकादिद्वितीयस्थितेः उत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणाः, एवमथ उपरि उत्कृष्टजन्मयक्रमेणानन्तगुणश्रेण्या तावन्नयेयम्,
यावदसातस्योत्कृष्टा स्थितिः पथादुत्कृष्टकण्डकस्थितीनामुत्कृष्टानुभागोऽनन्तगुणश्रेण्या नेतव्यः, असातक्रमेणासातवर्गस्य तीव्रमन्दता

वक्तव्येति । सदेदनीपस्यापेमेव चकथम्, किन्तुहृदस्थिनेसारम् । सम्पन्नमरारिगित्यम्, एतदेव लेशतो दर्शयति-सदेदनी-
 यस्य उत्कृष्टस्थितौ जघन्यानुभागा स्तोकाः समयोनायां तावन्मात्रा एव द्विसमयौनाया स्थितौ जघन्यपदे तावन्मात्रा एव
 एवं जघन्यपदे प्रतिसमयं तावद्वक्तव्यम्, यावदपव्यप्रायोग्या जघन्या स्थितिरिति, तस्या अभव्यप्रायोग्यजघन्यस्थितेर्ज-
 घन्यानुभागेऽप्य एव तस्या एव याऽध्यःस्थितौ जघन्यतरा स्थितिस्तस्यां जघन्यानुभागा अनन्तगुणाः, तेभ्यस्तदधःस्थितेर्ज-
 घन्यानुभागा अनन्तगुणाः, एतद्योऽध्यस्तावन्नेयम्, यावत्पत्योपमासहस्येयमागमात्राः स्थितयः । एकान्तेनैव साकारो-
 पयोगस्तास्ताश्च कण्डकमसहस्येयमाशोनेम् । तेभ्यो जघन्यानुभागेऽप्य उत्कृष्टस्थितेरुत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणास्ततः सम-
 योनेत्कृष्टस्थितेरुत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणाः द्विसमयोनेत्कृष्टासुत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणा एवमनन्तगुणाऽद्वया यावत्कण्ड-
 कमाना स्थितयस्तावदवतारयितव्याः, ततः कण्डकान्तस्थितेरुत्कृष्टानुभागेऽप्य उत्कृष्टाकारोपयोगान्तिस्थितेर्जघन्यानुभागा
 अनन्तगुणाः, ततो द्वितीयकण्डकस्थितानामनन्तगुणश्रेण्या उत्कृष्टानुभागाः प्रतिसमयवतारयितव्याः, ततः साकारोपयोग-
 स्थितेरुत्कृष्टा जघन्यानुभागा अनन्तगुणास्तत्तत्तृतीयकण्डकस्थितोनामनन्तगुणश्रेण्या उत्कृष्टानुभागाः प्रतिसमयवतारयि-
 तव्याः, एवं साकारोपयोगश्रेण्या एतस्याः स्थितेर्जघन्यानुभागाः परावर्तमानस्थितोनां कण्डकोत्कृष्टानुभागा अनन्त-
 गुणश्रेण्या तावदेतव्या, यावत्साकारोपयोगानां कण्डक पूर्ण परावर्तमानाभभव्यप्रायोग्यजघन्यस्थितेरुत्कृष्टानुभागा अनन्तगुणा
 इति । ततः साकारोपयोगकण्डकाधःस्थितेर्जघन्यानुभागा अनन्तगुणास्ततः साकारोपयोगप्रथमस्थितेरुत्कृष्टानुभागाः, एव जघ-
 न्योत्कृष्टानुभागक्रमेण अथ उपरिस्थित्योरनन्तगुणश्रेण्या तावद् गन्तव्यम्, यावत्सर्वजघन्या स्थितिरिति । पद्यात्कण्डकमानां

स्थितौ तानुत्कृष्टानुभागोऽनन्तशुणध्रेण्या तावदथो ह्रलो' नेपो, यावत्सर्वजयन्या सातस्य, स्थितिरित्युक्ता सातस्य, तीव्रप्रसृता ।
 मागपरन्त्योऽप्यपाततुल्यं यद्ये परावर्तमानास्तु स्थितिषु नीचैर्गोत्रिस्पासातसप्तं वक्तव्यं, तीव्रप्रसृताविधानमिति गाथार्थः ॥ ९८ ॥
 नीचैर्गोत्रस्य मूलकारेणातिदिष्टं वृत्तिकारो दर्शयति-सप्तमृथिव्यां नारकस्य सर्वजयन्यस्थितिवन्द्ये सर्वे जयन्यानुभागाः स्तोकाः,
 द्वितीयायां जयन्यस्थाने जयन्यानुभागा अनन्तशुणाः, एवं त्रिचतुष्पञ्चमासु स्थितिषु जयन्यपदे, जयन्यानुभागा, अनन्तशुणाः,
 तथन्यादक्रमेण अनन्तशुणध्रेण्या तावद् गन्तव्यम्, यावत्कण्डकमिति, ततः कण्डकान्तस्थितेर्जयन्यानुभागेभ्यः जयन्यास्थितावुत्कृष्ट-
 पदे उरुष्टानुभागाः अनन्तशुणाः, ततः कण्डकोपरिस्थितेर्जयन्यानुभागा अनन्तशुणाः, ततो, जयन्यद्वितीयाया उरुत्कृष्टानुभागा, अ-
 नन्तशुणाः, एवं कण्डकोपरिमातु जयन्यानुभागा जयन्यस्थितेः स्परिमातुष्टानुभागाः प्रति समयं परिणटयाऽनन्तशुणध्रेण्या नेतव्या,
 यावद्भव्यजयन्यवन्त्यादयः स्थितिरिति, अभव्यजयन्यवन्त्यादयः कण्डकस्योत्कृष्टानुभागान्गुत्वा शेषमुक्तम् । ततः कण्डकाय उ-
 रुष्टानुभागेभ्योऽभव्यजयन्यस्थितेर्जयन्यानुभागा अनन्तशुणास्ततः समयोत्तरायां जयन्यानुभागास्तावन्मात्रा, एवं, एवं, द्वित्रिचतु-
 ष्षमायास्तु जयन्यानुभागास्तावन्मात्रा एव, एव तावन्मात्रविधिना तावन्नयं यावत्प्रतिषष्टोत्कृष्टा स्थितिरिति, परावर्तमानजय-
 न्यानुभागान्यप्यपयोग्यतां प्रत्याः सर्वा अपि स्थितयो भण्यन्ते । वास्तवतस्तदुत्तरस्थितेर्जयन्यानुभागाः अनन्तशुणाः, एवं द्वित्रिच-
 तुष्पञ्चसमयोत्तरास्तपि जयन्यानुभागा अनन्तशुणा यावत्तदुपरि कण्डकप्रसृतास्तुल्येऽप्यपयोग्यतां मिश्रं चितव्यम्, अभव्यजयन्यव-
 न्त्यादयः कण्डकस्य जयन्यस्थितेः उरुष्टानुभागा अनन्तशुणा यस्याः निवृत्तस्तदनुभागेभ्य इति । तदुत्तरस्थितेः उरुष्टानुभागा अन-
 न्तशुणाः, एवं द्वित्रिचतुष्पञ्चमास्तपि नेमाः, यावद्भव्यजयन्यवन्त्यादयः स्थितिरिति, अभव्यजयन्यवन्त्यादयः कण्डकस्योत्कृष्टानुभागान्गुत्वा शेषमुक्तम् ।

भेभ्यो यतो निवृत्तस्तस्याः समयोचरायां स्थितौ जघन्यानुभागा अनन्तगुणाः, ततोऽभव्यजघन्यानुभागवन्धमायोग्यानां जघन्य-
 स्थिताबुल्लुष्टानुभागा अनन्तगुणाः समयोचरायाबुल्लुष्टानुभागा अनन्तगुणाः, एवं कण्डकमात्राणां स्थितीनाबुल्लुष्टानुभागा अन-
 न्तगुणश्रेण्या नेतव्याः । ततो यस्या उपरिमस्थितैर्जघन्यानुभागानुक्त्वा निवृत्ताः तस्याः समयोचरायां स्थितौ जघन्यानुभागाः
 अनन्तगुणाः ततो जघन्यानुभागमायोग्याबु द्वितीयकण्डकस्थितिबुल्लुष्टानुभागाः क्रमेण अनन्तगुणाः, अनेन क्रमेणोपरिम-
 स्थितीनामेकस्याः स्थितैर्जघन्यानुभागाः परावर्तमानस्थितीनां कण्डकमात्राणां बुल्लुष्टानुभागा अनन्तगुणश्रेण्या तावन्नेतव्या,
 यावज्जघन्यानुभागवन्धमायोग्यानां चरमस्थितिरिति । घोलनस्थितीनां याः कण्डकमात्रा उपरिस्थितयस्तासां जघन्यानुभागा
 उक्ताः, अतः बुल्लुष्टा घोलनान्तस्थितेरुल्लुष्टानुभागेभ्यः कण्डकोपरिस्थितौ जघन्यानुभागा अनन्तगुणाः, ततोऽथ स्थितैर्बुल्लुष्टा-
 नुभागा उपरिस्थितैर्जघन्यानुभागा एवमथ उपरि क्रमेण तावन्नेयाः, यावदुल्लुष्टा स्थितिः, ततः बुल्लुष्टस्थितेरथो यत्कण्डकं तदनन्त-
 गुणश्रेण्या पश्चात्त्रयेदिति । नीचैर्गोत्रक्रमेण विर्यगृहिकेऽपि तीयमन्दातानुभागस्य वक्तव्येति । त्रसदिचतुष्कस्य तीयमन्दतोच्यते-
 यद्यपि पराघातक्रमोऽष्टादश कोटाकोटीर्यावत्तथापि किञ्चिदुच्यते-त्रसनाम्नो विंशतिकोटाकोटीर्यदा वध्नाति तदा बुल्लुष्टस्थिते-
 र्जघन्यपदे जघन्यानुभागाः स्तोकाः समयोचरायां जघन्यानुभागा अनन्तगुणाः, एवं निर्वर्तनकण्डकं यावज्जघन्यपदे जघन्यानुभागा
 अनन्तगुणश्रेण्या नेतव्याः, ततः बुल्लुष्टस्थितेरुल्लुष्टपदे बुल्लुष्टानुभागा अनन्तगुणास्ततः कण्डकायाः स्थितैर्जघन्यपदे जघन्यानुभागा
 अनन्तगुणास्ततः समयोनोत्कृष्टस्थितेरुल्लुष्टपदे बुल्लुष्टानुभागा अनन्तगुणाः, एवं जघन्योत्कृष्टानुभागाः समयहान्याऽथ उपरि क्रमेण
 तावन्नेयाः, यावदष्टादश सागरोप्सकोटाकोटयन्तास्थितौ जघन्यानुभागाः अनन्तगुणाः घोलनस्थितीनां यदुपरि कण्डकं तस्यो-

तृष्टानुभागा नोक्ताः, शेषं सर्वमुक्तं, ततः समयोनस्थितौ जयन्यानुभागास्तावनभावा एव, एवं द्वित्रिचतुःपञ्चसमयोनस्थितौ जयन्यानुभागास्तावन्मात्रा एव ततो योऽन्तजयन्यस्थितेरप्यस्ताद्या स्थितिः तस्या जयन्यानुभागा अनन्तगुणा एवमभ्यव्यजयन्य-
न्यादयोऽथोऽसद्व्येयागु स्थितिषु जयन्यानुभागा अनन्तगुणश्रेण्याः नैयाः, ताश्च स्थितयः कण्डकभसङ्ख्येयभागानं, ततोः
परार्चमानस्थितौनां उपरि रुद्ररूपस्य यस्योक्ततृष्टानुभागा नोक्ताः, तत्सर्वोक्ततृष्टस्थितेरुक्ततृष्टानुभागा अनन्तगुणाः, एवमनन्तगुणश्रेण्या
तत्तुद्रकं नेयम्, ततस्तत्तुद्रकान्स्थितेरुक्ततृष्टानुभागेभ्यो यदभ्यव्यव्यादयः स्थितयो जयन्यानुभागमधिकृत्योक्तास्तदथः स्थिते-
जयन्यानुभागा अनन्तगुणाः, ततः परार्चमानरुद्रकस्थितौनामुक्ततृष्टानुभागा अथोऽथः क्रमेणानन्तगुणाः, ततोऽथस्तनस्थितेरे-
कस्या जयन्यानुभागा अनन्तगुणाः ततो द्वितीयरुद्रकस्य परार्चमानस्थितौनामुक्ततृष्टानुभागा अथोऽथः क्रमेणानन्तगुणाः, एवम-
प्यस्तनाया एकस्या स्थितेर्जयन्यानुभागा अनन्तगुणाः षोडशस्थितौनां कण्डरूपानां उत्तरतृष्टानुभागा अनन्तगुणश्रेण्या नेतव्या,
यात्सर्वार्चमानजयन्यस्थितेरुक्ततृष्टानुभागा अनन्तगुणास्ततोऽभ्यव्यव्याजयन्यतरकण्डकस्योक्ततृष्टानुभागा नोक्ताः, तस्मात्
कण्डकादथःस्थितेर्जयन्यानुभागा अनन्तगुणास्ततः कण्डकाद्यस्थितेरुक्ततृष्टानुभागा अनन्तगुणाः, एवमथ उपरि जयन्योक्ततृष्ट-
क्रमेण तात्रेयम्, यात्सर्वजयन्या स्थितिः, ततोऽथस्तनरुद्रकादुक्ततृष्टानुभागाः परिणतया अनन्तगुणश्रेण्या नैया, यावत्सर्वज-
यन्या स्थितिरिति । तत्रक्रमेण वादरायणस्यैकानामपि वक्तव्या, तीव्रमन्दता समाप्ता ॥ तत्समाप्तावन्नुभागावन्थः समाप्तः ॥
साम्पत् स्थितिरन्योऽभिप्रेक्षते तत्र चत्वार्यनुयोगद्वाराणि, तत्रया-स्थानमरूपणा, निपेरुपरुपणा, अवयवाःरुद्रकमरूपणा, अल्प-
बहुत्वमिति । सर्वोक्तानि स्थितिस्थानानि मूल्याप्यर्थास्त्वस्य, तेभ्योऽपि वादरायणस्यैकस्य सद्व्येयगुणानि, तेभ्योऽपि पर्याप्त-

देसदुःखविरयचरो सणी पंचदियस चवरो य । संखेजगुणा कमसो संजयउक्कोसगाहिंतो ॥ १०० ॥

व्याख्या—संयतोत्कृष्टवन्यदेशविरतस्य जयन्सङ्ख्येयगुणः, तस्यैवोत्कृष्टः सङ्ख्येयगुणः, तस्मादविरतपर्वजयन्सङ्ख्येयगुणः, तस्यैवापर्याप्तस्य जयन्सङ्ख्येयगुणः, तस्यैवोत्कृष्टः सङ्ख्येयगुणः, तस्मैव पर्याप्तस्योत्कृष्टः सङ्ख्येयगुणः, तस्मात् संक्षिप्यार्तस्य जयन्स्यस्थितिवन्सङ्ख्येयगुणः, तस्यैवापर्याप्तस्य जयन्सङ्ख्येयगुणः, तस्यैवोत्कृष्टः सङ्ख्येयगुणः, संक्षिप्यार्तस्योत्कृष्टस्थितिवन्सङ्ख्येयगुणो भवतीति गार्थः ॥ १०० ॥ इदानीं निपेक्षरूपणा सा चावस्तादुक्ता—“मोक्षमवाहासम्” इत्यादिना ग्रन्थेन । साम्प्रतमवाधाकण्डकप्ररूपणा सा-यथोऽभिहिता, “उक्कोमठिंयथा” इत्यादिना ग्रन्थेन साम्प्रतमव्यवहृतमुच्यते—॥ १०० ॥

थोया जहण्णयाहा उक्कोसा चाहठाणकंडाणि, । उक्कोसिया अवाहा नाणापएस्तंरा तत्तो ॥ १०१ ॥

व्याख्या—सर्वस्तोका जयन्वावाधा, अवाधास्थानानि कण्डकस्थानानि च तुल्यान्सङ्ख्येयगुणानि, यतो जयन्वावाधा अन्तर्मुहूर्त्तकी, उत्कृष्टानि सत्तात्रिदिवर्षसहस्रतृन्मनानि अवाधास्थानानि, कण्डकान्यप्येतावन्मात्राण्येव यस्मादवाधायाः समय इत्या उक्तृस्थितेः कण्डकानि भवन्ति, तत उत्कृष्टवाधा-विक्षेपाधिका, यतो जयन्वापि तत्रैव प्रविष्टा, ततो नानामेदंशान्तराणि असङ्ख्येयगुणानि भवन्ति, निपेक्षविधौ प्रदेशानां द्विगुणहीनस्थानान्यसङ्ख्येयगुणानि यतस्तानि फल्योपमासङ्ख्येयभाग-मात्राणीति गार्थः ॥ १०१ ॥

एवं पएसविवरं, आवाहृद्वहस्य ठाणाणि । हीणठिठितिहाणा, उकोसट्टि तओ अहिया ॥ १०२ ॥

व्याख्या—प्रयमनियेकस्थितैर्यस्यामदाः पुद्गला जाताः, तयोः स्थितयोर्भाः सान्तरालस्थितयः एतदेकं पदेसगुणहा-
न्यन्तरं तस्मिन्नसङ्ख्येयगुणाः स्थितयः, यतोऽसङ्ख्येयानि तत्तल्योपमवर्गमूलानि, तस्यादुल्लुष्टाऽवाधाकण्डकमसङ्ख्येयगुणं
कस्मान्नतो जयन्योऽवाधोनान्युल्लुष्टावाधस्यानानि कण्डकान्येतावन्मात्राण्येव, अवाधा च कण्डकानि च (अवाधाकण्डकं) स-
माहारद्वन्द्वस्तस्य स्थानानि तयोर्द्वयोरपि स्थानसङ्ख्येयैति भावः, ततो जयन्यस्थितिवन्योऽसङ्ख्येयगुणः, यतोऽन्तःकोटाकोटि-
मानः संक्षिब्धपदधिकाद् भवति, ततः स्थितिस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, यत एकोनविंशद्गुणानि कर्मचतुर्गुण्य, ततः उल्लुष्टा
स्थितिर्विशेषधिका, यतो जयन्यस्थितिः सावाधा तत्रैव प्रविष्टेति माथार्थः ॥ १०२ ॥

सप्तानां कर्मणां एतदुक्तं, साम्प्रतमायुषोऽभिधीयते—

आउसु जहण्णवाहा जहण्णमंधो अवाहठाणाणि । उकोसबाहणाणंतराणि एगंतरं तत्तो ॥ १०३ ॥

व्याख्या—पञ्चेन्द्रियाणां संक्षिप्तमसंक्षिप्तं च पर्याप्तानामायुषो जयन्यावाधा स्रोक्ता, ततः जयन्यस्थितिवन्यः,
सङ्ख्येयगुणः स च ब्रुल्लुक्भव इति, ततोऽवाधास्यानानि सङ्ख्येयगुणानि, पूर्वकोटित्रिभागो जयन्यावाधोन इति कृत्वा, उल्लुष्टा-
वाधा विशेषधिका जयन्यावाधासहितत्वात्, ततो नानाप्रदेशगुणानि स्थानान्यसङ्ख्येयगुणानि, कारणं पूर्वोक्तं, तत एतस्मिन्
गुणहान्यन्तरेऽसङ्ख्येयगुणानि स्थितिस्थानानीति माथार्थः ॥ १०३ ॥

ठितिंवघडाणां उकोसट्टिं तओवि अब्भहिया । सण्णिपु अत्थाचट्ठपं दसट्ठमेयं इमं भणि ॥ १०४ ॥

व्याख्या—ततः स्थितिकथयानान्यसद्व्येयगुणानि, तत उत्कृष्टस्थितिरभ्यधिका, जघन्यस्थित्यवाधाम्प्यतात्, संश्लि-
पेनदन्यसद्वरं “द्वयाष्टभेदं” सप्तसु दृष्टभेदं आयुषो आष्टभेदमभिहितम् । अपिशब्दादसंश्लिचतुर्विधेकोट्रियाणां सप्तकर्मसु अत्राधा-
स्यानानि कृत्स्नानि च तुल्यानि सर्वस्तोत्रानि, आत्रलिङ्गसद्व्येयभागमात्रतात् । ततो जघन्यावाधाम्प्यसद्व्येयगुणा अन्तमुद्द-
र्भमायतात्, ततः उत्कृष्टावभा विशेषाधिका, ततो नानामेदशान्तराणि, एकप्रदेशगुणहान्यन्तरं अत्राधाङ्गसद्व्येयगुणानि, ततः
स्थितिस्थानानि क्रमशः असद्व्येयगुणानि, (एकोट्रियाणां पत्योपमासद्व्येयभागमात्रतात् शेषजीवानां) पत्योपमस्य सद्व्येय-
भागमात्रत्वादिनिर्देशः, ततो जघन्या स्थितिसद्व्येयगुणा तत उत्कृष्टा स्थितिर्विशेषाधिकेति माथार्थः ॥ १०४ ॥

इदानीं स्थितिरन्ध्रमसायस्थानमरूपणा तस्यास्तीत्यनुयोगद्वाराणि तत्रया—स्थितिसद्व्येयगुणाः, प्रकृतिसद्व्येयगुणो जीव-
समुदाहार इव । तत्र स्थितिसद्व्येयगुणानि, तत्रया—प्रणना, अनुकृष्टिः तीव्रमन्दतेति ।

विद्विष्टाणो विद्विष्टाणो अज्ज्ञयसाया असंखलोगममा । कमसो विससअहिया, सत्तण्हाउसससंखगुणा ॥ १०५ ॥

व्याख्या—स्थितिस्थाने स्थितिस्थानेऽप्यवसाया असद्व्येयलोकाकाशमदेष्टुल्याः “क्रमशः” क्रमेण स्थितिद्वया विशेषा-
धिकाः सप्तानां कर्मणां, आयुषामसद्व्येयगुणद्वया अनन्तरोपनिधेति । ज्ञानावरणजघन्यस्थितौ असद्व्येयलोकाकाशतुल्याः स्थि-
तिरन्ध्रमसायाः सर्वस्तोत्राः, द्वितीयायां स्थितौ विशेषाधिकाः, एवं त्रिवर्णजघन्यादिषु यादुत्कृष्टायां विशेषाधिकाः, आयुषो
जघन्यस्थितौ सर्वस्तोत्राः वन्धाथ्यसाया, द्वितीयायामसद्व्येयगुणाः, एवं त्रिवर्णजघन्यादिषु यावदुत्कृष्टायामसद्व्येयगुणा
अनन्तरोपनिधा क्रमेण भवन्तीति माथार्थः ॥ १०५ ॥

परमरोषनिधिकोच्यते—

पञ्चासंखसमाओ गंतूण ठिईउ होंति ते दुगुणा । सत्तण्हउज्झवसाया गुणगारा ते असंखेज्जा ॥ १०६ ॥

व्याख्या—जयन्त्यसितैः पत्तोपमासङ्ख्येयमाणमात्राः स्थितीर्गताऽन्ते जघन्यस्थित्यध्वसायापेक्षया द्विगुणा भवन्ति, सप्तानां कर्मणाम् । एवं “शुणकारणि” द्विगुणद्विस्थानानीत्यर्थस्तेषु सप्तसु कर्मसप्तङ्ख्येयानि भवन्ति, जघन्योत्कृष्टस्थित्यन्तरे द्विगुणस्थानान्यसप्तङ्ख्येयानि पत्तोपमार्कामूलानि, तेषु एकं स्थितिव्यद्विगुणहान्यन्तरमसङ्ख्येयमुणम् । अनुकृष्टिर्नास्ति, यतो-जघन्यस्थितिवन्ध्वसायेभ्यो द्वितीयायामन्यानि अध्वसायस्थानानि भवन्ति, एवं तृतीयायामन्यानि भवन्ति, चतुणञ्चमादिव्यपि अन्यानि, यावदुत्कृष्टायामन्यानि अध्वसायस्थानानि भवन्ति । तीव्रमन्दता स्याप्येति गाथार्थः ॥ १०६ ॥ प्रकृतिसमुदा-हारे द्वे अनुयोगद्वारे प्रमाणानुगमोऽल्पबहुत्वं च, तत्र प्रमाणानुगमे सर्वासां प्रकृतीनां असङ्ख्येयलोकांशभवेद्यतुल्याः स्थितिवन्ध्वसाया भवन्ति, अल्पबहुत्वाद्—

वित्तिदीहाए कमसो असंसुगुणणाए होंति पगईणं । अजझवसाया आउग नामधुमदुचिहमोहाणं ॥ १०७ ॥

व्याख्या—स्थितिर्द्वैध्यात् क्रमेणासङ्ख्येयगुणनया प्रकृतीनां स्थितिवन्ध्वसाया भवन्ति, क्लृप्तमरुतीनां केन वा क्रमेणेत्याह—आयुपः स्तोताः स्थितिवन्ध्वसायाः, नामगोत्रपोरसङ्ख्येयगुणा, ययप्यायुपः असङ्ख्येयगुणनया स्थितयो यान्ति, नामगोत्रयोर्विज्ञेयोचराः, तथोप्यायुपो जघन्यस्थित्यध्वसायाः अत्यन्ता नामगोत्रयोरतिप्रभूताः स्थितिविस्तारबाहुल्याच्च न दोष इति । नामगोत्राध्वसायेभ्योऽष्टमस्यान्तराण्यस्य ज्ञानदर्शनवरणवेदनीयानां च तुल्यस्थितिसादध्वसाया असङ्ख्येयगुणा

भवन्ति, यतः पत्योपयासङ्ख्येयभागमात्राः स्थितिर्गता गता द्विगुणा भवन्ति, एवंगैकस्य पत्योपमस्थान्तेऽसङ्ख्येयगुणा लभन्ते, तेभ्योऽपि कपायमोहनीयस्य स्थितिवन्धाध्यवसाया असङ्ख्येयगुणाः तेभ्योऽपि दर्शनमोहनीयस्य स्थितिवन्धाध्यवसाया असङ्ख्येयगुणा भवन्तीति गार्थार्थः ॥ १०७ ॥

इदानीं स्थितिसमुदाहारे तीव्रमन्ता नोक्ता साऽभिधीयते-

सव्यजह्णस्स रसादणंतद्युणिओ उ तस्स ख्वकोसो । ठितियन्धे ठितियन्धे अज्झवसाओ जह्वा कम्मसो ॥ १०८ ॥
व्याख्या—सर्वजन्यस्थितिवन्धजन्यजन्माध्यवसायस्य योऽनुभागो रसविभागसमुदायः, तस्मात्तस्यैव जन्यस्थितिवन्धस्यो-
रुद्गाध्यवसायरसोऽनन्तगुणो भवति, तस्माद् द्वितीयास्थितौ जन्यस्थितिवन्धाध्यवसायजन्यरसोऽनन्तगुणः, तस्या एव द्वितीय-
स्थितेरुद्गाध्यवसायरसोऽनन्तगुणः, तस्मात्तृतीयास्थितिजन्यजन्माध्यवसायरसोऽनन्तगुणस्तस्या एवोत्कृष्टाध्यवसायरसोऽनन्तगुण
एवं स्थितौ २ जन्योत्कृष्टाध्यवसायक्रमेण तावन्नयम्, यावदुत्कृष्टस्थितेरुद्गाध्यवसायरसोऽनन्तगुण इति गार्थार्थः ॥ १०८ ॥

उक्तः स्थितिसमुदाहारः, साम्प्रतं जीवसमुदाहारोऽभिधीयते-

धुवपण्णवन्धन्ता चउठाणां सुभाण इयराणं । दो ठाणणाइ तिविहं सद्धानजह्णणाइस्तु ॥ १०९ ॥

व्याख्या—ध्रुवाः प्रकृतीः जीवाः वज्रन्तः परावर्तमानशुभप्रकृतीनां चतुस्त्रिद्विस्थानिकरसं वज्रन्ति, 'इतरासाम्' अशुभपरावर्त-
मानानां द्वित्रिचतुःस्थानिकरसं वज्रन्ति, सातदेवचक्रामुज्ज्वलप्रथमसंहननमंस्थानपञ्चेन्द्रियजातिवैक्रियादौस्विकारकजरीतदङ्गो-
पाइररायातोच्छ्वासतपोघोततीर्षकरतिर्यमायुवृत्तादिदशकथुभविहायोगतिउच्चैर्गोत्रमित्येताश्चतुस्त्रिदशस्तरावर्तमानध्रुवाः, श्रेया एको-

नचत्वारिंशत्परावर्त्तमानांशुभोः, ध्रुववर्त्तन्यः शतचत्वारिंशत्तुलानां एव । ध्रुवमण्डलीनां स्वस्थानात् जगन्व्यस्थितिं यद्वन्तः, परावर्त्तमानशुभानां चतुःस्थानिकं परावर्त्तमानाशुभानां द्विस्थानिकं रसं विशुद्धपरिणामा यद्वन्ति, मध्यमपरिणामा अजगन्व्यस्थितिं यद्वन्ति ध्रुवमण्डलीनां परावर्त्तमानशुभाशुभमण्डलीनां त्रिस्थानिकरसं जीवा यद्वन्ति, ध्रुवमण्डलीनां उल्लङ्घस्थितिं यद्वन्ति सङ्क्रिष्टपरिणामाः परावर्त्तमानशुभमण्डलीनां द्विस्थानिकं परावर्त्तमानांशुभानां चतुःस्थानिकं रसं यद्वतीति माथार्थः ॥ १०९ ॥

चउदुद्वाणाइ सुर्भासुर्भाषं ये जहण्णेषुवठिइसु । पोर्वा विसेस अहिंया पुहुत्तपरओ विसेत्तुणा ॥ ११० ॥

व्याख्या—शुभपरावर्त्तमानानां चतुःस्थानिकमशुभपरावर्त्तमानानां द्विस्थानिकरसं यद्वन्ति ध्रुवमण्डलीनां जगन्व्यस्थितिं यद्वन्ति, तत्र जीवाः स्तोत्राः, द्वितीयायां विशेषाधिकाः, तृतीयायां विशेषाधिका यावत्सागरोपमणि यावत् भवन्ति । परावर्त्तमानाशुभाशुभानां त्रिस्थानिकरसं यद्वन्ति ध्रुवमण्डलीनां स्वस्थानजगन्व्यस्थितौ स्तोत्रा जीवा द्वितीयायां विशेषाधिकाः, तृतीयायां विशेषाधिकाः एवं यावद् बहूनि सागरोपमणि, तत्परतो विशेषहीना २ यावत्सागरोपमण्यवस्थितम्, परावर्त्तमानाशुभमण्डलीनां द्विस्थानिके परावर्त्तमानाशुभमण्डलीनां चतुःस्थानिके रसमन्थे सति ध्रुववर्त्तनीनां स्वस्थानजगन्व्यस्थितिं यद्वन्ति जीवाः स्तोत्राः यथोचराष्ट्र विशेषाधिका यावत् सागरोपमण्यवस्थितं तत्परतो विशेषहीनाः यावत्प्रभूत्सागरोपमण्यवस्थितानि गोपार्थः ॥ ११० ॥

उकानन्तरोपनिथा, परम्परोपनिषोच्यते—

पद्मासंखियमूला गंतुं दुग्गुणा हवति अद्या य । नाणायुण्णंणीणं असंखयुण्णंमेगगुणचिवरं ॥ १११ ॥

स्थितेष्वपि स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि तेभ्यः शुभपरावर्त्तमानत्रिस्थानिक्रयवमध्यस्थितरेषः स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, त्रिस्थानिक्रयवमध्योपरि सङ्ख्येयगुणानि स्थितस्थानि, तेभ्यः शुभपरावर्त्तमानद्विस्थानिक्रयवमध्यस्थितरेकान्तसाकारोपयोगाधः स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, द्विस्थानिक्रयवमध्यस्थितरेकान्तसाकारोपयोगस्थितस्थानेभ्यो यवमध्यस्थितरेषः स्थितस्थानानि मिथ्याणि सङ्ख्येयगुणानि, ततो यवमध्योपरि मिथ्याणि सङ्ख्येयगुणानि, ततो द्विस्थानिक्रयवमध्यस्थितेष्वपि साक्षा-

यगुणानि, तेभ्योऽपि द्विस्थानकरसयवमध्यादयः पाद्यात्येभ्य ऊर्ध्वं यानि स्थितस्थानानि साक्षारानाकारोपयोगयोग्यतया मिथ्याणि, तानि सङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽपि द्विस्थानकरसयवमध्यादुपरि मिथ्याणि स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽपि शुभानां परावर्त्तमानप्रकृतीनां ज्वगभ्यः स्थितिवग्धः सङ्ख्येयगुणः, ततोऽप्यशुभपरावर्त्तमानप्रकृतीनां ज्वगभ्यः स्थितिवग्धः, ततोऽप्यशुभपरावर्त्तमानप्रकृतीनामेव द्विस्थानकरसयवमध्यादयः एकास्तसाकारोपयोगयोग्यानि स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, ततोऽपि द्विस्थानकरसयवमध्यादयः पाद्यात्येभ्य ऊर्ध्वं मिथ्याणि स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽपि तासामेवाऽशुभपरावर्त्तमानप्रकृतीनां द्विस्थानकरसयवमध्यादुपरि मिथ्याणि स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽप्युपरि पञ्चान्तसाकारोपयोगयोग्यानि स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽपि त्रिस्थानकरसयवमध्यादयः स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽप्यशुभपरावर्त्तमानप्रकृतीनामेव चतुःस्थानकरसयवमध्यादयः स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽपि चतुःस्थानकरसयवमध्यादुपरि द्विस्थानकरसयवमध्यादयः स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, ततोऽपि सामरेपमानावन्तः कोटोकोटौ सङ्ख्येयगुणा, ततोऽपि परावर्त्तमानशुभप्रकृतीनां द्विस्थानकरसयवमध्यादुपरि यानि मिथ्याणि स्थितस्थानानि, तेषामुपर्यं साक्षारसाकारोपयोगयोग्यानि स्थितस्थानानि सङ्ख्येयगुणानि, तेभ्योऽपि परावर्त्तमानशुभप्रकृतीनामुत्कृष्टस्थितिवग्धो विशेषाधिकः, ततोऽप्य-

रोपयोगानि सद्स्येयगुणानि । एवमशुभद्विधाऽनिःकरवदध्यतिथैरधःस्थितिस्यानानि मिश्राणि संख्येयगुणानि ततो द्वि-
स्थानानि दशमध्यस्थितैरधः साकाराणि सद्स्येयगुणानि, ततो दशमध्योपरिद्विस्थानिकानि साकारोपयोगानि सद्स्येयगुणानि,
एवं दशमध्यात्रिस्थानिकान्यप्युपरि सद्स्येयगुणानि, एवं चतुःस्थानिकानि दशमध्यादप्युपरि सद्स्येयगुणानि स्थिति-
स्थानानि भवन्ति । चतुर्धात् शुभपरावत्तमानचतुःस्थानिकवन्धका जीवाः स्तोकाः त्रिस्थानिकवन्धकाः सद्स्येयगुणा द्विस्थानि-
कवन्धकाः सद्स्येयगुणा, अशुभपरावत्तमानद्विस्थानिकवन्धकाः सद्स्येयगुणाः, चतुःस्थानिकवन्धकाः संख्येयगुणाः त्रिस्था-
निकवन्धका जीवाः सद्स्येयगुणा इति गार्थायः ॥ ११२ ॥ बन्धनकरणं समाप्तम् ॥

शुभपरावत्तमानमकृतीनां बन्धादायस्थितिविशेषाधिकाः, यतः स्थितिस्थानानामद्वलुप्तिग्रायेन दद्यां फालां दद्या या
स्थितिपश्यते. ततः प्रभृति तदुना तापतो स्थितिबन्धादायस्थितिरिहाच्यते, सा चोत्सर्पिताऽतः सागरोपमकोटीकोटदशूनसकल-
कर्मस्थितिप्रमाला यैदितव्या. तथाहि-अंशतःसागरोपमकोटीप्रमाणं स्थितिवन्धे कृत्वा पर्याप्तसंक्षिपञ्जेन्द्रिय उत्कृष्टां स्थितिं
यस्मातीति, नागयथा, ततोऽपि परावर्त्तमानाऽशुभमकृतीनामुत्कृष्टः स्थितिवन्धो विरोधाधिकः ॥ तं प्रति गाथासुरयोजना
क्रियते-चतुःस्थानाद्वर्त्तमानं चतुःस्थानां श्रयानद्विरयानवानां रसासां ग्रंथेक यवमध्यादप्युपरि च परावर्त्तमानशुभमकृतीनां
स्थितिस्थानानि क्रमशः सद्स्येयगुणानि यक्तव्यानि, अन्ते चतुर्धस्याऽनुकार्यसमुच्चायकस्याद् द्विस्थानकरसयथमध्यादप्य
उपरि च मिश्राण्यपि स्थितिस्थानानि सद्स्येयगुणानि वाच्यानि । तथा शुभानामशुभानां च स्थितिवन्धो जघन्यस्थिति-
पथो यथाक्रमेण सद्स्येयगुणविशेषाधिक्री यक्तव्यान्विति श्रेण. ततोऽशुभपरावत्तमानमकृतीनां द्विस्थानरुचिस्थानरुचतुः-
स्थानकरसानां प्रत्येकं यथमध्यादप्युपरि च स्थितिस्थानानि सद्स्येयगुणानि, द्विस्थानकरसयथमध्यादप्युपरि च
मिश्राण्यपि चतुर्धस्यानुकार्यसमुच्चायकस्याद् द्वावस्वित्यन्तःसागरोपमकोटीकोटदद्यापि सद्स्येयगुणे, ततः शुभपरावत्त-
मानमकृतीनां द्विस्थानकरसयथमध्यादप्युपरि पञ्चान्तसागरोपमयोग्याः सद्स्येयगुणाः, ततः शुभपरावत्तमानोत्कृष्टस्थि-
तिपथोऽशुभपरावत्तमानवर्त्तमानस्थितिचतुर्धस्यानुकार्यसमुच्चायकस्याद् द्वावस्वित्यन्तःसागरोपमकोटीकोटदद्यापि सद्स्येयगुणे, ततः शुभपरावत्त-

वन्वनकरणानन्तरं सङ्क्रमकरणमाह—

पञ्जंतिपासु इयरा ताओचि इ सकमति अण्णोणं । जा संतयाइ चिद्धहि वंघाभावे चि दिओ ॥ १ ॥

व्याख्या—अनया माथया प्रकृतिस्थित्यनुभागमदेशना सामान्यलक्षण मतिपादितम्, वध्यमानासु प्रकृतिचितरा-अवध्य-मानास्ताश्च वध्यमानाः परस्पर सङ्क्रमन्ति, तत्प्रकृतिसन्नाह मतिपश्यन्ते, वध्यमानसातभार असात मतिपश्यते, वध्यमानो जैर्गोत्रभाव अय यमान नीचैर्गोत्र मतिपश्यते । वध्यमानाः परस्पर सङ्क्रमन्ति, कथं? वध्यमानमतिज्ञानावरणभार श्रुतज्ञानारणादीनि मति-पश्यन्ते, तदपि मत्वारण श्रुतज्ञानावरणादिभाव मतिपश्यते, एव शेष कर्मस्वपि ज्ञेयम् । याः सद्भावेन तिष्ठन्ति, न क्षय गतास्ताः स-ङ्क्रामन्ति, अन्तिमसक्त लक्षण दृष्ट्वा भूयोऽपि अपवदति, 'वन्घाभावेऽपि' वन्ध विनापि दृष्ट्वा मिथ्यात्वसाम्यमध्याह्नसाम्यवरूपाः सङ्क्रमन्ति इति भाषार्थः ॥ १ ॥

ताओ खंकमति जासु दलिय उ पडिगाइ समम्वाया । ता संकमआवलियं करणासज्ज भये दलियं ॥ २ ॥

व्याख्या—यासु प्रकृतितु सङ्गच्छेदमिष्टदुःखालोकेन जीर्णीकरणेन 'कर्मदल' परमाण्वात्मक 'सङ्क्रामति' तद्व्यानेनोप-नञ्ति, ताः प्रकृतयः प्रतिग्रहस्थाः समाख्यातास्तदधारास्ता इति । तत्र दल सङ्क्रान्ते यादागलिकमान काल तात्सर्यकरणा-सा प भवति, नोद्वर्तनादिभावप्रपञ्चस्येति भाषार्थः ॥ २ ॥

नियनिगदिट्ठि न केई इइयतइज्जा न दसणतिगवि । मीसंमि न सम्मतं दंसकसाया न अण्णोणं ॥ ३ ॥

व्याख्या—अतिमराक्त लक्षण अपादति-निजामालीपा दृष्टि न केचिजीपाः सङ्क्रामयन्ति, मिथ्यादृष्टयः (मिथ्यात्व सम्प-

मुमिद्यादृष्टयः) सम्यग्मिथ्यासम्, सम्यग्दृष्टयः सम्यक्त्वं न सद्भ्रामयन्तीत्यर्थः । “द्वितीयवृत्तियाः” सास्वादनसम्यग्मिथ्यादृष्टयो न दर्शनरिक्तमपि कुत्रचित्सङ्क्रामयन्ति, मिथे सम्यक्त्वं न सद्भ्रामयति, दर्शनरूपाययोः परस्परं संक्रमो न भवति, दर्शनमोहनीयं चारित्रमोहनीये चारित्रमोहनीयमपि दर्शनमोहनीये न संक्रामतीति गार्थार्थः ॥ ३ ॥

संक्रामन्ति न आउं उदसंतं तहय मूलपणईओ । पणइहाणविमेया संक्रमणपडिगहा डुविहा ॥ ४ ॥

व्याख्या—चतस्रः आयुषः प्रकृतयो न परस्परं केचिद् संक्रामयन्ति । उपशान्तं च मोहनीयप्रकृतितानं न केचन सद्भ्रामयन्ति, तथात्राधिरयाद् दृष्टित्रिक मुरत्वा यदुपशान्तं तदपि संक्रामयति । मूलप्रकृतवान्धा न संक्रामन्ति, ज्ञानावरणे शेषाः सप्त न सङ्क्रामन्ति । एवं दर्शनावरणादिव्यपि वक्तव्यम् । प्रकृतिस्थानविशेषात् सङ्क्रमणमतिप्रशै द्विविधौ, एकस्यां प्रकृतावेका सङ्क्रामति यदा, तदा प्रकृतिसङ्क्रमः, प्रकृतिप्रतिग्रहत्वा चेति । प्रभूताः प्रकृतयः एकस्यां यदा सङ्क्रामन्ति, तदा स्थानसङ्क्रमः, प्रकृतिप्रतिग्रहत्वा च, एका प्रभूतप्रकृतिषु यदा सङ्क्रामति, तदा प्रकृतिसङ्क्रमः, स्थानप्रतिग्रहत्वा च, प्रभूताः प्रकृतयो यदा प्रभूतासु सङ्क्रामन्ति तदा स्थानसङ्क्रमः स्थानप्रतिग्रहत्वा भवतीति गार्थार्थः ॥ ४ ॥

सामान्यापवादोऽभिहितः, श्रेण्यवाद्गमाह—

खयउवसमदिठ्ठीणं सेदीणं न चरिमलोभसंक्रमणं । खवियद्वगस्स इयरीणं जं कमा होइ पंचणहं ॥ ५ ॥

व्याख्या—आयित्तद्विज्जीवानां उपशमदृष्टिनां च श्रेण्यां सञ्जवल्लोभस्य सङ्क्रमो न भवति, उपशमश्रेण्यां अन्तरकरणे कृते ‘इतरस्यां’ सप्तश्रेण्यां क्षपितत्वरूपायस्य, यतो यस्मात् ‘कमात्’ क्रमेण ‘पञ्चानां’ पुरुषवेदसञ्जवल्लमाह्वानां सङ्क्रमो

मृत्साम्भारयान्तसमये सङ्क्रमाभातो, वन्याभावाद्, यतो वन्ये सति सङ्क्रमो भवतीति, तस्माद् प्रतिपत्तः सादिः, तत्स्था-
नमामाह्वानादिः, अभव्यस्य ध्रुवो, भव्यस्याध्रुव इति । मिथ्यात्वस्य सम्यक्त्वोत्पत्तौ सम्भवाद् सादिः, तदभावेऽध्रुव इति । उद्-
मिनमुर्णोयं यदा भूयोऽपि भवति, तदा तस्मिन् सति नीचोर्णोत्रस्य सादिः सङ्क्रमः, तदेव नीचोर्णोत्रं, षाट्पत्य यदा वद्वति,
प्रतिग्रहेन स्थापयति, तदाऽध्रुवसङ्क्रम इति । सातासातयोः परावचकत्वाद् सादिऽध्रुव इति । अष्टवभक्तृतीनां आपुश्रुतुःकविनि-
तानां उर्णोर्नीयिद्वरनामसम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वादेवमक्रममुपदिश्वैकियाहारकसमाख्यानां सादिऽध्रुवः सङ्क्रमो भवति, स
गाधुवत्वादेव मुगम इति गार्थार्थः ॥ ८ ॥ विशेषमाह—

साअणजसदुविहकसायसेसदोदंसणाण जइपुब्ब्या । संकामगंत कमसो सम्मुखाणं पढमदुइया ॥ ९ ॥

वशाख्या—सातसः सङ्क्रामकाणामन्तिमः पदचो, यतस्तस्माद् परतोऽसांतं न वध्यते, न च प्रतिग्रहत्वेन भवति । अमन्ता-
नुचन्धिनां अमन्तः सङ्क्रामकान्तिमः, यतस्तेषां स एवोद्लक्षसफाणमन्तिमः । दशः कीर्त्तैर्पूर्वकारणः, यतस्तदूर्ध्वतो नात्रः
नेपमठ्वीनां प्रतिग्रहता नास्ति, सा एव प्रतिग्रहत्वेन भवति । कपायनोक्तायाणां सादरकपायः सङ्क्रामकान्तिमः, यतस्तत्परतः
स्तेषां वन्याभावाद् प्रतिग्रहैव नास्ति । शेषाणां मृत्साम्भारायः सङ्क्रामकान्तिमः, यतस्तदुपरि सर्वकर्मणां साम्प्रत्यिकं वन्यः
एव नास्ति । दोऽंसणाण ' चि मिथ्यात्वसम्यग्मिथ्यात्वयोश्चान्तः सङ्क्रामकान्तिमो, यतस्तदुपरि तयोः सत्तैव नास्ति ।
सम्यक्त्वस्य मिथ्यादृष्टिरेव सङ्क्रामकः, यतस्तस्मिन् मिथ्यात्वे वध्यमाने तत्सङ्क्राममिति तस्य च स एव वन्यकः । उर्चोर्णोत्रस्य
सासादनः सङ्क्रामकान्तिमः, यतस्तदुपरित्वा नीचोर्णोत्रं न वद्वतीति गार्थार्थः ॥ ९ ॥

प्रतिग्रहानां साधनादिरूपणायाह—

चउहा पडिग्गहत्तं, धुवर्धणीं विहाय मिच्छन्तं । मिच्छाधुवर्धणीं साहं अधुवा पडिग्गहया ॥ १० ॥

व्याख्या—चतुर्थी चतुष्कारं प्रतिग्रहत्वं ध्रुववन्धिनीनां पञ्च ज्ञानवरणानि, न च दर्शनावरणानि षोडश कृपाया भयलुशुप्ता विशतिवर्णादयोऽधुलुधुनिर्माणतैजससप्तकोपयातान्तरायपञ्चक्रानां सप्तपष्टिप्रकृतीनां स्वकीयान्यात् प्रतिपत्तां सादिप्रतिग्रहता तत्स्थानममाप्तानां-अनादिरभ्वानां ध्रुवा भव्यानामध्रुवेति, यतो यावद् वन्यस्तावत् प्रविग्रहत्वमतो वन्यवद् भावना कार्या, 'विहाय' त्यप्त्वा मिथ्यात्वम्, यतस्तस्य ध्रुववन्धित्वेऽपि सति सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयोरध्रुवत्वात् सङ्क्रमो भाज्य इति । अध्रुववन्धिनीनां साधध्रुवा प्रतिग्रहता सा च सुगमैवेति गार्थार्थः ॥ १० ॥ सङ्क्रमप्रविग्रहसङ्ख्यामरूपणायाह—

संतद्वाणसमाहं संकमठाणाह् देगेण्णि वीयस्स । वंधसमा पडिग्गहया अट्ठहिया दोवि मोहस्स ॥ ११ ॥

व्याख्या—यावन्ति यस्य कर्मणः सत्स्थानानि तावन्ति तस्य सङ्क्रमस्थानानि, ज्ञानावरणान्तराययोरेकैकं पञ्चप्रकृत्यात्म-
कम् । गोत्रवेदनीयोरप्येकं २ द्वितीयसत्स्थानं विषयज्ञेये यद्यपि भवति, तथापि तत्रादितं यतस्तत्र सङ्क्रमाभाय इति । 'दो-
गि वीयस्स' चि, द्वितीयस्य दर्शनावरणस्य द्वे सङ्क्रमस्थाने नवपट्टप्रकृत्यात्मके । द्वादश नाम्नः सङ्क्रमस्थानानि व्युत्तरतायानि ।
'यन्धसमापडिग्गह' चि, यावन्ति यस्य कर्मणो वन्धस्थानानि तावन्ति तस्य प्रतिग्रहस्थानानि, ज्ञानावरणान्तरायवेदनीयगोत्राणां
एकैकं प्रतिग्रहस्थानम् । त्रीणि दर्शनावरणस्य नवपट्टचतुष्प्रकृत्यात्मकानि । अष्टौ नाम्नः त्रयोविंशत्यायानि । अष्टाभ्यधिके द्वे अपि
सङ्क्रमप्रविग्रहस्थाने मोहनीयस्य भवतः, तस्य पञ्चदश सत्स्थानानि, तान्येवाष्टस्थानाभ्यधिकानि त्रयोविंशतिसङ्क्रमस्थानानि

भवन्ति, दशान्यस्थानानि तान्येव अष्टाभ्यधिकानि अष्टादश प्रतिग्रहस्थानानि भवन्ति, प्रतिस्थानं सूत्रकार एव दर्शयिष्यति । आह च-ज्ञानावर्णान्तराण्योः पञ्चभक्त्यात्मके प्रतिग्रहस्थाने पञ्चभक्त्यात्मकमेव सङ्क्रमस्थानं सङ्क्रममिति, तथा च दर्शनावरणे चतुष्पाक्यात्मके प्रतिग्रहे चतुष्पाक्यात्मकं द्वीयं सङ्क्रमस्थानं कस्मान्न सङ्क्रमतीति ? उच्यते, तयोस्त्यस्यानासम्भवात्तदेव पञ्चभक्त्यात्मकं सङ्क्रामति, अस्य चतुर्बन्धकस्यापञ्चमश्रेण्यां नवस्थानसम्भवाच्चतुष्कं न सम्भवति, षपञ्चश्रेण्यां चतुष्पादस्थानसम्भवाच्चन सङ्क्रामति, (यद्यपि चतुष्कपदं द्वेसप्तस्थाने भवतः, तथापि चतुष्कं क्षीणमोहसंभवितात् न संक्रामति) बन्धाभावे तु भयाभाव एवेति गार्थार्थः ॥ ११ ॥

मोहनीयस्य सङ्क्रममतिग्रहस्थानानि स्पष्टयन्नाह—

पण्णारस सोलसत्तर अहच्चवतीसा य संकमे नत्थि । अट्ठुवालससोलस वीसा य षड्दिग्गहे नत्थि ॥ १२ ॥
व्याख्या—एकादशविंशतिपर्यन्तान् उपर्युपरि क्रमेणाङ्कान् संस्थाप्य पञ्चदश पौदश सप्तदशाष्टाविंशतिचतुर्विंशत्यङ्कानपनयेत् तत्तत्त्रयोविंशतिसङ्क्रमस्थानानि एकादित्रिचतुष्पञ्चपट्ठाष्टनवदशकादश द्वादश त्रयोदश चतुर्दशाष्टादशैकोनविंशतिविंशत्येकविंशतिद्विंशतित्रयोविंशतिपञ्चविंशतिषड्विंशतिसप्तविंशतिप्रकृत्यात्मकानि भवन्ति । भावनां सूत्रकार एव करिष्यति । प्रतिग्रहानामपि परिक्षानार्थं एकादिद्वविंशतिपर्यन्तानुपर्युपरि अङ्कान् संस्थाप्याष्टादश पौदशविंशतिरित्यपनयेत्, ते प्रतिग्रहत्वेन न भवन्ति, शेषाष्टादशस्थानानि, एकादित्रिचतुष्पञ्चपट्ठाष्टनवदशकादशत्रयोदशचतुर्दशपञ्चदशसप्तदशाष्टादशैकोनविंशतिषड्विंशतिद्विंशतित्रयोविंशत्येतानि सप्तविंशतिस्थानानि प्रतिग्रहत्वेन भवन्ति । भावनां अत्रापि सूत्रकार एव करिष्यतीति गार्थार्थः ॥ १२ ॥

सर्वसङ्क्रममतिग्रहाणां साधनादिरूपणायाह—

संक्रमणपडिगह्या एदमतद्दण्डमाण चउमेया । इगिवीसो पडिगहगो णणवीसो संक्रमो मोह ॥ १३ ॥
 व्याख्या—ज्ञानवरणवेदनीयान्तराणां सङ्क्रमाः प्रतिग्रहाश्चतुर्विधा भवन्ति । एकविंशतिप्रकृत्यात्मकः प्रतिग्रहः पञ्चविंशति-
 प्रकृत्यात्मकः सङ्क्रमो मोहनीये साधनादिचतुर्विधो भवति । एतदेव सस्वामित्वं भावयति—ज्ञानान्तराययोः सूक्ष्मसम्भारायावसानं
 यावत् जीवाः पञ्च पञ्चसु सङ्क्रामयन्ति, तदुपरि उभयाभावः । प्रतिपत्तः साधनादिभावना भागवत् । वेदनीयस्यान्यतरमन्यतरे
 सङ्क्रामति सूक्ष्मसम्प्रापं यावत्, यतः साम्प्रतिको बन्धस्तत्रैव, नोपरितनेषु । प्रतिपत्तः उभयोरपि सादिता, तत्स्थानममाप्तस्या-
 नादिना ध्रुवाश्रुवं तु भाव्यत् । सातस्य प्रतिग्रहता दशसु गुणेषु, पटसु सङ्क्रमो, विपक्षस्य एतदेव विपरीतमिति । अनादिमिथ्यादृष्टेः
 पञ्चविंशतिप्रकृत्यात्मकं सत्स्थानं भवति, तस्मान्मिथ्यात्वं न कयायमोहनीये सङ्क्रामयति, अतः पञ्चविंशतिप्रकृत्यात्मकं सङ्क्रम-
 स्थानं द्वाविंशतिवन्धकस्य मिथ्यादृष्टिमिथ्यात्वं विना एकविंशतिप्रकृत्यात्मकं प्रतिग्रहस्थानं भवति । एतदुभयमपि विशिष्टगुणमात्रौ
 सत्यामश्रुवं भवति तस्मात्प्रतिपत्तः सादि, तत्स्थानममाप्तस्थानादि ध्रुवाश्रुवं भावयति गायार्थः ॥ १३ ॥
 दंसणवरणे नवगो संक्रमणपडिगहो भवे एवं । साई अधुवा सेसा संक्रमण पडिगहदृष्टाणा ॥ १४ ॥

व्याख्या—दर्शनावरणे नवगो यः सङ्क्रमो नवक एव प्रतिग्रहकः स चतुर्विधो भवति, पञ्चविंशतिसङ्क्रमवत्संक्रमः
 एकविंशतिमतिग्रहवत् प्रतिग्रहो भावनीयः, किन्त्वनयोर्मिथ्यादृष्टिसास्वादनी स्वात्मिनौ । तेषाणि सङ्क्रमस्थानानि मतिग्रहस्था-
 नानि च साधुवाणि भवन्ति । गोत्रस्य यावदुच्चैर्गोत्रं नोद्वयति तावद् वेदनीयवद् भाव्यम् । चद्वलिते तु सङ्क्रममतिग्रहाभावो,

यास्तद्भक्तमशामन्तम्, नीचगार्हस्थदेव विपरातिमति गार्थायः ॥ १४ ॥

णयच्छक चउनरेतुं नवगं संकमइ उवसमगयाणं । खवगाण चउसु छत्रं, दुइए मोहं अओ वोच्छं ॥ १५ ॥

व्याख्या—नवपट्टचतुष्क्रमतिग्रहेणु नवकं सङ्क्रामति, सास्वादनं यावज्जन्तु नव सङ्क्रामन्ति, सम्यग्मिथ्याहोराश्या-
पूरंकरणसहस्रैयमाणं यावत् तावदुभयेश्वरयोः पट्सु नव सङ्क्रामन्ति, तस्मात् स्थानात्साम्परायान्तसमयं यावदुपशमश्रेण्यां
चतुष्क्रमतिग्रहे' नर सङ्क्रामन्ति । उपशान्तकषाये उभयाभावोऽतः पट्चतुष्क्रमस्थानयोः प्रतियग्रहता साद्यश्रुवा । क्षपंक्रमेण्यो
स्त्यानर्दित्रिभिरस्यस्थानात् मरमसम्परायान्तसमय यावत् चतुष्के पट् सङ्क्रामन्ति । क्षीणकषाय उपशामभावोऽतः पट्क्रमस्य
सादिरधुनः सङ्क्रमो द्वितीदशमणि भवति । मोहनीयमतः परं कस्येऽश्मिति गार्थार्थ ॥ १५ ॥ सङ्क्रमस्थानभावनयाह—

लोभस्त असंक्रमणा उटलणा खवणा उवसत्तण्हं । उवसंताण वि दिट्ठीण संकमासंक्रमा. नेया ॥ १६ ॥

व्याख्या—अन्तरकरणे श्रेण्योः सङ्कनलोभस्यासङ्क्रमाद्धेतोः पणोः सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वानन्तानुबन्धनं उटलनतः,
क्षणतश्च सप्तानां सप्तानां रूपायसपणयेदवयव, उपशान्तानामपि ट्ठीनां सङ्क्रमाद्धेतोः सङ्क्रमा नेया-भावनया इति गार्थार्थः ॥ १६ ॥

साम्मतं भारयति-अष्टाविंशतिसङ्क्रमो न भवति, यतो दर्शनमोहनोयं चारिभ्रमोहनीये न सङ्क्रामति, अतो मिथ्यात्वं
मपनीय प्रतिग्रहने कृत्तं श्रेणाः सप्तविंशतिर्द्विंशतिप्रतिग्रहे सङ्क्रामति । सम्यग्यत्वे समुद्रलिते पट्विंशतिर्द्विंशतिप्रतिग्रहे
सङ्क्रामति । ह्योरप्युटलतयोरनादिप्रियाद्युर्वा पट्विंशतिः सट्भवति, तस्य मिथ्यात्वं आधारोपेत्यलभ्यं श्रेणाः पञ्चविंशति-

रेकाविंशतिप्रतिग्रहे सङ्क्रामति । चतुर्विंशतिर्न सम्भवति, यत्तच्चतुर्विंशतिसत्क्रमां सम्यग्दृष्टिः मिथ्यात्वं गतः स चावलिकामध्ये नऽनन्तानुबन्धिनः सतोऽपि सङ्क्रामयति, मिथ्यात्वे प्रतिग्रहे कृते त्रयोविंशतिः सङ्क्रामति, उक्तो मिथ्यादृष्टिः ।

गु. १ सास्त्रादनस्य दृष्टिचक्रं न सङ्क्रामतीति, पञ्चविंशतिसङ्क्रम एकाविंशतिप्रतिग्रहे सङ्क्रामति । गु. २

सं. २७-२६-२५-२३

प्र. २२-२२-२१-२२

सं. २५

प्र. २१

सम्यग्मिथ्यादृष्टेरपि दृष्टिचक्रं न सङ्क्रामतीति अष्टाविंशतिसप्तविंशतिसत्क्रमणः पञ्चविंशतिसङ्क्रमः, चतुर्विंशतिसत्क्रमणः एकाविंशतिसङ्क्रमः सप्तदशमतिग्रहे सङ्क्रामति । गु. १ भणितौ सास्त्रादनमिश्रौ । अविरतदेशविरतप्रत्ययप्रदानां तुल्याः संक्रमाः,

सं. २५-२१

प्र. १७-१७

प्रतिग्रहेषु विशेषः एतेषामुपशमदृष्टीनां यावदावलिका तावत्सम्यग्मिथ्यात्सम्यक्त्वयोः प्रतिग्रहतैव भवति, अतः पञ्चविंशतिसंक्रमः एकोनविंशतिपञ्चदशमतिग्रहेषु संक्रामति । तेषामेवावलिकापरतः सम्यग्मिथ्यात्वं उभयत्र भवत्यतः अविरतदेशविरतविरतरूपे सप्तविंशतिसंक्रमः तैवेव प्रतिग्रहेषु संक्रामति, तेषामेवाविरतादीनां उद्धृतानन्तानुबन्धिनां वेदकसम्यग्दृष्टीनां सम्यक्त्वे प्रतीत्यहत्वेन कृते त्रयोविंशतिसंक्रमः एकोनविंशत्यादिषु प्रतिग्रहेषु संक्रामति, मिथ्यात्वोभयत्र स्थितत्वात् । मिथ्यात्वे क्षपितेऽष्टादशचतुर्दशदशसु प्रतिग्रहेषु द्वाविंशतिः संक्रामति, यथा मिथ्यात्वस्ये मिथस्य प्रतिग्रहत्वा न भवति, ततोऽपि सम्यग्मिथ्यात्वे क्षपिते सम्यक्त्वस्य आपाराधेयत्वे नष्टे सप्तदशत्रयोदशनवप्रतिग्रहे चैकविंशतिः सङ्क्रामति ॥१६॥

पु ४ पु. ५ पु. ६-७ पु. ८
सं. २७-२६-२३-२२-२१/२७-२६-२३-२२-२१/२७-२६-२३-२२-२१
प्र. १९-१९-१९-१८-१७/१६-१६-१६-१६-१६/१६-१६-१६-१६-१६

अधेयिगतानां संक्रमोपसंहारायार्ह—

आमीसं पयुयीसो इगवीसो मीसगाउ जापुव्वो । मिच्छखवगे इवीसो मिच्छे य तिसत्तछव्वीसो ॥ १७॥
व्याख्या—आमीसं सम्यग्मिथ्यादृष्टं यावत्तच्चविज्ञातिसंक्रमो भवति । एकविंशतिसंक्रमः सम्यग्मिथ्यादृष्टेराभ्या-
पूर्णकरणं यावद् भवति । मिथ्यात्वशपकेऽविरतदेशविरतसर्वविरतरूपे द्वाविंशतिसंक्रमो भवति । मिथ्यादृष्टाविरतादीनां च
त्रयोविंशतिपद्विंशतिसंक्रमविज्ञातिसंक्रमाश्च भवन्ति, भावना प्रागभिहितैवेति गार्थार्थः ॥ १७॥

सरलप्रतिग्रहाणां भावनायार्ह—

खवगस्स संयंधविप उवसमसेठीएँ सम्ममोसजुया । मिच्छखवगे ससम्मा अद्वारस इय परिगहया ॥ १८॥
व्याख्या—सप्तसप्तकस्य चारित्र्यमोहनीयसप्तकस्य च स्वकीया आत्मीया कन्या एव सप्तदशत्रयोदशनवाख्याः पञ्चचतुस्त्रिंश-
रूपाश्च प्रतिग्रहा भवन्ति । उपश्रव्येषां उपशान्तदृष्टीनां पञ्चादशः सम्यग्मिथ्यात्वसम्पत्त्युक्ताः प्रतिग्रहा भवन्ति । सप्तदश-
त्रयोदशनवन्त्याश्च उपश्रव्यसप्तकस्यप्रज्ञौ अवलिरूपसौ यावत् न मिथ्यात्वं क्षीयते, तावच्चतुश्चतुक्ताः भवन्ति । मिथ्यात्वशपके
सप्तदशादयः सम्पत्त्युक्ताः प्रतिग्रहा भवन्ति, इत्यनेन प्रक्रमेणाष्टादशचतुर्दशप्रतिग्रहा भावनीया इति गार्थार्थः ॥ १८॥

सम्पत्तं सपरक्रेणिद्विविधोपशमश्रेणीसङ्क्रमान् संक्षिप्य पञ्चचतुर्विधेरुपविग्रहेषु यथासम्पत्तं विभज्य दर्शयन्नाह —
दसगद्धारसगाई चउ चउरो संकमंति पंचंमि । सत्तडचउदसिगारसवारसठारा चउंमंमि ॥ १९ ॥

व्याख्या—दशकादयोऽष्टादशदशत्वारः चत्वारः सङ्क्रमा दशैकदशदशत्रयदशष्टादशैरुनेनविंशतिवशतिएकवशति-
रूपाः पञ्चरूपविग्रहे सङ्क्रामन्ति । सप्ताष्टचतुर्दशैकादशदशदशाष्टादशसङ्क्रमाः सप्तापि चतुर्नपविग्रहे सङ्क्रामन्तीति गार्थार्थः ॥ १९ ॥

सं. १०-११-१२-१३-१८-१९-२०-२१ | ७-८-१४-१०-११-१२-१८
प्र. ५

तिणिण तिगाई सत्तड नव य संक्रमिगारस तिगंमि । दोसु छडड्डुंयव इमि एरुं दोयिग तिणिण एण॥ २० ॥
व्याख्या—त्रिचतुर्ण्यश्चसप्ताष्टनवैकादशसङ्क्रमाः सप्ताप्येते त्रिकषतिग्रहे सङ्क्रामन्ति । षडष्टद्विंशतश्चरुसङ्क्रमाः द्विक्रमतिग्रहे
सङ्क्रामन्ति । एकद्वित्रिपञ्चसङ्क्रमाश्चत्वारोऽपि एकप्रकृतिमतिग्रहे सङ्क्रामन्तीति गार्थार्थः ॥ २० ॥

मिथ्याष्टयादिसङ्क्रमाणां प्रतिग्रहान् अभ्युदरितपदसप्तमतिग्रहयोश्च सङ्क्रमान् योजहन्नाह—

यु. १ यु. १ यु. १
सं. ३-४-५-७-८-९-११ | ६-८-२-५-१-२-३-५
प्र. ३

पणवीसो संसारिसु इगवीसे सत्तरे य संकमंइ । तेरसचोइस छक्के बीसा छक्के य सत्ते य ॥ २१ ॥

व्याख्या—पञ्चविंशतिसङ्क्रमः संसारिजोवेषु भवति, मिथ्याष्टमिसासदनगरेरुर्विशतिमतिग्रहे सम्पन्मिथ्याष्टद्वेः सप्तदश-
मतिग्रहे च सङ्क्रामन्ति, त्रयोदशचतुर्दशसङ्क्रमे चतुर्नन्यत्वरूपशमश्रेणोपशमश्रवणद्वेः षड्मतिग्रहे सङ्क्रामतः । तस्यैव षट्क

सप्तमे च मतिग्रहे विंशतिसहस्रमाः सङ्क्राम्यतीति माथार्थः ॥ २१ ॥

गु १-२-३ गु ९ गु. ९

सं. २५-२५-२५ २०१३-१३ २०

प्र. २१-२१-१७ ६ ७

पायीसे गुणवीसे पण्णरसेकारसेसु छञ्चीसा । संकमइ सत्तवीसा मिच्छे तह अविरयाईणं ॥ २२ ॥

व्याख्या—मिथ्यादृष्टेः दार्ढ्यनिमित्तग्रहे, अचिरतस्यैकेनविंशतिप्रतिग्रहे, देशविरतस्य पञ्चदशमतिग्रहे, प्रमत्ताप्रमत्तयोरैकादशमतिग्रहे एवविंशतिसङ्क्राम्य सङ्क्राम्यतीति माथार्थः ॥ २२ ॥ गु. १-४-५-१-७

सं. २४-२४-२४-२४-२४

प्र. २२-११-१५-११-११

पायीसेगुणचीते, पण्णरसेयकारसे य सत्ते य । तेवीसा संकमई, मिच्छा विरयाइपाण कमा ॥ २३ ॥

व्याख्या—मिथ्यादृष्टेर्द्विविंशतिप्रतिग्रहेः विरतदेशविरतमत्ताप्रमत्तापूर्वाणां एकेनविंशतिपञ्चदशमतिग्रहेषु व्यपश्रमपुनरागतदृष्टेः वादरस्य सप्तप्रतिग्रहे त्रयोविंशतिः सङ्क्राम्यतीति माथार्थः ॥ २३ ॥ गु-१-४-५-६-७-८ व. व. ९ सं-२३-२३-२३-२३-२३-२३ २३

प्र-२२-११-१५-११-११-७

अद्वारसचौइ ससत्तगेसु घाचीस खीणमिच्छाणं । सत्तरसतेरनयसत्तगेसु इगिबीस संकमई ॥ २४ ॥

व्याख्या—श्रेष्ठदशमदृष्टदशमतिग्रहेषु अचिरतादीनां मिथ्यात्वक्षये दार्ढ्यनिमित्तः सङ्क्राम्यति, लोपस्यासङ्क्राम्यपञ्चमश्रेण्या दार्ढ्यनिमित्तः तत्तद्विंशतिग्रहे सङ्क्राम्यति, एतेष्वेव खीणसहस्रेषु दशदशमयोदशममतिग्रहेषु क्रमादेकविंशतिः, नहुस्तत्तवेदे व्यपश्रान्ते

उपशमश्रेण्यां सप्तप्रतिग्रहे एकविंशतिः सङ्गायतीति गायार्थः ॥ २४ ॥

गु. B ५ ६-७ उ. उ-९
सं २२-२१ २२-२१ २२-२१ २२-२१
प्र. १८-१७ १८-१३ १०-९ ७-७

साम्प्रतं क्षपकश्रेणिसङ्ख्याप्रतिग्रहप्रतिपादनायाह—

दसगाह चडकं एकवीसस्वगस्त संकमहि पंचे। दश चत्तारि चउर्के तिसु तिणिण दु दोसु एक्केवकां॥ २५॥

व्याख्या—दशकादयश्चत्वारः सङ्ख्याः दशैकादशद्वादशत्रयोदशचतुर्दशपञ्च प्रतिग्रहे यादरसपक्षस्य सङ्गामन्ति । दशचतुष्क सङ्क्रमौ स एव यादरः चतुष्कप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति । त्रिकसङ्क्रम त्रिकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति, द्विकसङ्क्रम द्विकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति, एकप्रकृतिसङ्क्रमं एकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयतीति गायार्थः ॥ २५ ॥

एतदेव भावयति—क्षपितसप्तकः क्षपकश्रेणी करोत्यतो वादरोऽन्तर्मुहूर्त्तं यावदेकावर्थातः पञ्चकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति । ततो पश्चात्तुष्टकायाप्तये अन्तर्मुहूर्त्तं नयोदश तस्मिन्नेव पञ्चकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति । ततस्त्रयोदशानामन्तरकरणे कृते सञ्ज्वलन-
जोभन्यागन्धमात् द्वादशान्तर्मुहूर्त्तं पञ्चकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति । ततो नपुंसकवेदे क्षपिते एकादश पञ्चकप्रतिग्रहेऽन्तर्मुहूर्त्तं सङ्क्रामयति । नतः स्त्रीवेदे क्षपिते दशान्तर्मुहूर्त्तं यावत्पञ्चकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति । ततः पुरुषवेदस्य ग्रथमस्थित्यां समयोनव्याव-
लिमाशेषार्थां प्रतिग्रहता न भवति, त (ता) एव दश चतुष्कप्रतिग्रहे समयोनव्यावलिकाकाल सङ्क्रामयति । ततो हास्यादिपदे क्षपिते चत्वारि (चत्वारः समयोन) व्यावलिकाकाल तस्मिन्नेव चतुष्कप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति । ततः पुरुषवेदे क्षपिते तत्कालमेव
त्रयोदश प्रतिग्रहो नष्टं चतुर्दशकोऽन्तर्मुहूर्त्तं त्रिकसङ्क्रमं त्रिकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति । ततः क्रोधस्य बन्धेऽपगते समयो-

नद्यालिकानोपायां प्रथमस्थितौ त्रिकव्यक्तस्य मानप्रतिग्रहा नश्यति, द्विकसङ्क्रमभर्तुर्मुहूर्त्तं यावद्द्विकप्रतिग्रहे सङ्क्रामयति, ततो माने क्षपिते मायायाः प्रतिग्रहत्वेऽप्यगते मायां संज्वलनलोभरूपे प्रतिग्रहे अन्तर्मुहूर्त्तं सङ्क्रामयत्यनेन विधिना भावना कर्त्तव्या इति । साम्प्रते क्षपितसङ्क्रस्योपसृग्श्रेण्यां सङ्क्रमप्रतिग्रहान् योजयन्नाह—

अद्वाराङ्चउक्तं पंचे अद्वारवारएककारा । चउत्सेवकारसनवअह तिगे दुगे अट्टछप्पंच ॥ २६ ॥

व्याख्या—अष्टादशद्वारसङ्क्रमचतुष्कं अष्टादशैकोनविंशतिविंशत्येकविंशतिपञ्चविरूपं पञ्चक्रमकृतिग्रहे सङ्क्रामति । अष्टादश द्वादशैकादशसङ्क्रामचतुष्क्रमप्रतिग्रहे सङ्क्रामति । एकादशनवाष्टसङ्क्रामाः चिक्रप्रतिग्रहे सङ्क्रामन्ति । अष्टपदपञ्चसङ्क्रामा द्विक्रमतिग्रहे सङ्क्रामन्तीनि गायार्यः ॥ २६ ॥

पण तिणिण देणिण एक्के, उवसमसेदीएँ खइयदिदिइस्स । इयरस्स उ दो वेसुं सत्तसु वीसाइ चत्तारि ॥ २७ ॥

व्याख्या—अस्यां श्रेण्यां गायार्यं सम्बध्यते, पञ्चविंशिसङ्क्रामाः एकप्रतिग्रहे सङ्क्रामन्ति, उपसमश्रेण्यां क्षायिकदृष्टेरेवं सङ्क्रमप्रतिग्रहा भवन्ति । एतदेव भावयति—स्माकं भ्रषिते य उपसमश्रेणीं करोति स एकविंशतिसङ्क्रमां भवति, स चान्तर्मुहूर्त्तं पञ्चके एकविंशति सङ्क्रामति, ततोऽन्तःकरणे कुते संज्वलनलोभस्यासङ्क्रमाद् विंशतिसङ्क्रमः पञ्चकेऽन्तर्मुहूर्त्तं सङ्क्रामति । ततो नपुंसकवेदे उपग्रान्त एकोनविंशतिः पञ्चकेऽन्तर्मुहूर्त्तं सङ्क्रामति । ततः क्षीवेदे उपग्रान्तेऽष्टादश पञ्चकेऽन्तर्मुहूर्त्तं सङ्क्रामन्ति । ततो पुरुषवेदस्य समयो- नद्यालिकानोपायां प्रथमस्थितौ प्रतिग्रहताऽप्यच्छति, ततश्चतुष्क्रमप्रतिग्रहो भवति, तस्मिन् त (ता) एवाष्टादश समयोनद्यालि- कानां सङ्क्रामन्ति । ततो हास्यादिषट्के उपग्रान्ते द्वादश तस्मिन्नेव चतुष्क्रमप्रतिग्रहे समयोनद्यालिक्काल सङ्क्रामन्ति ।

ततः पुरुषवेदे उपशान्ते एकादश चतुष्कप्रतिग्रहेऽन्तर्गृहं च सङ्क्रामन्ति, ततः सञ्जलनक्रोधस्य समयोनत्र्यावलिक्राशेषायां प्रथमस्थितौ
 प्रतिग्रहताऽप्याच्छाद्य, ततस्त (ता) एवैकादश त्रिकप्रतिग्रहे समयोनत्र्यावलिकाकालं सङ्क्रामन्ति । ततः क्रोधद्वये उपशान्ते नव
 त्रिकप्रतिग्रहे समयोनत्र्यावलिकाकालं सङ्क्रामन्ति । ततः सञ्जलनक्रोधे उपशान्ते अष्टौ त्रिकप्रतिग्रहेऽन्तर्गृहं च सङ्क्रामन्ति । ततः
 सञ्जलनमानस्य समयोनत्र्यावलिक्राशेषायां प्रथमस्थितौ प्रतिग्रहता गच्छति, ततस्त(ता) एवाष्टौ द्विक्रमप्रतिग्रहे समयोनत्र्यावलिकाकालं
 सङ्क्रामन्ति । ततो मानन्द्वये उपशान्ते षट् तस्मिन्नेव द्विक्रमप्रतिग्रहे समयोनत्र्यावलिकाकालं सङ्क्रामन्ति । ततः सञ्जलनमाने उपशान्ते पञ्च
 द्विक्रमप्रतिग्रहे सङ्क्रामन्ति । ततः सञ्जलनमायायाः समयोनत्र्यावलिक्राशेषायां प्रथमस्थितौ प्रतिग्रहताऽप्याच्छति, ततस्त (ता)
 एव पञ्च सञ्जलनलोभप्रतिग्रहे समयोनत्र्यावलिकाकालं सङ्क्रामन्ति । ततो मायाद्विके उपशान्ते त्रिकप्रतिग्रहे सङ्क्रामन्ति । ततः सञ्जलनलोभ-
 प्रतिग्रहे समयोनत्र्यावलिकाकालं सङ्क्रामयति । ततः सञ्जलनमायोपशये गद्यमलोभद्विकं तस्मिन्नेव सञ्जलनलोभप्रतिग्रहेऽ-
 न्तर्गृहं च सङ्क्रामति । एते षाट्कर्तव्यगत्यान्वत्तमये लोभद्विकोपशयः, ततः सङ्क्रामप्रतिग्रहभागः, सूक्ष्मस्यान्ततमये सञ्जलनलो-
 भस्योपशयः क्षीणस्ततः तस्योपशयभेदा भावनीय इति । भविता क्षीणस्ततः तस्योपशयभेदी । उपशान्तवर्तनस्योपशयभेदायां संयम
 प्रतिग्रहान् गोजयन्ताह—“ इयस्सत्तव दो दोस्तु सत्तसु चीत्ताद् वच्चारि ” मायापञ्चार्दस्य व्याख्या—इतस्स्योपशान्तदृष्ट्युपशामकस्य
 द्विक्रमप्रतिग्रहे दृष्टगत्समके दृष्टिद्विकं सङ्क्रामति । तस्मिन्नेव द्विक्रमप्रतिग्रहे विवश्यादयश्चत्वारः सङ्क्रामा निशत्येकविंशतिदाविंशतिपयो निशतिरूपाः
 गद्यमायादीनि मायार्थाः ॥ २७ ॥

७५५ श्रीगणेशोत्तरगोरेणारस य वस व पंचमि । वस अष्ट सत्त चउते तिगंमि सगपंच चउते य ॥ २८ ॥

ध्यास्या—पदमतिग्रहे विभक्तिचतुर्दशनयोदशसङ्ख्या सहकामन्ति । प्रयोदशैकादशदशसङ्ख्याः पञ्चकमतिग्रहे सङ्ग्रामन्ति । दशाष्टसप्तसङ्ख्याभ्यस्तुल्यमतिग्रहे सङ्ग्रामन्ति । सप्तञ्चतुःसङ्ख्या त्रिकमतिग्रहे सङ्ग्रामन्तीति गार्थार्थः ॥ २८ ॥

एतदेव धृतिभारो भारयति—अष्टाविंशतिसत्कर्मां सप्तक प्रथममुपशम्य तव उपशयश्रेणीं करोति, ^१ अणदसणपुंसिस्थी । इतिरचनात् । केचिद्वदन्ति अस्मानुगन्धिनः सङ्ख्येयं दर्शनत्रिकमुपशम्यथोपशयश्रेणीं करोति, उययथाप्यदोषः, यतः—उभयत्रापि तेषां सङ्ग्रहमतिग्रहता न भगति, ततश्चतुर्विंशतेः सम्यत्त्वं प्रतिग्रहत्वे कृत सम्यग्मित्यात्वमुपशय व्यवस्थापितम्, अनेन कारणेन पञ्चन्यस्तस्य सप्तमतिग्रहे न्योर्विंशतिः सङ्ग्रामन्ति । ततोऽन्तस्करणे कृते सञ्चलनलोभस्यासङ्क्रमाद् द्वाविंशतिः सङ्ग्रामन्ति । ततो नृपसङ्ख्येये उपशान्ते एकविंशतिः सङ्ग्रामन्ति । ततः स्त्रीवेदे उपशान्ते विंशतिः तत्रैव सप्तकेऽन्तमुहूर्ते सङ्ग्रामन्ति । ततः पुरुषवेदस्य समयोनन्यावलिकोशोपायां प्रथमस्थितौ प्रतिग्रहताऽपगच्छति, सैव विंशतिः सञ्चलनदृष्टिद्विकात्मके पदरूपमतिग्रहे समयोनन्यावलिकोशे (काकाल) सङ्ग्रामन्ति । ततो हास्यादिपट्टके उपशान्ते चतुर्दश समयोनन्यावलिकाल (समयोन) श्यावलिकोशोपायां प्रथमस्थितौ प्रतिग्रहताऽपगच्छति, पञ्चकमतिग्रहे व (ता) एव त्रयोदश समयोनन्यावलिकाल सङ्ग्रामन्ति । ततः प्रथमक्रोधद्वये उपशान्ते एकादश समयोनन्यावलिकाल पञ्चमु सङ्ग्रामन्ति, ततः सञ्चलनक्रोधे उपशान्ते दश पञ्चस्तेषुहूर्तं सङ्ग्रामन्ति । ततः सञ्चलनमानस्य समयोनन्यावलिकोशोपायां प्रथमस्थितौ प्रतिग्रहताऽपगच्छति,

१ भगताः नृपस्य पदं ननपुंसद्वयी.

त (ता) एव दश समयोनद्यावलिकालं चतुष्क्रमतिग्रहे सङ्क्रामन्ति । ततो मध्यमगानद्वय उपशान्तेऽष्टौ चतुष्क्रमतिग्रहे समयोनद्यावलिकालं सङ्क्रामन्ति । ततः सञ्ज्वलनमाने उपशान्ते सप्तान्तमुहूर्त्तं चतुष्क्रमतिग्रहे सङ्क्रामन्ति । ततः सञ्ज्वलनमायायाः समयोनद्यावलिकालशेषायां प्रथमस्थितौ प्रतिग्रहता अपगच्छति, ततः स (ता) एव सप्त त्रिक्रमतिग्रहे समयोनद्यावलिकालं सङ्क्रामन्ति । ततः मध्यममायादिके उपशान्ते पञ्च तस्मिन्नेव त्रिक्रमतिग्रहे समयोनद्यावलिकालं सङ्क्रामन्ति, ततः सञ्ज्वलनमायायां उपशान्तायां चतस्रः तस्मिन्नेव त्रिक्रमतिग्रहेऽन्तमुहूर्त्तं सङ्क्रामन्ति । ततो मध्यलोभादिके उपशान्ते च यादृकरूपायुगस्थानेऽपगतौ सूक्ष्मलोभस्याधाराश्रयेत्येऽपगते सम्यक्सम्यगमिथ्यात्वयोर्मिथ्यात्वं सम्यगमिथ्यात्वं सम्यक्त्वे सङ्क्रामति, सूक्ष्मोपशान्तकालं यावद् । अस्या मरणे उक्ता सङ्क्रममतिग्रहभावेनेति । मिथ्यादृष्टि-
सास्यादनसम्यगमिथ्यादृष्टीनां प्रतिग्रहाः सत्यत्वाद् मुगमाः, शेषाणां प्रतिग्रहस्वामित्वमाह—

इगुणयीसपद्मरेकारसाह्मितितिसंमदेसविरयाणं । सत्तपणाह उ पंच व पडिगहगा उभयसेटीसु ॥ २९ ॥

व्याख्या—एकोनविंशत्यष्टादशसप्तदशमिग्रहास्तयोऽभ्यवितस्य भवन्ति । पञ्चदशचतुर्दशत्रयोदशमतिग्रहाः त्रयोऽपि देशविरतस्य भवन्ति । एकादशदशनमतिग्रहास्तयोऽपि प्रसचाप्रमचयोर्भवन्ति तुष्टाब्दादुपशान्तदृष्टेः एकादश क्षीणदृष्टेर्नवापूर्वकर-
णस्य भवन्ति । तस्मादि पट्मतिग्रहाः सप्तपट्पञ्चचतुस्त्रिद्विपञ्चकृत्यात्मका उपशमश्रेण्यां भवन्ति । पञ्चादशः पञ्चमतिग्रहाः पञ्चचतु-
स्त्रिंशेरूपकृतिरूपाः क्षपकश्रेण्यां क्षीणदृष्टेः उपशमश्रेण्या च भवन्तीति गार्थः ॥ २९ ॥

भणिता मोहनीपक्वव्यता, नास्त्रोऽभिधीयते, अत्र द्वादश सत्स्थानानि, तनुल्यानि च सङ्क्रमस्थानानि । कयं ? सकलमकृति-

समुदायोऽस्य शुचिरागतं तत्प्रथमं सत्स्थानम् । एतदेव तीर्थं कर्वागतं बभूव चतुर्न भवति । अथवा आहाररुसमन्वीर्यद्वारानिर्गतं पण्यव्रतिः । अथवा अश्वारुसमन्वीर्यद्वारानिर्गतं पञ्चनवतिर्भवति । एतत्प्रथमचतुर्भुजसंज्ञं सचतुर्भुजम् । प्रथमचतुर्भुजात् प्रयोदशमरुतिक्षये सप्तरुश्रेण्यां द्वितीयचतुर्भुजसंज्ञं सचतुर्भुजं भवति, नवत्येकोननवतित्रयशीतिद्व्यशीतिरूपम् । अभीपां नवतित्रयशो-
नितस्थाने सङ्क्रमे न सम्भवतः, शोपे द्वे सम्भवतः । पञ्चनवतेर्देवादिके उद्धलिते त्रिनवतिर्भवति । तस्या अपि वैक्रियसप्तके सप्तफट्टिके
उद्धलिते चतुर्दशोतिर्भवति । तस्या अपि मनुष्यादिके उद्धलिते द्वाशीतिर्भवति । एतदधुवसंज्ञं सत्रिकं संक्रमे भवति, किन्तु द्वाशीतिः
पथपि प्रकृतिभेदेन व्यवस्थिताः तथापि सङ्ख्यातुल्यत्वात् पृथक् सत्स्थानं न भवति । एवमग्नौ संक्रमस्थानानि । नवाष्टौ सत्स्थाने
यद्यपि स्ताः तथापि संक्रमं प्रति न भवतस्ते, यतोऽयोगिस्थाने, तत्र च नायकर्मणो बन्धं विना प्रतिग्रहतापि नास्ति, प्रतिग्रहं विना
कुत्र सङ्क्रमो भवति, तस्मात् सत्स्थानवाङ्मानी चत्वार्यन्यानि सङ्क्रमस्थानानि एकोचरशतचतुर्ष्वत्पञ्चाशीत्येकाशीतिरूपाणि भवन्ति,
अष्टौ प्रतिग्रहाः प्रयोविशतिपञ्चविंशतिपञ्चविंशत्यष्टविंशत्येकोनविंशतिपञ्चविंशत्येकाशीतिरूपाणि भवन्ति,
इति । साम्प्रतं ये यत्र प्रतिग्रहे मङ्क्याः सङ्क्रामन्ति, तत्संस्थायित्वानाह—

पदमचङ्गं तिथयारवज्जियं अयुवसन्तियजुत्तं । तिथण्णव्वीसिमुं संकमति परिग्गहेसु तिसु ॥ ३० ॥

व्याख्या—प्रथमचतुष्टयं दीर्घद्वारोपलक्षितसत्स्थानद्विबर्जितं अनुबन्धानविक्रयुक्तं किमुक्तं भवति अनुचरगतपञ्चनवतित्रयव-
तिचतुरशीतिद्व्यशतिसङ्ख्याः त्रयोविंशतिपञ्चविंशतिपञ्चविंशतिप्रतिपद्येषु पञ्चापि प्रत्येकं सङ्क्राम्यतीति माधयः ॥ ३० ॥

यथा सद्गुणः सद्गुणान्नि तथा भावयति-अपर्याप्तैकेन्द्रियप्रयोगां त्रयोविंशतिं वदतां एकद्वित्रिचतुष्टयञ्चेन्द्रियतिरश्च

त्रयोविंशतिमतिग्रहे, अथवा पर्याप्तैकेन्द्रियाण्यस्तद्विचित्रतुष्यञ्चेन्द्रियतिथ्वपायोग्यामेतेषामेव पञ्चविंशतिवद्धानानां पञ्चविंशति-
प्रतिग्रहे, अथवैषामेव पर्याप्तैकेन्द्रियमायोग्यां पङ्क्तिविंशतिवद्धानानां पङ्क्तिविंशतिमतिग्रहे, नुत्तरशतपञ्चनवतित्रिनवतिचतुरशीतिव्यशीति-
सङ्ख्याः पञ्चापि तत्तत्संस्कर्माणां सङ्क्रामन्ति । नुत्तरशतपञ्चनवतिसङ्क्रमौ देवाः तत्तत्संस्कर्माणः पर्याप्तैकेन्द्रियमायोग्यं
पङ्क्तिविंशतिवन्धं पञ्चविंशतिवन्धं च वद्धानास्तयोः प्रतिग्रहयोः सङ्क्रामयन्ति । त्रयोविंशतिपञ्चविंशतिपङ्क्तिविंशतिमतिग्रहेषु
प्रागुक्तमायोग्येषु नुत्तरशतपञ्चनवतित्रिनवतिचतुरशीतिसङ्ख्यान् मनुष्याः तत्तत्संस्कर्माणः तत्तद्धानाः प्रत्येकं सङ्क्रामयन्ति ।
उक्ता त्रिपञ्चपङ्क्तिविंशतिमतिग्रहेषु सङ्क्रमणयोजना, शेषेणैव—

पदमं संतचचक्रं इगितीसे अपुवतिगजुयं तं तु । गुणतीसतीसपदं जसहीणा दो चउक्कजसे ॥ ३१ ॥

व्याख्या—प्रथमं सचतुष्टयं एकत्रिंशत्प्रतिग्रहे सङ्क्रामति । तदेव प्रथमसचतुष्टयं अधुवसचतुष्टयं एकोनत्रिंशत्त्रिंशत्प्रतिग्रहयोः
सङ्क्रामति । यशःकीर्याः प्रतिग्रहं कृत्वा तद्वीनं प्रथमचतुष्टयं द्वितीयचतुष्टयं च यशःकीर्यप्रतिग्रहे सङ्क्रामतीति गार्थः ॥ ३१ ॥
एतदेव भावयति—एकत्रिंशद्द्वन्द्वं ऋषाप्रपत्तस्थापूर्वकरणस्य वा वन्द्यावलिकायां गतायां एकत्रिंशत् प्रतिग्रहे व्युत्तरशतं सङ्क्रामति ।
वन्द्यावलिकायामनपगतायां तस्मिन्नेव प्रतिग्रहे पञ्चनवतिः सङ्क्रामति । पूर्वं त्रिंशद् द्वन्द्वं वन्द्या पश्चादेकत्रिंशद्द्वन्द्वं ऋषाप्रपत्तस्था-
पूर्वकरणस्य वा यावद्वन्द्यावलिका नापगच्छति, तत्रादेकत्रिंशत्प्रतिग्रहे नुत्तरशतं सङ्क्रामति । तीर्थङ्करसहितमेकोनत्रिंशद्द्वन्द्वं पूर्वं
वन्द्या पश्चादेकत्रिंशद्द्वन्द्वं ऋष्य आहारकस्तप्तकस्य वन्द्यावलिकायामनपगतायां एकत्रिंशत्प्रतिग्रहे पण्णवतिः सङ्क्रामति । इदानीं
त्रिंशदेकोनत्रिंशत्प्रतिग्रहयोः यावता क्रियते—देवो मनुष्यमायोग्यं तीर्थकरोपलक्षितं त्रिंशद्द्वन्द्वं वद्धानः व्युत्तरशतसंस्कर्मां त्रिंशत्प्रतिग्रहे

व्युत्तरादेर्न सद्द्रावयति। भ्रममन्वयस्यार्थरूपस्य वा निवृत्तत्वं च भ्रान्तस्य कथारहितिकायां गतायां त्रिशत्यतिग्राहे व्युत्तरादेर्न सद्द्राव-
 यति। कथारहितिकायामनप्यतायां तत्र पञ्चनरतिः सद्द्रावयति। देवनारकाः सम्पद्यन्त्यो मनुष्यामायोगं तीर्थद्वारसहितं त्रिशद्वन्धं
 पञ्चानाः पण्यवर्ति निवृत्तमतिग्राहे सद्द्रावयन्ति। अत्रितितेय्यमितप्रमत्ताः देवमायोगं एकोनत्रिशद्वन्धं यत्रानाः व्युत्तरादस-
 रत्तमाणिः एकोनत्रिशत्यतिग्राहे व्युत्तरादेर्न सद्द्रावयन्ति। एत एव तीर्थद्वारस्य कथारहितिकायामनप्यतायां तस्मिन्नेकोनत्रिशत्यमतिग्राहे
 व्युत्तरादेर्न सद्द्रावयन्ति। एत एव तीर्थद्वारस्य कथारहितिकायां गतायां पण्यवतिसत्तत्तमाणिः एकोनत्रिशत्यतिग्राहे पण्यवति-
 तसद्द्रावयन्ति। कथारहितिकायामनप्यतायां एकोनत्रिशत्यतिग्राहे पञ्चनरतिं सद्द्रावयन्ति। अथा नारकाः पण्यवतिग-
 रत्तमां मिथ्यादेर्न गतः मातृतन्मनुष्यायोगं एकोनत्रिशद्वन्धं यत्रानः एकोनत्रिशत्यमतिग्राहे पण्यवतिं सद्द्रावयति। पर्याप्तकाद्विद्वि-
 त्पण्यधेन्द्रियविरहायोगश्च यतोऽप्यश्रितं त्रिशद्वन्धं यत्रानाः उद्योतरादेर्नैकोनत्रिशद्वन्धं यत्रानाः एत एव द्वित्रिगतुल्यधेन्द्रिया-
 भ्रनयोरेव मतिग्राहयोः व्युत्तरादपञ्चनरतिनिमित्तव्युत्तरातीत्युत्तरातीतिग्राहान् तत्तत्तत्तमाणिः यत्तुल्य अपि व्युत्तरादेर्नैकोनत्रिशत्यमतिग्रा-
 सद्द्रावमाननयोरेव मतिग्राहयोः सद्द्रावयन्ति। यवत्सोर्गं अधुनं व्युत्तरादेर्न सत्तमानं नास्ति। एधेन्द्रियवतिर्नमायोगं एकोनत्रिश-
 द्वन्धं त्रिशद्वन्धं वा यत्राना देवनारकाः तयोरेव मतिग्राहयोः व्युत्तरादेर्न पञ्चनरतिं च तत्तत्तत्तमाणिः सद्द्रावयन्ति।
 प्रथमचतुर्कारादः कीर्तिमतिग्राहने कृत्वा ततो व्युत्तरादेर्नोचरत्तपञ्चनरतिचतुर्णामतिरूपं प्रथमचतुर्णं उपपादयता अपूर्णरूपवाच-
 रास्याः यदाः कीर्तिमतिग्राहे सद्द्रावयन्ति। द्वितीयचतुर्णमपि यदाः कीर्तिहेनं एकोनत्रिशत्यमतिग्राहयेमातीतिरूपं नाम-
 यदोदमेते च क्षीणे सप्तश्रेण्यां यजातं द्वितीयचतुर्णं तदाद्वारस्य सप्तश्रेण्याः यदाः कीर्तिमतिग्राहे सद्द्रावयन्तीति एकोनत्रिशत्यमतिग्राहने

देवक्रियादेकमतिग्राहणां योजनोक्ता । अष्टाविंशतिमतिग्राहस्याह—

पदमचउकं आहल्लवज्जियं दो अणिच आहल्ला । संकमहि अट्ठवीसे सामी जह् संभयं नेया ॥ ३२ ॥

व्याख्या—प्रथमचतुर्कं आद्यस्तस्यानन्युत्तरशतवृत्तवर्जितं द्वे आये अध्वस्थाने अभी पद्याप्यष्टाविंशतिमतिग्राहे सहक्रामन्ति, स्वामिनो यथासम्भवं नेयाः—नेतव्याः इति, अथवा स्वबुद्ध्या शेषा ज्ञातव्या इति गामार्थः ॥ ३२ ॥

एतदेव वृत्तिशारे भावयति—मिथ्याद्वष्टिः 'सम्यग्मिथ्याद्वष्टिर्वा देवगतिप्रयोगमष्टाविंशतित्वग्यं यद्गाना ऋतुरशतपञ्चनवति-सत्कर्म'ऽष्टाविंशतिमतिग्राहे ऋतुरशतं पञ्चनवति वा सहक्रामयति । सम्पन्दष्टिर्मिथ्यात्वं गतो नरकप्रयोगमष्टाविंशतिवन्धं यद्गानः पण्यनवतिं अष्टाविंशतिमतिग्राहे सहक्रामयति । ऋशीचित्तकर्मांस्तत्प्रसः शेषतिरथां भवं प्राप्ताः समनुव्यद्विकं यद्व्या चतुरशीतिस-त्कर्म जातस्तदन्तर्मुहूर्त्तपरतः परावर्यं नरकप्रयोगं वा देवप्रयोगं वा अष्टाविंशतित्वग्यं यद्गति, यन्धावलिका यावन्नापयच्छति, तावदष्टाविंशतिमतिग्राहे चतुरशीतिं सहक्रामयति । यन्धावलिकामाप्तीतायां तस्मिन्नेवाष्टाविंशतिमतिग्राहे त्रिनवतिं सहक्रामयति ।

एतदुक्ताह परः—

संकमइ नणपगइ पगतीओ पगतिंसकमे दलियं । ठितिअणुभागा चेवं ठंति तहद्दा तयणुरूथा ॥ ३३ ॥

व्याख्या—सङ्क्रामति नान्यां प्रकृतिं प्रतिग्राहरूपं सङ्क्रामकृतिवो दलितं परमाणुरूपं प्रकृतिसङ्क्रमे । स्थित्यनुभागव्यवयेमेव, स्थितिसङ्क्रमेऽपि स्थितिः न सहक्रामयति । अनुभागसङ्क्रमेऽप्यनुभागो न सहक्रामयति । यदि परं स्वप्रकृतिस्था एवानुभागपरमा-

१ सम्यग्मिथ्याद्विधेति दृढपृत्तिकारादयः ।

पणः प्रतिग्रहप्रकृतित्वरूपेण तिष्ठन्ति । यदि पुनः समक प्रकृतिसङ्क्रमादिषु दल परमाणुरूपं सक्रामयति, ततः प्रदेशसङ्क्रमस्य वैप-
र्यम्, न सङ्क्रामयति चेत् ? ततः प्रकृतिसक्रमादिपणने व्यर्थः कपोलव्यायाम इति । एतच्छ्रुताहार्यार्थः भद्र ? न वेत्ति तत्र अभी-
प्रकृतित्वस्त्यनुभागप्रदेशसक्रमा. कथा वा उदया वा समक समकाल प्रभवन्ति, तत्कथनं चैककालं वक्तुं न शक्यते, वाचःक्रम-
वर्जितात्, समकालवचने च प्रकृतिसङ्क्रमे परमाणुरूपसङ्क्रमात् न विचारयति ? किन्तु चतारोऽपि सक्रमाः सविषयप्रामाण्येन
व्यवस्थाः प्रकृतिसङ्क्रमे सख्याभावात्स्यैव प्राधान्यम्, इत्यप्रकृतित्वविषयः सक्रामन्ति, कालानुभागरपरमाणुरोऽत्र सन्तोऽप्युपसर्ज-
नभूताः । स्थितिसक्रमे कालस्य प्राधान्यम् । अनुभागरसक्रमे यद्यनुभागः प्रदेशभिन्नो नास्ति, तथापि तन्मात्रस्यैव प्राधान्यम् ।
प्रदेशसक्रमेऽपि प्रदेशानामेव कालरसादिनिरपेक्षाणां प्राधान्यमेव स्थिते कोऽत्र दोष इति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥

भूयोऽप्याह परः—

दलियरसाणं जुत्तं मुत्तत्ता अण्णभावसंक्रमण । ठितिकालस्स न एवं उउसंक्रमणंपि य अहुद्ध ॥ ३४ ॥

व्याख्या—परमाणुरसायोः युक्तमन्यद्भावसक्रमणं पृथिवीजलयोस्त्रि मूर्त्तत्वात्, स्थितिकालस्यैव न घटते, अपूर्त्तत्वादाकाश-
स्यै, अन्यभावाभावे च स्थितिसक्रमस्य वैधर्म्यमिति । आहार्यार्थः—‘उउ संक्रमणं व अहुद्ध’ अपूर्त्तस्यापि कालस्य सक्रमो
लोकेऽप्यदुष्टो यथा, यतोऽन्यस्मिन्नुत्पन्नार्थद्विगुणभाषो दृश्यते, पिचादिप्ररूपात् तस्य पुण्यफलदित्तद्वाचाच न दोषः कश्चिदिति
तार्थार्थः ॥ ३४ ॥ प्रकृतिसक्रमः समाप्तः ॥

प्रकृतिसक्रमभरणसामान्यमपराधत्वं स्थितोत्प्रेषलक्षणमाह—

उदहणं च ओन्नहणं च पगर्निचरंति वा नयनं । वने च अग्ने वा जं संतामो हृदिर्हृदि ॥ ३५ ॥

व्याख्या—उद्वर्तनं वा स्वप्रकृतौवेव स्थितेः दीर्घीकरणं, अपवर्तनं च स्वप्रकृतौवेव स्थितेः द्वीस्वीकरणं प्रकृत्यन्तरे वा स्थितेर्नयनं तद्योत्तरप्रकृतीनामेव भवति, उद्वर्तनापवर्तनसङ्क्रमां तु उपयोरपि भवतः, वन्वे वा अवन्वे वा यद् भवति सङ्क्रम इति । अयं स्थितेः त्रिविधः इत्येवमभिहिते आह परः—भो ! भो ! अमूर्तस्य कालस्याकाशास्येवोद्वर्तनापवर्तनान्यत्रनयनानि न घटन्ते, आहार्चार्थः इत्स्वस्थितिकालोपलक्षिताः कर्मपरमाणवो यदशुभपरिणामजनिताभिनवस्थितिसमयेषु न्यवस्थाप्यन्ते तदुद्वर्तनं, यत्पुनः दीर्घस्थितिपरमाणून् शुभेन परिणामेन स्वाद्यस्तनस्थितिषु निवेशयति तदपवर्तनम्, यत्पुनः सङ्क्रमप्रकृतिस्थितिसमयस्या कर्मपरमाणवः प्रतिग्रहप्रकृतौ सङ्क्रमप्रकृतिदुल्यासु स्थितिषु नीत्वा निवेशयन्ति इत्येषः प्रकृत्यन्तरनयनसङ्क्रमो, यथा ' मञ्चाः क्रोशन्ति ' इत्यनेन न्यायेन तस्मिन्परमाणुसङ्क्रमाद् स्थितिसङ्क्रमोऽभिधीयते इति गार्थार्थः ॥ ३५ ॥

उक्तदृष्टव्यमप्यस्थितिसङ्क्रमपरिज्ञापनार्थमाह—

जासि वंधनिमित्तो उक्कोसो वंध मूलपगर्हणं । ता वंधुक्कोसाओ सेसा पुण संकुमुक्कोसा ॥ ३६ ॥

व्याख्या—यासां वन्धहेतुक उक्तदृष्टो वन्धो भवति मूलप्रकृतीनां ताः प्रकृतयो वन्धोक्तृष्टाः, शेषाः सङ्क्रमोक्तृष्टा इति, कास्ता नारकविधिद्विके आद्यन्तर्जाती औदारिकवैक्रियकर्मगायन्ताशुभप्रगौगुल्लघुसप्तकानि ३५ षष्ठे संहननसंस्थाने अशुभविहायोगतिः स्यादरं त्रसादिचतुष्टयमस्तिरादिपङ्क एताः नाम्नः पञ्चपञ्चाशत् नीचैर्गोत्रमसातं षोडश कृपायाः, मिथ्यात्वज्ञानदर्शनावरणान्तरायायुष्मत्सकलप्रकृतयश्चैताः सर्वासप्तनवतिः वन्धोक्तृष्टाः, आह तृतीयद्वारे आयुष्मकाणि चतसृणामपि

संज्ञानां साधनानि कृतान्यत्र तु कथ्योत्कृष्टान्युक्तान्येवं निरोधः, अत्रोच्यते सदाधिकारं प्रकृत्यन्तरसमूहं चाङ्गिकृत्य संज्ञाकरणं
व्यगमिति तत्र न कृतं, अत्र तु उद्धर्तव्यवर्तनाधिकारे सार्यकृत्वात् कृतमिति न दोषः । शेषाः देयमनुद्विके रिक्तलेन्द्रिय-
मनुद्विके आहारसप्तकं पञ्च पञ्चागानि संश्लेषनस्यनानि नील तिक्त शुभशर्णकादवकं च शुभमिहायोगतिः दीर्घरुं स्थिरा-
दिभिर्न नर नोक्तगतायाः सम्यक्त्व सम्यग्मिथ्यात्व सादृश्वर्गोत्रमित्येता एकरुष्टिः सङ्गोत्कृष्टा इति गार्थार्थः ॥ ३६ ॥

पञ्चुष्मोसाण ठिर्द्वि, मोचुं दो आवली उ संक्रमद । सेसा इपराण पुणो आवलियतिगं एमोत्तूणं ॥ ३७ ॥

प्याख्या—मन्योत्कृष्टानां उत्कृष्टतः उत्कृष्टास्थितिरवलिकारिद्वि सुकृता शेषाः सक्रामति, यतो यद्धा सती यन्थावलि-
कायां गतायां तदक्रामति, उदयावलिका संकरणासाभ्येति कृता न सक्रामत्येव, इतरासां संक्रामोत्कृष्टानां पुनरावलिकाराप्रयं
कथयामोदयसप्त सुत्वा शेषा स्थितिः सक्रामयति, आह—परो यन्धसक्रमो संपकं भवतः, अतः साधारणा एतेषावलिका
भवति, न भिन्ना एवमसापि ग्राहिकारीना मक्रामति, न वेत्ति भद्र । सद्भ्रात, नररुद्विकस्य कथ्योत्कृष्टस्य वा यद्धा उत्कृष्टा
स्थितिः सा गन्धावलिकारीना मिथ्यादृष्टिः मनुजद्विक यन्मनो मनुजद्विके सद्रामयति, ततः स एव देवद्विक यन्मनः सद्रामो-
त्कृष्टान्मनुजद्विकात् सद्रामावलिकारद्वितामुदयावलिकारहितं च तां कथावलिकारद्वितां सद्रान्तस्थितिं देवद्विके सद्रामयतीति
गार्थार्थः ॥ ३७ ॥ तीर्थद्वाराहारक्रमकृतीः संवत्ता यन्मन्ति, तेषां चान्तःकोटाकोटिरुत्कृष्टोऽपि संप्रकृतीनां स्थितिरन्यः सत्ता
न भवति, इत्यतनापां सद्रामेणपि इयता एव भाव्यम्, एवं हि मन्थसद्रामोत्कृष्टये सदायसदापनोदायाह-
तित्थयराहाराण सक्रमणे यत्संतपसुंति । अतो कोटाकोटी तद्वापि ता संकमुणोत्सा ॥ ३८ ॥

व्याख्या—यद्यप्याहारीयद्वाराणां सङ्क्रमणे वन्यस्तोरप्यन्तःकोटाकोटिस्तथापि ताः सङ्क्रमोत्कृष्टा यतो वन्यन्तःकोटाकोट्याः सङ्क्रमात् कोटाकोटिः सङ्क्रूर्येयुषेति गार्थः ॥ ३८ ॥ भूय एतदेव भावयति—

एवमयसंतया जं सम्मदिदीण सव्वकम्मेसु । आऊणि वंधउक्खोसगाणि जं णण सङ्कमणं ॥ ३९ ॥

व्याख्या—अन्तःकोटाकोटिस्तर्भता सम्यग्दृष्टीनां, यतः—सर्वकर्मसु भवत्यतः सङ्क्रयोऽप्यन्तःकोटाकोटिमात्र एव, आयुषि वन्योत्कृष्टान्यत्राभिहितानि यस्मात्तेष्वन्यमकृत्विसङ्क्रमणं नास्तीति गार्थः ॥ ३९ ॥ यासां वन्धे सङ्क्रमो भवति, तासां सङ्क्रमपरिमाणदुक्तम्, यासामवन्धे स्थितिसङ्क्रमो भवति, तासां प्रमाणनिरूपणायाह—

गंतुं सग्गो भिच्छंतस्सुक्खोसं ठिइ च काऊणं । भिच्छियराणुक्खोसं फरेति ठितिसंक्रमं सम्मो ॥ ४० ॥

व्याख्या—वेदकसम्यग्दृष्टिः मिथ्यात्वं गत्वा तस्य मिथ्यात्वस्योत्कृष्टस्थितिं च कृत्वा ततो विबुद्धयानपरिणामोऽन्तर्मुहूर्ते व्यतीते सम्यक्त्वं प्रतिपन्नः, ततः सम्यग्दृष्टिः सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयोः मिथ्यात्वस्थितिं अन्तर्मुहूर्तेनिसप्ततिकोटाकोटिप्रमाणं सङ्क्रमयतीति गार्थः ॥ ४० ॥ उत्कृष्टसङ्क्रमस्वामित्वाह—

अंतोमुहुत्तहीणं आवल्लियदुहीणतेसु सद्धाने । उक्खोससंक्रमपहू उक्खोसगंधगण्णासु ॥ ४१ ॥

व्याख्या—अन्तर्मुहूर्तानां मिथ्यात्वस्थितिं सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयोः सङ्क्रामयति, तामप्यावल्लिरूपतः सम्यग्मिथ्यात्वस्थितिं सम्यक्त्वे सङ्क्रामयति तामपि द्वितीयावल्लिरूपतः, सम्यक्त्वस्थितिं सम्यग्दृष्टिरेव स्वस्थाने सम्यक्त्वस्थितावपवच्यतः तिसृणां मपि दृष्टिमकृतीनामुत्कृष्टस्थितिसङ्क्रमस्य प्रभुः स्वामी सम्यग्दृष्टिः, अन्यासां वन्योत्कृष्टानां सङ्क्रमोत्कृष्टानां च स्वोत्कृष्टस्थितिव-

न्याः उत्कृष्टस्थितिसङ्गमस्मिन्स्ते च प्रायः संक्षिप्तिश्चादृश्यो देवायुस्तीर्णहराहारकृत्जितानामिति गार्थार्थः ॥ ४१ ॥
पंधुकोसाणं आवलिषु आवलिदुगेण इयराणं । होणा सबावि ठिई सो जट्टिइ संकमो भणिओ ॥ ४२ ॥
व्याख्या—उगेनोत्कृष्टा सतरुर्मा यासां ता वन्योत्कृष्टाः, तासां वन्यावलिरासहिता वन्यावलिरासपतः उत्कृष्टस्थितिव-
न्याः उत्कृष्टस्थितिं सद्रूपयन्ति, सङ्गमोत्कृष्टानां वन्यावलिरासङ्गुवावलिराभ्यां पतस्त एव विध्यादृश्यो यथासम्भवमुत्कृष्ट-
स्थितिसङ्गमं कुर्वन्ति, उत्कृष्टस्य नयन्यस्य वा सङ्गमस्य फले या सर्वापि स्थितिः उदयावलिरासहिता उत्कृष्टा सङ्गमस्थितिः
यस्तिथिर्भण्यते, यस्तिथिसमाप्तबलश्लक्षितो वा सङ्गमो यस्तिथिसङ्गो भण्यते इति गार्थार्थः ॥ ४२ ॥

आलिरापमादमाइ—

साबाता आउठिई आवलिगूणा उ जट्टितिसठाणे । एका ठिई जहणो अणुदइयाणं निहयसेसा ॥ ४३ ॥
व्याख्या—सागथा आयुषः स्थितिः यस्तिथिरुच्यते क्तस्तस्य पारयविक्रञ्चाया भवति, आयुषां परस्परं सङ्गमाभावान्न
तस्याः सङ्गमोऽस्ति, अतः सागथोच्यते एरुमविक्रा आयुषः स्थितिरावलिरासोना तु यस्तिथिसङ्गो वन्योत्कृष्टत्वात्स च स्व-
स्याने स्वमृत्नारेव सङ्गमयतीत्युक्तमुत्कृष्टसामिरम् । एरुमथाः स्थितेरकः सङ्गमः स जयन्यसङ्गमः अनुदयवतीनां तु या निह-
तरोणा नयन्या स्थितिः सा जयन्यसङ्गम इति गार्थार्थः ॥ ४३ ॥

नयन्यसङ्गमसामिरमतिदिगुन्नाइ—

जो जो जाणं त्वगो जहणठितिसंक्रमसस सो सामी । सेसाणं तु सजोमो अंनमुदइ जओ तस्त ॥ ४४ ॥

व्याख्या—यः काश्चिदासां प्रकृतीनां क्षणः स तासां प्रकृतीनां जघन्यस्थितिसङ्काशस्वामी, शेषाणां तु सयोगी, यतः तस्य सर्वप्रकृतीनां अन्तर्गृह्यमाना स्थितिः स्वल्पा भवतीति गार्थार्थः ॥ ४४ ॥

तत्सर्वेव जघन्यस्थितिसङ्काशस्य स्वपरप्रकृतिस्थानविशेषाद् द्वैविध्यं दर्शयति—

उदयावलि ए छोभो अणप्यगईएँ जो य अतिमओ । सो संकमो जहणो तस्स पमाणं इमं होइ ॥ ४५ ॥
व्याख्या—‘अन्यप्रकृतेः’ परप्रकृतेरुदयावलिद्रायां योऽन्तिमः सञ्छोभो यश्च स्वप्रकृतावेवोदयावलिद्रायाभिन्तिमः सञ्छोभः स सङ्कमो जघन्यस्तस्य च मतिप्रकृतिप्रमाणमेतद् वक्ष्यमाण भवतीति गार्थार्थः ॥ ४५ ॥

स्वप्रकृतौ जघन्यसङ्काशं तावदाह—

संजलणलोभानाणंतरायंदसनचउक्काऊणं । समत्तस्स य समओ सगआचलियातिभागंनि ॥ ४६ ॥

व्याख्या—सञ्जलनलोभानान्तरायदशरुदशनायुधतुष्कप्रकृतीनां वेदरुसम्यक्त्वस्य च सामयिकास्थितिः, स्वोदयावलिद्रायाभिभागे सङ्कामक्ष्येप जघन्य आसां सङ्कम इति । सस्यामितमेतद्भाषयति—यूभसम्परायक्षपके सञ्जलनलोभस्य यदोदयावलिद्रायासमयाधिकास्थितिः शेषा भवति, तदा तत्सामयिकं दलं स्वोदयावलिद्रायाभिभागे सङ्कामक्ष्येप जघन्यसङ्कमः, क्षीणरूपायोऽत्येवमेव ज्ञानान्तरायदर्शनचतुष्काणाम् । आयुषामपि स्वानुभवकाले एवमेव कुर्यान्ति । यत्स्थितिः सतासां समयाधिरावलिद्राया । सम्यक्त्वस्योत्तरायायां सूत्रकारो भावकिष्यतीति गार्थार्थः ॥ ४६ ॥

खविज्जामिच्छमीते मणुओ सम्मंमि खवियसेसम्मि । चउगइउ तओ होउं जहणणटितिसंकमस्सामी ॥ ४७ ॥

व्याख्या—संपिता मिथ्यात्वमिश्रे मनुष्यः ततः सम्यक्त्वे क्षपितवशे कश्चिच्चतुर्गतिर्योऽपि भवति, तत्र प्रायक्रमेण जयन्यसङ्क्रमं फलंति, अतश्चतुर्गतिर्या अपि स्वापिनो भवन्तीति गार्थायः ॥ ४७ ॥

निर्वाहुगस साह्रियआवलिदुगं तु साह्रि तंसे । हासाईणं संखेज वच्छरा ते य कोहम्मि ॥ ४८ ॥

व्याख्या—निद्राप्रवलयोरेका स्थितिः जयन्यस्थितिसङ्क्रमः, संक्रमान्ते स्वस्थितेरुपरिस्था एकास्थितिः स्वाधःस्थसमयाधिके भागवलिक्तात्रिभागे शीणरूपायः संक्रामयति, तयोः क्रियन्मात्रा यत्स्थितिः ? तस्मिन् काले आवलिक्ताद्विक्रमसङ्ख्येयभागाधिकं सर्वाश्चित्तप्रमाणमिति भावः । हास्यत्वरतिशोकप्रयुज्यमानां क्षपकेनापवर्त्य सङ्ख्येयवार्षिका स्थितिः कृता, सा तेषामात्मनि-
र्लेपनादयो सङ्ख्येयलनकोधे प्रक्षिप्यमाणा जयन्यः सङ्क्रमो भवति, तेषां क्रियती यतस्थितिः ? अन्तकरणोनानि सङ्ख्येयवर्षा-
णीति गार्थायः ॥ ४८ ॥

पुंसंजलणाण ठिई, जहणिया आवलीदुगेणूणा । अंतो जोगंतीणं पलियासंखंसहपरणं ॥ ४९ ॥

व्याख्या—पुंसंजलणाण ठिई, जहणिया आवलीदुगेणूणा । अंतो जोगंतीणं पलियासंखंसहपरणं ॥ ४९ ॥
मपि ठस्यानंमुहूत्तोनानि अथाधोनानीति भावः । एवं सज्जलनकोधस्य मासद्वयमन्तमुहूत्तानं, यानस्य मासो अन्तमुहूत्तानो, मा-
यायाः अर्द्धमासोऽन्तमुहूत्तानो जयन्यसंक्रमो, यत्स्थितिः सावाधः स एव किन्त्वावलिक्ताद्विक्रमोना, यतो वन्यव्यवच्छेदत इन्धावलि-
फायां गतायां क्षपितुमारव्यवस्थाः प्रकृतीभूयोऽध्यावलिक्तायां क्षिप्यन्ते, अतो वन्यावलिक्ताक्षिप्यवलिक्ता रहिता शेपा यत्स्थि-

तिरिति । “अतो जोगंती”ति सयोग्यन्ते सत्ता यासां ताः सयोग्यन्तिकाः, तासां सर्वापवर्चनेनान्तर्गुह्यनिकी स्थितिर्भवति, सा उदयावलिक्कारहिता जघन्यसंक्रमः । सार्वलिकः स एव यत्स्थितिः सर्वस्थिवित्तिर्यथः । कियत्सत्ताः सयोग्यन्तिकाः नामत्रयो-
दशरहिता नामनवतिरुद्धैर्गोत्रिदैर्गोत्रसतासातसहिताश्चतुर्णवतिः भवतीति । आह परः—आसां प्रकृतीनां समयाधिकावलिक्का-
शेषायां स्थितावयोगिनि कस्मान्न जघन्यः सङ्क्रमोऽभिधीयते, क्षीणरूपायस्येव स्वान्तर्वाचनीनां, अत्रोच्यते—स भगवान् अयोगी
योगव्यापाररहितः निष्प्रक्रमो नाष्टानां करणनामैकमपि प्रवर्चयति, निष्क्रियत्वात्केवलमुदग्रमाप्तान्यनुभवत्यतः सयोगिन्येव जघ-
न्यसंक्रम इति । पश्योपमासङ्ख्येयभागस्त्वितरासां भणितशेषाणां, कास्ताः स्यनर्दित्रिकमिथ्यात्वसम्बन्धमिथ्यात्वान्तानुबन्धि-
मध्यमाष्टकायस्त्रीनपुंसकवेदनाद्यप्रयोदशकानां द्वात्रिंशत्प्रकृतीनां स्वस्रपणकालेऽन्यसंक्रोयः पश्योपमासङ्ख्येयभागमात्रो यः
सर्वापवर्चनेन जातः, स द्वात्रिंशत्प्रकृतीनामपि जघन्यसंक्रम इति । यत्स्थितिस्तु स एवावलिक्कायुक्तस्तत्कालस्थितिरित्यर्थः, नपुं-
सकवेदस्त्रीवेदयोः पुनः सान्तर्गुह्यतः, यतः—अन्तरकरणस्यः तौ सद्भाभवति, शेषकर्मप्रकृतीनामन्तरकरणं न भवति, अत उदया-
वलिक्कायुक्ता यत्स्थिति रिति । अनन्तानुबन्धिनां स्वस्रपणान्ते चतुर्गेतिकानामन्यतमः । मिथ्यात्वसम्बन्धमिथ्यात्वपरविरतदेशविर-
तममचान्तरान्तरतमः । शेषायां षड्विंशत्प्रकृतीनां वादरक्षकः स्वसंक्रमान्वसमये जघन्यसंक्रमस्वामीति गायार्थः ॥ ४९ ॥

स्वामित्वानन्तरं साद्यनादिप्ररूपणा सुगमा भवत्यतः सोच्यते—

मूलडिङ्गण अजहण्णो सत्तण्ह तिहा चउन्विहो मोह । सेसविगप्पा साई अधुवा ठित्तिसंक्रमे हँति ॥५०॥

व्याख्या—मूलप्रकृतीनामजघन्यस्थितिसङ्ख्याः सप्तानां त्रिधा भवति, कथं ज्ञानदर्शनावरणान्तरायाणां क्षीणकपायस्य समया-

पिशादिकानोपायां स्थितौ जग्न्यः स्थितिसङ्क्रमः, अथाविरुमणां सयोग्यन्तसमये जग्न्यस्थितिसङ्क्रमोऽन्तसुहृत्तमात्रस्थितित्वात्
नेषाम् । अतः सादिरधुरो जग्न्यस्तद्वन्धः सर्वोऽप्यजग्न्यः, स च सादिनं भवति, तयोरप्रतिपत्तात् तत्स्थानमप्राप्तानामनादिः,
धुराधुरो भगवद् । मोक्षनीयस्य चतुर्विधः, कथं सप्तकश्रेण्यां सूर्यसम्परायस्य समयाधिकारबलिक्रानोपायां स्थितौ जग्न्यः, स च
सादिरधुरः, तद्वन्धोऽजग्न्यः, स च सायिकृष्टेक्ष्णान्त्योपक्षमश्रेणीतः प्रतिपत्तः सादिः तत्स्थानमप्राप्तस्यानादिः धुराधुरौ
भगवद् । नेपरिकल्पाः सायधुराः सर्वकर्मणाम् । जग्न्यस्य कारणशुक्लम् । उत्कृष्टस्थितिव्यक्रानां मिथ्यादृष्टीनां उत्कृष्टः स्थि-
तिसङ्क्रमः सादिः, तीनपरिणामात् शतामधुरवोऽनुरक्तस्तु तदा सादिः, सोऽप्युत्कृष्टवन्धे सत्पधुव इति गायार्थः ॥ ५० ॥

उगमकृवीनामाह—

तितिविहो धुमसतीणं, चउज्वहो तह चरित्तमोहीणं । अज्वहो सेसासु दुविहा सेसाचि दुविगप्पा ॥ ५१ ॥
व्याख्या—धुरं नितं सरकर्म यासां ता ध्रुवस्तयः, तासां ध्रुवसतीनां त्रिशदुचरतप्रमाणानां त्रिविधो भवत्यजग्न्यसङ्क्रमः,
किं सतीतां ? नैसाह चारिमोक्षनीयमकृवीनां कपायनोरुपायरूपाणां चतुर्विधो भवत्यजग्न्यसङ्क्रम इति । कथं ? नामत्रयोदशक-
स्थानदित्रिकाणां वादरूपको, शानान्वरायदक्षिणदृक्रानां क्षीणरूपायः, शेषध्रुवसतीनां सयोगी स्वान्तसमये जग्न्यं स्थितिसङ्क्रमं
करोति । स च सादिरधुरस्तद्वन्धः सर्वोऽप्यजग्न्यस्तोपमप्रतिपत्तात् स च सादिनं भवति, तत्स्थानमप्राप्तानामनादिः धुराधुरौ
भगवद् । कपायनोरुपायाणां चतुर्विधः, कथं ? स्वस्वरूपकाणां जग्न्यः स च सादिरधुवः तच्छ्रेयोऽजग्न्यः, क्षीणदृष्टेरुपशान्त-
रद्वेयोपशान्तरूपशान्तानां भ्रातृभगवद् प्रतिपत्तः सादिः, तत्स्थानमप्राप्तस्यानादिः, धुराधुरौ भगवद् । अधुरातीनामजग्न्यो

द्विधा, शेषाः सर्वासामपि द्विधा भवन्ति । कथं ? देवनारुणमुग्रद्विकैकिशाशारुसुतकायुधशुकोचैर्गोत्रसम्पत्त्यसभ्यमित्यात्व-
तीर्थद्वाराणां अष्टाविंशत्यधुवप्रकृतीनां अध्रुवत्वादेव सर्वेऽपि सङ्क्रमाः साधयुवाः । ध्रुवसतीनां जघन्यस्य कारणं मागुक्तम्, उल्लुष्टा-
नुक्तौ मिथ्यादृष्टौ भवतोऽतः सुगमाविति गार्थार्थः ॥ ५१ ॥ उक्तः स्थितिसङ्क्रमः, अधुनाऽनुभागसङ्क्रममाह—

ठितिसंक्रमोव तिविहो रसमि उग्रदृणाइवित्रेओ । रसकारणओ नेयं घाइत्तयिसेसणभिहणं ॥ ५२ ॥
व्याख्या—स्थितिसङ्क्रमवदसावनुभागे तद्विपर्येयः सङ्क्रमः सोऽपि त्रिविध उद्गर्तनादिभेदाद् द्वेयः, रसकारणतो रस-
हेतुकं द्वेयं, घातित्वविवेपणाभिधानं प्रकृतीनामिति गार्थार्थः ॥ ५२ ॥ एतदेव स्पष्टयति—

देसगघाइरसेणं पगईओ होन्ति देसयाईओ । इयरेणियरा एमेव ठाणसत्तावि नेयरा ॥ ५३ ॥

व्याख्या—देशघातिरसेन यन्धोदयोदोरगसङ्क्रमेण हेतुभूतेन देशगत्यभिधानाः प्रकृतयो भवन्ति, ताश्च पञ्चविंशतिः
'सोपाकरणचउररुं' इत्यादिना कथिता एव, इयरेण-सर्गपातिना सर्गपातिनः प्रकृतयो भवन्ति, ता अपि 'कैवल्लिण्याणंदेसण'
इत्यादिना कथिता एव, एमेव स्थानसंज्ञापि घातिसंज्ञाविद्भेदात्, 'ओवरणअसन्वअर्थ' इत्यादिना, समदशानामेकद्वित्रिचतुः-
स्थानिरुसंज्ञाचिहिता शेषाणां तु द्वित्रिचतुःस्थानिरुसंज्ञाभिहितेति गार्थार्थः ॥ ५३ ॥

सम्पादसभ्यमित्यात्वयोनं तत्र संज्ञा विहिता तत्संज्ञार्थं सङ्क्रममाधिकृत्य फासांअद्विशेषार्थमाह—

सागघाइदृठाणो मीसायवमणुयतिरियआऊणं । इगइदृठाणो सभममि तदिपरोणणासु जहदृठा ॥ ५४ ॥

१ भा० ३ गा. १९। २ भा. ३ गा. १७। ३ भा. ३ गा. ३०।

व्याख्या—संयती जगन्मध्यमोत्क्रांतिः यः कश्चिदसः स सम्यग्मिथ्यात्वात्पदपुनर्व्यग्रायुषां भवति, द्विस्थानिकश्च । प्रागुलां नेंदं त्रिदुःस्थानिका । एवस्यानिकरससद्व्यग्रायुषाः सर्वेऽपि द्विस्थानिकस्य केचित् सम्यक्त्वे 'तदितर' 'ति, सर्वधानिरादादन्यो देवप्रातिरसो भवति, चिमुक्त भवति, सम्यक्त्वं एकद्विस्थानिकदेवायाविरससंज्ञं शेषास्यन्यासु प्रकृतिषु यथाऽधस्तु-
तीपदारे कन्यमधिष्ठत्य अभिहितम्, तथा सङ्क्रमेऽपि प्रवर्तति गार्थयः ॥ ५४ ॥ उत्कृष्टजघन्यविधेः संश्रयापनोदायाह—
बुद्धाणोऽपि जाणं ताणं उक्कोसओवि सो चेव । संकमइ वेयगे वि इ सेसासुकोसओ परमो ॥ ५५ ॥

व्याख्या--याः प्रकृतयो द्विस्थानिकरविषया एव, नान्यविषयाः सम्भवन्ति, तासां स एव द्विस्थानिक उत्कृष्टः सङ्क्रान्तिः, यतस्तस्य स्रग्द्वान्यसहृद्येयमेदभिन्नानि । वेदकसम्यक्त्वेऽपि द्विस्थानिक एवोत्कृष्टः । शेषप्रकृतिपुङ्कटयतुःस्थानिको स्रो इति गार्थार्थः ॥ ५५ ॥

एकद्वानजद्वणं संकमई पुरिससम्भसंजलणे । इयरासुं दोद्वणि य जहण्णरससंक्रमे फट्ठुं ॥ ५६ ॥

व्याख्या—एतस्यानिरूप्य रसस्य सर्वजन्यस्पर्द्धा संक्रामति । किं सर्वासां नैत्याह—पुरुषवेदसंयत्तरसज्जलनानां जगन्मानुषादिकमे इतरासामेतन्नेष्टाणां प्रकृतीनां द्विस्थानिरूप्यरसस्पर्द्धां जगन्जन्यसंक्रमे संक्रामति । यद्यपि ज्ञानात्तरजवत्तद्वदनिर्विज्ञानतरायाणां एतस्यानिरूप्यरूपानि वन्येऽभिहितानि, तथापि जगन्संक्रमे तानि न संक्रामन्तीति गायार्थः ॥ ५६ ॥

उदृष्टुत्सगंममस्यामित्यगाह—

यंपिण्ड उद्धोमरसं आवल्लिगओ परेण संफामे । जावंतमुद्धमिच्छो असुभाणं गगणयथीनी ॥ ५७ ॥

व्याख्या—यद्वा सर्वोत्कृष्टरसस्पृहकं वन्यावलिकायां गतायां तदुत्कृष्टरसं मनुष्योपातिदेवाऽसंख्येयवपयुस्तियद्मनुष्यान्
मुक्त्वाऽन्यश्रुतगितो मिथ्यादृष्टिः सर्वाऽशुभप्रकृतीनां संक्रामयति, उत्कृष्टेनापि अन्त्युद्भूतं यतस्त्विन्नतीतेऽवश्यं तद्रसं शुभपरि-
णामेनान्यथा करोतीति गार्थार्थः ॥ ५७ ॥

आयधुज्जोवोरालपढमसंघयणमणदुगाऊणं । मिच्छा सम्म । य सामी सेसाणं जोगिसुभयाणं ॥ ५८ ॥

व्याख्या—आतपोद्योतौदारिकसप्तकप्रथमसंहरनमनुजद्विकानां आसां द्वादशप्रकृतीनां मिथ्यादृष्टयः सम्मदृष्टयो वा स्वा-
मिनः । यद्व्यातापोद्योतयोः मिथ्यादृष्टिना सतानुभाग उत्कृष्टः कृतः, तथापि सम्मदृष्टित्वे तयोऽन्यासां च शुभप्रकृतीनां नानु-
भागमपवर्तयति । चतुर्गामिणि आयुषाऽसुदृष्टमनुभागे वच्चा वन्यावलिकायाः परतः यावत्समयाधकावलिकाया तावदुत्कृष्टा-
नुभागसङ्क्रमो भवति, शेषशुभप्रकृतीनां वैक्रियाहारककार्मणसप्तकानि त्रसादिदशकं शुभवर्णकादशकं समचतुरस्रशुभविहायोगति-
सातोच्चैर्गोत्रदेवद्विरुपश्चेन्द्रियजात्यअगुरुलघुराद्यतोच्छ्वासनिर्णयार्थद्वाराणां चतुष्यश्चाश्लप्रकृतीनां सयोगी स्वान्तसमय यावत्
उत्कृष्टानुभागं सङ्क्रामयात्, चक्षब्दादन्येऽपि स्ववन्धव्यवच्छेदादुपरिगुणस्या जीवा इति गार्थार्थः ॥ ५६ ॥

भणितमुत्कृष्टसंक्रमस्वामित्वं, जयन्यसङ्क्रमपरितानार्थमाह—

स्ववगसंतरकरणे अकए घाईण जो उ अणुभागो । तस्स अणंतो भागो, सुहुमेगिदिय कए धोवो ॥ ५९ ॥

व्याख्या—क्षपकस्यान्तरकरणेऽकृते सर्वधातिदेशधातिप्रकृतीनां योऽनुभागः सम्भवति, तस्मादन्तभागः सूक्ष्मेकेन्द्रियस्य
भवति, कृतेऽन्तरकरणे पुनः सूक्ष्मेकेन्द्रियानुभागादपि स्तोत्रतो भवतीति गार्थार्थः ॥ ५९ ॥

सेसाणं अस्तुभाणं केवल्लिणो जो उ होइ अणुभागो । तस्स अणंतो भागो असण्णिपंचेदिए होइ ॥ ६० ॥

व्याख्या—शेषाणां अणुभाणं असावाचवर्गसंहननसंस्थानदशकुवर्जनवकाशस्विरादिपट्कोपयतापर्याप्तकनीचैर्गोत्राशु-
भविदाशेयतीनां त्रिदशकृतीनां यः केवल्लिणः सयोगिनुभागस्तस्यानन्वभागोऽंश्विनि पञ्चेन्द्रिये भवतीति गार्थायः ॥ ६० ॥

सम्यग्दृष्टिमिश्रदृष्टयः क्लिप्तान्दृष्टौत्तरतः सर्वप्रकृतानामनुभागघातं कुर्वन्ति, तन्निवारणार्थमाह—

सम्महिद्धी न हणइ सुभाणुभागं दु चेव दिट्ठोगं । सम्भत्तमोसगाणं उक्कोसं हणइ खवगो उ ॥ ६१ ॥

व्याख्या—सम्यग्दृष्टिः शुभप्रकृतीनां देवमनुजद्वौदारिकवैक्रियाहारकर्मणस्तत्तत्रसादिदशकुवर्जनवकाशकपराघात-
पट्कसावञ्चेन्द्रियगतिरथमसंहननसंस्थानाशुल्लघुप्रवृत्तिविहायोगत्सु चैर्गोत्राणां पट्पट्टिमकृतीनां यावद् द्वेपदृष्टीसागरोपमाणां
तान्नुभाणुभागं न विनाशयति, सम्यग्दृष्टयो मिथ्यादृष्टयः सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयोरथुपदृष्टयोरपि नोत्कृष्टानुभागं विनाशयन्ति,
अपि तु क्षणकः सम्यग्दृष्टिर्विनाशयत्युभयोरपि दृष्टयोरिति गार्थायः ॥ ६१ ॥

भावितमतेः साम्प्रतं जयन्त्यस्त्वामितमाह—

घाईणं जे खवगा जहण्णरससंक्रमस्स ते सामी । आऊण जहण्णठिई वंधाओ आवलीसेसा ॥ ६२ ॥

व्याख्या—घातिर्हर्मप्रकृतीनां ये यासां क्षणकस्ते तासां जयन्त्यरससङ्क्रमस्त्वामिनः नवनोरुपायसञ्ज्वलनानां कृतान्तर-
करणो वादरसपकः रसतपणक्रमेण जयन्त्यसङ्क्रमं करोति, जयन्त्यस्त्विसङ्क्रमकाले ज्ञानान्तरापदर्शनपट्कानां क्षीणरूपायः
रसमी । सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयोरपि यः स्वरूपविराट् जयन्त्यसंक्रमं करोति, आपुपां सर्वजन्यस्थित्यनुभागवन्त्यद्वन्द्व्यावलि-

कायाः परतश्चतुर्णामपि समयाधिकावलिकारोपा तावज्जघन्यानुभागसङ्क्षयो भवतीति गार्थार्थः ॥ ६२ ॥

अणतितुव्युच्चलणाय संभवणा आवलिर् एरणं । सेसाणं इमिसुद्धमो घादय अणुभागकम्मसो ॥ ६३ ॥

व्याख्या—अनन्तानुवन्धिनां तीर्थङ्करस्य च उद्दलनप्रकृतीनां च नरकयनुजदेवद्विक्रियाहारकसप्तकोचैर्गोत्राणां एकाविराति-
सङ्ख्यानां जघन्यरसवन्धसम्भवात् घन्धावलिकायाः परतो जघन्यरससंक्रमं करोति, एतं समयम् । कोऽस्माविति वैक्रियेकादशक-
स्यासंक्षिपञ्चेन्द्रियो, यनुष्यद्विक्रियैर्गोत्राणां सूक्ष्मनिगोदः, आहारकसप्तकस्याप्यसत् ; तीर्थङ्करस्याधिरतसम्भट्टिष्टिरनन्तानुवन्धिनां
पश्चात्कृतसम्यक्स्यो मिथ्याद्विक्रियैर्गोत्राणां सप्तमवतिप्रकृतीनामेकेन्द्रियसङ्घसः वाय्वग्निस्फाधिको हि तच्चत्सत्कर्मा घातितानुभा-
गकर्मिणः विनाशितानुभागत्तत्कर्मा तदयोऽनुभागवन्धकः तद्वयस्योऽन्यभनस्थो वा जघन्यरससंक्रमं करोतीति गार्थार्थः ॥ ६३ ॥

उक्तं जघन्यस्वामित्वम्, तदनन्तरं साधनादिप्ररूपणमपि मूलप्रकृतीनामाह—

सादयदजो अजहण सङ्कमो पढमनुइयचरिमोणं । मोहस्स चउविगप्पो आउसणुक्खोसओ चउहा ॥ ६४ ॥

व्याख्या—सादिकर्त्तेर् जघन्यसङ्कमो ज्ञानदर्शनावरणान्तराधाणामनादिध्रुवाध्रुवभेदात् त्रिविधो भवति, कथं यतः—सीण-
कपायस्य समयाधिकावलिकारोपयां स्थितौ जघन्यानुभागसङ्क्षयो भवति, स च सादिरध्रुवः, तच्छेषोऽजघन्यः, तत्स्थानमप्राप्ता-
नामनादिः, ध्रुवाध्रुवौ प्राप्तव । मोहनीयस्याजघन्यः चतुर्विधः, कथं ? सूक्ष्मरामसप्तकस्य समयाधिकावलिकारोपयां स्थितौ
जघन्योऽनुभागसङ्क्रमः, स च सादिरध्रुवः, तच्छेषोऽजघन्यः सायिकदृष्टेरुपशान्तदृष्टिर्वा सर्वभोदनीयोपशमकस्य प्रतिपत्तः सादिः
तत्स्थानमप्राप्तस्यानादिः, ध्रुवाध्रुवौ प्राप्तव । आयुषश्चतुर्विधोऽनुत्कृष्टः सङ्क्रमः, कथमप्यवतो देवायुषरूप्योऽलुप्तानुभागे वद्धा वन्या-

वल्किनाः परतः सङ्क्रामयितुमारब्धः, यावदुदयावलिकारोपा तावदुत्कृष्टानुभागं सङ्क्रामयति, ततस्त्वस्मिन्नष्टेऽनुत्कृष्टः सादिः, तत्स्थानमाप्तस्थानादिः ध्रुवाध्रुवौ ग्राम्बन् इति गार्थार्थः ॥ ६४ ॥

साइयवज्जो वेयणियनामगोयाण ह्मेइ अणुकोसो । सव्वेसु सेस भेया साई अयुवा य अणुभागे ॥ ६५ ॥
व्याख्या—सादिवर्जस्त्रिविधो वेदनीयनामगोत्राणां अनुत्कृष्टानुभागसङ्क्रमो भवति, कथं ? सुत्सरागसप्तकेन वेदनीयनामगोत्राणां स्वान्तसमये यः सर्वोत्कृष्टेऽनुभागो वद्धः, स यन्धावलिकार्याः परतो यावत्सयोगिचरमसमयः, तावत्सङ्क्रामयत्यतः सादिरध्रुवः, तच्छेपोऽनुत्कृष्टः, तेषामनादिसद्भावादनदिः, ध्रुवाध्रुवौ ग्राम्बन् । शेषाः मूलप्रकृतिषु ये भेदास्ते द्विविधाः सादिरध्रुवा भवन्ति, कथं ? घातिकर्मणां जयन्यभावना कृतैव, उत्कृष्टानुत्कृष्टयोः मिथ्यादृष्टौ परावत्तमातया भावना सुगमैव, अघातिकर्मणामपि उत्कृष्टस्य भावनेक्ता, जयन्याजयन्यौ सुत्समपयप्रकैन्द्रीस्य भवतोऽतः साधध्रुवौ तौ यावतावेवेति गार्थार्थः ॥ ६५ ॥

अजहण्णो चउभेओ पढमगसंजलणनोकसायाणं । साइयवज्जो सोचिय जाणं खवगो खवियमोहो ॥ ६६ ॥
व्याख्या—अजयन्यानुभागसङ्क्रमोऽनन्तानुबन्धिसञ्चलनोक्तायाणां सप्तदशप्रकृतीनां चतुर्विधो भवत्यनन्तानुबन्धिवज्जानां स्वसप्तपक्षाणां जयन्यस्थितिसङ्क्रमफले जयन्यानुभागसंक्रमो भवति, अनन्तानुबन्धिनां तद्वलितवदानां यन्धावलिकार्यां गतायां जयन्यो भवति, तच्छेपोऽजयन्य उपश्रमत्रेषां उपश्रान्तरूपायस्थानात् प्रतिपततः सादिस्त स्थानमप्राप्तस्थानादिः ध्रुवाध्रुवौ ग्राम्बन्, सादिवर्जस्त्रिविधोऽजयन्यानुभागसङ्क्रमो भवति, ज्ञानान्तराद्यदशकदर्शनपट्टानां पोटशानां । प्रकृतीनां कथं ? क्षीणरूपायस्य समयाधिकारवलिकारोपायां स्थितौ जयन्यानुभागसङ्क्रमः, स च सादिरध्रुवः, तच्छेपोऽजयन्यः, तेषामनादिसद्भावादनदिः

ध्रुवाध्रुवौ भाग्वदिति गार्थार्थः ॥ ६६ ॥

सुभध्रुवचटवीसाए होइ अणुकोससाइ परिवज्जो । उज्जोपरिसभओरालियाण चउहा दुहा सेसा ॥ ६७ ॥

व्याख्या—शुभाश्रय ताः ध्रुवाश्च शुभाध्रुवाः, तस्याः शुभध्रुवचतुर्विधवेरनुत्कृष्टानुभागसङ्ख्याः सादिवज्जः त्रिविधो भवति, कास्ताः । तस्मादिदं शक्यतापेक्षेन्द्रियजात्यशुक्लदूच्छ्वासानिर्माणप्रशस्तिविहायोगतिचतुस्संस्थानपराधात कार्मानेतैजसध्रुववर्णचतु-
रकमिति चतुर्विधमिति; शुभवर्णकादशकं कार्मणसप्तकं ये तु शुद्धन्ति, तेषां पदार्थशब्द भवति, उभयत्राव्यविरोधः । कथं ? त्रिविधः
सङ्क्रमो भवति ? एतद्भाषयति—आसां क्षपकश्रेण्यां स्ववन्धैकः स्वान्तसमये उत्कृष्टानुभागो यद्धस्त्वं यन्धवल्लिकायाः परतस्तदुपरतनाः
सयोग्यन्तसमं पावदुत्कृष्टानुभागं सङ्क्रामयन्ति, अतोऽसौ सादिरध्रुवस्तदन्यः सर्वोऽप्यनुत्कृष्टः, तासां ध्रुवसद्भावादनादि।
ध्रुवाध्रुवौ भाग्वत् । उद्योतमयमसंहननौदारिकसप्तकानां चतुर्धा भवति, क्यसुद्योतवर्जानामष्टानां सम्यग्दृष्टिरत्यन्तविशुद्धयमानप-
णामो देव उत्कृष्टमनुभागं यन्नाति, यन्धवल्लिकापरतः स एव सङ्क्रामयति । उद्योतस्य तु सप्तमपृथिव्यां नारकः सम्पत्तये प्रति-
पत्तुक्रामः मिथ्यादृष्टिः उत्कृष्टमनुभागं यन्धवल्लिकायाः परतः स एव सङ्क्रामयति, जघन्यतोऽन्तर्बुहूत् उत्कृष्टं द्वेदृष्टपट्टीसागरोपमं
ततोऽनुत्कृष्टः सादिः, तत्स्थानमभ्यस्तस्थानादिध्रुवाध्रुवौ भाग्वत् । 'दुहा सेसं' ति, उक्तानामुक्तश्रेण्याः सङ्क्रमाः, अनुक्तानां प्रकृतीनां
चत्वारोऽपि सङ्क्रमा द्विधाः, साधध्रुवा भवन्ति । कथं ? समदक्षानां पौड्यानां च जघन्यानुभाषसङ्क्रमः प्रागेवाभिहितः, उत्कृष्टानु-
त्कृष्टौ मिथ्यादृष्टौ भवतोऽन्तः परावर्चकत्वात् साधध्रुवौ भावितौ एवमेव पदार्थित्यन्तकृतीनां उत्कृष्टः प्रागुक्तो जघन्याजघन्यौ सूक्ष्मे-
केन्द्रिये हतानुभागसत्कर्मणि भवतोऽन्तः साधध्रुवौ भावितौ एवं शेषाणां समदक्षपौड्यजनवपदार्थित्यन्तकृतीनां अनातिप्रकृतीनां

पञ्चेन्द्रियप्राप्त्यभ्युपगमनेन वैक्रियनवकाचैर्गोत्रातपतीर्थङ्कुराहारकृतसप्तमनुजद्विकसुखिकाणां चतुर्विंशतिभृमप्रकृतीनां उत्कृष्टा-
नुभागवन्धो भवति, अयुधपरिणामेन अयुधवोपपत्त्यश्चास्तत् प्रकृतीनां उत्कृष्टानुभागवन्धो भवति, सर्वासामपि जघन्यः सृष्ट्यैकेन्द्रिये
इतानुभागसत्त्वमपि जघन्योऽपि भवति, अतश्चत्वारोऽप्यनुभागसङ्ख्याः साधयुवा भवितु इव ॥ ६७ ॥ समाप्तोऽनुभागसङ्क्रम इति ॥

उक्तोऽनुभागसङ्क्रमः, अधुना प्रदेशसङ्क्रममाह तद्वत्क्षणमादावेवोच्यते—

विजङ्गादव्वलणअहापयत्तगुणसव्वसंक्रमेहि अणू । जं नेइ अण्णपगई पपससंक्रामणं एयं ॥ ६७ ॥

व्याख्या—विध्यातसङ्क्रम लङ्गनासङ्क्रयो यथाभट्टतत्त्वसङ्क्रमो गुणसङ्क्रमः सर्वसङ्क्रमश्च, एतैः पञ्चभिः सङ्क्रमैः फलपरमाणून्
यस्यन्यन्यप्रकृतिं तत्स्वरूपेण व्यवस्थापयति, प्रदेशसङ्क्रममेतदुच्यते इति गार्थार्थः ॥ ६७ ॥

विध्यातसङ्क्रमस्य लक्षणमाह—

जाण न यंधो जायइ आसव्वगुणं भवं च पगईण । विजङ्गाओ ताणंगुलअसंखभागेण अण्णत्थ ॥ ६८ ॥

व्याख्या—पासां प्रकृतीनां गुणं वा भवं वाश्रित्य कन्धो न जायते नोत्पद्यते, तासां विध्यातसङ्क्रमो भवति, एतद्भावयति
वैक्रियैकादसकैकेन्द्रियविकलेन्द्रियजातयः सृष्ट्माक्रियावरात्प्रकृतयो मिथ्यात्वहेतौ सत्यपि नारक्ताः भवमत्ययं न वध्नन्ति,
संदनपट्टं चतुरस्रादितसंस्थानानि नृपसक्तदेयनजदि त्रैदारिकसत्त्वविकेयैकान्तयोग्यादश्च दुर्भगादित्रिकुनीचैर्गोत्राप्रशस्त-
विद्यायोगतीर्थङ्कुराणां मिथ्यात्वावितिसम्पत्तहेतुर्भिर्घुक्तास्तथाऽप्यसङ्ख्येयवर्णयुपस्तद्भवस्याः, तद्भवमत्ययं न वन्धका
भवन्ति, एवं देवेवपि भावना कर्तव्या, स च विध्यातसङ्क्रमः प्रायो यथाभट्टतत्त्वसंज्ञा भवति, तस्य

प्रमाणं यावन्मात्रः प्रथमतः प्रत्यक्षः तत्प्रमाणमेषः प्रक्षिप्यमाणं प्रकृतौ शेषदलं अङ्गुलासङ्ख्येयभागोऽन्यत्र सङ्क्रामयति किमुक्तं भवति, अङ्गुलासङ्ख्येयभागमात्रशेषप्रदेशमणैः प्रक्षेपसङ्ख्येयोत्सर्पिण्यवसर्पिणीप्रमाणैर्वा समयैः सर्वप्रकृतिदलं अन्यप्रकृतौ सङ्क्रामयतीति गार्थार्थः ॥ ६८ ॥

उद्वलनसङ्क्रमलक्षणमाह—

पलियस्त संखभागं अंतमुहुत्तेण तीए उव्वलइ । एवं पळिपासंखिय भागेण कुणइ निळ्ळेवं ॥ ६९ ॥

व्याख्या—पल्योपमासङ्ख्येयभागमात्रस्थितेः खड्गमुत्तिरति, विनाशयत्यन्तमुहुत्तेनाहारकादीनां प्रकृतीनां एवमनेन विधिना पल्योपमासङ्ख्येयभागमात्रेण कालेन करोति निर्लेपं सर्वदलसङ्क्रमयिषि गार्थार्थः ॥ ६९ ॥

विशेषमाह—

पढ्माओ पोयखंडं विसेसहीणं ठिईए अवणेइ । एवं ज्ञाव तुचरिमं असंखगुणियंति अंतिमयं ॥ ७० ॥

व्याख्या—प्रथमस्थितिरुद्धाद् द्वितीयं स्थितिरुद्धं विशेषहीनं अन्तमुहुत्तेनापनयति—विनाशयति, एवमनेन विधिना यावद् द्विचरमं स्थितिरुद्धं एवं कानिचिदस्थितिरुद्धानि प्रथमादसङ्ख्येयभागहीनानि कानिचित्सङ्ख्येयभागहीनानि कानिचिदस्थितिरुद्धानि कानिचिदसङ्ख्येयगुणहीनानि तुश्चन्दाहलमाश्रित्यान्तिमस्थितिरुद्धं प्रथमादसङ्ख्येयगुणं स्थिति स्यान्माश्रित्यासङ्ख्येयभागमिति गार्थार्थः ॥ ७० ॥

अतस्तस्यैव दलस्य प्रक्षेपविधिरुच्यते—

खंडं दलं सठाणे समए समए असंखणुणाए । सेठीए परठाणे चित्तेसहीणा इमं खुमइ ॥ ७१ ॥

व्याख्या—उत्तरीयभागास्थितीनां प्रथमसमये स्त्रोकं दल्युत्तरिद्वि, तस्माद् द्वितीयसमयेऽभ्युदयेयुणं एवं तृतीयादिव्याप्य सङ्ख्येयगुणवृद्धया नेयम्, तत्र प्रथमसमयोत्कीर्णं कुत्र दीयते, तदाह परस्थाने स्त्रोकं स्वस्थाने तस्मादसङ्ख्येयगुणं द्वितीयादिषु स्वस्थानेऽसङ्ख्येयगुणं परस्थाने विशेषहीनं दलं प्रसिपति, अनेन विधिना पद्योपमाप्रस्थितीनां दलमन्तर्गद्देतेन निलेपयति, तच्छेषाण्यपि स्थितिवृद्धान्येवमेव सङ्क्रामयतीति गार्थायः ॥ ७१ ॥

दुचरिमखंडरस दलं चरिमे जं एइ सपरट्ठाणंमि । तम्मणेणरसस दलं पंहुगुलंसखभागेहि ॥ ७२ ॥

व्याख्या—द्विचरमस्थितिल्लङ्काचरसमये फणदेदात्रं स्वकीयचरमस्थितिल्लङ्के सङ्क्रामयतीति तन्मानेन चरमस्थितित्वस्य दलं प्रसिप्यमाणं २ पद्योपमासङ्ख्येयभागसमवेदन्यत्र नयति, परस्थाने यदीयते तन्मानेन असङ्ख्येयोत्सर्पिण्यवसर्पिणीसमपैरदुगुलासङ्ख्येयभागमात्रैः क्षेत्रप्रदेक्ष्वर्वा अन्यत्र तदलं नयति, तदपि चरमस्थितिसङ्ख्येयलमसङ्ख्येयगुणवृद्धया परस्थाने उदयावकाशाग्रं नयति चरमस्थितिसङ्ख्येय यथरसप्रसेपः स त्वमसङ्क्राम इति गार्थायः ॥ ७२ ॥

उदूलनविधिरुक्तः । उदूलनमकृतीनां स्वाभिन्नमाह—

एवं उच्चलणाणं कमेण नासेइ अचिरओहारं । सम्मोऽणमिच्छमीसे छत्तीसऽनियदिजामाया ॥ ७३ ॥

व्याख्या—अनेनोदूलनविधिना विनाशयत्नविरतो अन्त्युद्भवोत्पत्तिः तत्तत्तत्प्राकाररूपसङ्गं उदूलयति, सम्प्रदाष्टिदशविरतिसंविशतिगुणयुक्तो वा अनन्तानुबन्धिभिध्यात्साम्यमिध्यातानि पूर्वविधिना, पदत्रिंशत्कृवीरनिष्ठविचित्रादर उदूलयति मध्यमाष्ट-

कपायनवनोक्तायसञ्ज्वलनत्रिकस्थानद्विकृत्नामयोदशकाख्या इति गायार्थः ॥ ७४ ॥

सम्ममीसाइं मिच्छो सुरदुगवेउन्विच्छकमेगिदी । सुहमतसुचमणुदुगं अंतमुहत्तेण अपियदी ॥ ७५ ॥

व्याख्या—सम्यक्प्रसन्नमिथ्यात्वे मिथ्यादष्टिद्वलयति, पञ्चत्ववतिसत्कर्मो देवद्विक्रमेकेन्द्रिय उद्वलयति, तवः स एव वैक्रियसमूहं चतुष्टयं वा सनरकद्विकृद्भुद्वलयति, सूक्ष्मत्वो वाच्यन्तितायिकः उच्चैर्गोत्रमुद्वलयति, पञ्चान्मनुजद्विकृद्भुद्वलयति प्रागुक्तविधिना । कालापवादमाह—फल्योपभासङ्ख्येयभागमात्रेण कात्वेन प्राग्वद्वलनं कथितम्, अन्तर्गुह्येनानिद्वित्तिवादरः पट्टित्रिसारमकृतीः उद्वलयतीति गायार्थः ॥ ७५ ॥ यथाप्रवृत्तसङ्ख्यलक्षणमाह—

संसारतथा जीवा संबंधजोगाण तद्वलपमाणा । संकामे तणुल्लवं अहापवत्तीएँ तो णाम ॥ ७६ ॥

व्याख्या—संसारे निष्ठन्तीति संसारस्थाः के जीवाः ध्रुवबन्धिनीनां स्ववन्धयोग्यानां प्रकृतीनामध्रुवबन्धिन्यस्तु सर्वा अपि योग्या एव, तासां दलं तत्प्रमाणेन स्तोकास्तोत्रं तदनुल्लवं सङ्क्रामयन्ति, यथाप्रवृत्त्या यथा यथा हीनमध्यमोत्कृष्टयोग्यानां प्रवृत्तिस्तथा तथा सङ्क्रामयन्ति कर्मदलमतोऽस्यैवत्रायम इति गायार्थः ॥ ७६ ॥

गुणसङ्ख्यलक्षणमाह—

असुभाण पएसगं बज्जन्तीसुं असंखगुणणाए । सेदीएँ अपुब्बाइं छुभंति गुणसंकमो एसो ॥ ७७ ॥

व्याख्या—अशुभप्रकृतीनां प्रदेक्षाग्रं असङ्ख्येयगुणलक्ष्म्या अपूर्वकरणप्रवृत्तेरपूवकरणतया अवध्यमानानां बध्यमानासु यत्कर्मदलं सङ्क्रामयन्त्येव गुणसङ्क्रम इति । कास्ताः मिथ्यात्वात्पन्नकाध्रुवर्जानां मिथ्यादष्टियोग्यानां त्रयोदशानां अनन्तानुबन्धि-

निर्गम्यपुनरगतं रज्जितानां पद्मो निर्गतोः प्रासादनयोग्यानां यतो मि यात्वानन्तानुमन्विनस्तदात एव अरितायाः क्षपयन्ति,
भ्रातॄणां गोतेऽधुभे भायुषां परमकृतौ सद्गम एव नास्ति अतस्तद्वर्जनं कृतम्, अरितस्माप्रत्याख्यानामरणचतुर्कं, देशविरतस्य प्रत्या-
सधानामरणचतुर्कं परमतस्य पदं अस्थिराधुमायदाः भित्तिरातारविभो काल्यं, आसां पट्चत्वारिंशत्पद्मिनीना अपूर्वरुणादेरेव गुणकृतः
सद्गमो भवति निद्राद्रिकोपपन्नगुणमरुदास्यमतियशुपुसना दमन्यव्यवन्देदादारभ्य गुणसद्गमो भवतीति गार्थः ॥७७॥
परमर्द्धिगं रडप पदसमयमस्तरिपं परसगं । ता लुभइ अण्णपाइं जावते सन्ध्वंसं कामो ॥ ७८ ॥

व्याख्या—नरमस्तिौ जदलनसद्रूपेण यद्रचितं दलं प्रदेशात् तद् प्रतिस्मयमासइत्येयुष्यश्रेण्या परमकृतौ तावन्नुभति
सन्नामतिः भाद्रद्वित्रयः प्रशेषः, जदलनसद्रूपस्यान्तिमः पुनः सप्तसद्रूप उच्यते इति माथार्थः ॥ ७८ ॥

पातिर अहापयत्त सहेज्जाहो गुणो य विज्जाओ । उब्बलणसंरुमस्सवि कस्सिणो चरिममि खंडमि॥७९॥

व्याख्या—स्यैतुना विनाय यथाप्रवृत्तसूत्रं पिश्यातसूत्रमो गुणसद्वृत्तमो वा भवति, जलनसद्वृत्तमचरमखड्ग द्विरम-
सूत्रमागमोऽपि सारसद्वृत्तमो भवतीति मार्यार्थः ॥७९॥ यद्यपि नायं सूत्रमकरणे सम्यध्यते तथाऽपि सूत्रमाऽपि कोऽनुवर्त्तमाने

स्त्रियुक्तसुखमाह—

पिठवर्णन जा उदयसगया तीरै अणुदयगयाओ । सकामिऊन वेणइ ज एसो धियुगसंक्रामो ॥ ८० ॥

व्याख्या—पिण्डमृत्तीनां मृगादीनां चतुर्ध्यानां या अन्यतस्त उदयमस्ता उदयसद्भा उदयमस्ता तस्यामुदयतायाममुदयमास्तौ सत्यस-
मृत्तौ सद्भाथानुमाति, यथा मनुजगतौ भोग गवितयं यं कृन्दिद्रव्यवौ जातिचतुष्क स्त्विदुक्तम् प्रदेद्यानुभव इति गायार्थः॥८०॥

गुणमाणेनं दलियं हीरंतं धोवण निट्टाह । कालस्संलगुणेणं अहं विज्झा उव्वलणमाणं ॥ ८१ ॥

व्याख्या—चरमखण्डस्य गुणसङ्क्रमानेन यद्यपहारः क्रियते ततोऽन्तर्मुहूर्तमात्रेण कालेन निष्ठां याति क्षीयत इत्यर्थः, तदेव दलं यथाप्रवृत्तसङ्क्रममाणेन द्विषमाणपत्योयमासङ्ख्येयभागमात्रेण कालेन क्षयं याति, गुणसङ्क्रमादसङ्ख्येयगुणकालेनेति कृत्वा । विधायतसङ्क्रममाणेनापि द्वियमाणं तदेव दलं क्षेत्रतोऽस्तुलासङ्ख्येयभागाव्यष्टप्रदेशैः कालतोऽसङ्ख्येयोत्साप्तिष्यव सप्तिणीभिः क्षयं याति, यथाप्रवृत्तिकालादसङ्ख्येयगुण इति कृत्वा । द्विचरमखण्डस्थान्तोद्भूतक्षयप्रमाणेनापि द्वियमाणं चरमखण्डरुदलं अनुल्लासङ्ख्येयभागमात्रेण कालेन निष्ठां याति यद्यपि तथापि विधायतकालादसङ्ख्येयगुण उद्भूतनसङ्क्रमकालः चित्रत्वादङ्गुलासङ्ख्येयभागस्येति गार्थार्थः ॥ ८१ ॥

जे तुचरिमस्स चरिमे सपरद्वणेषु देह समयंमि । ते भागे जहं कमसो अहापवतुव्वलणंमाणे ॥ ८२ ॥

व्याख्या—उद्भूतनसङ्क्रमे द्विचरमखण्डरुस्य चरमक्षेपे यद्वाति स्वस्थाने दलं तथाप्रवृत्तस्य प्रमाणम्, यस्तुतः परस्थाने ददाति, तदुद्भूतनसङ्क्रमस्य प्रमाणमिति गार्थार्थः ॥ ८२ ॥

मूलप्रकृतीनां परस्परसङ्क्रमाभावादुत्तरप्रकृतीनां सायनादिप्ररूपणमाह—

चउहा धुवछन्वीसगासयस्स अजहण्णसंक्रमो होइ । अनुक्कोसो घिट्ठु वज्जिय ओरालावरणनवविग्घं ॥ ८३ ॥

व्याख्या—मिथ्यात्वनिर्घेयत्रयोः प्रतिग्रहाभावात्, सावामावयोः परावर्तकत्वात्, ध्रुवाणामप्यासां सर्वेऽपि प्रदेशसङ्क्रमाः सादि अनुवा भवन्ति, शेषध्रुवपदविशोत्तरशतस्यान्यथः प्रदेशसङ्क्रमश्चतुर्धा भवति, कथं आसां सर्वासां प्रकृतीनां क्षपितक्रमो-

नास्य क्षणायोत्थितस्य जगन्मयः प्रदेशसङ्ख्या भवति, स च सादिरध्रुवः । तस्यैव क्षणिकरुग्णस्योपशमश्रेण्या अवन्त्यस्य सर्वासां प्रकृतीनां सङ्ख्याभावः, तस्मात्प्रतिपत्तोऽवगन्त्यः सादिः तत्स्थानमभासस्थानादिः ध्रुवाध्रुवौ भावतः । अनुकृष्टसङ्ख्याऽपि चतुर्धा भवति, किं सर्वासां नैरुपाह-वर्जितितौदारिकसप्तकं ज्ञानान्तरादशकं दर्शनचतुष्टयं, श्रेयश्चोचरअतस्य चतुर्विधः प्रदेशसङ्ख्या भवति, कथं गुणितरुग्णस्य क्षणायोत्थितस्योत्कृष्टः प्रदेशसङ्ख्या भवति, स च सादिरध्रुवः, अवन्त्यस्य तस्यैवोपशमश्रेणीतः प्रतिपत्तोऽनुकृष्टः प्रदेशसङ्ख्या सादिः तत्स्थानमभासस्थानादिः ध्रुवाध्रुवौ भावदिति गायार्थः ॥ ८३ ॥

सेसं साई अधुवं जहण्णसामी उ खवियकम्मसो । ओरालाइसु मिच्छो उक्कोसगस्सगुणियकम्मो ॥ ८४ ॥
व्याख्या—उक्तप्रकृतीनां यत्रोक्त प्रदेशसङ्ख्यात अनुकप्रकृतीनां च तत्सर्वमपि साधयुवं भवति । कथं ? पङ्क्तिशतानु-
वृत्ते जगन्मयस्य कारणमुक्तम्, उक्तशतानुवृत्तेरपि पञ्चोचरअतस्य कारणमुक्तम् । औदारिकैर्कविवक्षतेऽनुकृष्टानुकृष्टौ मिथ्यादृष्टौ भवतः, अतः सर्वासां साग्रुक्त्वं सुगमम् । अनुवृत्तीनां चाध्रुवत्वादेव चत्वारोऽपि प्रदेशसङ्ख्याः साधयुवा भवन्ति । प्रदेशसङ्ख्या-
मस्य जगन्मयस्यैव तत्प्रकृतीनां क्षणिकरुग्णस्य, उक्तशतः प्रदेशसङ्ख्यामस्य तु गुणितरुग्णस्यैव । औदारिकैर्कविवक्षतेः स एव गुणि-
तरुग्णस्यो मिथ्यादृष्टिरिति गायार्थः ॥ ८४ ॥

तस्यैव गुणितरुग्णस्य स्वस्वरूपनायाह-

चायरतसकाट्ठणं कम्मठिं ज्जो उ चापरपुट्ठोए । पज्जतापज्जतगदीहेयरआउगो वस्सिउ ॥ ८५ ॥

व्याख्या—चादररसत्तराणं मूत्स्यरसव्युदासार्थम्, चादरत्तसनां कायस्थितिसत्त्वेन पूर्वं कोटिपृथक्त्वमपि भ्रमगारोपमदिसहस्रम-

माणेनानां कर्मस्थितिं सागरोपमसप्ततिकोटाकोटिप्रमाणां यः कश्चिज्जीवो वादरपृथिवीपर्याप्तकृत्वे दीर्घायुषाऽपर्याप्तकृत्वे ह्रस्वायुषा उपित्वा उच्यमानविधिं करोति, स गुणितकर्मांशो भवतीति क्रिया सम्बन्धनीया । शेषैकेन्द्रियेभ्या वादरपृथिवीकायिकस्य प्रभूतमायुः तेनाव्यवच्छिन्नं प्रभूतकर्मपुद्गलग्रहणं वेदनासहिष्णुत्वं च तेन चासाटः, अपर्याप्तग्रहणं दीर्घकायस्थितिमापणार्थं, तस्य ह्रस्वस्थितिग्रहणं हीनयोगस्यानज्ञापनार्थम्, अत इतस्त्य तैत्तृकैः प्रबलकर्मवन्धार्यै दीर्घायुग्रहणम्, सूक्ष्माणां स्वल्पजीवित-
त्वात्प्रभूतजन्ममरणानि भवन्ति, तद्वेदनया चासकृद् कर्मपुद्गलसाटः, अतो वादरग्रहणं कृतमिति गार्थार्थः ॥ ८५ ॥

जोगकसाडकोसो बहुसो आउं जहण्णजोगेणं । बांधिय उवरिल्लासुं ठिइसु निसेगं बहुं किच्चा ॥ ८६ ॥

व्याख्या--पर्याप्तरुभवबहुल्याद्योगैः कृपायैथोत्कृष्टो बहुशो भूत्वा, आयुष्कं जयन्ययोगेन वन्यपित्वा, उपरितनासु कर्मस्थितिपु निर्येकं प्रभूतं कृत्वा अथस्तनस्थितिपु स्तोत्रं तथापि विज्ञेयहीनं विज्ञेयहीनपरित्यजन् यो वन्यमात्रविधिं करोति, स गुणितकर्मांशः उत्कृष्टयोगरूपाग्रहणं प्रबलकर्मद्वाराणार्थमिति गार्थार्थः ॥ ८६ ॥

वादरतसफालमेयं चस्सिनु अंते य सत्तमखिइणं । लहुपज्जत्तो बहुसो जोगकसायाहिओ होउं ॥ ८७ ॥

व्याख्या--एवं पृथिवीकाधिकविशेषणसमग्रं पृथिवीकायादुद्धृत्य प्रसन्नार्थस्यविप्रीपित्वा त्रसेषु तदन्ते च सप्तमपृथिव्यां लघुपर्याप्तकः-स्तोत्रकालपर्याप्तो, बहुशोऽनेकशो योग्यत्वप्राप्तौ तत्र भूत्वा अथवा तस्मिन्नेन भवे अनेकशो योगरूपायाधिको भूत्वा दीर्घजीवितलयोगरूपायोत्कृष्टरूपापकं सप्तमीग्रहणमिति गार्थार्थः ॥ ८७ ॥

जोगजवमज्जउवरिं मुहुत्तमच्चिनु जीवियवसाणे । तिचरिमहुचरिमसमये पुरितु कसायमुक्कोसं ॥ ८८ ॥

व्याख्या—योगस्यानविरये यवमध्यं क्षालयामिः योक्तुः कालं तस्मादष्टशामयिकादुपधानुहूतं स्थित्वा जीवितवसाने सायि-
कान्तानुहूतानुः यवमध्योपसहस्रयेषुणुदया वद्धिता, निचिरिमे द्विचिरिमे च समये यवस्य कपायानन्तणुदयापर्यं कर्मदलेन
प्रवृत्तीरिति गार्थार्थः ॥ ८८ ॥

जोगुहोसं नुचरिस्ते चरिमसमये उचरिमसमयमि । संपुण्णयुणियक्रमो पगंयं तेणेह सामित्ते ॥ ८९ ॥
व्याख्या—तद्वद्विचिरिमे चरिमे च समये योमोक्तुः कपाययोगोक्तुः तु एकसमये तद्वद्विचिरिमे भवति तुशब्दात्प्रभूतोद्गर्जनं
शल्याप्यतनं च यस्य कर्मस्थितीमां स नारुभयान्तसमये युजितकर्मज्ञः तेनेह प्रकृतमहाधिभारं उरुहृत्स्यामित्ये इति गार्थार्थः ॥ ८९ ॥
ततो तिरियागपधालिमोवदि उरुलपक्योसाए । सायं अणंतरं वंधिऊण आलोपरमसाए ॥ ९० ॥

व्याख्या—तस्मात्कारुभयान्तसमये पदोन्निद्रयः पयोमरुः तिरियस्य श्वस्तद्वचनलिङ्गोपरितनसमये शानान्तरायदर्शन-
ननुकोदारिरुतासुतानुहूतुप्रदेतासदृशं करोति, यतो नारुभयान्तसमये यदुदं तत्तिथमयावलिङ्गयाः उपरि सशूकमयति,
इयन्मात्रदलसद्वयो नान्यत्र लभ्यत इति । तस्मात्कारुभयान्तसमये सातं सोरुहृत्कालं बध्वा बन्धवलिङ्गपरतो यध्यमा-
नाऽसाते यथामटगतद्वयेण सङ्काशयति सवोरुहृत्तः सातस्य प्रदेतासद्वय इति गार्थार्थः ॥ ९० ॥

कम्मचउये अमुभाण वज्जमाणेण सुहृमरागंते । संखोभणंमि नियो चउवीसाए नियट्टिस्स ॥ ९१ ॥
व्याख्या—कम्मचउये दर्शनावरणीयेदनीयनामोत्राल्ये या अणुयाः प्रकृतयः, तासां निद्राप्रचलसाताश्रुमसंननसंस्था-
नगुणनरकोपयताशुमचिदायोत्सपधांसकास्थिरादिपूजोचैर्गात्राणां द्वाविद्धतमवध्यमानानां क्षपकम्पस्वरामस्य युजितकर्मज्ञ-

स्यान्तसमये गुणसङ्क्षेपोत्कृष्टः प्रदेशसङ्क्षो भवति, स्वे स्वे चरमसंछोमे अशुभचतुर्विधवित्तिकृतीनां प्रथमाष्टकपायस्यानद्धिन्निक्र-
नामत्रयोदशकानां सर्वसङ्क्षेपेण क्षपकवादरे गुणितरुमीशे प्रदेशसङ्क्षेप उत्कृष्टो भवतीति गार्थार्थः ॥ ९१ ॥

संछोभणाएँ दोणहं मोहाणं वेयगस्स खणसेसे । वप्पाइय सम्मत्तं मिच्छत्तणए तमतमाए ॥ ९२ ॥

व्याख्या—मिथ्यात्वसम्पमिथ्यात्वयोः स्वचरमसंछोमे क्षपकस्य सर्वसङ्क्षेपेत्कृष्टः प्रदेशसङ्क्षो भवति, वेदकस्य 'खण-
सेस' ति अन्तर्गुह्यत्वशेषाद्युपि सप्तमनारके उत्पाग सम्पत्त्वं, गुणसङ्क्षेपापूर्व स्वरुज्जं मिथ्यात्वं गते उत्कृष्टः प्रदेशसङ्क्षो
लभ्यत इति गार्थार्थः ॥ ९२ ॥

भिण्णमुहत्ते सेसे जोगफसाओक्खसाह काऊण । संयोजणा विसंजोअगस्स संछोभणाएस्सि ॥ ९३ ॥

व्याख्या—स गुणितरुमीशो नारकोऽन्तर्गुह्यार्थेने जीवते योगरूपायुत्कृष्टत्वादिक्रानि पूर्वोपदिष्टानि कृत्वा ततः प्राप्त-
सम्पत्त्वस्तस्य संयोजनावियोजकस्य चरमसंछोमे तेषां अनन्तानुबन्धिनां सर्वसङ्क्षेपेत्कृष्टः प्रदेशसङ्क्षो भवतीति गार्थार्थः ॥ ९३ ॥
ईसाणागयपुरिस्तस्स इत्थियाए च अट्ठासाए । मासएतुहत्तमहिण नपुंसगे चरिमसंछोमे ॥ ९४ ॥

व्याख्या—ईशानदेवो गुणितरुमीशः सङ्क्षिप्त एकेन्द्रियप्राप्येन वन्येन सह नपुंसकवेदं भूयो यथा तस्मान्च्युतः, ततो
मनुजलोके पुरुषतः सीतरं वा प्रतिपन्नः, तत्र मासभूयस्त्वाग्निधिक्षाद्यविकरस्य क्षणायोत्थितस्य चरमसंछोमे सर्वसङ्क्षेपेण
नपुंसकवेदस्यात्कृष्टप्रदेशसङ्क्षो लभ्यत इति गार्थार्थः ॥ ९४ ॥

पूरितु भोगभूमिसु जीवियवासाणि संखियाणि तओ । हस्सडिई देवागय लहु छोमे इत्थियेपरस ॥ ९५ ॥

व्याख्या—भोगभूमिषु यो भूयो भूयः स्वावेदं कथा सहस्त्रेणादायुर्थासहस्येयवर्षाणि, ततः पत्न्योपमासहस्येयभागो गते
अस्मालभूयाना भूत्वा स्तोत्रस्मिन्निषु देवेषूत्पन्नस्तत्रापि तदेव भीवेदमापूषं मनुजेषूपन्नो लघुस्रपणाधोत्थितो गुणितकर्मशः
चरमांतोमे तांस्तद्रूपेणोत्कृष्टप्रदेक्षसद्गुणं स्वीवेदस्य करोतीति गार्ग्यार्थः ॥ ९५ ॥

वरिसवरित्थि पुरिय सम्भत्तमसंखवासिंयं लभिय । गंतुं मिच्छत्तमओ जहण्णदेवट्ठिं भोच्चा ॥ ९६ ॥

व्याख्या—वरिसरुवेदः, तमीदानीं प्रभूतशालं भूयो भूयो कच्चापूषं ततः स्तोत्रसहस्येयवर्षाण्यापूषं ततः स्तोत्रसह-
स्रपण्युक्तेषु भूत्वाः सहस्रस्येयवर्षाण्युक्तेषु गत्वा स्वीवेदमसः स्येयवर्षाण्यापूषं ततस्तत्रैवासहस्येयानि वर्षाणि सम्भत्तं कृत्वा त-
देतुं पुरुषवेदं कथा स्वीवेदनुसृत्योदलं सद्गुण्य ततोऽन्ते मिथ्यात्वं गत्वा भूतो जयन्यदेवास्विति भुक्त्वेति गार्ग्यार्थः ॥ ९६ ॥

आगंतुं लटुं पुरिसं संहुभमाणस्स पुरिसवेयस्स । तस्सेव सगे कोहस्स माणमायाणमवि कसिणो ॥ ९७ ॥

व्याख्या—लघुस्मिन्निषु देवैस्तादागतो लघुस्रपणाधोत्थितो गुणितकर्मशः स्वोपचितदलस्य यश्चरमक्षेपः तस्मिन् पुरुषवेद-
स्योत्कृष्टः प्रदेक्षसद्गुमो लभ्यते, न ग्रावलिकावदस्थान्ते, यतस्तत्र स्तोत्रमिति । तस्यैव स्वके संज्ञांमे कोपमानमायानामपि यदा
हस्तसद्गुमो भवति, तदा पुरुषवेदक्रमेणोत्कृष्टः प्रदेक्षसद्गुम इति गार्ग्यार्थः ॥ ९७ ॥

चउक्कवसमित्थं लिप्यं लोभजसाणं ससंक्रमसंते । चउसमगो उच्चस्सा त्ववगो नीया चरिमववे ॥ ९८ ॥

व्याख्या—चतस्रो वारा मोहनीयसुपदायया सिमं-शीघ्रं सञ्ज्वलनलोभयशःकीर्त्योः स्वस्तद्रूपस्थान्ते गुणितकर्मश उत्कृष्टं
प्रदेक्षसद्गुमं करोति । उपदुमश्रेणीग्रहणं तस्यां गुणसद्गुमेण ते देवसि प्रकृती आप्रवृत्ते, स्वस्तद्रूपान्तविशेषण लोभस्यान्तस्करणादा-

रतः सङ्क्षमो न परतोऽस्ति । अपूर्वकरणगुणस्थाने यावन्नशः कीर्तयेव केवलाया न वन्धस्तावत्सङ्क्षमः परतस्तस्या एव प्रतिग्रहेति । यो गुणितकर्मांशो मोहनीयस्य चतस्रो वारा उपशामकः, स चोपशामो भवद्द्वयेन भवति, तवस्त्वतीयभवे मिथ्यात्वं गतः सन् उच्चैर्भोजं गुणसंक्रमेण दलापूरितं तस्मिन्नपि भवे परावर्त्य परावृत्त्यै वद्धं ततः क्षणकश्रेणीं कर्तुं कामो नीचैर्गोत्रस्य वन्धान्तसमये उच्चैर्गोत्रस्य उच्छृष्टप्रदेशसङ्क्षमं करोतीति गार्वायः ॥ ९८ ॥

परयायसगलतस्य च सुसराइति सासखगतिचरं सं । सम्मधुवा रिसभजुया संकामइ विरचिया समो ॥ ९९ ॥
व्याख्या—परायातपञ्चेन्द्रिकजातिरसादिचतुःस्तुस्वरादित्रिकोच्चासशुभविहायोगमिति चतुरस्रसंस्थानाख्याः एता द्वादश सम्मन्दष्टिभुभुवसंज्ञाः प्रथमसंहननयुक्ताः सङ्क्षमयन्ति । विरचिताः सागरोपमद्वात्रिंशदधिकशतयद्वाः सम्मन्दष्टिगुणितकर्मांश उच्छृष्टप्रदेशसङ्क्षमं गुणसंक्रमेण करोति । कथं ? पटपष्टिसागरोपमाणि सम्यक्त्वमनुपालयन् एता यन्नाति ततोऽन्तमुहूर्त्तं सम्प्रतिमध्यावे स्थित्वा भूयः सम्पक्त्वमनुपालयन् पटपष्टिसागरोपमाणि यन्नाति, एवं द्वात्रिंशदभ्यधिकमुदधिगतं यद्वाधिताः पूरिता एकार्वाः । ततोऽपूर्वकरणे यदा वन्धस्य व्यवच्छेदो भवति तदा वन्धावलिकापरतः यशःकीर्त्यै गुणसंक्रमेणासामुच्छृष्टः प्रदेशसङ्क्षमो भवति । प्रथमसंहननं तु देवभवे सदा यन्नाति, मनुजभवनोऽतः तावन्मात्रो वन्धकालोऽस्य भवति, देवत्वाच्चतुस्तथावलिकापरतो देवमायोग्यं यन्नानस्पोत्कष्टः प्रदेशसङ्क्षमो भवतीति गार्वायः ॥ ९९ ॥

नरयदुगाससचि छोभे उ पुव्वकोढीपुहुत्तणिचियस्स । धावरउल्लोयायवण्णिगिदोणं नपुंससमं ॥ १०० ॥

व्याख्या—पूर्वकोटिपृथक्त्वनिचितस्य पूर्वकोट्याद्युत्तिर्ग्वक्सप्तभवदस्य नरकद्विकस्य अष्टमभवे क्षणकश्रेण्यां चरमसंछोभे

संसर्गमेणोक्तप्रदेशसङ्क्रमो लभ्यते, स्थारसतोद्योतैकोन्द्रियजालीनां यथा नृपसङ्क्रस्य तथा तत्रैव प्रन्तव्य इति गाथार्थः ॥ १०० ॥
तेतोसपरा पालिय अंतमुदुत्तुणगाइ सम्मत्तं । वंघिचु सत्तमाओ निग्गामसमए नरदुगस्स ॥ १०१ ॥
व्याख्या—अन्यदुर्होचोनानि त्रयस्विनतासामरोपमाणि सम्यस्तयनुपाल्य तत्प्रत्यक्षं भनुजदिकं सम्पिण्ड्य ततः सप्तमपृथिव्यां
अन्तर्मुहूर्त्तं मिथ्यादनिमित्तं निर्विद्विके यद्व्यथाने भनुजदिकस्य स्वन्यावलिक्रापसतः उरुहृष्टः प्रदेशसङ्क्रमो भवतीति गाथार्थः १०१
तित्थयराहाराणं सुरगहनवगस्स यिरसुभाणं च । सुभयुवबंधीण तहा सगबंधा आलिगं गंतुं ॥ १०२ ॥

॥ उक्रोत्तासामिचं ॥

व्याख्या—दीर्घकराहाराणां देवद्विकस्य चैक्रियसप्तस्य स्थिरयुथयोश्च शुभयुवबन्धनीनां च तेजससप्तसङ्क्रमवर्णकादशकाणु-
रनुनिर्माणालयानां तयेतिग्रहणाच्चतुरूपनामस्य रश्मिग्रन्थालिक्रापसत आसां यश्चः कीर्त्यमुदुत्तुः प्रदेशसङ्क्रमो भवतीति गाथार्थः १०२
उक्तः उरुहृष्टप्रदेशसङ्क्रम इति । जघन्यस्वामित्वे क्षपितकर्मज्ञः प्रागेवाभिहितः, तत्स्वरूपकथनायाह—
सुहृमेसु निगोत्तुं कम्मठित्तिं पलियअंसलभागूं । वसितं मंदकसाओ जहणजोगा णं जों एइ ॥ १०३ ॥
व्याख्या—गृह्येषु निगोदेषु साधारणजीवेषु कर्मस्थितसप्ततिसागोपमकोटाकोटिमाणां पक्ष्योपपासङ्क्रमेयभोगोनां
'वसितं' ति स्थिता मन्दरुपायो जघन्ययोमयश्च तुहन्दादभ्यवयोग्यं जघन्यप्रदेशाग्रं कृत्वा यः कश्चिदागच्छति योग्येषु स्थानेष्विति ।
गृह्यनिगोदग्रहणं स्वल्पापुष्पाणिर्णामल्पासुणां प्रभूतजन्मभरणानि तद्देवनार्चस्य प्रभूतपुद्गलश्राटाः, अल्पलक्षणायस्त्वे अल्पपुद्गल-
ग्रहणं गुणितरुर्भगस्य विपरीतोऽयमिति गाथार्थः ॥ १०३ ॥

जोगोसु तो तसेसुं सम्मत्तमसंखवारसंपप्प । देसविरहं च सन्वं अणलब्बलणं च अडचारा ॥ १०४ ॥
 व्याख्या—तस्मात्सुम्निगोदकायादुद्धृतः सम्पत्त्वदेशविरतिसर्वविरतियोग्येषु त्रसेषु भूयो भूयो भूत्वेति वक्तव्यम् । तस्मिन्
 पत्न्योपमासङ्ख्येयभागमात्रे काळे सम्पत्त्वं सङ्ख्येयतीता वाराः सम्पाप्य स्वल्पकालिनीं देशविरतिं चासङ्ख्येया वाराः सम्पाप्य
 स्वल्पकालिनीं सर्वविरतिं प्रथमकयायोदलनं चाष्टौ वारा विधाय यः उपशमादिं (उपशम श्रेणिं चतुरो वाराः) करोति (स क्षपितकर्मणः
 उन्पते) सम्यस्त्यादिग्रहणं सत्यस्थितिव्यवधानार्थं अत्यस्थितौ स्वल्पाः पुद्गला भवन्ति, अधुमानां तत्रासौ पुद्गलाः शब्दन्ति
 चेति गार्थार्थः ॥ १०४ ॥

चउरुवसमितु मोहं लह्णं खयंतो भवे खवियकम्मो । पाएण तेण पगयं पट्टच्च काओ वि सधिसेसं ॥ १०५ ॥
 व्याख्या—चतस्रः उपशमश्रेणीः कृत्वा ततोऽप्यस्मिन्भवे लघु नोत्रं कर्माष्टकं क्षपयन् क्षपितकर्मणः इत्यभिधीयते, प्रायेण
 यादुल्यतः, तेनेह जयन्यप्रदेशसङ्क्रमे प्रकृतमधिकारः काश्चिप्रकृतारेषिकृत्य विशेषेऽपि वक्तव्य इति गार्थार्थः ॥ १०५ ॥

जयन्यसगमित्ताह—

हासदुमपकुच्छाणं खीणंताणं च बंधचरिमंमि । समए अहापवत्तेण ओहिजुगले अणोहिस्स ॥ १०६ ॥
 व्याख्या—हास्यरतिभयलघुप्लानां क्षीणरूपायान्ते (च) धासामन्तो विनाशः ताः पोटश्च क्षीणरूपायान्ताः ज्ञानावरणान्तराय-
 दर्शनयद्गुणा आसां विज्ञातेः सान्धान्तसमये यथाप्रवृत्तसङ्क्रमेण जघन्यः प्रदेशसङ्क्रमो भवति । हास्यरतिभयलघुप्लानिद्राप्रचलानां
 यतो वन्धे व्यञ्जिन्ने गुणसङ्क्रमेण सङ्क्रमो भवति, तत्र च प्रवृत्तलमिति । अन्तरायस्य परतः सङ्क्रम एव नास्ति । अवधिज्ञान-

दर्शनवतो यदि (अवधिद्विरहितानां) शेषाणां सप्तानां वन्यावच्छेदो भवति, तदा संक्रम एव न भवति; कुतो जयन्यः प्रदेश
संक्रमः तस्मात् (वन्यान्तसमये अवधिमतः) प्रवल्क्षयोपशमत्वेन रक्षबाहुदुष्टदुष्टाद्याः, सीणरोषाः स्तोकाः सङ्क्रामन्ति। अवधिक्षे
असति तद्विद्वत्समये जयन्यः सङ्क्रमो वन्यान्तसमयग्रहणं अधस्तनस्थिति (ता संक्रमस्य) व्यपगमस्यापनार्थमिति गाथायैः ॥१०६॥
धीणातिगृह्णति मिच्छां पालिया वेच्छसद्विसम्मत्तं। सगखवणाए जहण्णो अहापवत्तस्स चरिमंमि ॥१०७॥
व्याख्या--स्तानेद्वित्रिकसीवेदमिध्यात्वानां सम्यक्त्वं द्वेष्टदृष्टीसागोपमाणानुपाल्य दतः तस्मिन् तेषामवन्योऽनुपचयश्च,
ततः किञ्चिच्छेषाणां क्षणायोत्थिते यथाप्रवृत्तकरणान्तसमये यथाप्रवृत्तसङ्क्रमेण जयन्यः प्रदेशसङ्क्रमो भवति, अपूर्वकरणे गुण-
सङ्क्रमसम्भवात् स न लभ्यत इति गार्थार्थः ॥ १०७ ॥

अररं सो गृह्णताय असु भवुवध धिअधिरतियमाणं। अरसाएसस य चरिमे अहापवत्तस्स लहु खवमे ॥ १०८ ॥
व्याख्या--अरतिदोऽक्रम धमाष्टकपायाशुभधुवन्धिवुवर्णनवकोपयातास्त्रिराशुभादशः कीच्यसातानां देशोनपूर्वकोटिकृततीव्र-
संक्रमस्य क्षणकश्रेण्यां यथाप्रवृत्तकरणान्तसमये यथाप्रवृत्तसङ्क्रमेण जयन्यः प्रदेशसङ्क्रमो भवति, अपूर्वकरणे गुणसङ्क्रमसम्भवाद्
स न लभ्यत इति गार्थार्थः ॥ १०८ ॥

व्रत्तसदं गुणपूरिय सम्मं मीसं च धरिय उक्कोसं। कालं मिच्छत्तगए चिरउव्वलगस्स चरिमंमि ॥ १०९ ॥
व्याख्या--सम्यक्समाप्तौ हस्यं स्तोत्रं कालं गुणसङ्क्रमेण सम्यक्तसम्यग्निध्यात्वे मिथ्यात्वद्वेष्टेनापूयं ततो द्वे पदपदी-
सागरोपमाणानुभूय न्तो मिध्यात्वं गतः चिरोद्वलनं-मन्दोद्वलनं ततः द्विचरमतलवृत्तान्तसमये यः परस्याने क्षेपः स सम्यक्त्व-

सम्यग्मिथ्यात्वयोजन्यसङ्क्रम इति गार्थः ॥ १०९ ॥

संज्ञोयणाण चउरुवसमित्तु संज्ञोयइत्तु अप्पळं । छावट्टिगं पालिय अहापवत्तस्स अंतमि ॥ ११० ॥

व्याख्या—चतस्रो चारा मोहनीयपुण्यमप्य शुभभावात् पुद्गलश्रादर्थं, ततो मिथ्यात्वं गत्वाऽप्यकालं संयोजयित्वा अनन्ता-
नुबन्धिना बद्धा, स्वल्पं चारित्र्यमोहनीयदलं सङ्क्राम्य, सम्यक्त्वं प्रतिपन्नः ततः द्वे पट्टपट्टीसारोपमाणं सम्यक्त्वमनुपाल्य क्षण-
मायोत्थितः, तस्य यथाप्रवृत्तकर्णान्तसमयेऽनन्तानुबन्धिनां जयन्यः प्रदेशसङ्क्रमो भवतीति गार्थः ॥ ११० ॥

इस्सं कालं बंधिय विरओ आहारमविरइं गंतुं । चिरओव्वलणे थोवो तित्थं चंचालिगा परओ ॥ १११ ॥

व्याख्या—इत्थं-स्तोकं कालमममचो बध्याहारकसप्तकं ततोऽविरतिं गत्वा अन्तर्गृहीतं पतः चिरोद्वलनेन-पत्योपमासङ्-
ख्येयभाणालोद्वलेन उद्वलयतो यो द्विचरमलण्डकान्तसमये परस्थाने क्षेपः स जयन्यसङ्क्रमः आहारकरयेति । तीर्थकरस्यापि
मन्थारितिसाशतो जयन्यः मयेशः सङ्क्रमो भवति, यतो मन्यावलिप्रथमसमयिकं दलं तस्य तदा सङ्क्रामतीति गार्थः ॥ १११ ॥

वेउव्वेकारसगं उव्वलिगं वेरिऊण अप्पळं । जेवठित्तिनरयाओ उव्वट्टित्ता अबंधित्ता ॥ ११२ ॥

व्याख्या—देवदिकं नररुदिकं वैक्रियसप्तकं एतद् वैक्रियैकादशकं एकेन्द्रियेणोद्वलितं पञ्चेन्द्रियत्वेऽप्यकालं बद्ध्वा ततः
प्राप्तं पथारिसात्सारोपमाणं यत्तु चतुष्टयः पञ्चेन्द्रियतयस्य बध्वेति गार्थः ॥ ११२ ॥

भाणरगसउलणे मणुदुगउचाणसुहुमवट्ठाणं । एमेव समुव्वलणे तेज्जाऊत्तुवगयस्स ॥ ११३ ॥

व्याख्या—भाणसमात् स्थानरकायगतः तत्र चिरोद्वलनस्य द्विचरमलण्डकान्तसमये यः परस्थाने क्षेपः स वैक्रियैकादशकस्य

नयन्यभेदशङ्कः । मनुजद्विर्लोचैर्गोत्रोरपि सृष्ट्यैकेन्द्रियवद्भयोः पृथगेव तेनैव विधिना उद्धने तेजकापिकेषु वायुकापिकेषु वा गतस्य जगन्त्यः प्रदेगासङ्गो भवतीति गार्थार्थः ॥ ११३ ॥

अणुवसन्तिता मोहं सम्यक्स असायजंतिमे वंये । पणतीसा य सुभाणं अपुव्वकरणाणिगा अंते ॥ ११४ ॥

व्याख्या—भेदनीयमनुपपन्नमप्यपेक्षमथेपीमकृता सातस्य जयन्धः प्रदेहासङ्क्रमो भवति, असातयन्धान्तसमये, तत्परतः सातस्यैव प्रतिग्रहता यतः स्यात् । पञ्चमिधत्तकृतीनां शुभानां त्रसादिदशकशुभघ्नकादशकृतजसप्तकशुभविहायोगतिचतुरसा-
गुल्लभूत्सनिर्माणपञ्चोन्द्रिगजातिपरायातानां चाकुत्वोपपन्नमथेपीं स क्षणितकर्मज्ञः पूर्वविधिना भूत्वा क्षणायोत्थितोऽपूर्वकार-
णसमागालिकान्तसमये जयन्धमदेकसङ्क्रमं करोति, यतः परतो गुणसङ्क्रमो भवति, प्रथमसंहननस्यापि स्ववन्धान्तसमये तस्यैव भवतीति गार्थः ॥ ११४ ॥

तेषु उदधिसयं गेयिज्जानुत्तरेसंघिता । तिरिदुगज्जोपाहं अहापवत्तस अंतमि ॥ ११५ ॥

व्याख्या—त्रिपुत्राभ्यधिकं सागरोपमशतं त्रैवेयक्रानुचरदेवत्वव्यवा, कथं ? स क्षपित क्रमांशः त्रिपुत्रोपमापुत्रकेषु मनु-
जेषु देवादितं यथाति, ततः पत्न्योपमापुत्रोऽप्रतिपतितसम्बन्धो मनुष्यमवानन्तरं त्रैवेयकेष्वेकत्रिंशत्सागरोपमायुस्तत्र मिथ्या-
दृष्टिरेन स्थिता ततोऽवकोपेऽन्तर्मुहूर्त्तं सम्यस्यं शुदीता द्वात्रिंशदभ्यधिकं शतं सागरोपमापुत्रचरादिषु सुरेषु स्थित्वा ततस्त्रिय-
न्द्रोरोत्तानि यथाप्रवृत्तकरणान्तसमये स्थितातंसक्रमेण सहस्रकामयति, तदा जपन्सहस्रमस्तेषां भयतीति गार्थार्थः ॥ ११५ ॥
दुर्गि विगलयावथाचरन्तुः फलमयं धिक्पण पणसीयं । अथरसयं लट्टीण चावीसियरं जहा पुण्यं ॥ ११६ ॥

द्रुगि विमलाय यथा वरच उक्ता मयि कृष्ण पणसीयं । अथ रसयं छट्ठीं चांगीसियं जहा पुब्यं ॥ ११६ ॥

व्याख्या--एकेन्द्रियचक्रेन्द्रियातपस्थानरमृत्स्थाणवैतकृताधारणवृक्षतीनां(पञ्चाक्षरीयधिहो)सामरोपमभनंयामदमःश कथं ?
 पृष्ठयिष्यांद्वाविशत्यतराणि स्थित्वान्तर्मुहूर्तचर्निशेषायुलब्धसम्पत्त्वो मनुष्यो जातः, तेनाप्रतिपतितेनैव चतुष्पल्योपमायुर्देवो जातः,
 ततोऽप्रतिपतितसम्पत्त्वो मनुष्यत्वे विरतिं लब्ध्वा त्रैवेयकेष्वेकस्मात्सामरोपमायुर्देवो जातः स तत्र मित्यालोदयेन भवं स्थित्वा
 शेषेऽन्तर्मुहूर्ते सम्पत्त्वं लब्ध्वा तदप्युत्कृष्टस्थितात ग्राम्यत्वादिशब्दभ्यधिकसागरोपमभनं समनुपाल्य तदन्ते यथामृत्चक्रणान्तसमये
 नवकस्यापि जयन्मदेशसंक्रमं करोतीति गाथार्थः ॥ ११६ ॥

दुसराइतिणिण णीयऽसुभखगइसंघयणसंघियुमाणं । सम्माजोगाणं सोलसण्ह सरिसं यिवेएणं ॥ ११७ ॥

व्याख्या--दुःस्वार्दुभगानादेयनीचैर्गीत्राष्टुभविहायोगतिसंहननसंस्थानाथपञ्चरूपसंवेदानां अभीषां पोडगानां मच्छतीनां
 सम्मदष्टियन्यायोगयानां स्त्रीवेदतुल्यं, किन्तु त्रिपल्यापमायुर्मुहूर्तेषु प्रथममुत्पादः, तदन्ते च सम्पत्त्वलाभो वक्तव्य इति गाथार्थः ११७
 समयाहिआवलीए आज्जण जहणजोगंधाणं । उक्कोसाज्ज अंते नरतिरिया उरलसत्तस्स ॥ ११८ ॥

व्याख्या--समयाधिरायल्लिक्का यदा अवशेषा सर्वाधुषां जयन्वयोगवद्दानां भवति, तदा जयन्मदेशसंक्रमो भवति स्व-
 स्थाने, यतोऽन्यत्र तेषां संक्रम एव नास्ति । उरुत्तयुरन्ते-त्रिपल्यापमान्ते नराः त्रिपञ्चो वा औदारिकसत्तकस्य जयन्म
 मदेशसंक्रमं कुर्वन्तीति गाथार्थः ॥ ११८ ॥

पुंसंजलणत्तिगणं, जहणजोगिस्स खवगसेदीए । सगचरिमसमययद्ध, जं छुभइ संगंतिमे समए ॥ ११९ ॥ (कु. ६२४)
 ॥ संक्रमकरणं सम्मचम् ॥

आख्या—पुंवेदसञ्जलान्निकाणां पुंवेदक्रोधमान्मायास्वपणां स्ववन्धान्तसमये यद्वदं तच्छुभमानस्य क्षपकश्रेण्यां सर्व-
सद्वक्रयेण स्वस्यान्विने समये जयन्ययोगिनो जयन्यप्रदेशसङ्क्रमो भवति, कथं ? आसां चतसृणामपि वन्धव्यवच्छेदे (समयोन)
भावयित्वाचदं मुक्त्वा नान्यप्रदेशाप्रयस्ति, त्व प्रतिस्मयं सीयते, एवं यावच्चतसृणामवद्धस्य असङ्ख्येयभागः शेषो भवति,
नस्तद्भ्रमपणो जयन्यः प्रदेशसङ्क्रमो भवतीति गार्थाय ॥ ११९ ॥

॥ समाप्तं सङ्क्रमकाणमिति ॥

उक्तं सङ्क्रमकरणम्, द्वतीयवस्तु च दर्शनापवर्जनकरणे साम्प्रतमभिधीयते, ते द्वेऽपि स्थित्यनुभागविषये भवतः, तत्रापि प्रथमं न्यि तैरुद्धर्चनापवर्त्तने भवतः, सूत्रक्रममाश्रित्य तावदुद्धर्चना भवति, सा चोच्यते—

उदयावलिद्यद्व्याणं ठिर्हण उच्चदृष्ट्या उ ठिति विसया । उक्कोसअद्याहाओ जावावलि होअइत्यवणा ॥ १ ॥

व्याख्या—उदयावलिऋषाक्षानां स्थितीनामुद्धर्तना स्थिति विषया भवति. यतः उदयावलिऋषाविष्टं दलं सर्वकरणासाध्यम्, अतस्तद्वाह्याः स्थितय उद्धर्त्यन्ते । किं सर्वा ? नेत्याह स्तोत्रप्रायाः अवाधयाः परतो याः स्थितयः ता उद्धर्त्यन्ते । एषैवोक्तप्रा ‘अइत्यावणा’ ति, उल्लङ्घना, तदारतो यावज्जघन्याऽवाधा तस्या अपि जघन्यतरा आवलिकामात्रा अस्यावणा भवति, सा चोद्धर्तनास्थितीनामुपरि भवति, बध्यमानमकृतेर्याऽवाधा तया तुल्या वा हाना वा या स्थितिः सा सर्वमकृतीनां नोद्धर्त्यते अवाधा प्रविष्टत्वात् इति गार्थार्थः ॥ १ ॥ निक्षेपविधिमाह—

इच्छियठितिठाणाओ आवलियं लंघिऊण तदलियं । सव्वेसु वि निविस्सण्णइ, ठितिठाणेसु उवरिमेसु ॥ २ ॥

व्याख्या—अयाधोपरि या काचिदीप्तिता स्थितिः, सा अइत्यावणावलिकोपरिमासु स्थितिषु सर्वास्वपि निक्षिप्यते, उपरितनास्वयं निक्षेपक्रम इति गार्थार्थः ॥ २ ॥ जघन्योत्कृष्टनिक्षेपप्रमाणकथनायाह—

आवलिसंखभागाइ जाव कम्मट्ठित्ति निक्खेवो । समयोत्तरावलीए सावाहाए भवे ऊणो. ॥ ३ ॥

व्याख्या—आवलिकोऽसङ्ख्येयभागमात्रासु स्थितिषु जघन्यः कर्मदलनिक्षेपः, कथं ? उत्कृष्टस्थित्यादवतीर्यावलिकोऽसङ्ख्येयभागं सवलिकं ततो यकावस्तना स्थितिस्तथा दलं अइत्यावणावलिकामुल्लङ्घ्य उपरितनास्वावलिकासङ्ख्येयभागमात्रासु

निक्षिप्यते जगन्योऽयं दलनिक्षेपः, निमुक्तभवति-आवलिः। अहं लयेपभागमाशामु सखलिकामु सर्वोपरितनामु स्थितिपुद्गवर्तनं नास्तीति भावः। उक्तप्रतः स आवलिः। अहं लयेपभागः समग्रद्वया क्रियदर्शते? समयोचरावलिभ्या सावाधया हीना यावदु-
रुद्धा कर्मस्थितिरावलिनिक्षेपो भवति, यतोऽवापोपरिस्थित्यतीनामुद्धर्तना भवति, साऽप्यहत्यावणावलिः। अमुल्लङ्घ्य उद्धर्तमाना-
यामपि स्थितौ न दलनिक्षेपो भवत्यतः समयाधिक्यावाधार्त्वात्तामु गेपामु सर्वस्थितिमुल्लङ्घ्यो दलनिक्षेपो भवतीति गाथायः ॥ ३॥

अन्वाहोयरिठागगदलं पदुघेह परमनिकरोवो। चरिमुल्लङ्घनागणं पदुच इह जायइ जहण्यो ॥ ४॥

व्याख्या--अवायोपरिस्थितिरनं प्रतीत्य इहोद्धर्तनाकारणे उल्लङ्घ्यो दलनिक्षेपः, चरं स्थितिस्थानं यस्मात्परतो नोद्धर्तते, तदाथिल जगन्यो दलनिक्षेपो भवतीति गाथायः ॥ ४ ॥

यावन्मात्राः स्थितप उद्धर्तनायोग्यास्ता आह--

उक्कोसगठितिरिंये वंधायलिया अयाहमेतं च। निषखेवं च जहण्यो मोपुं उवहप सेसं ॥ ५ ॥

व्याख्या--उरुगृहस्थितिरन्ये वन्धावलिकं अहत्यावणावलिकं अवाधमात्रं च चरिनिक्षेपं च मुत्त्वा शेषं सर्वपपुद्गवर्तना-
यागमुल्लङ्घ्यस्थितिसमयसङ्घातं, यतो वन्धावलिकायां गतायां दलं करणगोचरीभवति, अवाधान्तर्गतमयोग्यं आवलिकाऽसङ्ख्येय-
भागमात्रं सखलिकं उल्लङ्घ्यस्थित्यग्रमपुद्गवर्तनाऽयोग्यम्, अतः शेषं स्थितितमुद्धर्तनायोग्यमिति गाथायः ॥ ५ ॥

निर्वापयते तावद्वे विधिः, न्यापयतस्वरूपं न्यापयतविधियात उच्यते--

निन्वापोप एवं वायाओ संतक्रमहिगवंधो। मावलिअसंलमागो जावावलि तत्थ आदयवणा ॥ ६ ॥

व्याख्या—निर्वाधाते तावदेवमेव विधिः प्रायुक्तः, व्याघातस्तु प्राक्तनसंस्कारमस्थितेरधिको योऽभिनवः समयादिना नव्यो भवति, स व्याघात इति । तत्रावलिक्रासंख्येयभागादारभ्य यावदावलिक्राइत्यावणा भवति । कथं ? पूर्वस्थितेः समयाधिकेऽभिनवन्ये प्राक्तनसंस्कारगोऽन्या वा द्विचरमा वा स्थितिर्नोद्वर्त्यते, एवं यावद् (आवलिका अन्यथावलिक्राया असंख्येयभागो नोद्वर्त्यते, एवं) द्वित्रिवहुः समयाधिकां यावदावलिक्रासंख्येयभागाधिकां (अभिनव) स्थितिं यन्नानस्यापि संस्कारमनोऽन्या-स्थितिनोद्वर्त्यते, एवं यावद् द्वितीयोऽसंख्येयभागः प्राक्तनसंस्कारमनोऽभ्यधिको न बध्यते तावदन्या स्थितिः नोद्वर्त्यते, यदा तु द्वावसंख्येयभागाऽभ्यधिकत्रयभिनवन्ये यन्नाति, यदा प्राक्तनसंस्कारमनस्थितिमुद्वर्त्यति, आस्थावणारूपं प्रथमावलिक्रासंख्येयभाग-मनुलङ्घ्य द्वितीयासंख्येयभागे निक्षिपति, इति जयः आस्थावणा निक्षेपश्च व्याघातः, ततोऽभिनवनवन्यस्य समयादिविबुद्ध्या अइत्या-वणाद्विद्युपयाति, यावदावलिक्रा सम्पूर्णं तत्पत्तो निक्षेपो चर्द्धत इति गार्थार्थः ॥६॥ अमुमेवार्थं सूत्रकारः सूत्रेण व्यक्तीकरोति—आवल्बिदो संखंसा जइ वडुइ अहिणवो उ ठितिवंधो । उव्वद्वति तो चरिमा एवं जावलिअइत्यवणा ॥७॥ व्याख्या—आवलिक्रासंख्येयभागाभ्यां द्वाभ्यां यदाभ्यधिकाभिनवनव्यो भवति पूर्वसंस्कारमनः तदा प्राक्तनसंस्कारमनोऽन्य-स्थितिमुद्वर्त्यत्यसंख्येयभागमुलङ्घ्य द्वितीयासंख्येयभागे निक्षिपति, एवमभिनवनवन्यस्य समयादिविबुद्ध्या अइत्यावणाद्विद्युपयाति, यावदावलिक्रा इवमुत्कृष्टा अइत्यावणा व्याघात इति गार्थार्थः ॥ ७ ॥

अइत्यावणालिपाए पुण्णाए वडुई तु निखेवो । ठितिउव्वद्वणमेवं एत्तो ओव्वद्वणं वोच्छं ॥ ८ ॥

व्याख्या—अइत्यावणावलिक्रायां पूर्णयां ततः कर्मद्वलनिक्षेपो द्रुद्धिमुपयाति, एवमेन विधिना स्थित्युद्वर्तना भवति, अतस्तस्या

एव स्थितेऽपवर्त्तनं वक्ष्येऽहमिति । तुल्यद्वयव्याख्यादत्तवदुत्तं वक्तव्यम्, जगन्माहत्यावर्णानिर्लेपो तुल्यो, यतो द्वावप्यावलिक्काऽसं-
ख्येयभागमात्रौ ताव्यामुल्लुष्टा अहत्यावर्णा अंतर्ल्येयपुणा, यतः सौत्कृष्टायाथा, अस्या अपि उत्कृष्टो निर्लेपोऽसंख्येयपुणः, यतः
समयायिक्कावलिक्रया सावयथा न्यूनोत्कृष्टस्थितिमानः स भवतीति माथार्यः ॥ ८ ॥ उक्ता स्थित्युत्तना, अपवर्त्तनामाह—
ओहदन्तो उ ठिति उदयावलिवाहिरा ठिद्विठाणा । निरिक्कवह से तिमगे समयहिगे लंघिउं सेसं ॥ ९ ॥

व्याख्या—स्थितारण्यचंयन् उदयावलिक्रावर्णानि स्थितिस्थानानि अपवर्त्तयति, तदपवर्त्तकदलं कुत्र निसिपति तदाह—
निसिपति स्वे त्रिभागे समयाधिके शेपमुल्लुङ्घ्य किमुक्तं भवति,—उदयावलिक्रोपरि या स्थितिस्तस्या दलं स्वायस्तनौ द्वौ
त्रिभागे समयोनौ तावुल्लुङ्घ्य शेपसमयाधिके त्रिभागे निक्षिप्यं जगन्निर्लेपो जगन्शेपहृत्पना चेति माथार्यः ॥ ९ ॥
उदयावलि उवरित्था एमेवोवट्टए ठिद्विठाणा । जावाव लियति तिमगे समयहिगे सेसठितिणं तु ॥ १० ॥

व्याख्या—उदयावलिक्रोपरि स्थितान्येवमेवापवर्त्तयति स्थितिस्थानानि यावदावलिक्रात्रिभागं समयाधिकं किमुक्तं भवति
प्रतिसमयं अहत्याणाद्विदुषपति यावदावलिक्रापूर्णा, अवशेषाणापि स्थितानां तुल्यद्वयवर्णान्यर्थात्तात्त्रेयं समयाधिके आव-
लिक्कात्रिभागे निक्षेप इति माथार्यः ॥ १० ॥

इच्छोवट्टणठिद्विठाणगाउ उल्लुघिज्ज आवलियं । निक्खिस्ववहं तदलियं अह ठितिठाणेषु सन्ध्येसु ॥ ११ ॥

व्याख्या—यस्या यस्याः स्थितेऽपवर्त्तनं कर्त्तुमीहते जीवः तस्मात् तस्मात्स्थानात् एवाहत्यावर्णान्यलिक्कामुल्लुङ्घ्य तत्
स्थितिदलं निक्षिपति, तत्सत्रावस्थिताधःस्थितिस्थानेषु सर्वं जिति माथार्यः ॥ ११ ॥

उदयावलिउवर्तिथं ठाणं अभिकिञ्च होइ अइहीणो । निक्खेवो सन्धोवरि ठिइठाणवत्ता भवे परमो ॥ १२ ॥
 व्याख्या—उदयावलिकोपरितनं स्थितिस्यानमधिकृत्य सर्वजन्यो निक्षेपोऽपवर्चनायां भवति, समयाधिकावलिकात्रिभा-
 गरूपः सन्निहितस्तिस्रधानमधिकृत्य तद्व्याप्तसम उक्तुष्टो निक्षेपो भवतीति मायार्थः ॥ १२ ॥

समयादियइत्थवणा भंथावलिणा य मोलु निक्खेवो । कम्मठिइ पंधोवयआवलिणा मोलु ओव्वट्टे ॥ १३ ॥
 व्याख्या—समयाधिका अइथावणो कथावलिनां च मुक्खा-परित्यज्य, सोपाय कर्मस्मितिनु निक्षेपो भवति, उक्तुष्टोऽप-
 यर्चेनानायां यतो कथं यावत्तथावचिना न गता तावतावर्चयति, अइथावणादुत्तुष्ट्य निसिगति अपवर्चयमानस्थितौ निक्षेप-
 भावतासमयाधिकृत्यालिकोना स्थिति निक्षेपः उक्तुष्टो भवतीति । यार्मणो या उत्तुष्टा स्थितिः सा कनोदयावलिनायावता
 तानिपिपत्तनायोग्या यतो यन्तावलितायां उदयावलि कावावां अपवर्चयति, अइथावणावलिकायाः प्रतितामगमपस्येणादिति
 मायार्थः ॥ १३ ॥ निनिपाते अपवर्चयेता, तावत्तं व्यापारतरुषं व्यापासविधिं गाह—

निदयायाप त्वं डिइयाओ एत्थ होइ वायाओ । वायाए रामज्जं कंझगायइभागणा होइ ॥ १४ ॥

व्याख्या—व्यापत्तं विना एवमेव पूर्वोक्तेन निदिनापवर्चयति, व्यापावराज स्थितिपाता—स्थितिविनाशः तं कुर्मणि
 व्यापारोऽपि, व्यापारो रामज्जं कंझगायइयावलीति मायार्थः ॥ १४ ॥ एत्थेव कंझगायइ अगमोऽइथावणायाह—

एत्थेव इत्थे विदया पंथां जणणे तु । पत्तारंत्तं ज्ञापयिइय जतो परमाओ ॥ १५ ॥

एत्थेव इत्थे विदया पंथां जणणे तु प्रकृते निविक्रमे विभजे निर्माणगति, तस्या भावधोपलितानि यतीभ्यनि स्थिति-

स्यान्तानि दास्यस्यतिशानि भवन्ति सा चोत्कृष्टः किञ्चिद्नरुन्मस्यविप्रमाणं भवति, सा चोत्कृष्टं कण्डकुमुच्यते, इयमुत्कृष्टा
अद्वयवर्णा तदुत्तरितनस्थितिदलं इयन्ति स्थितिस्यान्यनुष्ठुब्ध्यापसन्नासु स्थितिषु निक्षिपति, ततः समयादिहान्या क्षीयमाणं
२ एतन्ममात्तुल्यप्रमाणमात्रं जगन्मयं कण्डकं भवति, तदुल्लङ्घ्य स्थितिधातुके लपरितनस्थितिदलं निक्षिपति, तदुल्लङ्घ्य-
तदुल्लङ्घ्य निक्षेपस्थित्यावर्णयितुं वक्तव्यम्। अपवर्तनायां जगन्निक्षेपः सर्वस्वोक्तः समयाधिकावलिक्कात्रिभागमात्रो यस्माज्जगन्मया
अत्यावर्णा तस्माद् द्विगुणा त्रिसमयोना, यतः सा आवलिकाया त्रिभागद्वयं संमयोनं विभ्रं विना उत्कृष्टाऽइत्यावर्णाविरोपा-
रिक्ता, यतः सा आवलिकामात्रा, कण्डकअइत्यावर्णा अस्या असहस्येयगुणा उत्कृष्टो निक्षेपोऽस्या विशेषाधिकः, यतः समया-
धिकाराद्विभ्रान्नपस्यतिप्रमाण इति गार्थायः ॥ १५ ॥ उक्ता स्थित्यपवर्तना । साम्यं अनुभागस्योद्वर्तनाऽभिधीयते—

चरिर्म नोचद्विज्जद् जाव अणंताणि फट्टगाणि तमो । उस्सक्किय उब्बहइ उदया ओचद्वणं एवं ॥ १६ ॥

व्याख्या—चरमसर्द्धं नोद्वर्त्यते, एवं द्विवरं त्रिवरं चतुर्वरं च नोद्वर्त्यते एवं यावदनन्तानि स्पर्द्धकानि प्रथमान्नोद्वर्त्यते
स्मिकं भवति, जगन्निक्षेपस्थितिविप्रमाण आवलिक्कासहस्येयप्रमाणमात्रस्थित्यो, तदयः आवलिकामात्रा अद्वयवर्णा तात्स्थितिगतानि
सर्द्धकानि साराण्यपि नोद्वर्त्यते, तदयः स्थित्यवर्णयितुं विप्रमाणानुद्वर्त्यन्ते, तानि आवलिकास्थितिसर्द्धकान्यनन्तान्युल्लङ्घ्य आव-
लिक्कासहस्येयप्रमाणमात्रस्थितिसर्द्धकेयनन्तेषु निक्षिपत्ययं जगन्मयो निक्षेपः, ततो यथास्थित्युद्वर्तने अइत्यावर्णावस्थिता प्रतिसमयं
निक्षेपो वर्तते, एतन्नुभागोद्वर्तनेऽपि यावदुल्लङ्घ्यो निक्षेपः। अपवर्तनायवर्णावितिद्विषयि, यवोद्वर्तनास्थित्यवर्णावर्तयिते, तथापवर्तना
उद्वर्णान्विज्ञानः स्थित्यपवर्तनावर्तनुभागपवर्तना उर्ध्वमुखो नीयत इति गार्थायः ॥ १६ ॥

अइथावणाइयांओ सण्णाओ दुसुवि पुबुत्ताओ । किंतु अणंतभिलोवेण फड्डगा तासु वत्तंवा ॥१७॥
 व्याख्या—अइथावणा जयन्या उत्कृष्टा च, जयन्यो निक्षेपः उत्कृष्टश्च एवमाद्याः संज्ञा द्वयोरपि उद्वर्तनापवर्तनयोः स्थिति-
 विषये या पूर्वं वर्णिता अत्रापि ता एव, किन्त्वनन्वाभिलापेन निक्षेपाइथावणासु सर्वैकानि वक्तव्यानि, एतदेवोच्चारयति-
 उद्वर्तनायां स्तोको जयन्यनिक्षेपः, जयन्या अइथावणा वस्मादनन्तगुणा, तस्या उत्कृष्टनिक्षेपोऽनन्तगुणः, तस्मात्सर्वस्थित्य-
 नुभागो विशेषाधिक इति । अपवर्तनायामपि प्रथमसर्वैकं नापवर्तते, एवं तस्मादावदनन्तानि नापवर्तन्ते, किमुक्तं भवति,
 उदयावलिक्कायाः समवायिक्रित्रागो निक्षेपः वस्यानन्तानि सर्वैकानि नापवर्तन्ते, तदुपरि समयोनमावलिक्कात्रिभागद्वयं
 अइथावणा तस्या अय्यनन्तानि रससर्वैकानि तान्यपि नापवर्तन्ते, उदयावलिक्कापरि या स्थितिस्तस्याः सर्वैकान्यपवर्तय-
 न्ति, तस्याः प्रतिसमयमइथावणा वर्द्धते यावदावलिक्कापूर्णा, ततो निक्षेपो वर्द्धते, स्थित्यपवर्तनायामिव । जयन्यो निक्षेपः,
 स्तोकरुस्तस्मादनन्तगुणा जयन्या अइथावणा, तस्या (व्याघातभावी) उत्कृष्टा अइथावणा विशेषाधिका (अनन्तगुणा) उत्कृष्ट-
 मनुभागरूढं तस्या अनन्तगुणं (विशेषाधिकम्) उत्कृष्टनिक्षेपो विशेषाधिकः, सर्वस्थित्यनुभागो विशेषाधिक इति
 गायार्थः ॥ १७ ॥ इदानीं द्वयोरपि उद्वर्तनापवर्तनयोरल्पबहुत्वमाह—
 धोवं पएसगुणहाणि अंतरे दुसुवि हीणनिक्खेवो । तुल्लो अणंतगुणिओ दुसुवि अइथावणा चेवं ॥१८॥
 व्याख्या—स्तोकं स्वल्पं एतस्यां स्थितौ प्रदेशगुणस्थानान्तरे वा सर्वैकं जातं, अथवा स्नेहप्रत्ययसर्वैकस्य एतस्मिन्ननु-
 भागाद्विगुणहानिस्थानान्तरेऽनुभागविशेषाः सर्वस्तोका, द्वयोरपि हीनो जयन्यो निक्षेपोऽनन्तगुणः तुल्यश्च, उद्वर्तनायामपवर्त-

नार्थां च तुल्यः, मदेदगुणद्वयन्तरमाश्रित्यान्तराणः । द्वयोरपि अद्यावणा तुल्या उद्धर्तनापवर्तनयोर्व्याप्यतादन्वयत्र जयन्य-
निषेपादन्तराणेति गाथार्थः ॥ १८ ॥

तत्तो वाचापयुग्मोर्यकङ्कणं एकावगणाहीनं । उक्कोसो निक्खेवो तुल्लो सचिसेससत च ॥ १९ ॥
व्याख्या—ततस्तस्या अद्यावणातो व्याधाते यदुल्लस्यमानुभागकङ्कण एकवर्गणया हीनं तदुद्धर्तनोत्कृष्टाद्व्यावणातो ऽन-
न्तराणं तस्मादुद्धर्तनाऽपवर्तनयोः य उत्कृष्टो निषेपः स विशेषाधिकस्तुल्यश्च, तस्मादुत्कृष्टस्थितिवन्यानुभागः, उत्कृष्टसरिस्थि-
त्यनुभागोपि विशेषाधिको भवतीति गाथार्थः ॥ १९ ॥

आपथं उददृष्टं सन्वत्थोचरणाठितिरसाणं । किट्ठीवज्जे उभयं किट्ठिसुओवट्ठणा एक्का ॥ २० ॥

॥ उव्वट्ठणोवट्ठणाओ ॥

व्याख्या—‘आरन्थं’ति यावद्वन्धोऽस्ति तावदुद्धर्तना भवत्यपवर्तना पुनः सर्वत्र वन्धे वाऽवन्धे वा स्थित्यनुभागयोः स्याद-
थवा ‘आरन्’ नि यावन्नात्रः स्थितिरन्धः तावन्नात्रस्य स्थितिस्तत्करणः उद्धर्तना स्यात्, तदुपरितनस्य स्थित्युद्धर्तनाऽनुभागो-
द्धर्तना वा नेति । सर्वत्र अपवर्तना वध्यमाने तदासतः परतो वा स्थितेरनुभागस्य च भवति, किट्ठीकृतवज्जदले उभयमपि भवति,
किट्ठीकृते त्वपवर्तना एवेति गाथार्थः ॥ २० ॥

। उद्धर्तनापवर्तनाकरणे समाप्ते ।

सम्प्रत उदीरणाकरणाग्राह-

जं करणेणोक्तद्वयं दिक्काह उदए उदीरणा एसा । पगतिठितिसाहचउह्वा मूलुत्तरमेयओ दुचिहा ॥ १ ॥

व्याख्या—यत्करणेनापकृष्य दीयते उदये उदीरणा एषा प्रकृतिस्थित्यादिचतुर्द्धा, मूलोत्तरभेदतो द्विधेति पदानि, पदानि यद्वल पराभावात्मक कारणेन स्ववीर्यात्मकेनापकृष्यानुदितस्थितिभ्यः इत्यसम्भये दीयते प्रक्षिप्यते उदये उदपभावास्तिथितो, एषा उदीरणोच्यते, । एतद्वलक्षणम्, तस्या एव भेदानाह—प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशविभागाचतुर्द्धा भवति मूलोत्तरप्रकृतिभेदाह्वनार्द्धधेति गाथार्थः ॥ १ ॥

मूलप्रकृतीनां साधनादिप्रकरणसंग्राह-

वेयणियमोहणीयाण ह्योह चउहो उदीरणाउत्स । साहं अथुवा सेसाण साइयब्बा भवे ति विहा ॥ २ ॥

व्याख्या—वेदनीयमोहनीययोर्भवति चतुर्द्धा उदीरणा आयुषः । सादिश्रुत्वा श्रेयाणां सादिवज्जा भवेत् त्रिभिधेति पदानि । पदार्थस्तु वेदनीयमोहनीयोः चतुर्द्धोदीरणा भवति, कथं अभव्येष्वनादिश्रुत्या, प्रमत्तमूक्षसम्परायातोतेपश्रुत्वा, तयोरेव प्रतियित्तोः सादिरिति भावपितव्यम्, आयुषः सादिश्रुत्वा, यत्—सत्रायुषागन्तवलिक्ता उदयेनैवानुभूयते, श्रेयाणां ज्ञानदर्शनान्वरणनाम गोचरान्तरायाणां सादिश्रेया त्रिधा भवति, कथं ज्ञानदर्शनान्वरणान्तरायाणां समयाधिकाश्रुतिहोषे क्षेपणरूपायकाले अगुया धयत्तुदीरणा, तत्तत्तन्मप्राप्तानां धुयानादिधेति । सयोगिनोऽन्तस्तमये नामगोत्रयोरेवमेव प्रविपाताभारात् सादिनं सम्भवतीति गाथार्थः ॥ २ ॥ साम्प्रतमुत्तरप्रकृतीनामाह—

अधुवोदयाण दुर्चिहा मिच्छरसः च उन्निवहा तिहृण्णामु । मूलुत्तरणार्द्धेण भणामि उदीरणा एत्तो ॥ ३ ॥
व्याख्या—अधुवोदयानां द्विधा, मिथ्यात्वं चतुर्विधायास्तु । मूलोचरपकृतीनां भणायि उदीरका अत इति पदानि ।
पदार्थस्तु दशोच्चरागतप्रबोधश्च द्विबोदीरणा भवति, अधुवोदयत्वादेव भावितैव (भावनीया), मिथ्यात्वं चतुर्धा, कथं ?
समस्तत्राभावायः सादिः, तदर्थवत्त्वमाप्तस्यान्नादिः प्रवृत्त्या भव्यस्याऽधुवेति । “अन्नास्मि”ति समस्तत्वारिथानां
धुवोदयानां त्रिवेति, ज्ञानदर्शनवराणां न्वराणामपकृतीनां चतुर्दशानां मूलपकृतीनामिव भावनीया । वर्णादिविशतिः आगुलघुनि-
मौलं स्थिरशुभे सेतरे कर्मणस्तक कर्मणस्तनसशारे तयोरेव श्रीणि वन्धनानि (द्वे संघातने च) एषा नाम्नह्वयनिश्चतृ ध्रुवो-
दयाः संयोगिनि नाम्नवत्रिधा भावनीयेति सादिर्नसंभवति, तदर्थवत्त्वमिति तात् । मूलपकृतीनामुत्तरपकृतीनां चातः “उदीरका”
उदीरणास्त्वामिनो भणामीति गार्थार्थः ॥ ३ ॥

मूलपकृत्तुदीरणास्त्वामिन आह—

घार्द्धेण छउमत्था उदोरमा रामिणो उ मोहस्स । वेयाऊण पमत्ता सजोमिणो नाम्नोयाणं ॥ ४ ॥

व्याख्या—यातिनां छम्रश्चा उदीरकाः, रामिणस्तु मोहनीयस्य । वेदनीयायुषोः प्रमत्ताः सवोगिनो नाम्नोत्रयोरेति पदानि ।
पदार्थस्तु यातिर्भ्रमणं ज्ञानवरणदर्धेनावराणां न्वराणानां सर्वे छम्रश्चा उदीरकाः, येरा भगवन्तः (?) सकृपयाः छम्रश्चास्त एव
मोहनीयस्योदाराः, वेदनीयायुषोः सर्वे प्रमत्ताः, नाम्नोत्रयोः ये सवोगिनो धनोवाक्कायव्यापारवन्तः, ते सर्वेऽप्युदीरणास्त्वा-
मिनः इति गार्थार्थः ॥ ४ ॥

‘उत्तरप्रकृत्युदीरणास्वामिनि आह—

उवपरधायं साहारणं च इयरं तणूँ पञ्चत्ता । छठमत्था चउदंसननाणावरगंतरायणं ॥ ५ ॥

• व्याख्या—उपपत्तिं परयातं साधारमितरं च तन्वा पर्याप्तः छठस्याश्चतुर्दशनावरणान्तरायाणामिति पदानि । पदार्थस्तूपधात-
पराधातसाधारणप्रत्येकनाम्नां तन्वा शरीरेण ये पर्याप्ता जीवास्ते उदीरका भवन्ति, यतः तासां चतसृगामपि शरीरमाप्तावेवोदयो
भवति । शानावरणान्तरायादशचतुर्दशनां (नावरण) चतुर्काणां सर्वं छत्रस्या उदीरका इति गायार्थः ॥ ५ ॥

तस्यथाचराहृतिगतिगआउगईज्जातिदिद्विधेयाणं । तं नामा आणुपुवीगंपि किंनु ते अंनरगईए ॥ ६ ॥

व्याख्या—नसनाञ्जलसाः, वादरानात्रो वादराः, पर्याप्तकस्य पर्याप्ताः, स्थवरस्य स्थावराः, सूक्ष्मस्य सूक्ष्माः, अपर्याप्तकस्य
अपर्याप्ताः, देवगस्यायुरोदवाः, मनुजगत्यायुर्गोमनुजाः, एवं नरकतिग्मगत्यायुरपि वक्तव्यम्, पञ्चेन्द्रियादिजातीनां क्रमज्ञाः
पञ्चेन्द्रियादिजीवा उदीरकाः, मिथ्यात्वस्य मिथ्यादृष्टयः, सम्प्रतिष्ठयात्वस्य सम्प्रतिष्ठयादृष्टयः, सम्प्रवृत्तस्य सायोपशमिकसम्य-
गदृष्टयः एवं पुंस्तीनपुंसकानां तद्वेदानामका एवोदीरकाः, गतिवदानुपूर्विकाणामपि, किन्तु तासां भवान्तरे नोभयत्रेति गायार्थः ॥ ६ ॥

‘आहारी उत्तरतणु नरतिरितञ्चेयए पमोत्तणं । उदीरंती उरलं ते चेव तसा उवंगं से ॥ ७ ॥

व्याख्या—“आहारी”ति आहारकशरीरीति, “उत्तरत्वि”ति वैक्रियशरीरिणो देवनाकास्तद्विद्विनो नरतिरित्यथ मुक्त्वा शेषाः
सर्वेऽपि जीवा एकाद्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियाः औदारिकशरीरस्य सङ्गतनयनस्योदीरकाः, एते चौदारिकशरीरोदीरका ये त्रसास्त
एवोदारिकारुद्रोपाद्रस्योदीरकाः, स्थवरणां तदुदयाभावादिति गायार्थः ॥ ७ ॥

आहारी सुरनारग सण्णी इयरे निलो उ पजत्तो । लब्धीए वायरोदीरगो उ वेउवियतणुस्स ॥ ८ ॥

व्याख्या—“आहारी”ति आहारपर्याया पर्याप्तकाः, सुरा नारकाश्च इतरे सज्जिनो मनुष्यतिथिश्च; तुभब्बादुत्तरवैक्रियसप्तकस्यो-
दीरकाः, ‘अनिल’ इति वायुस्त्वयिको लब्ध्या- (वैक्रियलब्ध्या सम्पन्नाः) पर्याप्तो वादरो वैक्रियपट्टस्योदीरको द्वितीयतुशब्दा-
धुभयनामोदयीति गार्थायः ॥ ८ ॥

तदुवंगस्सवि तेच्चिय पवणं मोत्तूण केइ नरतिरिया । आहारसत्तगस्स वि कुणइ पमत्तो विउव्वन्ता ॥ ९ ॥
व्याख्या—वैक्रियोपाहस्यापि त एव वायुकारिकं मुत्ता नरतिथिश्च; केचन यतः स्तोका उचरवैक्रियकारिणः । आहारकस्य-
तु करोति प्रपन्नः, आहारपर्याया पर्याप्ततुशब्दादस्त्वाकरीति गार्थायः ॥ ९ ॥

तेतीस्सं नामधुवोदयाण उदीरगा सज्जोगीओ । लोभस्स उ तणुक्किट्ठोण हँति तणुरागिणो जीवा ॥ १० ॥
व्याख्या—त्रयद्विधातां नामध्रुवोदयानां उदीरकाः सर्वे सयोगिनो भवन्ति, वर्णादिविज्ञातिकामणसप्तकं स्थिरशुभे सेतरे
अशुल्लघु निर्माणं चेति । लोभस्य तदुक्किट्ठानां मूर्त्तविभागानां तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात्, तणुरागिण एव बीजा उदीरका न शेषा
रागवन्तोऽपीति गार्थायः ॥ १० ॥

पचिदिपपजत्ता नरतिरिचउरंसउस भपुवाणं । चउरंसमेव देवा उत्तरतणुभोगभूसा य ॥ ११ ॥

व्याख्या—पञ्चेन्द्रियाः नरपर्याया पर्याप्ता नरतिथिश्च; समचतुरस्रवर्जपभनाराचायानां संस्थानसंहतानां उदीरकाः, देवाः
समचतुरस्रसंस्थानस्यैवोदीरकाः, ‘उत्तरतणु’ति आहारकोत्तरवैक्रियजरीरिणो मनुष्यतिथिश्चो भोगधूमिजाधोदीरका इति गार्थायः

आइमसंयणं चिय सेदीमारुढगा उदीरेति । इयरे वृढं छेवढ्गं तु विगला अपज्जत्ता ॥ १२ ॥

व्याख्या—क्षपकश्रेणीं प्रतिपन्नाः प्रथमसंहननमोदीरयन्ति न शेषाणि । इतरे एकोन्द्रियाः विषञ्चो मनुष्याश्च हुण्डमुदीरयन्ति, द्वीन्द्रियादित्रया लब्धपर्याप्तश्चाथ अन्यसंहननमिति गाथार्थः ॥ १२ ॥

वेउवियआहारगउदए न नरावि होति संघयणी । पज्जत्तयाथरेचिय आयवउदीरगो भोमो ॥ १३ ॥

व्याख्या—उत्तरवैक्रियाहारकयोद्धये न मनुष्याः, अपिशब्दाचिर्यञ्चोऽपि संहननोदीरणवन्तो भवन्ति, पर्याप्तिबादर एव पृथ्वीकायिक आतपस्योदीरको भवति, नान्यो जीव इति गाथार्थः ॥ १३ ॥

पुठवी आउवणस्सइ बायरपज्जत्त उत्तरतणूय । विगलपणिंदियतिरिया उज्जोवुदीरगा भणििया ॥ १४ ॥

व्याख्या—पृथिव्यभुवनसत्तिकायिकां बादरा लब्धपर्याप्ताः उत्तरवैक्रियाहारकशरीरिणश्च विकलेन्द्रियाः पर्याप्ता उद्योतस्योदीरका भणिताः इति गाथार्थः ॥ १४ ॥

सगला सुगतिसराणं, पज्जत्तासंखवासदेवा य । दयराणं नेरइया, नरतिरि सुसरस्स विगला य ॥ १५ ॥

व्याख्या—“सरलाः” सम्पूर्णैन्द्रियाः, पर्याप्तास्त्रिष्वमनुष्याः प्रवृत्तविहायोगतिमुत्सारयोस्सहस्येयवर्षाण्युपः सर्वदेवाथोदीरका भवन्ति । इतरयोस्सभस्त्वविहायोगविदुःस्वरयोः सर्वेऽपि नारका उदीरकाः नरविषञ्चोऽपि, विकलाः पर्याप्ताः (केचन) मुत्सरस्योदीरकाः भूयोऽपि नरविषयग्रहणं पञ्चेन्द्रियाणामनियमार्थमिति गाथार्थः ॥ १५ ॥

ज्जसासस्स सरस्स य पज्जत्ता आयुपाणभासासु । जा ण निरुंभइ ते ताव हेति उदीरगा जोगा ॥ १६ ॥

व्याख्या—उद्धृत्स्योदीरका योगिनो भवन्ति, ये उद्धृत्स्य उद्धृत्स्योपाया पर्याप्ताः, स्वस्थः तु भाष्योपाया
यात्रायोनिर्गमं मरणं वा गच्छन्ति (तावदुदीरकाः) इति गार्थः ॥ १६ ॥

नेरइया मुहुमतसा यज्जिय मुहुमां य तह अपज्जता । जसकिचुदीरागाइज्जमु भगनामाण सप्पिणसुरा ॥१७॥
व्याख्या—सर्वेऽपि नारकाः “सूक्ष्मजसा” इति वाच्यमिच्छायाः, “सूक्ष्मा” इति सूक्ष्मनामकधोदयिनः, “अपयाप्ता” इति
सर्वेऽपि एकत्र निवृत्तपञ्चेन्द्रिया लब्धपरायणाः, एतान् वर्णयित्वा यद्वाः कीर्तयतीरका भवन्ति, आदेशपुष्पगन्तव्योः केचित्
संज्ञिनो नरतिरेक्षो देवाश्च केचिदुदीरका इति गार्थः ॥ १७ ॥

उचं चिय जह अमरा केइ मणुया व नीयमेवण्णे । चउगइया दुमगाई तित्थपरो केवली तित्थं ॥ १८ ॥
व्याख्या—उद्धृत्स्योदीरका यतो अमरा उदीरयन्ति, नेतव्यं, केचित्माकृतनरा अपि किञ्चित्कालम् । तदवशिष्टाः सर्वेऽपि नार-
कातिरेक्षो नीचमेवोदीरयन्ति, चतुर्गतिं अपि जीवास्तिष्ठः प्रकृतोद्भूतगणनादेशपुष्पः कीर्तयिष्याना उदीरयन्ति, तीर्थकरो यदा
प्राप्तकेवलज्ञानो भवति, तदा तीर्थहरनाम उदीरकतीति गार्थः ॥ १८ ॥

मोत्तुणः खीणरामं इंदियपज्जत्तगा उदीरंति । निदापयळा सायासायाहं जे पमचन्ति ॥ १९ ॥
व्याख्या—मुखा क्षीणरामं किमुक्त भवति-क्षीणरूपायानावलिकाशालं मुक्ता नोः कालं तदारतो जीवा इन्द्रियोपाया
पर्याप्तका निद्रामवलयोदीरकाः, सातासावेदनीये सर्वेऽपि ये प्रमत्तास्ते उदीरयन्तीति गार्थः ॥ १९ ॥

अपमत्तां उतरतणू अस्संखयाज वजेत्ता । सेसनिदानं सामी संबधंगता कसायाणं ॥ २० ॥

व्याख्या—अथमन्त्रादिगुणस्तु 'उत्तामयम्' चि वैक्रियाहारकशरीरिणोऽसहस्रपैर्योषुषश्च चर्त्रेष्टिश्च शेषा जीवाः शेषनिद्राणां निद्राश्च अस्त्वानर्दीनामुदीरकाः 'सबन्धांगताः कसाधाणं' ति अन्तानुन्यिनां सास्वादनान्तां, द्वितीयकुरावाणामपिरितान्तां, तृतीयां देशविरतान्तां, सञ्जलनानां समन्त्रं यातु लोभस्यावन्त्यकोऽपि किञ्चित्कालमुदीरको भवतीति गार्थार्थः ॥ २० ॥

हासर्इसायाणं अंनमुहुतं तु आइमं देवा । इयराणं नेरइया उं परियत्तमविहोए ॥ २१ ॥

व्याख्या—हासरतिसातयेदनीयानामाभ्यन्तर्बुद्धं तं न कश्चमुदीरका देवाः, इतासामरतिशोकासातयेदनीयानां अभ्यन्त्रं नारका उदीरकाः तदूर्ध्वं पण्यामथनिवम इति गार्थार्थः ॥ २१ ॥

हासाइ छकस्स उ जाव अणुब्भो उदीरगा मब्बे । उद्दओ उदीरणा इव ओवेणं होइ नापब्भो ॥ २२ ॥

व्याख्या—हासपादिपट्कस्य तु यावदूर्ध्वगुणस्थानं तावत्सर्वेऽप्युदीरकाः । सर्वासां प्रकृतानां उदयोऽप्युदीराणां च ओयतोऽग्निरोपेण भवति शतव्य इति गार्थार्थः ॥ २२ ॥

पगइट्ठाणविगप्पा जे साओ हेणंति उदयमास्सज्ज । तेचिय उदीरणाए नायब्बा घातिकम्माणं ॥ २३ ॥

व्याख्या—प्रकृतानां स्थानविक्रया ये स्वामिनोऽभिहिता उदयमाश्रित्य त एव उदीरणायापि ज्ञातव्या घातिकर्मणां किमुक्तं भवति, ज्ञानागणीकस्य एकमुदयस्थानं पदेति । दर्शनागणस्य द्वे उदयस्थाने चरारि पञ्च वा । अन्तराष्ट्रैकं पञ्चनक्तस्थानरूपं । नय मोहनीयस्य एकदिचतुष्षष्ट्यष्टमाष्टनवदशप्रकृतपालकाणि । उदीरणायाप्येतन्मयेव, एतेषामुदये यावन्तो

कथं तासांमेवं, यतः उदयावल्लभागतं नोदीर्यते दलं नाग्निववद्धं एवमावल्लिकाद्वयं भावनीयमिति गाथार्थः ॥२५॥

साधनादिप्ररूपणमाह—

वेपण्याज्ज दुहा चउविहा मोहणीयअहण्णा । पंचण्ह साहवज्जा सेसा सवेसु दुविगप्पा ॥ २६ ॥

व्याख्या—वेदनीयायुषो द्विधा अजयन्या स्थित्युदीरणा भवति, कथं सर्वजन्यस्थित्ता एकेन्द्रिया जयन्याया उदीरकाः, त एव प्रवर्द्धमानस्थितिका अजयन्यायाः, अतो द्वे अपि साधयुवे, सा समय(धिका)वल्लिकाशेषे आयुषो जयन्या सादिरधुवेति विशेषः । मोहनीयस्य चतुर्विधा अजयन्याः, कथं ? सप्तकस्य समयाधिकावल्लिकाशेषायां सञ्ज्वलनलोभस्थितौ जयन्या सादिस्त-
स्मया(तस्थाना)भावे अधुवा, उपस्थान्वस्थानात् प्रतिपत्तौ(जयन्या सापि सादिरधुवा भावितव्यं, उत्कृष्टानुत्कृष्टा च स्थित्युदी-
रणा परावर्चमानाध्यवसायेन भवति मिथ्यादृष्टौ, सापि सादिरधुवा, सद्वक्त्रेशविशुद्धयोः प्रतिसमयमन्यथाभवनादिति । पञ्चानां
ज्ञानदर्शनवरणनामगोचान्तरायाणां सादिवर्ज्या त्रिधा अजयन्या स्थित्युदीरणा, कथं ? याविनां यदा क्षीणकृपायस्य सप्तमया-
वल्लिकामात्रा स्थितिर्भवति तदा जयन्या, सा च सादिरधुवा, तस्याः याभ्यधिका साऽजयन्या, उत्कृष्टा मिथ्यादृष्टौ, उत्कृष्टायाः
सद्भावात् (प्रतिपत्तं) अनुत्कृष्टा सापि सादिरधुवा, अजयन्या पुनः सादिर्न भवति, जयन्यायाः अमतिपातात्, तत्स्थानमप्राप्त-
स्थानादिरस्यस्य धुवा, नामगोचरात्प्रेवमेव, किन्तु सयोग्यतस्तमये भणितव्या, शेषविकल्पया यथाकर्म प्रतिपादिता एवेति
गाथार्थः ॥ २६ ॥

मिच्छन्तस्तस्य च ऊहा धुवोदयाणं तिहा उ अजहण्णा । सेसविगप्पा दुविहा सबविगप्पा उ सेसाणं ॥ २७ ॥

व्याख्या—मिथ्यात्वस्य चतुर्थो अजयन्त्या सित्युदीरणा भवति, कथं ? प्रथमसम्यक्त्वमात्रौ समयाधिभावलिङ्गादौषायां प्रथ-
मस्थितौ अयन्या सादिः, तत्समापयोगे अत्रुवा, प्रतिपत्तौ जयन्त्या सादिरत्रुवा, तत्स्थानमात्राज्ञादिरभ्यस्य ध्रुवेति । ध्रुवो-
दयानां त्रिया सादिवर्जा अजयन्त्यादीरणा, घातिध्रुवोदयानां घातिमूलप्रकृतिम्, नामध्रुवोदयानां नामवदनादिध्रुवाध्रुवेति ।
शेषविकल्पा द्विया साध्रुवास्ते च मूलप्रकृतिवद् भावनीयाः । शेषाणामध्रुवप्रकृतीनां सर्वे विकल्पाः सायध्रुवाः, उदये उदी-
रणासद्भावदुदयस्यान्यनित्यत्वाद् भावित एवेति गार्थार्थः ॥ २७ ॥

सामित्तद्वाछेया इह ठिहसंक्रमेण तुल्लाओ । बाहूलेण विसंसं जं जाणं ताण तं वोच्छं ॥ २८ ॥

व्याख्या—इच्छुदीरणासामित्वं जयन्त्यादीरणास्त्रामित्वं च भद्रा कालस्तच्छेदश्च यस्याः प्रकृतेः यावत्सः स्थितयः उदी-
रणायोग्या इति स्वामित्वमद्वाछेदश्च यथास्थितिसङ्क्रमे भणितः, तथावसेयो बाहुलेन, विशेषस्तु यो यासां तं तासां वस्येज-
मिति गार्थार्थः ॥ २८ ॥

अंतोमुहुंतहीणा सममे मिसंसमि देहिमिच्छस्स । आवल्लिट्ठगेण हीणा वंधुक्कोसाण परमट्ठिं ॥ २९ ॥

व्याख्या—सप्तत्रिकोटाकोटिप्रमाणा मिथ्यात्वस्थितिर्मिथ्यादृष्टिना सत्ता या वद्धा तां तत्रैवान्तर्मुहं च मध्यमपरिणामोऽनुभूय
ततः सम्पत्तं गच्छति, सा च सम्पत्त्वस्थितौ सङ्क्रमति तस्योदयसङ्क्रामस्थितिकृत्तान्तर्मुहं चोना उत्कृष्टा स्थितिलीरणायोग्या,
द्वितीयान्तर्मुहं सम्पत्तये स्थित्वा ततः सम्पत्तिध्यातुं गच्छति, ततोऽन्तर्मुहं च द्विक्रानास्य भवति । उदये उत्कृष्टो वन्धो यासां
भवति ता उदयवन्धोत्कृष्टाः, ताश्च पटञ्जोतिसंख्याः स्थिरप्रभवज्जो पट्टचत्तारसदध्रुवोदयाः षोडशरूपायाः त्रसदुत्तरादिवत्तसो

वैक्रियसमरूपश्चेन्द्रियजातिदुःखोपशान्तपराधतोच्चासोद्योतासत्ताशुभविहायोगतिनीचैर्गोत्रमिति, आसां षडशीतिमकृतीनां उत्कृष्ट-
स्थितिवचनं करोति, तस्याः स्थितेस्त्वद्वलिकामतं नोदीरणायोगं अभिनवबद्धं च, ततो ब्रावलिक्कादीना उत्कृष्टा स्थितिः
उदीरणा योग्या इति गार्थार्थः ॥ २९ ॥

मणुष्यणुपुञ्चिआहार देवदुग्गसुहुमविगलतियगाणं । आयावस्स य परिवडणमंतसुहुदीणमुक्कोसा ॥ ३० ॥

व्याख्या—मनुजानुपूर्विका आहारसप्ततं देवद्विकं सुस्पत्रिकं विरुज्जातित्रिकं आपामित्यासां सप्तदशमकृतीनां पा उत्कृष्टा
स्थितिः, सा अन्तर्मुहूर्तेना उदीरणायोग्या, कथं आसामनुदये यदा वन्यो भवति, तदा सहक्रेमेणान्याभ्यः स्थितिभ्यः
स्थितिः सङ्क्रमति, एतदुभावयति—यदा नररुगतेस्त्वद्वचनं कृत्वा विद्यविसामरोपमकोटाकोटिमानं पुनः परावर्षं शुभपरि-
णामदेवगतिं वध्नाति, तदा देवगती वध्यमानायां नररुगतिस्थितिं सङ्क्रमति, तां च देवगतिं जयन्तेनापि अन्तर्मुहूर्ते वध्नाति,
तच्च अन्तर्मुहूर्ते नररुगतेरतिक्रामति, ततो देवदेवैः शुभगतोऽन्तर्मुहूर्तेना उदीरणायोग्या भवति, एवं शेषाणामपि भावनीया ।
आहारसप्ततं अपमचो वध्वा चक्षदत् सङ्क्रिः तत्कालोत्कृष्टस्थितिरुपगुनेः सङ्क्रान्तस्थितिः सान्तर्मुहूर्तेनोदीरणायोग्या,
यतोऽन्तर्मुहूर्ते स्थित्वा तदनुभवति । यदत्रतपप्रदं करोति तद् ज्ञापयति यथाऽनुदयसंक्रमोत्कृष्टानामन्तर्मुहूर्तेनोत्कृष्टा
स्थितिरुदीरणायोग्या तथानुदयवन्योत्कृष्टानामपि, एतद् भावयति—देवः सङ्क्रिष्टोऽनुदये आतपस्यावरेकैन्द्रियजातीना उत्कृष्ट-
स्थितिं यध्वा तत्रैवान्तर्मुहूर्ते मध्यमपरिणामः स्थित्वा पृथिवीकापिकेपूषन्नः शरीरयासो उत्कृष्टानुदीरणं करोतीति । नारक-
स्तिर्धेदिद्रुकोदारिरुसप्त कान्त्यसंज्ञनानां उत्कृष्टस्थितिं वध्वा तत्रैवान्तर्मुहूर्ते मध्यमपरिणामः स्थित्वा तिर्य्य सुपपन्नः उत्कृष्टा-

मुदीरणां करोति । निद्राणामनुदये उत्कृष्टस्थितिं कथा एकं समयं अन्तर्मुहूर्तं गते निद्रादये उदीरणां करोति । एवं त्रैकालिकस्य प्रत्ययो कथा परमां स्थितिं अन्तर्मुहूर्तं व्यतीते पञ्चमाद्यासु गतः उत्कृष्टामुदीरणां करोति, अनुपूर्विकाणां तु तद्वन्तान्तरद्वितीयसमये । उदयसङ्क्रमोत्कृष्टानां तु आवनिकात्रयेणोना उत्कृष्टा स्थितिस्तीरणायोग्या भवति, उदयावलिकां कथावलिकां सङ्क्रमावलिकां यतो विहाय उदीरयतीति गार्थार्थः ॥ ३० ॥

इयसेसा तित्यविई पछासंलेजमेत्तिया जाया । तीत्ते सजोगिपढमे समए उदीरजुकोसा ॥ ३१ ॥

॥ उकोससाभितं सम्पत्तं ॥

व्याख्या—इतरोपा शुभाध्यवसायेषां तीर्थकरानाम् । स्थितिर्गता पत्योपमासङ्ख्येयभागमात्रा तस्याः सयोगिकेवली यथ-मसमये उदीरणासुत्कृष्टां करोति, यत इयन्मात्रा एवमुत्कृष्टोदीरणायोग्या इति गार्थार्थः ॥ ३१ ॥

उत्कृष्टाद्वाधेदः स्वामित्वं चाभिहितम्, जयन्माहा-

भयकुञ्चभायवुज्जोय सबघाई कसायनिदानं । अतिहीणसंतवंधो जहृणउदीरगो धतसो ॥ ३२ ॥

व्याख्या—भयजुष्पावपोद्योतसवंधातिसञ्चञ्चलवर्णकपायनिद्रापञ्चकानामेकविंशतिप्रकृतीनां अतिजयन्मयसत्कर्मो जय-न्यवन्तरय-वन्धकोऽजसः स्थानर इत्यर्थः, जयन्धोदीरणां करोति, यतो ध्रुवबन्धित्वात्रिदाकपायाणामन्यत्र न जयन्धतरास्थि-तिरपलभ्यते । आतपोद्योतयोरपि मतिपसायावाद्, कथावलिकादीना जयन्धस्थितिस्तीरणायोग्या भवत्यासां प्रकृतीना-मिति गार्थार्थः ॥ ३२ ॥

एणिदिजोगांणं पडिक्खत्ता वंधिऊण तव्वेहं । वंधालिचरमसमए तदागए सेसजाइणं ॥ ३३ ॥

व्याख्या—एकेन्द्रियस्य सदा योग्या उदयं प्रति एकेन्द्रिययोग्यास्तासांमेकेन्द्रिययोग्यानामेकेन्द्रियजातिस्थावरसूक्ष्मसाधारणानां जघन्यस्थितिरा जीवास्तासां प्रतिपत्ता द्वित्रिचतुष्यञ्चेन्द्रियजातयः त्रसवादरप्रत्येकप्रकृतयस्ता वध्या ता एवैकेन्द्रियजात्यादीर्वधन्ति, वन्धावलिकान्तसमये तद्दिनः तद्दुदयवन्तो जीवा जघन्योदीरणास्त्वामिनो भवन्ति, 'सेसजाइणं' ति एकेन्द्रियो जघन्यस्थितिर्द्विन्द्रियेषूपपन्नाः प्रथमसमयादारभ्यैकत्रिचतुष्यञ्चेन्द्रियजातीः क्रमेण वध्नाति, द्विन्द्रियस्थितेनेन क्रमेण चत्वार्यन्तगुहान्धुभवति, पञ्चात्तामेव द्विन्द्रियजातिं वध्नाति, ततो वन्धावलिकान्तसमये जघन्या द्विन्द्रियजातेरुदीरणा, एवं शेषजातीनामपीति मायार्थः ॥ ३३ ॥

दुभगाइणीयतिरिदुग्गअसारंसंघयणनोक्कसायाणं । मणुणुव्वःपज्जतइयस्स सन्निमेवं इग्गगगे ॥ ३४ ॥

व्याख्या—दुर्भगानादेयापन्नः कीर्त्तिनीर्वागेत्रितियमातितियगानुपूर्वाभयवज्जसंहननोक्कसायाणां मनुजानुपूर्वपर्याप्तक (योः 'तइए' ति, सातासातयोः संक्षिप्ति एकेन्द्रियेभ्य आगते एवमेव जघन्योदीरणा भवति, कथं ? एकेन्द्रियो दुर्भगादीनां सर्वजघन्यस्थितिः संक्षिप्तेषूपपन्नाः, तद्दि कल्पतिपक्षाणि संक्षिप्तादीर्यवन्धकादां वध्या तान्येव वन्धावलिकान्तसमये जघन्योदीरणा, यतो वन्धकादां सावलिक्का जघन्यस्थितेरप्यतिक्रान्ता अभिप्रेतं हनन्त्यैवं पञ्च वन्धकादाः सावलिक्का अपहरन्ति । हास्परति (ल्योः) अरतिशोकयोः सातासातयोः दुर्भगवद्भावना । शेषनोक्कसायाः चेदानां भूयो भणनात्, न शृण्वन्ते । अपर्याप्तपर्याप्ति संक्षिप्ति वक्तव्यम् । विर्यगतेः वाक्यन्विकायिकेभ्यो वादरेभ्य उद्धृत्याभलाष्टुस्थितिसिद्धितिर्यधु गतः, तत्समये मनुज्यगति

यन्नाति दीर्घात् भूयसां अनुभूयमानां यन्नाति, यन्वावलिक्वात्समये ऋन्वयोदीरणा, आनुपूर्व्यात्सदृशान्तरतृतीयसमये.
 जघन्योदीरणां करोतीति गार्ग्यः ॥ ३४ ॥
 अमणागयसश्चिरदिङ्अंते देवसस नारयसा वा । 'तदुवंगगङ्गं आणुवुविणं तद्वयसमयंमि ॥ ३५ ॥
 यस्त्वया—देवदिङ्अनाकृद्वैकृषिद्वेषादानां 'अमयो' चि, असंज्ञी जघन्यस्थितिं बध्वा दम्योपरमहालं दीर्घं
 निरसा नरेके देवत्वोक्ते वा सकृत्पञ्च, तत्त्वमनुभूयान्तसमये त्रयाणां जघन्योदीरणां करोति आनुपूर्व्याद्विग्रहगती तृतीयसमये स
 एवेति गार्ग्यः ॥ ३५ ॥
 चेदन्तिगं दिट्ठिगं संजलणाणं च पढममठिङ्ए । समयाहिगालियाए सेसाए उवसमे वि दुसु ॥ ३६ ॥
 यस्त्वया—त्रयाणां वेदानां क्षीणुर्धुसकारुणार्णो दृष्टिद्विरुद्ध मिथ्यात्वसम्बन्धस्वरूपस्य चान्तरकरणे कृते प्रथमस्थितेयदा सम-
 यायिक्वावलिक्वा शेषा तदा जघन्योदीरणा 'उवसमेवि दुसु' चि, सम्बन्धसञ्चलनलोभश्रोः सये उपशमोऽपि जघन्योदीरणा
 भवतीति गार्ग्यः ॥ ३६ ॥
 एगिदागयअहोणसत्तसण्णीसु मीसउदयंते । पवणोसठिङ्अहणगसमसत्तविउवियसंते ॥ ३७ ॥
 व्याख्या—एकेन्द्रियेभ्य आगतस्योत जघन्यसत्त्वर्माणः प्लयोपमासंख्यभारगोनोदधियात्रयेति, संक्षिप्तु सम्यग्मिथ्यात्वा-
 नुभवान्तसमये जघन्योदीरणां सम्पन्निष्ठयात्वस्य । पवनोवायुकायिकः स्वस्थितेः—आत्मस्थितेः प्लयोपमासंख्येयपरागमात्रोनौ

१ 'येतद्व्यमर्ण' मुद्रितेः

सागरस्य द्वी सप्तभागा तत्सप्तमस्कर्मयैक्रियपट्टरूप्य चतुदयान्तसमये जयन्योदीरणां करोतीति गार्थार्थः ॥ ३७ ॥

चतुश्चतस्रमितुमोहं मिच्छं खविडं सुरोत्तमो होतं । उक्कोससंजमते जहणगाहारगदुगणं^१ ॥ ३८ ॥

व्याख्या—चतस्रो वारा मोहनीयमुपशमय मिथ्यात्वमित्येकस्यासम्भवात् सप्तकं सप्तयिता पुनः सर्वार्थदेवो भूत्वा पुनरु-
त्कृष्ट संयमान्ते देशेनपूर्वकोटिसंघं कृत्वा आहारशरीराद्रोषादयोरनुभवान्तसमये स जयन्योदीरणा स्थितिसपाछुर्जायत इति
गार्थार्थः ॥ ३८ ॥

खीणंताणं खीणे मिच्छत्तक्रमेण चोदसग्हंवि । सेसाण सजोगंते भिण्णमुद्धत्तद्विगणं ॥ ३९ ॥

॥ विड्ढदीरणा सम्मत्ता ॥

व्याख्या—क्षीणान्तानां क्षीणे-क्षीणरूपाय चतुर्दशानां, मिथ्यात्वक्रमेण प्रथमस्थितेः समवाधिनावलिकायां जयन्योदी-
रणा । शेषाणां प्रकृतीनां सयोग्यन्तसमये विग्रहद्वैतस्थितिकानां जयन्योदीरणा भवति । कास्त्राः शेषाः मनुजगतिः पञ्चेन्द्रिय-
जातिः प्रथमसंहननं विहायोगतियुगं उपघातं पराघातं संस्थानपट्टकं उक्कोसं प्रसाधित्त्वं सुखरादिचतुर्कं दुस्खरं औदा-
रिरुसप्तकं उक्कोसं तीर्थरं एवा द्वात्रिंशत् नामघ्रवोदयास्त्रयस्त्रिंशत्, एवं पञ्चपणीनां अपि सयोग्यन्तसमये जयन्योदीरणा भव-
तीति गार्थार्थः ॥ ३९ ॥ उक्ता स्थित्युदीरणा ।

अनुभागोदीरणागाह—

१ यदुपवचनादाहारकसप्तकं गृह्यते मलयगिरिपादे;

अणुभातुदीरणात् घाईसण्णा य ठाणसण्णा य । सुहया विचागहेजं जात्थ विसेसो तयं वोच्छं ॥ ४० ॥

जाल्या—अनुभागेदीरणायां यातिर्मा संज्ञा त्रिधा, सर्वयातिसंज्ञा देशयानिसंज्ञा अयातिसंज्ञा चेति । स्थानसंज्ञा चतु-
र्णिपा सस्य चतुस्थानि त्रिस्थानि रुद्रिस्थानि कैरुस्थानि कभेदात् । 'सुहय'ति शुभसंज्ञा अशुभसंज्ञा । विपाकसंज्ञा चतुवया
पुद्गलभवेधप्रतीयेदेदात् । हेतोरे द्रव्यसंज्ञा लभवाभयेदेदात् पञ्चया लब्धयश्चित्त्य, लदीरणायासपि त एव । योऽत्र विशेषः,
तत्तं वर्येऽभिमिति गाथार्थः ॥ ४० ॥

पुरिसिद्धिभविष्यअथल्लु चवल्लुसम्भाण इमि द्ढाणो वा । मणपज्जचंयुसाणं ववामो सेस वंघसमा ॥ ४१ ॥

व्याख्या—पुंवेदान्तराथपज्जकचल्लुचसुदुद्गनावरणप्रकृतीनां चत्वार्यपि सस्यनान्यभिहितानि वन्यं प्रति, लदीरणायां त्वे-
कस्थानिको द्विस्थानिको वा भवति, न त्रिचतुःस्थानिकौ । स्त्रीवेदस्य चतुस्त्रिद्विस्थानिको वन्देऽभिहितः, लदीरणायां तु द्विस्था-
निक एव गणनिको वेति । सम्यक्स्य न त्रिचिदुक्तम्, तस्यापि द्विस्थानिक एकस्थानिको वा देशघाती चेति । मनाप्येयज्ञान-
मनुसक्तयोर्व्यवहारो वन्योक्तस्य चतुस्त्रिद्विस्थानिको वन्द्यो यो ननुसक्तयोक्तः, स मनोज्ञानावरणस्योदीरणायां भवति, चतुस्त्रिद्वि-
स्थानिकः । यो मनाप्येयज्ञानस्य वन्द्ये (चतुस्त्रिद्विस्थानिकः) उक्तः, स ननुसक्तस्योदीरणायायिति । 'शेपा' इति देशघातिमकृ-
तीनां वन्यवत्स्थानसंज्ञा यथाचन्ये गयोदीरणायामपीति गाथार्थः ॥ ४१ ॥

मेसेवयाइयाणं उदए देसो व होइ सव्यो य । देसो व घाइओचिप अचवल्लु सम्मत्त विग्घाणं ॥ ४२ ॥

व्याख्या—देशोपपत्तिप्रकृतीनां गणनिकानां यातिसंज्ञां प्रतीत्य देशघातिसस्य सर्वघातिसस्य चोदीरणा भवति । किं

सत्रासां नेत्याह-देश्यातिन (देश्याती) एवाचक्षुर्देशनावरणसम्पत्त्वान्तराणां उदीरणा भवतीति गार्थः ॥ ४२ ॥

घायं ठाणं च पडुच सदघाईण होइ जहं बंपे । अग्घाईणं ठाणं पडुच भणिमो विसेसोत्थ ॥ ४३ ॥

व्याख्ये—घातं वा स्थानं वा प्रतीत्य सर्वधातिनीनां पूर्वोक्तविशेषकृतीनां यथावन्चेऽभिहितः तथा भवतीति । अघाति-
प्रकृतीनां एकादशोत्तराशतमानानां रसस्य स्थानं प्रतीत्य यो विशेषः, तमुदीरणायां भणामीति गार्थः ॥ ४३ ॥

थावरबड आयवडरलसत्ततिरिचिगलमणुयतिगाणं । नग्गोहाइचउण्हं एगिंदितसभाइछण्हं पि ॥ ४४ ॥

व्याख्या—स्यावरद्विचत्तः आतपौदारिरुसत्तकृतिर्यक्षकविकलजातित्रिकमुण्डंयत्रिकाणां मध्यमसंस्थानचतुष्काणां एके-
त्रियजातिवज्ररूपभनाराचादिसंहनवट्टकानामपीत्यस्याः गार्थायाः उत्तरगाथया सह सम्बन्धः ॥ ४४ ॥

तिरिभणुजोगाणं मीसगुरुयखरनरयदेयपुब्बोणं । दुट्ठाणिओचिय रसो उदर उदीरणाए य ॥ ४५ ॥

व्याख्या—एता द्वाभिरात्मकृतयः उदयं प्रति तिर्यग्भानुषयोरेव योग्याः सम्यग्मिध्यात्वगुरुवरनामदेवनारकादुपूर्वीणामि-
द्यासां सप्तपिण्डकृतीनां द्विर्यानिरूपेण रसो भवति, उदयमुदीरणां वा प्रति, सम्यग्मिध्यात्वस्य घातिसंज्ञामाश्रित्य सर्वयात्येव
(शेषाणां त्वधाती) इति गार्थः ॥ ४५ ॥ उक्तो घातिस्थाने प्रतीत्य विशेषः ॥

सम्मत्तमीसगाणं असुभरसो सेसयाण वंधुत्तं । उक्कोसुदीरणासंतयंमि उट्ठाणपडिए चि ॥ ४६ ॥

व्याख्या—सप्तपत्त्वमिथयोरुप एव रसो घातिप्रकृतित्वादेव शेषाणां यथावन्चेऽभिहितः तयोदीरणायामपि द्रष्टव्यः । सम्प-
त्त्वमिथयोरुप शेषाणां पट्टयानपतितेऽपि भवति, अनन्तभागहीने असङ्ख्येयभागहीने सङ्ख्येयभागहीने

सहज्येयगुणहीने आसहज्येयगुणहीने अनन्तगुणहीने । कथं ? अनन्तानन्तानां फलुक्कानां यतोऽनुयाये क्षणितेऽप्यनन्तानि निष्ठ-
नगतोऽनन्तभागेऽप्युत्कृष्टा उदीरणा लभ्यत इति । शेषाणां वन्यत्र शुभाशुभेति गार्थार्थः ॥ ४६ ॥ विषाकफलमधिकृताह—
मोहं निपनाणवरगं केवल्यं दंसगं विरियविगंधं । संपुत्रजीवद्वये न पल्लयेसुं कुण्ड पागं ॥ ४७ ॥
व्याख्या—मोहनीपमृष्टाविशतिभेदभिन्नं ज्ञानावरणं पञ्चविधं केवल्यद्वयानवरणं वीर्यान्तरां एतत्पञ्चविशमकृतात्मकं कामं
सम्पूर्णजीवद्वये विपाकं करोति, न वीर्यादिजीवधारयेषु सर्वेष्वपि । कथं ? कथा गेयैः सर्वान्तरित्येवैरपि सूर्यचन्द्रमसोः उद्योता-
दिरूपलभ्यत इति गार्थार्थः ॥ ४७ ॥

युनचमुनागतपएसिपसु चरकुसस सेतविग्धाणं । जोगेसु गहणघरणे ओहीणं रूपिदब्बेसु ॥ ४८ ॥

व्याख्या—चमुर्द्वैश्वनरः ये मुखलुपुद्रव्याणामनन्तमेद्विधाः एकस्याः तेष्वेव विपाकः, 'सेतविग्धाणं' ति दानलाभभोगो-
पभोगानां ग्रहणधारणयोगद्रव्येष्वेव विपाकः, अवधिज्ञानदक्षनयोरपि रूपिदब्बेसु विपाकोऽयं विशेषो नान्यत्रेति गार्थार्थः ॥ ४८ ॥

सेसाणं जहं वंदे, होइ विवामो उ पचओ दुविहो । भवपरिणामकओ वा निगुणसगुणाण परिणइओ ॥ ४९ ॥

व्याख्या—उक्तसप्तकरोपाणां प्रकृतीनां विपाको यथा वन्देऽभिहितः शुद्दालदिः, उदीरणापामपि तथैव । उक्तो विपाकः ॥
प्रथमो हेतुः फलमिति यावत्, स च द्विविधो भवकृतो वा परिणामकृतो वा । परिणामकृतो द्विविधो निर्गुणपरिणामकृतो

वा, सदगुणपरिणामकृतो वा हेतुदीरणायां भवतीति गार्थार्थः ॥ ४९ ॥

उत्तरतुपरिणामे अहियमहोन्तावि होति सुसरज्जया । मिठलपुपराघातज्जोयल्लगाचवरसपत्तेया ॥ ५० ॥

व्याख्या—‘उत्तरतणु’ चि, उत्तरवैक्रियं आहारकं वा तपोः करणपरिणामे यद्यप्यर्थं न सन्ति (प्राक्) सुस्वरयुक्ताः शृदु-
लघुपरायतोद्योतशुभविधायोगनिचतुरस्रप्रत्येकप्रकृतवस्तथाप्यस्यस्युदीरणमाश्रित्य भवन्ति, नात्र गुणागुणपरिणाययोः प्राधान्यं,
नरिपरिरेवेति गार्थः ॥ ५० ॥

सुभगाइउद्योगेयं गुणपरिणामा उ देसमार्ङ्गं । अइहोणकुङ्गाओ अङ्गत्सो नोकसायाङ्गं ॥ ५१ ॥

व्याख्या—सुभगादेययज्ञः कीर्त्युद्योगेन देवविरतादीनां गुणकृतपरिणामप्रत्ययं स्वविषयं सदप्युच्छाद्योदीरणामेति । अति-
जयन्यस्पर्द्धादन्नभगः उदीरणामेति नोक्तावाणां, तेषां गुणपरिणामादेवेति गार्थः ॥ ५१ ॥

जा जंमि भवे नियमा उदीरए ताउ भवनिमिवाओ । परिणामपचयाओ सेसाओ सइ स सव्वत्थ ॥ ५२ ॥

व्याख्या—जाः प्रकृतीर्गस्मिन् भवे नियमज्ञ-निषयेनोदीरयति, तास्तद्वत्प्रत्यया यथा नरकभवे नरकत्रिरूपं, देवभवे देव-
त्रिरूपं, तिर्यग्भवे तिर्यग्भवे विकलगतितिर्यग्भवे सत्त्वं साधारणं आतपं एकेन्द्रियजातिरिति; मनुष्यभवे मनुष्यत्रिरूपं एता
विस्मयिभ्यप्रत्ययाः, परिणामप्रत्ययाः शेषाः, यतः सती विद्यमानोदीरणा सर्वत्र ध्रुवोदया निर्गुणपरिणामप्रत्ययादिति गार्थः ॥ ५२ ॥

तित्थपरं घाईणि य आसज्ज गुणं पहाण भावेण । भवपचइया सव्वा तहेव परिणामपचइया ॥ ५३ ॥

व्याख्या—तिर्यक्कं घातिर्कर्मप्रकृतयश्च ज्ञानदर्शनावरणमोहनीयान्तरायविषाणाः चक्षुर्दृष्टिप्रसक्तं ध्रुवोदयाश्च तिर्य-
मनुष्यं गुणप्रत्ययापान्यादन्त्यथा वच्चा अन्यथा परिणामयोदीरयन्ति । हेतोरविकोचितभावाश्रयणानु सर्वा भवप्रत्ययाः परि-
णामप्रत्ययाश्च भवन्ति, यतस्तिर्यग्भूतियोग्याः तिर्यग्भूतावुदीर्यन्ते, एवं शेषास्त्वपि । परिणामोऽपि तस्य प्राप्तवद्भूतत्वात्मको

भरत्येवेति गार्थार्थः ॥ ५३ ॥ उक्तो हेतुः, साधनादिमरूपणमाह—

देवगणिलुकोसा अलहण्णा मोहणीयचलभेया । सेसघाईणं तिविहा नामगोपाणणुक्कासा ॥ ५४ ॥

व्याख्या—वेदनीयेऽनुत्तुष्टा अनुभागोदीरणा मोहनीयस्याजगन्मयोदीरणा चतुर्गिषा भवति । शेवयतिनां शानदर्शनावर-
णान्नाराणागजगन्मयोदीरणा त्रिषा भवति । नामगोनयोनुत्तुष्टा त्रिवेति गार्थार्थः ॥ ५४ ॥

सेसविगल्पा द्रुविहां सव्ये आजस्स षोउमुवसंतो । सव्वट्ठगओ साए उक्कोसुदीरणं कुणइ ॥ ५५ ॥

व्याख्या—शेणिरित्या अनुक्तभेदाः सर्गकर्मणां द्विधा साद्यथुया भवन्ति । आद्युपधत्वारोऽपि भेदाः साद्यथुवाः, कथं ?
वेदनीयसंघदान्तो भूत्वा पश्चात्सर्वार्थगतः सातस्योदीरणापुनरुत्तुष्टां करोति । सा च सार्दारधुवा, तच्छेयानुत्तुष्टा सा च तस्माद्
भूत्वा सादिः, तत्स्थानमभसस्थानादिरप्यन्यस्य ध्रुवा, भव्यस्याधुवेति । मोहनीयस्याजगन्मया चतुर्गिषा, कथं ? सप्तस्य चरमो-
दीरणास्थितौ जगन्मया सा च सादिरधुवा भवति, तां मुक्त्वा शेणाऽजगन्मया, उपशान्तर्थां प्रतिपन्नस्य नास्ति, ततः प्रतिपत्तः
सादिरजगन्मया, तत्स्थानमभसस्थानादिद्रुगाधुवे सुगमे । पानिनासु (मोहनीयस्यो) रत्तुष्टानुत्तुष्टजगन्मया द्विधा, सादिरधुवा ।
एतेषामु (असौ)त्तुष्टा मिथ्यादृष्टौ, प्रवितातत्तत्सात्परिणामानुत्तुष्टा, सापि सादिरधुवा, जगन्मयोक्तौ । क्षपत्स्य शेपया-
तिनापजगन्मया नामगोनयोनुत्तुष्टा त्रिषा भरतनुभागोदीरणा स्थित्युदीरणात् क्षीणत्वायस्य रोगिस्थानयोः अत्रशेपे जगन्मो-
रुष्टे यथातद्दलेन द्विगिषा तत्रैवेति । पानिनापुनरुत्तुष्टानुत्तुष्टे नामगोनयोनजगन्मयाजगन्मये मिथ्यादृष्टौ भवतः, साद्यथुवे मायत् ।
आपुणः सर्वे भेदाः सुगमाः, अष्टमोदीरणात्तत्रैवेति गार्थार्थः ॥ ५५ ॥ उत्तरश्रुतीनां साधनानामरूपणमाह—

कमलबहुलमिच्छाणं अजहण्णा मिउल्लहूणणुकोसां चउहा साइयवब्बा वीसारें धुवोदयसुभाणं ॥ ५६ ॥
 व्याख्या—कर्मशतकस्थिरधुमिच्छाणां अजयन्यानुभागोदीरणा, मृदुलधुस्पर्शयोरनुल्लहा चतुर्दा भवति । विद्यतेधुवोदयानां
 कर्मणस्तत्कस्थिरधुमिच्छाणां अजयन्यानुभागोदीरणा, मृदुलधुस्पर्शयोरनुल्लहा चतुर्दा भवति । विद्यतेधुवोदयानां
 गोदीरणा भवति । कथं ? मिथ्यात्वस्य मिथ्यादृष्टिर्देवा सम्यक्त्वेन सह संघर्षं प्रतिपद्यते, तदा अजयन्यानुभागोदीरणां करोति,
 सा च सादिरधुवा, तस्यैव प्रतिपत्तः अजयन्या, सा च सादिरधुवा, तत्स्थानमप्राप्तस्यानादिः, ध्रुवाध्रुवे भवन्तु । कर्मशतकानां
 त्रोस्तु केवलिनः समुद्रयाताजिह्वस्य मन्थे जयन्या, सा च सादिरधुवा भवति, समुद्रयातसमाप्तजयन्या सादिः, तत्स्थानमप्राप्त-
 स्यानादिः, ध्रुवाध्रुवे भवन्तु । मृदुलधुस्पर्शयोरनुल्लहा चतुर्विधा, कथं ? आहारकक्षरीरपर्याप्तस्य उल्लहा, सा च सादिरधुवा,
 तदेवोपसंहृतोऽनुल्लहा सादिः, तत्स्थानमप्राप्तस्यानादिः, ध्रुवाध्रुवे भवन्तु । जयन्या मृदुलधुस्पर्शयोरनुल्लहा चतुर्विधा, कथं ? मिथ्या-
 दृष्टौ भवति । सा च सादिरधुवा, तत्परिणामस्य प्रतिपातादजयन्यस्यापि सादिरधुवा, विद्यतेः ध्रुमध्रुवाणां सयोग्यतमसमये उल्लहा
 भवति, सा च सादिरधुवा, अनुल्लहाया अदिर्नास्ति, अप्रतिपातात्, तत्स्थानमप्राप्तस्यानादिः, ध्रुवाध्रुवे भवन्तु ।
 अजहण्णा असुमधुवोदयाण तिविहा भवे तिवीसार । साहं अयुवा सेसा सन्धे अयुवोदयाणं तु ॥ ५७ ॥

व्याख्या—अजयन्यानुभागोदीरणा अशुभध्रुवोदयत्रयोविधविभक्त्या नाल्लहणवर्णदुर्लभतत्क मृदुलधुस्पर्शयोरनुल्लहा नाल्लहणवर्णदर्शनावरणचतुष्पास्थिरधुमप्राप्त्यानां सादिवर्जो विधा भवति, कथं ? आत्मीयात्मीयोदीरणान्तस्थितौ ज-
 यन्या सा च सादिरधुवा, तदन्याजयन्या, तस्या आदिर्नास्तिध्रुवोदयितात् तत्स्थानमप्राप्तस्यानादिः, ध्रुवाध्रुवौ भवन्तु । आसां

नेमिस्तथा, सर्वं विस्तारः अथुवोदधानां सायधुवा, शुभधुवाणां जयन्यायनये अथुभधुवोदधानां उत्कृष्टानुत्कृष्टे मिथ्यादृष्टौ
भक्तोक्तः सायधुवे नेपाणामथुवोदधानाद् भाविता एवेति गार्थः ॥५७॥ उक्ता सायनादिप्रवृत्त्या । उत्कृष्टस्वामित्वमाह—
दाणाद्वचनवृत्तं उक्तोसाहंमि हीणलद्विस्त । सुहृदमस्त चक्रवृणो पुन तेहंदिष सव्वपज्जते ॥ ५८ ॥

व्याख्या—दानान्वरापादीनां पञ्चानामन्तरायाणां अचसुर्द्वर्शनपणानामुत्कृष्टानुभागेदीरणा उत्पत्त्यायसमये हीनत्वव्यक्त्य-
जन्यप्रभावरस्य मूढमनीसस्य भवति च दुर्दर्शनावरणस्य पुनहोन्द्रिये सर्पघातिभिः पर्णोत्ते भवतीति गार्थार्थः ॥ ५८ ॥

निर्माणं पंचवहयि मज्झिमपरिणामसंल्लिङ्गस । पणनोकसायसाए नरए जेद्वुद्वित्ति समत्ते ॥ ५९ ॥

व्याख्या—निर्माणं पञ्चानामपि मध्यमपरिणामस्य उत्कृष्टानुभागेदीरणा भवति, यतोऽतिविशुद्धसंल्लिङ्गानां निद्रोदय एव न
भवति, पञ्चानां नोक्त्यायाणां नृपसंस्कारतिशोक्तमप्यनुत्कृष्टसायनां असातस्य च नारके उत्कृष्टसिधितिके पर्णमत्ते उत्कृष्टानु-
भागेदीरणा भवतीति गार्थार्थः ॥ ५९ ॥

पंचेदियतस मायरपज्ज तगसायसुत्तरगईणं । वेत्थुस्सासस्स य देवो जेद्वुद्वित्ति समत्तो ॥ ६० ॥

व्याख्या—पञ्चेन्द्रियतसमादरपणं कृतानुत्कृष्टसायनां देवमतीनां वैकिषस्मात्संगोऽस्य चोत्कृष्टानुभागेदीरणां
देवो ज्येष्ठस्थितिः पर्णमत्तः करोतीति गार्थार्थः ॥ ६० ॥

सम्पत्तनीसगाणं से काले गहिहिद्वित्ति मिउत्तवं । हात्तरईणं पज्जत्तगरस सहसादेवस्स ॥ ६१ ॥

व्याख्या—सम्पत्तव्यथिथोक्तमादुत्तरसमये मिथ्यात्वं ग्रहीष्यति, तत्रोत्कृष्टानुभागेदीरणा हात्तरादयोः सहसादेवस्य सर्व-
प-

योभिभिः पर्याप्तस्य भवतीति गायार्थः ॥ ६१ ॥

गङ्गद्वयवायाणिद्वयमिति दुसराहणीयोगीयाणं । नेरइओ जेद्वडिइ मणुआ अंते अपज्जस्स ॥ ६२ ॥

व्याख्या—नरऋगविद्वण्डसंस्थानोपयावानिद्विहायोगविदुःस्वरदुर्भगानादेयायशःकीर्त्तिनीर्चोत्राणां नवानां प्रकृतीनामुत्कृष्टस्थितिः नारकः पर्याप्तोऽतिसङ्क्रिष्टः करोत्युत्कृष्टासुदोरणाम् । अपर्याप्तकनाम्नस्तु मनुष्योऽप्यर्थाप्तो भवान्तसमयेऽतिसङ्क्रिष्टः उत्कृष्टानुभागोदीरणां करोतीति गायार्थः ॥ ६२ ॥

कन्दलवदगुकसंचयणा धीपुमसंद्वागनिरिगर्ज्जं च । पंचिदिओ तिरिक्खो अट्ठमयासेद्वयासाज्ज ॥ ६३ ॥

व्याख्या—ऊर्कशगुरुस्पर्शाधुभसंहननपञ्च रुद्धीष्वेदमभ्यसंस्थानचतुर्द्वि र्भगतीनां चतुर्द्वयप्रकृतीनां अष्टमवर्षायुः रतिसङ्क्रष्टः संक्षी पञ्चेन्द्रियनिर्दुःखोति उत्कृष्टानुभागोदीरणमिति गायार्थः ॥ ६३ ॥

निगपलियाउ समत्तो मणुओ मज्जुमगतिउसभउरलाणं । पज्जत्ता चउगइया उक्खोसः सगाउयाणं तु ॥ ६४ ॥
व्याख्या—त्रिषह्योपमायुः पर्याप्तो मनुष्यो मनुजगतिप्रथमसंहननौदारिकसप्तकानां उत्कृष्टानुभागोदीरणां करोति । पर्याप्ताः चतुर्गणिकाः स्वायुषाहुल्यस्थितिकाः त्रयाणां विधुदा (उत्कृष्टासुदीरणां कुर्यन्ति) नारकायुषः सङ्क्रिष्ट उत्कृष्टासुदीरणां करोतीति गायार्थः ॥ ६४ ॥

ह्रस्सठिइपज्जत्ता तन्नामा चिगलजाहसुहुमाणं । थावरनिगोयएगिंदियाणमिह थायरा नवरं ॥ ६५ ॥

व्याख्या—उत्सृष्टिः पर्याप्तस्त्वन्मानो विकलनातिस्वप्नाणां सङ्क्षिप्ता दीन्द्रिया दीन्द्रियजावरत्र त्रयास्त्याप स्वावर-
साधारणेन्द्रियजातीनां यादरत्नविश्रुष्टाभुष्टासुदीरणां कुर्वन्ति, स्वविशेषणाभिधाना इति गाथायः ॥ ६५ ॥
आह्वारतणूपज्जन्तो उ चउरंसमउपलङ्गुयाणं । पत्तयत्तगइपरघ्रायतइयमुत्तीण य विसुद्धो ॥ ६६ ॥
व्याख्या—आहारतन्वा पर्याप्तोऽतिविशुद्धसंयत इति गम्यते, चतुरस्रसंस्थानमृदुलघुप्रत्येकशुभविहायोगतिपराधाताहा-
ररुसप्तकानां भातां त्रयोदशप्रकृतीनां उरुष्टाभनुभागोदीरणां करोतीति गाथायः ॥ ६६ ॥
उत्तरवेउन्विजइ उज्जोयस्सायवरस खरपुहवी । निरगगईणं भणिया तइए समएणुण्व्योणं ॥ ६७ ॥
व्याख्या—उत्तरवैक्रिये वंचयानो यातस्त्वोतस्य, आतपस्य खरं इति चादरपृथिवीकायिकः पर्याप्तोऽतिविशुद्ध उरुष्टाभनुभागो-
दीरणां करोति, स्वगतीनां ये भणिताः त एवतृतीयस्मये त्वानुपूर्वीणां कुर्वन्ति, शुभयोर्विशुद्धा अशुभयोः सङ्क्षिप्ता इति गाथायः ६७
जांगते सेसाणं सुभाणमियराण चउसु वि गईसु । पज्जनुद्धडमिच्छेसु लद्धिहीणेसु ओहीणं ॥ ६८ ॥
व्याख्या—सयोगयन्तस्मये शेषाणां शुभप्रकृतीनां स्थिरादिपट्क कर्मणसपक्वं मृदुलघुवज्ज शुभवर्णादिनवकं निर्माणागुरुलघु-
वीर्यदुराणां पञ्चरिंशतेरुष्टाभनुभागोदीरणा भवति । इतरासामशुभानां प्रकृतीनां तत्तस्यैव गतिषु पर्याप्ता उत्कटमिध्यादृष्टयः
ये तेषु भवन्ति, तास्ता अवधिचञ्चलानावरणचतुर्कं केवलदशनावरणं मिध्यातं पौडश रूपायाः गुरुभक्तशरीनाशुभवर्णादिसप्तकं
अस्थिराशुमे इत्येतान्त्रताभुष्टाभनुभागोदीरणा अवधेरविधिलिखरहितस्येति गाथायः ॥ ६८ ॥

उक्तमुःरुष्टस्यामित्यम् । जघन्यस्यामित्यम्—

सुरकेचलिणो मरुपयक्कसुअचक्खसूणुदीरणा मंदा । विपुलपरमोहिगणं मणनाणोहिदुगरससवि ॥ ६९ ॥
 व्याख्या—श्रुतकेचलिनश्चतुर्दशपूरस्य यविश्रुतज्ञानचधुरचतुर्दशनावरणमकृतीनां सण्णयाभ्युत्थितस्थालीयात्मीयोदीरणा-
 न्तसमयेऽनुभागोदीरणा मन्देति जघन्या । विपुलमतेर्मनोज्ञानावरणस्य, परमावधिमात्स्वभावविज्ञानदर्शनावरणयोर्मन्देति गाथार्थः ॥ ६९ ॥

खवगम्मि विग्घकेवलंसंजलणाणं सनोकसायाणं । सगसगजदीरणंते निदापयलाणसुयसंते ॥ ७० ॥

व्याख्या—क्षपकेऽन्तरायपथ्य त्र्येचलज्ञानदर्शनावरणसञ्चलनानां नवनोकपाययुक्तानां विज्ञतिमकृतीनां आत्मीयात्मीयो-
 दीरणान्तसमये जघन्यानुभागोदीरणा भवति । निद्रामचलयोरुपशान्तकपाये, सर्वविशुद्धत्वादिति गाथार्थः ॥ ७० ॥

निदानिदाईणं पमत्तविरए विमुज्झमाणमि । वेयगसम्मत्तस्स उ सगखयणोदीरणा चरिमे ॥ ७१ ॥

व्याख्या—रस्यानर्द्धिन्निकस्य प्रमत्तसंयते विशुद्धयमाने मन्दोदीरणा भवति, वेदकसम्यक्त्वस्य त्वात्मीयक्षपकोदीरणा-
 चरमसमये समयाधिकारबलितानोपायां स्थिताविति गाथार्थः ॥ ७१ ॥

सम्मपडिवत्तिकाले पंचण्हवि संजमस्स चउजउत्तु । सम्माभिदुहो मोसे आऊण जहण्णठित्तिगो त्ति ॥ ७२ ॥

व्याख्या—अपिशब्दात् संयमस्य सम्यक्स्य च प्रतिपत्तिकाले पञ्चानां मिथ्यातनन्तानुपनिमकृतीनां मिथ्यादृष्टिविशुद्ध-
 त्वात् मन्दादीरणां करोति । अस्मिन् संयमप्रतिपत्तिकाले द्वितीयकपायाणाम्, देशविरतो विशुद्धतत्त्वात् तृतीयकपायाणां
 संयमप्रतिपत्तिकाले, सम्यक्त्वोदयोपान्तसमये सम्यग्मिथ्यादृष्टिः सम्यग्मिथ्यात्वस्य मन्दोदीरकः, द्वावपि गतो युगपन्न मति
 पश्यते । आयुषां जघन्यस्मृतिको जीवो मन्दां करोति, शुभायुषां सद्दृष्टिः नरकायुषो विशुद्ध इति गाथार्थः ॥ ७२ ॥

पोगलविवागियाणं भवादसमए विसेससुरलस्स । सुहुभापज्जो वाज वादरपल्लत्तवेउज्जे ॥ ७३ ॥

व्याख्या—पुद्गलविपरिक्लिनां पूर्वोक्तानां भवादिसमये—जन्मप्रथमसमये, स्वोदयोभ्यानां जीवा मन्दोदीरणां कुर्वन्ति । औदारिकरूपद्रूप त्वयं विशेषः, यत्सवयुक्ताधिकस्यापराधरूपात्यायुषो मन्दोदीरणा [तदुदयोभ्यानां] भवति । वैक्रिय-पक्षस्य तु स एव वायुकाधिको वादरः पर्याप्तोऽस्ययुतिरिति शेषः, अनुभाषस्य मन्दोदीरणां करोतीति गार्थः ॥ ७३ ॥

अप्पाज वेइंदो उरलंगे नारओ तदियरंगे । निल्लेवियवेउज्जा असण्णिणो आगओ कूरो ॥ ७४ ॥

व्याख्या—अस्यायुः-स्तोकजीवितव्यो, द्वीन्द्रिय औदारिकोद्वापे मन्दोदीरणां करोति भवादसमये । तदितराङ्गे वैक्रियोपाङ्गे कूरोऽतिसङ्क्षिप्तो नारको निर्लेपितवैक्रियेभ्यः-समुद्बलितवैक्रियेभ्यो, योऽसङ्गिभ्यः समायातः समुत्पन्नो दीर्घस्थितिरादिसमये स मन्दोदीरणां करोतीति गार्थः ॥ ७४ ॥

मिच्छोऽतरे फिलिहो वीसाएँ धुवोदपाण सुभियाणं । आहारजइ आहारगस्स अविमुद्धपरिणामो ॥ ७५ ॥

व्याख्या—मिच्छाहाट्टिभवान्तरे सङ्क्षिप्तः शुभश्रवणवित्तिकृतीनां मन्दोदीरणां करोति, स च मूल्य इति । आहारक शरीरलब्धमान् यतिराहारकसदरूपाविशुद्धपरिणामो हस्तस्थितिर्मन्दोदीरणां करोतीति गार्थः ॥ ७५ ॥

अप्पाउ रिसभचउरंसगाण अमणो चिरट्ठि चउण्हं । संठाणाण मणूओ संघयाणं तु सुविसुद्धो ॥ ७६ ॥

व्याख्या—अस्यापुनरितिसङ्क्षिप्तः प्रथमसंस्तनसंस्तानयोरसंज्ञी पञ्चेन्द्रियः भवादिसमये मन्दोदीरणां करोति । स एव दीर्घस्थितिरतिविशुद्धः प्रथमसमये मध्यमसंस्तानानां तद्वत्स्वयः आहारसपर्याया पर्याप्तो जयन्यामनुभागोदीरणां करोति, मध्यम-

संननानां मनुष्यो निश्चुद इति । चिरस्थितिसमये आहारपर्योक्ता पर्याप्त इति गार्थायः ॥ ७६ ॥

छुंडोचयापसाहारणा सुद्रुमा सुदीह पञ्चतो । परघाए लहुपञ्चो आयावुज्जोय तज्जोगो ॥ ७७ ॥

व्याख्या—दुण्डोपघतसाधारणानां मृत्पत्रीयः दीर्घस्थितिविनिर्गृहः पर्याप्तः मन्दोदीरणां करोति । पराघाते लघुपर्याप्तः नीमपर्याप्तः, अतपोयतोस्तद्वययोगः पृथगीकृतिको जन्मानुभागोदीरणां करोतीति गार्थायः ॥ ७७ ॥

तेचहस्स विहंवी, चारसवासाउ मउलहुयानं । सणि विसुद्धोष्णाहारो य पत्तेयसुरलसमं ॥ ७८ ॥

व्याख्या—चरससंहनस्य द्वीन्द्रियो द्वादशरात्र्युः द्वादशरात्र्युः जन्मानुभागोदीरणां करोति । मृदुलः सन्नी पञ्चेन्द्रियोऽति रिष्टोऽन्तारतो मन्दोदीरणां करोति । मत्तेरूपौदारिकेण समं मन्तव्यमिति गार्थायः ॥ ७८ ॥

करल्लगुल्लण मंगे बिणियदे पासअशुधुविषणं । जोतंतंमि नचण्हं तित्थस्साउज्जिपाइमि ॥ ७९ ॥

व्याख्या—कर्मल्लगुल्लणमर्थेन्ये—पन्नाने निनिष्ठते मन्दोदीरणा । नायाशुधुवोदयानां नरानां नीलकृज्जुर्न्यतिक्र-
म्यतीवल्हासि राशुभास्स रानो राशे स्नायमे मन्दोदीरणा, तस्मै रा सर्गिणुदरात् । तीर्थस्नान्नः ‘आउज्जिपाइमि’ नि
भादुमर्पादरा योगेन आरोत्तन्, रागादिशुभयोगानां आयोगनमेरायोनिका आयोजितयाः करणं योजिकारुणं, तदादौ-
यानं मन्दोदीरणां करोति, निमुक्कभवति, तस्यातिरिष्टतादयच न मन्दोदीरणेति गार्थायः ॥ ७९ ॥

गेपाणो मंगेपो सच्चिसपरिणामपरिणओ कुणइ । पवयसुभासुभा विप चितिय णेआ विवागो य ॥ ८० ॥

व्याख्या—राशेराणां मृदुलीनो चतुरिस्ततां नीचोचसातासतोऽशुसगत्यानुपूर्वि स्मिदायोगतिजलीनां असत्तादपर्याप्त-

स्यात्सदृशपार्थिवभृगुमृगदुर्गममृगदुःस्वरादेयानादेयवशोऽध्याः कीर्त्याख्यानां यः कश्चिदनुभवित्वा यथमपरिणामः स मन्दोदीरणां करोति । अतः यः शुभाशुभपरिणामभयाः, शुभताऽशुभता या प्रतीनां चन्द्रादिप्राकः पुद्गलादिश्रुतिभिः, प्रत्ययशुभाशुभ-विषयैः स रुद्रागमकृतिसरूपगुणलभ्य म्बुदद्या स्वाभित्तं उदीरणा विषाक्य ज्ञेयो यन्तव्य इति माथार्थः ॥ ८० ॥

उक्तानुपागोदीरणा, प्रदेगोदीरणायाह-तस्रादवेव साग्रादिमरूपोच्यते—

पंचममणुकोऽसा त्रिहा चडहा उ येयमोहण । सेसविगण्या दुविहा सव्यविगण्या उ आउस ॥ ८१ ॥

व्याख्या—पञ्चानां ज्ञानदर्शनायानन्तरायाह गौराख्यानां अनुकृष्टा प्रदेगोदीरणा सादिर्ना त्रिहा भवति, कथं ? अमीनां पञ्चानां पर्मणां आत्मीयात्मीगोदीरणान्ते गुणितकर्मभ्रमधिकृत्योत्कृष्टा प्रदेगोदीरणा लभ्यते, गुणिताः प्रभूतीकृताः कर्मज्ञा-पर्मपरमाणवः येन स गुणितारमर्दः इति, सा च साग्रदुगाः तदन्यानुकृष्टा तस्या आदिर्वास्ति ध्रुवोदीरणत्वात् तत्स्थानमप्य-स्थानादिशुभाशुभं पूर्यते । अतः वेदनीधोऽहनीयोऽनुकृष्टा प्रदेगोदीरणा, कथं ? वेदनीयस्य प्रमत्तोऽप्रमत्ताभिमुखोऽति-विशुद्धः उत्कृष्टप्रदेगोदीरणां करोति । मोहनीयस्यात्मीगोदीरणान्ते उत्कृष्टा भवति, सा च सादिर्दुगा प्रमत्तोऽप्रमत्तस्थानयोः प्रति-पत्तामनुकृष्टा प्रदेगोदीरणा सा च सादिः, तत्स्थानमप्यस्थानादिः, शुभाशुभे प्रमत्त् । अपेरिकृष्टा द्विहा, अमीनां योऽति-विशुद्धो विध्यहस्तिसिन् अग्न्या, ना च सादिर्दुगा, तं परिणामात् न्युत्स्थानमग्न्या सापि सादिर्दुगा, अग्न्यायाः ध्रुवः सद्भा-गात्, उत्कृष्टापि भणितैः । आयुः सर्वःपि मिस्त्राः द्विहा भवन्ति, अधुवोदयिताद् भविता एवेति माथार्थः ॥ ८१ ॥

उग्रमरुतीनामाह—

निविहा ध्रुवोदयाणां मिच्छस् चउव्विहा अणुक्कोसा । सेसविगण्या दुविहा सब्वविगण्या य सेसाणं ॥८२॥
 व्याख्या—ध्रुवोदयमकृतीनां सतत्त्वत्वारिथतां त्रिया सादिवृणां, मिथ्यात्वस्य चतुर्विधानुत्कृष्टा प्रदेशोदीरणा भवति, कथं ?
 ज्ञानान्वरायदयं रुदुर्गनचतुष्काणां चतुर्दशमकृतीनां गुणितरुर्भाषः क्षेणक्रयायस्योदीरणान्तसमये उत्कृष्टा प्रदेशोदीरणा, सा च सादि-
 रधुवा नामत्रयोदयानां नयद्विगतां गुणितरुर्भाषः सयोगकेचलिनोऽन्वसमये उत्कृष्टा प्रदेशोदीरणा, सापि सादिरधुवा तदन्या
 अनुत्कृष्टा, अस्या आदिर्नास्ति, ध्रुवोदयत्वात्त्रेपां चाप्रतिपातत्वात्, कस्यानप्रपञ्चानामनादिः, ध्रुवाध्रुवे प्राग्वत् । मिथ्यात्वस्य
 चतुर्विधा, कथं ? मिथ्यादृष्टिः सप्तैकं सम्यक्तत्वं द्वितीयसमये प्रतिपत्स्यते तस्मिन्नवसरे उत्कृष्टा प्रदेशोदीरणा, सा च सादिरधुवा,
 तस्यैव सम्यक्तत्वात् प्रतिपत्तौऽनुत्कृष्टा, सा च सादिः, तत्स्थानमाप्तस्यानादिः, ध्रुवाध्रुवे प्राग्वत् । शेषविकल्पाः अनुक्तमेवाः, आत्म
 द्विविधा, यतो ज्ञमया प्रदेशोदीरणा मिथ्यादृष्टौ सर्वसंलिष्टे भवत्यतः सादिरधुवा, अजयन्याऽपि सादिरधुवा, तत्परिणामस्यानि
 त्यत्वात् । उत्कृष्टा भणितैव । सर्वविकल्पाः शेषाणामध्रुवोदयानां तादृधुवा, अध्रुवत्वादेव भावितेति गार्थार्थः ॥ ८२ ॥

अणुभागुदीरणाप होन्ति जहन्नाएँ सामिणो जे उ । जेहएएसोदीरणसामी ते घाइकम्मणं ॥ ८३ ॥
 व्याख्या—अनुभागोदीरणायां जघन्यायां ये पूर्व स्वामिनोऽभिहिताः त एवोत्कृष्टप्रदेशोदीरणायां स्वामिनो घातिकर्म समा-
 श्रित्य भवन्ति । पञ्चविज्ज्ञानावरणान्तरायदशनत्रिकमकृतीनां समयाधिकान्तराशेषछत्रस्थफले ह्युणितकर्मणो जीवे उत्कृष्टा
 प्रदेशोदीरणा भवति, । अपचिद्विरूप्य तस्यैवालम्बिमतो भवति, लम्बिमतो यतः क्षीणशेषाः स्तोकाः सम्भवन्ति । निव्राष्टः
 चलदोरपशान्नक्रयाये, स्थानेद्वित्रिकस्य प्रपञ्चेऽप्रपञ्चत्वमस्मिन्स्युपान्तसमये, मिथ्याज्ञानान्तानुवन्त्रिक्रयाणां संसयं सम्भ्रस्य

मतिपश्यमानस्य, सम्यग्मतिपश्यन्तुशान्त्यसमये, अप्रत्याख्यानावरणानां अविरतस्य संघमयतिषत्तिशाले, प्रत्या-
ख्यानारणानां देशनिरतस्य सम्यग्मतिपत्तिशाले, सञ्ज्वलनक्रोधमानमायानां वेदद्वयस्य क्षयान्तसमये, वेदविकृतसञ्ज्वलनक्षोभानां
वेदद्वयस्य सम्यग्मतिपत्तिशाले, क्षयकृत्योक्त्या प्रदेशोदीरणा स्यात् । हास्यादिपट्टकस्य अपूर्वकृत्यस्यान्यसमये, गुणि-
तक्रमांशः सर्वत्र भणितव्य इति गायार्थः ॥ ८३ ॥

वेयणियाणा पमत्तो अपमत्तत्तं जया उ पडिवज्जे । संघयणणगतधुगउज्जोयाणं तु अपमत्तो ॥ ८४ ॥

व्याख्या—वेदनीययोः सातासातरूपयोः प्रमत्तो अप्रमत्तव्यतिषत्त्यनन्तरसमये उक्त्यां प्रदेशोदीरणां करोति, तदुदीरकाणां
विशुद्धतात् । मधुप्रसंहननपञ्चसूत्रक्रियाद्वारकृतमयोर्योनस्य च अपमत्तोऽतिविशुद्धः उक्त्यां प्रदेशोदीरणास्वामीति गायार्थः ॥ ८४ ॥
तिरियगईए देसो अणुपुञ्चिमईण खाओ सम्मो । दुभगईनोआणं विरई अणुट्टिओ सम्मो ॥ ८५ ॥

व्याख्या—तिथिगतैर्देवचिरतः, चतस्रणमानुषविभक्ताणां देवनरकात्याय क्षयिकसम्पददृष्टिः । दुर्भगादिनीचानां तु विरति
ग्रीहमभ्युत्थितः सद्यदृष्टिः उक्त्यां प्रदेशोदीरणां करोति, तदुदीरकेषु विद्युदन्वादिनि गायार्थः ॥ ८५ ॥

देवनिरपाडगाणं जहणजेद्वहिईं गुरुअसाए । इयराजणं इयरा अट्टमवासेद्ववासाऊ ॥ ८६ ॥

व्याख्या—देवायुषो देवः सर्वत्रयन्यस्मिन्, नरकायुषो नारकः सर्वोक्त्यास्मिन्नस्मिन् गुरुः सायुक्त्या प्रदेशोदीरको
भूतः । इतरांस्त्रिंशन्मनुष्याणामेव एवाट्टमवै गुरुः सा अट्टमपांशुपः उक्त्यां प्रदेशोदीरणां कुर्वन्ति, आयुषो वेदनायाः मधुव-
परमाणुः सस्तीति गायार्थः ॥ ८६ ॥

एगतेणं चिय जा तिरिक्खजोगाड ताण ते चेव । नियनियनामचिसिद्दा अपब्बनामस्स मणुसुद्धो ॥ ८७ ॥
 व्याख्या—एकान्वेनावश्यं याः प्रकृतयः विर्यजीवानामेवोदयं प्रति योग्यास्तासां त एवेदीरणां कुर्वन्ति । निजनिजनाम
 इति तत्प्रकृत्यभिधानविशिष्टाः एकेन्द्रियस्यावरोधोः यादरः, आत्मस्य स्वरपृथ्व्यकारिका, सूक्ष्मस्य पर्याप्तमन्येकस्य, साधारण-
 विमलजातीनां तन्नामानः पर्याप्ताः सर्वेऽपि विशुद्धाः उत्कृष्टां प्रदेशोदीरणां कुर्वन्ति । अपर्याप्तनाम्नो मनुज्योऽपर्याप्तान्तसमय
 अतिविशुद्ध इति गार्थार्थः ॥ ८७ ॥

जोगंदुदीरणाणं जोगते दुसरसुसरसासाणं । नियगते केवलिणं सव्वविमुद्धस्स सेसाणं ॥ ८८ ॥

व्याख्या—सयोग्यन्तसमयोदीरणानां द्वापष्टिप्रकृतीनां नामधुबोदयानां त्रयस्त्रिंशतोमौदारिकस्य च संस्थानपट्टकाविहायोगति-
 द्विक्रमयमसंहननोपघातपर्याप्तपञ्चैन्द्रिकजातिमनुष्यगतिप्रत्येकतीर्थङ्करसमुपगतिविशेषोद्योगाणां च सयोग्यन्ते उत्कृष्टा प्रदे-
 शोदीरणा । दुःस्वरसुस्वरयोः स्वरनिरोधे, उच्छ्वसस्य उच्छ्ववासनिरोधे, केवलिनो भवन्ति, यतस्तदुदीरणाणां स एव विशुद्धः
 गुणितकर्मज्ञः सर्वत्रोत्कृष्टप्रदेशोदीरणायां वक्तव्यम्, 'सेसाणं' ति यासां नोक्तो विशुद्धः तासां वक्तव्य इति गार्थार्थः ॥ ८८ ॥

'उक्तमुत्कृष्टस्वामित्वम् । जगन्प्रस्वामित्वमाह—

तत्पाओगकिलिद्दा सव्वणं होंति खवियकम्मंसा । ओहीणं तव्वेहं मंदाएँ सुही य आऊणं ॥ ८९ ॥

॥ उदीरणाकरणं सम्मत्तं ॥

१ सम्यक्त्यमोहनीयस्य स्वाभित्वं बोक्तम् ।

व्याख्या—ये द्वासां मण्डवीनाम्बुद्वीपकास्तद्वीपकाणां अतिसंक्षिप्ताः ते तासां स्वामिनो मन्दायाः—अथन्यमदेशोदीरणायाः
 संपितरुमांशाः स्तोरुपरमाणुसंस्तरमाण इति । तानेवाह—अवधिर्वज्जानावरणदर्शननिष्क्रामोद्दनीयवेदनीगणञ्च त्रिशत्यकृतीनां
 मिथ्याहृष्टिः पर्याप्तोऽतिसंक्षिप्तो मन्दप्रदेशोदीरणास्वामी । निद्रापञ्चकृत्य नत्यायोप्यसंक्षिप्तः सक्षी पर्याप्तः स्वामी ।
 सम्यक्स्वपिथार्थ्या यदा मिथ्यात्वं गन्तुमना अतिसंक्षिप्तस्तदा 'तजोर्मन्दा' 'तन्मद्द्वी' स्वामी, नामत्रयोदयस्यैव स्थितः पठसत्या-
 नमहननानि एवैन्द्रियजातिः यैः क्रियादेदारसम्पत्के न्तरापञ्चक गतिरनुष्ठुयुग्मदुर्भगादिचतुष्टके त्रमादिचतुष्टक विहायोगति-
 गोनदिके वयतोऽन्तर्द्व्युत्सपराधातोपयाता इत्येकोनवति श्रुतीनां त्रीणाम् त्रिपक्षिणो जघनराया प्रदेशोदीरणायाः स्वामी,
 आहारसामग्र्यं तद्वदी—तत्तमयोग्यः, क्षिप्तः स्वामी, आयुषा सातवेदनीगोदये इति त्रिषेयं, सुखमनुभवत स्तोकाः परमाणवः सप्तन्त्रिंश-
 द्भूभाग्या दीर्घस्थितिका नरकावुगो जघन्यस्थितिकाः मन्दोदीरणास्वामिन इति । आनुपूर्वीणां भवान्तरतृतीयसमये, अक्षयपङ्क-
 वादरपृथ्वीकादिक एकेन्द्रियजातिस्मारसाधारणानां वादरो जीवः, क्षुब्धस्य द्वासां एषां तस्य साप्याप्तमनुष्यो जघन्यस्थिति-
 र्भवान्तसमये, त्रिकलजातीनां तदधिथाना एव सर्वसंक्षिप्ता जघन्यस्थितिकाः भवान्तसमये जघन्यमद्वेषोदीरणा स्वामिन इति,
 तीर्थरस्य यावदायोजिकाकरण न करोति, तावन्मन्दोदीरणास्वामी, अवधिज्ञानदर्शनयोस्तद्विज्जिमान् सक्षिप्तो मन्दोदीरणा-
 स्वामी यतोऽवधिद्विकुस्तादपतः प्रभूताः शुद्धगताः सन्तीति गायथ्यः ॥ ८९ ॥

स्वामिप्रद्वीरणाभरणमिति.

साम्प्रतदुपशमनाकरणमारभ्यते-तत्पदुमादध्वजम्-

देसुवसमणा सत्त्वाण होइ सत्त्वोवसामणा मोहो । अपसत्त्यपसत्या या करणवसमणाएँ अहिगारो ॥ १ ॥
 व्याख्या-देसोपशमना सर्वेषां कर्मणा भवति । सर्वोपशमना मोहनीये । तत्र देशोपशमना अणुणोपशा-
 मना अमशतोपशमना चेति । तथा सर्वोपशमना उदयोपशमना गुणोपशमना प्रशस्तोपशमना चेति । तत्र देशोपशमना करम्पकृता
 करणरहिता च । सर्वोपशमना करणकृतैव । तत्र या करणरहिता तस्या व्याख्या नास्ति, तदेतन्नामभावाद् । सा च गिरिन्दीपाषाण-
 वृत्तादिभाववत्, ससारस्थजीवानां करणविशिष्टगुणाभ्यां विनापि वेदानुभवनादिकारणैर्भवति । करणोपशमनया अत्राधिकारो
 ययामृत्तकरणपूर्वकरणान्निवृत्तिकरणयोर् क्रियते तयाऽधिकारः । सापि द्विधा, देशकरणोपशमना सर्वकरणोपशमना च, अथवा
 अणुणोपशमना प्रशस्तोपशमना चेति मायार्थः ॥ १ ॥

उपशमसम्पत्त्वेनादावाधिकारस्तदर्थमाह-

सत्त्वुवसमणाजोगो पञ्चत्तपणिदिसणिसुभलेशो । परियत्तमाणसुभपमाइचंघगोऽनीवसुञ्जतो ॥ २ ॥

व्याख्या-सर्वः करणैरुपशमना सर्वोपशमना, तस्याः योग्यः श्रोत्रोऽक्षेपपर्याप्तिभिः पर्याप्तः सती पञ्चेन्द्रियः शुभमित्रिसेस्यः
 एतन्निष्ठः पुपेतो जीव इति, अथवोपशमनलब्धुपदेशलब्धिप्रयोगलब्धिभिरिति । शुभलेख्या (याम) न्यतमस्यां वर्तमानः, परावर्त-
 मानमृत्वीना शुभानामेव वन्द्यकाः, तचरोत्तरसमयेऽतीव विदुद्वयमानपरिणामो 'गन्तव्यगुणशुद्ध्या भवद्विमानशुभाध्यवसायभृतुमन्ति-
 कानामन्यतम इति मायार्थः ॥ २ ॥ तस्यैव मिथ्यादृष्टेः सती श्रूयः स्वरूपमाह-

असुप्तसुभे अणुभागे अणंतगुणह्राणिबुद्धिरणिमानो । अंतोकोडाकोही ठिड्ढो आठ अवंधतो ॥ ३ ॥

व्याख्या—अणुभानुभागस्मानन्तगुणहानिरणिमः शुभानुभागस्थानन्तगुणद्विपरिणामो जीवो योग्यः आयुर्वर्जानां सप्तानां रम्येणां भ्रान्तः क्लेशो मोघिस्थितिः, शुभवन्धिनीनां सप्तचत्वारिंशतां वन्यकः, तद्वत्प्रमाणानां शुभानां अधुवन्धिनीनां च वन्यकः निर्दिष्टमुद्यो वा मयमपुत्रमस्यस्यस्यमुत्सादयति यदि ततो देवमायोग्यदेवद्विकं वैक्रियसप्तकं पञ्चेन्द्रियनातिः समचतुरस्रं परायातोऽद्वारं शुपचिहायोगतिरसादिदशकं नाम्नः एताश्चतुर्विधतिः साताचैर्गेत्रि च यत्राति, अथवा देवो नारको वा मयमसुप्तसमस्यत्यमुत्सादयति, ततो मनुष्यवर्गतिथोग्या मनुजद्विद्वैदारिकसप्तकमथमसंहननानि शेषाः पञ्चेन्द्रियाद्या ता एव, अथवा सप्तमपुत्रियीनारतः मयमं सप्तमसुत्सादयति, ततः तिर्यग्द्विकनीचैर्गोत्राणि शेषा मनुज इव यत्राति, तासां प्रकृतीनां मदेशान् स्वमनो-वागपरीयानुरूपान् जयन्मध्यमोल्लुष्टान् समादधे, नायुक्तं यत्राति, यत्स्वदतिविशुद्धस्य न वन्यमेवीति नाधार्यः ॥ ३ ॥

मठस्यनुभागमदेशानां त्रिंशदोऽभिहितः, स्थितेराह—

पंथादुत्तरपथं पलिभोचमसंख्यभागज्जणं । सागारे उवओगे वद्धतो क्खणह् करणाहं ॥ ४ ॥

व्याख्या—पंथादुत्तरपथं प्राक्तनस्थितिविचन्यागदन्यदभिनवस्थितिवन्यं तं पल्योपमासहस्रवैधभागहीनं वञ्चति, एवं सहस्रत्वेयानि स्थितिहानिस्थानानि शुभानामनुभागयतुः स्थानिकः प्रविसमयमनन्तगुणद्वया वद्धते अशुभानां द्विस्थानिकोऽनन्तगुणहान्या क्षीयते । सात्कारोपयोगे वर्तमानो जीवः करणानि यथाप्रवृत्तादीनारभत इति गार्थार्थः ॥ ४ ॥

पदमं अतएवतं पीयं तु नियद्विहपमणिपटो । अंतोमुहत्तियाहं उवसमअद्धं च लभह् कमा ॥ ५ ॥

व्याख्या—प्रथमं यथामृगम्, द्वितीयं पुनः निद्रानिरुणम्, तृतीयमनिद्रातिरुणम् । त्रीण्यन्तर्दुहितकानि प्रत्येकमध्य-
न्तर्दुहितकानि, चतुर्थो उपद्रमाद्धा साध्यन्तर्दुहितकैः, एवं चत्वार्यपि क्रमेण जीवः प्राप्नोतीति गाथार्थः ॥५॥ तच्छरणमाह—
आइल्लेसुं दोसु जहण्णउओसिया भवे सोही । जं पइसमयं अज्जवसाया लोगा असंलेज्जा ॥ ६ ॥

व्याख्या—आश्रयोः यथामृगान्तरुणयोः जगन्वोरुगुणा न शुद्धिर्भवति, यतो यस्मात् प्रतिसमयमध्यवसायाः असह-
स्रैर्यन्त्रोकाकागमदेवमप्या भवन्त्यसमत्र भागाः यथामृगान्तरुणस्य प्रथमसमयेऽसहस्रैर्यन्त्रोकाकागमदेवमप्यानि त्रिशुद्धि-
स्थानानि, द्वितीये निद्रापथिकानि, तृतीये विशेषपथिकानि एवं यावदन्तिमसमय इति । निद्रातिरुणमप्येवं द्वे अपि त्रिपमचतुर-
संज्ञेरूपे भरत इति गाथार्थः ॥ ६ ॥

पइसमयमंगंतगुणा सोही उइहामुही तिरिउउ । छट्ठणा जीवाणं तइए उइहामुही एक्का ॥ ७ ॥

व्याख्या—प्रतिसमयमध्यमृगैश्चतुर्दशिरान्तगुणतया नञ्जति, प्रथमसमये जयन्त्या तदुत्तरेऽन्तगुणाः, एवं यावत्सर्वं करणं
तिवइसुरी तु पइस्यानपतिता प्रथमसमयमविपन्नाः पइस्यानिगिटा भवन्ति, एवं द्वितीयादिपि वक्तव्या, ‘तइए भत्ति,
तृतीयेऽनिद्रातिरुणे अंगमुली एव शुद्धिरन्तगुणतया भवति, मुक्तालिस्थितत्वात् तस्येति गाथार्थः ॥ ७ ॥

गंतुं संलेज्जं अहोपवत्तस्स हीण जा सोही । तोए पढमे समये अणंतगुणिया उ उओसा ॥ ८ ॥

व्याख्या—सहस्रैर्यन्त्रा गत्वा करणस्य या जयन्त्या शुद्धिः तस्याः प्रथमसमयोरुगुणा शुद्धिरान्तगुणा, तस्या या सह-
स्रैर्यन्त्रागोपरिस्थिता जयन्त्या त्रिशुद्धिः सान्तगुणा, तस्या द्वितीयसमयोरुगुणान्तगुणा त्रिशुद्धि इति गाथार्थः ॥ ८ ॥

एवं पङ्क्तोरिया हेतुवर्ति जाव हीणपडजते । ततो उक्कोसाओ उवरोवरि होइऽणंतगुणा ॥ ९ ॥

व्याख्या—एवमेतेन क्रमेण सहस्रव्येयभागोपरि विशुद्धिभ्याः प्रथमाद्वित्रिचतुःसमयादिविशुद्धयोऽन्तगुणाः भवन्ति, यावन्नरुणस्य अयन्यविशुद्धेः परिसमाप्तिरिति, पथादुत्कृष्टाः परस्परमन्मन्सुणतया प्रगन्तीति गार्थायः ॥ ९ ॥

भणित प्रथमद्वित्रिकरणम् । अपूर्वकरणमाह—

जा उक्कोसा पदमे तीसेगता जहणिया पीए । करणे तीए जेठा एवं जा सन्वकरणपि ॥ १० ॥
वगलया—यथाभट्टजस्य उत्कृष्टा या शुद्धिः अस्या अपूर्वकरणप्रथमसमये जयन्या अन्तगुणा, अस्या अपि प्रथमसमये उत्कृष्टा जनन्तगुणा, अस्या द्वितीयसमये जयन्यान्तगुणा, तस्या अपि द्वितीयसमये उत्कृष्टा अन्तगुणा, अस्या अपि तृतीये जयन्यान्तगुणा, तस्या तृतीयसमये उत्कृष्टा अन्तगुणा अनेन विधिना अपूर्वकरण नेतव्यमिति गार्थायः ॥ १० ॥

अपुनरुत्तरणसमयं कुणइ अपुज्वे इमे उ चत्तारि । ठित्तिघायं रसघायं गुणसेदी वंघगळा ॥ ११ ॥

व्याख्या—अपूर्वकरणेन समरु सह करोत्येतान् अपूर्वाग्रं येऽतीतकाले न स्पृष्टाश्चत्वारो विषयस्तानाह—स्थितिघातं रसघातं गुणश्रेणी वन्यकादां चेति गार्थायः ॥ ११ ॥ तमेव स्थितिघातमाह—

उक्कोसेगं यहुसागराणि इयरेण फल्लसंखंसं । ठित्तिअगाओ घापइ अतमुहुत्तेण ठित्तिखडं ॥ १२ ॥

व्याख्या—उत्कृष्टतोऽनेन सागरोपममाण जयन्तवः फल्लोप्पसहस्रव्येयभागमात्र चिरस्थितेऽप्रतोऽन्तगुहूत्तेन स्थितिलखडं प्राप्तवन्ति—तिनामृयतीति गार्थायः ॥ १२ ॥

असुभाणंतमुहुचेणं हणइ रसकंडगं अणंतसं । किरणे ठितिसंडाणं तंमि उ रसकंडगसहस्सा ॥ १३ ॥

व्याख्या—अशुभमकृतीनामनुहुत्तेन हन्ति-विनाशयति, रसरुडकं—अनुभाग रुडकं अनन्तान्—अनन्तविभागान्, किमुक्त भवति, अनन्तभागान् हन्ति अनन्तभागमस्तिष्ठति, एतं एकस्मिन् स्थितिघातरुडके बहूनि रसघातरुडकसहस्राणि अतिक्रामन्ति स्थितिरुडकसहस्रैस्त्वरूपं रूपं समाप्तिं नयति, इति गार्थः ॥ १३ ॥ गुणश्रेणीरचनोच्यते—

घाइयठिइओ वलियं घेतुं असंखगुणाए । साहियदुकरणकाल उदयाउ एएइ गुणसेट्ठि ॥ १४ ॥

व्याख्या—यातित्पितृखण्डस्य अक्षर तदुद्गतीत्या २. असहस्येयगुणरुद्धया उदयसमायादारभ्य गुणश्रेणीं रचयति, किमुक्तं भवति, उदयसमये स्तोत्रं ददाति, द्वितीयसमयेऽसहस्येयगुणं ततोऽपि तृतीयसमयेऽसहस्येयगुणं एतं पाचत्साधिकद्विरूपकाल-समया इति अपूर्वकरणानिष्ठचित्करणकालयोर्विरोधाधिका इति गार्थः ॥ १४ ॥ वन्धकाद्व्याह—

करणाइए अपुव्वो जो बंधो सो न होइ जा अण्णो । वंधमअद्धा सा तुल्लिगा उ ठिइकंडगद्धाए ॥ १५ ॥

व्याख्या—अपूर्वकरणस्यादौ यो वन्धः प्रारब्धः, यावदन्यो न भवति-मारब्धं समाप्तिं न नयति यावता काष्ठेन सा वन्ध-काष्ठोच्यते, सा च तुल्या स्थितिघातकालेन । तुल्यं ददात् तस्मिन् काले रसघातसहस्राणि व्यतिक्रामन्तीति गार्थः ॥ १५ ॥

जा करणाईए ठिई करणंते तीइ होइ संखंसो । अनियट्ठीकरणमंओ मुत्तावलिसंठियं कुणइ ॥ १६ ॥

व्याख्या—याऽपूर्वकरणस्यादौ—प्रथमसमये, स्थितिस्तस्या अनन्तसमये सहस्येयभागो भवति, अतोऽस्मादन्तेऽनित्य-करणं मुक्तावलिसंस्थितं करोति, सर्वेषामेव कालप्रतिपन्नानां विरुद्धादिभिः गुणैस्तुल्यत्वादिति गार्थः ॥ १६ ॥

पयमणिपदिकरणे विविधायादृणि हेति चउरोवि । संलेज्जसे सेसे पदमठिई अंतरं च भवे ॥ १७ ॥

व्याख्या—एवमपूर्वरूपेणानिग्रचिरणेऽपि स्थितियातादिकाद्यन्तारोऽपि विषयस्यैव भवन्ति । विशेषमाह—तत्क-
रणतात्पर्यं सहस्रैर्यथाभवे नेपे प्रथमस्थितिरन्तरं च भवेदिति गार्थार्थः ॥ १७ ॥ तयोः काञ्चमाह—

अंतमुदुत्तियमेत्तां दोवि निम्मवइ यंघमब्बाए । गुणसेडिसंखभांगं अंतरकरणेण उक्किरइ ॥ १८ ॥

व्याख्या—अन्तर्द्वुर्वचमात्रा प्रथमस्थितिरन्तरं च निर्माणयति, प्रारम्भसमाप्तिकालयोः कस्यश्चिदभेदात् । तच्चान्तरं वच्यका-
दृया तुल्यं प्रथमस्थितेः किञ्चिदुन्मत् । गुणश्रेणीसहस्रैर्यथाभवं अन्तरकरणेन सहोत्तिरति, गुणश्रेणीसम्यन्धिनः सहस्रैर्यथाभागा
प्रथमद्वितीयस्थित्योराश्रितास्तिष्ठन्तीति गार्थार्थः ॥ १८ ॥

अंतरकरणरस विही वेतुं वेतुं ठिईउ मज्झाओ । दलियं पदमठिईए विछुम्भइ तथा उवरिमाए ॥ १९ ॥

व्याख्या—अन्तरकरणस्यायं विधिः गृहीत्वा २ अन्तरस्थितेर्मध्यस्थं कर्मसम्पापुल्यं प्रथमस्थितौ विविधमनेकप्रकारैः
सिस्सति, तयोपरिमायां द्वितीयस्थितौ याक्कत्तव्वं सीणमिति गार्थार्थः ॥ १९ ॥

इगिदुग्गावलिसेसाए णट्ठि पदमा उदीरणगालो । पदमठिईए उदीरण वीयाओ एह आगालो ॥ २० ॥

व्याख्या—एकत्रलिकारोपायां प्रथमस्थितौ पूर्वोक्तोदीरणा न भवति, समयधिकार्यामपि भवति, व्यावलिकारोपायां प्र-
थमस्थितागालो न भवति, द्वितीयास्थितेर्बलं नागच्छतीत्यर्थः । उदीरयिस्तां यत्प्रथमस्थितेः सकाशात् पतति सोदीरणा द्वितीय-

आवलिमेतं उदण वेइडं ठाइ उवसमवाए । उवसमियं तरथ भवे सम्मत्तं मोनययोयं जं ॥ २१ ॥

व्याख्या—आवलिनामायं प्रथमस्थितोर्मिथ्यातयं वेदयित्वा—अनुभूय विष्णुपदमादायां स्थितशेषशक्तिं सम्पत्तयं प्राप्ति,
मोक्षमुखस्य यद्ग्रीनभूतं यत्तत्त्वार्थं विना तत्र भात्येत, त्वान्तरकरणकालमात्रं भवतीति गायार्थः ॥ २१ ॥

उवरिमिठिइअणुभागं तं च तिहा कुणइ चरिममिचुदए । देसवाइणं सम्मं इयरंणं मिच्छामीसाइ ॥ २२ ॥
व्याख्या—‘उवरिमस्थिते!’ द्वितीयस्थितेः कर्म्मदत्तं तत्पदेदत्तं त्रिधा करोति, शुद्धिमयिष्ठस्य शुद्धं त्रिभिर्बुद्धयविशुद्धमिति ।
तत्र प्रथमस्थितिरसमये प्रिययातामनुभवात्मनो जीवः देवयातिरसेन तम्यस्तपुज्जं, संन्यातिरसेन द्विस्थानिकेन सम्पत्ति-
ध्यातपुज्जं, त्रिबुतः स्थानरसेन संन्यातिना मिथ्यातपुज्जं प्राप्त्यवतीति गायार्थः ॥ २२ ॥

गुणसङ्ग्रहरूपमाइ-

सम्मे पोचो मीसे असंलओ तरस संनओ सम्मे । पतिसमये इइ लेयो अंतपुहुत्ता उ विज्जाओ ॥ २३ ॥

व्याख्या—सम्यक्तपुज्जे स्वीकृतं भेषः अन्तरकरणकालायसमये, तस्मिन्नेव समये सम्पत्तिमिथ्यात्वेऽसद्वलयेयुणो द्वि-
तीयसमये तस्मादर्थसद्वलयेयुणः तन्मादये, तस्मिन्नेव द्वितीयसमये तन्मादयेऽप्यसद्वलयेयुणः सम्पत्तिमिथ्यात्वे, एव प्रति-
मये गुणहृतः सङ्गो भवति यादन्तर्गुणै, तदुच्चतो विध्यातसङ्गः प्रागभिहितो भवतीति गायार्थः ॥ २३ ॥

गुणसंरुमेण एसो संरुमो होइ सम्ममीसेसु । अंतरकरणमि ठिओ कुणइ जओ सत्पत्तयणुओ ॥ २४ ॥

व्याख्या—गुणसङ्ग्रहेणाली सङ्गो भवति, पूर्वोक्तसम्यग्विध्यातयोर्नान्तरकरणे स्थितस्य यतः स च पदास्तपुणो मोक्षबीज-

तादिति गार्थः ॥ २४ ॥

गुणसंक्रमेण समगं तिष्ठिषिर्विधात आउवज्जाणं । मिच्छत्तस्स उ इगिदुगआवलसेसाएँ पढमाए ॥ २५ ॥

व्याख्या—गुणसङ्क्रमेण समं—समकालं, निमोऽपि तिष्ठन्ति, स्वितीयात्समागतुश्रेण्यः आयुर्वज्जोनां सप्तानामपि कर्माणाम् । मिथ्यात्वस्य पुनरावलिकारोपा यावत्प्रथमस्थितिः तावत्स्वित्वात्समागतौ भवतः, न परतः, यावद् आवालका शेषा न प्रथमस्थितिस्तावद् गुणभ्रोगरचना, न परत इति गार्थः ॥ २५ ॥

उवसेतदाअते चिदग ओकदिस्स दलियस्स । अज्जवसाणविसेसा एकस्सुदओ भवे तिण्हं ॥ २६ ॥

व्याख्या—उपशान्ताद्वाऽन्तस्समये गोषुच्छाकारेण गुणसङ्क्रमविधिनापकपितस्य दलस्याध्यवसायविशेषतत्त्वयाणभिरुत्सयोदयो भवतीति गार्थः ॥ २६ ॥

छावलिपासेसाए उवसमअद्धाएँ जाव इगसमयं । असुभपरिणामओ कोइ जाइ इह सासणत्तपि ॥ २७ ॥

व्याख्या—उच्छृततः षडवलिकारोपायां उपद्रमादायां जयन्ततः समयोपायामशुभपरिणमतः कश्चित्सास्वादिने प्रतिपद्यते इति गार्थः ॥ २७ ॥

सम्मत्तेणं समगं सव्वं देसं च कोइ षडिवज्जे । उवसेतदसणी सो अंतरकरण दूओ जाव ॥ २८ ॥ सम्मत्तउपायणा ॥

व्याख्या—शायोपशमिरुत्सम्पत्तेन समकं तस्मिन्नेव समये कश्चित्संविर्तिं देशविरतिं वा प्रतिपद्यते, यावदन्तरकरणे तिष्ठति, तावदुपशमसम्पन्नादिरिति गार्थः ॥ २८ ॥

॥ समयत्वोपलम्भो भणितः, उक्तो दर्शनमोहनीयस्योपशमः । चारित्र्यमोहनीयस्योपशमो भण्यते—

वेयगसम्मदिदो सोही अच्चाएँ अजयमाईया । करणदुगेण उवसमं चरित्तमोहस्स चेद्वेति ॥ २९ ॥

व्याख्या—वेदकसम्यग्दृष्टयः—सायोपशमिकसम्यक्त्वाः, परित्यक्तसद्वलेच्छाद्वा विमुद्धाद्धायां वर्तमानाः ते चाविरता देश-
विरता वा सर्वविरता वा करणद्विकेन यथाग्रहत्वापूर्वाख्येन चारित्र्यमोहनीयस्योपशमं चेष्टन्ते—अनुवरन्तीति गार्थार्थः ॥ २९ ॥
तेषामविरतादीनां त्रयाणामपि लक्षणमाह—

जाणणगहणुणुपालणविरओ विरईइ अविरओणेसु । आइमकरणदुगेणं पडिवज्जइ दोणहमणययं ॥ ३० ॥

व्याख्या—द्रवतानां ज्ञाता श्रुतीनुपालकश्च यः स विरतो भवति, त्रिभिः पदैः अष्टौ भग्नाः श्लेषेषु सप्तसु वर्तमानोऽविरतः
पुणासरन्यायात् पालितानामपि निष्कलत्वात् । देशविरतस्तु पूर्वैकैस्त्रिभिः पदैः शुद्धः एकत्रतादियुक्तो यावदुत्कृष्टोऽनुमतिसेवका
भवति, तदेवोच्यते एकाशुव्रती, एवं यावत्सञ्चाशुव्रती द्विविधं त्रिविकेन एवं पट्टभद्रानामन्यतमे वर्तमान एवं गुणत्रतशिक्षा-
त्रतग्राही तावद् यावदनुमतिसेवक इति । सापि त्रिविधा प्रतिसेवनानुमतिः प्रतिश्रवणानुमतिः संभासानुमतिश्च । कृतं पापं श्ला-
घयति तच्च सावधारणभोपपन्नं द्रव्यमुपशुद्धकृते प्रतिसेवनानुमतिः । पुत्रादिभिरुदितं सावद्य योगं श्रूयति, न च प्रातपवते म-
विश्रवणानुमतिः । सावधकारिषु पुत्रादिषु प्रमत्तत्वा संभासानुमतिरिति । अनया तृतीयानुमत्या युक्तः सर्वश्रावकाणां गुणाधिक्यो
भजति, एवंभूताया विरत्या विरतो भवत्यवोऽन्या-अनिरतः, अमीषां त्रयणामन्यतयः करणद्विकेन यथाग्रहत्वापूर्वकरणा-
ख्येन प्रतिपद्यते द्वयोरन्यतरां, यद्यविरतः ततो देशविरतिं सर्वविरतिं वा, यदि देशविरतस्ततः सर्वविरतिं नत्वत्रानिष्टाचिकरणं भवति.

भाग्याधिकां वाऽऽसह्येयभागाधिकां वा गुणधेयीं करोति । प्रवर्द्धमानपरिणामो वृद्धिं नयति संलिष्टस्तु हासयति, अवस्थित-
परिणामस्तावन्मात्रमेव धासयतीति भाग्यार्थः ॥ ३३ ॥

देशविरतिसर्वविरयोः व्याभो भणितः, इदानीमन्तानुबन्धिरूपायाणां वियोजना भाष्यते—

समुत्पायणविहिणा चउगइया सम्मदिष्टिपज्जत्ता । संजोयणा विजोयंति न उणा पढमद्विंतिं करेति ॥ ३४ ॥

व्याख्या—सम्पत्तगोत्पादनविधिना ये चतुर्गतिरूपा अपि जीवा चेदकस्म्यहृदयः पर्याप्तसिद्धिः करणैरन्तानुबन्धिनः कपा-
यास्ते वियोजयन्ति-विनाशयन्ति, नात्र प्रथमस्थितिं कुर्वन्ति, उपस्रम्बं वा । अविरताश्चतुष्टयपि गतिषु, देशविरताः तिर्यङ्मनुष्यगर्हयोः,
सर्वविरता मनुष्यगतावेति भाग्यार्थः ॥ ३४ ॥

उयरिमगे करणदुगे दलियं गुणसरुमेण तेसिं तु । नासेइ तओ पच्छा अंतमुहुत्ता सभावरथो ॥ ३५ ॥

व्याख्या—उयरिमे करणद्विके निवृत्त्यनिवृत्तिरूपाख्ये दलिकं कर्मपरमाण्वात्मकं गुणसङ्क्रमेण मागभिहितेन तेषामन्तानु-
बन्धिनो नाशयति, शेषरूपायत्वेन स्थापयति । अन्तमुहुत्वात् परतः अनिवृत्तिरूपान्ते स्थितियातरसाचातुणश्रेयो न भवन्ति,
इमात्रस्यः चतुर्विंशतिसरुम्भा स्यादिति भाग्यार्थः ॥ ३५ ॥ भणित्वा अनन्तानुबन्धिवियोजना, दर्शनमोहनीयस्य क्षणोन्वये-
दंसणवचनसरिहो जिणकालीओ पुमहुवासुवरि । अणणास रुमा करणाइ करिय गुणसंकमं तह य ॥ ३६ ॥

व्याख्या—‘दर्शनं’ मिथ्यात्वसम्यग्मिथ्यात्वसम्यक्त्वत्वं तस्य प्राणा तस्या अहो-योगः, ‘जिणकालीअ’ चि, जिनविहरण-
कालसम्भवः प्रथमसंहरतीत्यर्थः । ‘पुमं’ चि मनुष्यगतजीवः व्यतीताष्टवर्षः अनन्तानुबन्धिवियोजनक्रमेण त्रीण्यपि कारणानि

यथाभवादीनि पूर्वं कृता तथा गुणसङ्ग्रहमिति गार्थाः ॥ ३६ ॥

अपुन्यकरणसमगं गुणस्वल्पणं करोइ दोषहृपि । तत्करणार्हं जं तं ठितिसंतं संखभागान्ते ॥ ३७ ॥

व्याख्या—त च गुणसङ्ग्रहपूर्वकरणेन समं समकालमुद्वलनविरिना करोति । द्वयोरप्यनुदिवषुडयोमिथ्यात्वसमर्थमिथ्यात्वा-
ल्ययोः तदकरणादौ बृहत्स्थितिलब्धं (ततो द्वितीयं विशेषहीन) एवं यान्नकरणसमाप्तिरिति । यत्करणादौ स्थितिसत्कर्म तस्य
करणान्ते सङ्ख्येयभागो भवतीति गार्थाः ॥ ३७ ॥

एवं ठितिर्गंधो यि न् पयिसइ अणियट्टिकरणसमर्थमयि । अप्पुणं गुणसेट्ठिं ठितिराखंडाणि बंधं च ॥ ३८ ॥
व्याख्या—एसमनेनैव सत्कर्मन्यायेन स्थितिर्गन्धोऽपि योऽपूर्वकरणदावसीत्, तस्यान्वत्समये सङ्ख्येयगुणहीनो भवति,
तस्मिन् ताले वृत्तीयमनिष्टानिष्टकरणं प्रविशति । तत्रामृते गुणगण्यादीनि भवन्ति अपूर्वगुणार्थेण अपूर्वस्थितिघातमपूर्वसघातं अ-
पूर्वस्थितिरन्धं च करोति इति गार्थाः ॥ ३८ ॥

दैसुवसमणनिकायणनिहत्तिरहियं च होइ दिट्ठितिंगं । कमसो असण्णिचउरिंदियाइतुडं च ठितसंतं ॥ ३९ ॥
व्याख्या—अनिष्टानिष्टकरणे प्रवर्तमाने देशोपशमनानिष्ठाचनानिधत्तिकरणरहितं-वियुक्त दक्षतरिकभापि भवति, स्थितिसत्कर्म
च दर्शनत्रिकस्य सागरोपमपृथक्समानैः तद्वैः स्वद्वयमान २ क्रमेणामांश्वेचतुर्वै द्वौ केन्द्रिषत्कर्मतुल्यमाननिष्ठानिष्टकरणे भव-
तीति गार्थाः ॥ ३९ ॥

ठितिर्वंदसहस्साइं एक्के अंतरमि गच्छति । पलिओवमसंखसे दंसणसंते तओ ज्ञाप ॥ ४० ॥

व्याख्या—स्थितिलब्धसहस्राणि—स्थितायास्तसहस्राणि, एकैकस्मिन्नन्तरे व्रजन्ति । स्थितिव्यादन्यस्थितिवन्धः स्थितिवन्धान्तरं तस्मिन् स्थितायास्तसहस्राणि गच्छन्ति व्यतिक्रामन्ति, ततः पत्योपमसङ्ख्येयभागे दर्शनाविक्रस्य सत्कर्मणि जाते यद् वदुःशत इति गार्थार्थः ॥ ४० ॥

संखेजा संखेजा भागा खंडेइ सहससो ते चि । तो मिच्छस्स असंखा संखेजा सम्ममीसाणं ॥ ४१ ॥

व्याख्या—पत्योपमसङ्ख्येयभागस्थितिके दर्शनत्रिके सङ्ख्येयाः—सङ्ख्येयाः स्थितिभागाः स्थितिघाते २ व्रजन्ति, सङ्ख्येयभागोऽवतिष्ठते, सहस्रवस्तेऽपि यदा व्यतीता भवन्ति, ततो विध्यातरासङ्ख्येया भागाः स्थितिघाते २ व्रजन्ति, सम्यग्मिथ्यासम्यक्त्वयोः सङ्ख्येयाः सङ्ख्येयाः स्थितिघाते २ भागा व्रजन्तीति गार्थार्थः ॥ ४१ ॥

तत्तो बहुखंडंते खंडइ उदयावलीरहिमिच्छं । तत्तो असंखभागा सम्ममीसाणा खंडेइ ॥ ४२ ॥

व्याख्या—तत्तोऽनेन विधिना प्रभूतानां स्थितिलब्धानां अन्ते उदयावलिस्तरहितां सर्वा मिथ्यात्वस्थितिं खण्डयति । ततो सम्यग्मिथ्यात्वसम्यक्त्वयोरसङ्ख्येयभागान् खण्डयत्येकोऽसङ्ख्येयभागः स्थितेरवतिष्ठत इति गार्थार्थः ॥ ४२ ॥

बहुखंडंते मीसं उदयावलिचाहिरं खिवइ सम्मे । अडचासुसंतकम्मो दंसणमोहस्स सो खवगो ॥ ४३ ॥

व्याख्या—बहुनां सङ्ख्येयानां स्थितिलब्धानामतीतानां सम्यग्मिथ्यात्वं उदयावलिस्तरात्वं खाडयति, सम्यक्त्वे मक्षिपतीत्यर्थः, तस्मिन् काले अष्टौपि क्रुसम्यक्त्वसत्कर्मो दर्शनमोहनीयस्य क्षणकोऽभिधीयत इति गार्थार्थः ॥ ४३ ॥

अंतमुद्वत्तिखंडं तत्तो उक्खिइ उदयसमयाओ । निक्खिवइ असंखगुणं जागुणसेढो परीहीणं ॥ ४४ ॥

व्याख्या—आत्मगुहंतिर्न स्थितिसंहं सम्पत्तस्य तदर्थोत्क्राति-यातयति, तच्चोदयसंयथारंभं निक्षिपति स्थापयति गुणप्रेमिण्येव प्रतिपन्नसहस्रलयेषु गं यावद् गुणप्रेमिणं फलं तदुन्नतं विशेषज्ञं २ यथादुष्टं स्थितिरिति मायार्थः ॥४४॥

उद्धिरद् असंलगुणं जाय हुनरिमिति अंतिमं स्तब्धे । संवेजं सो खंडद् गुणसेदीगं तद्वा देहं ॥ ४५ ॥

व्याख्या—सिद्धयद्यादृक्कति, स्वहृत्तन्त्रं दुर्गं भूयोऽसहस्रलयेषुणनयां यावद् द्विचरिर्ग स्थितिलब्धम्, अन्तिमलब्धस्य सहस्रलयेषुणां लब्धयति गुणप्रेम्यां तथा तेनैव प्रकारेण ददाति तद्वलमिति मायार्थः ॥ ४५ ॥

कयकराणो तच्छाले कालपि फेरद् चउसु चिगहंसु । वेइयसेसो सेदी अणयरं वा समारुहद् ॥ ४६ ॥

व्याख्या—कृतकराणो निष्पादितकराणः तस्मिन् फाले कालमपि करोति, चतसृष्वपि गतिषु गच्छति, वेदितरोपोऽनुभवित-रोपः सपक्षेणिसुपक्षप्रेमिणं वा समारोहतीति मायार्थः ॥ ४६ ॥

तद्ग गउत्ये तंमिव भयमि सिद्धमिति दंसणे खीणे । जं देवनरयसंखाउ चरंमहेसु ते देति ॥ ४७ ॥

॥ दंसणसवणां ॥

व्याख्या—तृतीये चतुर्थे वा तस्मिन् वा भवे सिद्धयन्ति, तत्रके क्षीणे जीवा इति गम्यते, यतो यस्मादंशदायुष्का वैमानिकवे-धेषु तलभभानारक्षु वा सपितसप्तका गच्छन्ति, ते तु तद्वानुभवनावृतीये भवे सेत्सन्ति, असहस्रलयेषुपुस्तियमनुपेषु ये यदायुष्काः सप्तं क्षपयन्ति, तेऽपि दिववानुभवनावृत्तये सेत्सन्ति, ये तु अत्राशुष्कां सप्तं क्षपयन्ति, ते चरमदेहाः स्वस्मि-न्नेर भवे सिद्धयन्तीति मायार्थः ॥ ४७ ॥ उक्ता दुर्जनक्षपणा ॥ चारिस्मोहनीयसोपशमना भण्यते-सा च क्षीणसक्तस्य वैमान-

केवंच वदद्युक्तस्य भवति, अत्रदद्युक्तस्तु सपरश्रणी करोति, यस्तु वेदकृतस्य गृह्यस्तस्य अनियमो वदद्युक्तोऽवदद्युक्तो वा भवति, किन्तु यो विद्यो जितानन्तानुबन्धिरूपायो भवति, स चतुर्विधतिसत्कर्मा, तेष्वपि योजितेष्वष्टाविंशतिसत्कर्मा केषाञ्चित् । अनन्तानुबन्धिनो विद्योऽयं पश्चाद्दर्शनत्रिर्युषमयति स च 'वेद्यगसम्पदिद्वी' अस्यां गाथायां चारित्रलम्भाहोऽविरतादिस्त्रिविधः कथितः, तत्र यो दर्शनत्रिरुमविरत उपगमयति तं प्रत्याह—

अह्वा वंसगमोहं पदमं उवसामह तु सामण्यो । ठिचा अणुदइयाणं पढमठिई आवली नियमा ॥ ४८ ॥

व्याख्या—शीगसत्तत्त्वाचारित्रमोहयेवोपगमयति, अथवा दर्शनत्रिकं वेदकृतस्य गृह्यः प्रथमस्य गृह्यप्रमाणन्यायेन वा मिथ्यात्वसम्यग्मिथ्यात्वयोरवलिक्रमात्वा सम्यक्त्वस्य अन्वयविति गाथार्थः ॥ ४८ ॥

पदमुवसमं च सेतं अंतमुहुत्ताउ तस विज्झाओ । संकेसविसोहीओ पमत्तइयरत्तणं वहुसो ॥ ४९ ॥

व्याख्या—प्रथमस्य परत्त्वोपलभ्योपशुभचछेपम् । अन्तर्मुहुत्ताउ व्यतीताद् गुणसङ्क्रमावसाने विध्यतसङ्क्रमः सम्यक्त्वस्य भवति, एवं दर्शनत्रिके उपशान्ते सङ्कश्लेषविशुद्धितः प्रमत्ताप्रमत्तत्त्वानि सरसज्ञो विधाय यत्करोति तदुच्यते इति गाथार्थः ॥ ४९ ॥ पुन तिगिग व करणाई करेइ तहंमि एरुथ पुण भेओ । अंतो कोडाकोडी वंथ संतं च सत्तणहं ॥ ५० ॥

व्याख्या—चारित्र्यमोहनीयोपशमार्थं पुनस्त्रीगपि करणानि यथाप्रवृत्तापूर्वां निवृत्तिं करणलक्षणां करोति प्राग्वत्, । किंतु अत्र तृतीयरूपे भेदः, अन्तःकोडासोदीमानं वन्यं सत्कर्मा च समाप्तामायुरर्जोनां कर्मणां करणादौ भवतीति गाथार्थः ॥ ५० ॥

ठित्वलङ् उक्कोसं पि तस्स पल्लस्स संखतमभागं । ठित्वलङ् बहु सहसेवेकैकं जं भणिस्सामो ॥ ५१ ॥
व्याख्या—स्थितिवण्डं उ कृष्टमपि पल्लोपमसहस्रैयभागमात्र तस्माद्भाक्त्वन्वयस्य द्वापयित्वा २ अन्यं स्थितिवन्ध-
क्रोतीति शेषः, स्थितिवण्डसहस्रैवेवं गतेषु एकं परोति द्यच्च वयं भण्णिव्यापः, यद्यपि सप्तानामपि कर्मणां पल्लोपमसहस्रै-
यमाणोऽभिहितो यातः, तथापि नामगोत्रयोः स्तोको हीनस्थितित्वाद् शानदशनावरणान्तरासवेदनीयानां विशेषाधिको मोहनीयस्य
तस्मादपि विशेषाधिक इति गार्थार्थः ॥ ५१ ॥

करणाउ संखभागे सेसे (य) असण्णिमाइयाण समो । बंधो कमेण पल्लं वीसगतीसाण उ दिवहु ॥ ५२ ॥

व्याख्या—तस्मादनिद्वचि करणात् सहस्रैयेषु भागेषु मतेल्वेरुस्मिन् शेषे पञ्चेन्द्रियासंश्लिष्वन्धुल्यवन्धं यत्राति, ततः
स्थितिवण्डपृथसत्तेषु गतेषु चतुसिन्द्रियवन्धुल्यं वन्धं यत्रात, एवमेव न्यायेन त्रिञ्चेकैन्द्रियवन्धुल्यं वन्धं यत्राति, ततः स्थि-
तिवन्धसः सप्ततीतेषु पक्षेष्वप्युक्त्या 'वीसगतिं' ति नामगोत्रयोः, 'तीसगतिं' ति, शानदशनावरणान्तरासवेदनीयानां
सहस्रैयगोपमि रूस्थितिवन्धं भवतीति गार्थार्थः ॥ ५२ ॥

मोहस्स दोण्णि पल्ला संतेवि हु एवमेव अप्पवहु । पल्लिमित्तंमि बंधे अण्णो संखेज्जगुणहीणो ॥ ५३ ॥

व्याख्या—मोहनीयस्य द्विपल्लोपमिको वन्धः, सत्त्वमणि चाल्पवहुत्वं वन्धक्रमेण वक्तव्यम् । यद्यप्यन्तःक्रोडाकोटिः
सप्तानामपि, तथापि नामगोत्रयोः स्तोत्रम्, वेदनीयत्रातिकर्मणां विशेषाधिकम्, मोहनीयस्य विशेषाधिकम्, पल्लोपममासे
वन्धे योऽन्यो वन्धः स सहस्रैयगुणहीनो भवति नामगोत्रयोः, शेषाणां सहस्रैयभग इति गार्थार्थः ॥ ५३ ॥

एवं तीसाणा पुणो पल्लं मोहस्स होइ उ दिव्वंदु । एवं मोहे पल्लं सैसाणं पल्लसंखंसो ॥ ५४ ॥

व्याख्या—‘तीसाणं’ ति, ज्ञानदर्शनावरणवेदनीयान्तरायाणां स्थितिवन्धसहस्रज्वरीतेषु पल्लोपमिकं बन्धं करोतीति । पल्लोपमप्राप्ते वन्ये सङ्ख्येयगुणहीनमन्यगन्धं तेषां करोति । मोहनीयस्य तु सार्द्धपल्लोपमिकमित्येवं पूर्वक्रमेण स्थितिवन्ध-सहस्रेषु गतेषु मोहनीयस्य पल्लोपमिको वन्धो भवति, तस्याप्युचरन्वन्धः सङ्ख्येयगुणहीनः, शेषाणां यणां कर्मणां पल्लोपमा(स) सङ्ख्येयभागतुल्य इति गाथार्थः ॥ ५४ ॥

वीसंगतीसगमोहाण संतयं जह कमेण संखंणुणं । पल्लअसंखंजंसो नामगोयाण तो वंधो ॥ ५५ ॥

व्याख्या—‘वीसं’ति, विंशतिरुदाकाँडिस्थितिरूपेणामगोत्रयोः ‘तीसग’ति त्रिंशत्कोटाकोडिस्थितिरूपं ज्ञान-दर्शनावरणान्तरागवेदनीयानां ‘मोह’ति मोहनीयस्य सत्कर्म यथा क्रमेणा(ण) सङ्ख्येयगुणं भवति, नामगोत्रयोस्तुल्यं जघन्यं च, ज्ञानावरणादीनां चतुर्णां तुल्यम् (तयं स) सङ्ख्येयगुणम्, तदपेक्षया मोहनीयस्या(स्य) सङ्ख्येयगुणम् । पल्लोपमासङ्ख्येय-भागमात्रो नामगोत्रयोस्ततो वन्धो ‘भवतीति गाथार्थः ॥ ५५ ॥

एवं तीसाणंपि हू एकपहारेण मोहणीयस्स । तीसगअसंखभानो ठितियधो संतयं च भवे ॥ ५६ ॥

व्याख्या—एवं नामगोत्रक्रमेण ‘तीसाणं’ति ज्ञानदर्शनावरणान्तरागवेदनीयानां स्थितिवन्धसहस्रेषु गतेषु पल्लोपमासङ्ख्येयभागमात्रो ‘भवतीति । पुनः प्रभूतेषु स्थितिवन्धसहस्रेषु गतेषु ‘एकपहारेण’ति एका वारया मोहनीयस्यापि पल्लोपमा-

१ अत्राक्षयपदस्य घृहद्वयुचितोऽवसेयम् । २ अत्रत्यमल्पपदस्य सत्कर्मपेक्षया पुष्टद्वयुचितोऽवसेयम् ।

तद्व्यत्ययेऽप्यत्र स्थितिवन् करोति, तं च ज्ञानावराणादीनां चतुर्णां पयोऽसङ्ख्येषु गृहीतमिति भावः, तेषां (पां सह) प्रसङ्ग-
दगुणो भूत्वा एकत्राया एव असङ्ख्येषु गृहीता मोहनीयस्य वन्यो भवति. यथा वन्यस्तथा सत्कर्म च, 'नामगोत्रयोः' स्तोको
मोहनीयस्य अतः सङ्ख्येषु ज्ञानावराणादीनामसङ्ख्येषु गृहीतमिति भावः ॥ ५६ ॥

वीर्यमसंख्यभगो मोहं पञ्चाद घाह तद्व्यत्यये । वासाण ततो घाहं असंख्यभगं विवर्जयति ॥ ५७ ॥
व्याख्या—ततः स्थितिवन् सङ्ख्येषु गृहीतमिति भावः । वासाण ततो घाहं असंख्यभगं विवर्जयति ॥ ५७ ॥
तस्मादसङ्ख्येषु गृहीतमिति भावः । वासाण ततो घाहं असंख्यभगं विवर्जयति ॥ ५७ ॥
स्थितिवन् सङ्ख्येषु गतेषु 'वीर्यभगं' त नामगोत्रयोरेकस्यैव वन्यो भवति । सर्वस्तोको मोहनीय-
नामसङ्ख्येषु गतेषु 'वीर्यभगं' त नामगोत्रयोरेकस्यैव वन्यो भवति । मोहनीयस्य स्तोत्रवन्, येषां तिकर्म-
नामसङ्ख्येषु गतेषु, नामगोत्रयोः असङ्ख्येषु गतेषु, वेदनीयस्यासङ्ख्येषु गतेषु विधिना वध्यत इति भावः ॥ ५७ ॥
असंख्यसमयद्व्याणुदीरणा होह तमि कालमि । देसे घाहसं तो मणपञ्चभतरायाणं ॥ ५८ ॥

व्याख्या—यस्मिन् काले पयोषमासङ्ख्येषु गतेषु स्थितिवन् वन्यो भवति, तस्मिन् काले या वध्यमाना स्थितयः ताभ्यो
याः समयोदीरणा असङ्ख्येषु समयनिवृत्ततास्तासां सुदीरणा भवति, ततः स्थितिवन् सङ्ख्येषु गतेषु देवधातिसं मनःपर्याय-
ज्ञानदानान्तरायाः वन्यं प्रति निर्दिशतीति भावः ॥ ५८ ॥

१. यद्वद्वृत्तो सत्कर्मपेक्षान्तरवद्वृत्तमुक्तम् । २. अत्रत्यमल्यवद्वृत्तं यद्वद्वृत्तितोऽत्रत्यम् । ३. ततः स्थितिवन् सङ्ख्येषु
गतेषु वेदनीयस्यापो ज्ञातानि पातानि, तदनन्तरमिदमल्यवद्वृत्तम् ।

लाभोद्देशेण पच्छा भोगअचक्खुमुयाण तो चक्खु । परिभोगमईणं तो विरियस्स असेदिगा घाई ॥ ५९ ॥

व्याख्या—पश्चात्स्थितिवन्धसहस्रज्वतीतेषु लाभान्तरायावधिज्ञानदर्शनानां देशघातिरसेन वन्यं करोति, ततः स्थितिवन्ध-
सहस्रज्वतीतेषु भोगान्तरायाचक्षुर्दर्शनश्रुतज्ञानानां देशघातिरसेन वन्यं करोति, ततः सहस्रज्वयेषु स्थितिवन्धसहस्रज्वतीतेषु चक्षु-
दर्शनस्य देशघातिरसेन वन्यं करोति, ततः सहस्रज्वयेषु स्थितिवन्धसहस्रज्वतीतेषु परिभोगान्तरायमतिज्ञानयोः देशघातिरसेन
वन्यं करोति, ततः स्थितिवन्धसहस्रज्वतीतेषु वीर्यान्तरास्य देशघातिरसेन वन्यं करोति, एतेषां पूर्वोक्तानां कर्मणां अश्रेणि-
गताः क्षणिकोपक्षमश्रेणिवजिता जीवाः संघातिरसेन वन्यं कुर्वन्तीति गार्थार्थः ॥ ५९ ॥

संजमघाईण तआ अंतरमुदआ उ जाण दोगहं तु । वेयकसायणपरं सोदयनुञ्जाए पढमठिई ॥ ६० ॥
व्याख्या—ततः स्थितिवन्धसहस्रज्वतीतेषु संभवयातो गीनामेक्षावन्नतिमरुतोनां अन्तानुबन्धवन्नरुपापानोरुपायाख्यानां
अन्तरं प्रथमस्थितं च करोति, चेदसञ्जलान्तरागोः योर्द्विशेदमोक्षसि तयोः स्वादयधुदयां प्रथमस्थितिं करोतीति
गार्थार्थः ॥ ६० ॥ आसां सन्नानां स्वोदयप्रमाणकालमाह—

योअपुमोदयकाला सलेज्जगुणा उ पुरिसवेयस्स । तस्सवि विसेस अहिओ कोहे ततोवि जह कम्मसो ॥ ६१ ॥
व्याख्या—स्वीतेदन्युपसक्तवेदोस्वोदयकालस्सुल्लभो जवन्यथ, तस्मात् पुरुषवेदस्य सहस्रज्वेयगुणः, तस्मादपि संज्वलन-
क्रोधस्वोदयकालो विशेषाधिकः, तस्मादपि योचं मानादिवपि विशेषाधिकः स्वोदयकालः, क्षिप्तुक्तं भवति क्रोधादयेन
श्रेणिषुपस्थितस्य यावन्मात्रो द्वयोः क्रोधयोस्त्वस्रमकालः तावन्मात्रां सञ्ज्वलनक्रोधस्य प्रथमस्थितिं करोति, एवं संज्वलनमा-

नोदयेन श्रेणिमुपस्थितस्य तत्तन्नामोच्चारणेन सर्वं तथैव वक्तव्यम्, नौपैकद्वारुपायाणां अष्टानां नोकयायाणां विहायोदयावलि-
क्ता भन्तरं करोति, उपर्यथः समविषयस्थितिरिति विचार्यते ॥ ६१ ॥

अन्तरकरणेण समं ठितित्वङ्गवर्धगदनिष्पत्ती । अन्तरकरणान्तरसमए जायति सत्त इमे ॥ ६२ ॥

व्याख्या— अन्तरकरणेन समं तुल्यं स्थितित्वङ्गं प्राप्तयति, वन्धशब्दा अभिनवमन्थकालः किञ्चुक्त भवति, यावता कालेना-
न्तरं करोति, तावता कालेन स्थितित्वङ्गं प्राप्तयत्यभिनवमन्थं करोति, अन्तरकरणकाले रसधातुसहस्राण्यतिक्रामन्ति, अन्तर-
द्वयस्य त्रिपरिण-यस्य रमणः तदनुभवनं वन्धय भवति तस्यान्तरसक्त भवेत्तत्र प्रथमस्थितौ द्वितीयस्थितौ च प्रसिपति, यथा
पुनर्गन्धेदोदयान्तः (पुनर्गन्धेदस्य) यस्य पुनर्गन्धोऽस्ति न च वन्धः तस्यां वरदलं प्रथमस्थितौ प्रसिपति, यथा स्त्रीनपुंसक-
वेदोदयान्तः (गीनपुंसकयो) यस्य पुनर्गन्धो नास्ति वन्धोऽस्ति तस्यान्तरदलं द्वितीयस्थितौ प्रसिपति यथाक्रोधोदयान्तः
नेताञ्जनानामिति । यस्य पुनर्गन्धो वन्धय नास्ति तस्यान्तरदलं परमरुद्विषु प्रसिपति, यथा द्वितीरद्वितीरदण्डाणां ॥ ६२ ॥
अन्तरकरणान्तरसमये— अन्तरकरणनिवृत्तिमयादुत्तरसमये, जायन्ते— प्रादुर्भवन्ति, युगपदेव कालं समाधिकांरा इति गार्ग्य ॥ ६२ ॥

तन्मन्त्राणां भागो वधो उदीरणा य सरसमा । भणुषीसरुमणं लोहस्स असंक्रमो मोहे ॥ ६३ ॥

व्याख्या— 'मोहे' मोहनीये, एरुस्थानिरुससमन्त्रं, सहलं गार्ग्यिहस्थितिन्य, उदीरणा च सहलयेव्यापिका, अनु-
पूर्वां मन्त्रमणम्, सञ्जालन्योभस्यासद्वृण भवतीति गार्ग्यः ॥ ६३ ॥

पदं यद् एतु आगलीसु उवरेणुदीरणं यद् । पङ्कगेउ व समणा असंखणणाए जावंतं ॥ ६४ ॥

व्याख्या—यथा तद्वै कर्म वन्धवसिक्त्या गतायां याति उदीरणात्, तथान्तराकरणे कृते तदनन्तरसमये यद्भवेत् कर्म तरङ्गावालिक्काकालं स्थिता यास्तुदीरणापिति । 'पठय' चि, ननु रुक्वेदस्योपशान्ता सप्तमीति । असद्वैल्येयगुणनया प्रतिसमयसद्वैल्येयगुणं २ प्रदेशाग्रं उपशमयति, तस्मादप्यसद्वैल्येयगुणमन्यासु प्रकृतिषु, संक्रामयति, प्रत्यभूति मोहनीयस्य सद्वैल्येयवापिको वन्धः प्रारब्धस्ततः प्रथमि सद्वैल्येयगुणं न करोत्युत्तरं वन्धं, शेषकर्मणां असद्वैल्येयगुणहीनम्, सर्वकर्मणास्तुदीरणायाः उदयोऽप्यसद्वैल्येयगुणो ग्रावणं पुंसकोपशामनान्तसमय इति गार्थाद्यः ॥-६४ ॥

अन्तरररणपचिद्धो संखासंखंसमोहद्वयराणं । वंधादुत्तरयंथो एवं इत्यथैवं संखंसै ॥ ६५ ॥
व्याख्या—अन्तराकरणे प्रविष्टो जीवः अन्यदुत्तरवन्धं मोहनीयस्य सद्वैल्येयभागं करोतीतरासामसद्वैल्येयभागमिति । एवं नपुंसकोपशमकात् स्थितिः सहस्रज्वतीतिषु स्त्रीवेदं पूर्वविधिनोपशमयति, स्त्रीवेदस्य सद्वैल्येयभागे उपशान्ते यद् भवति तद्वैल्येयं गार्थः ॥ ६५ ॥

उवसंते घाईणं संखेज्जसमा परेण संखंसो । वंधो सत्तण्हेवं संखेज्जतममि उवसंते ॥ ६६ ॥
व्याख्या—सद्वैल्येयभागे स्त्रीवेदस्य उपशान्ते घातिकर्मणां ज्ञानदशनावरणानां सद्वैल्येयवापिकः स्थितिवन्धो भवति, परेण सद्वैल्येयगुणहान्या इति । एवं नपुंसकविधिना स्त्रीवेदे उपशान्ते सप्तानां च शेषनोकपायानां सद्वैल्येयभागे उपशान्ते यद्भवति तद्वैल्येयं गार्थः ॥ ६६ ॥

नामयोगाणा संवा यंघो वासा असंखिण तद्वप । तो सबाणवि संखा तत्तो संतेज्जाणहणी ॥ ६७ ॥

व्याख्या—नास्मिन् काले नामाग्रेयोः सहस्रयेय चापिकः स्थितिवन्धोऽसहस्रयेयवापिको वेदनीयस्य ततः स्थितिवन्ध-
समेज्यतीतेषु सर्वेषां रुमिणां सहस्रयेयवापिको वन्धः सहस्रयेयगुहान्या इति गार्थार्थः ॥ ६७ ॥

न समप उवसंतं छरुतं उदयडिं तया सेसा । पुरिते समज्जावलिदुगेण वंधं अनुवसंतं ॥ ६८ ॥

व्याख्या—भनेन निरिन्ना यस्मिन् समये पट्ठुपदानं जलाद्रुद्रितभूमिरल्लुलं रुमदलं जातम्, तदा पुरुषवेदस्योद-
यस्तिरिक्ता प्रथमस्थितौ स्तिष्ठति सम्पानादिना बलिना नोपायां प्रथमस्थितौ यत्पुरुषवेदल वन्दं तत्तदा नाथाप्युपश्रमं यातीति

गार्थार्थः ॥ ६८ ॥

आगालेणं समगं पडिगह्या किच्च पुरिसवेदसस । मालसमासियंघो चरिमो चरिमेण उदएण ॥ ६९ ॥

व्याख्या—आगालो द्विगोवस्थितैकलुदऽस्थितौ निक्षिपति तेन समं तेन समकालं पुरुषवेदस्य प्रतिग्रहान्यप्रकृतिभ्यो
दलसद्व्यवसाधारतेति, ता 'किच्च' इत्यस्य चोत्ते निरयति । यदा पडिगह्यापिकः पुरुषवेदस्य गन्धः, तदा सज्जलनानां सह-
तयेपायसहस्राणि । अं चसमस्य उदने पट्ठुगोपान्नस्यसमयेन (सहाणच्छति) इति गार्थार्थः ॥ ६९ ॥

ताम्हा कालेणं चिय पुरिस उयसामए अगेदो सो । यंघो चत्तीससमा संजजणियराण उ सहस्सा ॥ ७० ॥

व्याख्या—मम गोनयात्ति बालेन यदा दृश्यं तामग्रेयोपा कालेनोपा कालेनोपा भूतोपश्रमयति । पुरुषवेदो यदोपशा-
नस्तदा संगलनानां द्वात्रिंशद्वर्षाणि गन्धः, इति गार्थार्थः ॥ ७० ॥

ज्ञानाद्व्याप्त्यर्थेण गताः प्रयोगादिति, तस्मात्तस्माद्गोपनीयं च तद्वापु सङ्कल्पयति, प्रथमसमये प्रथमं यथोत्तरेण
विशेषात् २ क्रमवित्तपत्राद्वार्ता अर्थात् वाक्सांशुसन्तानि गीतार्थः ॥ ७० ॥

अत्रेवामसमना को गतिर्गो भ्राता इत्युत्तमं । निनु पडिगहया एका उद्ग्री च उद्ग्रीगा वंधो ॥ ७१ ॥
व्याख्या—पदात्रेदं तस्मात्सरादादृश क्रमवित्तपत्राद्वार्ता इत्युत्तमं । निनु पडिगहया एका उद्ग्री च उद्ग्रीगा वंधो ॥ ७१ ॥
समयोनास्तु विष्णुवलिहास्तु सेरास्तु मतिप्रज्ञाव्यगच्छते, संजलमाने क्रमवित्तं सङ्कल्पतीत्यर्थः । आवलिकादिके शरे
आगच्छो न भवति, आवलिकायां उद्ग्रीदेष्टव्यव्यवः किन्त्वोत्पन्नकृते । वन्धादुत्पन्नव्यवः, सारं संजलनस्योपशमाद्व्याप्यो
सङ्कल्पेपभागीना यावत्तदन्तके वन्धयत्तुर्भासिक इति गार्थायः ॥ ७१ ॥

किंति आवलीए सेसाए सेसंयं तु पुरिससत्तं । एवं सेत्तत्ताया वेय्दं थिगो ग आमज्जिया ॥ ७२ ॥

व्याख्या—‘किंति आवलीए’ इति व्याख्यातम् । शरं पुरुषदेष्टव्यं, संजलनक्रोधस्य प्रथमस्थितौ आवलिकाशेषायां
क्रोधद्विस्तुपन्नान्तं भवति । तस्यापि प्रथमस्थित्यावलिका सपयोनावलिकाद्विस्तुपन्नं च सुत्वा शेषमुपशान्तं भवति । एवमेव
क्रमेण मानमायालोभान् उपशमयति । उद्ग्रीववलिहास्तोत्तरकाये स्तिरुस्तुपन्नं सङ्कल्पयानुभवतीति गार्थायः ॥ ७२ ॥

चरिमुदयमि जहणो वंधो दुण्णो उ होइ उवसमगे । तयणंतरपगइए चउगुणोणोसु संखगुणो ॥ ७३ ॥

व्याख्या—चरमोदयकाले संजलनानां यः क्षणमाश्रित्य जन्यवन्ध उक्तः, स उपशमके द्विगुणो भवति । तदन्तर-
प्रकृतौ चतुर्गुणो, यतः क्षणके क्रोधस्य मासद्वयं जघन्यो वन्धः, सचोपशमके मन्दपरिणामत्वाच्चतुर्भासिको भवति । मानस्य तदा

चतुर्गुणः, पना-स्यनयन्यस्य मासिकः एवं शेषेणपि सञ्चलनेषु भावना कर्त्तव्या । अन्येषु कर्मसु सङ्ख्येयगुणो वृत्त्यः ।
यदा नो-प्रदेको भवति, तदा सञ्चलनमानस्थान्तर्हर्त्तेन प्रथमस्थितिः सङ्ख्येयगुणना दृढया विद्वद्याति, ततोऽपि
चित्तुपारम्भयति । संख्येयभागोनेन न्यादुत्तरवन्ध विद्वद्याति । तंवलनमानस्य समयोनन्यावलिकारोपायां
प्रहनाऽपान्ठनि । अमत्याल्लयानप्रत्याख्यानपात्रो संवलनभाषायां सद्भावन इत्यर्थः । द्वावलिकारोपायां प्रथ-
मोऽपि न भवति । अवलिकारोपायां उदयोदीरणवन्था न भवन्ति । तस्मिन् काले मानद्वयमुपशान्तं भवति ।
द्वि-वलिको समयोनद्व्यावलिकारद्वितीयस्ततो मुरता शेषमुपशान्तम्, मानमाययोः यदा द्वि-
त्येयानि वर्णानि तदा संवलनमायाया अन्यर्हर्त्तेनसङ्ख्येयगुणद्वया प्रथमस्थितिं विद्वद्याति,
तस्मद्यनि, तदपेक्षमेव वक्तव्यमिति गामार्थः ॥ ७३ ॥

वि य द्विर्भा उ कुण्ड तिचिभाग । दोसुं दलणिकदेवो तहभो पुण किद्विपेयद्वा ॥७४॥
अमलनलोपस्य प्रथमस्थितिं करोति, द्वितीयसिद्धेः दल गृहीत्वा २ तां च प्रथमस्थितिं त्रिविभागां द्वयोर्वि-
द्वितीयो विभागः किद्विरुणाद्वा संख्येयः, तृतीयाः किद्विरनुभवनाद्वा संख्येयः, प्रथमस्थित्यां निवर्जितायां लोभः

जो फडुमाणि जं कुपाह । साऽअसकणकरणाद्रमज्झिमा किद्विरुणाद्वा ॥७५॥
तानि आचारुमद्वलानि चथमानसञ्चलनलोपसरूपेण फडुकानि यत्करोति, साऽअकणकर-
द्वितीयो विभागः किद्विरुणाद्वा संख्येयः, तृतीयाः किद्विरनुभवनाद्वा संख्येयः, प्रथमस्थित्यां निवर्जितायां लोभः

त्रिकुण्डलामयितुमारम्भयतीति भाषार्थः ॥ ७५ ॥

अपुत्रविसोहोऽयं अणुनागोऽणु विमयणं किट्टी । पट्टमसमयंसि रसफड्वगणान्तभागसमा ॥ ७६ ॥

व्याख्या—अथ कर्णकरणाद्यां वर्चमानोऽपूर्वपा विशुद्धया पुनरुद्धकेभ्यः प्रतिमयं दल दृष्टीता अपूर्वाणि फड्वकानि निर्वर्तयति यन्मयात्रित्वापूर्वण रसेन करोति । ततः सङ्ख्येयेषु बन्धेयवर्गेषु अथ कर्णकरणाद्या अतिक्रामति । ततः किट्टिकरणद्वा प्रवर्तते, अपूर्वविशुद्धया अनुभागपरमान्वयोद्विभजनं तत्किट्टीकरणमिति । तस्याः किट्टिकरणाद्यायाः प्रथमसमये सज्जलनलोभस्य दिनपृथक्त्वमानो बन्धा, तेषां कर्मणां यत्पृथक्त्वमानो बन्धा । तस्याः किट्टिकरणाद्यायाः प्रथमसमये क्रियतीः किट्टीनिर्वर्चयति, एतदुच्यते—एकस्मिन् सङ्ख्येयं अतन्ना या रसगणाः तासाधनन्तभागतुल्याः किट्टीः पट्टरोति ता अप्यनन्ता इति भाषार्थः ॥ ७६ ॥

सख्यजदण्णगफडुग अणंतगुणहूणिपा उ ता रसओ । पड्समयमसंखंसो आइमससया उ जाचंतो ॥ ७७ ॥

व्याख्या—सख्यजदण्णगफडुग अणंतगुणहूणिपा उ ता रसओ । पड्समयमसंखंसो आइमससया उ जाचंतो ॥ ७७ ॥
यपोत्तरसमयेयसङ्ख्येयभागतुल्याः किट्टीः करोति पूर्वसमयकिट्टिभ्यः असङ्ख्येयभागा यायकिट्टिकरणाद्धान्तसमय इति भाषार्थः ॥ ७७ ॥

अणुसमयमसंखणुण धलियमणंतसओ उ अणुभागो । सख्येसु मंदरसमाइयाण दल्लियं चिसेत्तुणं ॥ ७८ ॥

व्याख्या—अणुसमयमिति प्रतिमयमसङ्ख्येयगुणं दल भवति प्रथमसमयनिर्गतिकिट्टीनां यत्परमाण्वात्मकं दलं तदुद्दि-

नीयसमयनिर्दिष्टितानां सर्वकिंतीनामसह्येयगुणधेयं प्रतिसम्यं नेपात्, यावत्किञ्चिद्भ्रूणाद्धान्तस्मायमिति । प्रथमसमयनिर्दिष्टितानां किंतीनां (योऽनुभावास्तद्वेपथका) यथोत्तरसरान्तभागाभातोऽनुभागः, एवं यथोत्तरसमयनिर्दिष्टितानामपि रसः । सर्वेषु सम-
येषु निर्दिष्टिताः किंती योऽस्मात्समं मध्ये मन्दस्मात्स्मात् मथूतदन्तं भवति, यथोत्तरासु तदसोत्तरासु विशेषगहनं २ यावदुत्तरासु
इति, एते प्रतिसमयनिर्दिष्टितानामपीति भावार्थः ॥ ७८ ॥

द्वितीयसमयवर्तितेषु किंतीषु-

आश्वाससमयरूपणं मंदार्हणं रसो अर्गतगुणो । सन्धुप्रसप्त रसायि हृ उचरिसमसमयस्संप्रतंतसे ॥ ७९ ॥
व्याख्या—आयसमयनिर्दिष्टितानां किंतीनां या मन्दानुभागा किंती तस्या अन्तःसुणरसा, एवं यावदुत्तरासु
एवं प्रतिसमयनिर्दिष्टितानामपि षातः ३३ । प्रथमसमयनिर्दिष्टितानां किंतीनां संप्रतानुभागा याः द्वितीयसमयनिर्दिष्टितानां या
संप्रोत्तरासु ताप्यन्तःसुणरीभरसे^१ ति गाथार्थः ॥ ७९ ॥

किंतीकरणरूपं तितु आयलिषासु सनयरोयासु । न पद्विगादथा दोषद्वयि सद्वाये उवसस्मिर्जति ॥ ८० ॥
व्याख्या—किंतीकरणरूपास्तिरुपलब्धिरासु सप्त गेनासु सेतासु संगलनलोभः १ प्रविशन्ता न भवति स्वास्थाने इतर-
लोभयोः कर्मपराणां २ उपसक्तं नोक्तं, किंतीकरणरूपा आयलिषाद्विषये शेये आसलो न भवति, आयलिषाशेषायासुदयो-
दीरणाग्रन्था न भवन्तीति गाथार्थः ॥ ८० ॥

१ अत्र किंतीनां परस्परमन्वयवद्ध्य प्रवेशानां पुरश्चरुतिर्नाऽऽनयमिति । एवमेतन्नायापुहदुग्दी किंतीकरणरूपा-
सहस्रमेवभावनमावशतं स्थितिवन्ध उक्तोऽयं शोकः ।

लोभस्स अनुवसंतं 'किट्ठी' उदयावलीय^१ पुच्छुतं । वायरुणेण समनं दोधिगवि लोभां समुवसंता ॥ ८१ ॥

व्याख्या—तदा लोभस्याधुपगानं समयोनाद्यावलिकृताः किट्ठयः उदयावलिहा च वादरागणेन समनं द्वयपि लोभा-
वपर्याख्यानमर्याख्यानवरणौ समुपशान्तौ भवतः, स्थितिवन्थाऽपि लाभस्य तदा वादरूपायान्ते^२ व्यन्तर्मुहूर्तमानः, शेषघा-
तिरुमणां निश्चिन्ने अशरात्रं स्थितिवन्थाः नामगोत्रवेदनी गानं किट्ठि लुगद्वयमिति गार्थायः ॥ ८१ ॥

सेसब्बं तपुरारगो तावइया किट्ठिओ उ पढमठिई । वल्लिय असंखभागं हिइवरिमुदीए सेसा ॥ ८२ ॥

व्याख्या—'शेषादं' शेषविभागं सूक्ष्मरागो भवति, तावन्मात्राः किट्ठयः प्रथमस्थितिः सूक्ष्मरागाद्वा तुल्य।^३ आयवर्गमुदया-
वलिक्रागतं स्त्रियुक्तसङ्क्रमेण सङ्क्रामयति, प्रथमसमयसूक्ष्मरागः किट्ठीनामसङ्ख्येयभागमनुभवति, आयन्तसमयकिट्ठीर्निर्जयित्वा
शेषाः प्रथमसमये उदयमुपगच्छन्ति, प्रथमसमयकृतानामश्रयमसङ्ख्येयभागं भुक्त्वा चरमतमपकृतानां तु जघन्यकिट्ठ्यादिरुम-
सङ्ख्येयभागं भुक्त्वा शेषाः किट्ठीस्वीरयति प्रथमसमयकृतानामश्रयसमयकृतानामुपर्यसङ्ख्येयभागं भुक्त्वा उदीरयतीति
गार्थायः ॥ ८२ ॥

गेपहंतो य सुयंतो असंखभागं तु चरिमसमयंमि । उवसांमिप धीयठिई उवसंतं लभइ गुणठाणं ॥ ८३ ॥

- १ द्वितीयस्थितिर्गतं किट्ठीकृतं वलिक्रमिति. २ किट्ठिचरणाद्यायाः शेषो मूला य. ३ समयोनाद्यावलिक्रादिकवद्वमिति य.
४ क्षपकापेक्षया द्विगुणत्वेनयधुक्कम, तेन बृहद्बृत्ताद्यन्तर्मुहूर्तकिट्ठयेऽपि न क्षतिः, केचन तत् क्षपकात् द्विगुणमन्तर्मुहूर्तस्या-
सङ्ख्येयभेदस्यात् । ५ किट्ठिक्रराणाद्याग्नितमावलिक्रागतमिति य.

व्याख्या—द्वितीयमयोदयगतानां किट्टिनामसहस्रयेयभागं भुञ्चति अधोऽधूर्णमसहस्रयेयभागं गृण्हाति, एवं ग्रहणमोक्षं कुर्वन् पात्युत्तरागचरणं सममसुप्तमयति इति । द्वितीयस्थितिमपि पूर्ववदुपसामपति, समयोनयानल्लिहायदं चोपसामयति । अमदल्येयगुणद्वयं मूत्तरागचरसमये सर्वा द्वितीयां स्थितिं उपसामय्य उपशान्त्युपस्थानं प्राप्नोतीति । मूत्तरागचरसमये प्राग्दर्शनापरान्तरायाणां अन्तर्मुहूर्तको दन्त्यः, नामार्गेत्रयोः पौड्यमुहूर्तको वेदनीयस्य चन्द्रमिथितिशुचिक इति माथार्यः ॥८३॥

अंतोमुहुत्तमेत्तं तरम वि संरेजभागतुल्लाओ । गुणसेवी सवदं तुल्ला य एएसकालेहि ॥ ८४ ॥

व्याख्या—अन्तर्मुहूर्तमात्रं तदुपशान्तरागस्थानं तस्य तु गुणहालस्य सस्रयेयभागमात्रं गुणश्रेणीं करोति । सा च गुण-
श्रेणी परमासु कालाभ्यामवस्थिता स्यादुपशान्तादौ, तस्याचस्थित्यपरिणामतादिति माथार्यः ॥ ८४ ॥

करणाय गोपसन्तं, संक्रमणोवदणं तु विद्वित्तमं । मोत्तूण विलोमेणं परिववई जा पमत्तो त्ति ॥ ८५ ॥

व्याख्या—‘करणाय’ सङ्क्रमादिकरणार्थं करणमयं न भवत्युपशान्तं मोहनीयस्य श्रुतिभालं, किं सर्वमपि नेत्याह—भुत्वा दृष्टिरिति सङ्क्रमणमप्यतन्त्रं च दृष्टिप्रिकृष्याश्रयं न भवति, यतः तस्मिन् काले मिथ्यात्वं सम्यग्मिथ्यात्वं च सम्यक्त्वे सङ्क्रामति, अपरान्तं तु गणागमपि भवत्येव, तस्मादुपशान्त्युपस्थानादुपशान्ताद्वाक्ष्येण विलोमतो ययारोवं प्रतिपत्तति, किं सर्वगुणेषु नेत्याह यावदप्रभणं यथा आगच्छादियुणेषु स्थितियातरसमावादिक् कुञ्च श्रेणीं समाहूतः तेषु तेषु स्थानेषु नचद्विदधत् क्रमेण-
प्रतिपत्तति निगमादन्येनानियोगो देशविरतो वा अविरतो वा सामादनी वा भवतः भूयस्तामेव श्रेणीं वा समारोहतीति माथार्यः ॥८५॥
ओक्कद्विन्ता दलियं पढमठिन्निं कुणह विद्वपठित्तिहिन्तो । उदगाहविसेसूणं आबलिउप्पि असंस्साणं ॥८६॥

व्याख्या—विलोमतः प्रतिपत्तन् अपकृष्य द्वितीयस्थितेः प्रथमस्थितिं करोति, संज्वलनलोभादिषु प्रकृतिषु विपाक्रोदयानु-
भवाम्भ्यामुदयावलिक्रामयसमये प्रभूतं दलं निक्षिपति तदुपरितनेषु विशेषहीनं २ यावच्चन्दनसमयः, तदुपरितनसमयेष्वसंख्येय-
गुणं दलं निक्षिपतीति गार्थार्थः ॥ ८६ ॥

जावद्दया गुणसेदो उदयवर्ह तासु हीणगं परओ । उदयावलीमकाठं गुणसेहिं कुणइ इयराणं ॥ ८७ ॥

व्याख्या—यावत्समयैर्गुणश्रेणी तावत्समयेष्वसंख्येयगुणदलनिक्षेपः उदयवलीषु तत्कालोदितप्रकृतिषु तत्परतो विशेष-
हीनबलनिक्षेपः, इतरासामुदयवत्प्रकृतीनां उदयावलिक्रामकृत्वा गुणश्रेणीं करोति, तन्मस्वक्रोपरि समयेषु विशेषहीनं २ दलं
क्षिपतीति गार्थार्थः ॥ ८७ ॥

संकमवदीरणणं नत्थि विसेसो उ एत्थ पुत्तुओ । जं जत्थ उ चोच्छिण्णं जायं वा होइ तं तत्थ ८८ ॥

व्याख्या—संक्रमोदीरणयोश्च-प्रतिपाते, पूर्वोक्तो विशेषो नास्ति, आनुपूर्वी सङ्क्रामो यः समारोहति क्रियते, सोऽत्र न
भवति । पडावलिक्रामपरतो बद्धस्य या उदीरणा प्रतिपादिता, साऽत्र न भवति, यतोऽत्र यन्थावलिक्रावसाने उदीरणा प्रभवति ।
यदत्र स्थाने अपगतं विनष्टं वन्यनं वा सङ्क्रमणं वा उद्धृतनं वा अपवर्तनं वा उदीरणा वा देशोपशमनं वा आगालो वा निध-
चिर्वा निकावनं वा तत्तत्र स्थाने भवति । जातं वा यद्यस्मिन् स्थाने रसस्यविधातादि तत्रत्र स्थाने तद्विधमेव विपर्यस्तं
भवतीति गार्थार्थः ॥ ८८ ॥

वेइज्जमाणसंजलणकालओ भाइगमोइगुणसेदो । पडिबत्तिकसाउदप तुल्ला सेसेहि कम्भेहि ॥ ८९ ॥

व्याख्या—वेद्यमानसञ्जलनकालादभ्यषिक्ता मोहनीशुगुणश्रेणी कालमपि कृत्य समारोहगुणश्रेणीमाश्रित्य तुल्या श्रेणी प्रतिगतिर्दिश्य कृपायासोदये तस्य गुणश्रेणी तुल्या शेषरुमर्भमि, शेषरुमर्भमां तु यदरोहत उक्तम्, प्रतिपत्तोऽपि तदेवाहीना-
निरिक्तं भवतीति गार्थार्थः ॥ ८९ ॥

खयगुहसामापयागयाया दुगुणो तर्हि तर्हि वंशो । अणुभागोऽणतगुणो असुभाण सुभाण विवरीओ ॥ ९० ॥

व्याख्या—आदिमद्यवत्सनेषु क्षय रुम्यादुपपन्नायां द्विगुणो वन्धः, तत्रैव प्रतिपत्तः तस्मादपि द्विगुणो वन्धः कालतो भवति । यः क्षयरुमानुभागः स ते योरनन्तगुणोऽभुमकृवीनां, शुभानां त्वनन्तभागतुल्यः, क्षयस्थ स्तोक्, उभयापकस्य अन्त-
नगुणः, ततोऽनन्तगुणः प्रतिपत्तोऽभुमरुमर्भगायम् । शुभानो विपरीतः, शेषविधिरुमर्भोऽपि तुल्य इति गार्थार्थः ॥ ८९ ॥

परियादीय पडिं पमत्तहपरत्तणे वहुं किचा । देसजई सम्मो वा सासणभावं च वए कोव ॥ ८१ ॥

व्याख्या—शरोऽहतः परिपट्टया प्रतिपत्तिचा प्रमत्ताऽप्रमत्तत्वे वहुन् वारान् कृत्वा ततो वेगविरतत्वं वा अविरतत्वं वा सास्नादनत्वं वा कश्चिद् वनेदिति गार्थार्थः ॥ ९१ ॥

उवसमसममत्तडाअंतो आउक्खणा धुक् देवो । जेण तिसु आउणसु वद्धेसु न सेदिमरुहइ ॥ ९२ ॥

व्याख्या—औपदामिरुसम्यक्त्य कालावन्तर्मध्ये आयुःश्रयात् यो म्रियते सोऽज्यं देवो भवति, यतो यस्माञ्चिथायुक्तेषु नारकतिर्गन्धमनुष्यसंज्ञेषु वद्धेषु न उपशब्दश्रेणो समारोहतीति गार्थार्थः ॥ ९३ ॥

सेत्रीपडिओं तम्हा छडावओं सासणो वि देवेषु । एगभो दुक्खुतो चरित्तमोहं उवसमेज्जा ॥ ९३ ॥

व्याख्या—तस्माच्छ्रेणीयातात् यः सासादनो भवति, (अथन्त एकं सम्यक्कुटुम्बः) पडावल्लिहाकालमनुभवति । सास्या-
दनोऽयं तदन्तर्गतो देवो भवति, यतोऽपराधुना वज्रेन श्रेणोप्रतिपत्तिरिति, नान्येन, एकस्मिन् भवे चारित्रमोहनीपं द्वे वारे
उपशमयन्कुटुम्बो, न तृतीयवारेति । यस्तुपशान्मनुभवत्य एव कालं कर्त्तव्यं सोऽनुभूमानमकृतानां गोपुच्छान्तःस्थ एयोदयावल्लिहां
सर्वमकृतीनामनुभवति । अनुदयवलीषु द्वितीयस्थितेर्दलं गृह्यत्या उदयावल्लिहां करोतीति माथार्थः ॥ ९३ ॥

एवं पुरुषवेदोदयेन श्रेणोप्रतिपन्नस्य विधिभिहितः, साम्नां स्नानसंज्ञोदयेन प्रतिपन्नयोरभिधीयते—

॥ उवसमकरणं सम्मत्तं ॥

दुचरिमसमए नियगोदयस्स इत्थोनपुंसगोणगोणं । समग्गिणु सत पच्छा किंनु नपुंसो कमारेद्धे ॥ ९४ ॥

व्याख्या—स्त्रिवेदोदयेन श्रेणासमारूढो नपुंसकवेदं प्रथममुपशमयति, पश्चात् स्त्रिवेदं यावत्स्त्रकोदयस्य द्विचरमसमयः त-
स्मिन् समयमात्रे प्रथमस्थितेऽनुपशान्ते श्रेणं तूपशान्ते अवेदको नाकपायपदं पुरुषवेदं च युगपत्समाप्युपशमयति, श्रेणं पुरुषवत् ।
नपुंसकवेदोदयेन श्रेणीं समारूढो नपुंसकवेदं स्त्रिवेदं च युगपदुपशमयितुमारम्भयति, अन्येन क्रमेणोपशमयं तो यावद् द्विचरा
स्थितिः, तस्मां श्रेणायां अवेदकः समस्तमुपशमयति, हास्मादिपदपुरुषवेदसं श्रेणं पुरुषवेदवदिति माथार्थः ॥ ९४ ॥

समाप्तं चौपशामनाकरणमिति,

साम्प्रतं देशोपशमना भण्यते—

मूलुत्तरकम्माणं पवादिद्वितीमादि होह चउभेया । देसकरणेहि देसं समेह अं देससमणातो ॥ १ ॥

व्याख्या—मूलोत्तरकर्मणि प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशवेदाच्छुद्धा भवन्ति, देशकरणैः (णाभ्यां) यथाप्रवृत्तापूर्वकरणसङ्घेः (णाभ्यां) देशं किञ्चिन्मात्रं प्रकृतिस्थित्यादीनां यत् उपशाषयति, अतो देशोपशमना भण्यते इति गार्थः ॥ १ ॥

तयोपशान्तानां प्रकृतिस्थित्यादीनां कसणमाह—

उव्वट्टणओव्वट्टणसंकमकरणाह ईति नण्णाह । देसोवसाभियासा जा पुव्वो सुव्वकम्माणं ॥ २ ॥

व्याख्या—देशोपशमनयोपशान्त्यपि उद्धृत्तनापवर्तनसङ्कलगम्यं कामदलं भवति, नान्येषां करणानाम् । तस्याश्च देशोपशमनायाः एकद्वित्रिचतुःपञ्चेन्द्रियनारुतिरन्वेषमनुष्याः तेषुपि यावदपूर्वकरणान्तसमयं तावत् सर्वेऽपि स्वामिनः सर्वकर्मणां इति गार्थः ॥ २ ॥ एतदेव विशेषयति—

त्वयगो उत्तामगो वा पढमकसाथाण दंसणतिगस्स । देसोवसादगो सो अपुव्वकरणंतगो जाव ॥ ३ ॥

व्याख्या—प्रथमकपायाणां वियोजने प्रथमसम्यक्त्वप्राप्तौ चतुर्गतिर्या अप्यपूर्वकरणान्तसमयं यावद्देशोपशमनां कुर्वन्ति नानिष्टाचिकरणकालम् । दर्शननिकस्य क्षपका अवितरदेशवितरं विवितारपूर्वकरणान्तसमयं यावद्देशोपशमनां कुर्वन्ति, न परतः अशेषकर्मणामपि अपूर्वगुणस्थानात् परतो देशोपशमना न भवत्येवेति गार्थः ॥ ३ ॥

साइयमाइचउहा देसुवसमणा अणासंतीणं । मूलुत्तरपगाहं साइ अयुवाउ अयुवाओ ॥ ४ ॥

न्याख्या—सादिः अनादिर्ध्रुवाध्रुवा एवं चतुर्विधाऽपि देशोपशमना भवति, मूलप्रकृतीनां उत्तरप्रकृतीनां चानादिसद्भाविनीनां यासमनादिसत्तेति । कथं ? उपशमश्रेणीतः प्रतिपत्तः सादिस्तत्स्थानमभासस्थानादिरभव्यस्य ध्रुवा भव्यस्याध्रुवेति । अध्रुवस-
लप्रकृतीनां सादिरध्रुवा भावितैवेति मायार्थः ॥ ४ ॥

प्रकृतिस্থानानां साधनादियरूपणमाह—

गोयालयाण दोणहं चउत्थच्छट्ठाण होइ छसत्तणहं । साइयमाइचउडा सेसाणं एगठाणस्स ॥ ५ ॥

व्याख्या—गोत्राधुपोद्गमकृतिस্থाने, उद्गलितसोचस्य अवदायुष्मस्य च एकप्रकृत्यात्मकं एकं स्थानम्, तत्त्वस्यै द्विप्रकृत्या-
त्मकं स्थानं द्वितीयम् । चतुर्थं मोहनीयं तस्य षट्प्रकृतिस্থानानि देशोपशमनायोग्यानि । अष्टाविंशतिस্থानं मिथ्यादृष्टिसास्वादन-
सम्यग्मिथ्यादृष्टिवदकसम्बद्घट्टिनां भवति । सप्ताविंशतिस্থानं उद्गलितसम्यक्त्वस्य मिथ्यादृष्टेः सम्यग्मिथ्यादृष्टेर्वा भवति । षड्-
विंशतिस্থानं उद्गलितसम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वस्थानादिमिथ्यादृष्टेः वा भवति । पञ्चविंशतिस্থानं सम्यक्त्वोत्पत्तौ मिथ्यादृष्ट्येव
ऽपूर्वकरणान्तसमये मिथ्यात्वस्य देशोपशमना न स्यात् तदेति । चतुर्विंशतिस্থानं ददानन्तानुबन्धिन उद्गलेऽपूर्वकरणस्यान्तः
समयस्तदा तेषां देशोपशमाभावादु भवति । क्षणायोत्थितस्य वा अपूर्वकरणस्यान्तसमये चतुर्विंशतिस্থानम् । एकाविंशति-
स्थानं क्षणितसम्यक्त्वस्य तस्यैवोपशमश्रेणीतिस्य वा । एवं मोहनीयस्य षट् स्थानानि देशोपशमनयोग्यानि
भवन्ति, न शेषाणि । नाम्नाः सा स्वानानि, प्रथमचतुष्काध्रुवत्रिकसंज्ञानि । शेषस्थानानि क्षणक्षेत्र्यां सम्भवन्ति,
देशोपशमना चोभयश्रेण्योरपि न भवति । शेषाणां ज्ञानावरणदर्शनावरणवेदनीयान्तराणामेकैकं प्रकृतिस্থानम् । ज्ञानावरणा-

नारायणोः पञ्चमकृत्यात्सरस्य, दर्शनारणस्य नवमकृत्यात्सरस्य, वेदनीषस्य द्विमकृत्यात्सरस्य, देशोपशमनायोग्यम् ।
नामगोत्राधुराधोश्रयुःस्थानरज्जनां ग्रेषस्यानाना देशोपशमना चतुर्विधा भवति, उपगमश्रेणेतः पततः सादिः तत्स्थानममाता-
स्थानादिरभवत्तस्य धुरा भवत्तस्याग्रा मिथ्यादृष्टेः, सम्भवत्तस्यवगमपञ्चेन्द्रियैकेन्द्रियत्वाभावात् नाम्नस्त्रिदशतत्त्वगण्यतिपञ्चनयति-
त्रिनरतिचतुरशीतिश्रयानिस्थानेषु सादिः, गोत्रस्यद्वलनमद्वलनेन करस्थानद्विस्थानयोः सादिराधुक्करन्यपेक्षयाधुक्करस्यैकस्थान-
नद्विस्थानयोः सादिथाग्रा, वेदरसम्यक्तरमात्रौ नियोजितान्तानुगम्यरस्य वा मोहनीयस्य अष्टाविंशतिस्थाने सादिसत्यै-
योद्वलितसम्यक्तस्य सप्तविंशतिः सादिः, तस्यैरोद्वलितोपरदर्शनस्य पञ्चविंशतैः तस्यैरोद्वलितान्तानुगम्यनः चतुर्विंशतैः
सादिः, तस्यैरोद्वलितान्तानुगम्यरस्य देशोपशमनाविरम्ये पञ्चाविंशतैः, सप्तके क्षपिते एकाविंशतैः सादिः, येषु
साविस्तरेषु अधुगा, च, पञ्चविंशतैरनादिरधुगा, चेति गाथायाः ॥ ५ ॥

उक्ता मकृत्युपशमना, स्थितैः देशोपशमनोच्यते—

उच्यतामणा, ठिईओ. उक्तासा संक्रमेण तुल्यता । इयरायि किंतु अभवे उव्वलराअपुव्वकरणैसु ॥ ६ ॥
व्याख्या—देशोपशमना मूलोचरमकृतीनां स्थितेरुल्लेखः सङ्क्रमेण तुल्यता, तुल्यतासागनादिमस्यत्वा च, इतरापि-
जयन्यापि, सङ्क्रमतुल्यता, । किन्तिरायमभव्यैकेन्द्रियस्य वक्तव्या, यतत्तरैवातिजयन्या स्थितिर्पति । उद्वलनमकृतीनां यस्तासां
स्रोद्वलनः सौर्धन्तमे स्थितिलेखे पल्यापभासइत्येयभाषाग्रे वर्तमानो जयन्या देशोपशमना करोति । एकैन्द्रियः आहाररू-
पस्यरसम्यक्तस्यमिथ्यात्वात्तामपि स्रोद्वलनः । या मिथ्यादृष्टेः प्रायेणा न भवति, तस्याः अपूर्णकरणान्तसमये जयन्या

देशोपशामना भवति, का सा तीर्थरत्नामप्रकृतिरिति माथार्यः ॥ ६ ॥

गता स्थित्युपशामना । साम्प्रतमनुशासनदेशो देशोपशामनामविदिशनाह—

अनुभागपएसाणं सुभाण जा पुब्बमिच्छइयराणं । उक्कोसिपरं अमविय एगेंदी देससमणाए ॥ ७ ॥

॥ देसोवसापणा सम्पचा ॥

व्याख्या—अनुभागप्रदेशयोः देशोपशमनां सङ्क्रमेण तुल्याः विशेषमाह—शुभानां यद्यपि सातवेदनीयपशः कीच्युद्यैर्गोत्राणां अपूर्वकरणतीता उत्कृष्टं सङ्ग्रेहं कुर्वन्ति, तथापि देशोपशमनां सर्वशुभप्रकृतीनां अपूर्वकरण एव करोति, तदुपरि तस्या अभावा-
दितरासामशुभप्रकृतीनां मिथ्यादृष्टिर्यं करोति । यद्यपि ज्ञानावरणपक्षे सप्तञ्जलनदश्नतवतुष्कनयनो कपायान्तरायपञ्चकानां सप्तविंशतिप्रकृतीनां जगत्प्रसङ्गमः स्यान्तेऽपिहितः, तथाप्यभ्यसिद्धिरुकेन्द्रिये जगत्या देशोपशामतां वक्तव्येति विशेषः, प्रदेश-
सङ्क्रमोऽपि यासां प्रकृतीनामुत्कृष्टोऽपूर्यकरणोपरि रुधितः, तासां देशोपशामनामधिकृत्यापूर्यकरण एव वक्तव्यः, जगत्याप्यभ्यस्यै-
केन्द्रिये वक्तव्येति विशेष इति माथार्यः ॥ ७ ॥ उक्ता देशोपशामना,

निधिविहरणः निरामनाकरणं चः साम्प्रतमितिदिशति,

देसुवसमणाः तुआ होइ निहत्तमि नि सायणा नवोर । संक्रमगंकि निहत्तीए नत्थि सव्वाणि इयरीए ॥ १ ॥

व्याख्या—देशोपशामना तुल्या भवति, निधचिनिरावना च उभयारपि तुल्या सायनादिप्रहारा, जगन्मोक्तकृत्याभि-

नश्च सपेदा वक्तव्याः, अपे पुनः विशेषः, निधत्तस्य कर्मणः सङ्क्रयोऽपि न भवति, उदीरणादयो न भवन्त्येव, किमुक्तं भवति-
उर्ध्वनापपत्तनवर्जानि करणानि न सम्मनन्ति, इत्ता-निकाचना सापि देशोपश्रमना तुल्या भवत्येव, किन्तु वस्यामुद्धर्तनापव-
र्णनारणेऽपि न भवति, किमुक्तं भवति, सर्वकारणायोगं निकाचितं कर्म भवतीति गार्थायः ॥ १ ॥

अप्रशस्तोपश्रमनादिषु यत्र गुणश्रेणी स्यात्, तत्र कर्मदलस्याल्यवहुतपरिश्रमनार्थमाह—

एणसेविपस्रगं धोयं उचसामिथ असंस्वगुणं । एवं निहयनिकादृग्य अहापवत्तेण संस्कृतं ॥ ३ ॥

प्याख्या—यस्य वा तस्य वा कर्मणो गुणश्रेणीप्रदेशाग्रं स्तोक्म्, तस्मादेशोपश्रमनात्तस इत्येवगुणम्, ततोऽपि निधत्त-
मादल्येयगुणम्, ततोऽपि निकाचितसत्त्वलेयगुणम्, ततोऽपि यथाप्रवृत्तसङ्क्रयेण सङ्क्रान्तसत्त्वलेयगुणमिति गार्थायः ॥ २ ॥

३

भर्णिता निधत्तिनिकाचना चेति ।

ठितिवधवदीरणतिविहसकमे हेति संख्यणकम्सो । अज्जवसाया एवं उवसामणमाइएसु कमा ॥ ३ ॥

न्याख्या—स्थितिवन्धाध्यवसायास्तीव्रमन्दकषायोदयविशेषजनिताः सर्वस्रोका भवन्ति, स्थितिग्रहणादनुभागवन्धोऽपि ग्रहीतः, प्रकृतिमदेक्षवन्धो योगविशेषाद् भवत इत्यप्रधानौ, किमुक्त भवति—न्यूनकरणाध्यवसायाः स्तोकाः, तेभ्य उदीरणाध्यवसायाः असत्येयगुणास्तेभ्योऽपि सङ्क्रमाध्यवसायाः असत्येयगुणाः, उद्धृतापवर्तनकरणे सङ्क्रमवध्यवसायानां श्रित्य, तेन त्रिविधः सङ्क्रम उक्तः, सङ्क्रमाध्यवसायेभ्यः, उपसामनाध्यवसायाः असत्येयगुणाः, तेभ्योऽपि णिघर्षाध्यवसायाः असत्येयगुणाः, तेभ्योऽपि निकाषनाध्यवसायाः असत्येयगुणाः, भवन्तीति गायार्यः ॥ ३ ॥

उक्तान्यष्टापि करणानि तद्भणनादुक्ता कर्मप्रकृतिरिति

साम्मतं सप्ततिकाक्रमेण वन्योवपानमाह—

मृदुत्तरपरगर्भेण साह्यभगार्द्रस्त्वप्याणुगयं । भणियं वंघविहाणं अमृणा संवेहगं भणिमोमे ॥ १ ॥

व्याख्या—मृदुमृदुतीनामुग्रमृदुतीनां च 'वन्यवियानं' वन्यप्रकारः 'सायनादी'ति, सादिअनादिधुवाधुवविकल्पैः प्ररुपणास्तदनुगतं भणितं वन्यवियानम्, 'अपुना' साम्मतं, संवेहगतं संवेधोऽप्य वन्यमानैः वन्योदयसन्निः सह भणामो ययसिति गायार्थः ॥ १ ॥

आर्तमि अह मोहेह सत्त गहं च जह या तहए । वज्झंतयंमि यज्झंति सेसएसुं छ सत्तह ॥ २ ॥

व्याख्या—आयुषि वधमाने अग्रनामपि तत्साहचर्योविविधमाह्वयो भवति मोहनीये वधमाने आयुर्द्विज्ज्ञानं सप्तानां तयुताना-
मश्रुतां वा वन्यो भवति । 'तृतोये' वेदनीये वधमाने पणो सप्तानामश्रुतां वा वन्यो भवति । 'शेषेषु' ज्ञानदर्शनवरणनाम-
भोतान्तरापेण माहायुर्वर्जानि षट्, सप्त आयुर्वर्जानि, पूर्वजानि अष्टौ वा जीवेन वन्यत इति गायार्थः ॥ २ ॥

वक्ता वन्यस्य पन्येन सह संवेपः ॥

मोहस्सुदण अह वि सत्त य लप्पमन्ति सेसयाणुदण । सन्तोइणाणि अघाइयाणं अहसत्त ववरो य ॥ ३ ॥

व्याख्या—मोहनीयशब्दे सति अग्रतपि सदुदोगांनि लभ्यन्ते तद्वत्त्वानां त्रयणां घातिरूप्यामुदये मत्त्येकं अष्टौ सप्त च सदुदोगांनि लभ्यन्ते । अत्रातिहर्मणां वैशाखुनामभोगाणामुदयेऽष्टौ सदुदोगांनि लभ्यन्ते, सप्त शीणरूपाये, चत्वारि केवळिनो लभ्यन्ते । उदये सदुदयसत्वे गे । मोहे सति अग्रतपि सदुदोगांनि । शेषैर्धातिहर्मभिः सन्निः अष्टौ सप्त च सदुदोगांनि । अपा-

विष्कर्मभिः सद्भिः सप्ताष्ट चत्वारि स्रुदीर्णानि लभ्यन्त इति गाथार्थः ॥ ३ ॥

बेधह छ सत्त अद्द य मोल्लुदए सेसयाण एकं च । पत्तेयं संतेहिं वंघइ एगं छ सत्तट्ट ॥ ४ ॥

व्याख्या—मोहनीयस्रोदये सति पडसुभोहवज्जीनि वज्रावि, सप्तसुर्वज्जीनि, अर्था वा । शेषाणां मोहवर्जानामुदये एकं च वेदनीम् । उदये बन्धसर्वेयः । पद्मपाटुनां बन्धे मोहस्रोदगो भवति । शेषाणामुदयः एकस्य च बन्धे भवति । एवं बन्धेऽप्युदयसर्वयो भगसीयः, प्रत्येकं २ सद्भिश्चतुस्तरासमि बन्धे वज्रादि, एकं पद्मपाटुविवि, नारुणयोभेदः । सति बन्धसर्वेयः । एवं चतुर्विधि बन्धेषु सहावेन प्रत्येकं लक्षणे इति गाथार्थः ॥ ४ ॥

सत्तट्टछंयेसु उदभो अट्टह होइ एयहीगं । सत्तट्ट चउण्ह वा उदभो सायसस बंधंमि ॥ ५ ॥

व्याख्या—पद्मपाटुबन्धेष्वट्टानामपि कर्मणामुदयेन भाव्यम्, । सेदनीयबन्धे तु मोहनीयवर्जानां सप्तानाम्, चतुर्णां अपि कर्मणामुदयेन भाव्यम्, बन्धे उदयसर्वेय इति गाथार्थः ॥ ५ ॥

बन्धोदयसर्वेयोऽभिहितस्तत्स्थानान्याह—

दो संतट्टाणाहं बंधे उदप य ठाणवं एहं । वेयजिघाउयगोएत्तेगं नाणंतराएसु ॥ ६ ॥

व्याख्या—द्वे संस्थाने द्वौ सत्यकारास्त्वियं, बन्धे उदये च एकं स्थानं वेदनीयपुर्णोत्प्लु । कथं ? सहावेन त्रयाणामपि एका प्रकृतिर्भवति, द्वे वा भवतः । उदये बन्धे वा सदेव एका प्रकृतिः । ज्ञानान्तराययोस्त्वेकं चिदपि स्थानम्, प्रकृतिपञ्चकस्य यौग्येन बन्धोदयसहावादिति गाथार्थः ॥ ६ ॥

नागेतरायपंथा आसुहृमं उदयसंतया स्त्रीणं । आहमदुगचउसत्तमनारयतिरिभणुसुराऊणं ॥ ७ ॥

व्याख्या—ज्ञानान्तराययोः सामस्येन मृत्युसम्परायस्थानं यावद्वन्धोऽस्ति, न परतः । उदयसद्भावो पुनः क्षीणकृपायं यावदिति । नारकायुगो विध्यादृष्टिं यावच्चिपंगायुगो यावत्साक्षादनम्, मनुष्यायुगोऽविरतं यावत्, देवायुगोऽयमचं यावत्वन्यो यथासहस्येनेति गाथायः ॥ ७ ॥

नारयसुराउ उदओ चउ पंचमतिरि मनुस्स चोरसमं । आसम्मदेसजोगी उवसंता संतयाऊणं ॥ ८ ॥

व्याख्या—नारकदेवासुषोढयो अविरतगुणस्थानं यावत्तत्परतः तिर्यगायुगो देवाविरतस्थानं यावन्मनुष्यायुषश्चतुर्दशगुणं यावदिति । मरकायुगोऽविरतसम्यग्दृष्टिं यावत्तत्ता तिर्यगायुगो देशविरतिं यावन्मनुष्यायुषस्त्वयोरिति यावत्, देवायुषस्त्वोपशान्त्युगं यावत्, यतो वद्धायुषस्स देवासुषा एवोपसमश्रेणी भवति, नान्येन इति गाथायः ॥ ८ ॥

आयुषः संवेपमाह—

अभ्यंये इगिसंतं दो दो यद्धाउ यच्छमाणाणं । चउसु वि एकस्सुदओ पण नव नव पंच इह मेवा ॥ ९ ॥

व्याख्या—आयुषकृतेरवन्धे चतसृष्वपि गतिर्वेकस्यायुषः सत्ता भवति, तद्गत्यभिधानंचिह्नितस्य वद्धायुषं वद्धयमानायुगं य माणिनां द्वे द्वे आयुषी सद्भावेन भवतः, उत्तरमायुषि वध्यमाने त्रयमद्यादिसमयेषु यद्दलमुपगृहीतं तदसम्पूर्णमपि आयुगं युक्तमर्च्यते, भाविनि भूतवदुपचाराक्रियाकालनिष्ठाकालयोः कथञ्चिद्भेदाददोषः । चतसृष्वपि गतिर्वेकस्यैवोदयः आयुषः तद्गत्सुपलक्षितस्य भवति, “पञ्च नव नव पञ्चे”ति नारकादिषु भेदाः क्रमेण नरके पञ्च तिर्यङ्मनुष्ययोः नव नव, देवगतो पञ्च

भङ्गा इत्येवमष्टा विन्यतिः । प्राक्तनभङ्गोच्चारणमाह— 'बंधो नल्य नरयालयं वेयइ नरयालयं संतं ? तिरियालयं वंधेइ नरयालयं वेयति नरयतिरियालयं २ वंधोवरमे गरयालयं वेयइ तिरियणयालयं संतं ३ मणुयालयं वंधइ तिरियालयं वेयइ नरयमणुयालयं संतं ४ वंधोवरमे गरयालयं वेयइ नरयमणुयालयं संतं ५ । एवं देवतावरि, किन्तु नरकायुशब्दो देवायुशब्देन परावृत्तौ नीया, नान्यो विज्ञेयः २ । 'बंधो नल्य तिरियालयं वेयइ तिरियालयं संतं ? नरयालयं वंधइ तिरियालयं वेयइ तिरियनिरियालयं संतं २ वंधोवरमे तिरियालयं वेयइ नरयतिरियालयं संतं ३ तिरियालयं वंधइ तिरियालयं वेयइ तिरियतिरियालयं संतं ४ वंधोवरमे तिरियालयं वेयइ तिरियतिरियालयं संतं ५, मणुयालयं वंधइ तिरियालयं वेयइ तिरियमणुयालयं संतं ६ वंधोवरमे तिरियालयं वेयइ तिरियमणुयालयं संतं ७ देवालयं वंधइ तिरियालयं वेयइ तिरियदेवालयं संतं ८ वंधोवरमे तिरियालयं वेयइ तिरियमणुयालयं संतं ९ एते तिरिगतौ नवभङ्गाः । एवं मनुष्यगतावरि, तिरिगमनुष्यायुषोव्यत्यासादिति गाथार्थः ॥ ९ ॥

१ पथो नास्ति, नरकायुष्कं वेदयति नरकायुष्कं सत् ? तिरियायुष्कं वदयति नरकायुष्कं वेदयति नरकतिरियायुषी सतां २ पथोपरमे नरकायुष्कं वेदयति तिरियनरकायुष्कं सत् ३ मनुष्यायुष्कं वदयति नरकमनुष्यायुष्कं सत् ४ वन्धोपरमे नरकायुष्कं वेदयति नरकमनुष्यायुष्कं सत् ५—

२ वन्धो नास्ति तिरियायुः वेदयति तिरियायुष्कं सत् १ 'नरकायुष्कं वदयति तिरियायुः वेदयति तिरियनरकायुष्कं सत् २ वन्धोपरमे तिरियायुष्कं वेदयति नरकतिरियायुष्कं सत् ३ तिरियायुष्कं वदयति तिरियनरकायुष्कं सत् ४ वन्धोपरमे तिरियायुष्कं वेदयति तिरियमनुष्यायुष्कं सत् ५ मनुष्यायुष्कं वदयति तिरियमनुष्यायुष्कं सत् ६ वन्धोपरमे तिरियायुष्कं वेदयति तिरियमनुष्यायुष्कं सत् ७ देवायुष्कं वदयति तिरियदेवायुष्कं सत् ८ वन्धोपरमे तिरियायुष्कं वेदयति तिरियदेवायुष्कं सत् ९

यावद्वध्यते सातत्येन, यतः सम्यक्त्वसम्यगधिष्ठातृयोरियत्वं कालमेव स्थितिः, तदनिक्कान्तं मिथ्यात्वेनावश्यं भाव्यम्, तस्मिंश्च सति नवविधो वन्ध इति । चतुर्विधवन्धस्तु समयादन्तर्गृह्यते सातत्येन भवति, यतोऽयं रूपाद्वितीयभागे चतुर्विधस्य प्रारम्भो भवति, तस्य चोपगमकस्य सामयिकी जगन्मा स्थितिः, क्षयरूपेणान्तर्गृह्यते, चैतच्छृङ्खल इति गार्थः ॥ ११ ॥

दंसणसनिदंसण उदओ समयं तु होइ जा खीणो । जाव पमतो नयण्ह उदओ छसु चउसु जा खीणो ॥ १२ ॥

व्याख्या—दर्शनानवरणस्य द्वे उदयस्थाने, चतु रादिदर्शनानवरणचक्रस्य, निद्रापञ्चकान्यतमया युक्तस्य वा, अनयोः स्थानयोः क्षीणरूपापगुणस्थानं यावदुदयो भवति, नास्त्यनयो भेदः । समग्र—एककालम्, भिन्नकालं तु परिपटया यावत्समत्तस्यानं तावदावा-
नामपि प्रकृतीनामुदयो भवति, अगमत्तादारभ्य यावत् क्षीणरूपापगुणान्यसमयं तावत् स्थानद्वित्रिक्रसयात् पणामुदयो भवति, अन्तसमये तु तस्यैव चतसृणामुदयः, निद्रामवलयोस्तात्रासम्भवात्, तुरुन्द्स्थानेकार्थत्वात् क्षपत्रेभ्यो क्षपकाणां चतसृणामेवोदयः, तेषां तीव्रपरिणामत्वात् विगृह्यत्वाच्चेति गार्थः ॥ १२ ॥

चउपणउदओ बंधेसु तिसुचि अब्बंघगे वि उवसंते । नव संतं अहुंवे उइपणसंताइ चउखीणे ॥ १३ ॥

व्याख्या—चतुर्णां पञ्चानां वा त्रिष्वपि वन्धेषु नवपञ्चतुष्षकारेषूदयो भवति, अन्यत्रकेऽप्युपयान्ते एवमुपशमशेषां नवसद्भावेनाष्टौ भद्राः त्रयो वन्धरूपमेदाश्रुतेषां अन्यतः उदयस्य द्वैविध्यादष्टौ भद्राः, क्षीणरूपायान्तसमये चतुर्णामुदयः सरक-
र्मता च नवभो भद्र इति गार्थः ॥ १३ ॥

खचगे सुहुंममि चऊवन्धंगमि अब्बंघंगमि खीणम्मि । छस्संतं चउरुदओ पंचण्हवि केइ इच्छंति ॥ १४ ॥

व्याख्या—सप्तशतैर्गो वादरुपाये सूक्ष्मरूपाये क्षुर्वन्धके अनन्धके च क्षीणरूपाये षट् प्रकृतयः सप्तभावेन भवन्ति, पतच्छणामुदयः, एवमेकादश भद्राः, सप्ततिकाकारभतेन । कर्मस्तवकारभतेन पञ्चानामप्युदयो भवति, ततश्च त्रयोदश भद्राः, एवं दर्शनारणत्रिरुसवेध इति गार्थार्थः ॥ १४ ॥

पंधो आदुगदसं उद्धो पण चोरसं तु जा ठाण । निच्छुबगोत्तकम्माण संत्तया हंति सन्वेसु ॥ १५ ॥

व्याख्या—नीचैर्गोत्रैर्गोत्रकर्मणोरादितोषादसं च गुणं यावद्भव्यो यथासद्व्यं भवति । उदयस्तु आपश्चममाचतुर्दश च गुणं यावद्भवति यथासद्व्यं । उभयोरपि स्रक्मन्ता तु सर्वत्रपि गुणेषु भवतीति गार्थार्थः ॥ १५ ॥

यंधइ ज्जणयं चिय इयरं वा दोक्खि संत चउभंगा । नीएसु तिसुवि पढसो अवधगे दोण्णि उच्छुदए ॥ १६ ॥

व्याख्या—यदेव गोत्रमुदीर्णं तदेव वध्नाति, नीचैर्गोत्रमुदीर्णं वा द्वौ भद्रौ, तयोस्तयद् वध्नाति, अन्यदुदीर्णं एतावपि द्वौ भद्रौ, एवं चतुर्वपि सप्तभावेनोभयम्, सदुदयस्येष्टु, नीचैर्गोत्रमपि प्रथमः एकशेषत्वादेकरचत्तमस्येष्टु द्वौ भद्रौ उच्चैर्गोत्रोदयोपलक्षितौ एवं सप्त एव क्रमेण स्थाप्यन्ते सदुदयस्येष्टु नीचैर्गोत्रेण प्रथमः, यतो वादस्मिन्कायिकत्वं गतो जीवः उच्चैर्गोत्रं नीचैर्गोत्रभावेन परिणमयति ततः एकसत्ता भवति । नीचैर्गोत्रं वध्नाति, तदेवदोर्णमुभयं सद्वितीषः । नीचैर्गोत्रं वध्नाति उच्चैर्गोत्रमुदीर्णमुभयं सगृहीतः । उच्चैर्गोत्रं वध्नाति नीचैर्गोत्रमुदीर्णमुभयं सत्त्वर्थः । उच्चैर्गोत्रं वध्नाति उदीर्णं चोच्चैर्गोत्रं उभयं सत्यत्रयः । उपात्तान्तरूपायादिवन्धकेषु गोत्रोच्चोदयेनोपसत्तया षष्ठः । अन्यरूपायोगिनो नीचैर्गोत्रस्याप्युच्चैर्गोत्रसदुदयेन सप्तमो भद्रः इति गार्थार्थः ॥ १६ ॥

नैरुद्धिचिचतुर्थरूपश्चाष्टनवमेषु भवन्ति । प्रथमे मिथ्याहृष्टिगुणे द्वार्विशो वन्धः, द्वितीये सास्वाद्वनगुणे एकविंशो वन्धः, तृतीयाचतुर्थ-
गुणयोः सप्तदशो वन्धः, देशवित्तमणे पञ्चमे त्रयोदशो वन्धः, प्रमत्ताप्रमत्तापूर्वकरणेषु नवमकृत्यात्मको वन्धः, पञ्चचद्विष्टिमेक-
प्रकृतिकया अनिष्टवित्तद्वारगुणे नवमे पञ्चविंशतीकृते क्रमेण भवन्ति, पुंवेदस्य क्राधादोनां च वन्धव्यवच्छेदादिति गायार्थः ॥ १९ ॥

हाससद्विअरइसोसाणा वंधया आणखं दुहा सन्धे । वेर्याविभज्जंता पुण दुगइगवीसा छहा चउहा ॥ २० ॥

व्याख्या—दास्यत्त्वरतिनोरुवोथ व्यत्यासाव्यत्यासेन 'आनवं' नवरुक्कं यावत्, सर्वसि कन्या द्विप्रकारा भवन्ति,
यत एतेषु पञ्चस्यपि वन्धेषु युष्मयोनिं श्वादेकेन भावयद्, नोपयेनेति । वेदत्रयेण भूयोऽपि विभज्यमानो द्वार्विशो वन्धः योढा
भवति, यतो वेदत्रयात् तत्रैकेन भावयद् । एकाविंशतश्च चतुर्दश, भद्ररुसहस्रानिगदनादेव ह्यपथवि, तत्रायुभस्य नपुंसकवेदस्य
वन्धो नास्ति सप्तदश त्रयोदश नववन्धा द्वित्रै, अत्रापि भद्ररुसहस्रानिगदनादेवावसीयते । स्त्रीवेदस्य वन्धव्यवच्छेदः सर्ववन्धे-
व्यार्थदुपपन्नः । प्रकृतीनां प्राकट्यमाह षोडशरूपाया ययजुश्रुत्सामिध्यास्त्युक्ता ध्रुवत्रयिन्य एकोनविंशतिप्रकृतयः वेदयुष्मान्यतर-
युक्ता द्वार्विशतिर्भवन्ति । एवं वेदत्रयेण युगेन च भज्यमानानां प्रकृतीनां पद्माविंशतयो भवन्ति मिथ्याहृष्टौ । सास्वादने तु
ध्रुवत्रयिन्यो मिथ्यान्तरहिता हासप्रतिपुल्लवेदयुता प्रथमा एकविंशतिः, स्त्रीवेदव्यवसासम् द्वितीया, अरतिशोकपुरुषयुक्ता ध्रुवा
तृतीया एकविंशतिः, स्त्रीवेदेन चतुर्थी । सप्तदशत्रयोदशनवत्रय्याः पुरुषदेपोल्लसिवा द्वित्रैव भवन्ति । अग्रपचार्यवकरणयोनवकवन्धे
एकविंश एवार्तिशोकयोरुच्यम् । पञ्चादशोऽप्येवैकविंश इति गायार्थः ॥ २० ॥

मिन्जार्पधिगवीसो सत्तर तेरो नवो कसायाणं । अरइदुगं पपते ठाह चउक्कं निर्यट्ठिमि ॥ २१ ॥

व्याख्या—मोक्षनीयस्योक्तदुःस्थित्वाद् द्वाविंशतिप्रसूतत्वाद् मिथ्याहास्यान्य इति वन्योपरमे षड्विंशो वन्यो भवति सा-
 र्वभारमे । ततोऽपि मध्यमकथायाणां वन्योपरमे (सम्यग्मिथ्याहटो अनिरते च सप्तदशो वन्यः, ततोऽपि द्वितीयकथायाणां वन्यो-
 परमे) देवसिरिते मयोदशो वन्यः । ततोऽपि सुतोपकथायाणां वन्योपरमे म्मपाममचापूरुकरणेषु नवको वन्यः । अरतिशोकयोः
 प्रमत्ते वन्योपरमः, 'अरदुगे वमगे गइ' इति ययनात् 'यउयहं निगहिम्मि' इति, वाह्वरतिभगुगुप्यागुण्णमपूरुकरणान्तो
 णिण्णि, ऊर्णे न वस्यत इत्यर्थः । पादरुक्तायमयमपमयमयान्तो धुनेवसर वन्यभावात्, ततो द्विचित्रुष्यअमयान्तोषु क्रोधादीनां
 क्रमेण वन्योपरमः, कयमेतदनुक्तमप्यसोभते, सुममभेत्त, काकाअमगमोक्तरात् । 'धुणे अउ वासा' स जियन्वा स्थितिस्तथापि
 सअरल्लनस्थितोनेत्तो, अतोऽप्यममये भिन्नहाले (सम)ऽपि धुअपरिणामस्य (सं) च । 'यो गारा इमि अल्लं अंतमुहुत्तं च' इति
 क्रोषारेलो स्थितिभेदात् भिन्नहालशुद्धवरोवारी दुब्बिधारातो रते, अमम चरुमांमपि स्थितिरतिशेषादिति मायार्थः ॥ २१ ॥
 नेयणपुत्तनीकोयी नय तेरे सत्तरे उ तेतोसा । पायोसे भंगतिगं ठितिसेसेसुं मुहुत्ततो ॥ २२॥

व्याख्या—नयमयोदशयोक्तदुःस्थित्वाद् द्विंशतिप्रसूतत्वाद् मिथ्याहास्यान्य भवात्, षड्विंशो वन्यो सर्ववित्तयेववित्तयोः । सागरोपमाणां
 नयोपमत्त गारासा वन्यो भवति । द्वाविंशतिवन्यहाले भट्टनः भवति, अनाग्रवत्तितः, अनावित्तरे रतितः, सादिसम रतितः ।
 नोवेण पन्नाविण्ण वन्योप्यममदुर्गमभावा स्थितिस्तदुहा इति, इयमेव प्राणुतेणु जगन्ना, पञ्चाविण्ण सामयिस्सी इति, उत्तमभजना-
 नेयविमपन्ने सागरोपमाणां मता स वस्येव भवतीति मायार्थः ॥ २२ ॥

इतिगुणचतुष्टयस्यैवद्वयमाह मोहस्त । संजलणवेयहासरइभयदुष्टतिकासायद्विद्वी य ॥ २३ ॥

व्याख्या—एकद्विचतुरेकोत्तरमादशचतुष्टयमाहुः मोहनीयस्य न्योदप्रस्थानान्याचार्या ब्रूयुः, कथं ? सञ्जलनान्यतमस्योदये एकम्, वेदान्तमोदचतुष्टयस्य द्वितीयम्, सञ्जलनवेदयोर्हास्यरत्युक्तयोस्तृतीयम्, तत्रैव भयभक्षणोपाचतुर्थम्, जुगुप्साप्रक्षेपात्पञ्चमम्, तृतीयकृपायमभेसात् षष्ठम्, द्वितीयकृपायमभेसात् सप्तमम्, प्रथमकृपायमभेसादष्टमम्, दृष्टिप्रक्षेपाद्वचनं स्थानमिति सामान्यदृष्टिनिर्देशान्मिथ्यात्वं (मिथः) सम्यक्त्वं वा यथासम्भवं वाच्यम्, चक्षुर्देहं सास्वादनापूर्वकरणयोः अदृष्टिर्देहं च मन्तव्यमिति गार्थायः ॥ २३ ॥

दुग्धाह दसंतुदया कसायमेय चउज्विहा ते उ । बारसहा वेयवसा अदुगा पुण जुगलओ दुगुणा ॥ २४ ॥

व्याख्या—द्विकादशो दशान्ता उदयाः कृपायभेदाचतुर्विधाः ते तु । द्वादशश्चा वेदवज्ञादद्विकाः पुनः युगलतो द्विगुणा इति पदानि । पदार्थस्तु द्विकोदयाया अष्टावुदयाः, कृपायाणां तु क्रोधादीनां चतुर्विध्याचतुर्विधा भवन्ति, पुनर्देजैविध्याद् द्वादशया भवन्ति, अद्विका द्विकोदयरहिताः शेषाः सप्तोदया भूयो युगलद्वैविध्यात् द्विगुणाश्चतुर्विधमभिज्ञा भवन्तीति । क्रोधादिचतुष्टयं वेदत्रयं युग्मद्वयं अङ्कत्रयपाताचतुर्विधमभिज्ञा एकद्विकोदयरहितोदयेषु भवन्ति, क्रोधादिभिः पुनोदोदयचतुष्टयत्वात्, त्रीणोदयचतुष्टयं, नपुंसकोदयचतुष्टयं, एवं द्वादश द्विकोदयाः । एवं च यङ्कवन्नयैव वेदत्रयस्य चादरकृपायै उदयः कथितो भवति, तुल्यत्वात् स च प्रथमपञ्चमभागे यदा पञ्चवचनकः, न परतः, एकोदयस्य चातुर्विध्यात् । त एव द्वादश द्विगुणा इति भणता अपूर्वकरणं यावद्धास्यात्परतिशेकोक्तानाञ्चदयो दक्षितो भवति । एतत्त एव द्वादश द्विकोदया दासपरतिगुक्ताश्चतुष्टकोदया

भवन्ति, त एव पूर्वोक्ता द्वादश द्विकोदया अतिशोकोदययुक्ता द्वादश चतुष्कोदया एवं चतुर्विंशतिः चतुष्कोदया भवन्ति ॥ तत एव चतुर्विंशतिः चतुष्कोदयाभययुक्ताः त्रयोदया भवन्ति, तेषां त्रयोदया युक्ताः पट्टकोदयाः । एवं शेषेऽपि पदद्वया चतुर्विंशतिः उदयविशेषा मन्तव्या इति वाच्यार्थः ॥ २४ ॥

विशतिः उदयावशया मन्तव्या इति गाथार्थः ॥ २४ ॥
अणसम्मभयदुष्ठाण उ(णो)दओ सभवे विद्या जम्हा । उदया चउवीसा विपणेषोक्कणुणे भओ यहुहा ॥
व्याख्या—अनन्तानुबन्धिना मिथ्यादृष्टौ विपाकोदयो वा भवति, यतस्तदुल्लरूपस्य सम्यग्दृष्टिमिथ्यात्वमाप्तत्वावलिकामात्रं
कालं नोदयः स्यात्, सम्यक्त्वोदयोऽप्यविरतादीनामौपशमिकसाधिकदृष्टीनां न भवति, वेदकदृष्टीनां भवत्येव, भयशुश्रूषयोस्तु
मिथ्यादृष्ट्यादिषु अपूर्वरूपणान्तेऽनुबोधोदितत्वाद् भवत्युदयो न वा, अतोऽनेन कारणेनोदयास्तद्वयविकल्पाश्रयविभक्तयर्थकैक-
रूपे बह्वधा भवेयुरिति गाथार्थः ॥ २५ ॥

तदेवानेकविधत्वं दर्शयति--

तदेवानेकावधत्वा दशयत्त—
मिच्छे सगाइचउरो सासणमीसे सगाइ तिणुदया । छल्पचचउरसुब्बा चउरो तिअ(चउचउरो)अविरयाईणं२६
व्याख्या—मिथ्यादृष्टौ सप्ताद्याश्चत्वारो भवन्सुदयाः साप्त अष्ट नव दशेति । सास्यादनीमिश्रणोः समादयपक्षप उदयाः सप्ताष्ट
नवेति । अविरते षड्वाद्याश्चत्वारः, षट् सप्ताष्ट नवेति । देशविरते षड्वाद्याश्चत्वारः, पञ्च षट्सप्ताष्टेति । प्रमत्ते चतुष्काद्याश्चत्वारः
चतुष्पञ्च षट् सप्तेति । अममत्तेऽपि एवमेव चत्वारो गुणं प्रतिविशेषः । अपूर्णकरणेऽपि चतुष्काद्याश्चत्वार उदयास्तस्य वेदकसम्प-
त्त्वाभावादिति । एत एवोदया भाव्यन्ते, अनन्तानुवर्तिनिरस्तिस्त्रिविधः क्रोधोऽमानाः पाथा क्रोधो वा वेदो दुग्धं 'मिथ्यात्वमेव

संजन्यो मिथ्यादृष्टौ सप्तोदयः, भद्रानामत्रैका चतुर्विंशतिः, स एव भगोदययुक्तोऽष्टोदयो भवति, अथवा जुगुप्सया, अथ-
 वानन्तानुबन्धिना सप्तोदयो युक्तोऽष्टोदयो भवति, अत्र भद्रानां चतुर्विंशतीनां त्रितयम्. भगुगुप्सयुतः सप्तोदयो नवोदयो
 भवति, अथवा भगानन्तानुबन्धिपुक्तोऽथवा जुगुप्सानन्तानुबन्धिपुक्तो नवोदयो भवति, अत्रापि भद्रानां चतुर्विंशतिः भग-
 जुगुप्सानन्तानुबन्धिना युक्तः सप्तोदयो दशोदयो भवति, अत्रैका भद्रानां चतुर्विंशतिः । एवं चतुर्गुणद्वयेष्वष्टौ चतुर्विंशतयो
 मिथ्यादृष्टाविति । सास्त्रादने चत्वारः क्रोधाः माना वा एव भाषा लोभा वा वेदो युग्मविति सप्तोदयः, भद्रानामैका-
 चतुर्विंशतिः । भगवत्प्रेषात् स एवाष्टोदयो जुगुप्सामप्रेषाद्वाष्टोदयोऽत्र भद्रानां चतुर्विंशतिर्दिष्टम् । उभयपुक्तसप्तोदयो नवोदयो
 भवति, भद्रानामैका चतुर्विंशतिः । एवं सास्त्रादने चतुर्गुणद्वयेऽत्र । समन्विष्टगृह्ये अनन्तानुबन्धिपुदयो नास्ति; तत्स्थाने
 समन्विष्टगृह्यस्य (प्रक्षेपे) भद्रतिः शेषं सास्त्रादनादिते । अत्रितरेः क्रोधादीनामन्तमत्र प्रवेदो युग्ममिति पट्टकोदयो
 ऽत्रैका चतुर्विंशतिः । स च भग्युक्तः सप्तोदयोऽथवा जुगुप्सया युक्तोऽथवा वेदरुसम्भस्सेन वा युक्तः सप्तोदयो भवति; अत्र त्रयं
 चतुर्विंशतिनाम् । भगजुगुप्सामप्रेषात् स एवाष्टोदयो भवति, भगवत्प्रेषात्प्रक्षेपाद्वा जुगुप्सामन्तमप्रेषाद्वाष्टोदयोऽत्र तिस्रो भद्रानां
 चतुर्विंशतयः । पट्टकोदयो भगजुगुप्सामप्रेषात् नवोदयो भवति, भद्रानामत्रैका चतुर्विंशतिरेव चतुर्गुणद्वयेष्वष्टौ चतुर्विंशतयः
 देशविरते एत एवोदयाः द्वितीयाकापोदशहिता वाच्याः । प्रमतेऽप्रमते च द्वितीया (तृतीया) कपायोदयरहिता अविरतोदयास्तथैव
 वाच्याः अपूर्वरूपे एका चतुर्गुणोदयचतुर्विंशतिः द्वे पञ्चादं त्रिगुणविके एका पट्टकादयचतुर्विंशतिरिति गार्थार्थः ॥ २६ ॥
 दसगावसु चउयोसा एककाविककारदससयचउककं । एकका य नवसयाई सदाइ एवमुदयाणं ॥ २७ ॥

व्याख्या-दशकादिषु चतुष्कान्तेषु दशेषु चतुर्विंशतयो यथासङ्ख्येन मन्त्रव्याः दशकोदये एका, नवोदये षट्, अष्टोदये एकादश, सप्तोदये दश, षडुदये सप्त, पञ्चोदये चतुर्विंशतीनां चतुष्कम्, चतुष्कोदये एकाचतुर्विंशतिरिति । एवं चत्वारिंशच्चतुर्विंशतयो भवन्ति । ताश्च चतुर्विंशतीभिस्तृयेऽणिता नवशतानि षष्ठ्यधिकांस्तु दशानां भवन्ति । मायुदिताश्चतुर्विंशतीः भावयति-मिथ्या-दृष्टेर्मोहिनीयपरमोदये दशकारुण्ये एका चतुर्विंशतिर्भवति । नवकोदये तु मिथ्यादृष्टेः तिस्रः चतुर्विंशतयः सास्वादनमिश्रागिरता-नामैकैका, एवं षट्कचतुर्विंशतय इति । अष्टोदये मिथ्यादृष्ट्यविरतयाः तिस्रः तिस्रः, सास्वादनमिश्रयोर्द्वे द्वे, देशविरतस्यैका, एवमेकादश चतुर्विंशतयो भवन्ति । सप्तोदये मिथ्यादृष्टिसास्वादनमिश्राप्पमतानामैकैका, अत्रिरदेशविरतयोस्तिस्रस्तिस्रः, एवं दश चतुर्विंशतयः । षडुदये अविरतरैका देशविरतयमत्र गोस्त्रिंशतिरिति, एवं सप्त चतुर्विंशतयः । पञ्चोदये देशविरतरैका, तिस्रः प्रमत्तरैष्वेवं चतस्रश्चतुर्विंशतयः । चतुष्कोदये प्रमत्तरैका चतुर्विंशतिरिति गायार्थः ॥ २७ ॥

पारस चउरो तिस्रपुष्पा उ पंचाह वन्यगे उदया । अबन्यगेवि एवको तेसोया नवसया एवं ॥ २८ ॥

व्याख्या-द्वादश पञ्चवन्यके द्विकोदयाश्चतुर्वन्यके चत्वार एकोदयाः, त्रिवन्यके त्रयः एकोदयाः, द्विवन्यके द्वौकोदयो, एकवन्ये एक एकोदयः, अबन्यकेऽप्येक एकोदयः, एभिस्त्रयोविंशतिभिस्तृयेयुक्ताः मायुदया नवशतानि त्र्यशोत्पथिकानि उदयानां भवन्ति । यद्यपि सञ्जलनानामुदयं प्रति मेदो नास्ति तथापि वन्यक्रमेद्वादेदः, तुशब्दत्वं यद्यथाप्रमत्तापूर्वगौ गुगं मति भिन्नौ, तथापि नववन्यवन्य स्त्वात् न वन्योदयाभ्यां पिप्रमत्तो वन्यक्रमेद् एव विवक्षितः, नैवात्र गुगमेद इति गायार्थः ॥ २८ ॥

चउपन्यगेवि बारस दुगोदया जाण तेहि छुहेहि । वन्यगमेण्वेवं पंचगसहरसमुदयाणं ॥ २९ ॥

अथवा—चतुर्विधवन्धकस्याद्यविभागो वेदानामुदयं केचिदिच्छन्ति, आश्रयवन्धकेऽपि द्वादश द्विकोदयान् जनीहि,
न्याख्या—तेषां वन्धकभेदेनैवं पञ्चानं सहस्रं ग्राहनीयस्योदयानां
अथवा येषां मतेन तैस्तु 'द्वैतः' शसितः, पूर्वोदयोद्यति-गमयते, तेषां
भवतीति माथार्थः ॥ २९ ॥

भवतीति गार्थः ॥ ३९ ॥
धारस वुगोदष्टहि भंगा चडरो य संपराएहि । सेसा तेचिय भंगा नवसयछावत्तरा एव ॥ ३० ॥
व्याख्या—द्वदश द्विकोदयानां भङ्गाः—यकाराश्चत्वारः, सम्परायाणां क्रोधादीनां षण्णवर्थे तृतीया एते पोढरा भेदाः
पण्यधिकनवशतयुक्ताः षट् सप्तत्यधिकानि नवसत्तानि शोहनीयस्योदयानां भवन्ति । शेषास्त एव भङ्गाः—अकाराः, यद्बुदयविवक्षवाद्भो-
क्रियते, न वन्धक्युणविवोपाविवक्षेति गार्थः ॥ ३० ॥

शुणविषयया मोहनीयोपपानाह-
मिच्छाद् अप्यमन्तयाण अदृष्ट हेति उदयानं । चउवीसाओ सासणमीसअण्वोण'खड'खडो ॥ ३१ ॥
व्याख्या—मिथ्यादृष्टदुक्खसमोदययोरेकका चतुर्विंशतिस्त्वयानाम् । नवाष्टोदययोस्तिस्त्वित्तत्तः, एवमष्टौ चतुर्विंशतयः ।
अवित्तस्य नवपट्कोदययोरेकका, सप्ताष्टोदययोस्तिस्त्वित्तत्तः, एवमष्टौ चतुर्विंशतयः । देशवित्तस्य पञ्चाष्टोदययोरेकका, पट्-
कसप्तोदययोस्तिस्त्वित्तत्तः, एवमष्टौ चतुर्विंशतयः । ममत्स्याप्रपत्तस्य वा चतुष्कसप्तोदययोरेकका, पट्पञ्चोदययोस्तिस्त्वित्तत्तः,
एवं अष्टावधौ चतुर्विंशतयः । अपूर्णकारणस्य चतुष्पट्कोदययोरेकका, द्वे पञ्चोदये, चतस एव चतुर्विंशतयः । सास्वादस्य सम्प-
मिथ्यादृष्टेऽथ नवसप्तोदययोरेकका, द्वे अष्टोदये, एवं चतस्रश्चतस्रश्चतुर्विंशतयः । एवं द्वापञ्चाष्टोदयानां चतुर्विंशतयोर्मिलिताः सर्वान्

अपि भवन्तीति गार्थः ॥ ३१ ॥

चउवीसगुणा यए बायरसुहुमाण सत्तरसअण्णे । सन्वेसुवि मोहुदया पणसद्दा बारससयाओ ॥ ३२ ॥
व्याख्या—चतुर्विंशतिपितृवर्गगुणाः सन्तो द्वाणञ्चासुवतुविंशतगे द्वाणञ्चानि अटवत्तास्त्रिंशदधिकानि भवन्त्युदयानाम्,
पादरयून्मरुणयोः सप्तदशोदया द्वादश द्विकोदयाश्चत्वार एकोदया बादरकपाकरा, मूलसम्प्रापस्यरु एतोदयाः, एते सर्वे
ऽपि सर्वेऽपि गुणस्यानेषु मोहनीयस्फोदयाः पञ्चषष्ट्यपि म्हादश्वतममाणा भवन्ति, तुल्यद्वारम्भं एवं प्रतिविशेषो नतूरय-
कथफलकानो विशेष इति गार्थः ॥ ३२ ॥

अतिवैशमार-

उदयविगण्या जे जे उदीरणाए वि होति ते ते उ । अंतसुहुत्तियउदया समयादारम्भ भंगा य ॥ ३१ ॥
व्याख्या—उदयभेदतो कथरुभेदतो वा गुणभेदतो वा यान्तो मोहनीयेदयविकल्पा भेदास्तामन्त उदीरणाया अपि
भवन्ति । एतपि मिथ्यारसम्भारसवेदनप्रसङ्गकलनलोभानां उदयेऽप्युदीरणा भवन्तीति, तथापि तारती सद्दया न व्यभि-
चारस्युदयानाम्, यत उदयोदीरणयोरेतारलिङ्गमात्रकाल एतन्तरम्, येन तथैव, कालेन च नात्राधिकारस्तुष्टाद् मातृक-
र्मन्त्रापि उदया एवमोदीरणां प्रति मन्त्रव्याः । कालतत्र सर्वेऽप्युदया एकोदयादिदशपर्यन्ता अन्तर्मुहचिक्ता उत्कृष्टतोऽवगन्तव्याः
लघन्यतस्तु सामयिक्ताः, यतः पञ्चादिकेऽप्युदयेषु षण्णुसोदयेन मागम्, स चानुत्तादिरक्षितोदयमुदयान्तरं न प्रति । चतुर्को-
दयोऽपि यः प्रमत्तान्नजयोः स मयादीनां उदयमात्रौ पञ्चादेषु परावृत्तिमुपपाति । यस्तु अपूरकणस्य स तदगुणभावादेरा-

ननुनात्परातो विनश्यत्येव । एवं द्विर्नोदयावपि, अतोऽन्तर्हूविष्काः सर्वेषुदया वदययद्वाः तत्रकारा अन्तर्हूविष्का एवोत्कृष्टतो
जयन्तः सामयिकाः, यतो युगेन वेदेन वा-क-सर्गहूवादास्तः परार्वावतव-यम् । द्विहादिषु सर्वेषुदयेषु तदुदयमारम्भसमय
एव यदा शुणी विनश्यति, तदेदयारुद्धेः वा सामयिका भवन्ति, वदन्तातो यः क.लः स यावित एवेति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥
मिच्छन्तं अगामीसं चउरो चउरो कसाय वा संभं । ठाइ अनुवे छं वेयकसाया परे तओ लोभं ॥ ३४ ॥

व्याख्या—मिथ्यातादयो मिथ्याहृदयेव तिष्ठति, अनन्तानुमन्युदः सास्वादने तिष्ठति, सम्यग्मिथ्यात्वोदयः सम्यग्मि-
थ्याहृदो तिष्ठति, द्वितीयः कषायाणमुदयोऽविरते तिष्ठति, तृतीयरुपायाणामुदयो देशविरते तिष्ठति, अविस्तायेष्वमत्तान्तेषु
शुणेषु सम्यक्तोदयो भजनीयः, यतस्तदन्तरः सप्तर्षेणपयामको भवति, क्षपको वा अपूर्वकरणोचारणात्माशुक्ता यथासङ्ख्येन
मकृष्टयो मुणस्यानेषु मन्तव्याः, हास्वत्परविशोकमपुगुसा एता हास्यादिपटुक्रमस्योदयोऽपूर्वकरणे तिष्ठति, वेदसाहचर्यादेद-
वपस्य कषायप्रयस्य च परे वादरुपाये ततोऽपि परे सूक्ष्मरुपाये सञ्ज्वलनशोभस्योदयस्तिष्ठतीति गार्थार्थः ॥ ३४ ॥

मोहनीयसत्स्थानान्याह—

अहमसत्तगच्छकगचउत्तिगदुगएकगहिंया वीसा । तेरस चारंकारस संते पंचाद जा एव ॥ ३५ ॥

व्याख्या—अटुक्तसारूपपटुक्चतुस्त्रिंशेकाधिका भवेद्विंशतिः, त्रयोदश द्वादशैकादश सत्त्वमाणि पञ्चादियावदेकमिति पदानि ।
पदार्थः सुगमः ॥ ३५ ॥

अपुना युगस्यानेषु मोहनीयकृतीनां सरूपमव्यवच्छेदं सत्स्थानानि चाधिधीयन्ते—

अणमिच्छमीससम्माणअविरया अप्पमत्त जा खवगा । समयं अट्ट कसाए नपुंस इत्थो कमा छक ॥ ३६ ॥
 पुंवेयं कोहाई निपट्टि नासेइ सुहुमतणुलोभं । तिण्णेगतिणचउसुं तेकारसचउतिसंताणि ॥ ३७ ॥

व्याख्या—सादृश्याया सरुमर्मव्यवच्छेदः, द्वितीयगाथायाश्चादेन तु गुणस्थानेषु सत्स्थानान्धभिहितानि । तानि चामूनि
 मिथ्यादृष्टीगण्यष्टाविंशतिसप्तविंशतिपरिदृशतयः । सास्त्रादनुरैकाष्टाविंशतिः । सम्प्रगमिथ्यादृष्टाण्यष्टाविंशतिसप्तविंशतिचतुर्विंश-
 तयः । अवितदेशविरतप्रपत्तामपमत्तानां पञ्चाष्टाविंशतिचतुर्विंशतिनिर्णयेकविंशतयः । अपूर्वकरणस्य त्रीण्यष्टाविंशतिचतुर्विंशत्येक-
 विंशतयः । अनिट्टित्तिवादस्य त्रैकादश अष्टाविंशतिचतुर्विंशतयेऽर्थादिति । मूल्यागस्य चत्वार्यष्टाविंशतिचतुर्विंशत्येकविंशत्ये-
 एकरूपाणि । उपशान्तस्य त्रीण्यष्टाविंशतिचतुर्विंशतयेऽर्थादिति ग्राह्यत्वात् ॥ ३६-३७ ॥ सत्यदाना सम्भवत्तरणमाह-
 छब्बीसणाइमिच्छे उव्वलणाएव सम्भमोसाणं । चउवोस अणमिजोए भावो भूभावि मिच्छाओ ॥ ३८ ॥

व्याख्या—पटुविंशतिप्रकृत्यात्मकं सत्स्थानमनादिमिथ्यादृष्टौ भवति, अष्टाविंशतिसरुमर्माणो वा सम्प्रसत्त्वादलनात् सप्त-
 विंशतिसत्स्थानं सम्प्रगमिथ्यादृष्टौ द्वितीयप्रकारेण पटुविंशतिर्भवति । चतुर्विंशतिस्थानं पुनरन्तानुबन्धन्यवियोजनया भवति,
 सम्पूर्णमोहनीयसरुमर्मां सम्प्रदृष्टिं श्रान्तानुबन्धनो मित्रायति, शेषरूपाणोरूपाण्यु सत्त्वावेन स्थापयति, तदा चतुर्विं-
 शतिसत्स्थानं भवति । अहं तेषामसद्रुतानामपि कर्मभूतोंऽपि सत्त्वा प्रादुर्भावो भवति ! अत्राचक्षते, मित्रात्तादृशदेतोर्निमित्तात्
 तेषां सम्भवत्तत्त्वा भूयोंऽपि भवति, तत्रैव सम्प्रदृष्टः पारशान्तगायत्रा मिथ्यात्वादाह भवति, तदा जन्मानुबन्धेनां बन्ध-
 कोऽष्टाविंशतिसरुमर्मां च भवतीति गार्थार्थः ॥ ३८ ॥

मोहनीयमकृतीनामुद्धतानाह-

सम्प्रमीसाणं सिच्छो सप्तमो पदमाण होह उव्वलमो । वंघावलिपा उप्पि उदओ संकतदलिपरस ॥ ३९ ॥
व्याख्या—सम्प्रत्यसप्तमिगम्यात्तपोमिथ्यादष्टिद्वल्लः सम्प्रहृष्टिः प्रयमानाह—अनन्तानुबन्धिनाहुल्लो भवति, तेषा-
मुद्धतितानामसद्वृत्तानां मिथ्यात्वोदयसद्दानमपि उदयोऽन्वाधावप्यवतैरतीतभवतीति फस्यचिदभिप्रायस्तद् व्युदासाणाह वन्ध-
समयादारभ्य तत्तता भवति, तत्सत्तायां च मतिप्रवृत्ता, तस्यां च सत्यां शेषमकृतिभ्यो दल्लसद्भ्यः, तस्य च सद्भावप्रलिकारय्ये
उदय इति श्रुत्युक्तम्, 'वंघावलिपा उप्पि उदओ' इत्यत्राविरोधः, यतो वन्यादुवरसमये सद्भ्रमोऽपि भवतीति गायार्थः॥३९॥

सद्रन्योदयसंशेषमाह-

वावीसं वन्धन्ते, मिच्छे सत्तोदयमि अहयीसा । संतं छसत्तयीसा य हेति सेसेसु उदएसु ॥ ४० ॥
व्याख्या—द्विविद्विमतिसन्त्यके मिथ्यादृष्टो सप्तमोदये अष्टाविंशतिसंस्थानं भवति, नेवरे, कुत एतद् निश्चीयते, यतो
भयलुगुप्तानन्तानुबन्धुदयविरुत्पत्तया सप्तोदयो भवति, अनन्तानुबन्धुदयश्च यत्र यत्रोदये भवति, तत्र तत्र मिथ्यादृष्टोदृष्टावि-
शतिसत्कर्मवत्तया भाव्यम्, प्रयोजनं प्रागभिहितमेव, तेषामुदये भवतीत्या सा, यतो निधपात् पदसप्तविंशतिसत्तयोस्तदुदयेन भा-
व्यम्, 'शेषेषु' दक्षनपादोदयेषु, पदसप्तविंशतिसंस्थाने भवतः, पद्विंशतिरनादिमिथ्यादृष्टवयोद्धलनाद्वा, सम्प्रसरोद्धलनात्
सप्तविंशतिराविंशतिः प्रागभिहितैव । सारादने पद्विंशतिवन्त्यके अष्टाविंशतिसत्कर्मणि सप्ताष्टनरोदया भवन्ति, 'द्वितीयसत्'

१ सम्प्रत्यसप्तमिगमोहनीयकृषिप्रतीयसद्भावविषयः

देसाइस्तु चरिदुष्ट ए इगिवीसा वज्रिथाइ संताई । सेसेसु हेअंनि पंच वि तिसुविप्र पुण्ड्रंभि संततिंग ॥४२॥

व्याख्या—देशविरतादीनां चरयोदये एकविंशतिसत्स्थानविविधानि शेषाणि चत्वारि भवन्ति, शेषेषु पञ्चापि भवन्ति, अर्धवृत्तणोदयेषु त्रिधापि सध्विंशति समुदायार्थः, विशेषपर्यटना तरेण कार्यं, देशविरतस्य च योदगम्यत्स्य च यो-
दशवन्धमत्तं देशविरताग्रहेनैव सिद्धं तेन नोच्चार्यते । चरयोदयोदये एकविंशतिप्रधानं (न) भवति, यतस्तत्सप्तसहस्रेण
संघट्टं सचोदयो भयजुगुप्सावेदकोदयेन संघट्टः, शेषाणि च चारि सत्स्थानानि द्वित्रिचतुर्गविंशत्याख्यानि भवन्त्येव, यतस्तेषु
वेदकोदयोऽपि भवति । 'शेषेषु भवन्ति पञ्चापि' इति सप्तकोर्यो यो भयजुगुप्साकृततत्रैकविंशतिसत्स्थानम्, यौ तु सप्तको-
दयोः भयजुगुप्सापेक्षया वेदकोदयकृतौ तयोर्द्वित्रिचतुष्टाविंशतिसत्स्थानानि स्युः, यतस्तेषु वेदकोदयो भवति । पण्डुदयो यथा भये-
कृता जुगुप्साकृतौ वा भवति, तदैकविंशतिः सत्स्थानम्, वेदकृते पण्डुदये शेषाणि चत्वारि प्राग्वत् । पञ्चोदये त्रीणि सत्स्था-
नानि एकचतुष्टाविंशत्याख्यानि सप्तकोपशमंशयादिति । बहुवचनकरणं नोदयप्रक्राहकं प्राकृते द्वौरेरपि तद्वाचादौ; मध्यमो-
दयपर्यटनवा भक्तिभेदख्यापनार्थम्, कृत एतदवसीयते ? प्रथमे पण्डुदयेऽविरतस्यापि तत्सन्निहितं मुखैवोक्तम्, तद्योपशमश्रेणीमन्त्री-
कृत्या अविरतोद्योपशमान्तात्तेषु भण्णोपम्, वेदकोदयराहितेपुद्गम्यानेति । प्रमत्ताभ्यन्तरोच्चैरुच्यन्तस्ते चतुष्टकोदयस्य
प्रथमस्य पञ्चपण्डुकोदयोः शेषोदयस्य सप्तोदस्य च योदगम्यत्स्य च विशेषेण, शेषं देशविरतमन्योरपि चिन्तेतः, अपूर्वकरणस्य नव-
वन्धस्य त्रिषण्डुदयेषु च मुख्यशान्तराम्योदस्य सप्तकोदयस्य सप्तानि भवन्ति, यतस्तेषु तेषु वेदकोदयो नास्ति, तान्यपि
वेदसहस्रेणोपसमनेन वा संवृत्तानीति यावदर्थः ॥ ४२ ॥

पंचाह् बंधगेसु इगह चउवीस बन्धगेगं च । तेरस थारेकारस य होति पण बन्धिखवगरस ॥ ४३ ॥

एगाहियाय चन्धा, चउबन्धगमाइयाण संतंसा । बन्धोदयाण विरमे जं संतं छुमइ अण्णस्य ॥ ४४ ॥

व्याख्या—पञ्चचतुस्त्रिंशैकवन्धकेष्वन्यकै सुभसम्पराये उपशान्तरूपाये सत्स्थानरूपं भवति, एरुविगतिः क्षोणस-
प्तस्यष्टाष्टविंशतिरूपशान्तसमस्य चतुर्विंशतिरनन्तानुगन्धिविसंयोजनरूपेति, उदरमाश्रित्य तानि द्विकोदये एकोदये
जुदेये चोपसमश्रेण्या भवन्ति, अन्यरूपभसम्परायंषपै सञ्जल्लोभैरुपकुशालं चतुर्थं सत्स्थानं भवति, तस्यैवोदयो
ऽपीति । प्रागभिहितैरुविंशतिराभिः कपायैः क्षपैः च योदंशं संसरानं यादरुकरास्त्र, ततोऽपि ननुसंश्लेषे क्षपिते द्वादशं
तस्यैव, ततोऽपि क्षोवेदे क्षपिते तस्यैव कादशह, ततो दास्यदिपदरूपेते पञ्चमुक्तसत्त्वे सत्स्थानं तस्यैवं चतुर्थं यादर-
क्षपस्य । एतानि चत्वारिपि पञ्चम्यहरा द्विहादयेन भवन्ति, ततः स एव चतुर्विंशोदयो पञ्चसंस्मर्यो
च, तस्य चतुर्विंशत्त्वे चैवमानस्य पुरुषोद्देशोद्देशोद्देशे, यथा बन्धः प्रथमं ततश्चादयः ततः सत्स्मरतां पुरुषादीनां नवति,
पुरुषवेदः लक्षणानिना दन्द्यमानं क्रोधे प्रसिद्धिं, तस्यैव कोदसा भवति, चतुःसत्स्मर्यतां च योदस्य, तस्मादेतदेति किं
त्रिवन्धरूपं चतुःसत्स्मर्यताः पुनः कोदेषां प्रसिद्धे त्रिकसत्स्मर्यता, पचाद् द्विहादयः त्रिसत्स्मर्यतां च, पुनर्मने मायायां
प्रसिद्धे द्विकसत्स्मर्यता, ततैकवन्धकं द्विसत्स्मर्यता च, ततश्च मायायां लभे प्रसिद्धायां त्रिकसत्स्मर्यता भवति, ततश्च यादर-

१. पञ्चविधयश्चकस्येत्तत् स्थानं केवाधिमायेजः स्यगादीति न ज्ञायते, पुरुषोद्देशोद्देशोद्देशः समं च यथच्छेदेन
चतुर्विधयश्चकस्येय संभवात् ।

गुणस्थानान्ते एकवचनकृतं निर्वर्त्तते, सत्कर्मता बहुदयश्च भवति । सत्यसम्परायगुणस्थानमाप्ता लोभोदयसत्कर्मता च सूक्ष्म-
सम्परायचारित्रं तद्गुणपर्यन्तं यावद् भवति । तच्चातिक्रम्याकृपायित्वमुपगच्छति, ययास्यातचारित्रं च सप्तकश्रेण्यां क्षीणकृपायगुण-
मिति (गाथाद्वयार्थः ॥ ४३-४४ ॥)

गुणेषु सत्स्थानसङ्ख्या 'सिक्वेम' इति,

त्रिणि मिथ्यादृष्टौ पद्विंशतिः सप्तविंशतिरष्टाविंशतिर्भावना कृतैव । सात्त्वादानेष्टाविंशतिरेका [उपशमसम्बन्धवत्त्वमात्रावन्न च
बहुवचनकल्पत्वात्प्रोच्यते] सम्बन्धमिथ्यादृष्टौ त्रीणि सत्स्थानानि चतुर्विंशतिः सप्तविंशतिरष्टाविंशतिरिति । अत्रितदेशवि-
रतप्रमत्ताममत्तपु पञ्च सत्स्थानानि, एकविंशतिः सप्तकस्ये, द्वाविंशतिः सम्बन्धमिथ्यात्वज्ञेये, त्रयोविंशतिर्मिथ्यात्वज्ञेये भवति,
अनन्तानुबन्धिषयात्तदुल्लान्दा चतुर्विंशतिर्भवति, सम्बन्धवत्त्वमाप्ता वेदकोदये चोपशान्तसप्तकस्य चाष्टाविंशतिर्भवति । अपूर्वकरणे
सन्नयं एकाविंशतिः चतुर्विंशतिरष्टाविंशतिरिति भावना कृतैव । वादरस्यैकादेशसत्स्थानानि, उपशमकरस्यैतदेव त्रिकम्, क्षयकस्यैतत्
सप्तदशकम्-त्रयोदश द्वादशैकादश पञ्चचतुस्त्रिव्येकमिति, भावना कृतैव । उपशमे सूक्ष्मस्य त्रिकं तदेव, क्षयकस्यैकमकृत्यात्मकं
चतुर्थम् । उपशान्तस्यैतदेव त्रिकं तत्परलो गोदनीयस्य सर्वथाभाव इति गार्थार्थः ॥

सत्तावीते पल्लासंखंसो पोगालङ्क छन्वीसे । वे छवद्दी अडचउवीसिगिबोसे उ तेत्तीमा ॥ ४५ ॥

अंतमुहुत्ताउ ठिई तमेच दुहभो विसेससंताणं । होइ अणाइ अणता अणाइ संतं च छन्वीसा ॥ ४६ ॥

१ सप्तविंशतमगाथोत्तरार्धं पूर्वं व्याख्यातमप्यत्र पुनः किमर्थं व्याख्यायते तद्विप्रार्थं त एव ज्ञानन्ति.

व्याख्या—सप्तविंशतिसंस्थानस्य पत्योपमासङ्ख्येयभागमात्रा स्थितिः, पुद्गलपरावर्त्ताद्धिं पञ्चविंशस्य, द्वेपटपट्टीसाग-
 रोपमाणां अष्टाविंशस्य, चतुर्विंशस्य च, एकविंशस्य तु त्रयविंशत्सागरोपमाणि स्थितिरिति एतेषां जघन्या सर्वेषां शेष-
 संस्थानानां द्विधापि जघन्यत उत्कृष्टतश्च स्थितिरन्तर्मुहूर्त्तं भवति, अनाद्यर्पयवसितकालमभ्यव्यानां सपर्यवसितमनादिकालं
 भव्यानां पञ्चविंशं संस्थानं भवतीति समासतो गथाद्वयार्थः ॥ ॥ विस्तरार्थस्तु सप्तविंशतिसंस्थानस्य पश्योपमासङ्ख्येय-
 भागमात्रा कथं कालस्थितिः ? औपशयिकसम्यक्संस्थेनाष्टाविंशतिसंस्मृतां कृत्वा ततः सासगानं गत्वा मिथ्यादृष्टिं प्रति-
 पद्यते, अनन्तरमेव वेदकसम्यक्त्वं वा गत्यान्तर्मुहूर्त्तान्तरतः कालान्तरेण वा मिथ्यादृष्टिं प्रतिपद्यते, तदुदये सम्यक्त्वं वस्तुदत्तं (ल)
 यितुभारभते, न तत्सचायां सम्यग्मिथ्यात्वम्, तच्च पत्योपमासङ्ख्येयभागमात्रेण कालेन दत्तं (ल) यति, मिथ्यात्वभावेन परि-
 णमयतीत्यर्थः ततः सप्तविंशतिः भवति । सा च मिथ्यादृष्टेः द्वितीयं संस्थानम्, सम्यग्मिथ्यादृष्टेः यत उद्बलनाया अप्रारम्भे
 तस्य सम्यग्मिथ्यात्वोदयो भवति, तद्गुणप्रत्ययादेवान्तर्मुहूर्त्तकं भवत्यम् । यतु मिथ्यादृष्टेस्तस्योद्भवः (ल्य) मानस्य पत्योपमा-
 सङ्ख्येयभागोऽतिप्रामाण्यः, अत इयन्मात्रास्थितिः उत्कृष्टा जघन्योत्कृष्टा चास्य गुणभेदादुच्यते । तदुदत्तं (ल) ने च पञ्चविंशति-
 संस्थानं तच्च पुद्गलपरावर्त्ताद्धिं देशानं भवति । अन्तर्मुहूर्त्तान्तरो वा औपशयिकसम्यक्संस्थेनाष्टाविंशतिसंस्मृतां
 भूयोऽपि भवति, एवमेतद् भाव्यम् । 'वेद्यवद्दी अद्वयवद्दी' इति द्वे पट्टपट्टीसागरोपमाणाष्टाविंशतिसंस्थानं चतुर्विंशतिसं-
 स्थानं च, एतो वेदकसम्यक्त्वेनाव्यवच्छिन्नेन पट्टपट्टिः सागरोपमाणि जीवन्तिप्रति, ततः सम्यग्मिथ्यात्वं गच्छति, तत्रान्तर्मुहूर्त्तं
 स्थित्वा भूयोऽपि सम्यक्त्वं गच्छति, तत्स्थानस्थित एव भूयोऽपि पट्टपट्टीसागरोपमाणि तिष्ठति, तदुद्बलनायां सप्रकृष्येणो मिथ्यात्वं

वासरं गच्छति । आर्यं उभयमुखस्यैवैवकालमग्निरुपैवति पं हि सन्निवृत्तितत्त्वाने (सम्पन्नान्स्थाने) जगन्गस्थितेऽप्य
इत्येवमेतत्, सम्यग्गिथात् सम्यग्गत्तु दृश्यते, यतः उभयोदयेऽपि सप्तदशो वन्द्यः, सप्तदशस्य उदयाथाग्रे प्रतिपादिताः
मन्त्रं च सम्यग्गत्ताभिमुखं क्रिश्चिद्विशुद्धं शोधयानं तद्वदुपनयते, "जन्माने क्ले" इति वचनात् न दोषः । अथवा अन्तर्गुह-
गिता स्थितिर्दोऽष्टाविंशतिसंख्यां यदा वेदकोदयमावास्तस्यैव शणे सप्तदशस्यैवमर्थयति, तदाऽस्ति तद्वद्विद्वत्प्रत्ययस्य
(भृष्टादिनिगुनिप्रयोगेतिदितादिशक्तिरूपाणि) यदायैपि सत्त्वानानि परिपश्यन्तर्गुहविंशतिं भवन्ति, एकविंशतिसत्त्वानस्य
तु भवत्तिदासागरोपमाणि स्थितिश्चैव शक्तिस्तत्त्वकः सगंधादिषु गच्छति, तदा तस्य त्रयविंशतागरोपमाणि आयुर्भवति, तस्य
च स्थानस्य स्थितिसत्त्वादागरोपमानस्यैव उदयं चेद्वत् । तुल्यद्विधायादष्टाविंशतिर्निगुहयेकविंशतिसत्त्वानेषु नराग-
स्यपि ता मन्त्राः । एकविंशतेर्वन्द्यन्तर्गुहविंशतिः सप्तदश तन्त्रादेव सप्तदशेणोपाकृतो भवति, यतः सप्तमा मनुतीनां
अन्तर्गुहविंशति भवति एकविंशतेरष्टाभिर्गुहविंशतिः शक्तिः त्रयोदशं सत्त्वानम्, तदादीनां अन्तर्गुहविंशति-
काशानामपि भवति, यतः सप्तदशेणां प्रतिपत्ताभावाः, वरणाभावादेवं भाव्यम्, पञ्चविंशतिस्थानं भव्यनामनादिसंयसितम्,
आप्यानामनायपर्वसितं क्लृप्तं भवति, यत्तद्वोरिन्मन्त्रा स्थितेयं गोहनीयन्मोदकास्थानप्रख्या कृता, अधुना नाना
आश्रय इति गण्यद्वयार्थः ॥ ४६ ॥ ॥ ४६ ॥ गोहनीयं समाप्यम् ॥

अथ जन्तुगजाश्च जन्तुगद्वि हेरेरिया बहुसो । कं उदयं च उच्येति सेतुपर्वत नामस्य ॥ ४७ ॥

व्याख्या—अपराधं कृत्वा तपसां प्रतिष्ठां प्रेरिता बहुधाः वन्यं उदयं चोपयन्ति, शोषमकृतयो नात्र इति पदानि । पदार्थ-
स्तु अपराधं कृत्वा नमहेतवस्तथापान्येन काश्चित्प्राप्तयो यन्मुष्णमतिविश्रामविश्रामाभ्यां वन्यं उदयं वा नात्रो गच्छन्ति । काश्चि
ज्जातिहेतव इन्द्रियप्राधान्येनेत्यर्थः । काश्चित्पराधमहेतवोऽन्या देवमरुतमहिबन्धो 'बहुशो' बाहुल्येन वा, यतः स्यात्परजस-
वीर्यशून्यमकृतीनामपि प्रतिहेतुत्वं कासाच्चित् दृश्यत इति गार्थार्थः ॥ ४७ ॥

उदयप्यत्ताणुदधो परसखो अणुवसंतपगर्हणं । अणुभागजो उ निञ्चोदयाण सेसाण भइअव्यो ॥ ४८ ॥

व्याख्या—उदयप्राप्तानां प्रकृतीनामुदयो भवति, तच्चोदयस्त्रिविधः स्थितिसोदयः, सम्भास्युदयः, प्रयोगोदयश्च । सर्वा-
सां प्रकृतीनां प्रतिसमयं वन्यस्थितोनां वा स्वकृतावाभासमाप्तौ उदयावलिकामपि ग्रहितसमयस्य यः स स्थितिसोदयः, स
च सर्वासां मुष्णमभाववर्जितानां प्रवेशोदयाख्यः हरसां भवतिरपेक्षः, स्वकृत्स्नमकृत्यन्तः प्रतिसमयं भवति संसारस्थमाणिनाम् ।
यस्तु तथापि यद्रूपविकारणमाप्तौ भवति, स सम्भास्युदयः, स च विषाक्तोदयाख्यः शुभाशुभसत्सामयनरूपो ध्रुवोदयानामेव
प्रतिसमयं भवति, इतरासां तु भजनीयः । प्रयोगोदयश्च विषाक्तोदये सति जीववीर्यप्रयोगेणानुदयमाप्तदल्लुदयप्राप्तस्थितौ
यस्मिन्निपति तत्प्रयोगोदय उदीरणाभिधान इति गार्थार्थः ॥ ४८ ॥ देवगतिहेतुमाह—

अधिरासुभयवर्त्तसं परयायदुगं तसाह धुववन्धी । अजसयणिदित्रिउव्याहारगामुभरवगइसुरगइया ॥ ४९ ॥

व्याख्या—अधिरासुभयवर्त्तसंस्थानं परावर्त्तान्त्रासं तसादशो दश नाम ग्रगन्धिनो न च वर्णगन्धसंस्पर्शजस-
काम्निपागुल्लघुनिर्माणोपपत्ताख्याः, अवशेषश्चेन्निग्रयैक्यदिहाहारकदिहभरिगयागतो देवानुर्बुलका चैताद्वित्रात्मकृतयो

देवगतिरहंरा वन्यमुदयं वा गच्छन्ति । अस्मिराशुपायश्चोधिर्भोपन्यासादग्नौ भद्रा मत्वा इति गार्थाथः ॥ ४९ ॥

वन्धश्च तित्थमिभिन्ना मणुउरलदुरिसभदेवजोभाओ । नो सुदुमतिगेण जसं नो अजसत्थिरा सु माहारे ५०
व्याख्या—वीर्यकरनाम यदा मनुजगतिस्थितः यद्वाति, तदा तन्निमित्ता देवगत्या सह व्रथविशद यद्वाति । यदा तु देव-
गतिस्थितः वीर्यकरनाम यद्वाति, तदा तन्निमित्तानि मनुष्याद्विद्वद्भारिकृत्स्नवक्रपभनाराचसंहननानि देवद्विकाराहारकृद्-
कौक्रियाद्विकारिता देवयोग्याश्च सन्निविशति यद्वाति, एवं द्वाविशद यद्वाति, सपलोचाराणात् भद्रा ज्ञेयाः । अपवादमाह-
मूत्समाधारणपर्याप्तमिन्नेन सह यदाः श्रीचिन्मयो न भवति । नचावशोऽस्थिरायुमं प्रकृतय आहारकृद्विकेन सह वन्ध-
मुदय वा पान्तीति गार्थाथः ॥ ५० ॥

अपपञ्चत्तगचन्यं वृत्तरपरघापसासपञ्चत्तं । तसअपसत्थास्वगह वेउवं नरयगइहेऊ ॥ ५१ ॥

व्याख्या—अपर्याप्तनामहेतुकं यं वन्धं द्वाविशतिप्रकृत्यात्मकं तत्ररुगतिनिमित्तं तत् साहचर्येण वनाति, दुस्वरपराधा-
नोऽप्युत्तपर्याप्तमठनीय । पर्याप्तोच्चारणादपर्याप्तस्यावन्ध एव, नापर्याप्तनामापि । नरयगतिसाहचर्येदुर्गतिविकारमपि तद्विश्रमेय ।
प्रसाप्रशस्त्रविश्रयोगतिवैक्रियद्विकृतमदृश्रणादौन्दरिकं सामान्योक्तं त्यजनीयम् । एवं हि हुण्डसंस्थानवर्णनयससपदागुल्लूप-
यातेतैजःकाम्भेनिर्माणास्थिराशुमृगानादेवायदाःपञ्चिद्विजानतिवादरभत्येकदुस्वरपराधातोऽप्युत्तपर्याप्तकृतमक्रियद्विकृताऽम-

१-२ मनयो धन्ये एव निषेध मन्तव्यः, वस्तुत्ये. पुत्रोदयिरेनात्र उदयस्वीकारात् । एवं लेखनपदमित्तु सहचरात्
वृत्त्यते, पर्येकोपपञ्चातमगणयापामाहारकद्विक्रियम् ।

शस्त्रविदायोगत्याऽनुपूर्व्यौ नरकगतितेतनो वन्द्यप्रपयान्ति, अत्र च सप्तमप्रकृतिराहितत्वाद्विकृत्यो नास्तीति गाथार्थः ॥ ५१ ॥

तिरिङ्मनुष्यभद्ररूपणार्थं चक्रचक्रमाह-

हुंडोरात् ध्रुवबन्धिणीउ अधिराइ वृसरविहूणा । गइ आणुण्वि जाई बायरपत्तेयपज्जत्ते ॥ ५२ ॥

वन्द्यइ सुहृमं साहारणं च धोवरत्तसंगरेववृ । पज्जत्ते उ सथिरसुभजससासुज्जोवपरघायं ॥ ५३ ॥

आयावं पंगिविय असत्थविहूत्तरे च विगलेसु । पंचेदिएसु सुसराइखगइसंघयणसंठाणा ॥ ५४ ॥

व्याख्या—हुण्डसंस्थानमौदारिकसतिं नामध्रुवबन्धिन्यो नव प्रतीता एव, अस्थिरादयो दुःस्वरं विना पञ्चास्थिराशुभ-
दुर्भगानावेयापय इति षोडश, तिर्यग्द्विरूपं, मनुष्यद्विरु वाऽन्यतरा जातिः, यादरप्रत्येकनाम च एता अपर्शस्वका द्ववि-
सतिः आहुण्डसंस्थानाच्च उपरि क्रमेण स्थापनीया, अपर्शस्वकसहचरा इति प्रथमगार्थार्थः ॥ ५२ ॥ स एवापर्शस्वको यदा
स्यावरविशेषणविशिष्टो भवति, तदा मूर्त्तसाधारणस्यावरमकृत्यात्मिका वामपाशे तदुपरि लता कर्त्तव्या, तिर्यग्द्विरुं च दण्डे
व्यक्तं भवति, एवं तस्मिन्पार्श्वके त्तनामविशेषिते त्रैसादारिकाशोषाश्चरमसंहननात्मिका दक्षिणार्धे हुण्डोपरि लता कर्त्तव्या,
एवमुभयपल्लवयोः पञ्चविसतिः प्रकृतयो भवन्ति, यदा तु पर्वापक्षपाथान्यं भवति, तदा अपर्शस्वस्थाने तत् क्रियते, ततश्चोभ-
यपल्लवयोः तत्साहचर्यात् स्थिररुपपञ्चउद्दासो गेवपरागतप्रकृतयोऽन्या अपि षट् पूर्वाभिः सह यन्नाति, एवं चोभयपल्लवो-
रेकत्रिंशत्प्रकृतयो भवन्ति, एते पर्वापक्षपल्लवे स्यावरत्तसंविशिष्टे इति द्वितीयाथार्थः ॥ ५३ ॥ यदा पर्वापक्षैकैन्द्रियत्वविशिष्टो
भवति तदातपनाम द्वात्रिंशत्तमं वामपल्लवायां क्रियते । यदा तु पर्वापक्षका विरुद्धेन्द्रियविशिष्टो भवति तदात्वमश्वविदायोगतिः

दुःसरताम च दक्षिणछदायां स्थाप्यं श्रयश्चतुर्धममिति । यदा तु पर्याप्तका पञ्चेन्द्रियविशमनुष्यो ना भवति तदा तद्वि-
शिष्टस्य गुस्तरगुभगादेयमृगतयो न यद्योऽभिहितत्वात्, प्रश्नस्त्वविशयोगतिरिक्तस्था उक्तत्वात्, पञ्चसंस्थानानि पञ्चसंहननान्येव-
मेनागदुद्वेग दक्षिणत्रोपरि स्थापन्ते । एवं हि पर्याप्तकापञ्चेन्द्रियस्य सप्तचत्वारिंशत्यकृत्यात्मिका दक्षिणोलता ४७ । पर्याप्तक-
रिक्तत्रेन्द्रियाणां त्रयस्त्रिंशत्पञ्चकृत्यात्मिका दक्षिणैव लता ३३ । अपर्याप्तकप्रसानां पञ्चविंशतिप्रकृत्यात्मिका दक्षिणैव लता २५ ।
पर्याप्तकरिक्तैन्द्रिय द्वाविंशत्पञ्चकृत्यात्मिका वामलता ३२ । अपर्याप्तकैन्द्रियस्य पञ्चविंशतिप्रकृत्यात्मिका वामैव लता । एवं
लतापञ्चकृत्यात्मिका मृगतयः मत्त्येकं रूपमपि वा । एवं सर्ववन्द्योदयेषु स्वस्वसहस्रव्यभिचक्रप्रकृतिभिः सप्तलक्षव्यभिचक्रप्रकृ-
त्या कर्तव्येति तृतीयापार्यायः ॥ ५४ ॥ उक्ता चक्ररचना, वन्द्यस्थानान्याह—

तेवीसा पणुवीसा छव्वीसा अट्टवीसगुणतीसा । तीसेगतीस एगो वण्डणाना नामेड्ड ॥ ५५ ॥

व्याख्या—वर्णविधानिः पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिरष्टाविंशतिरेकान्विश्रुतं त्रिंशदेकविंशदेकविंशत्येवानि नाम्नो वन्द्यस्था-
नानि वन्द्यकाराः, अष्टौ भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ५५ ॥ तान्येव गतिषु सम्यन्ते—

मणुयगईय सव्वे तिरियगईय छ आइमा वंधा । नर (गुणतीसतासा वण्डवोसा य ईवेसु ॥ ५६ ॥

व्याख्या—‘मनुजगौ’ मनुजभारतस्य सर्वोऽप्यखिला नाम्नो वन्द्यविशेषाः वन्द्यरुद्धे प्रतिभवन्ति, सर्वानपि यद्वानीति
भारत । कः ? यत् । तस्य वन्द्यत्वमपि गतिषु गमनमस्ति, अत एकेन्द्रियेषु त्वतुभगाः त्रिपञ्चापट्टविंशतीर्विधानि, विकलान्द्रेयतुल्य-
पुमनाः पञ्चविंशत्येकान्विश्रुतविंशद् वन्द्यान् वद्वान्ति, नारकेषु गन्तुमना अष्टाविंशति वद्वान्ति, वेदेषु पचुकामो जोगो,

ऽष्टविंशत्येकोनविंशद्विंशदेकविंशत् वन्यान् वध्नाति, सप्तथश्रयोरेकविंशत्यो भवति, एवं मनुष्यगतिस्स्य सर्वेऽपि वन्याः सम्भवन्ति । 'विर्यगता' 'निर्यगतिस्स्यः पडाद्यान् वन्यान् जेवो वध्नाति, त्रिरुपश्चपड्मनवाधिका विंशतिः त्रिंशच्च । देवगतिः प्रायोग्यैकाविंशद्वन्धः तीर्थकराहारकवन्धेन सह भवति, एकवन्धश्च श्रेणिगनस्य एतौ तस्य न भवन्, शेषा मनुष्यस्येव स्व-
 बुध्या भवनीय । 'नरकगतौ' 'नरकस्यः एकोनविंशद्वन्धं त्रिंशद्वन्धं च वध्नाति, यवोऽवश्यं नारकः पर्याप्तः निर्यसु मनुष्येषु चोत्पद्यते, तयोश्चैकोनविंशद्वन्धमायोग्यः, यस्तु नारकः, तीर्थकरो भविष्यति श्रेणिरुत्त, स मनुष्यगतिमायोग्यं त्रिंशद्वन्धं वध्नाति । देवगतौ देवगतिस्थितः एकोनविंशत्रिंशद्वन्धं वन्याति भावना नारुत्त, पञ्चविंशतिं पृथिव्यम्बुवनस्पतिप्लुत्तुकामो वध्नाति । सातथा सैव पट्विंशतिर्भवति, सा तु पृथिवीकाधिकानामेव योग्या, एवं देवगतौ चत्वारो वन्या वध्यन्त इति गार्थार्थः ॥५६॥

तानेव गतिमायोग्यान् वन्यानाह—

अद्वयीसनरयजोगा अद्वयीसाहं सुराण चत्तारि । तिगणछवीसेर्गिदियाण तिरिम्णुयवधत्तिं ॥ ५७ ॥
 व्याख्या—अष्टाविंशतिवन्यो नरकजयनयोग्यप्राणिनां भवति । अष्टाविंशत्याद्याः चत्वारो देवगतिगमनयोग्यानां प्राणिनां भवन्ति । त्रिरुपश्चपट्विंशतिवन्याः एकेन्द्रियविप्रागतियोग्यानां भवन्ति । पञ्चविंशत्ये हो न विंशत्रिंशद्वन्धश्चिरे द्वेन्द्रियदितियङ्-
 मनुष्यगतिगमनयोग्याः प्राणिनो यद्यन्ति, यत् एवं अतस्ते प्राणुकन्धास्तासां गतीनां योग्या भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ५७ ॥

गुणस्थानेषु वन्यानाह—

भिच्छम्मि सासणाहसु तिअद्वयीसाहनामचंधाओ । छत्तिणिण दोतिदोवो चउ पण सेसेसु जसबंधो ॥५८॥

व्याख्या—मियाहट्टो सास्त्रादनादिषु त्रयोविंशत्या नाम्नो कन्या भवन्ति, यथासंख्येन मिथ्याहट्टे षट् त्रयोविंशत्या भाना निर्यमताविव । अष्टाविंशत्यासहस्रः सास्त्रादने, यतो देवमरुगतिस्तु एकैकोनविंशद्दन्वं तिर्गमनुष्यमायोग्यम्, तिर्गक-
मायोग्यं त्रिंशद्दन्वं वा वज्राति, तिर्गह्यनुगतिस्तस्य देवमतिमायोग्यमष्टाविंशतिवन् वज्राति, एवं त्रयो कन्या भवन्ति ।
सम्यग्मियाहट्टौ द्वौ, देवमायोग्यमष्टाविंशतिवन् तिर्गह्यनुष्यगतिस्तस्यो वज्राति, देवमरुगतिस्तस्यः मनुष्यगतिमायोग्यमेकोनविंश-
दन्वं वज्राति । अविरते त्रयो कन्या भवन्ति, तिर्गमनुष्यगतिस्तस्यो देवमायोग्यमष्टाविंशतिवन् वज्राति, मनुष्यगतिस्तस्यो देवमायोग्यं
एकोनविंशदन्वं वज्राति, देवमरुगतिस्तस्यो मनुष्यगतिमायोग्यमेकोनविंशदन्वं त्रिंशद्दन्वं वा वज्राति देशविरतममत्तयोद्वैविन्या,
नौ मनुजो देवमायोग्यमष्टाविंशतिवन्त्येकोनविंशदन्वं वा वज्राति (देशविरतनिर्यक्तु अष्टाविंशतिवन्त्य वज्राति) तुशब्दात्
यद्यपि आहारकस्य संयमो हेतुः, तथापि प्रपत्तस्य वादरादीनां च यतः शोः तिपन्दत्वात् तीस्ताच न भवति तेन प्रपत्तस्य द्वा कन्या
। भ्रमन्तस्य चत्वारोऽष्टविंशत्याया देवमायोग्याः, अपूर्वरुणस्य यज्ञोक्तस्य वज्राति । वादरस्यः स एवेति गाथायः ॥५८॥

तमगणुपुन्विजाई धावरमाईय दूसर विह्वणा । धुववंधिहुंङ्गविगह तेवीसा पञ्चथावरण ॥ ५९ ॥

व्याख्या—‘तद्गती’ त्वत्र विवक्षिता तिर्गगतिरानुपूर्वी च एकेन्द्रिजगतिः स्वावरसूत्रायापार्श्वरुसाधारणास्थिराशुभ-
दुर्भागानादेयापशोनामधुवाः, हुण्डसंस्थानं ‘विग्रह’ इति अपर्णान्कविशेषगादीदरिंरुं शरोरं एतास्त्रयोविंशतिमकृतयोऽप्यर्णान्-
कैकेन्द्रियस्य भवन्ति । अत्र चत्वारो भद्रकाः, कथं ? स्वावर्केन्द्रियापार्श्वरुसाधारणा पञ्चार्चविमकृतरः, तस्यां द्वे अधिके
ते च सप्तने वादरसूत्राभ्यां द्वौ भद्रौ तौ तु साधारणे प्रत्येके चैव चत्वारो भान्या इति गाथायः ॥ ५९ ॥

यस्तु स्यात्तैकेन्द्रियपर्याप्तकयोग्यं पञ्चान्नशतिवन्धं वध्नाति तद्विवक्षयाह-

पराईणं वच्चासो होइ गई इंदियाह आसज्ज । सपराधाज्जसासा पणुवीस छवीस साया वा ॥ ६० ॥

व्याख्या—प्रकृतानां पूर्वोक्तानां गतीन्द्रियात्राश्रित्य व्यत्यासः कर्त्तव्यः, यथा देवतत्कगतिप्रकृतीराश्रित्य स्यावरादि-
चतुष्कस्य व्यत्ययः, यथा द्वीन्द्रियादिजातिमाश्रित्य स्यावस्तत्समाधारणानां व्यत्यासः, एवं वैक्रियाहारकग्रहणे औदारिक-
व्यत्यासः, एवं स्वबुद्ध्या योज्यम् । अत्र तत्पर्याप्तकं परित्यज्य पर्याप्तकं स्याप्यते, शेषं तदेव । सैव प्रागुक्ता त्रयोविंशतिः
सपराधातोर्द्वैसा पञ्चविंशतिर्वाच्य, अत्र भद्राः—कथं ? पर्याप्तकैकेन्द्रियवामलताद्वात्रिलक्ष्म्यात्मिका, तस्याः पञ्चविंशति-
बन्धे उद्योतातपोरसम्भवाद् शेषाः पञ्चाधिकाः सप्तलप्रकृतयः स्थिरास्थिरशुभाशुभावदस्तत्सम्भवेकसाधारणाभिः पोट्य,
चतुष्प्रकृतिसापन्त्ये भूयोऽय्यः परित्यज्य पञ्चमा यज्ञप्रकृतिः स्याप्यते, तेन च सह सूक्ष्मसाधारणाभ्यां न बन्धो नो
'सुहृन्मतिगण जसमि' ति वचनाद् स्थिराभ्यां द्वौ तौ शुभेऽशुभे चैवं चत्वारो यशसि एवं विंशतिरिति । तस्यैव पर्याप्तकैकेन्द्रि-
यस्य सैव पञ्चविंशतिरातपेन सह वध्यमाना पद्विंशतिर्भवति, अस्मिन् बन्धे पद सप्तलप्रकृतयो लतायामभ्यधिकास्ताभ्य उद्यो-
तावपाभ्यां सह सूक्ष्मसाधारणयोर्न बन्धः, शेषाश्चत्वारः, स्थिरास्थिराभ्यां द्वौ तावदशुभे शुभे चैवं चत्वारो ते अयशसि यशसि
चैत्रमष्टौ ते चातपे उद्योते च पोट्य, एवं अत्र "उज्जोए शाखं" इत्यादिवचनाचतुर्गण्डिभ्यो भङ्गेभ्यः पोट्यैव भवन्ति, एवं
बन्धनयेऽप्येकेन्द्रियाणां चत्वारिणद् भद्रा भवन्ति, व्याख्याता चक्रमालतेति मांथार्थः ॥ ६० ॥

तगगइयाइदुवीसा संघयणत संगतिरियणुवीसा । दूसरपरधाउस्सासखगइ गुणतीसतीसमुज्जो वा ॥ ६१ ॥

व्याख्या—तद्गत्यादयो द्वाविंशतिः पूर्वोक्तास्त्रयोविंशतिः या सा स्वात्मनापवर्तिता द्वाविंशतिरिति । तदभावे मूलसाधारणयोग्यत्वात्, चक्रे तयोर्मूलस्तम्भे ह्यग्रहणात्, सा द्वाविंशतिः संहननत्रसादारिकाद्वापोपाप्तयुक्ता पञ्चविंशतिर्भवति अस्याः नास्त्यन्यो विकल्पः । कथं ? यतो द्वीन्द्रियपर्याप्तकदसिणलतायां पञ्चविंशतिरेव भवति, नास्त्यधिका, नापि सप्तला प्रकृतिरिति । तेन पञ्चविंशतिः दुःस्वरापराधातोर्द्वैताशुभविहायोगवियुक्ता पर्याप्तकद्वीन्द्रियस्यैकोनविंशद् भवति । तस्यां अष्टौ भङ्गाः, कथं ? यत्सत्त्वसिणलतायां त्रयविंशद्व्यसरोऽधिकास्तपः सप्तला उद्योतस्यात्रासम्भवात् स्थिरास्थिराभ्यां द्वौ, तौ शुभे अशुभे चैव चत्वारः, ते च यगस्यपञ्चसि चैवमष्टौ, सैकोनविंशदुद्योतेन युक्ता विंशत् द्वीन्द्रियपर्याप्तकस्य भवति, अत्राप्यष्टौ भङ्गा, अत्रापि त्रयविंशत्कृत्यात्मिकैव दसिणलता त्रयोऽपिकाः सप्तलाश्च स्थिरास्थिराभ्यां द्वौ भङ्गौ, तौ शुभेऽशुभे चैव चत्वारः ते यगस्यपञ्चसि चैवमष्टौ । एवं त्रिरपि वन्येषु सप्तदश । एवं त्रिविपि विकलेन्द्रियेषु । इन्द्रियभेदेनैकपञ्चाशद् भवति इति गाथार्थः ॥६१॥ तामेव गार्थां पञ्चेन्द्रियतिर्विंशं प्रत्याह—या द्वीन्द्रियस्यपर्याप्तकस्य पञ्चविंशतिः पञ्चेन्द्रियस्त्वक्तो विशेषः, अत्राऽप्येको भङ्गः, यतोऽर्पातकत्रसस्य दसिणलता पञ्चविंशतिर्मिष्टकृत्यात्मकैव, अधिकसापत्याहिततादेको भङ्ग इति । दुःस्वरापराधातोर्द्वैतासिवायोगतिभिः सैकोनविंशद् भवति, अस्यां च पटुत्वारिश्चच्छतान्यष्टाभ्यधिकाणि भङ्गानाम् । कथं ? अत्र पञ्चेन्द्रियपर्याप्तकत्रसस्य दसिणलता सप्तचत्वारिंशत्प्रकृत्यात्मिका वन्यैकोनविंशत् उद्योतय विंशदुक्त्वे सम्भवति, शेषा त्रययोरपि वन्ययोः सप्तदशाभ्यधिकाः सप्तलाश्च ताभ्यः सप्तयगस्यस्यन्त्राः पञ्चसंहननसप्तलाः (पञ्चसंहननसप्तलाः) भङ्गाश्चैवशुभयवन्ययोरपि स्थिरास्थि-

ते च दुस्सरे सुसरे चैवं चतुष्पष्टिः, ते च प्रशस्ताप्रशस्तविहायोगतौ चैवं शतमष्टाविंशत्यधिकम्, तत्रैकैकसंहने भवति एवं पद्भिः
संहननैः सप्तशतान्यष्टपष्ट्यधिकानि भवन्ति, तानि चैकैकसंस्थाने भवन्त्येवं हि पद्भिः संस्थानः पट्चत्वारिंशच्चतान्यष्टाभ्यधि-
कानि भवन्त्येवमेकोनविंशत्यन्ये त्रिंशद्वन्ये च ॥ ४६०८ ॥ एवं त्रिष्वपि वन्येषु द्वाभवति सप्तशधिकाणि ॥ ९२१७ ॥
सर्वस्यां त्रिपङ्क्तौ त्रिपङ्क्तौ निवतिशतानि अष्टाधिकानि । एके ४० विरुले ५१ पञ्च ९२१७ त्रिपङ्क्तौ ९३०८ व्याख्यतास्त्रिपङ्-
क्तिवन्था इति गार्थः ॥ ६१ ॥

मनुष्यप्रयोगान् यन्थानाह—

तिरियन्था मणुयाणं, तित्थगरं तीसमंति इह भेओ । संघयण्णिगुतीसा अडवीसा नारए एक्का ॥ ६२ ॥

व्याख्या—तिरिओ यन्था ये मणुक्कास्ते मनुजानां भवन्ति, यग्येकेन्द्रियादयस्तिर्यञ्चोऽभिधान्ते, मनुजानां तसत्वात् तेऽपि
प्रसमायोगेणा दृश्यन्ते, अतो ये द्वीन्द्रियादीनां तेऽप्यश्चविशत्येकोनत्रित्वत्रिंशद्वन्या भवन्ति, मनुजगतिस्तदाऽनुपूर्वी पञ्चेन्द्रि-
यगतिः, यस्मादप्रत्येकास्तिपासुभद्रुर्भागनादेयायशांसि नव नामधेयवन्धिन्यो हुण्डसंस्थानं औदारिकं तदङ्गोपाङ्गं अ-
न्यसंहननं पञ्चविंशतितमपगांरुमिति । आरुपगांरुतसहस्रारस्वेको विरुलो यतस्तपगांरुतकल्तायामेतावत्य एव मरुतयः,
तीर पञ्चोत्ततिः सप्तसप्तानोत्तच्छासविहायोगतिभिः सैकोनविंशत्यष्टांरुतसहस्ररा भवन्ति, पर्याप्तमनुष्यमायोग्या इत्यर्थः ।
गम्यो भग्नानां पट्चत्वारिंशच्चतान्यष्टपष्ट्यधिकानि । कयं ? यतः पर्याप्तमनुष्यपञ्चेन्द्रियस्य सप्तचत्वारिंशत्पकृत्यात्मिका दक्षिण-
पङ्क्ता, गम्यो उगोर्ते तद्वत् सम्भवति, रन्ये स्वापिषाभावात्, शेषाः सप्तदश सप्तानाः मरुतयः सप्त सेतवाः पञ्च संहननस्य पञ्च

संस्थानस्य सपत्न्याः एवं स्थिरास्थिराभ्यां द्वौ भद्रौ, तौ शुभेऽशुभे चैवं चत्वारस्ते सुखे दुःखे चैवमष्टौ, ते च सुभगे दुर्भगे च एवं
पोढाः, ते चाऽऽदेयेऽनादेये चैवं द्वात्रिंशच्च यथासि अथशसि चैवं चतुःषष्टिः, ते शुभविहायोगतौ अशुभायां चैवं अष्टाविंश-
त्यधिरुद्राश्च, तथैकास्मिन् संदनेन, तैः पद्भिः सप्तशतानि अष्टषष्ठ्यधिकानि भवन्ति, तानि चैकैकसंस्थाने, तैः पद्भिः षट्च-
त्वारिंशच्छतानि अष्टाभ्यधिकानि भवन्ति, एष कथ्यश्चतुर्गतिस्तस्यापि मनुष्यप्रायेणो भवति । पञ्चविंशतिवन्धस्तु नर-
तिर्पगतिस्तस्यैव नेतरयोरिति । 'तित्यरं तीसमिति' तिर्यग्प्रायेणो त्रिंशच्चं ज्ञातं अत्र तीर्थकरमिति विशेषः । अत्राष्टौ
भद्राः, कथं ? यदा तेदेवरक्रमित्यो वदन्ति, तदा मनुष्यप्रायेणा विंशच्चद्विपये तीर्थकरसहस्रान्नयस्त्रिंशत्कृतयोऽभिहि-
तास्ताथेमाः--अस्थिराशुभचतुरस्रं परायतोच्छ्वासं त्रसादयो दश नामध्ववन्धिन्यो नव अयसः पञ्चेन्द्रियजातिशुभविहायो-
गतिमनुजद्विक्रिदादिरियशरीरमोहाद् वज्रकृपभगाराचसंहननं तीर्थकरमित्याभ्यस्तितः सपत्न्या अभ्यधिकाश्च । तत्र स्थिरा-
स्थिरयोर्लोकैर्न भाग्यमेवं, द्वौ भद्रौ, तौ शुभेऽशुभे चैवं चत्वारस्ते यथास्ययसि चैवमष्टौ । एवं मनुजगतौ षट्चत्वारिंशच्छतानि
सप्तदशाधिकानि भवन्ति ॥ ४६१७ ॥ द्विन्द्रियाणां एकोनत्रिंशत् तैव संहननवर्जिता नारकप्रायोम्या अष्टाविंशतिभवति,
ताथेमाः--हुण्डसंस्थानं नव नामध्ववन्धिन्यः अस्थिराशुभचतुरस्रं पञ्चेन्द्रियजातिविहादरप्रत्येकदुःखपरप्राधानोच्छ्वास-
पर्याप्तत्रसाप्रशस्त्रविहायोगतिर्विक्रमनरकद्विक्रमितेतासु यतो धिका नास्ति, अत एव विंशत्य इति माथार्थः ॥ ६२ ॥

देवप्रायोग्यान् वन्द्यानाह-

तित्यपराहारागदोतिसंजुओ वन्धुनारागंसुराणं । अनियदोसुदुमाणं जसकिस्तीए स इगिबन्धो ॥ ६३ ॥

व्याख्या — एवं नारकानामर्थविराजितमकृत्यात्मको बन्धः, स एव शुभमकृतविविशेषिता देवानां भवति । सेवाप्राविशतिः
 तीर्थकरं युक्ता एकैर्न विभक्तं भवति । आहारकद्विकेन पुनर्युक्ता विभक्तं भवति । आहारकद्विकतीयकाराभ्यां युक्तैर्कत्रिंशद् भवति ।
 यदा नियमोन्मुखी वा सामान्यदेवगतिमायोगं बन्धं वध्नाति, तदाऽप्राविशतिमकृत्यात्मकमिति । ताम्रमोक्षसादयो वृक्षं नव
 नामधुवबन्धिन्यो देवगतिस्तदाऽनुपूर्वी पञ्चेन्द्रियजातिः परार्थबोद्धव्यसमस्तविहायोगित्वदुरसंस्थान वैक्रियक्षरीरं तदज्ञेया-
 न्निमित्तेता अष्टाविंशतिः । अत्राष्टौ भद्राः/कथं यतो देवगतिसंचराः त्रयस्त्रिंशत्समागमिहितास्ताभ्यं आहारकद्विकं मात्र सम्भवति,
 तेषां स्तिज्ञोऽधिकं विपक्षभूतोऽथ तास्वष्टौ भद्राः, स्तिरास्तिरांश्चो द्वौ, धुमे अधुमे चैव नत्वारस्ते यस्स्ययशसि नैवमप्राविशति ।
 ताम्रप्राष्टाविंशतिं तत्तयिन्नां यदा वध्नाति, तदैकोनत्रिंशद् भवति, अत्रांयष्टौ भद्रास्त एव किन्वेते मनुजानामविरताग्रानी ना-
 न्येषामिति विशेषः । यदा सेवाप्राविशतिराहारकद्विकेन सह यद्गति, तदा त्रिंशद् भवति, अस्यामेको भद्रः, यत उत्तमम्-” मोऽ
 जसअधिरातुनाहारे ” नारारकेण सहायसीऽस्थिरागुमानां मन्यो भवति; एते तीर्थतराहारकद्विकेन सहितां सेवाप्राविशतिरेक
 मिदं भवति, अत्राप्येक एव भद्रः प्राप्तव । एवौ च कन्याममचार्यकरणयोरैव भवतो नान्यस्येति । एवं देवगतायष्टादश भद्रा
 प्रणिप्रियादसूक्तपापणी पशुः/कीर्तिरेव एकवन्त्य इति गायार्थः ॥ ६३ ॥

नारायणोक्तः । तिलिनीं त्रिनवतिशतान्यष्टोचराणि । मनुजगतीं पद्मचक्षुःशिशिस्तुतामि संपदश्चाधिकानि । देवगतां बद्धादश
 पञ्चभक्त्याभयभक्त्योरेव कन्यानिस्त्वाम्नां प्रयोवशसंहराणि नैव गतानि । धर्मन्यासिस्त्वधिकानि भवन्ति, १३९४५ नास्तः ।
 । भाष्येष्टादशसंयुक्तावहरे.

मरुतीनां गुणेषु बन्धसम्भवमाह—

साहारणाह भिञ्जो सुहमायवथावरं सनयदुगं । इगिविगलिदियजाईं दुंढमपञ्जत्तेवट्टं ॥ ६४ ॥

व्याख्या—साधारणोपन्यासात् साधारणादिकपञ्चेन्द्रियपर्यन्तानां चतुःषष्टिमरुतीनां मिथ्यादृष्टिः बन्धक इति, काश्चताः? साधारणमूल्यात्पै रगवरं नरकादिकं एकेन्द्रियविकलेन्द्रियजातयः दुःखसंस्थानं अपर्याप्तं चरमसंहननं एतादृशयोदश सास्वावनादयो मरुता श्रेया यन्तीति गार्थार्थः ॥ ६४ ॥

सासायणोपसत्था चिह्नगर्हं दुसरदु मयुज्जोवं । अणएज्जं तिरियदुगं मज्झिमसंघयणसंहाणा ॥ ६५ ॥

व्याख्या—सास्वावनोऽप्यदास्वनिर्हायोगविपूर्वाणां पञ्चेन्द्रियान्तानामेकपञ्चाशत्स्य मरुतीनां बन्धकः । कास्ता अमद्वस्तविहायो गतिदुस्तरं दुर्भगोद्योतं अनावेयं निर्येष्टिकं ऋषभ नाराचं नाराचमर्षनाराचं फीलिकान्यप्रोषयणदलं सादि वामनं कुब्जं एताः पञ्चदश पूर्वोक्ताभिः सराष्टाविंशतिमरुतीः सम्यग्मिथ्यादृष्ट्याद्या न यन्तीति गार्थार्थः ॥ ६५ ॥

मीसो सम्मो ओराल-मणुयदुग्गयाह आइसंघयण । वंघह देसो विरसो अथिरासुभभजसपुववाणि ॥ ६६ ॥

व्याख्या—सम्यग्मिथ्यादृष्टिरविरतश्च ओदारिकादिभावानां पञ्चेन्द्रियान्तानां पदार्थस्य मरुतीनां बन्धकः । कास्ताः? औदारिकादिकं मणुयदिकं यवऋषभनाराचसंहननं, एताः पञ्च पूर्वोक्ताभिः सह त्र्यक्षिणतो देशविरतायाः न यन्तीति, श्रेया एक-त्रिद्वयं यन्ति, देशविरताः प्रमत्ताश्चास्मिन्प्राशानां पञ्चेन्द्रियान्तानामेकपञ्चाशत्स्य मरुतीनां बन्धकाः । कास्ताः? अस्मिरमरुप्रमपताः-श्रेयाः स्वरसाने भजियवति, सर्वत्रैव एताः पूर्वोक्ताभिः सह पदार्थशब्देना अप्रमत्ताया न यन्तीति गार्थार्थः ॥ ६६ ॥

अपमत्तो स नियदो सुरदुर्गवेऽवलुगलधुवर्षी । परधावसासखर्गई तसाइचरंसर्वेदी ॥ ६७ ॥

व्याख्या—अपमत्तोऽपूर्वकरणश्च सुरद्विकषानां पञ्चेन्द्रियान्तानामष्टाविंशतिमकृतीनां वन्यकः । कास्ताः ? सुरद्विकं वैक्रियशीरं तद्वेद्वाङ्गं नामध्रुवचिन्त्यो नव प्रतीता एव, पराघातशुद्धासं प्रशस्ताविहायोगविः त्रसादयो दश चतुरस्रसंस्थानं पञ्चेन्द्रियजातिरेता अष्टाविंशतिः प्रागुक्ताभिः सह चतुःषष्टिरेवा (यशःकीर्चिर्विहीना) चादरसंस्था न वध्नन्ति, मिथ्यादृष्टिरपि अखिला वध्नन्ति, सास्त्रादनादयः प्रागुक्ताभिः २ हीनां २ वध्नन्तीति गार्थार्थः ॥ ६७ ॥

विरए आहावदभो वंधो पुण जा नियदि अपमत्ता । तित्यस अविरयाभो जा सुहुमो ताव कितीए ॥ ६८ ॥

व्याख्या—‘विरते’ प्रमत्ताममत्तरूपे, आहारकद्विकस्योदयो भवति, वन्यः पुनराहारकद्विकस्य यावन्निवृत्तिः—यावदपूर्वकरणोऽपमत्तादित्यममतेऽपूर्वकरणे कैरर्थः । तीर्थङ्कनान्नोऽविरतसम्यग्दृष्टयोवदपूर्वरूपमध्यभागं तावदून्ध उदयस्तु तत्रैव भणियति, यावत्सम्यग्परायस्तावत् यशःकीर्चिक्रयोऽपूर्वकरणं यावत्प्रागभिहित एव वादस्त्वत्प्रकाशार्थोऽयमारम्भः । वन्यं प्रत्येकनान्नः सत्यपि मत्तयोऽभिहित इति गार्थार्थः ॥ ६८ ॥ ॥ समाप्तो नामकश्च इति ॥ उदयापवादमाह—

उज्जोयमाययाणं उदभो पुर्विपि होइ पच्छावि । ऊसाससरेहिता सुहुमतिगुज्जोयनायावं ॥ ६९ ॥

व्याख्या—उद्योतातपयोत्पद्यः ‘पूर्व’ प्रथमं भवति, पश्चादपि योज्यम्, केभ्यः ? एकेन्द्रियानधिकृत्योऽसात् द्वीन्द्रियादीनाधिकृत्योऽग्रासस्वराभ्यामिति । द्वितीयापिशब्दात् न प्राग् न पश्चादिति । ऊयमेतद्वसापने श्रौतव्यं ? च के चापस्तथा-

मुञ्छासोपरिर्भनन्तं उद्योततपयोरुपबुद्धयो भवति, दक्षिणलतायां स्वराधो यगनादुद्योतस्य प्रथमं भवति, पराधातस्याञ्छी-
संदिधःस्थाने तत्परित्यजता तदनुद्योऽपि त्व्यापितं एव । भावार्थस्य दुरवसेयत्वात् सूत्रमिदंकारि । उद्योतमुपयत्नतयादिशयन्ता
सर्वविरथां संभवां त्व्यापितः । अतस्तस्य त्वेकेन्द्रियाणामेव । हृण्दौरालयोः स्वाम्योपरि स्वस्थानम्, यतस्ते प्रथमपर्याप्त्या सह
प्रारभ्येते; न त्वन्तरमेव । तत्परित्यज्यदा निवसयता एतदू ग्रहितम्, यदुद्योतयमाश्रित्य स्थिरशुभं कृत्वा अपर्याप्तकसमाश्रये
भवतोऽत्र उपयुक्तयोस्तिस्मिं सप्तविधवृत्तिः । शेषं तथैव सूत्रमिदमेव उद्योतस्य चोदये सति नातप उदयं गच्छति, एवं हि वादरे
पयोस्ते प्रत्येके एकैन्द्रिये तदुद्योतं भवतीति गौराधः ॥ ६९ ॥

उज्जीवनायांचि सुदुर्भस्तिगोणे न यत्क्षणे उभयं । उज्जीवजसाणुदरे जौर्यइ सांहरणस्तुदओ ॥ ७० ॥
व्याख्या—उद्योतेन सहातेन; सूत्रमत्रिकेण सहोभयं—आतपुद्योतं वा न वर्धत इति । उद्योतिधकारे वन्वप्रतिपेधादेतदु-
हापयति, सूत्रमत्रिकेण सहातेनोद्योतयोऽप्युदयो न भवति, यतोऽप्ययोऽप्युदयति, उद्योतयथासौख्ये जायते साधारणस्यादयोः
साधारण्यं चाप्युदयो एतदू ज्ञापितम्; यथा—शृङ्गलाभ्यां किनां चादरवनसत्तेरभावः, अत एवातपोद्योतयोरुदयो न चातान्यो
रिति गौराधः ॥ ७० ॥ अमेवार्थं भूयोऽपि पुण्याति—

दुर्भगाईणं उदरे चांयरपज्जो विठवए पवणी । देवगईए उदओ दुभगअणाएज्ज उदएवि ॥ ७१ ॥
व्याख्या—दुर्भगादीनां विष्टणामशुभाणां मंजूतीनामुदये वादरः पर्याप्तकः वैक्रियवन्तीरं कुस्ते पवणो चायुक्तायिकं, न तु
शुभगादीनामुदयेऽतोऽवसायते, वैक्रियवन्तीरं देवणकाळेऽपि तस्योद्योतयो न भवति, शुभमकृतिस्त्वात्, तस्य चाघमजाति-

त्वादेवमग्निर्नायिकानामपि । देवगतिरुत्तराणामुदयं प्रति विशेषमाह—देवगतेरुदयो भवति दुर्भगानां देयोदयेऽपि, अपिशब्दा-
दाहारकद्रुस्य यथा दुर्भगादिभिः सह वन्द्यो न भवति, तथादयोऽपि, अस्मिराशुभाभ्यां सह भवति तयोर्धुवोदयित्वात् ।
द्विकोपचपापचपात् प्राक्कायितैव त्रयस्त्रिंशत्सहस्ररा आहारकादयो मनुजेषु प्रमत्ताप्रमत्तगुणस्येषु भवन्ति । देवगत्या सह नाहार-
कोदय इत्ये तद् भावितमिति मायार्थः ॥ ७१ ॥

सूक्ष्मरुदओ विगलण होइ विरयाण देसविरयाणं । उज्जोबुदओ जायइ वेउवाहारगखाए ॥ ७२ ॥

व्याख्या—चक्रे विकल्पार्थं तत्सहस्ररास्रार्णसिद्धकास्ताथोदयं प्रति विशेषयति—सुखरादयो विकलेन्द्रियाणां भवति,
चतुस्त्रिंशत्प्रकृतिभिस्तेषां दक्षिणलता भवतीत्यर्थः । ‘विरतानां’ प्रमत्ताप्रमत्तानाम्, देशविरतानां विरतसाहचर्यान्मनुष्याणां उद्यो-
तस्योदयो भवति वैक्रियाहारकशरीरकरणकाले सूत्रकरणत्वात् ज्ञापयति, यथा पूर्वसूत्रे देशविरतं यावदुद्योतोदयः स च तिरिथि
न मनुष्य इति मायार्थः ॥ ७२ ॥ नाम्न उदकस्थानान्माह—

अहनववीसिगवीसो चउवीसेगहियजाव इगितीसा । चउगइएसुं थारस उदघट्टाणाइ नामस्स ॥ ७३ ॥

व्याख्या—अष्ट नव त्रिंशतिरेकव्यतिथिस्तु त्रिंशतिस्ततो भूयो भूय एकधिका यावदेकत्रिंशच्चतुर्गतिकेभ्येवं प्राणिषु द्वाद-
शोदपस्थानानि भवन्ति, यादौशोदयप्रकारा इति मायार्थः ॥ ७३ ॥ तानेन गतिग्याह—

मणुएसु अचउवीसा वीसइ नव चज्जिया उ तिरिएसु । इग पण सगइ नव वीस नारए सुरें सतीसा ते ॥ ७४ ॥

व्याख्या—मनुजेष्वेकादशोदया भवन्ति, यत्स्तेष्वेकेन्द्रियमायोग्या न चतुर्विंशतिः स्यात्, नवाष्टविंशतिभिर्विजिता

नोदयास्तिष्ठ भवन्ति, यतो नवाष्टकाबुदयायोगिनो विश्वसुदयः केवलिसमुदयाते नान्यत्रेति । एकपञ्चसप्ताष्टनवविंशतयो नारके पञ्चयोदया एत भवन्ति, सुरेन्द्रे वे विश्वदुषण्टाः ते एव पञ्च नारकोदया भवन्ति, जात्यालुधाथामेकरचनमिति गायार्थः ॥ ७४ ॥ गुणेष्टदयानाह-

इगवीसाई मिच्छे सगहवीसा य सासणे होणा । चउवीसूणा सम्मे स पंचवासाए जोगमि ॥ ७५ ॥

व्याख्या—एकविंशत्यादयो नवोदया मिथ्यादृष्टो भवन्ति, यतः—स सर्ववीजनातिषु भवति, सप्ताष्टविंशतिभ्यां हीनास्त एव सप्त सास्वादने भवन्ति, कथम् ? एकविंशतिर्भवान्तरे, चतुर्विंशतिः प्रत्येकवादपर्याप्तैकेन्द्रियस्य जन्मादिसमये, एवं पङ्क्तिविद्विन्द्रियादिभूतपमानस्य, पञ्चविंशतिरुत्तरचैक्रियकरणदिकाळे, एकोनविंशत्यर्थाप्तनारकाणाम् । विंशत्यर्थाप्तमनुष्यदेवानामेकविंशदुद्योतवृण्णां पञ्चेन्द्रियतिरथा भवति । सप्तविंशतिरष्टाविंशतिश्च न सम्भवति, यतो मध्यपर्याप्तिकाळे सास्यादनत्वं न भवति, तौ चोदयाभूतचिकालान्तरभाविनावतो न भवति । ते एवैकविंशत्याद्याः नव चतुर्विंशत्युदयरहिता अष्टावाविरते भवन्ति । कथं ? चतस्रब्जपि गतिषु संज्ञितपमानस्यैकविंशत्याद्याः स्रोदया भवन्ति, नैकेन्द्रियेषु तस्योत्पत्तिरतश्चतुर्विंशत्युदयो न भवति, चतुर्विंशतिपञ्चविंशत्युदयरहितास्त एवैकविंशत्याद्या नव सयोगिनः सप्त भवन्ति, विंशतिः समुदयाते भगिष्यति, एकपट्सप्ताष्टनवविंशतयोऽपि समुदयाते योगिनोत्रे वा, विंशत्सान्पकेवलिनः एकविंशतीर्यकरस्येति गायार्थः ॥ ७६ ॥

पणवीसाई देसे, छःवीसूणा पमत्ति गुण पंच । गुणवीसाई भीसे तीसिगुतीसा य अपमत्ते ॥ ७६ ॥

व्याख्या—पञ्चविंशत्याद्याः सप्तोदया देशविरते पङ्क्तिविंशत्या हीनाः पट् भवन्ति, पञ्चसप्ताष्टनवविंशतप उत्तरचैक्रिय

कुर्वतो भवन्ति, त्रिशक्तिर्यमनुष्ययोः पर्याप्तिक्रयोरेकमिश्रद्वयशुक्लमनुभवस्त्रिदशो भवति । प्रपत्ते पञ्चमिश्रत्यागाः पञ्चमिश्रत्या
 रीनाः पञ्च भवन्ति, न षष्ठः एकमिश्रद्वयः, यतस्त्रिगुणभस्वस्य सर्गविराजं भवति । पुनः श्रद्धाधिगतात् तस्योत्तरेवैक्रिष्ण
 शरङं वा दुर्यतः पञ्चसप्ताष्टनमिश्रतयो भवन्ति, त्रिश्रद्वयो मनुष्ययोग एवेति । एकोनत्रिश्रदायाद्वयः सम्यग्विद्वद्विश्रद्वो
 उदया भवन्ति, एकोनत्रिश्रत् नारदस्य, त्रिश्रद्वयो देवमनुष्यतिर्गुणभस्वस्य, एकमिश्रद्वयस्त्रिगुणभस्वस्यैव । एकोनत्रिश्रति
 श्रदाप्रभवस्य उत्तरेऽक्रिये आहारके वा भवतेन निव्यादिते यद्वाऽप्रभवत्तां भवति, तदैकोनात्रिश्रत् त्रिसन्मनुष्यस्य भवत्येव । तु-
 श्रद्धादूर्गकरणरादुरात्मोपशान्तसीणरूपायेष्वपि त्रिद्वान्मनुष्यत्वात् तेषामिति गार्थायः ॥ ७६ ॥

अद्वो नयो अजोगिस्स चीसओ केचलोसमुग्धाए । इगिवीस्रो पुण उदओ भवंतरे सव्वजीयाणं ॥ ७७ ॥
 व्याख्या—अष्टकोदयः सामान्यायोगिनो, नवोदयः तीर्थरुरायोगिनो भवति । त्रिश्रद्वयः सामान्यपुरुषलिनः समुद्वयते
 एकमिश्रद्वयः पुनस्तीर्थरुरस्य समुद्वयते, अथवा एकमिश्रद्वयः पुनः भगवन्तरे जन्मसमूहे सर्वजीवाना भवति इति गार्थायः ॥ ७७ ॥
 षड्वीसाई चडरो उदया एगिदिएस्तु त्रिरिमणुण । अउधीसाह छयोसा एअकेअरूणा विउव्वंति ॥ ७८ ॥

व्याख्या—चतुर्द्विगुणाश्रत्वार एकद्विगुण भवन्ति, चतुष्पञ्चदशवर्गश्रतय इति । एकमिश्रतिर्भगवन्तरे सर्वत्रोक्ते ।
 अष्टमिश्रत्यागाश्रत्वारः षड्विंशद्वयश्चैव पञ्चोदयास्त्रिगुण मनुष्येण च भवन्ति । तयोश्चरैरक्रियमाहारकं नो दुर्यतोरेक-
 प्रकृत्या मदनराजस्य धीनास्तेष्वेव पञ्चसप्ताष्टनमिश्रतयां भवन्ति । त्रिश्रद्वय भवति, यतस्योत्तरोत्तरोदयोऽपि भवति, चत-
 द्वादेकद्विगुणरैरक्रियतालेऽपि तदस्या एव सारूप्येणैव सहननागारोदिति गार्थायः ॥ ७८ ॥

गदआणुपुविजार्द्धिभावदुभगादितिणि ध्रुव उदया । पर्णिदियद्गिचीसा सेसाणवि प्माइ यच्चासो ॥ ७९ ॥
 व्याख्या—पल्लुदयो भवान्तरेऽपि जीवस्य नापसरति, यतोऽन्यनराग्यभिधानं संसारस्यस्यास्थितम् । अव्यक्तोच्चारणं सर्वासां
 स्तापि काररूपानार्थम्, आनुपूर्व्यदयस्तत्रैव भवति । अत्र चाद्दीकृता तिर्यग्गविस्तवस्तदनुपूर्वी, इन्द्रियोदयश्च भवान्तरे भवति, यतोऽ
 नुदये भनीन्द्रियत्वादसंमार्त्तत्वं भवति । अत्रैकेन्द्रियत्वमपि कृतं तत्तद्वचं स्यात्वं चाभिधानं भवति । अपर्याप्ताभिधानं यद्यप्यन्त-
 राळे भवति, तथापि सर्वेन्द्रियसङ्घातम् । दुर्भामादेयायसामुदयो यद्यप्यन्तराळे भवति, तथापि न नियमः, यतस्तद्विपक्षानामपि
 पर्याप्तसङ्घराणां भवति । ध्रुवोदया नाम्नो-द्वादश कास्ताः ? निर्माणस्थितास्थितैजसकर्मणवर्णनस्यस्यशार्दूलपृथुभारभुभ
 प्रकृतयः, एता भवान्तरेऽपि स्रोदयं न मुञ्चन्त्येवं वैकेन्द्रियाणामेकविंशतिरुदितैव । साधारणभूतैकत्वे शरीराभावे कस्य भवतः
 तयोः शरीरस्य विज्ञेयत्वात् । उपपत्तयामपि शरीराभावे न भवति, यात्ययातकाभावात् । संस्थानमपि तदाकार एवेति । किमुक्तं
 भवति-साधारणप्रत्येक्षोपपत्तयामपि शरीराभावे न भवति, यात्ययातकाभावात् । संस्थानमपि तदाकार एवेति । किमुक्तं
 भवति, पञ्चानामेवामनुयादयपञ्चकसामिदं शरीरेण सप्तत्वा च द्वौ भङ्गौ सूक्ष्मादरभेदादयपञ्चैकैकविंशतिरिति ।
 पर्याप्तकृति सप्तत्वा तु त्रयो भङ्गाः, कथम् ? पर्याप्तैकेन्द्रियत्वमलता द्वार्चिश्चक्रत्यात्पिका, पट्टविंशतेः कारणं मागुक्तम्,
 पञ्चाशतोन्मृसातपञ्चोवाः शरीरप्रप्नोत्पुनराले प्रादुर्भवन्ति, अतोऽत्र द्वितीयमभ्युपि कम् । यादरसूत्राभ्यां द्वौ भङ्गौ, तौ
 च द्वाप्यपञ्चसि, यदासित्वेकः, यतः न मृत्मानिकेण सङ्ग यत्नात् उदयो भवति । द्वेऽप्यपञ्चैकैकविंशती तिस्रः पर्याप्तैकैकविंशतयः,
 एते पञ्चेति मायार्थः ॥ ७९ ॥

सा आणुपुन्विहीणा अपञ्ज्यर्गिदिनिरियमणुयाणं । पत्ते उवघायसरोरुडुसहिया उ षडवीसा ॥ ८० ॥

व्याख्या—सा भवान्तरे एकविंशतिरानुपूर्विकाया हीना विंशतिर्भवति, यतस्तस्यास्त्वैवोदयः, नान्यत्र । अपर्याप्तकानामेकेन्द्रियाणां तिरश्चां दीन्द्रयाणां (यादीनां) मनुष्याणां संश्रयसंश्लेषणां प्रत्येकोपघातशरीरदण्डस्थानैः सहिताश्रवणविशतिर्भवति । अपर्याप्तकविवक्षणा चत्वारो भद्राः, कथं ? अपर्याप्तकैकेन्द्रिकलवायाः सप्तविंशतेश्रवणविशतिरदितेन आनुपूर्विका एवैव शेषे द्वेऽभ्यधिके सप्तने च यादवसूक्ष्माभ्यां द्वौ भद्रौ तौ प्रत्येके साधारणे चैवं चत्वारः । पर्याप्तकविवक्षणा सप्त भद्राः, कथं ? तद्वामलतायां द्वविंशत्यश्रवणः, तस्याः पञ्चविंशतः कारणं प्रायुक्तम्, परोपघातोच्छ्वाससातपोद्योता यद्यपि पर्याप्तकसहचराः, तथापि ते हीन्द्रियपर्याप्तैरुत्तरकाळे प्रादुर्भवन्ति, अतस्तिष्ठोऽधिकाः सप्तत्वाथ प्रत्येकसाधारणाभ्यां द्वौ भद्रौ, तौ यत्रस्ययशसि चैवं चत्वारः, भूयः सूक्ष्माभ्यां द्वौ तावदशसि, यशसा सह न सूक्ष्मस्योदय इति पट्टभद्राः, सप्तमो हि वायुक्रांतिकस्योत्तरवैक्रियं कुर्वतः यद्यपि पर्याप्तकलतायां वैक्रियशरीरं नाभिहितम्, तथापि सप्तभद्रो भवत्येव, अनभिधाने कारणम्, यतस्तस्याश्रकाये वायुक्रांतिकानामेव प्रसरणाय संज्ञिनामेव तयोऽपि कादानिरुक्तम्, अत उभयलतारसनधियानम्, पृथक् सूत्रेणाभिहितमेव, 'दुमगाङ्ग उदये' इत्यादिना वादस्यपर्याप्तवायुक्रांतिकस्य दुर्भगादीनामुदये भवति सूक्ष्मविस्तुमगादिविक्रपरचनरहितत्वादे सौ भद्रः । सप्त पर्याप्ते चत्वारोऽप्यर्पन्ते, एवं चतुर्विंशत्युदये एकादशभद्रा भवन्ति तुगन्दतिर्कमनुष्याणां द्वा द्वावायावुदयो पर्याप्तपर्याप्तकयोः साधारणो शेषाः पर्याप्तकानामेव देवनास्काणां तु सर्वेष्वपि गार्थायः ॥ ८० ॥

परधायासासायवजुत्ता पण छक्कसन्तीसा सा । संघयणअंगजुत्ता चडवीस छवीसमणुतिरिए ॥ ८१ ॥

व्याख्या—सैव चतुर्विंशतिः पराधातयुक्ता पञ्चविंशतिर्भवति, सा च पर्यादास्त्यैव, यतः पराधातं पर्याजसहचरलतापरि विशेषेणाभिहितं तदुभयसन्धुदयप्राप्त्यपि । सप्त भद्राः, ग्राम्यत्वं पञ्चविंशतिरुदितैव उच्छ्वासतपोद्योतानुपूर्विकाणां कारणं कथितमेव, नोपास्तिशोऽधिकाः, सप्तलाघ्र प्रत्येकसाधारणाभ्यां वादराभ्यां द्वौ भद्रौ यद्यसि अथशसि च चत्वारोऽयशसो भद्र-
द्वयं तत्संस्थाभ्यां साभ्यामेव पद्मभद्राः, सप्तम उचरैविक्रियस्येति । सैव चतुर्विंशतिः पराधातोऽङ्गसमुक्ता पङ्क्तिविंशतिर्भवति, उच्छ्वासं पङ्क्तिविंशतितमधिकृत्य त एव सप्त भद्राः, उद्योतमधिकृत्य चत्वारो भद्राः, कथं ? प्रत्येकसाधारणाभ्यां वादराभ्यां द्वौ भद्रौ तौ यदायशसि चैवं चत्वारः, सुस्वस्योद्योतेन सह उदयो नास्ति । यथावत् च पङ्क्तिविंशतितमं ततो द्वौ भद्रौ यशोऽयशोभ्यां यत उक्तम् : 'उच्छ्वासोपधापवाण' मित्यादि, एवं पङ्क्तिविंशत्युदये त्रयोदश भद्राः । सैव चतुर्विंशतिः पराधातोऽच्छ्वासोद्योतपुक्ता सप्तविंशतिर्भवति, अत्र भद्ररूपद्वयं, कथं ? सप्तविंशतिरुदितैव सुस्वातपानुपूर्विकाभिः सहोद्योतस्योदयो न भवति, शेषयुग्ममधिकं वामलतायाम् । वादरप्रत्येकसाधारणाभ्यां द्वौ, तौ यशस्वशसि चैवं चत्वारः, यदा तु पुनः सप्तविंशतितममातपं भवति, तदा द्वौ भद्रौ सुस्माधिकोद्योतानुपूर्विकाभिः सहातपस्योदयो न भवति, क्षपा वामलतायामेका यशोऽयशोभ्यां द्वौ भद्रौ, एवं पद्म सर्वेऽप्येकोन्द्रियोदयविकल्पाः द्विकचरिष्वत्, एकविंशतयाद्येपूदयेषु पञ्चकादश सप्त त्रयोदश पठिति ५। ११। ७। १३। ६। एकत्र ४२। द्वीन्द्रियस्यैकविंशतिः तिर्यग्मातिस्त्वानुपूर्वी द्वीन्द्रिज्जातिस्त्ववादापर्याजदुर्भगात्तादेयायशांसि नामध्रुवोदया द्वादश

प्रागुक्ता एव, अत्र यो भद्रः, कथं ? अपर्याप्तसप्तविंशतिरेकविंशतिरुदितैव प्रत्येकोपधातसंस्थानसंहननैनादरिकतद्वो-
पादनि उत्तिस्थानप्राप्तस्य प्रादुर्भवन्ति, नापान्तराले, फार्मणयोगित्वाज्जीवस्य अपर्याप्तकविवक्षयां सपलाभावदेक एव
भद्रः । पर्याप्तकस्य द्वौ, कथं ? चतुर्विंशत् एकविंशतिरुदितैव पण्णां कारणमुक्तमेव पराधातविहायोगत्युच्छासमुस्वरदुःस्वरो-
घाताः स्वशरीरेन्द्रियपर्यान्तेरप्युच्चाराले प्रादुर्भवन्ति, एवं दक्षिणलतायामेकाधिकं सपला च यशोऽयशोभ्यां द्वौ भद्रौ, 'द्वयो-
रप्येवं नय इति । सैवैकविंशतिरानुपूर्व्यां हीना प्रत्येकोपधातौदारिकशरीरदुण्डसंस्थानसहितं चतुर्विंशतिर्भवति, साद्यौदारिका-
द्वोमात्रसंहननयुक्ता । द्वित्रिचतुरिन्द्रियांसंज्ञितिरथां मनुष्याणां पर्याप्तकानां अपर्याप्तकानां च योग्या षड्विंशतिर्भवति । अस्यामपि
त्रयो भद्राः, अपर्याप्तषड्विंशतिरुदितैवानुपूर्वीं त्यक्तैव दक्षिणलता सप्तविंशतिरशेषत्वादेको भद्रकः, पर्याप्तकविवक्षया द्वौ, कथं ?
सप्तविंशतेः कारणमुक्तमेव पराधातविहायोगत्युच्छासमुस्वरदुःस्वरोघाताः शरीरमाप्तावपि स्वपर्याप्तेरसम्भवात् नेदयं गच्छन्ति,
एवं चतुर्विंशत् एका यशोऽयशोभ्यां द्वौ भद्रौ, 'द्वयोरप्येवं नय इति गार्थः ॥ ८१ ॥

परधातयखगङ्गुत्ता अडवीसा गूणतीस सासेणं । तीसा सरेण सुज्जोव तित्यतिरिमणुय इयतीसां ॥ ८२ ॥
व्याख्या-सैन षड्विंशतिः पराधाताधुमविहायोगतिष्ठता अष्टाविंशतिर्भवति, द्वावस्थां भद्रौ, पर्याप्तकविकेच्छेन्द्रियदक्षिणलतायां
चतुर्विंशतो मथ्यात् त्रयस्त्रिंशदुक्ताथैव यशोऽयशोभ्यां द्वौ भद्राविति । सैवाष्टाविंशतिरुत्तममाप्तावेकोनत्रिंशत्, उद्यतोदयाद्वा,
यशोऽयशोभ्यां द्वौ द्वौ भद्रावेवमेकोनत्रिंशदुदये चत्वार इति । सैवाष्टाविंशतिरुच्छासस्वराभ्यां युक्ता त्रिंशत्, उच्छासोद्योताभ्यां वा

युक्ता त्रिशद् भवति । अस्यां षट् षट्वाः, कथं ? त्रिशदुदितवानुप्युद्योतयोरनुदये द्वे अधिके सप्तले च, सुस्तरदुःस्तराभ्यां द्वौ, तौ यशस्यशसि च, एवं चत्वारः, आनुपूर्वीस्वरानुदयादेकाधिका यशोऽयशोभ्यां द्वावेवं षट् षट्वा इति । सैवाष्टाविंशतिरुच्छ्वास-
स्वरोद्योतैः, सहैकत्रिशद् भवति, आनुपूर्व्युद्यो नास्ति, सुस्तरदुःस्तराभ्यां द्वौ, तौ यशस्यशसि च एवं चत्वार इति । एकाविंश-
त्यादिषु षट्सप्युदयेषु द्वाविंशतिर्भट्टाः त्रिचिद्विचतुः षट् चत्वार इति । एवं विचतुरिन्द्रिययोरिन्द्रियकृतो विशेषः, उदया भट्टाश्च त-
एव । एवं च विच्छेद्विचतुः षट् षट्वा इति, ॥३१॥१॥१॥२॥३॥ त्रिचिद्विचतुः ६॥ पञ्चेन्द्रियतिरथासुदयमाह-तिर्यग्-
तिस्त्वदानुपूर्वी पञ्चेन्द्रियतातिभसचदरापयप्रदुर्भगानादेयायशसि द्वादश नाम प्रबोदया एषा भवान्तरे एकाविंशतिरत्र नव भट्टकाः,
कथं ? अपयामरुसताविंशतरेकविंशतिरुदितैव शरीरसहचराणां षण्णामुद्यो नास्ति, प्रत्येकोपयातहुऽसंस्थानान्धसंहननाङ्गोपाद्भौ-
दारिकाण्येतानि षट्, एवं लतायाभयिष्मकृत्यभावादपयामरुसकविंशत्या एको भट्टः । सप्तचत्वारिंशत् पर्याप्तलतायां त्रैकविंशतिरुदितैव
त्रयोविंशतेत्यतिस्थानाभावाद्दुशं नास्ति । संहननसंस्थानौदारिकद्विकोद्योतस्त्वगतिद्विकस्वरद्विकोपचतत्रिकमत्येक इति २३ । शेषा-
ल्लयाः सप्तला दुर्भगसुभगाभ्यां द्वौ, तावनादेये आदेये चैवं चत्वारः, ते यशस्यशसि चैवमष्टौ (पर्याप्तस्यपयामरुस्यत्वेकः सर्वासा-
मप्रशस्तत्वात्) पर्याप्तकापयान्तरयोरेवं नवेति ९ । यस्तु पुनरेकैनेव समयेन जीव उत्पत्तिस्थानमवाप्नोति तस्यैकविंशत्युद्यो न भ-
वति, सैवैकविंशतिरानुपूर्विका हीना प्रत्येकोपयातादारिकतद्वद्वोपाहृत्यसंहननहुऽसंस्थानयुक्ता षट् विंशतिर्भवति, अपर्याप्तकविंशत्या
प्राग्बदेको भट्टः । पर्याप्तकविंशत्या द्वे शते साष्टाशोते, कथं ? षट् विंशतिरुदितैव आनुपूर्वी त्यक्तेन पराधातोच्छ्वासोद्योताः स्व-
रस्त्वगतिद्विके सप्तैना नाथाप्युदयं यान्ति, शेषाः सप्तचत्वारिंशत्स्त्वयोदशाऽधिकाः, सुभगादुर्भगाभ्यां द्वौ, तावनादेये आदेये चैवं

चत्वारस्ते यत्तस्यपञ्चसि धैवमष्टौ, तेऽप्येकैकसंस्थानेष्वोऽष्टचत्वारिंशत् तेऽप्येकैकसंहनने अतो द्वे शते अष्टांशोते पञ्चांशोपयौक्तं-
 क्योन्निवाशोते द्वे शते २८९ । सैव पट्विंशतिः पराधावविशगोगतिपुंक्ता अष्टाविंशतिर्भवति । अत्राप्यष्टाविंशतिरुद्दिष्टानुपूर्वी-
 स्वपदयोच्छ्रुतोद्योतपञ्चरानुदशः सप्तचत्वारिंशत्तद्विंशतिः सप्तमगादित्रयेणाष्टौ भङ्गाः, ते शुभसंगतो अष्टभायां चैवं पोटङ्ग ते
 संस्थानभेदात् पण्यवतिः, भूयः संहननभेदात् पञ्चशतानि पट्सप्तत्यधिकानि ५७६ । सैवाष्टाविंशतिरुच्छ्रुतसंयुक्ता एकोनत्रिंशदत्रापि
 अष्टाविंशतिवत् पञ्चशतानि पट्सप्तत्यधिकानि । अथोद्योतपुंक्ताष्टाविंशतिरेकनिगिशद् भवति, तत्रापि भङ्गस्त्वावन्तं एव
 एवमेकोनत्रिंशदुदये एकादशशतानि द्वापञ्चाशदधिकानि । सैवाष्टाविंशतिरुच्छ्रुतसप्तसप्त्याभ्यां युक्ता त्रिंशद् भवति, आनुपूर्वी-
 उद्योतानुदयात् सप्तचत्वारिंशतः शेषाः पञ्चदशाधिकाः सप्तलाभ, सुंस्तरादिभिर्भुग्मेः पोटङ्ग भङ्गाः, विहायोगतिभेदात् द्वात्रिं-
 शत्संहननभेदात् द्विनवतं शतम्, तदपि संस्थानभेदादेकादशशतानि द्वापञ्चाशदधिकानि, अथवा सैवाष्टाविंशतिरुच्छ्रुतसो-
 द्योतपुंक्ता त्रिंशद् भवति । अत्र सप्तयुग्माभावात् ग्रामस्यश्चशतानि पट्सप्तत्यधिकानिः भङ्गानाम्, त्रिंशदुदये सप्तदं-
 शशतान्यष्टाविंशत्यधिकानीति । सैवाष्टाविंशतिरुच्छ्रुतसप्तरोद्योतयुक्तात्रिंशद् भवति, अत्रापि सुंस्तरादिचतुर्धुग्मानि,
 पञ्चमविहायोगतिपुंमं द्वात्रिंशदेवैर्भक्ताः, संहननभेदात्, द्विनवतं शतं, संस्थानभेदादेकादशशतानि द्विपञ्चाशदधिकानि ।
 एवं सर्वेष्वपि पञ्चेन्द्रियतिर्पसूदयेषु एकोनपञ्चाशच्छतानि पटधिकानि । एकविंशत्यादिषु । ९ । २८९ । ५७६ । ११५२ ।
 १७२८ । ११५२ । ४९०६ ॥ ८२ ॥ भूयो गायस्ता एव वक्तव्यो इति । तैरेव सूत्रैर्भूयोदयानाह-मनुष्यगतिः तदोऽनु-
 पूर्वी पञ्चेन्द्रियजातिरस्योदारापयत्तुर्भगानादेयापयशांसि नामभूयोदया द्वादशैवा भवान्तरे वक्रगतावुदपमुपयान्ति, अपयो-

प्रविवक्षया एको भङ्गः, पर्याप्तकविवक्षयाष्टवै नव चकोभयस्तयोदसिष्योद्देश्याः प्राम्बदिति । सैवैकविंशतिरात्रुपूर्वा हीना
प्रत्येकोपधातौदारिद्र्यतदोपाद्गुण्डान्यसंज्ञनैर्युक्ता पङ्क्तिविशतिर्भवति, अपर्याप्तकविवक्षया अत्राप्येको भङ्गः, पर्याप्तकविवक्षया दुर्भ-
गादिव्यवसात् संज्ञनसंस्थानभेदाच्च प्राम्बत्, द्वे श्रुते ऽष्टाशीविरुभयोरेपि द्वे श्रुते नवाश्रुते । सैव पङ्क्तिविशतिः परायातविहायो-
गतिर्युक्ता अष्टाविंशतिर्भवति, अत्र पर्याप्तकस्य प्रागुक्तं ऋतद्वयमष्टाशीतम्, तद्विहायोगतिभेदाद् व्याहृतं पञ्चशतानि पदसप्तत्यधि-
कानि भवन्ति । सैवाष्टाविंशतिरुच्छ्रसप्तयुक्तैकानांश्रुदं भवति । अत्रापि विशेषाभावादष्टाविंशतेरिव पञ्चशतानि पदसप्ततिः,
अत्रयोतोदयो न भवति, मनुष्यत्वादिति । सैवैकानांश्रुदस्य युक्ता त्रिंशद् भवति, त एवैकानांश्रुदयभङ्गाः स्वरभेदात् द्विगु-
णीभवन्ति, एकादशशतानि द्वापञ्चाशदधिकानि । एकविंशत्यादिषु । ९ । २८९ । ५७९ । ११५२ । सर्वे २६०२ । एते
सामान्यमनुष्योदयाः तथैद्वैकानांश्रुदचमं तनु तस्यैवोदयेव्यभिधास्यति, भूयो गायचतुष्टयार्थः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥
तिरिउदयछयीसाई संधयणाविव्यज्जिउत ते चैव । उदया नरतिरियाणां विउव्वगगाहारगजईणं ॥ ८३ ॥

व्याख्या—तिरश्च उदयाः पङ्क्तिविशतिरष्टाविंशत्याद्याश्च ये ते एव संज्ञनैक्यतिवज्जिता उत्तरयैक्रियशरीणिं आहारक-
शरीरिणां च भवन्ति, तिरश्च मनुष्यणां च । तथाऽऽहारक्यतीनां मनुष्यमतिः पञ्चेन्द्रियजातिः त्रसवादरपर्याप्तप्रत्येकश्रुभगादे-
ययशांसि भुवोदया द्वादशोपयाताहारकद्विकचतुरस्राण्येताः पञ्चविंशतिराहारकसंयतानाम् । अत्रैको भङ्गः, दुर्भगादीनां गुण-
प्रत्ययेनं वानुदयात् । सैव पञ्चविंशतिः परायातमशस्तविहायोगतिर्युक्ता सप्तविंशतिर्भवति, अत्राप्येको भङ्गः । सैव सप्त-
विंशतिरुच्छ्रसप्तयुक्ता उग्रोतयुक्ता वाष्टाविंशतिर्भवति, उग्रयोरेवैको भङ्गः २ । सैवं सप्तविंशतिरुच्छ्रसप्तसंस्वराभ्यां युक्ता

एकोनविंशदश उच्छ्वासोद्योताभ्यां युक्ता एकोनविंशद् भवति, उभयोरप्येकैको भङ्गाः । सैव सप्तविंशतिरुच्छ्वासस्वरो-
 द्योतयुक्ता त्रिंशद् भवति, अत्राप्येको भङ्गः, एवं सर्वोदयेषु सप्त भङ्गाः । एवमुच्चरैक्रियाणामपि यतीनां सप्तैव भङ्गाः ।
 आह-दुःस्वराग्रस्तविहायामतिभेदात् कथं चतुर्दश २ न भवन्ति ? अत्रोच्यते-यत्रपि मनुष्यगत्या सहोदयो विशेषसूत्रेणा-
 नयोः प्रदक्षितस्तथापि देवगतिमहचरावेतौ प्रदक्षिताग्रस्तविहायोगतिदुःस्वरौ न तस्याः सहचारा अतः सप्तैव भङ्गाः,
 यतो मित्यादृष्टीनामपि न वैक्रियोदयेऽप्यनयोऽप्युदयोऽप्युदयो भवति । आह-नारकाणां भवत्येव, अत्रोच्यते, नरकगतिमहचर-
 वैक्रियस्य तयोरेव तत्र तद्गतिमाधान्याद् भवत्येवमग्रस्तम्, एवं तत्राप्येको भङ्गः । अत्र गतिमाधानं न, गुणवैक्रियो-
 रिति । अन्यच्च चतुर्गतिफानाद्युत्तरवैक्रियं भवति, तच्च यद्यपि देवनारकमयोः सहचरमुक्तम्, तथाप्यनेन विशेषसूत्रेण तिर्यग्मनु-
 प्यगतिसहचरमपि भवति, विनक्षितकालेन तिर्यग्मनुष्यविशेषगभूतानां सहचरमकृतीनां किमुक्तं भवति-चतसृष्वपि गतिषु
 यत्तुचरवैक्रियैव तस्य गतिभेदाद् भेदो, नान्यो विशेषः । देवनारकयोर्वैक्रियोत्पत्तौ एकविंशत्युदयोऽधिको भवति, ऋजुगता-
 बुभयोरपि पञ्चविंशत्याद्याः, अतो नारकदेवयोर्नोत्तरवैक्रियमुक्तमितरयोर्विशेषेणोक्तमिति । पञ्चेन्द्रियजातमसादिचतुर्द-
 शुभगादिनयं ध्रुमेदया द्वादशोपमातैर्वैक्रियं तदङ्गोपाङ्गं चतुर्दशस्थानं मनुष्यगतिस्मिन्मार्गं तथा एतः, पञ्चविंशतिर्वैक्रिय-
 करणादाद्युदयमुपगच्छन्ति, यतः आदारिकशरीरं परित्यज्य काम्मणयोमेन वैक्रियशरीरं करोति, तत्सहचराः शेषाः, अत्राष्टौ भङ्गाः,
 कथं ? पञ्चविंशतिरुदितैव आनुपूर्वभाषा अन्तरगतैरभावादनुदयः, पराधातविहायामुच्छ्वासस्वरोद्योतानामुदय उपरिमपरातु
 आहारफलितयं संपतानमेव निबधं भवति, शेषं दुर्भगादिव्यत्यासादष्टौ भङ्गाः, पराधातविहायामातमुक्ता सैव पञ्चविंशतिः सम्-

विशतिर्भवति । अत्रापि त एवाष्टौ भद्राः, नाशश्चस्त्वविहायोगोत्पद्यः । सैव स्मृतिर्विशतिरुद्धोत्सेनोद्योतेन वा युक्ताष्टाविशतिर्भवति, उभयत्राप्याष्टौ भद्राः, एव षोडश । सैव स्मृतिर्विशतिरुद्धोत्सेनोद्योताभ्यां वा युक्ता एकोनत्रिंशद् भवति, अत्रापि उपरोत्पद्याष्टौ भद्राः, एव षोडश । सैव स्मृतिर्विशतिरुद्धोत्सेनोद्योतस्वरयुक्ता त्रिंशद् भवति, अत्राप्यष्टौ भद्राः दुःस्वरोदयाभावादिति । एव त्रिंशत्तौ पट्पञ्चाशन्मुष्यगतबुधोत्सेनानुदयात् द्वात्रिंशद् भद्राः स्युः । ६६।३२ । इति गार्ग्यैः ॥८३॥ देवाणं सन्धेविद्भु त एव विगलोदया असंघयणा । संघयणजोयविवर्जिया उ ते नारएसु पुणौ ॥ ८४ ॥

व्याख्या—देवानां य एव विकलेन्द्रियाणामुदया एकविंशत्याद्यास्त एव सहननवर्जिता भवन्ति, मङ्कतव्यत्यासाद् देवगतिस्तदानुपूर्वी पञ्चेन्द्रियजातिः तस्यास्तिष्ठः सुभगाशब्द, द्वादश द्रव्योदया एषा देवानां भवान्तरे एकविंशतिरत्रापि दुर्भगादिव्यत्यासादष्टौ भद्राः । शेषा देवगतावपि उत्तरवेकियवत् पट्पञ्चाशदेव देवगतौ सर्वेऽपि चतुःषष्टिः । ६४। त एव विकलेन्द्रियोदयाः सहननोद्योताभ्यां वर्जिता नारकोदया भवन्ति, नारस्मगतिस्तदाऽनुपूर्वी पञ्चेन्द्रियजातिः क्षसाशस्तिष्ठः दुर्भगाशब्द द्वादश नामध्रुवोदया एषा नारकाणां भवान्तरे एकविंशतिरत्रैको भद्रः, यतो नारकात्या सह न सुभगादीनामष्टयः । सैव एकविंशतिः प्रत्येकोपातवैक्रियशरीरतदोपाह्नुहसंस्थान्युक्तानुपूर्व्यां हीना पञ्चविंशतिः अत्राप्येका भद्रः, शेषसंस्थानानां नारकादया सहोदयो भगमात् । सैव पञ्चविंशतिः पराघाताप्रशस्त्वविहायोगवियुक्ता सप्तविंशतिर्भवति, अत्राप्येको भद्रः, मङ्कतविहायोगतेरनुदयात् । सैव स्मृतिर्विशतिरुद्धोत्सेनानुदयात् अष्टाविंशतिर्भवति, अत्राप्येको भद्रः प्राप्तम् । सैवाष्टाविंशतिर्दुःस्वरयुक्ता एकोनत्रिंशद् भवति, अत्राप्येको भद्रो नारकात्या सह सुस्वस्यानुदयादेव, नारकागतौ पञ्च भद्राः, । उत्तरमैक्रियेऽपि त एव । देवनारकाणां एकविं-

अथ भद्राहिता (नास्तीति तात्पर्यम्) इति गाथायः ॥ ८४ ॥

अयोगिमृच्छतीः प्रतिपादयन्नाह—

तत्सवायरपञ्चत्तं सुभगायकं पाणिदिमणुपगई । जसकिती तित्ययरं अजोगिजिण अहुगं नवगं ॥ ८५ ॥

व्याख्या—असबादरपर्याप्तानि सुभगादेयं पञ्चेन्द्रियजातिर्मनुष्यगतिर्यशःकीर्तिः सामान्यायोगिनोऽष्टावेता उदयमुपगच्छन्ति, अत्रको भङ्गः, तीर्थकरायोगिनस्त एवाष्टौ तीर्थकरोदयसुक्ता नवात्राय्येको भद्र इति गाथायः ॥ ८५ ॥

निचोदयपगइधुया चरिसुदया केवलीसमुघाए । संठाणेसुं सेवेसुं हँति दुसरा वि केयलिणो ॥ ८६ ॥

व्याख्या—“नित्योदयाभिः” भुवोदयाभिः, द्वादशभिः मृकृतिभिः युक्तौ चरमोदयौ अनन्तरप्रतिपादितौ, सयोगिनः समुदयात्काले कर्मणयोगिनो द्वादशयौ भवतः, यदा वेदनीयनामगोत्राणां प्रभूतकालावस्थानं मनुष्यायुष्कर्मणः स्वल्पकालं केवलज्ञानाबलोकैनावलोकितं भवति, तदा समुदयात्तेषां स्थितिसाम्यकरणाय सामान्यस्तीर्थकरो वा व्रजति, स च यदा कर्मणयोगी सर्वलोकव्यापी भवति, तदा प्रायुक्ता अष्टौ भुवोदया द्वादश सामान्यस्यैषा विशतिरत्रैको भङ्गः । सर्वार्थकरा सैवैकविंशतिरत्राप्येको भङ्गः । संस्थानेषु सर्वेष्वपि भवन्ति, दुःस्वरा अपि केवलिनो, यदुक्तमप्युच्यते, तत्सामान्यकेवलित्वापनार्थमिति गाथायः ॥ ८६ ॥

पत्ते उवघायडरालदुवयसंठाण पढमसंघयणा । छुटे छसत्तधीसा पुब्बुत्ता सेसया उदया ॥ ८७ ॥

व्याख्या—यदा कर्मणयोगी औदारिकमित्रयोगी भवति, तदा प्रत्येकरोपणानौदारिकशरीरस्त्वद्गोपाङ्गभयमननचतुरस्रसंस्थानयुक्ता सैव विशतिः पट्विशिविर्भवति, अत्र संस्थानमोदत् पट्वभङ्गाः । सैव पट्विशित्तिस्तीर्थकारयुक्ता समुविशतिर्भवति,

तत्रैकः सर्वप्रशस्तो भङ्गः । सैव पद्विशतिः पराघातविहायानिपुणताष्टाविंशतिर्भवति, द्वादशत्रय भङ्गः संस्थानविहाययोगति-
भेदादिति । सैवाष्टाविंशतीर्थैकयुक्ता एकोनविंशदेकोऽत्र प्रशस्तो भङ्गः, उच्छ्रोसेन वा युक्ता एकोनविंशद् भवति, द्वादशत्र-
यभङ्गः प्राग्दुभयोरपि त्रयोदश । सैवाष्टाविंशतिरुच्छ्रसस्त्राभ्यां युक्ता विंशद् भवति, अत्र चतुर्विंशतिभङ्गाः, संस्थान-
विहायोगतिस्त्रयभेदादवोच्छ्रसतीर्थैकयुक्ताष्टाविंशतिः, विंशद् भवत्यत्रको भङ्गः प्रशस्तः, उभयोरपि पञ्चविंशतिः ।
सैवाष्टाविंशतिः उच्छ्रसस्त्रतीर्थैकयुक्ता एकविंशद् भवति, प्रशस्तोऽत्रको भङ्गः । सामान्यीर्थैकप्रायोगिसयोगिनोरेकत्र द्वापष्टि-
भङ्गाः, किन्तु पद्विंशतौ पद ६ । अष्टाविंशतौ द्वादश १२ । एकोनविंशति द्वादश १२ । विंशति चतुर्विंशतिः २४ । एवं चतुष्प-
ञ्चाशद् भङ्गाः, सामान्यमनुष्योदयेषु गतायाः, प्राप्ताप्राप्तकैवल्यवादिति । भिन्ना अष्टयुक्ता एवेति, अष्टाविंशत्याद्याः पूर्वोक्ताः
जन्मभ्रमोक्ताः, ते च प्रदर्शिता एवेति गार्थः ॥ ८७ ॥

नित्यपरे इगतोसा तीसा सामणकेवलीणं तु । खोणसरे गुणतोसा खोणुस्सासम्भि अडवीसा ॥ ८८ ॥

व्याख्या—अथौदारिकयोगिनः तीर्थैकस्सैकविंशद् भवति, विंशत्सामान्यकैवल्लिणम्, स्वरनिरोधे तेपामेकोनविंश-
दुच्छ्रसनिरोधेष्टाविंशतिः, पराघातविहाययोगनिरोधे पद्विंशतिः औदारिकमित्ययोगिनः, काम्मणयोगिनो विंशतिः,
पञ्चादयोगिनं प्रतिपद्यते, तुल्यं पद्विंशत्याद्या उदयाः रूपयिता इति गार्थः ॥ सर्वोदयविरुत्थानां सप्तसप्तविंशतान्येक-
नवतानि । ७७९१ । कथं ? द्विचत्वारिंशदेकैन्द्रयागाम् । पञ्चपष्टिभिरुच्छेन्द्रियाणाम् । पञ्चेन्द्रियाणस्त्रयोकोनपञ्चाशच्छतानि पदधि-
कानि, तेपामेवोचरैकियकाळे पद्विपञ्चाशदेवं तिथ्यमतौ पञ्चतहसाः सप्तत्यधिकाः । ५०७० । सामान्यमनुष्याणां पद्विंशति-

शतानि व्यधिकानि । तीर्थरुसस्योत्पयोगिनोरश्रावाहारकस्य सप्त, उत्तरैकिकस्य पञ्चाशत्तरुकाः ? तत्रैव मूत्रे तु घृष्टं विभ्रयादेतत्
ज्ञापयति यथा-मनुष्यगतानुद्योतोदयो नास्ति, यस्तु देशविस्तं यावदुक्तः, स तिरश्चागेन, कुतः ? एतदवसोयते, “विरयाग देस-
विरयाण” देशविरतस्य गुणप्रत्ययोक्ताविति । एवं हि चतुर्थेऽपि उदयेज्वेकैके दुर्भगादिभिरश्रावशौ भङ्गाः, एतं द्वात्रिंशत् । यतीनां
तु गुणप्रत्ययो विशेषमूत्रोक्तः उद्योतोदयो अष्टविंशत्तयादिषूदयेषु भवत्येव तेषु दुर्भगादीनामनुद्यादेकैको भङ्गः, एवं त्रयः । शेषा
यतीनामितरासां च तुल्याः, एतं पञ्चाशद्वत्, सौंऽपि मनुष्यगतौ पञ्चविंशतिर्वीनि द्विपञ्चाशदधिकानि । नरकगतौ पञ्च, देवगतौ
चतुःपष्टि । उच्यैकिकेऽप्यनयोर्भङ्गास्त एवैवं सप्तशतशतानि एकनवशतानि ७७९ ? सर्वोदयानां भङ्गसङ्ख्येति ॥ ८८ ॥

साधारणाऽ मिच्छे सुहृमपञ्चत्त आयवानुदयो । सासायगंमि थावरएनिदियविगलजाईणं ॥ ८९ ॥

व्याख्या—साधारणानाम्प आरभ्य चतुःपष्टिप्रकृतीनां उदयो मिथ्यादृशौ भवति, पर्यायेण भिन्नकाले । मिथ्यादृष्टिषु वा सर्वे-
वोच्यमानानां साधारणानुद्भाषार्थकृतानां, सास्यादनेज्जन्तराश्रितो वर्जयित्वा श्रेयणां पष्टेनानुदयः । स्यात्तैरेकेन्द्रियविकृते-
न्द्रियजतीनामिति नापार्थः ॥ ८९ ॥

सम्मे विउधिछक्कस दुभगणाए ज्ञअजसपुणेणं । विरयाचिरए उदओ तिरिगइज्जोयपुणेणं ॥ ९० ॥

व्याख्या—एवमिमिथ्यादृशौ पूर्वोक्ता न च वर्जयित्वा तद्वद्विज्ञानानुपूर्वीचतुष्टकं च वर्जयित्वा श्रेयणागेरुपञ्चाशतामुदयो
भवति । श्रवितसम्पदृशौ देवदिकृत्कारुद्विक्रयद्विक्रयमिति विक्रयपदं दुर्भगानादेवाप्यशोभनुवर्तिषानुपूर्वीणां एताः पुरस्कृत्य

पञ्चपञ्चानन्तकृतीनामुदयः विरताविरते विरामत्युद्योतपूर्वाणां पूर्वोक्तां विंशतिं परित्यज्य चतुर्थत्वारिंशतामुदय इति गाथार्थः ॥९१॥

विरयापमत्तपुं अंततिसंघयणपुष्पगाणुदंभो । अप्युदकरणमादिसु दुइयतइज्जाण खीणांओ ॥ ९१ ॥

व्याख्या—अपनाप्रमत्तयोरुद्वेनाराचकीलिकान्त्यसंहननाद्यानां द्विकत्वारिंशतां नामप्रकृतीनां उदयः 'अपूर्वकरणादि' वि ति

अपूर्वकरणवाद्दहस्यरूपपोषध्वान्तेषु, ऋपभनाराचनाराचाद्यानामेकोनचत्वारिंशतामुदयः क्षीणरूपायसयोमिनो वरूपमाणानामिति

गाथार्थः ॥ ९१ ॥

नामधुबोदयसूसरलगईओरालट्टु (ति)गपत्तेयं । जवघांयनिसंझाणा उसभमजोगम्मि पुब्बुत्ता ॥ ९२ ॥

व्याख्या—नामधुबोदया 'णिम्माणयिराधिरे' त्याद्या द्वादश, सुस्वरविहायोगत्यादौदारिद्र्यमुग्रत्रयं उपयातत्रयं चोपयात-

परायातोच्छ्वासा इति, प्रत्येकं संस्थानपटूं प्रथमसंहननं एता मिथ्याद्वेष्टेः सयोगिनं यावदुदयं गच्छन्ति । अयोगिनि पूर्वोक्ताः

प्रसन्नदरपर्याप्तं सुभगादेयं पञ्चन्द्रिज्जातिमनुजगतियत्ताः कीचय इति एता अपि भिव्याद्वेष्टारभ्य । आह—धुब्बोदयानां सतीनामपि

नामप्रकृतीनामयोगिनि कस्मादुदयो न भवतीत्यत्रोच्यते—काचित्पकृतयो भवद्विपाकिन्यो भवन्ति, वाभ्यो मनुजायुः भगवतो भव-

त्तन्नावादुदितम् । अनुपूर्वः क्षेत्रविपाकाः, तासां च भवान्तरादेन्यत्र नास्त्युदयः । ध्रुवादयाद्यानां पट्टविंशतां पुद्गलैर्विपाकाः,

तस्य च पुद्गलपयोगो नास्त्येव भगवतः, अतः पुद्गलविपाकित्वात्र तासामुदयः । जीवविपाकिन्योऽपि घातिकर्मोद्भवः संघं गताः,

अघातिकर्मोदयास्मूदिता एव । सातांसातपोरन्यतरदुर्बोत्तं च गतिभ्यो मनुजगतिः जातिभ्यः पञ्चन्द्रियजतिः, त्रसादित्रयं सुभ-

गादित्यं चासां विपक्षा नोदयं यान्ति, जीवविषाक्लियोऽपि परावर्तमानत्वात् । सुस्वरदुःस्वरविहायोत्पद्युताः यद्यपि जीव-
विषाक्लिनः तथापि ते क्वायसहचरिताः कायनिरोषाचिरुद्धाः, न विषाकोदयं यान्ति । तीर्थकरं तीर्थकरस्य यात्येवेति । आह का-
यनिरोधेन तदिन्द्रियाणामपि निरोषाच्च ज्ञात्तुदयो घटते, अत्रोच्यते—यद्यपि कायनिरोधात् द्रव्येन्द्रियनिरोधस्तथापि तदुदयो भव-
त्येव, यथा पञ्चेन्द्रियस्तदावरणतोन्नोदयादप्यत्रापि अभ्युपगम्य न विरुद्धेन्द्रियः, पञ्चेन्द्रिय एव, तदुदयसद्भावात् द्रव्येन्द्रियाणां
यद्यपि सयोगिनो दर्शनवरणस्योपपन्नमावाचोन्द्रियोपयोगस्तथापि भावेन्द्रियोदयात् (पञ्चेन्द्रियोऽयमिति व्यपदेशान्वाहतेः)
पञ्चेन्द्रियत्वं भवत्येवेति 'विरते' प्रपञ्चाप्रमत्तरूपे, आह रक्किरुस्योदयः पूर्वं प्रतिपादिता तीर्थङ्करं तीर्थकरकेवलिनो भवत्येवेति
माथार्थः ॥ ९२ ॥ ॥ उदयः समाप्तः ॥

सत्स्थानप्ररूपणायाह—

पिण्डे तिर्यगरूपे आहारूपे तहोभयविद्वगे । पठमचतुर्कं तस्स उ तेरसगलए भवे घीयं ॥ ९३ ॥

व्याख्या—नाम्नाऽशेषमृत्तिसमुदायः पिण्डः, स च भिनवतिप्रमाणः प्रथमं सत्स्थान भवति, तस्मिन्स्तोर्धकरणमविहृत्ते
द्विनवतिस्तत्र द्वितीयं सत्स्थानम्, आहारकशरीरवग्न्यनसङ्गताद्रोपाद्रान्याहाररुचतुर्कं तेनाहारकचतुर्केतेनपिण्डे एकेतनवतिः
भवति, सा च दुतीयं सत्स्थानं भवति, "तयोभयविद्वगे" इति, आहाररुचतुर्कतोर्धकरणं विहोतपिण्डेऽष्टाश्रीतिभवति, एत-
च्चतुर्थं सत्स्थानम्, एभिः चतुर्भिरपि प्रथमचतुर्कं समवसेवम् । पञ्चम्यर्थं पष्ठो, तस्यात्यथचतुर्कस्त्य ठुतित्रयोदशकं सयं गते ते-
नैव क्रमेण द्वितीयचतुर्कं भवति, तस्य प्रथमपञ्चीतिद्वितीयमेकोनाशोतस्तुतीयं पञ्चमविः, चतुर्थं पञ्चसप्ततिरिति माथार्थः ॥ ९३ ॥

सुरदुग्धवेगवियगद्दुग्गे य उवाटिण् चउत्थाओ । मणुयदुग्गे य नवद्वय दुहा भवे संतथं एहं ॥ १४ ॥

व्याख्या-चतुर्थसत्स्थानादष्टाशीतिलक्षणत् सुरद्विके समुद्रचिं(लि)ते स्थितिसयाद्वा सद्वावाच्युते पट्टातिप्रमाणं प्रथममध्रुवं सत्स्थानं भवति, वैक्रियशरीरादिचतुष्के नरकात्स्यानुषूच्याः सुरद्विके चोद्वचि(लि)ते स्थितिसयादसद्भूते वा चतुर्थसत्स्थानादशीति-प्रमाणं द्वितीयमध्रुवं सत्स्थानं भवति, सुरद्विकेवैक्रियशरीरात्तद्वोपाद्वन्वन्सङ्गतनरकाद्विके मनुष्याद्विके चोद्वचि(लि)ते स्थितिभ-यादसद्भूते वा चतुर्थसत्स्थानादष्टासप्ततिप्रमाणं तृतीयमध्रुवसत्स्थानं भवति, नवाष्ट चैवं त्रयोदश सत्स्थानानि 'द्विधा' द्विकारं तुल्यसङ्ख्यमप्येकं सत्स्थानं भवति, त्रयोदशप्रकृतितयैऽपि षपकश्रेण्यामशीतिः प्रकृत्यष्टकोद्वच(ल)नादप्येकैन्द्रियेज्जशीतिरिति । तुल्योद्वोऽन्यमतसूचकः । पिण्ड इति श्रुत्तरं श्रुतं प्रथमं सत्स्थानम् । तस्मिन् पिण्डे तीर्थकारोने द्वधिकं (शतं) द्वितीयं सत्स्थानम् । आहारकसप्तकोने पिण्डे पञ्चवतिः तृतीयं सत्स्थानम् । आहारकशरीरं १ तद्वोपाद्वं २ आहारकाहारकवन्धनम् ३ आहारकतैजसवन्धनं ४ आहारकार्माणवन्धनम् ५ आहारकतैजसार्माणवन्धनम् ६ आहारकसङ्गत ७ इति आहारकसप्तकम् । तीर्थकाराहारकसप्तकोने पिण्डे पञ्चवतिः चतुर्थं सत्स्थानम् । अत्राप्येतत् प्रथमचतुष्कम् । तस्मात्प्रथमचतुष्कात् त्रयोदशस्यै षपकश्रेण्यां द्वितीयचतुष्कं भवति, तस्यापि प्रथमं नवतिः सत्स्थानम्, द्वितीयमेकोनवतिः । तृतीयां त्रिकान्यधिकाशीतिश्रुतं द्व्यधिकाशीतिरिति द्वितीयचतुष्कम् । चतुर्थसत्स्थानात् पञ्चनवतिप्रमाणत् सुरद्विके समुद्रचिं(लि)ते त्रिनवतिरिति प्रथममध्रुवसत्स्थानम् । सुरद्विके वैक्रियशरीरात्तद्वोपाद्वैक्रियवन्धनवैक्रियतैजसवन्धनवैक्रियकार्माणवन्धनवैक्रियतैजसकार्माणवन्धनवैक्रियसङ्गतमिति वैक्रियसप्तके नरकाद्विके चोद्वचि(लि)ते चतुर्थसत्स्थानाच्चतुर्वातिद्वितीयमध्रुवसत्स्थानं भवति । सुरद्विकैक्रियसप्तके नरकाद्विके चोद्वचि(लि)ते चतुर्थसत्स्था-

नाद् अशीतिस्तृतीयं अधुमसत्स्थानं भवति । नवाष्टौ चैवं त्रयोदश सत्स्थानानि भवन्ति, द्विदैकं सत्स्थानं अशीत्याख्यं भवति, क्षयरूपेणां सांसारिकाणां चेति गार्थार्थः ॥ ९४ ॥ तदेवमकृतिनिघोदश्च समाह—

धावरतिरिगइदो आयवेमँदिविगलसाहारं । नरयदुग्धोवाणि य दसाइमेगंतति रेजोगा ॥ ९५ ॥

व्याख्या—स्थावरद्विक्रमिति स्थावरं मूक्ष्यं च तिर्यग्मत्पानुष्यविषैकेन्द्रियविकलेन्द्रियजनतः, साधारणं नरकद्विक्रमोयानि आसां दसायाः प्रथमोपन्यस्ताः प्रकृतयाः एकांतेनैव तिश्चां योग्याश्चब्दादुपसुदीरणां वाश्रित्य, नतु सदृश्यावपि, यतस्ता-
स्योत्सन्नगन्धवाश्रित्यानेपामपि भवन्तीति गार्थार्थः ॥ ९५ ॥ अत्रुमसत्स्थानानां स्वाभित्त्वमाह—

एगिदिसु पढमदुगं वाऊतेऊसु तइयगमणियं । अहवा पणतिरिएसु तसंतैमिदिपाइसु ॥ ९६ ॥

व्याख्या—एकेन्द्रियेषु प्रथमं द्वितोयं चात्रुमसत्स्थानं भवति, यः एकेन्द्रियेषु पञ्चमकारेष्वपि भ्रमतो जीवस्यासहृष्येषु-
दाल्परावर्त्ताः स्थितिर्भवति, सुरद्विकस्य तु दससगरोपमक्रोडाक्रोद्याः स्थितिरतः प्रागसद् भवति, वैक्रियचतुस्करकद्विक्रयो-
र्विशतिक्रोडाक्रोडयः स्थितिरनेपामपि स्थितिक्षपादसत्ता, न चतत्र वैक्रियषट्कस्य यन्थोऽस्त्यत एतद्विक्रमेन्द्रियेषु भावनीयम् ।
वाय्यशिक्षापिरेषु तृतीयमनिर्यं भवति, ततस्तेषु मनुजद्विक्रमपि स्थितिक्षपादसद् भवन्ति, न च तत्र तद् व्यथ्यते, अथवा पञ्चेन्द्रिय-
पर्यन्तेषु निर्धेषु भवति तत्सदेकेन्द्रियेष्व आगतस्य यावन्मनुष्यद्विक्रमाया न व्यपन्ते, तावन् नान्यासु तिस्रषु गतिषु भवति, यतस्तासु
न तेऽन्तरसुपद्यन्ते । प्रथमद्वितोये अनिरपसत्स्थाने मनुष्येषु भवतः, पृथिवीजलव्रजसत्तिकाधिकेभ्यो यतस्तेषूपत्ययन्त इति
गार्थार्थः ॥ ९६ ॥ गतिषु सत्स्थानान्याह—

पदमं पदमगहीणं नरए मिच्छंमि अधुवतिपजुतं । देवेसाहचउकं तिरिएसु अतित्थमिच्छसंताणि ॥ ९७ ॥

व्याख्या—‘प्रथममिति प्रथमचतुष्कस्य, प्रथमस्तत्स्थानहीनं ‘नरके’ नारुगतौ भवति, मिथ्याद्वयी तदेव, प्रथमस्तत्स्थान-
हीनं प्रथमचतुष्कं अधुवस्थानमिच्छुं भवति, ‘देवेसाहचउकं’ प्रथमचतुष्कम्, तिरिए, वितीर्यानि, मिथ्याद्वयस्तत्स्थानानि, अ-
धुवतिक्रमचतुष्कस्य द्वितीयचतुर्थे पञ्चेतानि । गत्युत्क्रामणनान्नुत्प्रेष्य त्वीयमधुवं वनेयित्वा सर्वाण्यपि, भवन्तीनि गाथार्थः
॥ ९७ ॥ गुणेणु सत्स्थानान्याह—

पदमचउकं सम्मा धीयें स्वीणा उ वारसुहुमे य । सासणमीसि चित्तिथं पदममजोगंमि अहु नव ॥ ९८ ॥

व्याख्या—प्रथमचतुष्कमशितसम्बन्धेरेरारभ्योपज्ञानं यावद् भवति । द्वितीयचतुष्कं क्षीणरूपायादारभ्यायोगिनं यान्त्र
भवति, क्षणते यादरूपाये सूक्ष्मरूपाये च । सास्वादनसम्यग्मिथ्याद्वयोस्तीर्थस्त्रोपलसिते प्रथमचतुष्कस्य द्वे स्थाने वनेयित्वा
शेषे द्वितीयचतुर्थे द्वे भयतः । अयोगिन्यहो नवेति गाथार्थः ॥ ९८ ॥

नात्रो वन्योदयसत्स्थानसंवेधमाह—

नयर्पचोदय सत्ता तेयीसे पण्णयीसच्छयीसे । अहु चउदहवीसे नवसत्तिगतीसतीसे य ॥ ९९ ॥

व्याख्या—नयोदयाः पञ्च सत्स्थानानि त्रयोविद्यतिन्येऽप्यर्थास्त्रैकेन्द्रियमायोगे, पञ्चविंशतिवन्त्ये तस्य च पर्याप्तकस्य
मायोगे पद्विंशतिवन्त्ये च अप्यर्थास्त्रद्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियतिर्हस्यनुष्यमायोगे भवन्ति । एतदेव भावयति एकविंशत्यायान् पञ्च
सोदयाननुभवमानाः एकेन्द्रियासयोर्विंशतिवन्त्यं वदन्ति २१-२४-२५-२६-२७ प्रथमचतुष्कस्य द्वितीयचतुर्थेऽधुवतिर्हस्य

पञ्च सत्स्थानानि १२-८८-८६-८०-७८ द्वित्रिचतुष्टयञ्चेन्द्रियतिर्यश्चः पदं स्वोदयाननुभवन्तस्त्रयोविंशतिवन्धं वञ्चति, २१-
 २६-२८-२९-३०-३१ तान्येव पञ्च सत्स्थानानि मनुष्याः पञ्च स्वोदयानेनैकविंशत्याधाननुभवन्त एकेन्द्रियमायोग्यं, त्रयो-
 विंशतिवन्धं वञ्चन्ति, चत्वारि सत्स्थानानि भवन्ति, यतस्तृतीयाधुव न मनुष्येषु सम्भवति । एकेन्द्रियमायोग्यं, पञ्चविंशतिवन्धे
 पटुविंशतिवन्धे च मागुक्तं भवत्येव, विशेषमाह—ईशानपर्यन्ता देवा पटुकोदयाननुभवन्त एकेन्द्रियमायोग्यं पञ्चविंशतिवन्धं
 पटुविंशतिवन्धं वा वञ्चन्ति, प्रथमचतुष्कस्य द्वितीयचतुर्थे द्वे सत्स्थाने, यतो देवनास्तेषु अष्टवसत्स्थानानि न भवन्ति, पञ्चविं-
 शतिवन्धं अपर्याप्ततिर्यङ्मत्सनां पर्याप्तैकेन्द्रियाणां च मायोग्यां सरुलतिर्यश्चः स्वोदयाननुभवमाना वञ्चन्ति, मागुक्तानि, पञ्च
 सत्स्थानानि १२-८८-८६-८०-७८ । एकेन्द्रियपर्याप्तमायोग्यं पञ्चविंशतिवन्धं मनुष्या एकविंशद्वर्जितान् स्वोदयाननुभव-
 माना वञ्चन्ति, तृतीयाधुववर्जितानि तान्येव पञ्च सत्स्थानानि । मनुष्या एकविंशद्वर्जितान् सर्वोदयाननुभवन्तः अपर्याप्तसत्स-
 मायोग्यं पञ्चविंशतिवन्धं वञ्चन्ति, प्रथमचतुष्कस्य द्वितीयचतुर्थे द्वे सत्स्थाने, यत्तीर्थरुसरुर्मां सुस्पतिके, नोत्पद्यते, प्रथमाधुव-
 द्विकं च भवति १२-८८-८६-८०, नारको नैषां वन्धक इति । अष्टाविंशतिवन्धे देवनास्त्रमायोग्ये अष्टावदुष्यात्वारि सत्स्था-
 नानि भवन्ति, एतदेव भावयति—तिर्यश्चोऽर्कमभूमिजाः पटुस्वोदयाननुभवन्तः २१-२२-२६-२८-२९-३०-३१ पञ्चविंशतिसप्त-
 विंशतुदयौ चोत्तरवैक्रियकालेऽनुभवन्तो देवयोग्यमष्टाविंशतिवन्धं वञ्चन्ति, प्रथमचतुष्कस्य द्वितीयचतुर्थे सत्स्थाने, १२-८८,
 यतस्तीर्थरुसरुर्मां न तिर्यस्तु भवति, मनुष्या एकविंशद्वर्जितान् स्वोदयाननुभवमानाः अष्टाविंशतिवन्धं वञ्चन्ति, तेषां प्रथम-
 चतुष्कप्रथमवर्जितं भवति । पञ्चेन्द्रियतिर्यङ्मनुष्याणां द्वितीयाधुवसत्कर्मणां स्वोदयाननुभवतां प्रथममधुवसुभयगतियोग्यसप्तविंश-

तिरुचं यत्रां चतुर्थं सत्स्थानं भवतीति । एकोनविंशद्ग्रन्थे च नवोदया एरुविंशत्याद्याः, सप्त सत्स्थानानि भवन्ति, प्रथमचतु-
रुपश्रुवत्रिरुम् । कथं? चतुर्गतिरपि अत्रिरताः स्वोदयाननुभवमानास्तिर्यङ्मर्यादोगं मनुष्यप्रायोगं चैकोनविंशद्ग्रन्थं वदन्ति,
एवं हि नवोदया भात्रिता एव । सत्स्थानानि भात्रयति-देवोदयेषु प्रथमचतुष्टयस्य द्वितीयचतुर्थे । नारकोदयेषु तान्येव प्रथमत्रिजि-
तानि । तिर्यगुदयेषु तिर्यगतिस्तस्थानानि पञ्च । एकात्रिंशदुदये नान्नो मनुष्या एकोनविंशद्ग्रन्थस्य अवन्धकाः, शेषेपुदयेषु पटस्था-
नानि भवन्ति, कथं? तिर्यङ्मनुष्यप्रायोगे ग्रन्थे यद्यमाने प्रथमचतुष्टयस्य द्वितीयचतुर्थेऽश्रुवद्वयं चत्वारि, देवप्रायोगे तु एकोनविंश-
द्ग्रन्थे यद्यमाने प्रथमचतुष्टयस्य प्रथमवर्तीये द्वे भवतः । त्रिंशद्ग्रन्थं तिर्यङ्मर्यादोगं चतुर्गतिरताः स्वोदयाननुभवन्तो वदन्ति, एवं हि
सिद्धा नवोदया एरुविंशत्याद्याः । देवनारकोदयेषु द्वे सत्स्थाने प्रथमचतुष्टयस्य द्वितीयचतुर्थे, तिर्यगुदयेषु अश्रुवत्रिरुं चैवं पञ्च, मनु-
ष्योदयेषु तृतीयाश्रुवत्रिजितानि तान्येव । देवनारकास्तीर्थं करोषलक्षितं पयसा मनुष्यप्रायोगं त्रिंशद्ग्रन्थं स्वोदयाननुभवन्तो वदन्ति,
तदा देवोदयेषु द्वे सत्स्थाने प्रथमचतुष्टयस्य प्रथमवर्तीये, नारकोदयेषु तृतीयेव । देवप्रायोगे त्रिंशद्ग्रन्थे मनुष्यवर्धमाने प्रथम-
चतुष्टयस्य प्रथमद्वितीये द्वे सत्स्थाने तीर्थं करोष ध्रुवमन्यत्वात् । चतुर्दशद्ग्रन्थे देवोदयस्य त्रिजितानां नियमो नोदयेषु सत्स्थानानाम्,
यथाऽज्ञादिषु तिर्यगुदयेषु तीर्थं करोषलक्षिते सत्क्रमणी (न) भवतः न च मनुष्योदयेषु तृतीयाश्रुवम्, न च नारकोदयेषु
सम्पूर्णसत्क्रमं, न च देवनारकोदयेषु अश्रुवत्रिरुम् । एवं हि तदुक्तसङ्ख्या न सम्पूर्णां यातीति गार्थार्थः ॥ ९९ ॥
यदयेकैके इगतीसे एकैके एककुदय अहसंतंसा । उवरयवंवे दस दस नामोदय संतंठाणाणि ॥ १०० ॥

व्याख्या—एकत्रिंशद्ग्रन्थे एरुदुदस्थानं सस्थानं च, एरुत्रिंशद्ग्रन्थो देवमायोग एव, सचाग्रमत्तापूर्वकरणयोरेव भवति, तयोश्च नियमात् त्रिशत्पञ्चदशः, यद्यप्यग्रमचस्य वैक्रियाहारकाले एकोनत्रिंशद्दुदयः प्रतिपादितस्तत्रापि तस्मिन् सत्यकालिकेऽविशुद्धपरिणामजे च तीर्थंरुसाहारकयोरवन्थादेकत्रिंशद्ग्रन्थो न संभवति, सत्कर्म च प्रथममेव भवति तीर्थंरुसाहारकयोरवश्यं भावित्वात् इति । यशःकीर्त्यर्थे एरुमङ्कलिवन्धे उपश्रामकसपकयोश्च वादरस्यभ्योरेक एवोदयः, त्रिंशत्पञ्चदशालम्बाः, अष्टौ सस्थानानि प्रथमचतुःपञ्चदशालम्बानाम्, द्वितीयं क्षपणाम् । नाम्नो 'वन्धोपरमे' अग्रन्धकेषु दशोदया दश सस्थानानि यथा भवन्ति, तथा भावयति—उपश्रान्ते प्रथमचतुःपञ्च, क्षीणकपायादिषु द्वितीयचतुःपञ्च, अयोग्यन्तसमये नचाष्ट सस्थाने, दशत्रं भवन्ति सयोगिन्यष्टादुदया विशालेकविंशतिषु विंशत्याद्याः प्रागभिहिता एव, अयोगिनि द्वावुदयौ नग्राष्टाविति दशोदयाः । एवं हि नाम्नः सद्दुदस्थानानि वन्धेन सहाभिहितानि कथितानि इति गार्थः ॥ १०० ॥ ॥ सद्दुदयवन्धो नाम्नः समाप्तः ॥

गुणस्थानेषु सद्दुदयवन्धसंवेधमाह—

धंधोदयसंतैस्तुं पण एण पढमंतिमाण जा सुहुमो । संतोइण्णाहं पुण उवसससोणे परे नत्थि ॥ १०१ ॥

व्याख्या—मन्धोदयसंस्थानेषु पञ्च पञ्च प्रकृतयो ज्ञानागणान्तरापयोः सूक्ष्मसमर्थाय यावद् भवन्ति, सद्भावगता उदयगताश्च ज्ञानावस्थान्तरापयोः पञ्चापि भयन्त्यवन्धे उपश्रान्तकाले क्षीणकाले च तरोः पतोलसम्भर इति गार्थः ॥ १०१ ॥

दर्शनवाच्यमाह—

मिच्छा सासयणेधुं नवधंनुबलस्सिया उ दो भंगा । मीसाओ य न्थिदी जा छन्धेण दो दो उ ॥ १०२ ॥

व्याख्या—मिथाद्यां सासादने च नवरुच्योपलक्षितौ द्वौ भद्रकौ भवतां, ९।५।९।९।४।९। सम्बन्धिमिथाद्द्वे-
राग्यापूर्वकारणं यावत् पटुव्योपलक्षितौ द्वौ द्वौ भद्रकौ भवतां ६।५।९।६।४।९। तुल्यद्वयत् क्षयरूपोपशमारुसापि,
द्वितीयतुल्यद्वयत् मतिपततोऽपीति गाथार्थः ॥ १०२ ॥

चउज्ये नव संते दोष्णिण अणुद्वाउ सुदुमरागो जा । अन्वये णव संते उवसंते ह्नुति दो भंगा ॥ १०३ ॥

व्याख्या—चतुष्कण्ठे नवम् सत्तु चतुष्पञ्चोदयाभ्यां द्वौ भद्रौ अपूर्वकरणापुञ्जामरुस्मं ६।५।९।६।४।९। यावत् ।
उपशान्ते अपन्यक्ते नम्रु सत्तु चतुष्पञ्चोदयाभ्यां द्वौ भद्रौ इति गाथार्थः ॥ १०३ ॥

चउमये छसंते चापरसुदुमाणमेगुलवयाणं । छसु चउसु व संतेसुं दोष्णिण अवंधमि खीणस्स ॥ १०४ ॥

व्याख्या—चतुष्कण्ठे पटुसु सत्तु चतुष्पञ्चोदयेनैको भद्रस्तस्यैवान्तसमये चतुर्षु सत्तु चतुष्कोदयेनैव द्वितीयो भद्रो ०।४।६।०।४।४।
शीणकृपापस्य पटुसु सत्तु चतुष्कोदयेनैको भद्रस्तस्यैवान्तसमये चतुर्षु सत्तु चतुष्कोदयेनैव द्वितीयो भद्रो ०।४।६।०।४।४।
वदुनारणस्य भवतीति गाथार्थः ॥ १०४ ॥

चत्तारि जा पमत्तो दोष्णिण उ जा जोगि सायवंधेणं । सेलेसि अवंधे चउ इगि संते चरिमसमग्न दो ॥ १०५ ॥

व्याख्या—वेदनीयसायाथत्तारो भद्रा यावत्पञ्चोदयावद् भवन्ति । तेभ्य एव सातवन्योपलक्षितौ यौ द्वौ भद्रौ तौ सयो-
गिरूपानं यावद् भवतः । 'द्वेलेखे' अबोगिनि, वेदनीयसावन्यके चत्तारो भद्राः, उभयसदृशेभ्योऽन्यतरोदयेन द्वौ, तस्यैवान्त-
समये सातासातपोरन्यतरोदये तेनैव सता द्वौ भद्रकौ भवत इति गाथार्थः ॥ १०५ ॥

अदृष्टाद्विषयीसा सोलस बीसं च वारस छ दोसु । दो वउसु तीसु एकं मिच्छासु आउण भंगा ॥ १०६ ॥
नरतिरिउदए नारयंधविहूणा उ सासणि छयीसा । वंथसमऊण सोलस मीसे चउंधजुयसम्मे ॥ १०७ ॥
देसविरयम्मि वारस तिरिमणुभंगा छंधपरिहीणा । मणुभंगतिंधूणा दुसु तेसा उमयसेढीसु ॥ १०८ ॥

व्याख्या—अष्टाभ्यधिकविंशतिराधुनो भद्रानां मिथ्यादृष्टौ भवति । पट्विंशतिः सास्वादने, सम्पत्तिर्यादृष्टौ षोडश, अ-
निते विंशतिः । देवविरते द्वादश, प्रमत्ताप्रमत्तयोः पट् भवन्ति । अपूर्वकरणशब्दसूक्ष्मोपशान्नानां द्वौ भद्रौ भवतः । क्षीण-
रूपायदिपु त्रित्वेको भद्र इति गार्थार्थः ॥ १०६ ॥ एतानेव व्यक्तीकरोति—

अधुमेन्मोऽष्टाविंशतिभ्यो द्वौ भद्रौ नारकाधुमेन्मोऽष्टोपलक्षितौ न भवतः । नरयाउयं वंधइ विरियाउयं वेयइ एतदुभयं सेने,
पारयाउयं यंयइ मणुयाउयं वेयइ एतदुभयं सनं । नेपाः सासादने पट्विंशतिर्भवन्ति । चतसृष्वपि गतिव्यापुर्न्योपलक्षिता
द्वादश भद्रा न भवन्ति, नेपाः सम्पत्तिमिथ्यादृष्टौ षोडश भवन्ति । अविरते त एव षाडश देववारकाधुमेन्मोऽष्टोपल-
क्षितौ द्वौ, निर्दममनुग्राधुमेन्मो देवापुर्न्योपलक्षितौ द्वौ वैधं विंशतिरिति । तुष्टद्वान्मिथ्यादृष्टौ सौंजीयति गार्थार्थः ॥ १०७ ॥

देवानारकाधोऽष्टविंशतिरशाममसातदुद्रया दश भद्रा न भवन्त्येव, तिरिमणुभमेणु नारकतिरिमणुभ्यापुर्न्योपलक्षिताः पट्
भद्रा न भवन्ति, नेपास्तेभ्यो द्वादश भवन्तीति । मनुष्यभमेणु नारकतिरिमणुभ्यापुर्न्योपलक्षितादयो भद्रा न भवन्ति, नेपाः

१ नरकाधुमेन्मोऽष्टविंशतिरिमणुभमेणु वेदयति प्रमत्तभयं सट्, नरकाधुमेन्मो, यथाति मनुष्यापुर्न्योपलक्षितं वेदयति एतदुभयं सट् ।

प्रमत्ताप्रमत्ताः यद् भद्रा भवन्ति । अथायकोपशान्तानां द्वौ भवतः । 'क्वो नत्वि मनुष्यायुषं वेद तदेव सतं ? यत्रोपरमे मनुष्यायाउय वेपः देवमनुष्यायं संतं २ । क्षयद्रव्ययोमेभो भद्रः' त्वन्वो नत्वि मनुष्याउं वेद तदेव संतं इति गार्थः ॥ १०८ ॥ पंचादिमा उ मिच्छे आदिमहीणा उ सासणे चउरो । उचवणेणं देणिण उ मीसाओ देसविरयं जा ॥ १०९ ॥

व्याख्या—पञ्चाया गोत्तर भद्रा मिथादेष्टा भवन्ति, अन्यसदृशेषु नीचैर्गोमनेनोद्येन वजितास्त एव चत्वार सात्यादने भवन्ति, उर्गेनान्योपलक्षितौ द्वौ भद्रौ सम्यग्विध्यादुच्यविरलेषु भवत इति गार्थः ॥ १०९ ॥ उचणेणं वंधुदए जा सुहुमोऽंधि छट्टओ भंगा । उवसंता जा जोगो दुचरिमचरिमंमि सत्तममां ॥ ११० ॥

व्याख्या—उर्गेनान्योदयाभ्यां य उपलक्षितः स यावत्तत्सम्परायस्थानं यावद् भवति । अन्योपलक्षितो यः पणो भद्रः स उपशान्तादयोगुणान्यसमयं यावद् भवति । उर्गेनोत्तेन सदुदये सप्तमो भद्रः, स चायोग्यन्तसमये भवतीति गार्थः ॥ ११० ॥ ओहम्मि मोहणाए वंधोदयसंतयाणि भणिघाणि । अहुणाज्जोगहुणउदयपयसमूहं पवक्खमि ॥ १११ ॥

व्याख्या—'औपिक्रमणे' सामान्यभगने, तत्र मोहनोपस्य वन्धोदयसत्स्थानानि गुणेष्वभिहितानि 'अधुना' साम्प्रतमव्यक्तोदयानां गुणस्थानोदयानां च 'पदसमूहं' एरुक्कसिद्धुदये पदानीति प्रकृतयः तासां समूहः—सङ्घातः समुदायस्तं प्रवक्ष्यामीति गार्थः ॥ १११ ॥

जो जम्मि चउवीसा गुणिपाओ ताउ तेण उदएणं । मिलिया चउवीसगुणाइयरपएहिं च पयसंखा ॥ ११२ ॥

१ पण्यो नास्मि मनुष्यायुषं वेदयति तदेव सतं ? यत्रोपरमे मनुष्यायुषं वेदयति देवमनुष्यायुषं सतं २ २ पण्यो नास्मि मनुष्यायुषं वेदयति तदेव सतं ।

व्याख्या—दश सादिपूदनेषु गान्त्यगुर्विषतपस्तास्वेनोदयेन गुणिताः “ दसगादसु चउयोसा ” इत्यादि संस्थाप्य—१।
 ६।१११०७।४।१। दस सादिपूदनेषु गान्त्यगुर्विषतपस्तास्वेनोदयेन गुणिता जाता ११०५४।८।७०।४२।२०।४ । एकत्र विण्डिताः शतद्वयं
 अष्टासीते भवति १२८८। एतदपि गहुस्तिता गुणिः एकोनसप्तविंशतानि द्वादशोचराणि भवन्ति, ६९१२। द्वादश द्विकोदया
 सौभुर्विंशतिपदानि, चत्वार एकोदया एकाष्टासिंतिः, तत्संक्षेपात् पट्ठनानि सप्त सप्तसप्तानि भवन्ति ६९४०। अथवा पञ्च
 पनके गहुस्तिविंशदुक्तन के चत्वारि, त्रिंश के दो, विंश के दो, एकसन्ध के एकं, आन्ध के चैकमेवं पञ्च त्रिंशत्संक्षेपात्
 सप्तसप्तसप्तानि विषयसप्तदशानि भवन्ति ६९४७। अथवा एकोनविंशदोनानि सप्त सप्तसप्तानि ६९७१। चतुर्वन्धकस्य द्वादश-
 विंशोदयसौभुस्तिविंशति सप्तसप्तसप्तानि पनकोदयभेदात् ययो विरुत्याः इति गार्थार्थ ॥ ११२ ॥

एतदेव सङ्ख्यामयं वक्तुं काम आह—

गता गधरागा रागुगेय पजिया अहव ते तियग्गाह । शुगुतीसाए अहया वधगभेष्णा मोहणिण ॥ ११३ ॥

भाव्या—गता रास्ताणि पगुया वजिमानि ६९४०। अगा तान्नेग निपद्यात्तुर्जिमानि ६९४७। वध्यरुभेदेन भवन्ति ।

गधरा गानि गधारासम्भेदोत्तमिचदु वजिमानि ६९७१। पनकोदयेन चतुर्वन्ध के द्विकोदयसम्भवादिति गार्थार्थः ॥ ११३ ॥

विणितागधरागो रणपानि, युगस्यान्तेदण्डानि वक्तुं काम आह—

अग्गि भपिगा गपागा सद्धिमेव पावग्गा । चउयाला चउयाला योसा सिच्छा उ(य)पग धुयगा ॥ ११४ ॥

इ. गाभा ५५।

व्याख्या—अष्टपटिर्मिथ्याष्टौ, द्वाविंशत्तात्वादनसाम्यमिथ्यादृष्टयोरविरते षष्टिः, देवविरते द्वापञ्चाशत्, प्रमत्ताप्रमत्तयो-
भृदुत्तारिगन्ध, विगतिरूपरूपे, मिथ्यादृष्टारभ्य यथासद्व्येन गुणस्यानेकत्वम्। चक्ष्ण्वादुदयपदध्रुवका इति। कथं ?
मिथ्यादृष्टेः चत्वार उदयाः, दक्षकोदये एका चतुर्विंशतिः, एकस्मिन्नुदये द्वा पदानि, नवोदये तिस्रः चतुर्विंशतयः, त्रिषूदयेषु
समाविनतिरदानि, अष्टोदयेऽपि तिस्रः चतुर्विंशतयः, त्रिषूदयेषु चतुर्विंशतिरदानि, सप्तोदये एका चतुर्विंशतिरेकस्मिन्नुदये सप्त
पदानि, एवं चतुर्षुपदेष्वष्टपष्टिपदानि। एष मिथ्यादृष्टेः ध्रुवः एवं शेषगुणेष्वपि भावनेति गार्थः ॥ ११४ ॥

तिष्ठि सया पावण्णा मिलिया चउवीसत्ताडिया एए। थायरउदयपपुहिं सहिया उ गुणेसु पयसंख्वा ॥११५॥
व्याख्या—रीणि गतानि द्वापञ्चाशदधिकानि मिलिताः—एकरीभूताः, एते पूर्वोक्ताः पदध्रुवकाः भवन्ति, चतुर्विंशतिगु-
णितास्तु ते सर्वे चतुरसीतिगणानि अष्टवत्तारिवादधिकानि भवन्ति, वादराष्ट्राविंशतिपदानि तुशब्दात् सूक्ष्मावन्यकोदयपदं चैतैः
सा चतुरसीतिरगणानि सप्तगणानि ॥८४७७॥ अथवा पञ्चगन्धे चतुर्विंशतिः चतुर्विंशत्यस्यैव त्रैषु चतुर्विंशत्येकपदानि, एवं चतु-
र्विंशद्वादरे गूत्सागन्धं चैव एव पञ्चत्रिंशत्यस्यैवपाद् अश्लीतगणानि चतुरसीतिगणानि भवन्ति ८४८३। चतुर्थगन्धे चतुर्विंशति-
द्विकोदयपदानि तैश्च योनिर्निर्गन्धरूपेदात् पञ्चाशीतिगणानि सप्ताधिकानि भवन्ति, ८५०७। एवं गुणेपदस्यदसहस्येति गार्थः ११५
एतामेव सद्गता गूरेण वक्तुंशम आह—

तेवीसुणा सत्तरस यडिया अह्व मत्तअहियाडं। पंचासीइसपाइं उदयपयाइं तु मोहस्स ॥ ११६ ॥

व्याख्या—यथोक्तिगणानि ८४७७। अथवा सप्तदशोक्तानि ८४८३। वन्यरूपेदात् सप्तभ्यधिकानि वा पञ्चाशीतिगणानि
८५०७। उदयपदाना भारतीये। तुशब्दादन्यक्रमेदोनेति गार्थः ॥ ११६ ॥

एवं जोगुवओगा लेसाई मेयआ चहमेया । जा जस्स जंमि च गुणे संत्ता सा तंमि गुणगारो ॥ ११७ ॥

व्याख्या—एवमनन्तरोक्तोदयानामुदयपदानां च योगोपयोदिभेदतो बहवो भेदा भवन्ति । तदानयनप्रयोगमाह—यां सङ्ख्या योगोपयोगलेभ्यानां यस्मिन् गुणे सा सङ्ख्या तस्मिन् गुणे गुणकारो भवति, तुल्यन्दो वाशब्दोऽपि उदयविवक्षायां पदविवक्षायां चेति (गार्थार्थः) ॥ ११७ ॥

योगान् बहु बहु वक्तव्यत्वात् तावदिहाय उपयोगानाह “ १ भिच्छाह अप्पमत्तयाण ” इत्यादि प्रतिगुणं चतुर्विंशतयः स्थापयन्ते । ८।४।४।८।८।८।४। “ २ अक्खसुदंसण ” इत्याद्युपयोगगुणितः । ४०।२०।२०।४८।४८।५६।५६।२८। एकत्र पिण्डिताः त्रीणि शतानि षोडशोत्तराणि । ३।१६। एतान्यपि चतुर्विंशतिभिर्द्वैगुणितानि चतुरस्त्रीतानि पञ्चसप्ततिशतानि भवन्ति । ७५।८४। द्वादश द्विकोदयाधसार एकोदया एकोऽयन्यकोदयः सप्तदशैव तेऽपि सप्तोपयोगगुणा एकोनविंशत्यधिकं शतम्, अनयोरेकये सप्तसप्ततिशतानि त्र्यधिकान्युदयानां भवन्ति, ७७०३। पदसङ्ख्यामाह—“ १ अट्ठद्वीवत्तीसा ” इत्यादिगुणपदद्रुवरूपापना । ६८। ३२।३२।६०।५२।४।४।४।२०। सप्तोपयोगगुणा । ३४०।१६०।१६०।३६०।३१२।३०८।३०८।१४०। एकीकृतानि विंशतिशतान्यष्टाशतानि भवन्ति, ३०८८। तान्यपि चतुर्विंशतिगुणितानि पञ्चाशत्सङ्ख्याणि द्वादशोत्तरशताभ्यधिकानि भवन्ति, ५०११२। यावत्सप्तोदयपदान्येकोनविंशत्तान्यपि सप्तोपयोगगुणानि त्र्युत्तरं शतद्वयं भवति, अनयोरेके पदसङ्ख्या पञ्चाशत्सङ्ख्याणि शतत्रयं पञ्चदशोत्तरं चेति । ५०३१५। एतामेव सङ्ख्यां सूत्रेणाह—

१ गाथा ३१ । २ मथमत्तारणाथा १९ । ३ भाषा ११६ ।

२५हीययोगाणाः । १०४।५२।४०।१०४।८८।१०४।८८।१६६। तांयोगः पट्मत्तानि षोडशोत्तराणि । ६१६। एतानि चतुर्विंश-
 सिगृह्यानि, चारुसूदस्योहेने नयसंगुणा अनगौरस्ये चतुर्विंशमहद्याणि नयसंगुनि सप्तविंशदधिकानि भयन्युदयानाम् । १४९३७।
 गणिताधारायं प्रथमं चतुर्विंशतिगुण्या उदयाश्च स्याथ्यन्ते, पश्चात्सययोगाणि भिन्नांशत्रुविगत्या गुणिता उदययुक्ता उदया
 भवन्तीति । एतेषांशसमाप्तौ तुदयाः पश्यन्ते, मांसादये एका, अष्टादये द्वे, नरोदये एका, चतुर्विंशतिरे। मिथ्याद्वेधतमः
 चतुर्विंशत्योऽनन्तानुत्पद्युदयं विना भवन्ति, तदुदयाद्विषय भवान्तरभातिनो न सम्भवन्ति यथा योगा औदारित्तमिथैरि-
 यमिश्रकर्मणाः । नैधगुणिनास्याः द्वादश न भवन्ति । भूयश्चतुर्विंशत्युदयगुणाः द्वादशसमष्टाशीतं भवन्ति, एते मिथ्यादृष्टासम्प-
 तिनः । मासादने एका एव चतस्रः चतुर्विंशत्यः, ताश्च त्रैदशयेन निषण्णा त्रिक्रियमिश्रमरीरिणो नृगुसहस्रोदयो न सम्भवति,
 अतः पञ्चसप्ततुदयानां विभागा द्वाविंशदुदयाः मासादने न सम्भवन्ति, १३२। अममसस्य चतुःत्रिंशदुदया न सम्भवन्ति । ६४।
 चतुर्विंशतीनां द्विगुणस्य, तथापि मीनेदयो नाकारक्यतीरे सम्भवति । प्रमत्तस्याष्टाविंशत्यधिकं ज्ञेयं न सम्भवति । १२८।
 तत्तस्याकारकासप्तमिश्रयोः मीनेदयोः न सम्भवति । अस्ति तस्य कर्मणयोगिनः तस्यां चतुर्विंशतिगुणीदोदयो नास्तीत्यतः
 मांसेदविंशत्यामायाः चतुःत्रिंशदुदया न भवन्ति, ६४। एवं त्रिक्रियमिश्रयोगिनोऽपि अष्टाविंशत्यधिकं ज्ञेयम् । १२८। अन्यत्र
 मीनेषु मांसेदयोः षोडशोदया भवन्ति, ते चतुर्विंशत्यधिकं न सम्भवन्ति, अत्रात्र चतुर्विंशतिगुणेऽप्यष्टाविंशत्यधिकं
 ज्ञेयं भवति । नाद्यं पश्यन्मांसधिकं न भवति । १२६। एवं मांसेतन्मार्गिनो तुदया एकीकृताः सप्ततान्यष्टाविंशति ७६८।
 पूर्वांगेभिः श्वेदः मांसेदयानां चतुर्विंशत्याणि मांसेतन्मार्गिभिः । १४९३६९। एते मांसेगुणोदया योगमन्त्रेन भवन्ति ।

पदध्रुवकाणां गुणक्रमेण स्थापना । ६८। ३२। ३३। ६०। ५२। ४४। ४४। २०। स्वयमेगुणाः । ८८। ४४। १६। ३३। ५७। ५७। ५७। ४८। ४१। ८०। एकत्र पिण्डिताः द्वित्वास्त्रिचत्वारिंशद्व्योचराणि । ४२०। एकैकमुदयं गृहीता ध्रुवकाः कृता अतश्चतुर्विंशत्या गुणिता द्वित्रयतं तद्व्यवस्थाभ्यधिकं लक्षं भवति, । १००९९२। द्विऋदयपदानि चतुर्विंशतिरैकोदयपदानि पञ्च एवमेकोनविंशत्यवयवयोग-
गुणा एकरूपविंशत्यद्वयं भवति, । २६१। अनेन पूर्वपर्याप्तियुक्तो लक्षं द्वादश श्रुतानि त्रिपञ्चाशदधिकानि भवन्ति, । १०१२५३।
अस्याः पदसङ्ख्यायाः शेषं पात्यते, यतः संयोगेषु स्वचतुर्विंशत्यैकोदयपदसमुदाया ध्रुवकाः भवन्त्यतः सास्यादनस्य चतु-
र्विंशतिषु ननुसरुचेदोदयेन येषु भद्रास्ते यैकियमिश्रयोगे न भवन्ति, अतोऽष्टगुणानि ध्रुवरूपपदानि न सम्भवन्ति, । २५६।
अथवा सास्यादनोदयपदभ्यः । ७६८। ननुसरुचेदस्य यः त्रिभागः पटपञ्चाशदधिकस्तद्व्यवस्थायाः स न भवति । एतममम-
चेऽपि, किन्त्वत्र त्रीवेदोदयविभागः, द्वापञ्चाशदधिकत्रिंशत्तमभागः । ३५२। आहारकयोगे स न सम्भवति । प्रमत्तस्य पदध्रुवकाः
नोद्व्यवयोगे। न सम्भवति, यत आहारकैः श्रुतैः तन्मिश्रे चाष्टौ त्रीवेदोदयकृता नोदयाः सम्भवन्ति, एवं सप्तशतानि चतुर्विंशतराणि
पदानां न भवन्ति । ७०४। अथवा तदुदयपदानां द्वौ त्रिभागो न भवतः, तदुदयपदानि च ध्रुवके चतुर्विंशतिगुणे भवन्ति,
। १०५६। अचिरं द्वाविंशद्व्यगुणानि ध्रुवरूपपदानि न सम्भवन्ति, तानि चैकोनविंशत्तितानि विंशत्युचराणि । १९२०। यतस्तस्य
नत्वारोऽष्टकाः कार्माणयोगेन त्रीवेदोदयेऽष्टौ चैकियमिश्रयोगेन एकाष्टौ (ओदास्त्रिंशत्यवयवयोगेन त्रीवेदोदयेऽष्टौ एव) ननुसरु-
चेदोदयाथाष्टौ न सम्भवन्ति । एवं सर्वसंयोगाः द्वाविंशत्तितानि द्वाविंशदधिकानि । ३२३२। सिध्यद्दृष्टव्यं तमि तामु चतुर्विंशतिषु
द्वाविंशत् पदानि सप्ताष्टनवेति । ३२। एतानि भवान्स्वभाविषु त्रिषु योगेषु गुणानि पण्यन्तिः भवति, चतुर्विंशतीनामेकैकोदये-

नैतान्यतश्चतुर्विंशत्या गुणिते त्रयोविंशतिशतानि चतुस्वराणि भवन्ति । २३०४ । पदानाम् । सास्वादनाग्रसम्भविताद्युक्तानि पञ्चपञ्चाग्राञ्चतानि पदत्रिसदुत्तराणि भवन्ति । ५५३३ । इतान्यसम्भवितादनि पूर्वायातपदेभ्यः शोभयानि, शेषं पञ्चनेवतिसहस्राणि सप्तशतानि सप्तशोचराणि । ९५७१७ । एतद् गाययाह—

शोदस व सहस्राहं सयं च गुणहत्तरं इदयमाणं । सत्तरमा सत्तसरा पणनउह सहसस पयसंखा ॥ १२० ॥
व्याख्या—चतुर्दशसहस्राणि शतं चैकोलसप्त उदयाना मानम् । १४१६९ । सप्तदशाधिकानि सप्तशतानि पञ्चनवति सहस्राणि पदानां सहस्रया । ९५७१७ । तुल्यद्वयोर्द्विवि गार्थार्थः १२० ॥ तमेवासम्भवं सूत्रेणाह—

मीसदुगे कंसहृद अणउदयविवज्जिघाउ मिच्छस्स । चउवोभाउ ण चउरो तिगुणाओ तो रिणं ताओ ॥ १२१ ॥
व्याख्या—“ मिथद्विके कार्माणभिर्यौदारिकैकक्रियमिश्ररामणेषु अनन्तानुगन्धुदेषवज्जिता मिथ्यादृष्टतत्त्वधुर्विद्वत्तयो न सम्भवन्ति । सप्तोदये एका अष्टोदये द्वे नवोदये चैका योगत्रयशुभा द्वादश तामुदयसहस्रयाशतद्वयमष्टाशीतं । २८८ । एतदुदयेषु न सम्भवति, एतदष्टगुण त्रयोविंशतिशतानि चतुस्तत्पगि पदेषु न सम्भवन्ति, । २३०४ । एका सप्तोदयो नवोदयो द्वावपि युता-वर्द्धकृतावष्टौ भवन्तीति भावः परमार्थे इति गार्थार्थः ॥ १२१ ॥

वेजव्वियमीसम्मी नपुंसवेओ न सासणे होह । चउवीसचउक्काओ लओ तिभागा रिणं तस्स ॥ १२२ ॥

व्याख्या—त्रैक्रियमिश्रपणे नपुंसस्वेदोदयो न सास्वादेने भवति, अतस्तस्य चतुर्विंशतिचतुष्कात्रिभागो नपुंसहोपलब्धो न सम्भवति, तन्निभागे च द्वात्रिंशदुदयाः । ३२ । उदयेषु न सम्भवन्ति, तेऽप्यष्टगुणाः ग्रामचतद्वयं षट्पञ्चाशदधिकपदेषु न

सम्भवतीति गार्थायः ॥ १२२ ॥

कम्मयचिउव्विभीसे इत्थीवेओ न होइ सम्मस्स । अणुमित्थि उलभीसे तच्चवीसाण रिणमेयं ॥ १२३ ॥
व्याख्या—कार्पण्यैक्रियमिश्रयोः स्त्रीवेदादयो न सम्भवति, अतस्तच्चतुर्विंशत्यधिकं शतमुदयानां न सम्भवति । औदारिकमिश्रयोगे तु स्त्रीनपुंसकवेदादयो न सम्भवतः, अत्रापि द्वौ त्रिभागौ तच्चतुर्विंशत्युदयानां न सम्भवतः । एवं हि द्वे शते पट्टश्चाशुचरे न सम्भवत उदयेष्ववितत्स्य । २५६ । एत एवेदयाः पट्टश्रवका उदयाष्टभागगुणा विंशत्युत्तराण्येकोनविंशतिशतानि पटेषु न सम्भवन्तीति । १९२० । गार्थायः ॥ १२३ ॥

आहारगमीसेहु इत्थीवेओ न होइ उ पमते । दोणिण तिभागाल रिणं अपमत्तजइस्स उ तिभागो ॥ १२४ ॥
व्याख्या—आहारकमिश्रयोः स्त्रीवेदादयो न सम्भवति प्रमत्तेऽतस्तदुदयानां द्वौ त्रिभागौ त्याज्यौ, तदुदयानां द्विनवतं शतं । १९२ । त्रिभागद्वयेनाष्टाविंशत्यधिकं शतं । १२८ । एतदुदयेषु न सम्भवति । अपमत्तयतरेकत्रिभागे चतुःपष्टिदया यतस्तस्यैवास्मिन्नाहारके न स्त्रीवेदादयो भवति । ६४ । उभयोरपि ध्रुवका अष्टभागगुणाः स्वोदयाः पदानि भवन्ति । प्रमत्ते सप्तशतानि चतुरस्रताणि । ७०४ । अपमत्ते शतत्रयं द्वापञ्चाशदधिकं । ३५२ । इति गार्थायः ॥ १२४ ॥ 'एतदेव स्पष्टयति—

उदण्ठं चउवीसा धुवगाउ पेदसु जोगमाईहि । गुणिया मिलिया चउवीस ताडिया इयरसंजुता ॥ १२५ ॥

व्याख्या—उदयेषु साधयेषु स्वचतुर्विंशतयः योगोपयोगेऽप्यभिगुणिताः सत्यः पटेषु साधयेषु ध्रुवका गुणिताः सन्तः ध्रुवश्च-

१ " परं जोगुययोगा " इत्यादिगणके स्पष्टयति ।

तु श्रुत्या गुणिता इतरोदयैः पदैर्वा तयामूर्तेस्तद्गुणगुणैर्युता गुणोदयाः गुणमदानि वा भवन्तीति माथार्थः ॥ १२५ ॥

असम्भवितादयसायनोपायमाह—

अपमत्तसासणेभ्यु अडसोल पमत्त सम्म चतीसा । मिच्छंमि य सण्णउई ठावेज्जा सोहणनिमित्तं ॥ १२६ ॥

व्याख्या—अपमत्तसासादनगोरक्षचटौ, पोटय प्रमते, सम्पदहट्टौ द्वात्रिंशत्, मिथ्याहट्टौ पणवृत्तिम्, स्थापयत शोधननिमित्तमिति माथार्थः । ८। ८। १६। ३२। ९६। ॥ १२६ ॥

लोगतिणेणं मिच्छे नियनिय चउवीसगहिं सेसाणं । गुणिऊगं पिहेज्जा सेसा उदयाण परिसंखा ॥ १२७ ॥

व्याख्या—योगत्रिकेज मिथ्याहट्टौ पणवृत्तिं गुणयित्वा, आत्मीयवदुर्वृत्तिभिः शेषाणां स्थापितान् रात्रीन् गुणयित्वा । ६४। ३२। १२८। २५६। २८८। सर्वेषां पिण्डः समस्तान्वयपट्टानि ७६८ एवानयनयेत्, चेत् ३८३३३३ परिसङ्ख्या भवति, तुल्यवायोगविषया इति माथार्थः ॥ १२७ ॥

चउवीसाइगुणेज्जा पयाणिअहिगिच मिच्छछणउई । सेसाणं धुवमेहिं एगीकिचा तओ सोहे ॥ १२८ ॥

व्याख्या—चतुर्विंशत्या गुणयेत् पदान्यधिकृत्य मिथ्याहट्टेः पणवृत्तिं । २३०४। शेषाणां सास्वादनादीनां ध्रुवकैर्गुणयेत्, अष्टाष्टपौडशद्वित्रिसत्यागुकराणीन् । ३५२। २५६। ७०४। १९२०। एकीकृताः । ५५३६। ततः पूर्वपदेभ्यः शोधयेदिति माथार्थः ॥ १२८ ॥ उक्तं मोहनीयावनोपं नाम्नोऽवगोपमाह—

बंधोदयसंताइं गुणेसु करियाइ नाम कम्मस्त । गइसु य अत्तगंडमी वोच्छामी ईंदएसु पुणो ॥ १२९ ॥

व्याख्या—वन्योदयस्तस्थानानि गुणेषु कथितानि नामकर्षणः गतिषु चाल्पकप्रस्तावे । वच्मि-कथयामि, इन्द्रियेषु पुनः ।
 वचश्चात्सामान्योक्तौ सर्वबन्धोदयभङ्गप्रसादौ विज्ञेयोपादानाय विवियते-मिथ्यादृष्टौ ये स्यात्प्रयोगग्राह्यौ यो वन्यास्तदुभय-
 यत्पारो, विनाशिः पोटव तस्यैव । वस्तुतः स्युः । ४० । विकलेन्द्रियप्रयोग्या मे त्रयो वन्याः । २५ । २५ । ३० । तद्वद्वाच्यैक्य-
 ज्ञासते तस्यैव भवन्ति । ५१ । पञ्चेन्द्रियवर्तिप्रयोग्या मे त्रयो वन्याः । २५ । ३० । भद्रक्रानं दिनत्रविशतानि सप्तदशोत्त-
 राणि । १२१७ । एते मिथ्यादृष्टेस्तास्त्रिः । मनुष्यप्रयोग्यौ द्वौ वन्यौ । २५ । २५ । अनयोः पटवत्पारिस्वच्छानि नवोत्तराणि
 मिथ्यादृष्टौ भवन्ति, नरकप्रयोग्योऽष्टाविंशतिवन्यस्तदुभय इव मिथ्यादृष्टेरेव भवन्ति, देवप्रयोग्योऽष्टाविंशतिवन्यः, तदष्टौ
 भद्रा मिथ्यादृष्टौ भवन्ति, एतेष्वेकत्र त्रयोऽष्ट सहस्राणि नवगानि पञ्चविंशतिवन्यानि भवन्ति, । १२२६ । पोटव तीर्थकृतान्नो-
 १६ द्वौ आहारकेन सह एको वन्योक्तयो न भवतीति मिथ्यादृष्टे । सात्वादने देवप्रयोग्याऽष्टाविंशतिवन्यस्तदुभयथाष्टौ भवन्ति
 । ८ । पञ्चेन्द्रियविषयप्रयोग एकोनत्रिंशद् वन्यस्तदुभयानां द्वाविंशच्छतानि । ३२०० । मनुष्यप्रयोग्यैकोनत्रिंशद्वन्यस्तदुभयानां
 द्वाविंशच्छतानि । ३२०० । त्रिंशत्प्रयोग्यैस्त्रिंशद् वन्यस्तदुभयानां द्वाविंशच्छतानि । ३२०० । सात्वादने भवन्ति । अथ च पञ्चसं-
 स्थानसंहननभेदत इत्यत्र एव भद्रा भवन्ति, त्रिधापि स्मृत्येषु पणवतिशतान्यष्टोत्तराणीति । १६०८ । देवप्रयोग्योऽष्टाविंशति-
 वन्या, तदुभयथाष्टौ ८ मनुष्यप्रयोग्य एकोनत्रिंशद्वन्यस्तदुभयथाष्टौ स्वारष्ट्यप्रयोग्यः निष्पन्ना भवन्ति, सर्वेऽपि सम्य-
 मिथ्यादृष्टौ पोटवैति, । १६ । अविरतस्यायेते पोटवन्त्यो देवप्रयोग्य एकोनत्रिंशद्वन्यस्तदुभयथाष्टौ ८ मनुष्यप्रयोग्यैस्त्रि-
 षद्वन्यस्तदुभयथाष्टौ एवमविरते द्वाविंशदुभय भवन्तीति । ३२ । देवप्रयोग्याऽष्टाविंशत्येकोनत्रिंशद्वन्यो तदुभयथाष्टौ पोटव

देवविरते भवन्तीति । १६। देवमायोग्यौ अष्टाविंशत्येकोनिशद्वयौ तद्वद्भाष्येणोडस्य प्रमत्ते भवन्तीति । १६। देवमायोग्या
 अष्टाविंशत्येकोनिशद्वयौ देवमायोग्यास्तद्वद्भाष्येणोडस्य प्रमत्ते भवन्तीति । अपूर्वकरणेऽप्येन एव चत्वारो यशोवन्थमद्भ्य
 पञ्चमः ५ । वादरस्यभयोः प्रमोभद् एव १ तत्परवो नाम्नो वन्थाभाव इति ॥ सप्तसहस्रकथायोग्यानष्टौ तीर्थङ्करमायोग्या-
 नुयतेनेत्तत्त्वैकिये नोद् मनुष्यगतौ भुवत्वा शेषाः सर्वेऽपि तिष्ठन्मनुष्यसामान्योत्तरवैकियोदया अखिलास्तद्वद्भाष्येण भवन्ति,
 देवमायोग्या नरक्रमायोग्याद्योदयास्तद्वद्भाष्येण सर्वे भवन्ति । एवं हि एकीभूतत्वाद्युदयानां सप्तसप्तविंशतानि त्रिसप्तत्यधिकानि
 मिथ्यापदौ भद्राः भवन्ति, १७७७३। यतस्तस्य तीर्थङ्कराहारकसहिताः प्रकृतय इदं गच्छन्ति । एकाद्विचित्रविरिन्द्रियपर्याप्तक-
 मायोग्यैकविंशत्युदयस्तद्वद्भाष्येणोडस्य प्रमत्ते भवन्ति, १८। यतस्तस्य न सूक्ष्मनिर्गोदयः ।
 यच्चन्द्रियतिष्ठन्मनुष्यपर्याप्तदेवयोग्यैकविंशत्युदयस्तद्वद्भाष्येणोडस्य प्रमत्ते भवन्ति, १९। यतस्तस्य न सूक्ष्मनिर्गोदयः ।
 एवं भवान्तरोदये त्रयाविंशत् । २३। एकेन्द्रियपर्याप्तयोग्यैकविंशत्युदयस्तद्वद्भाष्येणोडस्य प्रमत्ते भवन्ति, २४। यतस्तस्य न सूक्ष्मनिर्गोदयः ।
 योग्यो देवयोग्यश्च पञ्चविंशत्युदयस्तद्वद्भाष्येणोडस्य प्रमत्ते भवन्ति, २५। यतस्तस्य न सूक्ष्मनिर्गोदयः ।

१ अममत्तैका एव चत्वारो भवन्ति, कथंतिर्द्वौ न तद्वद्भाष्येणोडस्य प्रमत्ते भवन्ति । २-४ पदौ भद्रौ भद्रौ भलपरिगिरिभिः
 न्यायाचार्येण न स्वीकृतौ नरकेषु साक्षात्कृतानुत्पत्ते, अतः, एव श्रुते साक्षादने द्वेद्विप्रमिप्रयोगित्वं मनुष्यकवेदे
 “वेदविप्रमयीस्तस्मै अनुसवेमो न साधने शेषः” इति गायत्र्या प्रतिपिदम् । ३ विप्रमनुष्याणां साक्षादने वेदविप्रक-
 विप्रमनुष्यिकाः षोडश भद्रा भलपरिगिरिभिः न्यायाचार्येण न स्वीकृताः ।

किन्तु तिर्यगमुण्यपोरुत्तरवैक्रियफलाळे सम्भवन्ति । मनुष्यावितरस्य पञ्चविंशत्युदये द्वे शतेऽष्टाशीते भद्रानां । २८८ । एवं तिर-
 श्रोऽपि । २२८ । समाविशतिभद्राश्चतुर्गतिरुस्थावितरस्य । २५ । अष्टाविंशत्युदये देवस्य षोडश । १६ । उत्तरवैक्रियतिरश्रोऽपि
 षोडश । १६ । मनुष्यस्याष्टावैक्रो नारकस्य चतुर्थपर्याप्तौ तिर्यगमुण्यपोरष्टाविंशत्युदये पञ्च शतानि पट्सप्ततानि । ५७६ । ५७७ ।
 एवमेकादश शतानि त्रिनवतानि । ११९३ । एकोनविंशदुदये देवावितरस्य षोडश भद्राः । १६ । एको नारकस्य, उत्तरवैक्रिय-
 मनुष्यस्याष्टौ, तिरश्चः षोडश । १६ । चतुर्थपर्याप्तौ तिरश्च उच्छ्वसोद्योताभ्यामेकादश शतानि द्वापञ्चाशदधिकानि । ११५२ ।
 मनुष्यावितरस्य पञ्चशतानि पट्सप्ततानि । ५७६ । एवमेकोनविंशदुदये सप्तदशशतान्येकोनसप्ततानि । १७६९ । त्रिंशदुदये
 मनुष्यावितरस्य एकादश शतानि द्वापञ्चाशदधिकानि । ११५२ । तिरश्चः सप्तदश शतान्यष्टाविंशत्स्यधिकानि । १७२८ ।
 देवस्याष्टौ, तिरश्चोऽप्युत्तरवैक्रिये । ८ । एवं त्रिंशदुदये अष्टाविंशतिशतानि पण्णवत्यधिकानि । २८९६ । एकत्रिंशदुदये
 तिरश्च एकादशशतानि द्वापञ्चाशदधिकानि । ११५२ । एवमवितरस्योदयानां पट्सप्ततिशतानि एकपट्पत्नीति । ७६६१ । उत्तरवै-
 क्रियकारिणो मनुष्यस्य तिरश्चो वा देशवितरस्य पञ्चविंशतिसप्ततिशतानि त्रिंशदुदये एतैरुः, अष्टाविंशत्येकोनविंशदुदये द्वौ
 द्वौ भद्रावैष्णुमयोश्चतुर्दश । १४ । आह वैक्रियपट्स्योदयोऽवितारदूर्ध्वं मा रूपतिपिद्धः कस्मादस्योत्तरवैक्रियकरणे तदुदयो व्या-
 ख्यायते ? अत्रोच्यते—अत्र भवप्रत्ययस्य निषेधः, न गुणप्रत्ययस्य, यतः प्रमाचामचगोरपि तथा चिद्विधक्रियाविशेषतो वैक्रिया-
 हारकशरीरयोस्तन्नावे चोद्योतस्यापि उदयो भवति, स्थूलभद्रविष्णुकुमारादीनामिव न सर्वेषामिति न दोषः । भवस्यमनुष्यदेश-
 वितरस्य त्रिंशदुदये चतुश्चत्वारिंशदधिकं शतं भद्रानां भवति, । १४४ । एवं तिरश्चो देशवितरस्यापि । १४४ । एकानशदुदयेऽ-

येमेन निरयो देशरित्तय ॥१४४॥ एते च पदसंस्थानसंहननस्वरविहायोगतिभेदाद् भवन्ति, एवमेकत्र चत्वारि श्रुतानि
पदत्वारिगदधिकानि ॥४४६॥ एवं ममत्तंऽप्युत्तरवैक्रियाहारकोदयेषु चतुर्दश भद्राः ॥१४॥ मनुष्यप्रपन्नस्य त्रिशदुदये-
ननुधत्तारिगदधिकं गतं ॥१४४॥ एवमेकयाष्टपञ्चादधिकं गतं ॥१५८॥ अममत्तस्वकोनत्रिशदुदये निष्पञ्चाहारकरीरस्यैको
भद्रः, गन्तव्यकाले दुरस्तरौदयोऽतिप्रियोऽपि न भवति । त्रिशदुदयेऽप्येको भद्रः, अयोत्रौदयो भवति मतिप्रियोऽपि सन्तु-
रीरमभावात् । एवमुत्तरवैक्रियेऽपि दो भद्रौ मनुष्याप्रपन्नस्य । त्रिशदुदये चतुधत्तारिगदधिकं गतं भवति ॥१४४॥ एकत्राष्ट-
गत्तारिगदधिकं गतं ॥१४८॥ अपूर्वस्तरवादर्शस्त्रोपधान्तेषु मत्तयेकं त्रिशदुदयो भवति, द्वांसप्ततिभद्राः, यतस्तेषु संहनन-
त्रपस्तरौदयः । सीणरुपापस्यपि त्रिशदुदयश्चतुर्विंशतिभद्राः, यतोऽश्वाशरैवौदयः संहननस्य । सयोगिनो विंशत्येकविंशत्तुदय-
योर्द्वैकः, पटुर्निशदुदये संस्थानभेदात् पटुभद्राः, तस्मिन्त्रिशदुदयेऽप्येकः तीर्थकरस्य, नास्ति संस्थानभेदः, अष्टाविंशत्तुदये द्वादश
भद्राः, संस्थानविहायोगतिभेदात्, एकोनत्रिशदुदये एकस्तीर्थङ्करस्य, अतीर्थङ्करस्य द्वादश, त्रिशदुदये एकस्तीर्थकरस्य चतुर्विंशति-
लोपहरस्य, स्तरभेदाच्च, एकत्रिशदुदयेऽप्येकः, सर्वेऽप्येकत्र पट्टिः ॥६०॥ अयोगिन उभयोरप्येकैकः एवं भाव्यमिति गार्थः ॥१२९॥
इति विगले पण मया अन्वयसिद्ध्या उ अठ इयंमि । पंच उ एकादश्या पण पण यारस उ संताणि ॥१३०॥

१ सप्ततिकासंस्तवके वैक्रियमनुष्यागामुपोतोदयास्थीकारेणोपोतोदय सत्कानि त्रीणि न्यूनानि चत्वारिगतामि पद
पाचारिगदधिकानि अष्टाविंशतिगन्धके एकोनत्रिंशत्तुदये मनुष्यसत्कानि अष्टचत्वारिंशदधिकं श्रुत उभयोरपिगलेने एक
गदयधिकानि पञ्चशतानि ॥६९१॥ देशविरते ।

व्याख्या—एकेन्द्रियेषु विकलेन्द्रियेषु पञ्च पञ्च भवन्ति जात्याख्यायोगवचनम्, त्रयोविशत्याना आद्याविशत्यादीनाः, किमुतीभवति—त्रिपञ्चपद्विसतिवन्त्या एकेन्द्रियायोग्याः, पञ्चविंशत्येकीनविंशतिशब्दवन्त्यास्तिर्यङ्मनुष्यमायोग्या इति । 'इपरमि' चि, पञ्चेन्द्रियेष्वपि भवन्ति । पञ्चादेकादशोदयाः ययासङ्ख्येन पञ्चैकेन्द्रियेष्वेकविंशत्याना उदयाः, पद्विकलेन्द्रियेषु दया एकविंशतिपद्विसतिअद्याविंशत्योग्याश्च पञ्चेन्द्रियेष्वेकादशोदयाः, यतश्चतुर्विंशत्युदयः एकेन्द्रियेष्वेय । एकेन्द्रियविकलेन्द्रियेषु पञ्च सत्स्थानानि । द्विनवत्यष्टासीति अष्टवचिकं चेति । तुशब्दोऽपिषब्दार्थः । त्र्येन्द्रियेषु द्वादशापीति गार्थः ॥ १३० ॥

जीवस्थानेष्वार—

माणतरायदंसण कण्ठोदयसंत भंग जे मिच्छे । ते तेरसठाणेषु सण्णिमि गुणासिया सवे ॥ १३१ ॥

व्याख्या—कण्ठोदयसत्स्थानेषु पञ्च ज्ञानान्तराययोः दर्शनावरणे न च सदृक्कण्ठोदये पञ्च, चत्वारो वा ९ । ४ । ५ । एवंभूता ये मिथ्यादृष्टौ भग्नाः त्रिषु कर्मसु ते त्रयोदशसु जीवस्थानेषु भवन्ति । संश्रिनि ये गुणस्थानोक्ता सर्वेऽपि भग्ना भवन्तीति गार्थः ॥ १३१ ॥

तेरससु घेयणीपस्स आइमा होति भंगया बडरो । निच्छुदय तिण्णि गोए सव्वे दोण्हं पि सण्णिस्स ॥ १३२ ॥

व्याख्या—त्रयोदशसु जीवस्थानेषु पेदनीपस्याश्रयत्वारो भग्ना भवन्ति, सातासातवन्धोपलसिताः । नीचैर्गोत्रोदये ये त्रयो भग्ना व्यथस्थितास्तो त्रयोदशसु जीवस्थानेषु भवन्ति संश्रिनिो द्योरापि कर्मणोरसिद्धाः सम्भूता अपिशब्दात्तरणापर्याप्ततिदेवस्य चतुर्थोऽपि भवतीति गार्थः ॥ १३३ ॥

तिरिउदप नव भंगा जे ते सन्वे असणि पज्जते । नारय सुर चउभंगाय रहिया इगिविगलदुविहाणं ॥ १३३ ॥

मत्तसिक्ता
धिकारः

व्याख्या—नियोगयुद्धये नव भङ्गास्ते सर्वेऽप्यमंजिनि पयसि भवन्त्यायुषः । नारऋतुरवसुर्भद्राहितास्त एव नव पञ्च भवन्ति, एतेन्द्रियाणां (विरुद्धेन्द्रियाणां) पर्याप्तपर्याप्तानां देवनारकवयोपलसितौ तद्वन्धोपरभङ्गौ च न भवत इति गाथार्थः ॥ १३३ ॥

असणि अपज्जते तिरिउदप पंच जह उ तह मणुए । मणपज्जते सन्वे इपरे पण दस उ पुब्बुत्ता ॥ १३४ ॥

व्याख्या—भंसङ्गिपयसि तिर्यगायुद्धये पञ्च भङ्गा यया भवन्ति, तथा मनुष्यायुद्धयेनापि ये पञ्च भङ्गास्ते मनुष्यासंशय-पर्याप्तस्य भवन्ति । संक्षिपयोगस्य सर्वेऽपि अष्टविंशतिसङ्ख्या अपि भवन्ति । इतरे च मनसा अपयसि संक्षिप्तामान्ये मनुष्ये पञ्च तिरिदयपि पञ्च प्रागुक्ता उभयोरपि दश तुल्यदाद् देवनारकयोः करणपर्याप्तयोः स्वायैकभङ्गो भवति, एवं द्वादश, लब्ध-पर्याप्तैरेवैव, असंक्षिपपर्याप्तैरे सम्मूळमनुष्यसम्भवाद्येति गाथार्थः ॥ १३४ ॥

बोदयसंताइ पुण्णाइ सणिण्णो उ मोहस्त । बापरविगलासणिस्तु पजेस्तु दु आइसा वंधा ॥ १३५ ॥

व्याख्या—नयोदपसत्त्वानि, पूर्णानि—अविरुलानि, पर्याप्तमंजिनो मोहनीयस्य भवन्ति । बादरेकेन्द्रियद्वित्रिचतुरिन्द्रि-यासंक्षिपु पर्याप्तनामकर्मोदयेषु तुल्यदादाहारपर्याप्तावकावशवियन्धोऽपि स्यात्, लब्धिकरणपर्याप्तैरेषु द्वाविंशतिवन्ध एव भवति, अतो द्वावाचौ वन्धौ पञ्चसु भवत इति गाथार्थः ॥ १३५ ॥

अहसु बावोसो बिप वंधो अट्टाइ उदयतिण्णेव । सत्तगजुया उ पंचसु अडसत्त उवोस संतंमि ॥ १३६ ॥

व्याख्या—अष्टसु जीवस्थानेषूक्तयोगेषु मत्स्यबादविरुल्लासंक्षिपपर्याप्तैषु मत्स्यपर्याप्ति च द्वाविंशतिवन्ध एव भवति, तद्व-

भणने भद्रा अप्यविकला, निर्दिष्टास्ते न पृथगुक्ताः । अष्टादशस्य उदया आ नवदेशेति अष्टसु पूर्वोक्तगोवस्थानेषु । सप्तकयु-
क्तास्त एवाष्टादशस्य उदयाः सप्ताष्ट नवदेशेति पञ्चसु पूर्वोक्तस्थानेषु भवन्ति । उभयोरपि पञ्चक्राद्वयोः क्रियुक्तं भवति-त्रयोद-
शसु जीवस्थानेषु अष्टसप्तष्टविंशतयः त्रीणि सत्स्थानानि भवन्ति, भद्रास्तद्वृत्ता अविकला भवन्ति । तृशब्दात् पञ्चानां यदे-
कविंशतिक्यस्तदा सप्तादय उदयाः, अष्टाविंशत्येव सत्स्थानम्, यदा तु द्वाविंशतिबन्धस्तदाष्टादशोऽभिहित एवोदयः । संज्ञिनः
करणपर्याप्तस्य पूर्वोक्तं सर्वपर्य स्यात् । द्वितीयेकाराधिवयात् यदा तस्य करणपर्याप्तस्य सप्तदश बन्धो भवति, तदा पडाद्या-
श्चत्वार उदया अष्टाविंशतिबन्धविंशत्येकविंशति त्रीणि सत्स्थानानि सचिह्नानि भवन्तीति गार्थः ॥ १३६ ॥

सणिगन्मि अहसणिगन्मिछा इमा तेऽश्वोसपरिहीणा । पञ्चत्तविगलबायरस्तुहमेतु तदा अपज्ञार्ण ॥ १३७ ॥
व्याख्याः—संज्ञिनि पर्याप्ते अष्टापि बन्धाः सभेदा भवन्ति । असंज्ञिनि पडाद्या एकात्रश्वदेकग्न्यौ वर्जयित्वा शेषा भवन्ति,
त एव पष्टावश्चतिविंशतिनाः पञ्चबन्धा भवन्ति, पर्याप्तविकलेन्द्रियवाद्दस्यैकेन्द्रियेषु, तथा तेत्वेवापणितेषु । सप्तम्यर्थे बहुकुर-
णपदपर्याप्तनामोदयोरसंज्ञिसंज्ञिनोरप्येत एव पञ्च, बन्धा भवन्ति । अपर्याप्तानां तदुपलक्षिता भद्राः, एवं सप्तबादपर्याप्तोपल-
क्षितास्त्रिद्विधानां इन्द्रियोपलक्षिताश्च स्वयुद्धया योगनीया इति गार्थः ॥ १३७ ॥

इगवीसाई दो चउ पण उदया पञ्चसुहमवारणं । सणिगस्त अ चउवीसा इगि न्हवीसाइ सेसाणं ॥ १३८ ॥
व्याख्या—एकविंशत्याद्यौ द्वावुदयो लब्धाऽपर्याप्तस्य सप्तमकारस्य भवतः । एकविंशतिवचनमुत्पद्यते केन्द्रियापर्णा-
स्तस्य द्विविधस्यापि । एकविंशतिपदविंशत्युदयो नसापर्याप्तस्य पञ्चमकारस्य भवतः । एकविंशत्याद्याश्चत्वार उदयाः पर्याप्तस्य-

ऐकेन्द्रियमायोगा एव भवन्ति । एकविंशत्यायाः पञ्चोदयाः पर्याप्तमादरकोन्द्रियमायोगाः भवन्ति । विरुद्धाः स्वनामोदयाङ्काः
गुणाना एव । पर्याप्तमैश्वर्यमभ्युदयं वर्जयित्वा सर्वत्रयुदया भवन्ति । पर्याप्तपञ्चेन्द्रियन मोदयाङ्कः विरुद्धाश्च । एकविंशति-
पङ्क्तिश्चतुर्दश पञ्चविंशत्यायाश्चत्वार उदयाः नेपणां पर्याप्तममोदयस्य द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः सञ्चिनां भान्वीति गार्थार्थः ॥१३८॥
तेरसस्तु पंच संता त्तिष्णिं धुवा अष्टमीइ याणउइ । सगिगस्स होंति चारस्स गुगत्राणकमेण नामस्सम ॥१३९॥

ध्यातव्या—यथोदयानु जीवस्थानेषु पञ्च सत्स्थानानि भवन्ति, दानवराष्ट्रादीत्यायवक्रान्तिक चेति । तस्मिन् द्रव्यसामि-
गुणस्थानक्रमेण । एकैति सिद्धेऽप्यर्थे ध्रुवागुहासद्व द्वापयति—भक्षिन्यपगमिदेऽन्यदपि वीथङ्कुरोपलक्षितं सर्वस्थानद्वये मञ्जो-
भवतीति गार्थार्थः ॥ १३९ ॥ उक्त जीवस्थानेषु कर्ममन्यरिधानम् । कर्मणो गत्यादियु वन्थादियु सत्यरूपणमाह—

कर्मसति सत्त अइ च नारयतिरिसुरगर्भसु कम्ममाइ । उदीरणावि एवं संतोइण्णाइं अट्टु तिसु ॥ १४० ॥

ध्यातव्या—नारकतिर्गन्धुगतिषु स्माष्टौ वा कर्माणि वधन्ते, उदीरणायैवमेव । सदुदीरणानि अष्टौ तिरुपपि
कर्मवन्ते इति गार्थार्थः ॥ १४० ॥

गुणमिदिय मणुपगुं सगलत्तसाणं च तिरिय पडिव म्हा । मणज्जोगी छवमाइ च कायवइ जइ सहजोगीणं ॥१४१॥

व्याख्या—गुणस्थानेषु यदभिहितं तदस्तिष्ठ मनुष्येषु—मनुष्याणो भवति, इन्द्रिन्द्वारे 'सकलेष्विति पञ्चेन्द्रियेषु,
कायद्वारे तेषु गुणस्थानाभिहितं सर्वत्र स्वनामोदयोपलक्षितं भवति, स्वनामाङ्कनिर्गमाविव नियमविपरकारास्तद्विपक्षा एके-
न्द्रियविरुद्धेन्द्रियाः स्यात्काराविपक्षाश्च वक्तव्याः तद्विपक्षस्या इव वक्तव्याः । ये क्षीणरूपायाराणेषु कर्ममगं

प्रकारास्ते गनसि भवन्ति, न सयोगिकेवलिनो, मनसोऽस्याव्यापारादिति क्वाययोगिनो वाग्योगिनश्च सयोगिपर्यन्तगुणप्रकारा भवन्ति । नमिति यावद्याल्लुरे इति गार्थार्थः ॥ १४१ ॥

वेदै नवगुणतुल्ला निरुमादवि लोभदसगुणसमाणो । सेसाणि वि ठाणाई एण कमेग नेयाणि ॥ १४२ ॥

व्याख्या—वेदाः विग्रन्ते येन वे वेदिनः ते स्त्रीपुंनपुंसकवेदोदयिनः प्राणिनो यादरुपायायसान्तवगुणैस्सुखाः, ये तेपु कर्मण्य प्रकाराः ते त्रिव्यपि वेदोदयेषु भवन्ति । एवं क्राधमानमायोदयेष्वपि लोभे दशमगुणतुल्यमपि भवति । नोपाप्यपि स्थानानि लेशादीनि यनेनेय क्रमेण जातवयानि अयमतुल्यं पञ्चसु लेशेषु, योगितुल्यं शुक्ललेशेषाम् । ममत्ताश्रेष्ठयोगि-परिज्ञानेषु ये रूपग, प्रकारास्ते सयमे भवन्ति (देशसयमे देशपरितमिव ।) दर्शनज्ञानन्युपयोगास्ते यत्र गुणे यावन्तस्ते तद-गुणप्रकारा भवन्ति । भव्येषु चतुर्दशगुणेषु भवति । सत्तिषु द्वादशगुणेषु भवति । असन्नि (पु मिथ्यादृष्टिसास्वादनधोरित्य) अ-भव्येषु च ११गुणेषु भव्य, अतिरतो गेहदशगुणेषु सन्त्यने । मिथ्यादृष्टिसास्वादनपरितसरोऽयोगिदुःखधनहारके । तयोदश गुणतुल्य त्यागारके भवति । “रुम्माणि” एतत्ताद्विदेशनोऽभिहितम्, अतया रिशा न्यूनाधिक स्वसुख्या भवनीयम् । प्रागु-क्ताल्लोकाद्वा इति गार्थार्थः ॥ १४२ ॥

गुणस्यानेषु ‘मा आयमतो सतठ यगा’ इत्यादिना सत्पदप्ररुपणा कृतैव, द्रव्यप्रमाणमाह—

सत्तरलु तरमेपुतरं तु योऽतरोऽ सगसरो । नत्तडो निगसडो गुगसडो अडयवमा य ॥ १४३ ॥

१ गा. १४० पूर्वाहान्तिमपदम् । २ प्रार ५ गाथा २ ।

न्याक्या—विश्वरूपं वन्यमाश्रित्य प्रकृतीनामिति संसारादहारकजरीराक्षोपाद्वीथीकरप्रकृतयो मित्यादृष्टौ न भवन्ति, शेषं सप्तदशोत्तरं शतं वन्यं प्रति सम्भवति । ११७ । सास्वाद्ने पूर्वोक्तास्तिष्ठः मित्यात्वाद्याश्च योऽहं मित्यात्वमहं सप्तस्यत्रिकविकृतधिकनारकचैरेन्द्रियजाविस्थावरातपान्त्यसंहननसंस्थानानीति एकोनविंशतिः भवति, शेषमेकोत्तरं शतं भवति । सुचन्द्रो गुणस्थानख्यापकः । सम्यग्मित्यादृष्टौ पूर्वोक्ता एकोनविंशतिर्योताद्याश्च पञ्चविंशतिर्योतां स्त्यानद्वितिर्य-
'दुःस्वराधिकाणि मध्यमसंस्थानसंहननान्तानुबन्धिचतुष्काणि द्वीवेदप्रशस्त्रविद्वायोगतिनिर्घेर्गोत्रमिति चतुश्चत्वारिंशद्वेवमद्व-
प्यायुः सहिता न सम्भवन्ति, शेषा चतुःसप्ततिः वन्यं प्रति सम्भवति । ७४ । असावेव चतुःसप्ततिर्मनुष्यदेवायुस्त्वार्थीकरसहिता सप्तसप्ततिरविरते वन्यं प्रति भवति । द्वितीयदशब्दस्त्वायुर्द्वयकान्तर्गतोऽपि सम्यग्मित्यादृष्टिरायुपामवन्धक इति ख्यापयामि । असावेव सप्तसप्ततिरभ्याख्यानवर्णोदारिक्तिकमनुष्यत्रिकादमदननवल्गां सप्तपट्टिंशत्रिते वन्यं प्रति भवति । ६७ । असावेव सप्तपट्टिः प्रत्याख्यानवर्णवर्णा त्रिपट्टिः प्रमत्ते भवति । ६३ । असावेव त्रिपट्टिरस्त्रिपट्टिभ्यामशोऽरतिशोकासावद्वल्गाहारकारिक-
पुक्ता एकोनपट्टिरप्रमत्ते भवति । ५९ । असावेव देवयुवर्णपट्टिश्चाश्वदपूर्वकरणे वन्यं प्रति भवति, चतस्रः क्रमोपन्यासाय इति गार्थः ॥ १४३ ॥

निशानुगो उवण्णा उन्वीसा ग्रामतास विरमंमि । हासरं भयकुञ्जा विरमे वाधीस पुर्वमि ॥ १४४ ॥

व्याख्या—असावापपञ्चागनिद्राप्रवकाभां वर्जिता पट्यञ्चाश्व तस्यैवार्णवकरणे भवति, असावपि नामत्रिसप्तकृति-

॥ सुस्वरुधुर्भजतादेयपठम् ॥

वर्जिता पद्विभक्तिस्मिन्नेव भवति। मुराहारकवैक्रियद्विरुद्धिनि ६ ध्रुवन्विग्रप्रदिक्ता नवनव १८ पराघाताच्छ्रुतसचतुरस्रतीर्थकर-
पञ्चेन्द्रियभूषायोगतय इति विंशत् । हास्यरतिभयमुष्माविरमे तस्मिन्नेवापूर्वकरणे अवीते वादरकपायादौ द्वाविंशतिर्भवतीति
गाथार्थः ॥ १४४ ॥

पुवेय कोहमाइसु अबज्जमाणेसु पंचठाणाणि । वारे सुहमे सत्तरस एगतिओ सायमियरेसु ॥ १४५ ॥

न्याख्या—तस्मिन्नेव वादरे पुरुषवेदस्याव्ययके एतद्विशतिरेवं क्रोधस्थान्ने निशतिमानस्यैकानविशतिर्मायाया अष्टादश,
लोभस्याव्ययके सप्तदश सूत्सरूपायादौ, ज्ञानावरणान्तरायदर्शनचतुष्कोटैर्गोविन्दसङ्गीतिरिति पौडशकावन्धे उपमान्तरीणरूपाय-
सयौगिषु बन्धं प्रति सातमेव भवतीति गाथार्थः ॥ १४५ ॥

एगगतिसम्बन्धतो बन्धदृष्टयामाह—

मिच्छो नरएसु सपं छणवई सासणो सयरि मोसो । वायत्तरिं तु सम्मो वजराइसु वंधति अतिस्था ॥ १४६ ॥

व्याख्या—मिथ्यादृष्टिर्नरैकैरकगतौ प्रकृतित्तवं वधति, ‘धेठज्जाहारदुग’मित्यादिगाथोक्तैरानविशतिप्रकृतौ गत्य-
दुषावेनैव नारका (न) वधन्तीति । विंशतित्तमं तीर्थङ्करनामगुणमत्याज वधन्त्येवं ज्ञेयं गतं भवति । १०० । सात्यादनाः
प्रकृतानां पण्यति यजन्ति, नरकस्थो मिथ्यात्वनपुंसकण्डान्त्यसहनपरित्यागास्तुज्ञाना । सम्यग्मिथ्यादृष्टिः प्रकृतानां सप्तति
वधति, असावेव साक्षादनपण्यतिदुःस्वरचित्कृत्यानर्तिकतिर्यक्त्रिभूषमसंस्थानसहननान्तानुबन्धितुष्काप्रशस्ताविहा-

१ पञ्चमव्यारस्य गाथा ३०

योगतिथीवेदोऽगतनीनेगान्मनुष्याधुवजिता सप्ततिर्भवति । अविरतसम्यग्दष्टिः प्रकृवीनां द्वासप्ततिं नरकस्थो वदति पूर्वो-
क्ता सप्ततिर्मनुष्यासु गुरुद्वन्द्वद् गुणप्रत्ययैर्नापि न चतुर्थनरकादिषु वध्यते भवप्रत्ययस्योत्कटत्वादिति
भाष्यः ॥ १४६ ॥

पूर्वोक्तापरादस्यापरादगाह—

मनुष्यद्वयुवागोयं भनपचद्वयं न द्वोह चरिसाण । गुणपचद्वय तु चज्जइ मणुगाउ ण सव्वहा तत्त्व ॥ १४७ ॥

व्याख्या—मनुष्यद्विक उवागौ न भवति यत्र प्रति सप्तमनरकपृथिव्याम्, अतः पूर्वाक्ता सद्व्याप्य अनेन प्रकृतिनयेणेना
पिथ्यादृशो मारादने च । गुणप्रत्यय त्वात्रिक भवत्येव सम्यग्मिथ्यादृशविरतयोः । मनुष्यापुल्ल तु पुनः सर्वथा तद्वगुणप्रत्यय
भवतीति नाथार्थः ॥ १४७ ॥

नेमगो = - - -

वरायवजुया सणकुमारा ण वंधति ॥ १४८ ॥

^१‘वेज्जवाहादुगं’ इत्यादिना ता एव वीध-

^२‘इत्थं’ यथा सर्वनारकास्तथा सन-

तिरितिगजोयजुया आणयेदेवा अणुत्तरसुरा ष । अणमिच्छणीयदुग्धमगधीणतिगं अपुमधीवेपं ॥ १४९ ॥
 व्याख्या—विष्वक्त्रिक्रोथोयजुस्ता संकोनविद्वलितस्योर्विशविर्भवति, तामानगधा देवा न वदन्ति, गुणमत्यवास्ताः
 खदुद्रया नेवन्वाः । अनुतराः पश्चानुत्तरविमानवासिनो देवा वेऽनन्नानुत्तरान्यमिथ्यात्वनीचगोत्रदुर्भगानोदेयायवः स्थानद्विक्र-
 मंभुसकरोदसीवेदं तुष्टददाद्भुः स्वरे च पञ्चदश, उचरागाथया चान्या एकादशैवमेकोनपञ्चाशत्पशुकृतीन् वदन्ति (४९) शेषामेकस्तति
 यद्वन्ति, यतस्तो सेऽपि तन्मष्टष्ट्य इति गार्थायः ॥ १४९ ॥

संययणा संठाणा पण पण अपसत्यचिह्नगृह न तेसि । पञ्चत्ता यंधंति उ देवाउमसंखवासाज् ॥ १५० ॥
 व्याख्या—संहननानि संस्थानानि चाक्षयजितान्ययुषविहायोगविश्र न तेषां पश्चानुत्तरनियसिनो यन्धं प्रति भवन्ति
 एतन्नाख्यातोनेन । तिर्यग्गतितिलोपाह पणप्राप्ता असंख्येयवर्षायुषस्तिगश्चो देवायुषं यद्वन्त्येव, एतन्ना गार्थासंख्यतगायाया-
 मुत्तरन सम्यज्जल इति गार्थायः ॥ १५० ॥

तित्थायचवज्जोयं नारयतिरिविगलतिगतिगेमंदी । आद्यात्थावरचज् आऊणा संखपञ्चत्ता ॥ १५१ ॥
 व्याख्या—तिर्यङ्गुरातोर्जोतनमनारकतिर्यङ्गुचिकं विरुलेन्द्रिगत्रिकं एकेन्द्रिगत्रिताहारकद्विकं स्वावरादिचतुष्टं मनुष्य-
 देवायु री नरास्तिगश्चोऽपणप्राप्ता आसंख्येयवर्षायुष एवमेकस्मिन्नीनां मरुतीनामन्यथा इत्युचरागाथार्थं क्रियेति गार्थायः ॥ १५१ ॥
 पञ्चत्तिगया दुभगतिगयोयमपसत्यचिह्नगुंसाणं । संययणउरलमदुग्धपणसंठाणाण अयंधा ॥ १५२ ॥

व्याख्या—अत्र एव पणप्राप्ता दुर्भगादित्रिकीचैर्गोत्राप्रभत्तविहायोगतिगुंभुसदेवानां संहननपद्वौदाकिद्विकमनुष्यदिक-

योगेतिक्षेपेदोद्योतनचैर्गोत्रमनुष्यायुर्वजिनाः सप्ततिर्भवति । अविरतसम्पददृष्टिः प्रकृतीनां द्वाप्तसप्ततिं नरकस्थो च प्राप्तिं पूर्वो-
क्ता सप्ततिर्मनुष्यायुःतुल्यद्विदं गुणप्रत्ययैर्नापि न चतुर्धनकादिषु वध्यते भवमत्यस्योक्तद्वत्वादिति
गाथायैः ॥ १४६ ॥

पूर्वोक्तापवादस्यापवादगाह—

मनुष्यद्वयगोत्रं भवपचद्वयं न होह चरिमाए । गुणपचद्वयं तु चद्वद्वह मणुगाउ ण सव्वहा तत्थ ॥ १४७ ॥
व्याख्या—मनुष्याद्विक्र सप्तगोत्रं न भवति वन्द्यं प्रति सप्तमनस्कृषिव्याम्, अतः पूर्वाक्ता सङ्ख्या अनेन प्रकृतिप्रयेषोना
मिथ्यादृष्टौ मास्तादने च । गुणप्रत्ययं त्वेत्त्रिकं भवयेव सम्यग्मिथ्याद्वयविरतयोः । मनुष्यायुष्कं तु पुनः सर्वथा तद्वयुणमत्यय
भवतीति गाथायैः ॥ १४७ ॥

देवगतौ विशेषमाह—

सामण्णसुराजोगा आजोइसिया ण वंधहि सत्तित्था । इगियावरायवजुया सणकुमारा ण वंधति ॥ १४८ ॥
व्याख्या—सामान्येन या देवानामपेक्षया वन्द्यं प्रति प्रागभिहितस्त्वाः पोटन्न 'वेत्तव्वाहारदुग्गं' इत्यादिना ता एव तीर्थ-
द्वाराणिनाः सप्तद्वयं भवनपत्तिवन्तस्योत्तिष्ठा न वदन्ति एकेन्द्रियस्थावरावणयुक्ता एव पोटन्ना यथा सर्वनारकास्वया सम-
रुत्तमाराणां नैकेनैव शक्तिमकृतीः वदन्ति इति गाथायैः ॥ १४८ ॥

१ पञ्चमद्वारागाथा ३० ।

तिरितिगजोच्युया आणयदेवा अणुत्तरसुरा उ । अणमिच्छणीयदुग्धगभीणतिगं अपुमथीवेयं ॥ १४९ ॥

व्याख्या—निर्यद्रत्रिकोचोयुक्ता सैकोनशितियोषिगविर्भवति, तामानगाया देवा न यद्रन्ति, गुणप्रत्ययास्ताः खडुदया नेवल्याः । अनुचराः पञ्चानुपरिगणनवासिनो देवा तेऽनन्तानुवन्धिमिथ्यात्वनीचिगोत्रुर्भगानादेयापदाः स्त्यानद्धिभिक्र-
नपुंसकदेशीयेदं तुल्यदुःस्वयं च पञ्चदश, उचरागाथया चान्या एकादेवमेकोमपञ्चाशद्वह्नीये यद्रन्ति (४९) नैपामेरुस्तसति
यद्रन्ति, यतस्ते सर्वेऽपि सम्पद्यन्त्य इति गार्थार्थः ॥ १४९ ॥

संवयणा संठाणा पण पण अपसत्यचिह्नगद न तेसिं । पञ्जता वंधति उ देवाउमसंखवासाज ॥ १५० ॥

व्याख्या—सहननानि संस्थानानि चाप्यरगितान्यशुभविहायोगतिथ न तेषां पञ्चानुत्तरनियसिनां वन्धं प्रति भवन्ति
पञ्चानुत्तरनियमे । तिर्गमतिरिगेगाः पर्याप्ता असद्व्येयपर्यापुषतिर्गदो देवापुं वदन्त्येव, एतच्च गार्थाद्धमुचरागायाया-
मुचरा सम्पन्ना इति गार्थार्थः ॥ १५० ॥

तिरिथायनउजोयं नारयतिरिचिगलतिगतिगेमंदी । आप्तरथावरचज आऊणा संखपञ्जता ॥ १५१ ॥

व्याख्या—तिरिद्वाराणोपगतमनारकविर्गत्रिकं विक्लेन्द्रियिकं एकेन्द्रियगतिराहारकद्रिक्तं स्यादरादिचतुक्तं मनुष्य-
देवापुं नरास्ति ई तं पर्याप्ता तसद्व्येयपर्यापुष एतमेकविंशतीनां मृद्वीनामन्यका इत्युचरागाथायां क्रियेति गार्थार्थः ॥ १५१ ॥

प. तिगिता दुवमतिगणीपमपरात्यत्रिद्वन्पुसाणं । संवयणउरलमदुगपणमंठाणाण अवंथा ॥ १५२ ॥

व्याख्या—प. प. पर्याप्ता दुर्भगादित्रिकीचिगोत्राप्रमत्तविहायोगतिनुताकोदेनां सहननपदौदारिकद्रिक्मनुष्यदिरु-

पञ्चसंस्थानभक्तृतीनामप्यंकास्ताभिः युक्तानां प्रावतनानामपि, एवं द्विवत्तारिश्चतों देवायुगं प्रागाथाद्धमतिपादितं पञ्चा न-
ध्रन्ति, नैकचत्वारिंशदिति गाथार्थः ॥ १५२ ॥

किण्वद्वाइतिगे असंजमे य वेदन्विजुगे न आहारं । बंधइ न उरलमीसे नरपतिगं छट्टममराडं ॥ १५३ ॥

व्याख्या—कृष्णादिलेश्यात्रिकोदये असंयमोदये च वैक्रिययुगे इति वैक्रियपरीरे वैक्रियमिश्रे च नाहारकद्रिकं जीवो ब-
ध्नाति । न चौदारिकमिश्रयोगे सति नरकत्रिकं देवायुगं च वध्नाति । तदितरायुगोऽप्रतिपेयादृन्वयो भवतीति गाथार्थः ॥ १५३ ॥

कम्मगजोमि अणाहारगो य सहिया दुगाड पेयाओ । सगवण्णा तेवही बंधति आहारभएसु ॥ १५४ ॥

व्याख्या—कर्मण्योगी जीवोऽन्नाहारकश्च मनुष्यतिथिगायुःसहिताः पूर्वोक्ताः षट् प्रकृतीन् वध्नाति, त्रिपट्टिमाहारक-
मिश्रयोगे वध्नाति, सप्तपञ्चाशदाहारकयोगे वध्नाति । या च न वध्नाति ता उच्यन्ते—द्वादशाद्याः कथपया मिथ्यात्वं विर्यम्नुय-
दुःस्वस्त्यानिदिविकलेन्द्रियसुखनरकत्रिकाणि संहनयद्गं संस्थानपञ्चकं औदारिकाहारकद्रिकं स्यावरैकेन्द्रियातपस्वीनपुंसकौ-
द्योतनीचैर्मोत्राश्रुभाविवहायोगतयः शेषास्त्रिपट्टिस्तां प्रमत्त आहारकमिश्रे च वध्नाति । ६३ । अस्थितोऽधुभायद्वोऽरतिद्वोकासात-
वर्णिता त्रिपट्टिः सप्तपञ्चाशद् भवति तां प्रमत्तोऽप्रमत्तो वा आहारकपरीरी तदनुभावादेव वध्नाति, न शेषां त्रिपट्टिमिति
गाथार्थः ॥ १५४ ॥

तेज्जेसारईया बंधति न निरपविगलसुहुमतिगं । सेमिदिवाबरापवतिरिपतिगुज्जोय नव बारं ॥ १५५ ॥

व्याख्या—तेजोमया लेदया तेजोलेश्या तस्या आदिः प्रथमो विधायः तमतीता द्वितीयविभागवस्थिता जीवाः नरकत्रिकं

निकलेन्द्रियविकृतं मत्स्वधिकं नव न वान्ति, यतस्तनोलेदयामनुव्यतिर्गञ्चो देवेदेवोपपद्यन्ते, देवा अपि न तद्विषयाणिपु ।
 ता एव गन्धर्वेन्द्रियस्वावरात्पताहिता द्वादश शुद्धापमलेदयानीवा वान्ति, यतस्तद्विधाः तिर्यङ्मनुष्या देवेदेवोपपद्यन्ते, देवा न
 तद्विधेषु । ता एव द्वादश तिर्यङ्मनुष्योत्पादिताः षोडश प्रधानशुक्ललेदया न वान्ति, यतः शुक्ललेदयाः तिर्यङ्मनुष्या देवेदेव-
 वोत्पद्यन्ते, येषास्तु मनुजेष्वेव, नारकेषु शुभलेदयास्ये न सम्भवतीति गायार्थः ॥ १५५ ॥
 सुगन्धेनिपसायाओ पगरणगेधे समासगो भणियं । समयाओ गन्धरिसिणा समर्धविभवाणुसारेण ॥ १५६ ॥

॥ इ पञ्चसंगदस्त पंचमे दारं सम्पत् ॥

व्याख्या—शुतदेवीपसायतः मसादेन मरुणयेत पञ्चतासारणम्, रागासतः—सदक्षयेण, भणितम्—उक्तम् । समयात् आ-
 मयावन्त्रिणि—गन्धर्वेन्द्रियानेन साधुना समति (निगमानुसारेण—६१) शक्तिः इत्यवसानमङ्गलम्, अतो भगवतीमसादतो
 भागव्यातानुसक्तानामेच्छासं सुमतोऽर्थवधानिरुक्तं भवतु इति गायार्थे ॥

निपरणमप्यकूतं यत्नश्रुता यत्तव कुर्येता पुण्यम् । गव्वातं शिपसुसभाग् भवतु च तेनेह भज्यजनः ॥ १ ॥

यदिताद्वान्तमिन्द्रे मयोक्तिं सर्वशास्त्रपालेन । सुखे तद्बुद्धौ पा क्षमन्तु तत्सर्वशास्त्रज्ञाः ॥ २ ॥

पञ्चतोपनिषिपोत्तप पुण्यमायाभिनीकियोः । भज्याभोजाकरेण कर्मकृत्वहविर्भुजः ॥ ३ ॥

भागमागमरश्चापि सरथापरीरमभोजयोः । सम्यग्रथशानचरित्रगुणशोलसुसन्नः ॥ ४ ॥

सागर्भेभेभेगुण्यम कतिपयाक्रियमास्तरोः । पार्थये पावसेपातः कूर्तं शास्त्रमिदं मया ॥ ५ ॥

छन्दोस्तक्षणाभिधानाद्विरुद्धं यद्वारि च । मयाज्ञाज्ञत्वद्वयेण तत्क्षमन्तु मनीषिणः ॥ ६ ॥
 पदस्तरपरिश्रष्टं मात्राविन्दुविवर्जितम् । साग्रं वा तत्क्षमन्त्वत्र स्थिरं स्यात्कस्य मानसम् ? ॥ ७ ॥
 सद्गतिपथः प्रदत्तं मिथ्यात्वतमोविनाशदिननाथम् । प्रकटितसकलपदार्थं जैनं वरशासनं जयति ॥ ८ ॥

ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमः शिवाय ॥
 इति श्रीपञ्चसंग्रह मूलवृत्ति समाप्ता. ॐ
 ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमः शिवाय ॥